

הגדה
של פסח
חברותא

תשפ"ו

lezavotlaze@gmail.com

הלכות ברכת האילנות

ש"ע או"ח סימן רכו סעיף א

ברכות מנ"ר"ה יא **היוצא** גרסת הרמב"ם היוצא לשדות או לגנות ובכח"ה כתב שיצא חוץ לעיר דווקא א"כ הוא חולה יכול לברך על עצים שבחצרו **בימי ניסן** לאו דווקא ניסן אלא בכל זמן שרואה עצי פרי מלבלבים (מ"ב) אבל הברכ"י כתב שעפ"י הסוד הוא דווקא ניסן וכפשוט לשון הגמרא, ועפ"ז פסק הכה"ח שאחר ניסן יברך בלא שם ומלכות **וראה** (לפחות שני) **אילנות** פרי ולא סרק, ואפילו ממיין אחד, לא ערלה ולא כלאים, וטוב לברך במקום שיש הרבה אילנות ועשבים, להעלות נצוצות הקדושה, **שמוציאין פרח** מושלם, ולא קודם שנפתח הפרח, ולכתחילה בהנץ הנמת פרי הדיינו שמתחיל להפך מפרח לפרי ועדיין הפרח עליו, אבל משנפלו עלי הפרח עד שיש לו שם פרי (בוסר) הכה"ח מחמיר לברך בלא שם, והיי"א מתיר, אילן בעציץ נקוב מברך עליו ושאינו נקוב אפשר שמוותר. וצ"ע אילן שלבלב ונתלש, **אומר: בא"י אמ"ה שלא חימר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם** גרסת הגמרא להתנאות בהם ופרש"י ליהנות, והרמב"ם כתב כפרש"י ואולי זו היתה גרסתם בגמ', עוד בגרסת הרמב"ם ואילנות טובות ונאות כדי ליהנות וכו'; אע"פ שראה ולא בירך יכול לברך **ואינו מברך** ברכה זו **אלא פעם אחת בכל שנה ושנה** וטוב לברך במנין ולומר קדיש ולהפריש צדקה כמנין מה ולפחות ג' פרוטות כנגד גר"ן והוא עילוי גדול לנשמות המוגולגלות בדצח"מ, ולא יברך בשבת שמא יטלטל או יתלוש ועפ"י הסוד יש בזה ענין של בורר, **ואם איהר לברך עד אחר שגדלו הפירות** ונעשו פרי גמור הראוי לאכילה (ח"א), **לא יברך עוד**. אבל קודם שנעשו פרי גמור לא הפסיד אע"פ שכתוב מלבלבי. ויש מחמירים שאם נעשו מפרח פרי כבר הפסיד ויברך בלא שם ומלכות כה"ח. ובקש"ע שיי"א שאם ראה פרחים ולא בירך הפסיד. אבל הלכה כא"ר והגר"א שלא איבד הברכה. כתב הפר"ח אלא אם כבר נעשו פרי גמור שאפשר לברך עליו שהחינו. עיין שו"ת הר צבי (או"ח ח"א קיח) דנשים גם חייבות בברכה זו דלא השיב שהזמן גרמא אפילו למ"ד שרק בניסן מברך דלא הזמן גורם אלא שבניסן הוא הזמן בא"י דאילנות מלבלבי עיין מנחת יצחק ח"י סימן טז שנוהג גם בחו"ל אבל כל מקום בזמן שהאילנות מלבלבי בו כגון אוסטרליא בחשוון.

וכתב ילקוט יוסף – ופשוט שאפשר לברך ברכת האילנות גם "כלילה" לאור החשמל, כשמבחינן "באילנו דמלבלבי". וכ"כ בשו"ת יין הטוב (סי' מה). ובשו"ת ציץ אליעזר חלק יב (סי' כ אות ו). וע"ש. והלום ראיתי בספר משנת רבי בנימין (בפ"ק דבכורים אות ו) שכתב להשיב על דברי המורי אבן הנ"ל שאין חילוק בזה. ע"ש. ודו"ק. וראה בזה בחזון עובדיה ח"ב (עמוד ח). ילקוט יוסף דינים לאשה ולבת הערות פרק יב – מהלכות ברכות ברכת הגמול ושהחינו אות ט

סדר ברכת האילנות

הריני מקשר עצמי לכל הצדיקים האמיתיים שבדור ולכל הצדיקים שוכני עפר קדושים אשר בארץ המה ובפרט לרבינו הקדוש הננמ"ח צי"ע רבי נחמן בן פיגה ובן שמחה זי"ע אמנ וכו'

לפני שיברך טוב לומר "לשם יהוד" זה שהובא ב"לשון חכמים" חלק א':

לְשֵׁם יְהוּד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ, בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוּ וּרְחִימוּ וּדְחִילוּ, לְיַחְדָּא אוֹתִיּוֹת י"ה בְּאוֹתִיּוֹת ו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים (יהו"ה) בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, וּבְשֵׁם כָּל הַנְּפֹשׁוֹת, רוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת, תְּמִתֵּיחֲסִים אֵל שְׂרָשֵׁי נְפֹשָׁנוּ רוּחָנוּ וְנְשָׁמָתָנוּ וּמְלַפְּוֹשֵׁיהֶם וְהַקְּרוּבִים לָהֶם, שְׂמֻכְלָלוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָה, וּמְכַל פְּרָטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָה, הָרִי אֲנַחְנוּ מוֹכְנִים וּמוֹזְמִינִים לְקִים מְצוֹת הַבְּרָכָה שְׂתַקְנוּ חֻקִּים ז"ל עַל רְאִיתֵי אֵילָנֵי דְמְלַבְּלֵי, וְיַעֲלֶה לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, כְּאֵלֹוּ כּוֹנְנֵנוּ בְּכָל הַכּוֹנְנוֹת הַרְאוּיוֹת לְכוּן בְּבְרָכָה הַזֹּאת וְסוּדוֹתֶיהָ, וְתַהֲיֶה חֲשׂוּבָה וּמְקַבֶּלֶת וְרַצוּיָה לְפָנֶיךָ בְּרָכָה זוּ, לְבָרַר וּלְהַעֲלוֹת עַל יְדֵהָ כָּל נִיצוּצֵי הַקְּדוּשָׁה הַמְעַרְבִים בְּצוּמָה, וְכָל נְפֹשׁוֹת, רוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת, הַמְגַלְגְּלִים בּוֹ. וְאַתָּה הָאֵל בְּמִדַּת טוֹבָךָ, וּבְחַסְדְּךָ הַגְּדוֹל תֹּאִיר לָהֶם בְּאוֹר פְּנֶיךָ, וְתַשְׁלִים בְּרוּרָם וְתַקְוָנָם. בְּרַכֵּם טְהוּרָם, רַחֲמֵי צְדָקָתְךָ, תְּמִיד גְּמֻלָם. (יכוין ראשי תיבות – בט"ר צת"ג):

וְהִי רְצוֹן מְלַפְּנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׂבֻכּוֹת הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִבְרָךְ יְקִים בְּנוּ מְאֹמַר (בראשית כז, כז) "רְאֵה רִיחַ בְּנֵי בְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ יְהוָה", וְנִקְבֵּל שְׁפַע עֵשֶׂר הַבְּרָכוֹת, כְּפָתוּב (שם כח כט) "וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים (יכוין להמשיך מן אור אין סוף מוהין ושפע) מְטֵל הַשָּׁמַיִם (חכמה) וּמְשַׁמְנֵי הָאָרֶץ (בינה), וְרַב דְּגָן (דעת) וְתִירָשׁ (חסד). יַעֲבֹדֶךָ עַמִּים (גבורה) וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֲמִים (תפארת) הוּהוּ גְבִיר (נצח) לְאֶחִיךָ (הוד) וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אֲמֹךָ (יסוד), אֲרַרְיָךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ" (מלכות):

"וְהִי לְרְצוֹן אֲמָרֵי פִי וְהַגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי" (תהלים יט, טז): "וְהִי נַעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ" (שם צ, יז):

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם, שלא חסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות, להנות בהם בני אדם:

ואחר הברכה יאמרו בקשה זו:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, שתעלנו בשמחה לארצנו, ותטענו בגבולנו, ושם נקים מצות תרומות ומעשרות וכל מצות התלויות בארץ אשר הנחלת לאבותינו היא ארץ זבת חלב ודבש, "ארץ נחלי מים, עינת ותהמות יצאים בפקעה ובקור:

ארץ חטה ושערה ונפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש" (דברים ה, ז ח), כאשר צויתנו בתורתך על ידי משה עבדך:

אנא יהוה, למען שמך הגדול, הגדל חסדך עמנו וקים לנו את הדבר אשר הבטחתנו על ידי משה עבדך (ויקרא כו, ד ה) "ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו:

והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע, ואכלתם להמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם":

וקים בנו את הדבר אשר הבטחתנו על ידי ישעיה נביאך (ד, ב) "ביום ההוא יהיה צמח יהוה לצבי ולכבוד, ופרי הארץ לגאון ולתפארת לפליטת ישראל": ונאמר (שם סה, כא) "וכנו בתים וישבו, ונטעו כרמים ואכלו פרים":

וקים בנו אשר הבטחתנו על ידי עמוס נביאך (ט, יג יד) "הנה ימים באים נאם יהוה ונגש חורש בקצר ודרך ענבים במשך הזרע, והטיפו ההרים עמים וכל הגבעות תתמוגגנה:

וּשְׁבַתִּי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי עָרִים נְשֻׁמוֹת וַיֵּשְׁבוּ, וְנִמְעֵוּ כְרָמִים וְשָׂתוּ אֶת יַיִנָם, וְעָשׂוּ גִזְזוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶם:"

וְקִיָם בְּנֵי אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי יְחֻזְקָאֵל נְבִיאָךָ (לו, ל) "וְהִרְבִּיתִי אֶת פְּרֵי הָעֵץ וְתִנּוּכַת הַשָּׂדֶה, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרֶפֶת רָעַב בְּגוֹיִם". וְנֶאֱמַר (שם מו, יב) "וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שַׁפְתּוֹ מִזָּה וּמִזָּה כֹּל עֵץ מֵאֲכָל לֹא יִבּוֹל עֲלָהוּ וְלֹא יִתֵּם פְּרִיָו לְחֹדְשָׁיו וַיִּכְפַּר פִּי מִיַּמְיוֹ מִן הַמִּקְדָּשׁ הַזֶּה יוֹצֵאִים, וְהָיָה פְרִיָו לְמֵאֲכָל וְעֲלָהוּ לְתִרְוַפָּה:"

אֲלֵהִינוּ וְאֵלֵהֵי אַבּוֹתֵינוּ. מְלֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עֲלֵינוּ. טוֹב וּמִיָּטִיב הִדְרִישׁ לָנוּ. שׁוֹבֵה עֲלֵינוּ בְּחֻמוֹן רַחֲמֵיךָ, בְּגִלְל אַבּוֹת שְׁעָשׂוּ רְצוֹנָךְ. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּבִתְחִלָּה, כּוֹנֵן בַּיִת מִקְדָּשְׁךָ עַל מְכוּנּוֹ, הִרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוּ, שְׂמַחְנוּ בְּתַקְוָנוּ. וְהָשִׁיב שְׂכִינְתְּךָ לְתוֹכּוֹ. וְהָשִׁיב פְּהֵינִים לְעַבּוֹדָתֶם. וְלוֹיִם לְדוּכָנָם, לְשִׁירִים וְלוֹמְרָם. וְהָשִׁיב יִשְׂרָאֵל לְגוֹיָהֶם. וְשֵׁם נַעֲלֶה וְנִרְאֶה וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ. בְּשִׁלֵּשׁ פְּעָמֵי רַגְלֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, כְּכַתּוּב בְּתוֹרַתְךָ (דְּבָרִים טו, טז יז) "שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פָּנָי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר, בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשִּׁבְעוֹת וּבְחַג הַסּוּפּוֹת, וְלֹא יִרְאֶה אֶת פָּנָי יְהוָה רִיקָם: אִישׁ כְּמַתַּנֵּת יָדוֹ, כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:"

וְתִמְלֶךְ אֶתְּהָ הוּא יְהוָה אֲלֵהִינוּ מִתְהַרָה עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ, בְּהַר צִיּוֹן מְשֻׁכֵּן בְּבֹדֶךָ, וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר מִקְדָּשְׁךָ, כְּכַתּוּב בְּדְבָרֵי קְדָשְׁךָ (תְּהִלִּים קמו, י) "יִמְלֶךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר תִּלְלוּיָהּ:"

שִׁיר הַמַּעֲלֹת לְדָוִד. שְׂמַחְתִּי בְּאַמְרִים לִי. בַּיִת יְהוָה גִּלְגָּ: עֲמֻדוֹת הֵיוּ רַגְלֵינוּ. בְּשַׁעֲרֵיךָ יְרוּשָׁלַיִם: יְרוּשָׁלַיִם הִבְנִיָהּ. כְּעִיר שִׁחַבְרָה לָהּ יְהוָה: שְׁשֵׁם עָלוּ שְׂבָטִים שְׂבָטֵי יִהּ עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל. לְהַדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: כִּי שָׁמָּה וַיֵּשְׁבוּ כְּסֻאוֹת לְמִשְׁפָּט. כְּסֻאוֹת לְבַיִת דָּוִד: שְׁאֵלוֹ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם. וְשְׁלוֹ אֶתְחִיבָהּ: יְהִי שְׁלוֹם בְּחֵילְךָ. שְׁלוֹהָ בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: לְמַעַן אֲחִי וְרַעֲיִ. אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ: לְמַעַן בַּיִת יְהוָה אֲלֵהִינוּ. אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ:

יאמרו בקשה זו לעילוי הנשמות:

רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, קַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְרַצוֹן קוֹל רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים הַנִּרְצָאִין עַל גְּבֵי שְׁלֹשׁ חוֹמוֹת שֶׁל גֶּן עֵדֶן, הַמְצַפְּצָפִים בְּקוֹלָם בְּצַפְרִים כְּכֹל בְּקֹר וּבְקָר, וּמְשֻׁבְּחִים וּמְפָאָרִים אֶת שְׁמֶךָ מְלִכְנוּ, וּמַעֲתִירִים עֲלֵינוּ בַּיִת יִשְׂרָאֵל, כְּדַכְתִּיב (תְּהִלִּים פד, ד) "גַּם צְפוּר

מוצאה בית". אָנָּא יְהוּדָה, עָנָה עֲתִירְתָּם וְתַהֲיִינָה אֲנִיךָ קְשִׁיבוֹת אֲלֵיהֶם וּתְפַלְתָּם שְׁעָה בְּרַחֲמִים. וּתְפַרְשׁ עֲלֵינוּ סִפְתָּ שְׁלוֹמוֹךָ, וְתִקְנֵנוּ בְּעֶזְרָה מִלְּפָנֶיךָ, וְתַרְחֲמֵנוּ וְתַהֲיִינוּ חַיִּים אַרוּכִים מִיְּמֵי מִלְּפָנֶיךָ, חַיִּים שְׁלֹמִים, חַיִּים שְׁלֵם בְּרַכָּה, חַיִּים שְׁלֵם מִזְבֵּחַ, חַיִּים שְׁלֵם פְּרִנְסָה מִזְבֵּחַ, חַיִּים שְׁלֵם חֲלוּץ עֲצֻמוֹת, חַיִּים שְׁלֵם בְּהֵם יִרְאֵת חֲמָא, חַיִּים שְׁאִין בְּהֵם בּוֹשָׁה וּבְלִימָה, חַיִּים שְׁלֵם עֵשֶׂר וּכְבוֹד, חַיִּים שְׁתַּהֲא כְּנוּ אֶחֱבֵת הַתּוֹרָה וְיִרְאֵת שְׁמִים, חַיִּים שְׁתַּמְלֵא כָּל מִשְׁאַלוֹת לְבַנּוּ לְמוֹזֶבֶת לְעִבּוּדְתָךָ וְלִירְאָתָךָ:

אֵל מְלֵא רַחֲמִים, הַגְּדֵל נָא חֲסֵדְךָ עַל נַפְשׁוֹת וְרוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת שְׁלֵם הַצְּדִיקִים. וְיַעֲלֶה וְיִבֹּא וְיִגַּע וְיִרְאֵה וְיַרְצֶה וְיִשְׁמַע וְיִפְקֹד וְיִזְכֹּר וְיִזְכְּרֵם לְפָנֶיךָ לְמוֹזֶבֶת וּלְבִרְכָה, לְחַן לְחֶסֶד וְלִרְחֻמִּים וּלְשְׁלוֹם. וּבְרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים תַּגְּדִיל חֲסֵדְךָ עֲלֵיהֶם, וְתַמְתִּיק גְּבוּרְתָךָ עֲלֵיהֶם, וְתַפְאֵר תַּפְאֲרְתָךָ עֲלֵיהֶם, וְתַנְעִים נִצְחָדְךָ עֲלֵיהֶם, וְתַפְרֵם הוֹדְךָ וְחֲדָרְךָ עֲלֵיהֶם, וְתַאִיר בְּרִית שְׁלוֹמוֹךָ עֲלֵיהֶם, וְתַגְּלֶה מְלַכּוּתְךָ עֲלֵיהֶם. וְתוֹשִׁיבֵם בְּסִתְרֵךָ עֲלֵינוּ וּבְצֵל שְׁדֵי יְתוּלֹנוּנְךָ, וְלִקְחַן חֲמִיזֵם תַּעֲמִידֵם, וּמְנַחַל עֲדִיךָ תַּשְׁקֵם. וּבְצָרוֹר חַיִּים תַּצְרוֹר נְשָׁמָתֵם, וְתִשִּׁים כְּבוֹד מְנוּחָתֵם. וְתַלְוָה אֲלֵיהֶם הַשְׁלוֹם. וְתַפְתַּח לָהֶם שְׁעָרֵי אוֹר שְׁבַעַת חֲמִים. שְׁעָרֵי בָּאָר מִיּוֹם חַיִּים. שְׁעָרֵי גְמִילוֹת חֲסִידִים מִזְבִּים. שְׁעָרֵי דְרוֹר. שְׁעָרֵי חִיבּוֹת עֲלִינוּם. שְׁעָרֵי עֵד מִזְבֵּחַ. שְׁעָרֵי זֶהַר הַרְקִיעַ. שְׁעָרֵי חֲדָרִים מְלֵאִים כָּל הוֹן וְקָר וְנֵעִים. שְׁעָרֵי מִזְבֵּחַ. שְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַיִם הַעֲלִיזָה. שְׁעָרֵי כְבוֹד וְקָר. שְׁעָרֵי לָחַד מִזְבֵּחַ. שְׁעָרֵי מִצַּח הַרְצוֹן. שְׁעָרֵי נֵעִים הַעֲלִיזוֹן. שְׁעָרֵי סוּדוֹת הָאֲצִילוֹת. שְׁעָרֵי עֵץ חַיִּים. שְׁעָרֵי פְּנִים מְאִירוֹת. שְׁעָרֵי צָרוֹר חַיִּים. שְׁעָרֵי קָרוֹן פְּנִים. שְׁעָרֵי רְצוֹן. שְׁעָרֵי שְׁבִיל הַעֲלִיזוֹן. שְׁעָרֵי תְקוּהַ מִזְבֵּחַ:

אָנָּא יְהוּדָה, חוּם וְחַמּוּל וְרַחֵם בְּרַחֲמֶיךָ וְחֲסֵדֶיךָ עַל כָּל נַפְשׁוֹת וְרוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת שְׁלֵם יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּפְטְרוּ מֵעוֹלָם הַזֶּה:

בְּרַכֵּם טַהֲרֵם, רַחֲמֵי צְדָקְתָךָ, תְּמִיד גְּמֵלִם (יְכוּיֵן רַאשֵׁי תִיבוֹת: בַּט"ר צַת"ג).

וְתַהֲיֶה מְנוּחָתֵם כְּבוֹד, מְנוּחַת שְׁלוֹם הַשְׁקֵט וְכִטְחָה. וְתַקְּמֵם בְּהֵם מְקָרָא שְׁכִתּוּב (יִשְׁעִיָּה נַח, יֵא) "וְנַחְדָּה יְהוּדָה תְּמִיד וְהַשְׁבִּיעַ בְּצַחְצַחוֹת נַפְשָׁה, וְעֲצֻמְתִּיךָ יְחֲלוּץ, וְחַיִּיתָ כְּגֹן רוּחַ וּכְמוֹצָא מִיּוֹם אֲשֶׁר לֹא יִכְבּוּ מִיְּמֵי":

אֲכִינוּ אֵב הַרְחֲמוּ, עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרְתָךָ הַקְּדוּשָׁה. וְלְמַעַן שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוּשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהּ וְהַרְמוּזִים בָּהּ. וְלְמַעַן זְכוֹת אֲבָרְתָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב, וּמִשְׁחָה וְאַהֲרָן וְיוֹסֵף וְדָוִד. וְתַחֲוִים וְתַחֲמֹל וְתַרְחֵם בְּרַב רַחֲמֶיךָ וְחֲסֵדֶיךָ עַל כָּל הַנְּפִשׁוֹת וְרוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת שְׁלֵם עֲצָרוּ כֵּחַ לְבוֹא אֵל מְנוּחָתֵם. וְעַל כָּל נַפְשׁוֹת וְרוּחוֹת וּנְשָׁמוֹת הַמְּגַלְגָּלִים בְּדוּמָם, וְצוּמָה, וּבְכַעַל חַיִּים בְּלַתִּי מְדַבֵּר, וּבְכַעַל חַיִּים מְדַבֵּר, וְאַתָּה הָאֵל הַנּוֹצֵר חֶסֶד לְאֵלִפִים, בְּמוֹזֶבֶת הַגְּדוֹל תַּשְׁפִּיעַ שְׁפַע רַב לָהֶם לְאוֹר בְּאוֹר חַיִּים. וְתַתֵּן לָהֶם כֵּחַ וְעוֹר וְאֲמִין שְׁיִתְבַּרְרוּ וְיִתְקַנוּ בְּרָאוּי. וּבְאוֹר פְּנִיךָ תַּשְׁלִים בְּרוּרָם וְתַקְּנֵם בְּמַהֲרָה. וְתַצִּילֵם מִכָּל צָר וְאוֹיֵב וּמְקַטְרֵג, וְיַעֲמִדוּ מְלִיצֵי יִשְׂרָאֵל הַמְּלִיצִין מִיּוֹם שְׁלֵם עֲלֵיהֶם. וְתַעֲשֶׂה עִמָּהֶם חֶסֶד, כִּי כֵן דִּרְכָךָ לְעֲשׂוֹת חֶסֶד הֵנָּם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר:

ליקומי תפילות חלק שני תפילה מד מיוסדת על תורה פה תנינא:

וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ שְׁנוֹבָה לְשֹׁמֵר עֲצֻמְנוּ תְּמִיד שְׁלֹא לְאָכַל שׁוֹם פְּרֵי קָדֶם שְׁנִתְבַּשְׁלָה, וְגַם שְׁלֹא נִתְלַשׁ שׁוֹם פְּרֵי קָדֶם זְמַנָּה כִּי אַתָּה גְּלִית לָנוּ עֵצֶם הַהַפְסֵד וְהַחֲזֹק שְׁיִיכַל לְהַגִּיעַ לְהָאָדָם עַל יְדֵי זֶה, כִּי יִיכַל לְאַבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ חֵם וְשְׁלוֹם עַל יְדֵי זֶה.

תַּפַּח רַבּוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, רַחֵם עָלֵינוּ וְשִׁמְרָנוּ וְהַצִּילָנוּ מִזֶּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים וּבְחַסְדֶיךָ הָעֲצוּמִים וְעֲזָרָנוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ וְזַכְנוּ תְּמִיד לְכַרְךָ בְּרַפְת הַנְּהַנִּין וּבַפֶּרֶט בְּרַפְת הַפְּרוֹת בְּכּוֹנֵה גְדוּלָה וְעֲצוּמָה וְלֹא גִזְרוֹק בְּרַכָּה מִתּוֹךְ פִּינוּ חֵם וְשְׁלוֹם, רַק נִזְבָּה תְּמִיד לְהַתְנַבֵּר וְלְהַתְחַזֵּק בְּכָל עַו בְּכָל עֵת שְׁנוֹרְצָה לְאָכַל אֵיזָה פְּרֵי אוֹ לִיהֲנוֹת מִהַעוֹלָם הַזֶּה אֵיזָה הַנְּאִיָּה, לְכַרְךָ הַבְּרַכָּה בְּכּוֹנֵה גְדוּלָה פְּרָאוּי, בְּאַפְּן שְׁלֹא יִיָּק לְנַפְשׁוֹ כָּלֵל כִּל מַה שְׁנֵאֱכַל וְנִשְׁתַּה וְנִהְנַה מִפְּנֵו, רַק אֲדַרְבָּא נִזְבָּה לְהַשְׁלִים אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ וְלְהוֹסִיף בְּנַפְשׁוֹ חַיִּית דְּקִדְשָׁה וְהָאֲרָה גְדוּלָה עַל יְדֵי כָּל דְּבַר שְׁנֵאֱכַל וְנִשְׁתַּה וְנִהְנַה מִפְּנֵו וְתַעֲזָרָנוּ וְתוֹשִׁיעֵנוּ שְׁיִהְיוּ כָּל אֲכִילוֹתֵינוּ וְשִׁתּוֹתֵינוּ וְכָל הַנְּאוֹתָנוּ בְּקִדְשָׁה וּבְמִתְהַרָה גְדוּלָה לְשִׁמְךָ לְכַד בְּלֵי שׁוֹם הַנְּאִית הַגּוֹף כָּלֵל, וְנִהְיָה בְּכָלֵל הַצְּדִיקִים הָאוֹכְלִים לְשַׁבַּע נַפְשָׁם דְּקִדְשָׁה:

תַּפְּט אֲנָא יְהוָה מְלֵא רַחֲמִים עֲזָרָנוּ וְשִׁמְרָנוּ מַעֲתָה שְׁלֹא נֵאֲבָד עוֹד כָּלֵל עַל יְדֵי תַּאוֹת רַעוֹת חֵם וְשְׁלוֹם, רַק נִזְבָּה מַעֲתָה לְשַׁבֵּר וּלְכַטֵּל מֵאוֹתָנוּ כָּל הַתַּאוֹת רַעוֹת וְתַצְנָה בְּרַחֲמֶיךָ לְהַחְזִיר וּלְהַשִּׁיב לָנוּ כָּל הָאֲבָדוֹת שְׁאֲבַדְנוּ מִכְּבָר, הֵן בְּגִלְגּוּל זֶה הֵן בְּגִלְגּוּלִים שְׁעָבְרוּ

אֲנָא בְּכַח גְּדֻלַּת יְמִינְךָ. תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רַצְתָּ. עַמְּךָ, שְׁנוֹבְנָו. טְהַרְנוּ נוֹרָא: נָא גְבוּר. הוֹרְשֵׁי יְחִוְדְךָ. כְּבַבַּת שְׁמַרְם: פְּרַכְם טְהַרְם. רַחֲמֵי צְדִיקְתְךָ. תְּמִיד גְּמֵלָם: חֲסִין קְדוּשׁ. בְּרוּב טוֹבְךָ. נְהַל עֲדַתְךָ: יְחִיד גְּאָה. לְעַמְּךָ פְּנָה. זוֹכְרֵי קִדְשֶׁתְךָ: שְׁוֹעֲתָנוּ קַבֵּל. וְשִׁמְעַ עֲעָקְתָנוּ. יוֹדַע תַּעֲלוּמוֹת:

ואומר בלחש – בְּרוּךְ, שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, לְעוֹלָם וָעֶד:

אֲנָא בְּחַסְדִּים גְּדוּלִים יֵאִיר תַּפְּאָרַת צְדִיק: קוּיָנוּ רַצוֹן עֲלוֹן שֶׁל טְעָמִים נְקֻדוֹת: נְקִיָה גְדוּלוֹת דוּדִים יִשְׁלַם פֶּתֶר שְׁלֵהֶם: בְּאוֹר טַפְת רַחֵם צְדִיק תְּמִים גְּדֻלָּנוּ: חֲלִינוּ קוּיָנוּ בְּרַפְת טוֹב נַעַם עֲלוֹן: יְתַמְתְּקוּ גְבוּרוֹת לְעוֹרֵר פְּעֻלַּת זְוִיג קְדוּשׁ: שְׁבִיל קְדוּשׁ יוֹסֵד צְדִיק יְהִיו תְּמִימִים:

ואומר בלחש – בְּרוּךְ, שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, לְעוֹלָם וָעֶד:

ואחר כך יאמרו פתיחת אליהו הנביא זכור לטוב, וקדיש על ישראל, ונוהגים להפריש צדקה לאחר הברכה לעילוי נשמת הנפטרים:

שאיבת מים לאפית מצות

כמות המים לחשב בערך חצי ממשקל הקמח

לכתחילה ראוי לשאוב בעצמו ממעיין סמוך לשקיעה מעט לפניו עד סוף בין השמשות ויאמר אני מקשר ולשם יהוד ולשם מצות מצוה

שלחן ערוך סימן תנה

סעיף א **איך לשיין** למצות לפסח **אלא במים שלנו**, שעבר עליהם לילה בתלוש, **בין שהם מי בורות ומעיינות** כיוון שהן המים בלילה לפר"א ממיין ולפרש"י בניסן תמיד הן המים, **בין שהם מי נהרות** שהחמה מכה בהן, **ושואבין אותה** (אותם) **מבעוד יום** אפילו בבוקר ובלבד שיעבור עליהם לילה (אבל הרמ"א חולק שצריך כמה שאפשר יותר סמוך לבין השמשות) (ד"ע והגהות מיימוני פ"ה) והמעם שבוים לא טוב לשאוב לדעת ר"א ממיין עיין ב"י כיוון שתנועת המים בשאיבה מחממת אותן ובוים האויר הם ואינם מתקררים ובדיעבד אם שאב אפילו בבוקר כשר ללוש לכתחילה גם לרמ"א, **או בין השמשות** שלש עשרה דקות והצי אחר השקיעה הוא סוף הזמן לכתחילה שאז נכנס הלילה והמעיינות מתחילים להתחמם לכן כדאי להתחיל קודם לו וסמוך לו כמה שיכול. ובדיעבד אם שאב בלילה עד קודם הצות אע"פ ששוב לא מועיל צינור לתקנן מותר ללוש לכתחילה. **ואיך לשיין בהן עד שיעבור הלילה כולה** בתלוש לא פחות מיב שעות ובלילה ארוך לכתחילה אף יותר שמוא סופו גורם אבל בשעת הדחק מותר מיד אחר עמוד השחר אפילו בלילה קצר. **ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה; ואם הזמן הם יניחם במרתף שהוא קר. ואם הזמן קר, יניחם באויר כי המרתף הוא חם. וצריך להשכים ולהכניסם לבית קודם שיזרח השמש, ואפילו ביום המעונן** דיומא דעיבא כולו שימשא. הגה: ואם לא הכניסם בהשכמה, אם לא עמדו כל כך עד שתוחמו, אינו מוזיק ואם הוחמו כחום הרוק אין ללוש בהם. ויותר טוב להעמידם תחת התקרה, שמוא ישכח להכניסם בהשכמה (ב"י בשם א"ח). וכשמוליך המים תחת אויר הרקיע, יש לכסותן (ת"ה סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק) וטוב לסגן המים. כשהל פסח באחד בשבת, יש לשאוב המים אור י"ג, דהיינו בליל ה' (מרדכי ספ"ק דפסחים). לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות ולא מן הבארות כי בניסן הן רותחים קצת אבל הנהרות ע"י שנמשכין מתקררים (אשירי ומרדכי); אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות דאז הם צוננין יותר (מהרי"ו). ואיך לשפוך מים שלנו מכה מת או תקופה הנופלת דשומר מצוה לא ידע דבר רע (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ה); ומכל

מקום טוב לכתחלה להשים בהם ברזל. מים שלנו שהיו מגולים כלילה אם אין לו אחרים אין להחמיר בזה גם החושש לגילוי.

גם אסור לשאוב מים ע"י א"י למצות של מצוה ומנהג צדיקים ואנשי מעשה לשאוב בעצמם ואומרים לשם מצת מצוה ויש נוהגים לשאוב מכלי קטן לגדול ולומר הא' ב' כדי להכניס קדושת האותיות במים (פס"ת); ואף לשאר מצות, **ישאב ישראל (מרדכי ומתרי"י ברי"ן ומתרי"ל), אם אפשר. ונוהגין ליטול מים מיוחדים למצה של מצוה.**

ונוהגין ליקח כלי חרס חדשים דישנים מאיסו, **ואין לשנות המנהג; אבל בשל עין, אין להקפיד (כל בו) והמנהג להקל גם בכלי פלסטיק** וטוב להדיחם תחילה ברותחים וצריך להקפיד שלא יהיו שקופים כזכוכית (פס"ת). כלי שהיה בו מי פירות אסור למים שלנו אלא אם הנעילו.

סעיף ב' י"א שמים המכונסין בסיסטירנ"ה מין באר הבנוי מכל צד, **מותר ללוש בהם סמוך לשאיבתו; ואין להקל בדבר, אם לא בשעת הדחק** דאינם צוננים.

סעיף ג' אין ללוש במים המזין אפילו אחר שנצטננו **אפילו לא נתחממו אלא בחמה** ובדיעבד שכבר לש בהן הרבה מצות מותר, **ולא במים הגרופים מדוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרים** בדרך כלל ולכן תמיד אסור, **אפילו כשאין האש תחתיו, ואם עבר ולש בין כאלו הגרופים בין במים שלא לנו, אסור** באכילה. **ויש חולקין ומתירין בלש במים שלא לנו. ויש אומרים דבשווג מותר כל** הג' הנזכרים דהיינו המזין ושלא לנו וגרופין הנ"ל דכיוון שלא ניכר סימני חימוץ לא קנסוהו, **ובשעת הדחק** שאין לו עיסה אחרת **יש לסמוך עליהם.** הגה: ואפילו בלא דחק אם אין לו עיסה אחרת **יש להתיר אם עבר בשווג ולש במים שלא לנו** אבל במים גרופין או חמים אין להקל, אלא בשעת הדחק, אם כבר לש בהן (ר' ירוחם וכו') וכתבו האחרונים, שאפילו יש לו מים אחרים, אלא שלא לנו, לא ילוש לכתחילה, אלא המוכרח לכזיתים של מצוה, אבל במים מהברו אין ללוש בשום אופן, כי בדרך כלל באים ממאגרים מגולים, ונתחממו, וגם מעורב בהם חומרים נגד הידקים שאפשר שמהמיצים.

סעיף ד' מים שלא לנו שנתכטלו חד בתרי במים שלנו, לשיין בהם. אפילו רק רוב מים שלנו כשר, ומותר בשעת הדחק שדסר לו מים שלנו לערב.

קיצור הלכות מכירת חמץ

עפ"י מסביב לשלחן פסח תשעג

- א. טעם למכירה כי חמץ בכל יראה ובל ימצא ואם עבר קנסו אותו שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה וחמור הוא כל כך עד שגם מתנה על מנת להחזיר לא מועילה בזה. ומותר לומר שמסתמא יחזור ויקנה ממנו לאחר הפסח. אבל לומר לו שבוודאי יקנה ממנו נחלקו בזה (ריש עיקרי העניין)
- ב. המקור למכירה הוא בתוספתא פסחים פ"ב ה"ז ישראל וגוי באים בספינה וחמץ ביד ישראל וכו'. וכן בפסחים יג. חמץ ישראל מופקד ביד ישראל ממתין עד שעה חמישית ומוכרו לגוי משום אבדת בעלים^א. אלא ששם היא מכירה פרטית של ישראל לגוי, אבל מכירה כללית היא מנהג מאוחר יותר, שבזמנו היו שחלקו עליו, והיום רווח המנהג וגוערים במי שמערער עליו. תחילת המנהג היה שהרב קונה את החמץ ומוכרו לגוי, ומאוחר יותר הנהיגו שהרב רק מורשה למכור חמצו של המרשה לו (ראשי ישיבות אשר ווייס) (עיקרי הענין ט)^ב וגם א"צ התימת המרשה (עיקרי הענין כב) ולכן מועיל גם במלפון ומה שיש נהגים לעשות קנין, הוא לחזק את ההרשאה, ואינו מעיקר הדין (עיקרי הענין י). יש נהגים ליתן מעות לרב מ"מ אינו חיוב (עיקרי הענין יא)
- ג. המכירה היא מחשש פרורים בספרים ובשאר מקומות ותערובת חמץ (רבי נסים קרליץ)
- ד. משכיר חדר לגוי יסיר המזוזה. מי שכתוב בהוזה השכירות שלו, שאסור לו להשכיר לאחר, האם הכוונה רק לדור או גם רק להניח בו חמצו (עין שם)
- ה. צ"ע אם אפשר למכור חמצו של חולה בלא ידיעתו מדין זכין לאדם שלא מדעתו. (שם) והגרש"ז אויירבך הכריע להתיר (מנהגי מכירת חמץ). ויש אומרים שרק אם גילה דעתו אח"כ שמסכים, וי"א שאפילו לא הסכים מועיל (עיקרי הענין יב). יכולה אשה למכור בלא רשות בעלה (שם ג). וכן שותף בלא רשות חברו. וכן דייר מוכר חמץ שבחדר מדרגות בלא דעת שאר הדיירים (שם טו)
- ו. א"צ למכור הקטניות לגוי (מנהגי מכירת חמץ). אכילת קטניות בערב פסח עד השקיעה יש מתירים ויש אוסרים. ולמי שנצרך לרפואה או שאין לו מה לאכול מתירין. (פסח כהלכתו)
- ז. מנהג העולם שלא מפרטים בשמך כל מין ומין חמץ לעצמו ויש מחמירים. (מנהגי מכירת חמץ) לכתחילה יש לפרט את מקום החמץ וגם יכתבו שמוכרים בכל מקום שהוא (עיקרי הענין כ)

^א ויש מקשים ששתיהן אינה ראייה גמורה שהרי שם אין לו אפשרות לבער בספינה כיון שהחמץ אינו אצלו ובפקדון צריך להמתין עד שעה חמישית שמא יבואו הבעלים

- ח. מנהג העולם שזמן המכירה אחרי שריפת החמץ, ואחרי שאמרו נוסח הביטול ולא חששו לדעת ההת"ם שהקשה איך מוכר חמץ שביטלו כבר (עיקרי הענין כג)
- ט. שיטת הבכור שור (פסחי/א) וקצות החשן (קצד ג') שהמכירה היא הערמה, ולכן אין לסמוך עליה, אלא בדרבנן, דהיינו אחרי שביטל את החמץ, שהרי מהתורה בביטול בעלמא סגי. קצות החשן הנ"ל מבאר שמועיל מדין קניין אודיתא, דהיינו שאדם המודה לחובתו מועיל בקניין דרבנן. ואחרים (שו"ת הת"ס סב, ש"ע הרב, פמ"ג, מקור חיים) חולקים שבאמת הביטול לא כולל את מה שמתכווין למכור, וכן מסתבר דביטול משום הפקר לרוב הראשונים, ואפילו אם רק מדין תשבותו כרש"י ורמב"ם, מ"מ איך ימכור עפ"א דארעא. ורבי אשר ויס ביאר שמבטל ומוכר על תנאי, כי בכל אחד יש חסרון ומשלים זה את זה עי"ש (ראשי ישיבות אשר ווייס)
- י. הטענה שהיא הערמה ואין הגוי מתכוין לקנות אלא הוא בעיניו טקס דתי, דחה ההת"ם דלא אכפת לנו, כיון שהעיקר שמצדנו אנו מוציאים אותו מרשותינו, אע"פ שהגוי לא קנה. וצ"ע אם לא קנה הגוי איך יצא מישראל? ורבי אשר ויס מאריך לבאר כוונת ההת"ם בזה (ראשי ישיבות אשר ווייס)
- יא. מקשים כיון שהלות מכירה ע"י גמירות דעת, והקנין הוא רק לחיזוק הגמ"ד, א"כ איך מועיל תלוהו וזבין, וכן המכירת חמץ? ואפשר ליישב עפ"י הנודע ביהודה שסובר להפך שעיקר זה הקנין, ואילו הרצון רק אמצעי שלא יעכב את הקנין (חקירות הלכתיות)
- יב. יש להחמיר שלא למכור חמץ בעין אלא בהפסד מרובה (עיקרי העניין יט) יש שכתבו שמי שיש לו חמץ בעין יתנו להנווני שימכור אותו עם המצו שהותר לו משום הפסד מרובה. (מנהגי מכירת חמץ) יש שהחמירו לא לאכול חמץ שעבר עליו הפסח אם הוא נמכר כשבדעת ישראל לקנותו בחזרה אחר הפסח אפילו הנווני הנ"ל (עיקרי העניין)
- יג. ויש סוברים שהיום המכירה טובה יותר ואפשר להתיר למכור חמץ בעין גם ליחידים בביתם כן כתב הרב שמעון אנשין (עלה לתרופה פסח תשעז) בשם רוב מגני ובנין הפוסקים היום. לכן המוכר חמץ בעין יש לו על מי לסמוך לכתחילה, וכל שכן בתערובת חמץ, שגם החמירים מקילין.
- יד. חמץ בלוע בכלים אין עוברים עליו, דלהגעיל לא הייבוהו, ולמכור א"א דאין בו ממש. ואם ימכור הכלי צריך טבילה אחר הפסח ויש שאמרו להשכיר את הכלי לגוי כדי שלא יתחייב טבילה. ולמעשה הוכרע שבדיעבד אם מכר את הכלי א"צ טבילה, כיון שלא נתכוין למכרו לעולם, ויש שעל כן התיירו למכור הכלי מחמת החמץ הבלוע בו לכתחילה (מנהגי מכירת חמץ) (וצע"ג בזה שהרי אם כוונתו לכתחילה לא למכירה גמורה כיצד מועילה המכירה הרי עמ"נ להחזיר לא מועיל בחמץ). החזו"א התקין למכור את החמץ הבלוע כדי שלא

יצטרך לטבילה והקשה הרב אלישיב הרי אין בו ממש ותירץ הסמיפלער שיש שני מיני בליעת טעם אין בו ממש אבל יש בליעת ממש כמבואר במשנה ב"מ ג' ה' קנקנים חדשים של חרס בולעים שישיות מהיוון וזה תלוי מאיזה אדמה נעשה החרס כמבואר שם. וזה ממש שאפשר להוציא בהגעלה (לימוד מוסר) ונראה כוונתו שאם יגעיל את הכלי חרס אזי יקבל מים בטעם יין יש לו ערך. אבל צ"ע אם בלוע בו חמץ כגון מבישול דיסת סולת הרי אם יגעיל לא יקבל מים בטעם שיש לו ערך למכרו. ובפרט שהיום אין לנו כלי חרס אלא מתכת או זכוכית או חרסינה שכל אלה הבליעה שלהם מועמט מאד והגעלה לא תוציא טעם שיש בו ממש למכרו. לכן בכלים שלנו לא נראה לחוש לזה.

טו. בנוסח המכירה – הנני מוכר חמץ וחשש חמץ. צ"ע מדוע מוכר חשש חמץ הרי אם הוא חמץ נכלל במכירה ואם לא א"צ מכירה. וכנראה שמדובר בספק חמץ שכיון שהלוקח נחשב מוציא מחבירו, לא נמכר עד שיביא ראיה שזה חמץ, ולכן מפרש במכירה שגם הספק נכלל במכירה. ויש להקשות הרי למדנו בב"מ ו: בכור פטור ממעשר בהמה, דכתיב "והיה קדש" ולא שהוא כבר קדש. ואיתא שם בדין ספק מעשר בהמה דלמ"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו ופטור ממעשר הנחשב מומון כהן כיון שמוחזק בו, ולמ"ד תקפו מוציאין מידו הייב במעשר דמוון ישראל הוא. וכל עוד שהוא ביד ישראל לכ"ע הייב במעשר אע"פ שהוא ספק בכור, שכיון שישראל מוחזק בו, נחשב ממונו, ואין כאן חשש שאם יצא עשירי הוא פוטר תשע בהמות ישראל בממוון כהן. והוכיחו משם שדין מוחזק נחשב כממונו וודאי. והכי נמי י"ל גבי חמץ שכיון שמוחזק בו, נידון כשלו ולא נכלל במכירה, לכן צריך לפרש שמוכר גם ספק חמץ. (ואע"פ שבב"ב פא. לוקח שני אילנות בשדה חבירו כיון שספק אם קנה גם הקרקע מביא ואינו קורא מספק, וקשה מדוע מביא הרי מספק הקרקע שייכת למרא קמא, אלא מוכח שמוחזק בקרקע אינה ממונו וודאי, יש לחלק בין קרקע למטלטלין). ואין להקשות כיון שכלפי שמיא ידוע אם הוא חמץ או לא, אזי ממה נפשך כנ"ל אם הוא חמץ נכלל במכירה ואם לא א"צ מכירה, כי כיון שדין מוחזק נחשב כשלו וודאי, זה גם כלפי שמיא נחשב שלו וודאי. (עיון הלימוד)

טז. ביאור לשון הביטול "שביערתיה, צ"ע דלמה יבטל חמץ שכבר ביער? תירץ רבי אריה לוי זצ"ל שהכוונה לביעור שע"י מכירה, ועפ"י התבואות שור שמוען שהמכירה הערמה, א"כ צריך לבטל מה שמכר ואזי נעשה דרבנן ומועיל הערמה. (גנזות)

יז. עיין גליון מחמדי תורה פסח תשעד – מי שנתברר לו שמכירה לא חלה האם כיון שסבר שחלה לא נכלל אותו חמץ בביטול שביטל, או שנכלל כיון שלמעשה היה ברשותו. ועיי"ש נחלקו בזה הנודע ביהודה שנכלל ובית שלמה ופני יהושע שלא נכלל. ועיי"ש לכאורה כיון שאמר דלא חמיתיה הרי זה בכלל ויש חולקים ועיי"ש לחלק בין ביטל ומכר או מכר וביטל, שאם ביטל ואח"כ מכר לכאורה כן יועיל.

יח. גליון מושא ומתן פרשת אחרי מות תשעך – הרשה את הרב למכור המצו שבחנות, האם הרב הורשה גם לגבי סחורה שתגיע לחנות בין ההרשאה למכירה. בפשטות זו סוגיית איין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. אבל הפוסקים ניסו למצא צדדי היתר. הטוב ביותר הוא שהמוכר יכתוב בשטר המכירה שמתכוין גם לסחורה שעתידיה להגיע. ואם לא כתב. אזי יש שמענו שכיון שנמכר לגוי, הרי הגוי קנתה לו הצירו ויש חולקים שכיון שהגוי לא נמצא בה לא קנתה. ויש שמענו כיון שבעל החנות נתן שכר לרב עשאו עליה למכור המצו נשתעבדה גם סחורה שעדין איננה ברשותו.

יט. ש"ע תלו במ"ב ס"ק לב מהחלוקת אם צריך לבדוק מקום שעתידי למכור מהר לגוי (ובפסקי תשובות כתב שהחזו"א וסמ"פ לער לא החמירו)

כ. חמץ שאסור מדרבנן גם בלי ביטול, אפשר לסמוך למכור לגוי, גם לכתחילה.

כא. יש נוהגים שבעת מכירת חמץ, אומרים לגוי, כי יחד עם המכירה הם מוכרים לו גם את המחלות של כלל ישראל וכיוצ"ב, והגוי סובר לתומו שהרב מברך אותו ועונה אמן על הקללה. לא ראוי לעשות כן, ויתכן שיש בזה חשש איסור תורה. כי איסור גניבת דעת אסור גם בגוי (ח"מ רכה ו', עפ"י חולין צד.) ו"א מדאורייתא² ו"א מדרבנן, והחמירו בזה יותר מגזל הגוי³ (קנין תורה פסח תשפד עמ' יב)

*

קיצור הלכות חמץ בפסח

מש"ע בעיקר סימן תמב ומ"ב ופוסקים שם

א. פרורי חמץ פחות מכזית הנמצאים בבית ואינם דבוקים חוששין שמא יתקבץ יחד כזית חמץ ויעבור עליו בכל יראה ובל ימצא ולכן אם לא ביער אפילו אם ביטל והפקיר עובר מדרבנן

ב. אבל פרורי חמץ בכלי אפילו דבוקים לכלי או בתערובת אם יש כזית חמץ, הכלי מצרפם וחייב מהתורה לבער אפילו שאין כזית כדי אכילת פרם

² הרישב"א (חולין צד.) בשם רבותינו בעלי התוס', דהא דכתיב בפסוק 'איש בעמיתו' למעט עכו"ם קאי רק על לא תכחשו, ולא על לא תגנובו דברי שא דקרא, וע"ש שהביא מדברי התוספתא דב"ק (פ"ז ה"ג) שלשה גנבים הם, גדול שבכולם גונב דעת הבריות. ועי' בה"י הת"ס (חולין שם)

³ בשערי תשובה (שער ג אות קמז), ובלשונו שם: הנה החמא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש!! ובס' חסידים (ס' נא) ואותן שמחרפין את הגוים בשעת שאלת שלומם, והגוי סבור שאמר לו טובה, חומאים, כי אין לך גניבת דעת גדול מזה. ועיין ספר פתחי חושן (הלכות אונאה פרק טו ס"ח)

- ג. תערובת המיץ הראויה לאכילה צריך לבער ואפילו אם יש בה רק טעם המיץ אבל כרת יש רק כשיש בה כדי אכילת פרס.
- ד. לה בלח שבטל בשישים קודם ליל פסח או שהוא מיץ במינו שבטל ברוב מותר והב"י חשב שיתחמם ויתן ממשו טעם בתערובת לכן ס"ל דחוזר וניעור בפסח ואוסר אבל טעם שנתבטל נפסק שאינו חוזר וניעור
- ה. המיץ יבש שנתערב כיוון שממשו בעין חוזר וניעור ועיין מ"ב ס"ק לג די"א שאיסור נהפך להיתר ורק אם הממו חוזר וניעור
- ו. קמח שבשוק עבר לתיתה לכן נידון כתערובת המיץ מיץ במינו לה בלח ומסתמא הרוב היתר וצ"ע. עיין ש"ע סימן תנג במ"ב ס"ק יב שאסור להשהות בבית הטח או קמח שנתרטבו. אבל בעלה לתרופה פסח תשעו כתב הרב שמעון אנשין שהמים של היום לא עוברים לתיתה אלא זילוף ואינם המיץ. ואפילו חיטים שהושרו במים להרבה פוסקים מותר להשהותם בפסח, ובדיעבד אפילו להשתמש בהם לאפית מצות לפסח.
- ז. (מתוך מאמר של ר' משה ברנדסופר בקרני אור מצרע תשפ"א) במסכת פסחים (ז). דנה הגמרא אם מותר ללתות חיטים של פסח קודם טחינתם, ענין 'לתיתה' פירושו, שהיה מנהגם לזלף את החיטים ולשרותם מעט במים כדי להסיר קליפתם, ותיכף לאחר הזילוף והשריה היו טוחנים את החיטים לקמח. ומסקנת הגמרא שמותר לעשות כן, דכל זמן שרואים שהחיטים לא נתבקעו מלחוחית המים אין בזה חשש המיץ. אמנם למעשה אף שמדין הש"ס מותר להרטיב החיטים, גזרו הגאונים שלא לעשות כן, שאין אנו בקיאים לזהר לעשות הלתיתה באופן שלא יבוא לידי חימוץ, וחששו שלא ישתהו החיטים זמן מה אחר גמר הלתיתה ויתחמיץ. וכן נפסק בשולחן ערוך (סי' תנג ס"ח) שבזמן הזה אסור ללתות חיטים, וכתב המשנה ברורה (ס"ק כז) שאסור לאכול ולהנות בפסח מקמח שנמחן מחיטים שנלתתו. אמנם החק יעקב (שם סקי"ח) כתב, דאף שגזרו הגאונים שלא להתיר חיטים שנלתתו, נראה דמותר לקיימם בבית, כיון דמדינא דש"ס מותרין, וכתנאי שהחיטים לא נתבקעו. ע"כ. וכדבריו פסקו המשנה ברורה (סקכ"ז) ושולחן ערוך הרב (סכ"א). במשנה ברורה הוסיף שאין להתיר להשהות רק אם נמחן תיכף לאחר הלתיתה, אבל אם נשתהו החיטים בין הלתיתה לטחינה יש לחוש שנחמצו בינתיים מהרטיבות ואסורים. ובשולחן ערוך הרב כתב שאם שהו בלחוחית המים כשיעור מיל (18 דקות) נאסרו. אמנם החזון איש (סי' קכ"א ס"ק כ"א) כתב דשיעור מיל לא נאמר רק בבצק, אבל בחיטים כל שלא נתבקעו הרי זה מעיד שהוא רחוק מחימוץ, ואפילו אם נשתהו הרבה אינם המיץ מעיקר הדין.
- ח. שם בפסחים ז. סוגית חיטים שטבעו בנהר, חמור מזליפה, ונפסק בשולחן ערוך (סימן תסו ס"א ב:) "דגן שנמכע בנהר או שנפלו עליו מים אף על פי שלא נתבקע אסור." והוסיף המשנה ברורה (סק"ז) דגם אם לא נתרככו

החיתים כלל גם כן אסור. וכתב המשנה ברורה בסימן תנג כד ובשער הציון שם ס"ק נ' שהימים שבזמנו שנהגו לכבס דהיינו לשרות חצי יום במים, דינן כמבעו בנהר.

ט. אבל בזמנינו כדי להסיר הקליפה צריך להביא אותה ל%16 לחות ומטבעה היא כבר %13 לכן רק מרססים עליהן מים ומערבבים חצי דקה לפני הטחינה. ובודאי אינן חמוץ אלא שהלה עליהן גזירת זילוף שלא להנות בפסה, אבל מותר להשהות. עד כאן מהמאמר הנ"ל.

י. ש"ע תמוז במ"ב לב קמח מקרי לח בלה. ועיין פסקי תשובות שהפמ"ג כתב שכשייש בו סובין לא מקרי לח. ולכן כתב בספר מצות מצוה (פ"א הערה נו) שקמח לאפית מצות טחינת יד שלנו לא מקרי לח. אבל בש"ע הרב תסו סעיף י' כתב דכיוון שלשין ונעשה גוף אחד השיב לח בלה, גם כשייש בו סובין. וא"כ אם נילוש קודם הפסה בטל. עוד צד להקל שיש שכתבו שדווקא בסובין עבים דיבר הפמ"ג הנ"ל, אבל סובין שלנו הן דקין. אמנם למעשה גם המקילין לא התירו בחיטין שאינן שמורות משעת קצירה, אלא בשעת הדחק. וא"כ למסקנה אפשר להקל בקמח למצות מצוה שלנו להחשיבו לח.

יא. חמוץ נוקשה הוא שמעולם לא היה ראוי לאכילת אדם, אבל אם היה ראוי, לא בטל שם חמוץ ממנו עד שיפסל מאכילת כלב.

יב. ש"ע תמוז סעיף ד' במ"ב ס"ק יט - חמוץ נוקשה שנתערב בדבר שאינו ראוי לאכילה אפילו בתוך פסה ונתבטל אפילו יבש י"א שאינו חוזר וניעור ומותרת התערובת באכילה אם לא עירב בכוונה שהרי לא אחשיבה כמבואר בסימן תמוז במ"ב ס"ק מז וז"ל שם ולענין חמוץ נוקשה תוך הפסה יש שמחמירין לאסרו במשהו אבל דעת המ"א ועוד הרבה אחרונים כיון דאין בו כרת לכו"ע ולדעת הרבה פוסקים אין בו רק איסור דרבנן בטל בששים אפילו תוך הפסה ויש לסמוך עליהם בשעת הדחק.

יג. הכלל שמותר להשהות חמוץ שמעורב בדבר אחר ונפסל מאכילת אדם אבל בלא תערובת עד שיפסל מאכילת כלב. והמותר להשהות, מותר לחולה שאין בו סכנה. אבל חולה שיש בו סכנה יניח את התרופת חמוץ שלו במקום הפקר בלא כיסוי כגון בשדה במקום שאינו משתמר (אור מציון ח"ג פ"ג עין שם עוד)

יד. ש"ע תמוז סעיף ד' חמוץ שנתערב בדבר שאינו מאכל כל אדם קודם פסה, מותר לקיימו ולהנות, ואסור לאכלו ונהגו להחמיר למכור (פסקי תשובות בשם מנה"א ח"ה לד.). אבל אם ע"י כימיקלים אפשר לחזור להפריד החמוץ ויהיה ראוי לשתיה או אכילה יש מחמירים לבערו, ויש שאעפ"כ מקילין דהשתא אינו ראוי.

טז. שמן וספירט ואלכוהול העומדים להדלקה ומעורב בהם חומר הפוגם מאכילת כלב האם כיוון שכך היא דרך הנאתם שלא בדרך אכילה אסור להנות וצריך לבער או שכיוון שנפסל מאכילת כלב אבד שם חמוץ לגמרי נחלקו בזה

אחרונים השואל ומשיב אוסר והרוב מקילין. (פסקי תשובות על סימן תמב ד') ומסתמא הוא הדין לגבי סגרויות שמעורב בהן חמין (ע"ש בהגה 17). (ע"ן לקמן סעיף כד)

זז. ומוצרי קוסמטיקה שאינם ראויים לאכילה המפיצים ריח שמעורב בהם אלכוהול חמין יש מתיירים (השואל ומשיב) ויש אוסרים (דברי מלכאל) בשימוש כי האלכוהול גורם להפיץ הריח והמנהג למכור לגוי (פסקי תשובות תמב אות ב). וה"ה לגבי טבב הרחה וסגרויות (פסקי תשובות תסו אות י' שהדברי חיים ועוד מקילין ומהר"ם שיק אוסר והבית מאיר כתב שבוה כיון שהנהגתו דרך הפה גם המקילין יאסרו).

יז. בגליון עולמות בשיעור 338 מדברים בזה באריכות ע"ש עמ' 11 בקובץ המוריה ועמ' 13 שיעורי רץ כצבי שדנים במה שנפסל מאכילת כלב דהיינו חמין נוקשה שמותר להשהות בפסח ואעפ"כ אסרו באכילה ופירש הרא"ש (פסחים פ"ב ס"א) שאכילתו אחשביה כראוי לאכילה. ונחלקו האחרונים האם אחשביה הוא רק ע"י אכילה או גם ע"י שאר הנאות. בסימן תמב י' נפסק כתרומת הדשן שדיו מבושל בשכר שעורים מותר לכתוב בו, ולפי"ז הכי נמי סבון חמין מותר, לעומתו אסר השואל ומשיב להדליק בשמן של חמין שמעורב בו רעל כיון שנהנה מחמין אע"פ שאינו ראוי לאכילה. אמנם הקשו עליו מכופת של שאור שנפסק בתמב ט' שמותר לשבת עליו, כיון שנפסל מאכילת כלב, (וצ"ע לא הבנתי מדוע לא מחלקים בין נפסל מאכילת כלב בעצם לנפסל מאכילה מחמת רעל שזה ראוי לכלב אלא שאח"כ הוא ימות) האגרות משה פסק בכמה תשובות להקל בזה דלא שייך אחשביה ע"י שאר הנאות. עוד חדשו האחרונים שאחשביה שייך רק במה שהיה ראוי לאכילה ונפסל, עוד חדשו ללמוד מכופת שאור שייחדה לשיבה הכי נמי דבר שמויחד להנאה אחרת לא שייך בו אחשביה. (גליון תורה והוראה פסח עה דן בזה לגבי אלכוהול ללמוד מכופת הנ"ל היכן שיש ג' מיבותא גם נפסל מאכילת כלב וגם נעשה בו מעשה כגון הכופת שטה אותו כמיט וגם מייחד אותו לשימוש אחר, הכי נמי אלכוהול חומין שלא ראוי לאכילה ומעורב בחומרים אחרים ונועד לריסום או למשהות או דאודורנט וכיו"ב מותר בהנאה. אבל אלכוהול נקי אע"פ שלא ראוי לאכילה כיון שמשתמשים בו למאכלים צריך למכור)

יח. עוד דן בעולמות שם בדין סיכה כשתיה דלרוב הפוסקים שייך רק כיום כיפור שדנים בליעת הגוף כבליעת הפה אבל גם מי שמחמיר בזה בשאר איסורין זה רק כשהנאה היא דרך בליעת הגוף אבל סבון שנועד רק להעביר את הלכלוך או אודם שנועד רק להיות על הגוף ולא להבלע בזה לא שייך כלל להחמיר דסיכה כשתיה.

יט. סבון וקרם לחות שאחד המרכיבים העיקריים שלהם הוא שיבולת שועל, כתב בגליון תורה והוראה תשעד שמעיקר הדין אין איסור להשתמש בסבונים כאלו, כיון שהחמין שבתוכם עבר תהליך כימי שפסל אותו מאכילת כלב, אולם רבים נהגו להחמיר בכך, והמחמיר תבוא עליו הברכה. ומבאר דבריו

כיון שיש נדון בתרופות שנפסלו מאכילת כלב האם עדיין אסורים בפסח, לדעת רוב הפוסקים מותר ראה בשו"ת חזון נחום (ה"א סי' מו) אולם יש המביאים משו"ת דברי מלכיאל (ה"ד סי' כב סק"ו) ראיה שאסור. אולם כל זה הוא רק בתרופות שהוא אוכל. אבל בסכונים וכדומה שהנדון הוא מצד סיכה כשתיה, ראה במאור השבת ה"ב סי' ל' ס"ק ו' שכתב הגרש"ז אוירבך בענין סבון דודאי אין צריך להקפיד שיהא מיוחד לפסח בזמננו, כיון שיש ודאי דברים הריפים שפוסלים אותו מאכילת כלב. ובחזון איש (דמאי סי' מו סק"א) כתב שלא אומרים סיכה כשתיה בדבר שאינו ראוי לאכילה. אמנם המשיגה ברורה (סי' שכו סק"י) נוקט שגם בסבון יש בעיה של סיכה כשתיה אם יש בזה מרכיב שהוא אסור. (ונראה לומר כנ"ל כיון שסבון אינו סיכה אלא להעביר לכלוך שומני מהגוף אין מקום להחמיר בו, אלא במשחות ללחות הגוף וכיו"ב או בסבון שעושה שתי פעולות מעביר לכלוך ומשמן את הגוף)

ב. לפי הנ"ל נראה שהרוצה להשרות חסה במי סבון כפי ההוראות של הרב ויא צ"ע אם יש מקום להחמיר שהסבון יהיה עם הכשר לפסח כיון שהשטיפה לא תמיד מורידה את כל הסבון ונשאר משהו על החסה ונאכל ובאכילה מהמירין יותר מסיכה כנ"ל, או כיון שמעם הסבון רק פוגם בחסה לא שייך אחשיביה באכילתו.

כא. חומץ יש שנעשה מאלכוהול בתהליך תסיסה חוזרת ומשמש להרבה מאכלים המוצים, כיון שעפ"ר החומץ אינו מחמיץ אפשר למכור לגוי את כל המוצרים שיש בהם חומץ. וצריך לשים לב לזה. (עפ"י תורה והוראה פסח עה)

כב. תרופות שמעורב בהן חמץ לא אמרינן אחשיביה כי אין דעתו אלא על הסם שבה (חזו"א) ואפילו כשמצופה בסוכר מבחוץ אבל כשמעם התערובת עצמה מתוק אפילו אם יש בה רק כל שהוא חמץ צריך ביעור (פסת"ש הנ"ל). והאג"מ כתב דלא שייך אחשיביה בתרופה כי הרגילות לבלוע גם סם מר שאינו ראוי לאכילה (לכן אכילתו לא מחשיבה את הסם ראוי לאכילה). אבל למעשה רוב העולם מחמירין שלא לקחת תרופה שיש בה חשש חמץ אפילו מרה. (פסקי תשובות הנ"ל)

כג. תרופות מקטניות מותר להולה שאין בו סכנה (פסקי תשובות הנ"ל)

כד. תרופות שרק הקפסולה מעורב בה חמץ מותר להשהות ואסור לבלוע (שם)

כה. בליעה נחשב אכילה כמבואר בש"ע סימן תעה ג' בלע מצה יצא עיין נודע ביהודה (מ"ק י"ד לה) ופרש המנחת שלמה שזה דווקא בראוי לאכילה כדרכה אבל העומד רק לבליעה ומיועד רק לחולה לא נחשב אכילה כלל ומותר לחולה שאין בו סכנה¹ (צ"ע אם רק בנפל למשכב כשבת או כל חולי קצת וי"א

¹ דין זה שחולה שאין בו סכנה מותר להתרפא באיסור הנאה שלא כדרכה נלמד בפסחים כה: ממה שרבינא ריפא את בתו בויתי בוטר של ערלה, ע"ש.

ששלא כדרכה מותר בכל חולי ואכילה כדרכה רק בנפל למשכב) בגדר אינו ראוי לאכילת אדם צ"ע כי מה שבאמת אינו ראוי לאכילה אינו מקבל טומאה ואינו מכשיר לטומאה ואפילו הכי תנן במכשירין (ו' ה') וכן פסק הרמב"ם (טומ"א י' ה') שהיוצא מהאון ואף ומוי רגלים של אדם חשיב משקה ונידון כתולדת המים לכן צ"ע היטב כל תרופה אם נחשבת כמעורב בה דבר מר הפוסל מאכילת אדם (מנחת שלמה א' יז)

כו. ש"ע תמב סעיף א' כתב בפסקי תשובות משחות ותרופות וטיפות לשימוש היצוני בלבד אע"פ שנתערב בהם אלכוהול המין מותר להולה בנתערב קודם פסח כי נפסד שם המין ממנו דאינו ראוי לאכילה אבל אלכוהול בעין מדגני המין צריך ביעור.

כז. ש"ע תמב ביה"ל ד"ה המין שנתעפש – מבואר שהמין שרוב המיצותו היא שפסלה אותו מאכילת כלב הוא כהמין שערבו בו מאכל תבלין חריף מואד שאעפ"כ לא איבד שם המין וה"ה כל דבר שכך סדר תיקונו לעפשו לתועלת הכנתו ולכן הומצת לימון ומולסה וגלוקוזה שהן עמילן חטה צריך ביעור. וגם כשעשויים מעמילן תפוז"א יש חשש שבתהליך היצור בלעו מהצנורות שהולכים בהם ולכן אין להתיר אלא מפס יצור רביעי. ומה שהתיר בזה הרב עובדיה דחה חברו באור מציון וכן המנח"י. (פסקי תשובות)

כח. המין נוקשה אין עוברים עליו בכ"י וב"י אבל צריך ביעור שמא יבוא לאכלו. (ש"ע תמב שעה"צ ס"ק יב)

כט. בתרופות אין להחמיר שסיכה כשתיה כמבואר באגרות משה או"ח ג' ס"ק סב לא מבעי לת"ם בנדה לב. דלא אמרינן שסיכה כשתיה אלא בשמן, אלא אפילו למ"ד בכל הדברים אמרינן סכ"ש מותר כי פסק המחנה אפרים שדווקא סיכה של תענוג אסורה.

ל. ולעצם הסוגיה י"א שרק ביה"כ ותרומה אמרינן סיכה כשתיה כחיד"א ונקודות הכסף ופר"ח ויש מחמירין כדעת האו"ה והט"ז יו"ד ק"ו בסוף.

לא. ובראוי לסיכה נהגו להחמיר למכור אולי משום חומרא דפסח חששו למ"ד שגם בזה שייך סיכה כשתיה כדעת האוסרים הנ"ל.

לב. ש"ע תמב במ"ב ס"ק מה ותרומת הדשן קבט שמתיר כתיבה בדיו המין שנפסל מאכילת כלב קודם הפסח אע"פ שמחזיק הקולמוס בפיו. עפ"י זה מתיר שו"ת קנה בושם ה"א סימן כה שטיפת הפה ופליטה בנוזל המין שאינו עומד לאכילה דכיוון שלא מתכווין למעום לא שייך אחשביה. ולעניין משחת שינים עיין שערים מצויינים בהלכה ק"ב ס"ק ב' שאסור, וצ"ע שם החילוק משטיפה הנ"ל. (פסקי תשובות)

לג. מעמיד המין אוסר בכ"ש גם בנתערב קודם פסח אבל שני מעמידים שזה וזה גורם אם צריכים זה לזה לא נחשב מעמיד.

- לד. חמץ שנבלע בתוך פסח אפילו כ"ש אפילו אינו נותן טעם צריך ביעור
- לה. [ועיבוי] זיעת או אדי חמץ אסורה כחמץ לכן כל סוגי הויסקי ובירה וסודה מחמץ אסורים.
- לו. טעם פגום שנתערב בתוך הפסח אישכנזים מחמירים אף בהנאה גם כשאין טעם ואף בכ"ש.
- לז. חמץ שעבר עליו הפסח אסור רק כשהיה אסור מהתורה להשהותו. ועיין בסוף ההגדה פסקי הלכה בזה.
- לח. אכילת קטניות וחמץ בשבת שהיא מוצאי יו"ט שביעי של פסח נחלקו הפוסקים, י"א שמוותר (לוח א"י הגרש"ז אוירבך) ויש אסורים (מנחת יצחק). וכן גם לגבי בישול קטניות בשביעי של פסח לצורך שבת. (ועיין בסוף ההגדה)
- לט. קטניות הכוללות לכל הזרעים הנאכלים, וברכתם אדמה, למעט שקדים אגוזים קפה וקקאו שהם זרע העץ, ולמעט עגבניה ומלפפון שעיקר הנאכל הוא הכשר גרעיני אבטיח ודלעת לבדם אסור ועם בשר האבטיח מותר. כל הגדל בשרביטין נחשב קטניות. קונטרס קטניות בפסח לר' רפאל פרינד
- מ. מצה משבולת שועל עיין במאמר בגליון קנין תורה פסח עה שהביא את כל הדעות בזה כתב שלמעשה כבר נתקבל שהקואקר הוא השבולת שועל ואין לערער אחרי המסורת והקבלה ובפרט שרוב הראשונים סוברים כך. וציין למחקר של פרופסור פליקס שהוכיח עפ"י המדע שהקואקר אינו השבולת שועל ובספר עלי יונה להגר"י מרצבך דחה דבריו בהריפות ועיין תשובות והנהגות ח"א אות שב שהביא את פסק השערי ציון שפסק עפ"י מחקרו של הפרופסור הנ"ל אבל עי"ש חלק ה' סימן קל שחזר בו וכתב שמה שפסקו המדענים אם כוונת חז"ל לקואקר שלנו המעיין יראה שאין בדבריהם יסוד וכל כוונתו לפקפק במקובל בישראל מדור מדור.

[שו"ת יד הנוף סימן כב: אשר שאלת לבאר לך שמות החמשת מיני דגן – הנה הרב רבי שלמה גאנצפריד ז"ל כתב (עיי' כללים מבעל הקצשו"ע) כי כוסמין הוא מה שקורין דונקע"ל, ספעל"ץ, אבל אני ראיתי במסע אבן ספיר שראה בנסעו בארץ תימן מין אחד אשר לא ראה אותו בשאר ארצות, ונקרא בלשון הגויים שם כוסמין, ותמונתו כחיטים אלא שהוא קמין;

שיפון, כתבו הרב בעל מלא הרועים במס' פסחים (דף ל"ה ע"א), שהוא הנקרא אצלינו קארע"ן;

א) שעורים, רגילים לפרשו גערשטיין, אבל בתשובה הנזכר לקמן מהגאון רד"ל זלה"ה ראיתי שזה אינו, רק הוא האבע"ר, כי שעורים אמרו בכל מקום שמייוחד לסוסים ולרכש, וזהו האבע"ר, אבל גערשטיין אין מיוחד כלל לסוסים. ושמתית אומרים שאכילתו מזקת להם וגורם להם שלשול. ובמסכת תרומות (פרק י' משנה ג') מצינו שהשעורים שואבת, משמע מזה שהוא האבע"ר שידוע שיש לו טבע זו לשאוף ולקלוט מהאוויר הסמוך לו יותר משאר התבואות:

ב) שכולת שועל, כתב הר"ש גאנצפריד שהוא הנקרא האבע"ר (קוואקר). אבל אני ראיתי בתשובה להגאון רבי דוד לוריא ז"ל, שכתב שקרוב לודאי שאינו כן, כי רש"י ז"ל כתב בפסחים (דף ל"ה ע"א בד"ה שיכולת) ששכולת שלה עשוי כזנב שועל, ודבר ידוע הוא שהאבע"ר אינו כן שאין לו שכולת כלל, רק כל גרעין גדל בפני עצמו כדוחן ושאר זרעונים:]

מי שיש לו חמין בעיר אחרת ששם כבר נכנס החג ואצלו עדין החמין מותר, האם יכול לבטל או שהולכין אחר מקום החמין (עונג יו"ט או"ח סימן לו) אג"מ או"ח ח"ד צד צה) (הגדת גדי"ש ועי"ש עוד כמה פלפולין יפים בענין חמין).

לשתות בפסח חלב של פרה שאכלה חמין בפסח נחלקו בזה האחרונים והמשנה ברורה (תמח לג) נוטה להקל, ובערוגת הבשם כתב שגם למקילין יש לחוש משום ממוסם חלב. אבל אם אכלה רק לפני פסח מותר. (ולכן על מוצרי חלב של העדה הרדית מצויין שנחלב לפני פסח)

חמין בפסח במושהו שמעתי שהוא רמז כי אם היו נשאים עוד משהו במצרים היו נכנסים לשער הנ"ל של טומאה (ועיין בזה לקמן ד"ה לא יכלו להתמחה, קושית הלשם שאין שער נ" בקליפה, ומבאר להפך שאם היו נשאים היתה מתבטלת הסמ"א.

עוד אולי אפשר לומר שזה רמז למשה רבינו שלא נזכר בהגדה אע"פ שהוא הגואל, וזהו משהו נומריקון מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה.

*

^ה **כיון** שהמאכל נעשה דם ודם נעבר ונעשה חלב (בכורות ו: וראה שו"ת הת"פ (יו"ד קע). ע"כ כתב הפרי מגדים (ביו"ד סי' ס' סק"ה) בפסח אין לשתות חלב מבהמות עובדי כוכבים שאוכלין הבהמות חמין. ולאחר מעת לעת יש להקל, דלאו מאיסורי הנאה בא החלב. אבל הגר"י אייבשיץ בספרו פלתי (סי' ס' סק"א) כתב וז"ל, לי נראה אפילו נתפסמה בחמין, מכל מקום מותרת, משום דמה בכך דעל ידי כן מניע הנאה מאיסורי הנאה, הא הוי שלא כדרך הנאתן, ואין לוקין רק על כדרך הנאתן וכו', אין לך שלא כדרך הנאתן יותר מזה. וכך הסכים החי אדם. ובשו"ת מאהבה ועוד הקשו עליו מהש"ך יו"ד קנה ס"ק יג שמדרכב גם שלא כדרך הנאתו אמור. ובשו"ת תורת הסד רצה לישב שכיון שהחלב נעשה לא רק מחמין זה וזה גורם ומותר, אבל למעשה הוא והחלקת יואב דחו את דברי הכרתי ופלתי שכיון שהפרה אוכלת מאכל הראוי לה נחשב דרך הנאה. אבל בשערי תשובה (סימן תמח) בשם מהנה אפרים כתב חמין אסרה תורה ולא חלב, דהיינו שכבר נעשה מציאות אחרת. וכעין זה כתב מהר"י אסר (סימן קצו). למעשה ברפתות עם הכשר העדה נזהרים שלא להאכיל חמין בפסח. אבל חלב מפרה שאכלה חמין לפני פסח לא חששו כלל. (קנין תורה פסח תשפ"ד)

כמה שיהות השייכות לפסח משיה שרפי קדש:

עיין הגדת אור זרחה שמביא מלקוטי הלכות ומספר נחת השלחן סימן תעב וכאן הובא מעט דעיקרו עוסק בפשט ומאסף ומציין לדברים המפורזים

אנ"ש לא היו נזהגין לבוא אל מוהרנ"ת להג הפסח ואפלו בנו רבי יצחק לא היה בא אליו אז.

בתחלת התקרבנותו של מוהרנ"ת, דהיינו בשנת תקס"ג, נסע עם רבנו למעון ודיבקע להיות שם על התונת בתו שרה שהתחתנה שם בראש הדש ניסן, ונשאר שם עם רבנו עד לאחר חג הפסח, במספר בימי מוהרנ"ת סימן ג' עין שם, ומוהרנ"ת רצה שרבנו יזמינו לסעודת "ליל הפדר" בכדי שיזכה לראות את רבנו והנהגתו ב"ליל הפדר", אולם רבנו לא הזמינו, כי היה נזהג לשבת ב"ליל הפדר" רק עם בני ביתו. אולם מרוב השתוקקותו של מוהרנ"ת, לאחר שנזכר את הפדר שלו, הלך למקום אכסנייתו של רבנו, ועבר ליד הדלת, וראה את רבנו פשעמד עם הכוס בידו ואמר את תפלת "שפוד המתד", וזה היה לו פמוצא שלל רב.

שמעתי מאדמו"ר רבי נתן זצוק"ל מענין פורים שאמר רבנו ז"ל מתחלה היו כל התהלות מפסח ועכשיו וכו' ולא סיים, ושמעתי מפניו ז"ל שאמר ועכשיו יש רבנו ז"ל שכל התהלות מאתו (נתיב צדיק יא).

....**מתחלה היו כל התהלות מפסח שהוא יציאת מצרים ועכשיו וכו' (לקוטי מוהר"ן ח"ב סימן עד).** ופסק באמצע ולא סיים דבריו, ומתוך דבריו הבנתי שעכשיו התחלה מפורים, שהוא מהית עמלק-עקר הנאלה של משיה. (לקוטי הלכות הלכות ברכת הריח ה, כה).¹

פירש פעם בצחות רבי שמואל שפירא ז"ל את המשנה: 'הפסח', בגימטריא נחמן, 'אינו נאכל אלא פליחה', שאז עקר העבודה שבעבודת ה', פמובא בפסח שיהות

¹ צ"ע הביאור בזה מה נתחדש ומתי נתחדש ולמה לא אמר בפירוש שעכשיו התחלה מפורים. משמע שענין ההתחלה מפורים היא דבר שצריך להעלים אותו ולומר רק ברמז. ואולי כיון שתחילת היציאה מגלות מצרים היא ע"י השכרות של פורים שזה דבר המסור לכל אחד כפי כוחו וא"א לומר בפירוש ואפילו שנאמר בפירוש שכל לגימה של משקה משכר כפורים הוא תיקון חברית שזה עיקר יציאת מצרים, אבל אין זו עיזה ברורה כי בקל אפשר ליפול על ידה לגלות גרועה יותר למי שלא זכה נעשה רש. אבל מי שיכול לשתות ולזכות לראש דהיינו לדביקות בכה' ראשית המבואר בתורה א' זה עיקר ההכנה לפסח ומהרה מטומאת מת דהיינו התאוה הידועה כמבואר בתורה רמב.

ואע"פ שפורים כבר קבלנו כנאולה שניה וכבר אז היה פורים הכנה לפסח אבל ועכשיו ולא סיים הכוונה שבכה רבינו אפשר שגם איש פשוט יזכה לשתיה כראוי ולתיקון חברית וזה נתחדש עכשיו דייקא בזמן אמירת התורה של רבינו.

(ועיין שיש"ק א- קנט שמיד כשרמו שעכשיו התחלות מפורים גילה את היוד מזמורים של תיקון הכללי)

הָרִ"ן, יֵאָיְנוּ נֶאֱכַל אֱלֹא צְלִי' מִלְשׁוֹן צְלוֹתָא וּבְעֵינֵתָא לְשׁוֹן תְּפִלָּה, יֵאָיְנוּ נֶאֱכַל אֱלֹא
עַד הַצֹּת, שְׁבוּ תֵלוּי תְּפִלָּה, וּמִפְּנֵי הַתְּחִלַּת כָּל הָעֲבוּדָה. (שיש"ק ח"ה סימן שנה)

ביאור מצוות ביעור חמץ

מצוות ביעור חמץ הן מהמצוות הראשונות שקבלנו ביציאת מצרים ומהמצוות היחידות שקיבלנו קודם מתן תורה.

בביעור חמץ מקיים ג' מצוות מצות עשה "ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם" מצוה ט' בחינוך ומקיים מצות לא תעשה "שאר לא ימצא בבתיכם" מצוה יא בחינוך ומקיים מצות "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך" מצוה כ' בחינוך

ועוד היא מצוות לא תעשה כעין הכשר הקרבת הפסח שנאמר "לא תזבח על חמץ דם זבחי" שאסור לשחוט קרבן הפסח על מי שיש ברשותו חמץ. וזה לשון החינוך מצוה פט וגם כן שמענו בכלל הפירוש שלא יהיה חמץ אצל השוחט אותו ולא אצל הזורק דמו ולא אצל המקטיר חלבו ולא אצל אחד מבני החבורה הנמנין עליו: וזמן ביעורו מהתורה עד חצי היום מ"מ אם עבר עליה לא נפסל הפסח.

והטעם שהיא הכשר למצות הקרבת הפסח נראה לבאר עפ"י רבינו כי הפסח שנקרא על שם הדילוג שנעשה בהארת האור העצום של פסח כמעט בלי יחס לכלים שהכינו לו הוא אור הסובב (תורה אור לבעל התניא) בחי' אור שמאירים לבעל תשובה היכן שהוא (לק"ה ר"ח ג' ג), והתנאי הראשון לו הוא לברוח ולסור מרע (כמבואר בוזהר שהמין ומחצת הם ס"מ ונוק) ובעיקר מרמז החמץ לחכמות היצוניות שהן שורש למידות הרעות (תורה לח)

ועיין ליקוטי הלכות (המנחה הלכה ז אות כז עפ"י תורה מט)

ובפרט עתה בערב פסח שמתחיל להתנוצץ האור של פסח שאז בחינת הדיש העולם, פי אז התחיל קיום העולם שהיה מתמוטט עד מתן תורה

¹ **מעדני אשר** פסח תשעט דן האם דווקא כזית או גם פחות מכזית מעכב שחימת הפסח. ובשם שו"ת מהר"ש ענגל (ח"י קסא) תרץ כיון שהמין אסור בהנאה אינו ברשותו אלא עשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו לעבור עליו, וא"כ כיון שעובר רק על כזית נמצא פחות מכזית אינו ברשותו כיון שאסור בהנאה, ולא מעכב את השחיטה. (ולא קשה מחיוב לבער גם פחות מכזית אע"פ שאינו שלי כי היא גזרה דרבנן שמה יצטרף לזוית) ובשם **השואל ומשיב** (תלתי ח"ב קסא) כתב שכיון שהצי שיעור אסור מן התורה הכי נמי הצי שיעור מעכב את השחיטה, וכן כתיב לא תשחט על חמץ ולא תלי באכילה משמע כל שיעור.

מענין לענין בארתו עניין דן המעדני אשר שם באם חמץ של איסור הנאה נגון כלאי הכרם חייב ביעור או כיון שאינו שלו פטור דלא עשה כתבו כשלו אלא חמץ שאסור בהנאה בפסח אל חמץ שאסור תמיד בהנאה לא. ולכאורה כיון שלא אסרה תורה חמץ האסור בהנאה שימצא בביתו שמה יאכלנו משמע שרק בפסח חששו שמה יאכל אבל איסור הנאה אחר לא חששו שמה יאכלנו. וא"כ א"צ לבער גם בפסח. בשם קובץ שיעורין ומנחת חינוך שפטור ובשם שו"ת תשובה מאהבה שחייב ביעור כמו כל חמץ.

שְׁתַּחֲלֵתוּ בִּיציאת מצרים בפסח, ועל בן צריבין עתה להמשיך האור של תחילת הפריאה בבחינת צמצום על ידי קצת אתערותא דלתתא. על בן צריבין בערב פסח אחר חצות שהוא זמן מנחה לעסק בתקונים הנזכרים לעיל על ידי קרבן פסח ואסור המין כדי לקבל האור על ידי איזה התעוררות. כי אף על פי שאין האתערותא דלתתא בשלמות פראוי בשביל אור גדול כזה, אף על פי בן צריבין איזה התעוררות על כל פנים מועט. וזה בחינת התקונים שנועשין על ידי הקרבן פסח ואסור המין אז כדי שנוכל לקבל האור הגדול הזה פראוי. ששתחלת התקון הוא אחר חצות שהוא זמן מנחה ובגזר לעיל:

עוד עיין ליקוטי הלכות (נטילת ידים שהרית הלכה ב אות ה) עיקר בדיקת החמץ וביעורו הוא בחינת ביעור בחינת הטבע מהעולם שהוא בחינת המין כנ"ל. לבער כל הסברות הזרות הנמשכין מבחי' חכמת הטבע שמטביע ומעלים את האמות ע"י שמטעה לחשוב שכאילו הוא הסיבה למשהו, אלא לידע בידיעה שלימה שהכל מתנהג רק בהשגחה לבד וכשנתבטל הטבע ונתגלה ההשגחה זה בחינת ביטול החשך והלילה כנ"ל שהם בחינת תוקף הגלויות הנמשך מבחינת חכמת הטבע כנ"ל כי כשנתגלה השגחתו יתברך בעולם אזי אין שום חשך כלל. כי עיקר האור הוא השם יתברך בביכול כנ"ל. ואזי לילה כיום יאיר כו' כמו שכתוב (תהלים קל"ט) גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה כמו שיחיה לעתיד. כמו שכתוב (זכריה י"ד) והיה לעת ערב יהיה אור. כמו שאנו מבקשים (בהגדה של פסח בפיוט בסוף) תאיר כאור יום חשכת לילה. כי עיקר החשך של לילה הוא מבחינת חכמת הטבע שהם הם עיקר החשך. ואמונת ההשגחה זה עיקר האור וכנ"ל, ועל בן הלילה של בדיקת החמץ ביטול הטבע שהוא בחינת החמץ שבודקין באותו הלילה. שעל ידי זה הלילה בבחינת אור בחינת (תהלים קל"ט) לילה כיום יאיר וכו' כנ"ל ועל בן קרא התנא אותו הלילה אור:

קיצור ליקוטי מוהר"ן תורה ה' אות ה מאד מאד צריבין לזהר לפנות את המה מחכמות היצוניות וממחשבות זרות. <<

חכמה היצונית היינו כל שבע החכמות שהן חוץ לחכמת התורה, ומחשבות זרות היינו מחשבה שאינה בהקב"ה. ומה שהילק בין היצונית לזרה, נ"ל כי חכמה נקראת היצונית כי אינה זרה לגמרי שהרי יכולה להצטרף לקדושה, אבל מחשבה נקראת זרה כי אינה צריכה להיות כלל, שהרי תמיד צריך לחשוב בו ית' ובתורתו דהיינו דה. וכן לקמן לגבי יראה שנקראת היצונית ולא זרה, כי עיין תורה קפה שע"י היצונית בא ליראת ה'.

>> מהמין שלא יחמין את חכמתו בחכמות היצוניות ובתאוות, כי הם מטמטמין ומטמאין מחו' ואי אפשר לו לבון בתפלתו ואי אפשר לו לשמח. גם צריף לשמר עצמו מאד שלא יהיה לו יראה היצונית. שלא

יִירָא מִשׁוּם דְּבַר רַק מִחֲשֵׁם יִתְבַּרַךְ לְבַד כּוּי עַל-יְדֵי יִרְאוֹת הַיְצוּנִיּוֹת אִי אֶפְשָׁר לְכוּן בְּתַפְלֵתוֹ וּמוֹנֵעַ הַשְׂמֵחָה. וְהַעֲקָר לְשֹׁמֵר מַחוּ שְׂלֵא יִחְמִיז שְׂלֵא יִהְרַר בְּהַרְהוּרִים רְעִים וּבְתַאוֹת שְׁהֵם בְּחֵינַת חֲמִיז שְׁהֵם סְטָרָא דְמוֹתָא. וְצָרִיף לְגַעַר בְּאֵלֵי הַמַּחְשְׁבוֹת שְׁהֵם סְטָרָא דְמוֹתָא סְטָרִין אַחֲרֵינִין וְלִגְרִשָׁם מִדַּעְתּוֹ וּמַחְשְׁבֵתּוֹ, שְׂלֵא יִתְקַרְבוּ אֵלָיו, וְלְשֹׁמֵר עֲצֻמוֹ מְאֹד שְׂלֵא יִכְנַסוּ בְּמַחוּ אֵלֵי הַמַּחְשְׁבוֹת חֵם וְשְׁלוֹם. גַּם צָרִיף לְשִׁתְּףָּהּ הָאֲחִיבָה עִם הִירְאָה וְאִז דִּיקָא יוֹבֵל לְזַבְּךָ מַחוּ שִׁיתְּפַלֵּל בְּכּוֹנֵה גְדוּלָּה בְּכָל הַבְּחוֹת עַד שִׁתְּהִיָּה תַפְלֵתוֹ בְּחֵינַת רְעֻמִּים שְׂעַל-יְדֵי-זֶה זֹכֵבָה לְשִׁמְחָה וְכוּ' בַּנְּל: (ל"ק"ע תְּפִילָּה י"א) וְעִיִּין שֵׁם מַחְשְׁבוֹת וְהַרְהוּרִים א' שְׁהוֹסִיף שֵׁם עַל כֵּן צָרִיכִין לְהוֹדֵר בָּהֶם בְּמִשְׁהוּ, כִּי הֵם עֲקָר הַחֲמִיז וְהַשְׂאוּר שְׁבַעֲיָסָה שְׁצָרִיכִים לְבַעֲרֵם בְּכָל יִרְאָה וּבְכָל יִמְצָא וּלְמַחַר וּלְפָנֵת אֵת הַמַּחַ מַחֵם)

שֵׁם אוֹת יֵב הַמַּחְשְׁבוֹת זָרוֹת וְהַרְהוּרִים רְעִים הֵם בְּחֵינַת סְטָרָא דְמוֹתָא בְּחֵינַת חֲמִיז, וּכְשֶׁהַמַּחְשְׁבוֹת זָרוֹת הַנְּל רּוֹדְפִים אַחַר הַמַּחַ לְכַנֵּס בּוֹ וְהָאֲדָם גּוֹעַר בָּהֶם וְעוֹשֶׂה מִצָּחָה וּמְרִיבָה עִמָּהֶם וְאִינוּ מְנִיחַ אוֹתָם לְכַנֵּס לְתוֹךְ הַמַּחַ, עַל-יְדֵי-זֶה נִצְוֵל מִבְּחֵינַת חֲמִיז סְטָרָא דְמוֹתָא וְזֹכֵבָה לְקַבֵּל מַחִיז גְדוּלִים שְׁהֵם בְּחֵינַת מִצָּחָה בְּחֵינַת חַיִּים (וּמְזוּיָלָא מוֹבֵן שְׁמִצָּת בַּעוּר חֲמִיז וְאִבִּילַת מִצָּחָה בְּפִסְחָה מְסֻגָּל לְזַכּוֹת לְכָל הַנְּל): (ל"ק"ע בְּתַרְא שְׁבוּעוֹת א')

רבנו של עולם את צרכי הפסח מסתמא תשלח לי אבל את הפסח

עצמו איך אזכרה?

(שיש"ק ח"ג קעב וח"ו של)

אפיית מצות

רשימת דברים שצריך להכין לאפיה

מקום רחב, שהתנור רחוק מהשולחנות ולא יהמם את ההדר

תפקידים: א. מנקה, עומף מקלות, ב. לש, מתעסק ומחלק, ג. פותח, ד. גומר בינוני, ה. גומר ציטריק, מרדלר, ו. מכנים ומוציא סה"כ לפחות שישה עובדים,

ורצוי שהלש לא יתקרב למצות כלל בגלל האבק קמה שעליו.

(ואפשר ליעל ע"י שיהיה מנקה מיוחד ועומף מקלות מיוחד ולש מיוחד ועי"ז אפשר ללוש מיד כשמצה לפני אחרונה בתנור היינו תשעה עובדים)

לשאיבת מים שלנו – יקה שני מיכלים למים שלנו רצוי עם פתח רחב ושני כלים לשאיבה ובד לסינון

סדר ההכנה לאפיה:

- א. קמה שקול בשקיות
- ב. מים שלנו, מסוננים קצת יותר מחצי כמות הקמה דהיינו חצי ליטר לקילו קמה
- ג. תנור הפועל גז: שני בלוני גז לפחות אחד מהם מלא החשבון הוא בערך בלון אחד לשבע קילו קמה להשתמש בבלון אחד כל מאירע ולהחליף בלון בין מאירע למאירע כי הגז קופא ועי"ז מפשיר (נכון לתנור הישן אבל בחדש א"צ אלא שנים גדולים, בלון אחד לכל מבער)
- ד. תנור וצינור החיבור לגז לבדוק החיבורים
- ה. שתי מרדות לבדוק שהן מהוברות היטב (שאם נגע בכפולה ילבן מיד וישתמש בשניה)
- ו. מקלות וגומיות (להקפיד שהמקלות מספיקים להתקרב בין שימוש לשימוש)
- ז. ניר עטיפת מקלות (לגזור התיכות בגודל 10 ס"מ על 70 ס"מ בערך)
- ח. קערות ללישה (לבדוק הריצים. ליחד סינור לזמן הלישה בלבד וללבוש אחר כשעושה עבודה אחרת)
- ט. כיסא לקערת הלישה
- י. מרדדים לבדוק מסריטות
- יא. רדלרים לבדוק שיש לפחות ארבעה תקינים שנים מלובנים
- יב. פח להניה עליו את הרדלר המלובנים
- יג. בקבוק למדידת מים 265 סמ"ק לחצי קילו וזה משתנה כי בתשסד היה יותר ובתשסה היה 260
- יד. סכין חיתוך הבצק (להשתדל לחתוך חצי קילו לתשע התיכות. נמצא כל מצה 765 חלקי 9 שהם 85 גרם לפני אפיה)
- טו. שני שולחנות רידוד ושני לחות הנירוסטה שלהם

- מז. מגב ניקוי, סקוטש, כלי למים בלי סבון
- יז. מברשות לניקוי ידיים וצפרנים
- יח. קוצץ צפרנים
- יט. מגבות, לפחות חמש
- כ. מקום להנחת המצות מהתנור (ארגז בגובה 40 ס"מ ורוחב 40 ס"מ אורך מטר ולפניו שטח ריק בשיעור כזה להנחת המצות החמות וכשמתמלא הארגז להפריש הלה ולהעביר לארגזים)
- כא. בריסטול לרדלר חצי גליון לכל מאירע להחליף כל חי ועוד שלשה למקום הנחת המצות ואחד להנחת המקלות העטופים
- כב. גליונות נייר דק כשר לפסח להניח אחד חדש כל מאירע היכן שמניח המצה החמה שיוצאת
- כג. נירות דקים לרדלר. א"צ בהכשר כי המצה קרה ואפשר הבילות של 100 נירות עיתון 4A להמישים מצות
- כד. סכין יפני, אקדח סיכות, ונייר דבק רחב,
- כה. קופסאות קרטון לאריות המצות
- כו. סקית ניילון גדולה למצות פסולות
- כז. שקיות ניילון גדולות למצות מוכנות
- כח. מאזוררים
- כט. סיגרים חד פעמי
- ל. שעון עם סטופר

לזכור לא לנקות בסבון ולא למרוח הידים בשום קרם או שמן

לזכור שבנתינת הקמח בקערה עולה ענן אבק קמח שלא נראה לכן צריך להרחיק מהמים ומהשלחן

לזכור לבדוק היטב הידים בפרט תחת וסביב הצפרן ובפרט של הלש והמתעסק

קטן אסור באפייה מהתורה ולכן לא סמכינן אחזקה דרבא (שאמר כיון שהגיע לשנים בידוע שהביא סמנים) והוששין גם אחר חבר מצוה

המרדלר – לכאורה היה ראוי להשתדל לעשות קיום ישירים לנוי המצה משום זה קלי ואנוהו. ואמנם שכך כתב הרב אלישיב (פסחים לז) דאי לאו דחשש הימין היה ראוי לצייר על המצה לנוי. והקשה מרפסין איגרי מהאבני נזר ר"ה כו: בדין שופר שפיו מצופה זהב שכתב שאע"פ שכל לנאותו אינו הוציץ הכא הוציץ כיון שבשעת קיום המצוה לא נראה הנוי לעין כי הוא בפיו של התוקע, לכן לא נחשב לנוי. וא"כ הכי נמי ציור המצה לא נחשב לנוי, כיון שבשעת המצווה שהיא הבליעה לא נראה.

באפייה לזכור:

אמר רב פפא יומא דעיבא כוליה שמשא (יומא כה): לכן אסור שהמצה תראה שמים

אמר רב נחמן וזהמא דשימשא קשי משימשא, וסימניך דנא דחלא. שברירי דשימשא קשו משימשא, וסימניך דילפא

פרש"י – **זוהמא דשמשא** – אותו חום של יום המעונן: **דנא דחלא** – שפיה סתום יפה, שלא יצא ריחו ויחלוש, וכשאתה נוקב נקב קמן יוצא שם ריח חזק מאד, כך יום המעונן, מתוך שהחמה מכוסה, וחום שלה כבוש נוקבת בכח דרך נקב העינים: **שברירי דשמשא** – סנורים (בראשית יט) מתרגמינן שברירי, שמש הנוקבת בכח דרך נקב העינים קטנים, הנותן עיניו כנגד הנקב קשים לו הסנורים יותר מן המסתכל בהמה שבאוויר: **ופימניך דילפא** – קשה דלף הירוד על האדם משאם נכנס כל גופו למים:

ושמרתם את המצות. [שמות יב יז]

ובפסחים דף לה. משנה: הלוח התודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו אין יוצא בהן עשאן למכור בשוק יוצאין בהן: **ובגמרא פסחים לה:** מנה"מ אמר רבה דאמר קרא ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבה.

עוד עיי"ש בדרך מ. אמר רבא מצוה ללחות שנאמר ושמרתם את המצות אי לא דבעי לתיתה שימור למאי אי שימור דלישה משעה שנותן המים בקמה שימור דלישה לאו שימור הוא דאמר רב הונא בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מאי מעמא משום דלא עבד בהו שימור ולעביד ליה שימור מאפיה ואילך אלא לאו שמע מינה שימור מעיקרא בעינן וממאי דילמא שאני התם דבעידנא דנחית לשימור לא עבד לה שימור אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עביד לה שימור הכי נמי דשימור דלישה הוי שימור ואפילו הכי לא הדר ביה רבא דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי שקושרין את העמרין בשדה כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו משיכשה התבואה אפילו במחוכר ועד סופו בעינן.

בש"ע סימן תנג ד' פסק שראוי לשימור המצות משעת קצירה **ובסימן תם נפסק** שחש"י פסול ללוש מצת מצוה **ועיין ט"ז שם פ"ק א'** שמחלק בין שמירה משעת קצירה לשמירת לישה שבקצירה השמירה רק מחמין ובוה מועיל גדול עומד על גביו של קמן אבל מלישה השמירה היא עשיה לשם מצה בזה לא מועיל גדול עומד ע"ג ולכן קמן פסול **ועיין בביאור הלכה תחילת סימן תם** שמביא דעת המחמירין שהולקים על המ"ז וכתב שהמנהג כהמ"ז מ"מ מי שאפשר לו יחמיר כהב"ח שישמור גדול בעצמו משעת קצירה **ועיי"ש היטב** משמע שעד הלישה אף שלכתחלה יעשה בגדול אבל אפשר לסמוך אהוקה דרבא כיוון שהוא חיוב דרבנן.

עוד עיי"ש בביאור הלכה שנחלקו לגבי הפסוק "ושמרתם את המצות", אי תוה דרשה גמורה וחיוב התורה או חיוב דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ופסק שמשעת לישה הוא חיוב התורה, ולכן אין לסמוך על הוקה דרבא.

ועיי"ש שהמג"א מסתפק לגבי ניקוב המצה אם אפשר להקל בקמן. ונ"ל לפ"ז שבודאי בעסק הבצק שאחרי הלישה אפשר להקל עכ"פ לסמוך על הוקה דרבא, אפילו במצת מצוה.

עוד עיי"ש בביאור הגמרא שיכול למלא אדם כריסו מבציקות הגויים, שלכאורה משמע שרק מצות מצוה בעי שימור, ומביא מחלוקת בזה, ופסק שכל המצות שאוכל בפסח בעי שמירה מחמין, אבל מצות מצוה בעי גם לשם מצוה.

לפ"ז מקשים א"כ איך מתירין מצות מכוונה, כמה שונה מנוע השמלי מגוי ומחש"ז? וראיתי בשם שו"ת דברי מלכיאל לחלק בין ציצית שכתוב בה "ועשו להם" דמשמע עשיה לשמה,

לבין מצות מצוה שכתוב בהן "ושמרתם את המצות", דמשמע שהשמירה בלבד צריכה להיות לשמה, ולא העשייה, וא"כ אף מכוונה בלא כח גברא כשר, והשמירה לשם מצוה נעשית ע"י גרמת ההדלקה, ועדיף מהצווי לגוי וחש"ו, כיון שהם לא מתייחסים לצווי, אלא עושים מדעתם. עוד בעניין זה מנהגי הקהלות וביאור המחלוקת מבואר היטב בגליון עומק הפשט גליון 155 ויקרא עה.

שבת הגדול

בשבת הגדול¹ נוהגים לקרוא את ההגדה מעבדים היינו עד אחרי הפיוט דיינו.

¹ **יד טעמים** מדוע נקראת שבת זו שבת הגדול עיין בגליון אשכול יוסף פסח תשעו סימן ב'

בפור או"ח הלכות פסח סי' תל- שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והטעם לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב "בעשור לחודש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית". ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה כיום ה' כדאיתא בסדר עולם. ונמצא שעשירי בחדש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי ממתו, ושאלום המצריים למה זה לכם? והשיבו לשחתו לשם פסח במצות השם עלינו, והיו שיניחם קהות על ששוחטין את אלהיהן, ולא היו רשאים לומר להם דבר. ועל שם אותו הנם קורין אותו שבת הגדול.

וכן כתב החו"ע שם ששבת שלפני הפסח נקראת שבת הגדול מפני הנם שנעשה בו.

וקשה הלא גם אילו חל העשירי בניסן ביום חול, והיו קושרים את הששה לכרעי המטה, היה מתרחש אותו נס, ואם כן כמה התייחד הנם לפי שהיה בשבת?

ותרין החיד"א בספר דבש לפי שבידוע שהמכות לא היו שולמות בשבת [עיין בעל הטורים, וארא] והנה היום העשירי בניסן חל בעת מכת הושך, ועל כן אילו היה חל עשירי בניסן ביום חול לא היו המצרים יכולים לראות את בני ישראל כשהם שוחטים את הששה, וממילא הנם כלל לא היה מתרחש, משא"כ עתה שהנם אירע בשבת כאשר לא שלט מכת הושך, יכלו המצרים לראות הכל ובכל זאת נאלצו לשתוק, וזה היה הנם, נמצא שעיקרו של הנם היה דוקא מפני שחל העשירי בשבת, ולכך שבת שלפני הפסח נקראת שבת הגדול.

בית יוסף או"ח סימן תל - שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול וכו'. בפרק אמר רבי עקיבא (שבת פז:) תניא דפסח שיצאו בו ישראל ממצרים היה ביום המישי וכתבו התוספות (ד"ה ואותו) ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהם ועל כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס כדאיתא במדרש כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה היו עושים כך? אמרו להם זכה פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים. הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל, ולא רצו, ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב (תהלים קלו ז') למכה מצרים בכבוריהם עכ"ל. ואע"פ שבכל הימים משבת עד פסח היה נס עיקר הנם הוא בתחילתו שהיה בשבת.

עוד ביאור - כי שבת הגדול כוללת כל שבתות השנה עם סגולתן לתקן את כל ימות החול, שהמקדש ומטהר עצמו בעבודת שבת הגדול מתקן את כל ימות השנה כמבואר בספר **דעת משה** (או"ח דרושים נהמדים עמ' יב) שכתב לבאר דהנה שורש הנשמה הצובח מתחת כבודו יתברך שמו, ושופעת אורה על הגוף וכשמגביר האדם רוחניותו ושורש נשמתו על הגוף נעשה כולו וך אפילו הגוף כמו הנשמה, וזה נעשה על ידי מעשה המצוות וכן באכילת מצה והכוסות, **וביתרין שאת יוכל לתקן זאת בשבת הגדול, כי שבת הגדול כולל בו את כל שבתות השנה, שמה שלא תיקן בשאר השבתות או מה שחסר לו יוכל לתקן בשבת זו**, וכולל בתוכו מה שכל שבת מתקן את כל השבוע, ימות החול שבו, כך שבת הגדול כוללת כל שבתות השנה, עם סגולתן לתקן את כל ימות החול. [נמצא שעל ידי שמקדש ומטהר עצמו בעבודת שבת הגדול מתקן את כל ימות השנה]. ולכך קראו לשבת זו שבת הגדול לפי שכולל כל שבתות השנה, כאמור. וסיים שמו שאין כוחו יפה להגיע להשגה זו, יבוא אצל הצדיק ועליו מוטלת החיוב להעלותו במסילה העולה בית אל.

עוד ביאור - על שם שנהגו לאפות בו חלה מיוחדת וגדולה לעניים. כמבואר במפרשים: **כתב הכל בו** בשם הרא"ש שיש אומרים שנקראת "שבת הגדול" על שם המנהג לאפות בערב שבת זו לחם

ונהגו בכל הקהלות שהרבנים דורשים בשבת זו בציבור הלכות וענייני פסח. שבת הגדול היא זכר לשבת שהיתה ה' ימים לפני יציאת מצרים שנצטוו בה ישראל מצווה ראשונה מכל המצוות כמ"ש (שמות יב ג) דָּבְרוּ אֶל כָּל עַדְתַּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פְּעֹשֶׁר לְהַדֹּשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבֵית אָבִתָּה שֶׁה לְבֵיתוֹ: וְקִיּוּם מִצְוֵה זו היתה מסירות נפש גדולה, כי השה היה עבודה זרה של מצרים, ודייקא בתוקף שליטתו בניסן שהוא מזל מלה, נצטוו כל משפחה מישראל לקחת לעיניהם שה ולקשרו למטה, והיה קשור ד' ימים עד ערב פסח, ששחטו אותו לקרבן פסח. **הראשונים כבר הקשו** מדוע ולא חששו לנעבד שאסור להקרבה כמ"ש ויקרא א' ב' אדם כי יקריב וכו' מן הבקר וכו' ובגמ' ב"ק מ: דרשו מן הבקר להוציא את הנעבד לע"ז. והמצרים עבדו לשה כמ"ש (שמות ה' כב) "הן נזבה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו". **ותירץ** ר"י בהתוס' השלם עה"ת בהשלמות לשמות עמ' רעד שקודם מתן תורה לא נאסר נעבד להקרבה. אבל **בשם מורו** כתב ששה של ישראל לא נאסר ע"י גוי דאינו שלו לאסרו. ומה שאמר משה רבנו לפרעה "גם אתה תתן בדינו וזכחים ועולות ועשינו לאלקיני". **תירץ הרמב"ן** שמושה לא התכוון באמת להקריב משל פרעה. **ורבינו פלטיאל** עה"ת תירץ שמושה התכווין שפרעה יתן פרים ופרות ולא שה. **והמנחה בלולה** תירץ שהיתה הוראת שעה להתיר ספק נעבד לקרבן פסח. **והש"ח** הקשה מהכתוב "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח" ופרש"י משכו משלכם וקחו מהשוק. ואע"פ שאפ"ל שהכוונה מישראל המוכר בשוק מ"מ סתם "קחו" משמע אפילו מגוי. **ותירץ** שנעבד אסור להקרבה כסתמא, אבל קרבן הפסח שכל מהותו לבטל את הע"ז של המצרים שעבדו למזל מלה והשתחוו לשה, נמצא ההקרבה בעצמה היא ביטול הע"ז ומותר. ועל כן ציוה דווקא בשבת כי אמהז"ל השומר שבת אפילו עע"ז כדור אנוש מוחלין לו, הרי ששבת היא ביטול ע"ז. (עפ"י על"ת צו עה)

גדול שמחלקים אותו לעניים, ונקרא חלת עוני או חלת בהכנס' וכן **כתב הש"ח** הקדוש שכך נהגו ישראל לאפות לכבוד שבת הגדול חלה מיוחדת שהיתה ניתנת לעניים, **ומוסף הש"ח** שמאז שהתחילו לזלזל במנהג זה ניטלה ברכה מן התבואה. ואכן מעניין לעניין באותו עניין מצינו לאחד הגדולים שפירש שנקראת שבת הגדול כי בשבת זו נתקיים מאמר רבי עקיבא ואהבת לרעך זה כלל גדול בתורה (בראשית רבה כד ז) שבו נצטוו ישראל לאכול את הפסח בחבורה (שמות יב ג) וכל ישראל יכולים לצאת בפסח אחד (פסחים עה: קידושין מב) ולכך נקרא שבת הגדול. ואפשר שמכאן נהגו לאפות בערב שבת לעניים, להרבות באהבת חברים, וכאמור. והן הן הדברים.

בגליון ממעינות היום מורגנשטרן ראיתי שכתב שהמצרים ראו את האלהים שלהם קשור לרעי מיטות בני ישראל, ושחקו, וזה נס גדול, כי שתיקה בה' הכמה לא שייך בגוי, אלא בישראל, וזה ששתקו הוא נס גדול ועל שם זה נקרא שבת הגדול.

² **בספר הסידים** סימן תתשנה – המצרים היו מלחשים באוזן המלה, והשד עולה מתוך האוזן ומגיד עתידות, לכך צוה הקב"ה משכו לביונם צאן לשחיטת הפסחים.

סדר בדיקת חמץ

נחלקו הפוסקים האם מקום שנוקה לפסח נחשב מקום שלא מכניסים בו חמץ ופטור מבדיקה. עיין בזה גליון עומק הפשט הלכות פסח ניסן תשעה

ונראה פשוט שאת זה בעצמו צריך לבדוק האם באמת כל פינה נוקתה לפסח ובפרט פינות נסתרות כמו מעל הארון וכיו"ב מקומות שמעיקר הדין לא מכניסים בהם חמץ אבל לפעמים הילדים מחביאים לעצמם חמץ ושוכחים ממנו

המנהג שהאשה מחביאה עשרה פתיני חמץ פחות מכזית (וי"א דווקא לא פחות מכזית כי בפחות י"א שאין חיוב ביעור וא"כ נשאר חשש ברכה לבטלה) כל אחד סגור היטב בשקית בעשרה מקומות בבית וטוב שתרושום לעצמה היכן החביאה.

יזדרזו להתפלל ערבית בזמנה כדי לקיים בדיקת חמץ כזריון המקדימין למצוות

השובר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק מבואר בפסחים ד: דלא הוי מקה טעות אפילו במקום שצריך לשלם כדי שייבדקו לו את ביתו דניחא ליה לשובר לקיים מצוה בממוניה. עיין מעדני אשר פסח סט מאי שנא מהשובר ספר תורה מהכירו בגמ' ב"מ כט: שאסור להשאילו לאחר ולא אמרינן דניחא ליה וכו'

כשהוזר מתפילת ערבית יטול ידיו ויאמר

הריני מקשר עצמי בבדיקת חמץ לכל הצדיקים האמתיים שבודרנו ולכל הצדיקים האמתיים שזכני עפר קדושים אשר בארץ המה ובפרט לרבינו הקדוש צדיק יסוד עולם נחל נביע מקור חכמה רבינו נחמן בן פינא זי"ע אמן.

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה ולא תעשה של בדיקת חמץ לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

ויברך בשמחה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ
הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל בְּעוֹר חֲמִיץ

ומיד יתחיל לבדוק ללא הפסק שום דיבור בין ברכה לתחילת הבדיקה במקום החייב ודאי בדיקה, ויבדוק חמץ בכל מקום ברשותו ובהורים ובסדקים.
אם שכח לברך יכול לברך כל זמן הבדיקה ואח"כ לא יברך אלא בשעת השריפה
אהר הבדיקה יצניע חמץ שברשותו ואת החמץ שנעלם ממנו יבטלנו ג"פ בזה
הגומס:

כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא
בְּרִשׁוֹתַי, דְּלֹא חֲמֵתִיה, וְדִלָּא
בְּעֵרְתִיה, וְדִלָּא יִדְעָנָא לִיה,
לְבַטֵּל וְלִהְיוּ הַפֶּקֶר כְּעֶפְרָא
דְּאַרְעָא

אם אינו מבין יאמר בלשון שמבין

כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שלא ראיתיו ושלא
בערתיו ושאינו ידוע לי, יתבטל ויהיה הפקר כעפר
הארץ.

בהגדת חג בחג כתב שטוב לחזור ולומר הביטול גם בלא לשון הפקר והטעם
עיין הגדת אור החמה דיש לחוש שאם כוונתו להפקר דווקא הרי לרוב הדעות
לא חל הביטול. ולכן יחזור ויאמר:

**כָּל חַמִּירָא וְחַמִּיעָא דְאִיפָא בְּרִשּׁוֹתַי, דְּלֹא חֲמִיתִיהּ,
וְדָלָא בְּעֵרְתִּיהּ, וְדָלָא יְדַעְנָא לִיהּ, לְבַטְלָא וְלַחֲוֵי
כְּעַפְרָא דְאֶרְעָא**

תרגום – כל חמץ ושאר (דהיינו החמץ ומחמיצו. עיין זחר רע"מ פנחס רנא: שחמץ ומחמצת הן ז"ן דסמ"א) (מ"ב כדעת הב"ח, ולב"י הפירוש להפך **כל שאור** וחמץ כהתרגום שלנו על החומש, ובגמ' משמע שהמירא כולל שניהם, ולכן כתב הרמ"א בשם תה"ד שדווקא כשמבטל בלשון הקודש צריך לומר שניהם, אבל בארמית סגי בכל המירא) **שיש ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו שביערתי ושלא ביערתי בטל הוא והרי הוא (הפקר) כעפר הארץ.**

ואח"כ יאמר:

**יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁתִּזְכְּנוּ לְפִשְׁפֵּשׁ בְּנִגְעֵי בְּתֵי נַפְשֵׁנוּ אֲשֶׁר
נִוְעַלְנוּ בְּעֵצַת חַיְצֵר הָרַע וְתִזְכְּנוּ לְשׁוּב
בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ תִּסְיַעֵנוּ
וְתַעְזְרֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְתִצְיָלְנוּ מֵאִפְסוּר
חַמֵּץ אֲפִלּוּ מִכָּל שְׁהוּא, בְּשָׁנָה זוֹ וּבְכָל שָׁנָה
וְשָׁנָה כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ אָמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן.**

ויצניע החמץ שברשותו במקום שמור היטב עד למחר בתחילת שעה חמישית ואז ישרפנו

הלשון **דלא חמיתיה צ"ע**, אמנם יש ראשונים שגרסו דלא ידענא ליה, אבל להלכה נפסק לשון חמיתיה, והוא תמוה למה תלוי בראיה, הרי המוצנע למחר אינו נראה, ואעפ"כ אותו לא מבטל, כדי שלמחר יקיים הביעור בחמץ שלו.

אע"פ שעיקר הביטול הוא למחר, אחר השריפה, תיקנו לבטל גם אחר הבדיקה, שמא ישכח (מור ש"ע תלד), ולמחר יבטל שוב שמא יחסר לו למאכלו ויקנה וישיר (סמ"ק) ושמא ישכח לשרוף את כל העשרה פתיתים שמצא בבדיקה.

הלשון **דלא ביערתיה צ"ע**, הרי פשיטא דמה שביער לא שייך ביטול. ונראה כיון שעל הבדיקה מברך "שציונו על ביעור חמץ" נמצא שהיא תחילת הביעור אע"פ שמניחו למחר לשרפו, וא"כ מה שמצא בבדיקה ומשמרו למחר נחשב מבוער ואעפ"כ לא מבטלו כדי לקיים בו שריפה בחמץ שלו. אלא שצ"ע כי כבר נכלל בלשון דלא חמיתיה. וצ"ע כיצד שייך לשון מבוער הרי אין ביעור אלא בשריפה או קבורה.

כתב הבית חדש על טור או"ח סימן תלד: ובאמת דברי הרא"ש קשין מיניה וביה שהרי בתחלה כתב שהוא חוזר וזוכה בו, אלמא אף החמץ שמצא וראה הוא בכלל הביטול, ואחר כך כתב בהיפך. ועוד דהרא"ש כתב נוסח הביטול דלא חזיתיה ודלא ביערתיה, ואם כן החמץ שמצא, אינו בכלל הביטול, שהרי ראהו וביערו, והיאך אמר שחוזר וזוכה בו, דמישמע שהיה בכלל הביטול? וקושיא זו השניה קשה גם על הסמ"ק והגהות מיימוני ומרדכי. ונראה לי כיון שהביטול הוא דלא חזיתיה ודלא ביערתיה, אם כן גם החמץ ששייר למאכלו בלילה והצניעו קודם הבדיקה הוא בכלל הביטול, ועליו כתב שהוא חוזר וזוכה בו כשאכלו, אבל החמץ שראה ומצא בבדיקתו, אינו בכלל הביטול, ועליו כתב וגם לא ביטל בלילה אלא החמץ שלא ראה ושמוא ישאר ממנו כזית ועל פי זה התבאר לך שהנוסחה האמיתית בדברי רבינו היא וגם בפת ששייר בלילה למאכלו חוזר וזוכה בו: עכ"ל

כתב הפרי מגדים על או"ח - משבצות זהב - סימן תלד: נוסח הביטול עיין ב"ח כל המירא (שאור) וכל המיעא (חמץ) דאיכא ברשותי (לכלול כל בגבולין) דלא חזיתיה ודלא ביערתיה פ"ה הן דלא חזינא או חזינא ושכחתי לבערו. והוסיף שם ודלא ידענא וי"ל שאומר כן להוציא מה ששייר למאכלו דלא ליהוי בכלל ודלא ביערתיה ובסידורים שלנו ליתא ודלא ידענא:

ענין הביטול לדעת התוס' בפסחים ד: הוא מדין הפקר אבל רוב הראשונים חולקים כיון שלא הייבו חז"ל לקיימו כדני הפקר, כגון דלא מהני בליבו, ואילו ביטול בליבו סני. עוד הקשו שכיון שהמפקיר בלשון ביטול לא חל ההפקר א"א לומר שהביטול הוא מדין הפקר. עוד קשה כי הפקר אסור בשבת ואיך יבטלו בע"פ שחל בשבת, (ועיין מהר"ם הלואא לתרין את התוס') לכן פירשו רמב"ם ורמב"ן ועוד שגדרו של ביטול שמחשיבו להחמץ כעפר שאין בו צורך כלל.

עוד בגדר מצוות תשבותו עיין מנחת חינוך (מצוה ט אות א) ואבני נזר (או"ח סימן שיה) שחקרו בזה אם היא גם בשב ואל תעשה עי"ש.

אמירת הביטול לא מועיל בלא הבנה לכן צריך לומר בלשון שמבין ורק מי שמבין לשון חז"ל בארמית יאמר לשון זה ומשמע שלכתחילה הוא עדיף למבין.

בהגדה לקוטים יקרים ראיתי טעם שנתקן בארמית כי עיקר הכוונה על ביעור יצה"ר הוא השמן ע"כ אומרים בלשון שלא מבינים המלאכים (וכמבואר בסוטה לג.). וצ"ע דאיתא ברא"ש על מסכת ברכות בפסקיו שם שמבינים אלא שלא נזקקים, אבל עיין הקדמות הזהר דף ט: משמע כיון שלא נזקקים לא מקשיבים כלל ולא מקטרגים. אבל בסוטה משמע שלא מבינים כלל (לכד מגבריאל ויש גורסים מיכאל)

(עיין סנהדרין צב: במהרש"א שם שמחלק לומר שרק מלאכים המקטרגים לא נזקקים לשון ארמי, אבל כבר דחהו העיין יעקב שם שזה נסתר מגמ' סוטה הנ"ל).

אבל עיין ב"י סימן תלד שבירושלמי הביטול הוא בלשון הקודש משמע שבארץ ישראל כיון שזה היה לשונם נהגו לבטל בלשה"ק ורק ככל כיון שדברו ארמית גם ביטלו בארמית.

גם האשה והילדים צריך שיבטלו, כמבואר בהגדת הלכות חג בחג, ואע"פ שכל מה שקנו שייך לבעל והאב בדברי הגר"ח גרינמן בתשלו, כנראה כיון שיש חמץ השייך להם שאינו שייך לבעל, או כדי שגם הם יסוהו דעתם מהחמץ.

מי שלא יכול לבטל יכולה אשתו לומר כל המירא וכו' של בעלי וכו', או יכול שליח של הבעל לומר כל המירא וכו' של פלוני להוי וכו' (ההגהמדו"י איש מצליח)

על דברי השו"ע או"ח (תמו א') המין בפסח אוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו, במשהו, אפילו בהנאה: כתב הבאר היטב (שם א') במשהו – מדאורייתא הוי המין כשאר איסורים אלא שהכמים החמירו בו כיון דאית ביה כרת ולא בדילי מיניה כולי שתא (וכיון שיש לו מתירין אחרי פסח. מ"ב). וכתב הרב (ב"י בשו"ת סי' כ"ה) היכא דאיכא עוד צד להקל אפשר לסמוך על מ"ש המרדכי דיש לסמוך אשאלות, ויש להקל ולבטל המין בששים כמו שאר איסורים, וכ"כ בתשובת משאת בנימין סי' ס"ט והובא ג"כ במ"א לקמן בס' תס"ז ס"ק ל"ג ומ"מ למעשה נראה מדבריהם שאין סומכין ע"ז אא"כ דאיכא עוד הרבה צדדים להקל. (חק יעקב).

האר"י ז"ל כתב הנהר ממשוה' המין בפסח מוכחה לו שלא יחטא כל השנה. א"

י' צ"ע האם כוונתו למדובר כאן דהיינו בתערובת או שכתב זאת כאן רק בגלל שכאן נזכר הלשון שהמין במשהו אבל כוונתו שלא יהיה בבית אפילו משהו המין, ולפי מה שביארו בזה בעלי המוסר שכיון שהמין רומז ליצה"ר הרי אפילו משהו מקלקל העיסה. כי היום אומר לו כך ומחר מוסיף עד שמפיל אותו. לכאורה אפילו רק משהו לבדו אבל מאידך משהו ממש הרי אין לו שיעור ובמציאות גרר שמרים שגודלו הכי קטן שהעין רואה אם יפול לעיסה מסתמא לא יפעל כלל וא"כ הכי נמי במה שרומז ליצה"ר. ועוד שמשוהו לכאורה זה אפילו רק נתן מעט והדיון שבליעת המין מותר להשקות בבית. אבל לגבי בלא יראה ובל ימצא מסתמא הקושן זל"ג וגם בל ימצא אסור רק הנראה לעין, וכמו בעל חי שאם לא נראה לעין לא נחשב מציאות כלל. ובספר שלהן שלמה סימן תמו ד' כתב שקמ"ל לאסור אפילו ריחא כגון המין ומצה בתנור אחד שאם הוא קטן שצריך שיפתח קצת.

א"י עיין מעדני אשר פסח תשעד (בשם שו"ת בית יחזקאל סימן סב ושו"ת תרוש ויצהר לט) א"כ כיצד יתכן שהטאו ישראל בעגל הרי התורה העידה שלא היה להם המין. יש מתרצים שדווקא הטורה שלא יהיה לו המין גורם. ויש מתרצים שלא הטאו אלא להורות תשובה לרבים. וז"ל כי באמת מבואר בזהר (כי תשא קצא). שלא הטאו כלל אלא הערב רב (שהם כל מכשפי והרטומי מצרים ונקראו ערב רב דהיינו להבדיל מערב קטן, כי בהם בכישרון היה ביום משש שעות והצי עד תשע והצי וערב קטן כוחם היה מתשע והצי עד הצות לילה, וכיון שבושש משה ובא אחרי שש והצי כבר הגיע זמן כוחם ובקשו שכמו בני ישראל שיש להם עגן כבוד שהולך לפניהם שיהיה העגל הולך לפני הערב רב מהוץ לענני כבוד) ויותר מזה איתא בזהר כי תצא (רע"ט) דף רע"ו: שכשהקב"ה אמר למשה רבנו בהר לך רד כי שהת עמך הבין משה רבנו שהכוונה לישראל ומיד מיהר ללמד עליהם זכות ואמר להקב"ה למה יחרה אפך בעמך? והקב"ה כעס עליו, איך הוא מעלה על דעתו שיישראל הטאו בעגל, וכינה אותו מוציא שם רע על בתולת ישראל. כי רק הערב רב הטאו ולא ישראל עיי"ש. ובוהו ראיתי מתרצים מדוע בקרבן אהרן וקרבן העם ביום הקמת המשכן בפרשת שמיני (טו ד') הקדימו הטאת לעולה? כי הכלל שתמיד הטאת קודמת כדי שיבוא הפרקליט קודם לדורון (כמבואר בויקרא ה' ח'), אבל בעבודה זרה קודמת העולה להטאת, שכיון שבע"ז מצרף הקב"ה מהשבה רעה למעשה, נמצא שהעולה שהיא על הרהור הלב גם היא פרקליט. לכן אין ההטאת קודמת לה, וא"כ קרבנות הנ"ל שביום הקמת המשכן כיון שהיו לכפר על עוון העגל, שהוא ע"ז, לכן קדמה הטאת לעולה. ועוד תירץ (בספר שם אפרים לרא"ז מרגליות הובא בשי למורא) כיון שיישראל לא הטאו אלא בזה שלא מיהו בערב רב, אבל הם בעצמם אפילו הרהור לא היה להם, לכן אצלם העולה אינה פרקליט אלא דורון, על כן ההטאת קודמת לה.

אסור להרריח לחם חם אפילו של גוי (באר היטב תמו סס"ק ו' בשם האיסור והתר) ואם לא מתכווין מותר.

*

ליקוטי תפילות לבדיקת חמץ

ח"א תפילה ח'

אָנָּא יְהוָה, רַחֲמֵן מְלֵא רַחֲמִים, טוֹב וּמְטִיב לְכֹל, אַתָּה יְדַעְתָּ אֶת גְּדֹל עֲצָם הַפֶּהם הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַנוֹגֵעַ בְּעוֹלָמוֹת עֲלוֹנִים מְאֹד עַל יְדֵי כֹל מַחֲשֶׁבֶה רָעָה, מִכֹּל שִׁפְזָן וְכֹל שִׁפְזָן עַל יְדֵי הַרְחוֹר רָע, חֵם וְשָׁלוֹם, שֶׁהוּא פּוֹנֵם וּמְקַלְקֵל מְאֹד בְּכֹל הָעוֹלָמוֹת. וְעוֹקֵר אֶת הָאָדָם, חֵם וְשָׁלוֹם, מִמְקוֹר הַחַיִּים, עַד אֲשֶׁר קָשָׁה לוֹ עוֹד לָשׁוּב וּלְהַשִּׁיג אַרְחוֹת חַיִּים וְכֹל שֶׁאֵר הַפְּגָמִים הָעֲצוּמִים וְהַנּוֹרָאִים עַד גְּבַחֵי מְרוֹמִים, הַנוֹגְעִים בְּמִקּוֹם שְׁנוֹנְעִים, שְׁנוֹעִים עַל יְדֵי כֹל מַחֲשֶׁבֶה רָעָה וְהַרְחוֹר הַנִּכְנָם בְּמוֹחַ, חֵם וְשָׁלוֹם. וְגַם אַתָּה יְדַעְתָּ אֶת גְּדֹל עֲצָם הַהֲתַגְבְּרוֹת שְׁמֵתִגְבְּרִים עֲלֵינוּ בְּכֹל פְּעַם, לְבַלְבֵּל אֶת יְדַעְתָּנוּ בְּמַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת וְהַרְחוֹרִים רָעִים. וּבַעֲוֹנֹתֵי הַרְפִּים לֹא נִזְחַרְתִּי לְהַשְׁמֵר מֵחֵם וּלְהַתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם, עַד אֲשֶׁר פָּגַמְתִּי אֶת מַחֵי מְאֹד עַל יְדֵי מַחֲשָׁבוֹתֵי הָרָעוֹת שֶׁהִכְנַסְתִּי בְּמַחֵי, עַד שֶׁכֵּל מַחֵי הוּא מְלֵא מַחֲשָׁבוֹת חַיִּצוֹנוֹת. וְעַבְרַתִּי עַל אִסוּר חַמֵּץ, שְׁחִייתִי מַחֲמִיץ אֶת מַחֵי בְּתַאוֹת וְהַרְחוֹרִים וּבְלַבּוּלִים וּבְכֹל מִינֵי שְׁטוּתִים. וְלֹא דִי שְׁלֵא הִייתִי מַתְגַּבֵּר עַל הַמַּחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, אִם גַּם נִתְּתִי לָחֵם כֹּחַ לִכְנֵם בְּמַחֵי. וְלֹא הִשְׁתַּדַּלְתִּי לְגַרְשָׁם כֹּלֵל, וְלֹא קִיַּמְתִּי עֲצוּתֵיךָ הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר נִלְיִית לִי בְּרַחֲמֵיךָ הַרְפִּים לְגַרְשָׁם מִמְּנֵי כֶּשֶׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה, וְלֹא שְׁמַעְתִּי לְקוֹל מוֹרֵי. אִזִּי לִי, וְיִי עַל הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ בְּכַלְבּוּל הַדַּעַת וּמַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת. "טְבַעְתִּי בְּיוֹן מִצִּילָה וְאִין מְעַמְד בְּאֵתִי כְּמוֹעַמְקֵי מוֹם וְשִׁבְלַת שְׁטַפְתָּנִי". כֹּל יְדַעְתִּי וּמוֹחֵי נִתְעַרְפָּב כֹּל כֶּךָ בְּמַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת וּבְלַבּוּלִים, עַד אֲשֶׁר אִפְלוּ בְּשַׁעַה שְׁאֵנִי חַפְצִי לְהַתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם וּלְבַרַח מֵחֵם, קָשָׁה עָלַי מְאֹד:

אָנָּא ה', אֵל תַּעֲשֶׂה עִמִּי כַחֲטָאִי, וְאֵל תְּדִינֵנִי כְּמוֹפְעֵלִי, וְעַשֶׂה לְמַעַנְךָ וְלֹא לְמַעַנִי וּמְלֵא בְּקִשְׁתִּי בְּרַחֲמִים. וְזַכְּנֵי שְׁלֵא יִכְנֵם בְּלַבִּי שׁוֹם קָשִׁיא וְהַרְחוֹר כֹּלֵל עַל הַצְּדִיקֵי אֲמַת וְעַל הַמַּחֲלֻקַת שְׁבִינִיחֶם, רַק אֲזַכֶּה לְחַאמִיִן בְּחֵם תְּמוֹד בְּאֲמוּנָה שְׁלֵמָה בְּאֲמַת. וְחַמְלָ עָלַי בְּרַחֲמֵיךָ הַרְפִּים, וְזַכְּנֵי לָשׁוּב אֵלֶיךָ בְּאֲמַת וּלְהַשִּׁיג אַרְחוֹת חַיִּים, וּבְמִקּוֹם שֶׁקְלַקְלַתִּי שָׁם אֶתְתַּקֵּן. וְתָשִׁיב אוֹתִי בְּרַחֲמֵיךָ וְחַסְדֵיךָ הַגְּדוֹלִים מִמוֹת לַחַיִּים, מַחֲמִץ לְמַצָּה, מִיִּרְאָה רָעָה לְיִרְאָה טוֹבָה, מְקוֹל פְּגוּם מַחֲכָמָה פְּגוּמָה לְקוֹל טוֹב לְחַכְמָה טוֹבָה,

"תודיעני ארצה חיים שבע שמחות את פניך נעמות בלימודך נצח. בי עמך מקור חיים באורך נראה אור":

חלק שני – עפ"י תורה עד

רבנו של עולם מחיה מתים, "אלהים חיים ומלך עולם". רחם עלינו והחיינו וקיימנו, וקדשנו וטהרנו מטמאת מת שהיא אבי אבות הטמאה, שהם הרהורי נאוף שהתגברו והתפשטו בעולם מאד, עד אשר "טבענו בין מצולה ואין מעמד" באנו כמזמקי מים ושבילת שטפתנו. זכנו כבח קדשת מצות פורים שנזכרה לקבל ולהמשיך עלינו קדשת וטהרת הפרה אדמה תמימה, לטהרנו באמת מטמאת מת בעולם הזה ובעולם הבא. ואזכרה על ידי זה לקבל חג הפסח הקדוש, זמן חרותנו, בקדשה גדולה ובשמחה רבה ועצומה. ונזכרה ברחמיך לקיים כל המצוות של פסח בקדשה גדולה ובשמחה וחדה רבה. ותעזרנו ותושיענו ותשמרנו ברחמיך הרבים, ממשוהו חמין ושאר שלא ימצא בגבולנו ובירשותנו משהו דמשוהו שאר וחמין כל ימי הפסח. בי גלוי וידוע לפניך רבנו העלמא כלא, שאי אפשר לבשר דם בעצמו להיות נזחר ממשוהו חמין, אם לא על ידי ישועתך ורחמיך. רחם עלינו ברחמיך הרבים גואל חזק, רחמן אמת, ושמרנו והצילנו ממשוהו חמין כל ימי הפסח הקדושים, ותעזרנו ותזכנו לצאת מעבדות לחרות מיגון לשמחה, מאכל ליום טוב מאפלה לאור גדול. ונזכרה לסדר הסדר של פסח בהתעוררות גדול ובהתלהבות נפלא ובשמחה רבה ועצומה. ונזכרה שיבואו עלינו ויאירו בנו בהארה נפלאה כל המחיו הדגולות וקטניות המאירין בפסח באור גדול ונפלא ונורא:

מלא רחמים, עזרנו והושיענו לקיים המצוות של פורים בקדשה ובשמחה גדולה כל כך, עד שנזכרה על ידי זה להיות נזחרים באמת ממשוהו חמין בפסח, ולקיים כל המצוות הנזראות של פסח בקדשה גדולה ובשמחה נוראה ועצומה. רחם עלינו למען שמך, וזכנו עתה לפעל בקשתינו ברחמים אצילה, עזרנו והושיענו על פי התורה הזאת לשוב ולהתקרב אליך מהרה באמת, הושיענו מבח קדשת הנס והישועה הנפלאה של פורים, שנזכרה להתהפך מעתה מרע לטוב, ונזכרה לצאת מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול:

ח"ב תפילה עפ"י תורה פג

רבנו של עולם השם פה לאלם, תן לנו פה לשוב בתורתך ונפלאותיך האמתיות תמיד, "למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו

לְבַנְיָהֶם". וְנִזְכָּה לְהוֹדִיעַ לְבַנְיָנוּ וְלְבַנְיֵי בְנֵינוּ וְלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְתָּם אֵת כָּל מַעֲשֵׂה יְהוָה וּנְפִלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּנוּ מִיּוֹם יְצִיאַת מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כְּמוֹ שִׁפְתוֹב: "וְהוֹדַעְתֶּם לְבִנְיָדְךָ וְלְבַנְיֵי בְנִיךָ". מֵלֵא רַחֲמִים וְכִנּוּ אֹתָנוּ וְאֵת כָּל יִשְׂרָאֵל לְאוֹר הַעֵינַיִם הָאֲמִתִּיִּים, לְהַסְתַּכֵּל וְלִדְאוֹת הָאֲמִתִּית תְּמִיד, וְנִפְיֵט וְנִרְאָה נִפְלְאוֹת יְהוָה תְּמִיד בְּאֲמִתּוֹ, גַּל עֵינֵי וְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל וְנִפְיֵט נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ, אֲשֶׁר גְּלִית עַל יְדֵי צִדִּיקוֹת הָאֲמִתִּיִּים, אֲשֶׁר אֶתָּה לְבָד יוֹדֵעַ נִפְלְאוֹת תּוֹרַתְךָ שֶׁגָּלוּ בְּעוֹלָם. וְעַל יְדֵי אוֹר הַעֵינַיִם וְעַל כָּל הַבְּקִשׁוֹת וְהַתְּחִנּוֹת אֲשֶׁר אָנוּ מִתְפַּלְלִים אֵל הַבֵּית הַמְּקֻדָּשׁ. וְעַל יְדֵי זֶה תִּעֲזָר הַגְּאֻלָּה הַתְּלוּיָה בְּלֵב, כְּמוֹ שִׁפְתוֹב: "כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי, וְשָׁנַת גְּאוּלֵי בָּאָה". וְעַל יְדֵי זֶה תִּבְטַל מֵאֲתָנוּ שְׂאוֹר וְחֻמֵּץ שֶׁל יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע שֶׁנִּשְׂאָר לָנוּ מִנְּעֻרָנוּ, אֲשֶׁר זֶה הַשְּׂאֹר וְהַחֻמֵּץ שֶׁבְּלֵב, הוּא הַמְּסִית אֵת הָאָדָם לְהִרְהֵר אַחַר תְּלֻמִּידֵי חֻכְמִים שֶׁבְּדוֹר וְלִזְמוֹר זֶה נָאֵה וְזֶה לֹא נָאֵה. וְעַל יְדֵי זֶה חֵלֶק לְבָנוּ, וְנִעְלָמוּ מֵאֲתָנוּ הַשְּׂבָעִים וְשָׁנִים צִדִּיקִים שֶׁבְּדוֹרָנוּ, וְאִין אָנוּ יוֹדְעִים בְּכַדוֹר אֶחָד מֵהֶם. רַחֵם עֲלֵינוּ לְמַעַנְךָ וְתִסִּיר וְתִבְעֵר וְתִבְטַל מֵאֲתָנוּ הַשְּׂאֹר וְהַחֻמֵּץ שֶׁבְּלֵב, עַד שֶׁנִּזְכָּה לְהֵאֱמִין בְּכָל הַצִּדִּיקִים וְלִבְלֵי לְהִרְהֵר אַחֲרֵיהֶם כָּלֵל, וְלֹא לַעֲשׂוֹת שׂוֹם חֵלֶק בִּיבִידָם כָּלֵל, רַק כָּלָם יְהִיוּ נָאִים וְאֲהוּבִים וְיִקְרִים בְּעֵינֵינוּ מֵאֵד מֵאֵד. וְעַל יְדֵי זֶה נִזְכָּה שִׁיתְּלַחֵב לְבָנוּ בְּלִמּוֹד הַתּוֹרָה בְּשִׁלְחוֹבֵינוּ דְּרַחֲמֵימוֹתָא. וּמִיָּם רַבִּים שָׁחַם אֲחֵבוֹת וִירְאוֹת חֵיצוֹנִיּוֹת "לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֵת אַהֲבָה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטַפּוּהָ", וְעַל יְדֵי אַהֲבָה הַזֹּאת תִּכְסֶּה הַשְּׂכִינָה בְּכַנְפֵיהָ עַל דְּמַחוּץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִשְׁלֹטוּ עֲלֵיהֶם זָרַע מִרְעִים שָׁחַם מִי הַמְּבּוּל, וְתִעֲזָר לִי שְׂאֵת־בִּישׁ בְּעַצְמוֹ עַל רַבּוֹי פִּשְׁעֵי וְעֹנְתֵי הַגְּדוּלִים, שֶׁפָּגַמְתִּי נִגְדָךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁאֲרָגִישׁ שֶׁנִּשְׁפָּכוּ דְמֵי בְּקָרְבֵי מִגְדַל הַצֶּעֵר וְהַבּוֹשָׁה, עַד אֲשֶׁר הַשְּׂכִינָה תִּכְסֶּה בְּכַנְפֵיהָ אֵת דְּמֵי הַנִּשְׁפָּכוּ בְּאַהֲבָה הַקְּדוּשָׁה. וְעַל יְדֵי זֶה יִתְפַּסּוּ פִּשְׁעֵי מִמּוּלָא כִּי "עַל כָּל פִּשְׁעֵים תִּכְסֶּה אַהֲבָה", וְתִמְחַל וְתִסְלַח לִי עַל כָּל הַטָּאֵי וְעֹנְתֵי וּפִשְׁעֵי בְּמַחִילָה גְּמוּרָה בְּאֲמִתּוֹ עַל יְדֵי אַהֲבָה הַקְּדוּשָׁה הַזֹּאת:

לִיל יַד בְּחִצּוֹת לִילָה אַחֲרֵי בְּדִיקַת חֻמֵּץ

לְזַכּוֹר שֶׁהוּא יוֹם תְּשׁוּבָה לְבִדּוּק וְלַחֲפֹשׁ אַחַר הַחֻמֵּץ שֶׁכְּלִיבוֹ וּבִפְרָט בַּעַת רִצּוֹן שֶׁל חִצּוֹת לִילָה וּכְּ כָּל הַיּוֹם.

תענית בכורים

תענית זו הונהגה על פי מסכת סופרים, כזכר לנס שנעשה לבכורי ישראל בעת מכת בכורות. ויש שהטעמים את הדברים על פי דברי חז"ל שאדם שהתרחש לו נס מתמעטות זכויותיו, וכיון שנעשה לבכורים נס מיוחד להצלתם, נהגו לצום 'כנגד' התמעטות הזכויות. ויש שכתב שתענית זו היא זכר לתענית שהתענו בכורי ישראל במצרים בערב פסח כדי שלא ימותו בעוונם בלילה שלאחריו, בשעת מכת בכורות. (שו"ע תע א' מ"ב דרשו)

כל בכור גם מאם וגם אהר הנפל. ואם הל ערב פסח בשבת מתענים כיום המישי.

צ"ע כיון שהוא על הצלת הבכורים ממכת בכורות במצרים למה לא נזכר גם כל הגדול בבית וכן אשה בכורה ועיין ש"ע סימן תע סעיף א' י"א שגם בכורה מתענה והרמ"א כתב ואין המנהג כן.

ועיין מעדני אשר פסח תשעה ובפ' בא תשעז מביא מדרש (שמות רבה טו יב) דמשמעותו שרק זכרים מתו ולעומת זה מדרש (שמות רבה יח ג) שגם נקבות מתו, ובתיה ניצלה בזכות משה. ומביא תרצו של הגר"א וערוך השלחן שאע"פ שמתו אבל כיון שלא נתקדשו מחמת הצלתן, כמו הבכורים לכן לא מתענות.

בכור שנולד בניתוח קיסרי – מחלוקת, לכן יפטור עצמו בסעודת מצוה, וכפי שנוהגים בימינו רוב הבכורים.

גר צדק שהוא בכור לאביו – כתבו הפוסקים כי מסתבר שהוא פטור מלצום, אך מאידך יש טעם להיבדוק, כיון שאילו התגביר במצרים לפני מכת בכורות היה אף הוא ניצל אף הוא, ועל כן עליו להשתתף בסעודת מצוה, ובכך נפטר מהתענית לכל הדעות. (שו"ע תע א' מ"ב דרשו)

מנהג הרבה בכורים להשתתף בסיום מסכת של אחד המתפללים אחרי שחרית, שהדין כל המשתתף בשמחתו ששמוע הסיום² כמל ממנו החיוב לצום.

*

שחרית

לא יאמר (מהיום עד אחרי פסח) מזמור לתודה ולא קרבן תודה בקרבנות, כיון שיש בה עשר חלות המין. וגם אין אומרים למנצה יענך. (הגדה צוף אמרים)

עיין פסחים יג: וכיצה יט: אין מביאין קרבן תודה בערב פסח בגלל י' חלות המין שבה **ועיין מעדני אשר** פסח טז מקשה למה לא אמרו גם משום ל' חלות מצה שבה שכיון שאסור לאכול מצה בע"פ הרי ממעט באכילתו. ועי"ש האם טעם מצה נאסר, או מצה הראויה לחובתו בלילה אסור.

² **ראיתי רמז** לזה שגם מי שלא סיים בעצמו מצטרף לשמחה ומזמור לאכול, כי אותיות נעלמות של סיום הם גם כן 116 גמט' סיום, ס-מך-י-וד-ו-ו-מ-ם-הדיינו אותיות מך וד ם גמט' 116. רמז שגם הנעלם מהסיום והוא מך ודום שלא למד בעצמו הוא גם כן כהמסיים בעצמו. ואמר על זה רבי מאיר מארים מקבירין שרמוז בתהלים כו "ועם נעלמים לא אבוא" דהיינו איני רוצה להיות מהנעלמים אלא מהלומדים.

הקונה חמץ בע"פ לוקה, כך כתב הרמב"ם פ"א הלכה ג' ועיין מעדני אשר פסח סט שמקשה הרי אין לוקים על לאו הניתק לעשה. והכא איכא עשה דתשבייתו.

*

סוף זמן אכילת חמץ

בשעה רביעית החישוב הוא ד' שעות זמניות שכל שעה היא חלק הי"ב מהזמן שבין עלות השחר לצאת הככבים ויש מקילין לחשב לפי צאת הככבים של ר"ת.

סדר שריפת חמץ

דהיינו את החמץ שמצאנו בבדיקה

מבואר בש"ע סימן תמה – כיצד ביעור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים. ואם היה החמץ קשה ואין הים מהתכו במהרה, הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים. **הגה:** והמנהג לשורפו¹. **משנה ברורה:** (סי' ת) – הדושישין לדעת הפוסקים שפסקו כר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה דלפינן מותר שהוא בשריפה. ומנהג זה הוא אפילו אם שורפו בזמן הראוי, דהיינו בסוף שעה ה' כמנהגנו, וכמבואר לעיל בסימן תל"ד, או בכל שעה ששית, וכ"ש במצא חמץ לאחר שש או בפסח גופא דבדאי יש לנהוג לכתחלה לבערו ע"י שריפה דוקא: ומהרי"ל כתב מעם אחר דנכון יותר לשרוף ביום כדי שמתוך זה יזכור לבטל בטול שני שמבטלין ביום. ושורפין בשעה המימית שהרי צריך לבטל אה"כ ובשימית לאו ברשותיה לבטלו [מג"א לעיל בסי' תל"ד] אם יש לו הושענות² טוב לשרוף החמץ בהושענות הואיל ואיתעביד בו מצוה הודא ליתעביד בו גם מצות תשבייתו:

ראוי לא להכות לרגע האחרון שמא יעבור ויפסיד המצווה דתשבייתו שהרי החמץ כבר לא שלו וכן הביטול שאחר השריפה כבר לא יוכל לבטל דאינו שלו.

ונראה כיוון שנמשך זמן עד שהחמץ נשרף, שכדאי תמיד להקדים לשרוף בשעה תשע וחצי לשעון חורף שהוא עשר וחצי לשעון קיץ.

כתב הפסקי תשובות שם אות ה' ויש נוהגים לשרוף הנוצה והכף של עיץ ושיורי הנר שבדקו בו החמץ יחד עם העשרה פתיתים שהטמינו בבית בשעת בדיקת חמץ, ויש הנוהגים לשרוף גם הלולב ומינוי (בסימן תרסד אות ז' כתב שהוא מנהג צדיקי הדורות

¹ **בפסחים** (דף כא וכו') נחלקו הראשונים אם פוסקים כר' יהודה דביעור חמץ דוקא בשריפה כהמשנה סוף תמורה שהמץ מהנשרפין לכן אפרו מותר או כרבנן דאף בשאר אופנים אפשר לבער את החמץ. ולכתחילה פסקו רוב הפוסקים כר' יהודה דהביעור בשריפה לאחר שעת ביעורו. אבל קודם הזמן, כשהמץ עדיין מותר בהנאה, הוא רק מנהג להחמיר כשיטת רש"י (וכדנקט הטור בדעתו, ועוד אחרונים שפסקו הלכה כרבי יהודה תמיד) ולקיים מצות ביעור בשריפה, אמנם כדי לקיים המנהג די בכזית חמץ, והשאר אפשר לאבד גם בדרך אחרת כגון לפורר ולזרוק אלסלה או לשפוך אקונומיקא.

(הלכות הג בהג על הג הפסח להגרמ"ם קארפ שליט"א עמ' קכ"ו דין ז' והערה 9)

² **הושענות** דהיינו חמש בדי ערבה שנמלנו בהושענא רבה.

אלא שמשאירים קצת מההושענות לשמירה) וגם את שיורי הפתילות ושמן של חנוכה, ויש שנוהגין להסיקן בתנור שאופין בו מצות מצוה.

יש לזרוק את החמץ לתוך מדורת האש ביד ימין, וצריך לבדוק ולנער כיסי הבגדים בשעת שריפת החמץ אף שכבר נייערום מאתמול, שמא נכנס לתוכן שוב פירורי חמץ.

הֲרַנִּי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה
 וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל שְׂרַפַּת חָמֵץ לְשֵׁם
 יְחִוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ
 בְּדַחִילוֹ וְרַחֲמוֹ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר
 וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִהִי נֵעַם
 אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ
 כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

ובשרפת העשרה פתיתים יכווין לבער עשרה כתרין דמסאבותא ולהוציא נצוצי הקדושה מהם.

יניח החמץ באש ויאמר:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי בְּשֵׁם
 שְׂאֵנִי מִבְּעַר הַחָמֵץ מִבֵּיתִי וּמִרְשׁוֹתַי כִּן תִּבְעַר אֶת
 כָּל הַחַיִּצוֹנִים וְאֶת רוּחַ הַטְּמֵאָה תַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ וְאֶת
 יִצְרָנוֹ חָרַע תַעֲבִירָהוּ מֵאֲתָנוּ וְתִתֵּן לָנוּ יָב בְּשֵׁר
 לְעַבְדְּךָ בְּאֵמֶת וְכָל הַסְּטָרָא אַחֲרָא וְכָל הַקְּלָפוֹת וְכָל
 הַרְשָׁעָה פְּעִשׁוֹן תִּכְלֶה וְתַעֲבִיר מִמִּשְׁלַת זְדוּן מִן הָאָרֶץ
 וְכָל הַמְּעִיקִים לְשְׂכִינָה תִבְעָרֵם בְּרוּחַ פְּעָר וּבְרוּחַ

מִשְׁפָּט פְּשֵׁם שְׂפִיעֵרַת אֶת מִצְרִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם פִּימִים הָהֵם בְּזִמְן הַזֶּה אָמֵן.

אהר שגשרף החמץ ונגעשה פחם (הגד' עם שיטה מקובצת) יבטלו שוב, אולם בהגדה עם פי' רבינו בחיי כתב לשם יהוד קודם הביטול וזהו:

לשם יהוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ברחימו ודחילו ליחדא י-ה, ב ו-ה, ביחודא שלים בשם כל ישראל הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מן התורה לבטל שאור וחמץ ביום יד להודיש ניסן כאשר ציוונו ה' אלקינו בתורתו הקדושה אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלוקי אבותינו שתהא חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של ביטול שאור וחמץ ביום זה כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון בה ואתה האל הגדול הגבור והנורא עורה את גבורתך ולכה לישעותה לנו ותבטל כוחות הטומאה והקליפות הנקראים שאור וחמץ וכל אויבך (הס"מ) וכל שונאיך (לילי) מזהרה יכרתו ומלכות הזדון הרשעה מזהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו אמן. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו ומעשי ידינו כוננהו.

ויאמר ג"פ בזה הנוסח:

כָּל חֲמִירָא וְחַמִּיעָא דְאִיפָא
בְּרִשׁוֹתַי, (דְּחִזְתָּהּ וּדְלָא חִזְתָּהּ) טו
דְּחַמְתָּהּ וּדְלָא חַמְתָּהּ דְּבַעֲרָתָהּ

^{טו} דחזיתיה וכו' דחמיתיה – מעם שכופלים לומר גם דחזיתיה וכו' צ"ע. ועיין ב"ח סימן תלד שהיא נוסחת ספר האגודה וביאר הב"ח מעמו שאומר: אני מבטל החמץ דלא חמיתיה, פירוש בשעת בדיקה, אע"פ שראיתיו קודם, וגם דלא חזיתיה מעולם אני מבטל. וכתב על זה הב"ח שזה כמו שאומר דלא ידענא ליה וא"כ טוב יותר לומר דלא ידענא ליה ולא לכפול בלשון חזיתיה.

וְדָלָא בְעֵרְתֵיהּ טוֹ, לְפִטְל וְלַחְוֵי הַפְקָרִי כַעֲפָרָא דְאַרְעָא.

אם אינו מבין יאמר בלשון שמבין

**כל חמין ושאר שיש ברשותי, שראיתיו ושלא ראיתיו,
שביערתיו ושלא ביערתיו, יתבטל ויהיה כעפר הארץ.**

טוב להזור ולומר הביטול בלי לשון הפקר כנ"ל בכדיקת חמין.

**כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְרִשׁוּתֵי, (דְחִזְתֵּיהּ וְדָלָא
חִזְתֵּיהּ) דְחֲמִיתָהּ וְדָלָא חֲמִיתָהּ דְבְעֵרְתֵיהּ וְדָלָא בְעֵרְתֵיהּ,
לְפִטְל וְלַחְוֵי כַעֲפָרָא דְאַרְעָא.**

מבואר בש"ע והרמ"א בסימן תלד שאע"פ שמספיק לומר כל חמירא דאיכא ברשותי, אבל אם מבטל בלשון הקדש צריך לומר כל חמין וכל שאור, כי הם שני סוגים, ורק בארמית בחמירא כלול גם שאור¹⁰.

¹⁰ **דבערתיה** – ונתקשו המפרשים בלשון דבערתיה, שאם החמין נתבער מן העולם מדוע צריך לבטלו ולהפקירו? ומצינו ב' תירוצים ע"ז. א. הכוונה על מה שמוכר לנכרי, שמה לא היתה המכירה כדין, לכן הוא מבטלו. ב. אם בשעת שריפת חמין לא הקפיד שהחמין ישרף היטב ונהרד רק מסביב ולא בפנים, חמין זה מבטל באמירת "דבערתיה", ונכון שיכוון במחשבתו שני פירושים אלו. (פסקי תשובות סימן תלד)

¹¹ **הפקר** – משי"ב המ"ב (סק"ח) שנכון לומר "ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דארעא", יש שפקפקו בזה וכתבו שעדיף לא לומר הפקר, משום שהוא כחוכא, שמה בכך שמפקיר, הרי חוזר וזוכה בו ע"י שנמצא החמין בביתו וברשותו. ויש שכתבו שכיון שאומרים הנוסח כל חמירא ג' פעמים, יאמר פעם אחת מבין הג' פעמים עם תיבת הפקר לצאת כל השיטות. (פסקי תשובות סימן תלד)

¹² **והקשה בעיון הפרשה** א"כ מדוע כתב הרמב"ם הלכות חמין ומצה (א' ב') החמין בפסח אסור בהנניה וכו'... והמניח חמין ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין שנאמר (שמות י"ג) "לא יראה לך שאור בכל גבולך" ונאמר "שאר לא ימצא בבתים" ואיסור החמין ואיסור השאר שבו מהמציין אחד הוא. עכ"ל. וקשה אם הם שני סוגים מדוע מביא להזהיר על חמין פסוק שאסור שאור? דאך תיתכן התראת חמין על שאור?

הנמצא בחו"ל ויש לו חמץ בארץ או להפך עד מתי יכול לבטל? האם עד זמן איסורו במקום הבעלים, או במקום החמץ, עיין מעדני אשר פסח סמ, מהלוקת בזה.

יאמר:

יהי רצון מלפניך או"א אבותינו שתרחם עלינו ותצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא לנו ולכל בני ביתנו ולכל ישראל בשנה זו ובכל שנה ושנה כל ימי חיינו וכשם שבערנו החמץ מביתנו ושרפנוהו כך תזכנו לבער היצר הרע מקרבנו תמיד כל ימי חיינו ותזכנו לידבק ביצר הטוב ובתורתך ויראתך ואהבתך תמיד אנו וזרענו וזרע זרענו מעתה ועד עולם כן יהי רצון. (מעבוח"ק)

גחלי חמץ אסורים בהנאה כיוון שנפסק כרבנן דחמץ מהנפקרים ואע"פ שמחמירין כרבי יהודה לשרוף אבל כיוון שהלכה כרבנן לא נחשב השרוף כנעשה מצוותו לענין הנאה"ב.

*

ערב פסח אחר הצות כיון שהוא זמן שהיטת הפסח אסור במלאכה כמו חול המועד

מבואר בשו"ע או"ח סימן תסה סעיף א: העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, היו משמתין אותו. וגם אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה: (מ"ב) ומלאכה גמורה אפילו לעשות בחנם אסור. ועל ידי אינו יהודי יש מי שמתיר, וכן הוא המנהג.

– הטעם מפני שהוא זמן שהיטת הפסח שכ"א מישראל חייב בו ויום שמביאין קרבן הוא כיו"ט ולכן אסור מד"ם במלאכה ואפילו בזה"ז דליכא קרבן עדיין האיסור במקומו עומד:

מלאכה שעושה להשתכר אפילו תיקון בגד אסור. אבל שעושה בחנם דווקא לתפור חדש אפילו לצורך יו"ט אסור. אבל תיקון לצורך יו"ט אפילו מעשה אומן מותר. וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו. ולענין להסתפר ע"י עכו"ם אחר הצות הסכימו הרבה אחרונים

^י **ראיתי קושית** האדמו"ר ממוישקולץ איך מקיימים ביעור חמץ בשריפה לרבי יהודה? הרי שיעור בל יראה ובל ימצא בכזית, וכיון שעומד להשרף כשרוף דמי, אין לו שיעור להתחייב שריפה (גיטין כ). והאריך שם בדיון אם יש חיוב ביעור בחצי שיעור, וכמה הוא חצי שיעור, אבל קיצור דבריו שתיירץ שא"כ שהוא כשרוף, הרי שוב אין חיוב לשרוף, א"כ שוב לא עומד לשריפה, ויש לו שיעור להתחייב שריפה וחוזר חלילה.

להקל אף שמטה ראשו לצד המספר ומסייע קצת, אבל ע"י ישראל אסור אפילו בהנם משום דהיא מלאכה גמורה. ונמילת צפרנים אם שכח ליטול אותן קודם הצות, יש להקל אפילו ע"י עצמו או ע"י אחר בהנם:

וכיבוס כליו הוא בכלל מלאכה גמורה ואסור. ולכובסת עכו"ם מותר בכל גווני ליתן אחר הצות. כתבו האחרונים דכל מה שמותר לעשות בחול המועד כגון דבר האבד או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש בו צורך המועד וכיו"ב משאר דברים המותרים בחולו של מועד כ"ש שמותרים בערב פסח אחר הצות. וכן כל אותן שהתירו לספר ולכבס בחולו של מועד כגון הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין ג"כ בערב פסח אחר הצות:

*

מאמר ביעור החמץ

חמץ ומצה – חמץ רבינו מכנה את המחשבות זרות ותאוות זרות והכמות היצונית בשם חמץ, ועיין תורה לה עפ"י הגמ' ביום שנשא שלמה את בת פרעה נעץ גבריא'ל קנה בים, ששורש כל המידות הרעות והתאוות ומחשבות זרות הם בחכמות היצוניות שמכנים במוחו כי החכמות היצוניות הן בבחירה והן כמו שרמון שעליו מצטבר כל המידות הרעות עי"ש. משמע שהתאוות הן כבר תוצאה, הן כבר מהדמים העכורים שנעשה על ידי זה וכן המח"ז הן מהמידות הרעות בחי' שבע מהלפות ראשו המבואר בתורה כט. ואם כן עיקר החמץ הוא החכמה היצונית שמחמץ מוחו דהיינו שעושה מבחי' יין שהוא כינוי לבינה עושה ממנו חומץ שהוא בינה דסמ"א, דהיינו שמעיין בחכמה שלא לשם שמים.

ועיין תורה א' שם עיקר הקדושה היא בחי' השכל שיש בכל דבר, השכל הנפלא שנקרא גם חכמה, והוא בחי' ה', וכן בעניינינו מובא אין בין חמץ למצה אלא משהו, דהיינו בין ה' לה', שבה' הרגל השמאלי חסר כלשהו, שבור כלשהו, משמע שח' מרמז לחכמות היצוניות² שהם שורש הרע. כי באמת הכל תלוי בחכמה

² וראה פסקי תשובה שיש מי שמקל.

³ **לכאורה** קצת קשה שהח' הוא חכמה נפלאה בתורה א', וכאן היא דווקא חכמה היצונית, ואילו החכמה דקדושה נרמות בה', ועוד שהחכמה היצונית נרמות באות שלם, והחכמה דקדושה באות שבור.

ואולי אפ"ל כי באמת שורש החכמות היצוניות הן דייקא באותו שכל גדול של תורה א, שא"א להשיגו ממש אלא להיות קשור אליו ע"י התמימות, לכן מי שלא מכין כלי הביטול כראוי, נעשה אצלו מזה חכמה היצונית (כי ההרגשה בו מרחוק בלא כלי גורמת לו לחפש תהליך, כמבואר בלק"ה ע"ת ה' על הפסוק כל המוגש ומוקטר לשמי) לכן אולי אפ"ל שבאמת הד' הוא שכל שא"א להשיגו אלא ע"י תמימות, ואצל הערום שהוא הפך התמימות, אצלו נהפך לחכמות היצונית, אבל החכמה דקדושה היא רמוזה באות ה', וכן מבואר בתורה נג ה' לכם זרע, וזוכה לה דייקא ע"י ששובר ליבו, לכן הוא שבור, ועוד שהיא נקראת רחוק כמבואר בתורה פג תנינא ולה קמא רבינו שם מפרש הפסוק "אמרת אהכמה והיא רחוקה ממני", שהכוונה שזו עצם החכמה כמה שתופס שההושגה

כל הטוב וודאי וכן הרע הוא על ידי שמידותיו הרעים מסיימים אותו מהאמת ואזי מבין לא נכון את הדברים ומפרשם בנגיעות ופניות לתועלתו, כי כך הוא טבע המידות הנפולות להסיט לתועלתו. וע"י מצה ומריבה שעושה עם החכמות הייצוניות ומחשבות זרות משבר הח' ונעשה ה' כמ"ש "גער חית קנה" ופי' בזהר שבור קנה החית ועי"ז נעשה בצידו פתח אמונה שהוא המרמז למצה שהיא מאכל האמונה כמ"ש בזהר. ומאידך גם מובא בזהר שהמצה ומריבה היא על מנת שלא יתקרבו אלו שאינם ראויים לקדושה כי עי"ז נסתם הח' ונעשה ח' דהיינו שה' הוא מוח הקשור ללב, מוח עם אמונה, וח' הוא מוח המויץ שאינו מאיר ללב דהיינו בלי אמונה.

דהיינו שמצה נקראת על שם שתי מריבות: א. לגרש החכמות הייצוניות שכבר יש לו; ב. לא לתת לחכמות חדשות להכנס, והכל כדי לזכות לאמונה ויראה דהיינו לב שמאיר שם המוח.

והמצה ומריבה היא בקנה החית בחי' הרגל השמאלית שבח' שבוחר מכנה אותו ע"ש הפסוק "גער חית קנה" ונדרש שהוא החזיר (הכר) שהיא היה הדרה בין הקנים. והיא קליפת נוגה ששם עיקר המלחמה בכחי' התקדש במותר לך וע"ש זה נקראת מצה ומריבה כי מצה היא מאכל האמונה היינו שמעם האמיתי שלה נרגש רק למי שעושה מלחמה עם המותר ותופסו כמיותר.

וזה בחי' חיוב אכילת מצה לבילל הסדר שהוא בחי' אמונה כמ"ש "זכרתי לך חסד נעורייך לכתך אחרי במדבר" באמונה פשוטה וביטול גמור בלי שום שכל ודייקא אחרי שהע"ז שלהם היתה הכישוף שהוא היפך האמונה.

כי הסדר מתחיל באמונה שפסח ודילג על כל המדרגות, ומאיר אור גדול והשגת אלוקות לכל אחד למעלה ממדרגתו, שע"י מתנוצץ לו, ונמשך אחריו ללכת למדבר באמונה פשוטה. וכן לזה מרמז הקדש דהיינו בחי' חכמה. ורחץ בחי' אמונה כמ"ש ביה אנא רחייך, **כרפס** כמובא ס' פרכ על שם עבודת הפרך שעבדו השישים רבוא, והוא רמז לעבודת המידות, שצריך כדי להאיר המוח ללב. **יחץ** היינו המצה ומריבה שעושים עם החכמות הייצוניות. שהוצה את המצה שהיא מיכלא דמהימנותא לשנים, לחם עוני שעני מחכמות הייצוניות דהיינו משכל עצמי שהוא בחי' רוח ואויר שמתפיה העיסה של האמונה בהבנה ושכל שהוא מקור לכל החטאים ונעשה מה' ח' שמחמיץ מחשבתו ופועל על פי הבנתו וזה שורש לכל הסמיות מהאמת.

ובערב פסח מבערים החמיץ הזה ובודקים ושורפים כל פירור של שכל עצמי ונשאר רק מצה (כך גם נקרא העור כפי שהוא לפני העיבוד כמשנה בכלים) בחי' הדבר בעצמו רמז לאמונה הפשוטה שהיא ראשית התשובה, דהיינו שעוזב הכל והולך לבחי' מדבר רק עפ"י אמונה, ואחרי שמקיים בפשימות אזי מתחיל להבין

האמיתית רחוקה ממנו. לכן חכמה דקדושה נרמזת באות שבורה, בחי' שכלפי האמת היא אינה שלימה.

ע"י השכל, וזהו הכסדר, דהיינו ליל הסדר (כי שכל הוא העושה סדר שאו שוכרים תחילה קצת את האמונה כדי להסביר הדברים ולבנותה ולהזקק, שזהו מצוות היחין) לכן שובר המצה וכאן הבן שואל הארבע קושיות, שקשה לו למה בתוך הסדר יש אי סדר. (כי קטן הוא בחי' שינה לכן צריך לעשות אי סדר בתוך הסדר כדי לרדת איליו ולעוררו. ומה שכל כך עשו ענין בחג הזה מהתינוקות שלא ישנו וכן כנגד ד' בנים דברה תורה הכל כדי להאיר המוחין דגדלות בבחי' מוחין דקטנות, והיינו בחי' מוח בבחי' הלב כנ"ל) ואזי האב-בחכמה עונה ומחיה את האמונה, אבל מיד כשרק שובר את המצה, מתערב כאן התינוק, דהיינו ההבל שאין בו הטא, שהוא בחי' הקיום (שהוא ע"י בחי' התורה כפי שהיא ללא שינוי, אותו קמין א' כמו שאמרו התינוקות בזמן מתן תורה כן הוא גם היום) שהתירו לו לעשות מה שאסור לעולם אפילו רק לצחוק, דהיינו לגנוב את האפיקומן, ומשבש עי"ז את כל הסדר ע"י שמנסה כל הזמן לגנוב את המצה אמונה, בתוך כל ההסברים של האב-בחכמה, ובסוף הסעודה כשבאים לאכול את האפיקומן שהוא האמונה השלימה וההזקה שהחיו אותה בחכמה והסברים, אזי התינוק הנ"ל אינו נותן עד שמבטיחים לו ממון (הוא הדבר המעמיד אדם על רגליו בחי' נו"ה) לרמוז שאחרי כל ההסברים בחכמה, אבל הקיום האמיתי של כל התורה הוא ע"י "אל תיטוש תורת אמך" ובחי' ההרגל וגרסא דינקותא בלי הסברים כלל, רק מנהג ישראל תורה זה התנאי לאכילת המצה-אמונה.

וזהו המבואר כאן שעיקר הישרות הוא ע"י המוחין, אבל אחרי הכל העיקר הוא כל מצוותיך אמונה ובשמחה דייקא.

סדר ערובי תבשילין

כשחל יו"ט בערב שבת

כיון שאסרו חכמים להכין מיו"ט לשבת תיקנו שאם התחיל מערב יו"ט מותר ע"כ בעי"ט יקה פת ותבשיל (כגון לחמניה וביצה או דג בקופסת שמורים) ויניה ביחד במקום מוצנע שלא יאבד עד שגמר להכין לשבת אלא שגם הדלקת הנר לשבת היא הכנה לכן ישמור עליו עד כניסת השבת והמנהג לאכלו בסעודה שלישית.

אם רוצה שגם אחרים יסמכו עליו יגביה ע"י אחר לזכותם. מי שלא יודע לערב יכול סמוך על רב העיר, אבל מי שיודע ולא עירב לא יוצא בשל הרב.

אחרי שהניח הערוב ולפני כניסת השבת יברך ויאמר

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת עֲרוּב**

**בְּדִין יְהִי שָׂרָא לָנָא לְאַפְיֵי וְלְבָשׂוּלֵי וְלְאַצְלוּיֵי
וְלְאַטְמוּיֵי וְלְאַדְלוּקֵי שְׂרָגָא וְלְתַקְנָא וְלְמַעְבַּד
כֹּל צְרֻכְנָא מִיּוֹמָא טבא לשבתא לנו ולכל
ישראל הדרים בעיר הזאת.**

*

אפיית מצות מצווה בערב פסח

אחר הצות היום

(רשימת הדברים שצריך לאפיה נמצא לעיל לפני סדר בדיקת חמץ)

יאמרו כולם (אם עושה הפסקה כגון לאכול טוב לומר טוב)

כל מה שאני עושה היום בעסק המצות הוא לשם

מצת מצווה

קודם הלישה יאמר:

כל הפרורים שופלו בשעת הלישה ועריכה והנדבק ממנה בכלים

ובידים הריני מפקרם קודם חימוצם והם בטלים ומבוטלים

כעפרא דארעא

*

סדר הפרשת חלה

שיעור להפרשת חלה לחזו"א בלי ברכה מ-1200 גרם ובכרכה מ-2250 גרם

ויש להזהר במצות שלא הפריש מהן חלה בכרכה, לשמור שלא יצטרפו עם מצות אחרות שלא הופרש מהן חלה בכרכה ויתחייבו בהפרשה בכרכה, בלא שישים לב ויש לחוש שיצטרפו גם כשהן בכלים נפרדים וכגון שמכניס כמה חבילות לרכב דיש דעות שמצטרף.

לכתחילה ראוי להפריש חלה סמוך ללישה וכשאין שיעור אז עכ"פ סמוך לאפיה שלא יבוא לידי תקלה.

לצרף כל המצות בשיעור חלה תוך קופסא או סדין גדול באופן שהדפנות עולות מעל המצות

אסור להפריש חלה ביו"ט מעיסה שלא לש אותה ביו"ט והוי כמתקן בשבת, ועיין סידור פסח כהלכתו דיני הכנה לסדר פ"א מסעיף יא עצות למי ששכח להפריש.

**פָּרוּךְ אַתָּה אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חֲלָה (מִן הָעֵפֶס)**

ומפרישה החלה ואומרת מיד:

חֲרִי זֶה חֲלָה

*

הכנת קערת הסדר והסדר

ג' מצות כנגד ישראל ועליו לוי ועליו כהן ועליו מימין זרוע ומשמאל ביצה תחתיהם באמצע מרור ומימין הרוסת²² ומשמאל כרפס ותחתיהם באמצע חזרת

סה"כ תשע כנגד הב"ד הגה"ת נה"י והקערה מלכות

עיין ש"ע תעה אם אפה ג' מצות מיוחדות לקערה ונשברה אחת יניח אותה באמצע דבלאו הכי פורסין אותה

החזרת היא המרור, אבל אנו נוהגין לשים למרור חסה, דהיינו חזרת, ולחזרת חריין, והסיבה שבקערה יש מקום לשניהם, כי מרור הוא לאכילת

²² הרוסת – שו"ע אורח חיים סימן תעג סעיף ה' הגה – והרסת יעשה עב, וזכר לפיט, ואחר כך נוהגין בו מעט בו מעט (טו) חמין או יין אדם וזכר לדם, (מור). ועושיין הרסת מפורות שנמשלו בהם ישראל (תוספות פ' ע"פ) כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רמונים, שקדים; ונוהגין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים (טו) לתבן שהיו מנגבלין בו הפיט (מור).

תוס' הנ"ל כתב גם תמרים כמו"ש "אמרת אעלה בתמר" אבל הבי"ט כשהביא דברי התוס' השמיט תמרים וכנראה זוהי הטעם השמיטו גם הרמ"א כאן. ובס' הכל בו הוסיף ענינים זכר לגפנים סמדר

נתנו ריה: (פרי חדש)

בפסחים קיד. ת"ק סבר שהרוסת אינה מצוה אלא משום קפא, דהיינו שבאה רק לבטל חריפות מוזיקה של המרור, כשהוא חזרת, דהיינו חסה. ולרבי אלעזר בן צדוק הרוסת מצווה בפני עצמה וצריך לברך עליה אשר קדשנו במצוותיו וצונו לאכול הרוסת.

להלכה נראה שנפסק כראב"צ שהיא מצווה אבל לא מברכים עליה משום סב"ל. וכן משמע מסודור הקערה שיש להרוסת מקום מיוחד ואם רק משום קפא לא היה ראוי ליהד לה מקום מיוחד.

איזה מצווה (היא הרוסת), לוי אמר זכר לתפוח שתחתיו ילדו בלא עצב ולא נודע למצרים כמו"ש "תחת התפוח עוררתך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך" (כמבואר בסוטה יא) ורבי יוחנן אמר זכר לפיט כמו"ש "וימררו היהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים" (והמר הוא פיט כמבואר בתרגום). אמר אבבי הלכך צריך לקהוייה ולסמוכיה, (וזכר לשניהם זכר לתפוח צריך לקהוייה דהיינו לערב תפוחים ויין שיש בהם המיצות. וזכר לפיט לסמוכיה דהיינו לעושה עבה וסמיכה).

ובירושלמי ה"ג אמרו לסמוכיה זכר לפיט ולעשותה רכה זכר לדם שהיא המכה הראשונה למצרים. וכתבו התוס' שעל כן עושים אותה סמיכה, ובשעת האכילה מוסיפים לה יין עד שנעשית רכה. **בדברי אביו** יש גרסאות ונהלקו האם כוונתו כנ"ל לפסוק כשניהם, או שסובר רק כר"י זכר לפיט, ואעפ"כ צריך לקהוייה על שם שהיו שיניהם קהות מהעבודה קשה.

עוד כתבו תוס' בשם **הגאונים** לעשות את ההרוסת מימיני פירות שנמשלו בהם ישראל בשיר השירים – תפוח (תחת התפוח עוררתך) רמון (כפלה הרמון רכתך) תאנה (התאנה חנתה פגיה) תמר (אמרת אעלה התמר) אגוז (אל גנת אגוז ירדת) וגם שקד על שם ששקד הקב"ה על הקץ.

עוד **בברייתא** פסחים קטו. אמרו להוסיף בה תבלין זכר לקש וההרוסת עצמה דהיינו הרסק פירות שיש בהן המיצות זכר לפיט. וכתב **המהרי"ל** שיתן קידה וקנמון ושאר כסמים מכותהין כקש. והמרדכי בשם **הריקח** כתב לתת קנמון וזנגביל כיון שלא נטעוהם כראוי ודמי לקש.

הרשב"ם כתב שכותשים בהרוסת חרס דק דק זכר לפיט וכן כתב **השבולי** הלכט שיש משימין מעט חומר או גרידת לבנה זכר לפיט. וכן כתב **הבית דוד** שנהגו בעיר סלוניקי. אבל **הברכי יוסף** כתב שהרי"מ די לונגנו דחה דעה זו ותלאה בטעות דפוס. (עפ"י מתיבתא פסחים)

מרור, והזרת לאכילת כורך, ונקראים כאן מרור וכאן הזרת, בגלל הרמזים שבשמות עפ"י הסוד.

כרפס הוא הסלרי. (ויש נוהגים בתפוח אדמה. ועיין בזה לקמן במקומו)

זרוע^כ זכר לקרבן פסח, לכן אסור לאכלה בלילה, ונוהגין לאכלה ביום, ואם שכח להכינה מבעוד יום והכינה ביו"ט, חייב לאכלה למחרת כי אסור לצלות מיו"ט לחול.

הביצה היא זכר להגיגה והשלמים שהיו נאכלים בסעודה, כדי שהפסח יהיה נאכל על השובע, ואע"פ שלפ"ז צריך לשים תבשיל בשר, נהגו בכיזה זכר לחורבן, וגם כי ביום שיוצא ליל הסדר יוצא מ' באב"ד כמבואר בש"ע תכה סעיף ג', וביצה מאכל אכלים. עוד טעם בירושלמי שביצה בארמית ביעא לשון רצון רמוז שרצה הקב"ה לפדות אותנו בזרוע נמויה.

עוד טעם ראיתי שביצה היא לא כהמאכלים שנמסים בהם אלא היא דווקא מתקשה רמז לישראל שלא אחד עמד עלינו כללותינו ואעפ"כ רק התחזקה והתקשתה אמונתנו.

ג' מצות עפ"י הפשט אחת להמוציא ושניה למצה ושלישית לחם משנה, ושניה שהיא אמצעית אותה בוצעים לאפיקומן.

ועיין עפ"י הרמז דעת זקנים מבעלי התוספות על שמות (יב ח') ואכלו את הבשר – לכך נהגו העם לעשות בליל פסח שלש מצות זכר לשלש סאין שאמר מהרי שלש סאין ופסח היה. ויש אומר זכר לשלשה אבות ובציעתה זכר לקריעת ים סוף וירדן שנבקע בפסח

^כ יש נוהגין ליקח כנף העוף ויש נוהגין ליקח פרק שני של הרגל (פולקע).

^כ ועיין שיה שרפי קודש ח"ב קח – אָמַר רַבֵּנּוּ: אִם יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְרֹרֶת בְּלִיל פֶּסַח כְּכָר וְיִשְׁבוּ בְּתִשְׁעָה כְּאָב לֹמֵר קִינּוֹת, "אִזּוּ מְוֹעֵט עֵסֶן מְרֹרֶת בַּיּוֹם סֶדֶר וְעֵט מְעֵן שׁוּיִן וְצִנֵּן תִּשְׁעָה כְּאָב בְּיּוֹם קִינּוֹת". הֵם הָלִיְמִים בְּאוֹתָם הִיָּמִים כְּמוֹכָא בְּשִׁלְחֹן עֲרֹד; (או"ח סימן תכה, ס"ג). (וע"ע באיכ"ר בפתחתא יה, ושם בפ"ג ס"ח).

(איכ"ר ג, טו: שם פתיחה יה) עה"פ "השביעני במרורים הרוני לענה" ר' אבין פתח "השביעני במרורים" – בליל יו"ט הראשון של פסח. "הרוני לענה" – בליל תשעה באב ממה שהשביעני בליל יו"ט הראשון של פסח, הרוני בליל ת"ב לענה. הוי ליל יו"ט הראשון של פסח כלילי תשעה באב וע"ז היה מקונן ירמיה "איכה ישבה בדד" עכ"ד.

ומבאר ה'בית הלוי' (פר' שמות ובא) שהשייכות בין ליל פסח לליל תשעה באב הוא, כי שני לילות הללו תלויים ומקושרים זה בזה והאחד גורם להכירו. מאחר שרק מהמת שיצאו קודם זמן הגלות הוכרחו להיות עוד פעם שני בגלות, ונמצא שליל פסח גרם את ליל תשעה באב. וביאר עפ"ז מש"כ הרמ"א (תעו, ב) שנוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודת 'ליל הסדר' ביצים זכר לאבלות. ידוע תדע כי גר כו' ג)

הכנות למדר

טוב להכין שקיות של מצה ושל מרור לכל אחד מהמסובין. דהיינו שקית ובה שני כזית להמוציא ולמצה ועוד שקית כזית מצה לכורך ושקית עם שני כזית חסה למרור וכורך ועוד שקית של שני כזית מצה לאפיקומן והמצה הנאכלת עמו. סה"כ ארבע שקיות לכל אחד שבהן המש כזית מצה ושני מרור.

כזית מצה 50 סמ"ק ולמרור 30 סמ"ק השיעורים להומרא ובמקומו נציין כמה החיוב לאכול מזה למעשה

מצה שלימה רגילה היא 85 סמ"ק אפשר להחשיבה כשני כזית והרוצה להחמיר יחמיר עד 100 סמ"ק לשני כזית

עיין ש"ע סימן תפו שיעור כזית הוא כחצי ביצה וכן מחמירין במצוות דאו' ובדרכנן אפשר להקל כהרמב"ם שכזית שיעור שליש ביצה

עוד נחלקו האחרונים אם לפסוק כהצל"ח והת"ם שכתבו שהכיצים וזיתים נתקטנו כחצי ולכן צריך להחמיר להכפיל השיעור דהיינו ששיעור כזית הוא כביצה שלימה של היום ויש סוברים שלא נתקטנו ואין להכפיל. ומחלוקת זו ידועה בין החזו"א לגר"ח נאה, עיין סימן רע"א סעיף יג בביאור הלכה ד"ה של רביעית וקושיית המ"ב על הצל"ח מנמ' יומא פ שמלא לזמיו מחזיק יותר מרביעית ולפי הצל"ח יחזיק ג' ביצים ובמוציאות אינו כן.

עוד נחלקו האם הביצה היא בקליפתה (כ"כ המ"ב) או בלי קליפה (חזו"א)

נמצא למעשה שההומרא הגדולה ביותר היא כהמ"ב כביצה שלימה של היום בקליפתה והיינו 50 סמ"ק 20 גרם

ומי שחולה וקשה לו יכול להקל כהרמב"ם שליש ביצה של היום 17 סמ"ק ואולי גם פחות הקליפה יהיה 16 סמ"ק

עוד יש שמשערין המידה לפי המשקל ועיין מזה בסידור פסח כהלכתו ח"ב פ"ח אות ד' הערה 17 שהוכיח שלא מסתבר כן כי יצא לנו שיעור מוגזם וכתב אולי בזמנם היה שיעור נפח ומשקל קרובים זל"ז אבל היום אינו כן ועוד שיש שינויים בזה בין מצת מכונה ליד ובין מרי לישן. (סדור פסח כהלכתו להרב שלמה זלמן גרוסמן, וכשהיה גר בעמנואל סיפר לי שמתן מצה ושקל ומדד ובדק וברר אצל גדולי ישראל הרב וזנר והרב אלישיב והודו לו)

כשמשערים הכזית א"צ למהון דק אלא רק שלא יהיה ביניהם חלל

בסידור פסח כהלכתו כתב שלפי החזו"א משקל כזית מצה 16 גרם והיא כגודל חצי מצת מכונה (בעובי מצת מכונה) ונפחה 45 סמ"ק

ולשיטת המ"ב שמשער כביצה עם הקליפה משקלה קרוב ל20 גרם ונפחה 50 סמ"ק (ובשיעור זה יוצא לכל הדעות)

לשיטת הר"ח נאה ששיעור כזית הוא כחצי ביצה של היום משקל כזית מצה 9 גרם מצת מכונה ומצת יד שהיא דחוסה יותר 11 גרם ונפחה 27 סמ"ק

מותר לשקול שקילה של מצווה אפילו ביו"ט שחל בשבת אבל לא בשבת להכין ליו"ט לכן אם לא הספיק קודם הסדר ויש לו זמן יכול להכין השקיות ביו"ט

ערב פסח שחל בשבת

עיינן פסקי תשובות (ח"ו סימן תמד מעמוד לג) כמה הששות שנעשה ע"י שאוכלים את החמץ בחוץ ומברכים בפנים ומה לעשות שיהיה קידוש במקום סעודה.

ובאוצרות התורה ניסן סח יש מאמר ארוך בדין האם המשך הסעודה בפנים בלא לחם נידון כסילוק השלחן בימי חז"ל שמהייב ברכה ראשונה על כל מה שנאכל או שאעפ"כ נחשב דברים הבאים מחמת הסעודה ונפטרו בהמוציא ולמעשה רוב הפוסקים פוטרים מברכה ע"ש.

עיינן בהלכות לע"פ שחל בשבת להרב שטרנבוך שמקשה כיון שמוכח מרש"י שאסור להאכיל תרומה טמאה לכלב ביו"ט, כי ביעור תרומה בשריפה נחשב עבודה, הכי נמי לאכול חמץ אחר זמן ביעור נחשב ביעור חמץ והיא עבודה ואסור בשבת, א"כ כיצד מקיימים מצות ג' סעודות בשבת שחל בע"פ.

*

ענייני ערב פסח

סדר מ"ב מסעות

כתבו המקובלים ז"ל כדי להנצל האדם ממקרים רעים, וכפרט מחולי המגפה, יועיל מאד אמירת המסעות, ולכן נוהגין בערב פסח ללמוד קריאה זו:

בספר זבח פסח בסוף החיבור מביא מאמר תמוה ונפלא בשם הפליאה מה שצויה הקדוש והטהור הרב המקובל הגדול מוהר"ר שמשון מאוסמרופליא הי"ד (בעל פירוש הקרנים) לאומרו בזמן עיפוש רח"ל [וכן הובאה סגולה זו בהגדה של הבעל בן איש חי לאמרה בערב פסח] והנה בודאי נעלם מאתנו טעמו של הקדוש הנ"ל מה בצע באמירה זו, אמנם להבין מאמר הזה, כי הוא נפלא מאד, הדא למה נסתפקו פעמים בעיר אחת ופעמים בשתיים ופעמים יותר, ועוד למה נסתפקו בנסיעתם מרעמסס לסוכות או לקהלת או למוסרות הלא לא קרב זה אל זה, וכיוצא בזה קשה גם על אינד עיירות, ושמעתי מפי ה"ה מ"ו ר' יואל בעל שם זצ"ל מזאמושט פי' על פליאה הזאת, רק אקדים מה שכתב בעל מגלה עמוקות שאלו מ"ב עיירות, הם כנגד שם של מ"ב (כנגד מספר התיבות שבתפילת רבי נחוניא בן הקנה ששם רמוז השם מ"ב) נמצא שכנגד כל עיירה יש אות מהר"ת שבתפילת רבי נחוניא, וזה הסדר:

א רַעְמֶסֶס. ב סַפּוֹת. ג אֲתָם. י פִּי הַחִירָת. ת מְרָה. ין אֵילָמָה:

**ק ים סוף. ר מְדַבֵּר סִין. ע דַּפְקָה. ש אֶלוֹשׁ. ט רְפִידִים. ן מְדַבֵּר סִינִי:
נ קִבְרַת הַתְּאֵוֹת. ג חִצְרַת. ד רְתֵמָה. י רְמוֹן פְּרִין.**

**כ לְבָנָה. ש רְפָה: ב קַהֲלָתָה. ט הַר שְׁפָרָה. ר חֲרָדָה. צ מְקַהֲלָתָה. ת
תְּנַחַת.**

**ג תְּרַח: ח מְתַקָּה. ק חֲשֻׁמְנָה. ב מִסְרֹת. ט בְּנֵי יַעֲקֹב. נ הַר חֲגֹדְגָד.
ע יִטְבְּתָה: י עֵבְרָנָה. ג עֲצִיֵן גְּבָר. ל קָרֶשׁ. פ הַר הָהָר. ז צִלְמָנָה.**

**ק פּוֹנֵן: ש אֲבֵת. ק עֵנֵי הָעֵבְרִים. ו דִּיבֵן גָּד. צ עֲלָמֵן דְּבִלְתֵימָה.
י הַרֵי הָעֵבְרִים. ת עֲרַבְתָּ מוֹאֵב:**

ויזה מפורש כוונת המאמר בקצרה: כד נטלו מרעמסס וכו', ר"ל שהם ידעו שהם מוכרחים לנסוע לעיר שהוא נגד אות ב', אמנם לפי הנ"ל לפניך תראה כי סוכות נגד אות ב' וכן קהלתה נמי נגד אות ב' שבשורה רביעית וגם מוסרות כנגד אות ב' שבשורה חמישית, וזה לפי האמת שבא הציו ברוח קדש שיהיה כך, אמנם הם לא ידעו להכריע, רק זאת ידעו השגתם שמוטל עליהם לנסוע לעיר שהוא נגד אות ב', על כן נסתפקו אם לנסוע לסוכות או קהלתה או מוסרות, וכן מסוכות לא ידעו וכו', ותראה שמחצרות לא נסתפקו כלל, כי ידעו שצריכים לנסוע לעיר שאות שלה ד', ואות ד' יש רק אחת, וכן מהר שפר לא נסתפקו כי ידעו שצריכים לנסוע לעיר שאות שלה ר', ואע"פ שיש שתי ר' בשם מב אבל כיון שכבר היו במדבר סין, לכן ידעו בברור שעכשיו נוסעים להרדה.

דְּבִלְתִּימָה, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן לְאִילָם.

ז. מֵאִילָם (נודע להם ק, אבל) לָא
יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְיָם סוּף אִו
לְחַשְׁמִנָה אִו לְפוּנָן אִו לְעִי
הַעֲבָרִים, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן לְיָם סוּף.

ח. מֵיָם סוּף (נודע להם ר, אבל)
לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְמַדְבַּר
סִין אִו לְתַרְדָּה, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן
לְמַדְבַּר סִין.

ט. מִמְדְּבַר סִין (נודע להם ע,
אבל) לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן
לְדַפְקָה אִו לְיִטְבַּתָּה, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן
לְדַפְקָה.

י. מִדְּפַקָה (נודע להם ש, אבל)
לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְאַלְוִשׁ
אִו לְרַסָּה אִו לְאַבְתָּה, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן
לְאַלְוִשׁ.

יא. מְאַלְוִשׁ (נודע להם ט, אבל)
לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְרַפְיָדָם
אִו לְהַר שְׁפָר אִו לְבְנֵי יַעֲקֹב,
וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא דְּעַמְיָה
דִּינְטְלוֹן לְרַפְיָדָם.

יב. מִרַפְיָדָם (נודע להם ו, אבל)
לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְמַדְבַּר

א. וּמִסַּע רַאשׁוֹן הִיָּה מִמְצָרִים
לְרַעַמְסָם (ולא נסתפקו כי
נודע להם א ויש רק אחת)

ב. בַּד נְטְלוּ יִשְׂרָאֵל מִרַעַמְסָם
נודע להם ב, אבל). לָא יִדְעוּן
אִי יִנְטְלוֹן לְסַבּוֹת אִו
לְקַחְלָתָה אִו לְמַפְרוֹת, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן
לְסַבּוֹת.

ג. מַסְפּוֹת (נודע להם ג, אבל)
לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְאַתָּם
אִו לְחַצְרַת אִו לְתַרַח אִו
לְעַצְיוֹן גְּבַר, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן לְאַתָּם.

ד. מְאַתָּם (נודע להם י, אבל) לָא
יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְפִי הַחִירַת
אִו לְרַמֵּן פְּרִין אִו לְעַבְרָנָה
אִו לְחַרֵּי הַעֲבָרִים, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן
לְפִי הַחִירַת.

ה. מְפִי הַחִירַת (נודע להם ת,
אבל) לָא יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן
לְמַרְהָ אִו לְתַחַת אִו לְעַרְבַת
מוֹאָב, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמְיָה דִּינְטְלוֹן לְמַרְהָ.

ו. מְמַרְהָ (נודע להם צ, אבל) לָא
יִדְעוּן אִי יִנְטְלוֹן לְאִילָם אִו
לְמַקְהַלַת אִו לְעַלְמֵן

לְמִסְרֹת, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן לְקַהֲלָתָהּ.

ב. מִקְהֵלָתָה (נודע להם ט, אבל)
לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְחַר
שְׁפָר אוֹ לְבִנוּ יַעֲקֹב, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן
לְחַר שְׁפָר.

כא. מִחַר שְׁפָר (נודע להם ר, לכן)
נְטְלוּ לְחַרְדָּה.

כב. וּמַחְרָדָה (נודע להם צ, אבל)
לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְמִקְהֵלָת
אוֹ לְעַלְמֵן דְּבִלְתִּימָה, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן
לְמִקְהֵלָת.

כג. מִמְקַהֲלָת (נודע להם ת, אבל)
לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְתַחַת
אוֹ לְעַרְבַת מוֹזָב, וּפְקִיד
מִדְּבַרְנָא דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן
לְתַחַת.

כד. מִתַּחַת (נודע להם ג, אבל) לֹא
יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְתַרַח אוֹ
לְעַצִּין גָּבַר, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן לְתַרַח.

כה. מִתַּרַח (נודע להם ת, לכן)
נְטְלוּ לְמַתְקָה.

כו. מִמַּתְקָה (נודע להם ק, אבל)
לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְחַשְׁמוֹנָה
אוֹ לְפוֹנֵן אוֹ לְעֵי הַעֲבָרִים,
וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא דְּעַמִּיּה
דִּינְטְלוֹן לְחַשְׁמוֹנָה.

סִינֵי אוֹ לְקַבְרַת הַתְּאֵרָה אוֹ
לְחַר הַגְּדָגָה, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן לְמַדְבַּר
סִינֵי.

ג. מִמְדְּבַר סִינֵי (נודע להם ג,
אבל) לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן
לְקַבְרַת הַתְּאֵרָה אוֹ לְחַר
הַגְּדָגָה, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן לְקַבְרַת
הַתְּאֵרָה.

יד. מִקַּבְרַת הַתְּאֵרָה (נודע להם ג,
אבל) לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן
לְחַצְרַת אוֹ לְתַרַח אוֹ לְעַצִּין
גָּבַר, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא דְּעַמִּיּה
דִּינְטְלוֹן לְחַצְרַת.

טו. מִחַצְרַת (נודע להם ד, לכן)
נְטְלוּ לְרַתְמָה.

טז. מִרַתְמָה (נודע להם י, אבל)
לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְרַמֵּן
פָּרִץ אוֹ לְעַבְרָנָה אוֹ לְחַרֵּי
הַעֲבָרִים, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן לְרַמֵּן פָּרִץ.

יז. מִרַמֵּן פָּרִץ (נודע להם כ, לכן)
נְטְלוּ לְלִבְנָה.

יח. מִלִּבְנָה (נודע להם ש, אבל)
לֹא יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְרַפְּסָה אוֹ
לְאֵבֶת, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא
דְּעַמִּיּה דִּינְטְלוֹן לְרַפְּסָה.

יט. מִרַפְּסָה (נודע להם ב, אבל) לֹא
יִדְעוּ אִי יִנְטְלוֹן לְקַהֲלָתָה אוֹ

- כז. **מִנְחָשֶׁמֶנְחָה** (נודע להם ב, לכן) **נְטָלוּ לְמִסְרוֹת.**
 לה. **מִזְהַר הָהָר** (נודע להם ז, לכן) **נְטָלוּ לְצִלְמִנְחָה.**
- כח. **מִמִּסְרוֹת** (נודע להם ט, לכן) **נְטָלוּ לְבִנְי יַעֲקֹן.**
 לו. **מִצִּלְמִנְחָה** (נודע להם ק, אבל) **לֹא יָדְעוּ אִי יִנְטָלוּן לְפִנְנָן אוֹ לְעֵי הַעֲבָרִים, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא דְעַמּוּיָה דִּינְטָלוּן לְפִנְנָן.**
- כט. **מִפְנֵי יַעֲקֹן** (נודע להם נ, לכן) **נְטָלוּ לְחַר הַגְּדָגָד.**
 לז. **מִזְהַר הַגְּדָגָד** (נודע להם ע, לכן) **נְטָלוּ לְיִטְבָּתָה.**
- לא. **מִיִּטְבָּתָה** (נודע להם י, אבל) **לֹא יָדְעוּ אִי יִנְטָלוּן לְעִבְרָנָה אוֹ לְחָרֵי הַעֲבָרִים, וּפְקִיד מִדְּבַרְנָא דְעַמּוּיָה דִּינְטָלוּן לְעִבְרָנָה.**
 לח. **מִזְאֲבַת** (נודע להם ק, לכן) **נְטָלוּ לְעֵי הַעֲבָרִים.**
- לב. **מִעִבְרָנָה** (נודע להם ג, לכן) **נְטָלוּ לְעִצִּין גְּבָר.**
 לט. **מִזְעֵי הַעֲבָרִים** (נודע להם ו, לכן) **נְטָלוּ לְדִיבִין גְּדָ.**
- לד. **מִעִצִּין גְּבָר** (נודע להם ל, לכן) **נְטָלוּ לְקַדְשׁ.**
 מז. **מִדִּיבִין גְּדָ** (נודע להם צ, לכן) **נְטָלוּ לְעִלְמִין דְּבִלְתִּימָה.**
- לה. **מִקְדָּשׁ** (נודע להם פ, לכן) **נְטָלוּ לְחַר הָהָר.**
 מו. **וּמִחָרֵי הַעֲבָרִים** (נודע להם ת, לכן) **נְטָלוּ לְעַרְבַת מוֹאֲב.**

בְּרִוְף, שֵׁם פְּבוֹד מְלִכּוֹתָו, לְעוֹלָם וָעַד:

רעמסס היא במצרים ומשם פרחו בזמן מועט מכדי היומוץ הבצק לסוכות שהיא חוץ ממצרים, ומשם נסעו עוד חמש מסעות, אתם, פי החירות, מרה, ואילמה, עד שהגיעו לים סוף, שבהם עדין פחדו מהמצרים (בהי' הסט"א הרודפת אחר הבעל תשובה) והיה בזה שני שלבים, כי פי החירות נקרא כן כי רק שם הרגישו החירות מהמצרים, ושוב חזרו לפחד כשראו שרודפים אחריהם על הים, וביום ע"י שבטוהו בה' ומסרו נפשם בכמתוהו בה' ובמשה עבדו שנאמר לו למה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, אזי נתבטלו כל כחות הטומאה והסט"א הרודפים אחריהם. ומחים עלו כולם נביאים, ומשם נסעו למדבר סין ולדפקה ולאוש ולרפידים, ששם רפו ידיהם מעסק הקצת תורה שקבלו ביציאת מצרים ובמרה, ועי"ז שוב התגבר הסט"א ובא עמלק, ובזכות האמונה בה' ובמשה החלישו אותו, ועי"ז זכו לאיש אחד בלב אחד, ומשם נסעו למדבר סיני, ויחזן שם ישראל נגד ההר", ופסקה זהמתם, דהיינו שבטל כל איזה ספק מליבם במציאות ה', וזכו לדעת השלם, שהוא

יהוד הש"י, הויה אלקים, לדעת ברור שה' הוא האלקים, לתפוס בברור שאין כל חילוק בין חסד לדין וקבלו התורה.

סדר אמירת קרבן פסח

מלוקט מסדר היום, מכף החיים פלאג'י, ומכף החיים סופר, הלכות פסח ועוד, יתפלל מנחה שהיא כנגד תמיד של בין הערבים, ואחר כך יעסוק בענין קרבן פסח שהיו מקריבים אותו בזמן שבית המקדש היה קיים, וטוב לומר סדר פסח זה בעיתו ובזמנו:

וזה סדר הקריאה:

רבונו של עולם, אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו, ואחריו להקריב קרבן פסח במועדו ביום הזה, שהוא ארבעה עשר להחדש ניסן אחר חצות היום, ולהיות פתנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם. ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד וקרבן פסח, ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו, ולא ישראל במעמדו. ואתה אמרת:

ונשאלמה פרים שפתינו, לכן יהי רצון מלפניך ה' יאהדונחי אלהינו ואלהי אבותינו, שיהיה שיה שפתותינו זה חשוב ומקבל ומרצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד וקרבן פסח במועדו ועמדנו על מעמדו, ודברו הלויים בשיר ובהלל. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו. ומעשה ידינו פוננה עלינו. ומעשה ידינו פוננהו:

קרבן התמיד

וידבר ה' אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת אליהם. את קרבני להמי לאשי ריח ניהחי תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה. כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה כבקר. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה. בלולה בשמן כתיב רביעת ההין: עלת תמיד. העשיה בהר סיני לריח ניהח אשה לה: ונספו רביעת ההין לכבש האחד. בקדש הסף נסף שכר לה:

**וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרָבִים. כְּמִנְחַת הַבֶּקָר וּכְנִסְכּוֹ תַעֲשֶׂה
אִשָּׁה רֵיחַ נִיחַח לָהּ:**

התמנות ושחיטת ואכילת קרבן הפסח [שמות יב ו']

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֲדִשׁ הַזֶּה לָכֶם
רֹאשׁ חֲדָשִׁים. רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה: דִּבְרוּ אֵל כָּל עַדְת
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֲדָשׁ הַזֶּה. וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבַיִת אָבֶת
שָׁה לְבַיִת^כ: וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מֵהֵיוֹת מִשָּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׂכָנּוֹ הַקָּרֵב
אֵל בֵּיתוֹ בְּמִכְסֵת נִפְשֹׁת. אִישׁ לְפִי אָכְלוּ תִכְסּוּ עַל הַשָּׂה: שָׁה תָמִים
זָכַר בֶּן שָׁנָה וַיְהִי לָכֶם. מִן הַכֶּבֶשׂוֹת וּמִן הַעֲזִים תִּקְחוּ: וְהָיָה לָכֶם
לְמִשְׁמַרְתָּ עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַזֶּה. וְשִׁחַטּוּ אֹתוֹ כָּל קָהַל
עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרָבִים: וְלָקַחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת
וְעַל הַמִּשְׁקוּף. עַל הַבַּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: וְאָכְלוּ אֵת הַבֶּשֶׂר
בְּלִילָה הַזֶּה. צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מְרִירִים יֹאכְלֶהוּ: אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ זָא
וּבִשָּׁל מִבִּשָּׁל בְּפִימִים. כִּי אִם צְלִי אֲשֶׁר רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קַרְבּוֹ: וְלֹא
תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֶּקָר. וְהִנְתֵּר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקָר בָּאֵשׁ תִּשְׂרַפּוּ: וְכַבָּה
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם הַגָּרִים נְעֻלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמְקַלְכֶם בְּיַדְכֶם.
וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹן פֶּסַח הוּא לָהּ:

כל ערל לא יאכל מקרבן הפסח

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח. כָּל בֶּן נֹכֵר לֹא יֹאכַל
בו: וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת כֶּסֶף. וּמִלֵּתָהּ אֹתוֹ אִם יֹאכַל בו: תוֹשֵׁב וְשִׂכָר

^כ צ"ע מזה ועשה מי שבשעת שחיטת הפסח נתברר לו שקרבנו טריפה? הרי אינו נשחט אלא למנויו. ועיין מזה במשנה שבת דף קמח. ובגמ' שם מי שרוצה לקחת שה לקרבן פסח בערב פסח שהל בשבת מניח מליתו אצל המוכר וכו' (עי"ש במפרשים שלא בתורת קנין שהרי אסור בשבת אלא לזכרון בלבד) ופרש"י ששכח לקנות לפני כן והמאירי כתב כגון שאבד לו וצ"ע למה לא כתבו דבר שכיה יותר שמצאו טריפה. ובגמ' משמע שמדובר ברועה המכירו וצ"ע.

^{כב} עיין סנהדרין ע. בן סורר ומורה שאכל בחבורת מצווה פטור ופרש"י דהיינו כהנים האוכלים קדשים או פסחים וצ"ע הרי בן סורר ומורה אינו חייב עד שיאכל בשר שאינו מבושל כל צרכו, וא"כ לא חבורת מצוה פוטרתו אלא כיון שהפסח צלוי כל צרכו. (מרפסין אנרי)

לא יאכל בו: בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הפסח חוצה. ועצם לא תשברו בו: כל עדת ישראל יעשו אתו: ופי יגור אתה גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה פאזרח הארץ. וכל ערלכי לא יאכל בוכי: תורה אחת יהיה לאזורה. ולגר הגר בתוכם: ויעשו כל בני ישראל. פאשר צוה ה' את משה ואת אהרן בן עשו: כט

ובכן פך היה סדר עבודת קרבן פסח בבית אלהינו. ביום ארבעה עשר אחר הצות שזחמים תמיד של בין הערבים והקמרת קמרת,

¹² כל ערל לא יאכל בו – כתיב [שמות יב מג] כל בן נכר לא יאכל בו התרגום כל בר ישראל דישתמו, דהיינו שמלמד על החדוש יותר וכ"ש גוי. צ"ע הרי זה נאמר יום לפני יציאת מצרים והרי במכת חושך כבר מתו כל רשעי ישראל. כמבואר בפרש"י (שמות י' כב)

¹³ עיין הגדה חכמי ירושלים עמ' קוד בשם מהרי"ל דיסקין ששואל הרי מצות הפסח נאמרה בראש חודש ניסן בין השמשות ואח"כ שוב בי"ד ניסן ומדוע כל ערל לא יאכל בו לא נאמר בפעם הראשונה ותירץ עפ"י המדרש רבה בא עה"פ ואת חוקת הפסח שישאר לא רצו למול עצמם עד שהריחו בי"ד ניסן את פסחו של משה רבינו ורצו לאכול אז א"ל כל ערל לא יאכל בו ומיד מלו עצמם ושחמו פסח ואם היה אומר להם קודם כל ערל לא יאכל בו הרי לא היו נמנים כלל על הפסח כדי שלא ימולו ושוב היו אסורים שהרי אינו נאכל אלא למנויו לכן לא אמר להם עד שהריחו הפסח ועיי"ש שמוכח שמלו כבר ביו"ט וקשה הרי דהויה אינה דוחה יו"ט ועיי"ש התירוץ בשם הרב ד"מ אייזנשטיין.

עוד עיי"ש עמ' קמו שמוכח מהרי"ל דיסקין שגם מצוות תפילין קבלו כאותו היום ומיד עשו להם תפילין מעורות וגדי פסחיהם וזהו שאמר הפייט בהושענא כהושעת טובעים בצול גורים יקרך עמם מעבירים יקרך היינו תפילין שנקראים יקר במגילה זו.

¹⁴ קרבן הפסח יש בו כמה מצוות – כאמור מצוות שהיטתו ואכילתו הן שתי מצוות לרוב הראשונים אבל הרס"ג מנה אותן כמצווה אחת וראיתי ביאור בשם מנחת אשר שכתב שא"א לומר ששהיטתו רק הכשר אכילתו שהרי עונש המכבול שהיטתו בכרת ולא יתכן שטפל המור מהעיקר לכן צ"ל להפך שאכילתו היא חלק ממצות ההקרבה ומקור שיטה זו בניזיר כג. אמר רבי יוחנן וכו' משל לשני בני"א שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה זה שאכלו לשום מצוה וצדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בם אמר לו ר"ל רבי יוחנן האי רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובהר פסח מיהא קעביד (אבל יש גרסא נוספת בהוריות י: נהי דלא עביד מצוה מן המובהר פסח מיהא אכיל) לגרסא א' יתכן לומר שאכילה חלק ממצות ההקרבה ובאכילתו הגסה הפך את מצות ההקרבה ללא מובהר. עוד יתכן לומר שיש כאן שתי מצוות התלויות זו בזו ובטיפול מצות אכילה יש בו ביטול מצות עשה ונחשבת מצות קרבן פסח לבלתי מובהרת בכך (כגון המל שלא בזמן ביטול מצות עשה אע"פ שמילה בזמנה היא מצוה אחת) רק חלקו ראשונים במנין המצוות וזה שאין ראוי לקרות לו רשע כי מבטל עשה אינו נקרא רשע אלא רק העובר על עשה (כמבואר בש"ע הו"מ לד ב) אבל לגרסא ב' משמע שקיים מצות אכילה רק לא מן המובהר ואמנם זו מצוה בפני עצמה ולא ביטל עשה רק קיים באופן גרוע.

ואחר הטבת הגרות של בין הערבים הביאו מן הכפשים או מן העזים זכר בן שנה לקרבן פסח. הפסח נשחט בשלש פתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל. ושוחטים אותו בכל מקום בעזרה, ושחיטה בשרה בישראל. נכנסה פת ראשונה עד שתתמלא העזרה ונועלים דלתות העזרה, ומתחילים לשחט פסחיהם, וכל זמן שהם שוחטין ומקריבים קוראים הלויים את ההלל בשירא וישיראל עונים ראשי פרחים. אם גמרו לשיר ועדין לא השלימה הפת להקריב שונים את ההלל, ואם לא השלימו משלישים את ההלל, ומעולם לא שלשו. על כל קריאה וקריאה תוקעים שלש תקיעות בהצוצרות, תקיעה תרועה ותקיעה, והפגנים עומדים שורות שורות וכידיהם בזיכים של פסח ובזיכים של זהב, שורה שכלה פסח – פסח, ושורה שכלה זהב – זהב, ולא היו מערבים, כדי שיהא להם נזי. שחט השוחט מקבל הפתח את הדם מצואר הפלה בכזיף, ונותנו לחברו שפראש השורה, וחברו לחברו, (כדי שיתעסקו רבים במצוה), עד שמגיע הדם אצל הפתח הקרוב למזבח שופכו^ל שפיכה אחת כנגד היסוד, ומקבל המלא ומחזיר הריקם לחברו, וחברו לחברו, מקבל המלא תחלה ואחר כך מחזיר הריקם:

ואחר כך תולים הפעלים את הפסח ומפשיטים אותו, וקורעו וממחה את קרביו עד שיצא הפרש, ומוציא את האמורין, תחלב שעל הקרב ויותרת הפכד ושתי הפליות ותחלב שעליהם והאליה לעמת העצה, ונותנם בכלי שרת ומולחם, ומקטירה הפתח על גבי המזבח. שלמו

^ל **כך הגרסא** גם בפסחים סד. במשנה. אבל בגמ' סד: היא מחלוקת רבא אמר נעלו ואביי אמר נעלו מעצמם כנס. והמחלוקת היא האם סמכינן אניסא. ובאמת הכלל שלא סומכים על נם, אלא שכאן גם אם לא ישחטו את הפסח בשלש כיתות אין זה מעכב דבדיעבד. משמע שאמדו את כל הבאים לשחוט, והכניסו שליש בכל פעם, ונחלקו אם הכהנים עשו זאת ונעלו כשנכנסו שליש, או שהדלתות ננעלו מעצמן כשנכנסו שליש.

^{לא} **ותוקעים** בהצוצרות כדלקמן, והתקיעות היו כמו בראש השנה. ואע"פ שאין אומרים שירה אלא בקרבן צבור בשעת ניסוך היין, הפסח נחשב קרבן צבור והשירה בזמן שהיטתו. (פסחים סד. במשנה) ועיין סוכה נד: שבשחיטת פסח כל כיתה היו אומרים ג"פ הלל ובכל תחילת הלל תוקעים ג' תקיעות והיו ג' כיתות שהשלישית רק התחילו פעם אחת ולא סיימו. נמצא סד"כ תקעו ז' תקיעות כמו ברה"ה על כל תחילת הלל.

^{לב} **עיין פסחים** סד: והיא סוגיא בזבחים יד: אם הולכה שלא ברגל שמה הולכה ונפסק שאינה הולכה לכן כהן אחרון עושה צעד אחד לפני ששופך הדם על יסוד המזבח.

מִלְהַקְרִיב, פּוֹתְחִים דְּלִתּוֹת²⁷ הָעֲזָרָה וַיּוֹצֵאת פֶּת רֵאשׁוֹנָה וְנִכְנְסַת פֶּת שְׁנִיָּה, וְנוֹעְלִים דְּלִתּוֹת הָעֲזָרָה, יִצְאָה פֶּת שְׁנִיָּה נִכְנְסַת פֶּת שְׁלִישִׁית²⁸, כְּמַעֲשֵׂה פֶת רֵאשׁוֹנָה כֵּן מַעֲשֵׂה פֶת שְׁנִיָּה וְשְׁלִישִׁית:

אם הל ערב פסח בשבת יאמר:

וּכְשֶׁחַל אַרְבַּעַה עָשָׂר לְהֵיוֹת בְּשַׁבַּת שְׁחִיטָתוֹ וְזָרִיקַת דָּמוֹ וּמַחֲוֵי קֶרְבֵּי וְהִקְטִיר חֲלָבָיו דּוֹחִין אֶת הַשֶּׁבֶת, שֶׁנֶּאֱמַר כּוּ בְמוֹעֲדוֹ, אֲבָל לְשֹׂאֵר עֲנִינָיו אֵינָם דּוֹחִים אֶת הַשֶּׁבֶת, וְכֵן צִלְתּוֹ וְהִדְחַת קֶרְבֵּי אֵינָם דּוֹחִים אֶת הַשֶּׁבֶת, שֶׁהָרִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן לְאַחַר הַשֶּׁבֶת, וְאִין מוֹלִיכִים אֶת הַפֶּסַח לְבֵיתוֹ בְּשַׁבַּת, אֲלָא פֶת רֵאשׁוֹנָה יוֹצֵאִים עִם פְּסַחֵיהֶם וּמִתְעַפְּבִים בְּהַר הַבַּיִת. וְכַת שְׁנִיָּה יוֹצֵאִים בְּפִסְחֵיהֶן וְיוֹשְׁבִים בְּחֵיל (בֵּין הַפּוֹרֵג לְעֲזֵרַת נָשִׁים), פֶּת שְׁלִישִׁית עוֹמְדִים בְּמִקּוֹמָם בְּעֲזָרָה, וְשׁוֹחִין הַכֹּל עַד מוֹצָאֵי שַׁבַּת. חֲשִׁכָה, יִצְאוּ הַכֹּל וְצִלוּ פְּסַחֵיהֶם. (ע"כ כשחל י"ד בשבת):

לְאַחַר שֶׁיִּצְאוּ בְּלֵם מְדִיחִים אֶת הָעֲזָרָה מִפְּנֵי לְכַלּוֹף הַדָּם שֶׁתִּיָּה בָּהּ, וְכִיצַד מְדִיחִים אוֹתָהּ? אֲמַת הַפְּמִים (נחל קמון) מְהַלְכֵת בְּעֲזָרָה, וְכִשְׁהֵן רוֹצִין לְהַדִּיחַ הָעֲזָרָה פּוֹקְקִים (סוֹתָמִים) אֶת נֶקֶב יִצְיָאָתָהּ, וְהַפְּמִים פּוֹשְׁטִים וְהוֹלְכִים עַל גְּדוֹתֵיהֶם וּמְדִיחִים אֶת כָּל הָעֲזָרָה, שֶׁרִצְפָה שָׁל שִׁישׁ הִיְתָה בָּלָהּ, וְהַפְּמִים מְקַבְּצִים כָּל דָּם וְכֹל לְכַלּוֹף בְּעֲזָרָה, וְאַחַר כֵּן

²⁷ בפסחים סה: מבואר שבשעת השחיטה היה דם הזבחים ממלא את העזרה עד ברכי הכהנים ואינו חוצץ כיון שהוא לח ולא הקפידו עליו כיון שהוא שבה להם, אבל המסקנה שבשעת עבודה הלכו על אצטבעות מאבן ולא בתוך הדם, כי אסור שבגדיהם יתלכלכו בדם, ואסור להגביה הבגד אלא שיהיה מגיע עד הארץ, ורק כהנים שהוליכו עצים למזבח שאינה עבודה הלכו עד ברכיהם בתוך הדם. אבל באמת הישראלים ששחמו את הפסחים והפשיטום גם הם היו בתוך דם עד ברכיהם. והיו שתי שורות של כהנים על שתי אצטבעות ארוכות משתי קצות העזרה עד המזבח עליהם עמדו כהנים שקבלו והעבירו את הדם למזבח. וכיון ששהיטה היתה בכל עזרת ישראל ועזרת כהנים צ"ע לא מבואר היכן נבנו האצטבעות האלה.

²⁸ ונקראת כת עצלנית אע"פ שבהכרח שתהיה כת שלישית, כי כל אחד צריך לזרו עצמו להיות מהמקדימין למצוות (פסחים סה).

פּוֹתְחִים הַנֶּקֶב וְהַכֹּל יוֹצֵא עַד שֶׁתִּשְׁאֵר הַרְצָפָה נְקִיָּה וּמִשְׁפָּחָה, וְזֶהוּ כְבוֹד הַבַּיִת.

אֲשֶׁרֵי הָעַם שְׂכָכָה לוֹ. אֲשֶׁרֵי הָעַם שֶׁה' יֵאֱהוּדוּנְהֵי אֱלֹהֵיו:

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, מְלֶכֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ, טוֹב וּמְטִיב הַדֶּרֶשׁ לָנוּ, שׁוֹבֵה עָלֵינוּ בְּחֶמְוִן רַחֲמִיךָ בְּגִלְלֵי אֲבוֹת שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנְךָ, בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּבִתְחִלָּה, בּוֹנֵן בַּיִת מִקֹּדֶשְׁךָ עַל מְכוּנֵנוּ, הִרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוּ, שִׁמְחָנוּ בְּתַקּוּנֵנוּ, וְהַשִּׁב שְׂכִינְתְּךָ לְתוֹכֵנוּ, וְהַשִּׁב כְּהַנִּים לְעַבֹּדְתֶם, וְלוֹיִם לְשִׁירֵם וְלוֹזְמָרֵם, וְהַשִּׁב יִשְׂרָאֵל לְגִוְיָהֶם, וְשֵׁם נְעִלָּה וְנִרְאָה וְנַעֲשֶׂה קְרִבֵּן הַתְּמִיד וְקְרִבֵּן הַפֶּסַח בְּמוֹעֵדוֹ, וְנֹאכַל שֵׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפֶּסַחִים אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָן עַל קִיר מְזִבְחֶךָ לְרִצּוֹן, וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. יִהְיֶה לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ. ה' יֵאֱהוּדוּנְהֵי צוּרֵי וְגֹאֲלֵי:

סגולה נפלאה כפרט לערב פסח – איגרת רבי שמשון מאוסטרופולי:

העתקה מכתבי הקודש של המקובל רבינו שמשון מגיד מאוסטרופוליא ז"ל השם ינקום דמו^ל: סוד גדול ונורא, וכתוב שם:

שכל מי שמעיין הסוד הנפלא והנורא הזה על מכונו, אפילו פעם אחת בשנה, ובפרט בערב פסח,^ל מוכטח לו שינצל באותה שנה מכל מכשול וממיתה משונה^ל, ושום אדם לא ימשול בו, וכל אויביו יפלו תחתיו, והוא על במותימו ידרוך, ובכל אשר יפנה יצליח ובכל עסקיו ירויח, עד ביאת הגואל משיח אמן סלה:

שלום לרבני ארץ, גודרי גדר ועומדים בפרץ,

יצילים ה' מכליון וחרץ, כולם קדושים אשר בארץ,

כל חד לפום חורפיה מקשה ומתריך,

ועל רוב שלומכם התענגו מעתה ועד עולם. אמן סלה.

בתכלית הקיצור אודות הענין שכתב כבוד תורתו אלי מה שרשמתי הסימנים **דצ"ך עד"ש באח"ב**. והקשה מר אלי וְהַיָּאָךְ נרמזת הגאולה באלו הסימנים. ועכשיו אגלה הדבר ברמז לכבוד תורתו, ויצא כברק חצו לְפָנָי, והוא רחום יכפר עוון.

והנה אכתוב לכבוד תורתו מה שכתב האר"י זכרונו לחיי העולם הבא, בקונטרס שלו הנקרא "פלאות רבות"^ל, בשער מו הנקרא "שער יציאת מצרים", פרק ג' דף מ"ב עמ' א' וזה לשונו:

^ל נהרג על קידוש ה' בגזרות ת"ח ות"ט. ומובא שהיה לו מלאך מגיד שגילה לו סודות רבים.

^ל בהגדת מתיתבא כתב שאגרת זו נדפסה כבר בשנת תקכ באמסטרדם על דף בודד ושם נאמר שהובא באותה העת מארץ ישראל ע"י חכם מחכמי צפת. ונהגו לצרפה להגדה של פסח כיון שעוסקת בעשר מכות מצרים.

^ל בספר אור השנים שהובא בחוברת עבודת הכנת הלב לימי הפסח וז"ל המו"ל בשנת תש"ח: והנה אני המו"ל ראיתי בעיני בשנת תשד במחנות אונגן שהיה עת צרה ליעקב שאלו שאמרו זה המאמר כולם ניצלו בעזהש"י.

^ל גרסתינו היא גרסת המתיתבא. ושם רשם שדברי האריז"ל הנזכרים באגרת זו, אין להם מקור אחר אלא ספר פלאות רבות, שאינו כנמצא בידינו היום.

הנה כפר הודעתך שפרעה נלקח במצרים בעשר מכות אלו, על ידי ג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה, הממנים בשלשה רקיעים של טמאה, האחד נקרא שר"ע, והשני נקרא תמו"ד, והשלישי נקרא בישה"א, ועליהם השר הנקרא דלפק"מ, ועליהם ועל פלם השר הנקרא תק"א. בראשית, חסר מן השלישי עשרה, וחסר מן הרביעי ששה, וחסר מן התשיעי ששה, כפתיב בתורה. והנה מה שלקו המצריים במצרים עשר מכות, ועל הים המשיים מכות מצד השם שפ"ו שבו אחוז דוד בן ישי, והשם אמר והכה. ומצד השם תק"ל לקו המצריים במצרים ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות, והשם אמר הכו והכם (נ"א והשם אמר והכה). ומצד השם שצ"ה (נ"א אשצ"ה) לקו המצריים במצרים המשיים מכות, ועל הים מאתיים וחמשים מכות, והשם אמר והכה. ובמה שתקדוש ברוך הוא מכה, בו מרפא הגלות. מה פשעו ומה חטאו ומה הפעל אשר מעלו אבותינו להיות בכור הברזל עד שנגאלו (נ"א שנגאלם) בשמות הללו דע"ב צד"א כשח"ב.

עד כאן לשון דברי האר"י ז"ל עיין שם זכותו יגן עלינו אמן.

ומכאן ביאורו של רבי שמשון מאוסטרופוליא

והנה מורנו ורבנו קדוש ישראל כתב הדברים אלו פלאות הם, וסתומים וחתומים סגור ואין פורש אותם. וכבר שאלוני גדולי ישראל לבאר להם דברי האר"י זכרונו לחיי העולם הבא, ולא הגדתי להם, ומגדל אהבתו דמר אנגלה רזא דנא מה שנתגלה לי בהלום בחזוונתא דלילה בנפול תרדמה על כל האנשים, והוא רחום יכפר וכו'.

וזאת הענין: מה שכתב האר"י זכרונו לחיי העולם הבא. הנה (הלא) כבר השמעתך שפרעה נלקח בעשר מכות אלו במצרים על ידי ג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה וכו', פונתו כף היא, כי אמרו בעלי קבלה מעשיות, שיש ג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה הממנים להכות את הרשעים ולהענישם בגיהנם ולטהרם מעונותיהם, ונתנו סימן על זה "להכות באגרה רשע" (ישעיהו נח ד) כי אג'רף ראשי תיבות ג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה המכים את הרשע (הרשעים), ועל ידם נלקח גם פרעה הרשע והמצריים.

ואומר אני הכותב שזוהו סוד נפלא, באשר נחשוב במנין ובמספר: ד"ם. צפרד"ע. כנ"ם. ער"ב. דב"ר. שחי"ן. בר"ד. אר"ב"ה. חש"ד. מכ"ת בכורו"ת: אלו עשר מכות באשר כתבתים פה אות באות, עולים לחשבון ג' אלפים ור"פ ממש, אותיות דדין כחושבנא דדין, הרמוז על ג' אלפים ור"פ מחנות מלאכי חבלה הנזכרים לעיל הממנים להעניש לטהר את הרשעים, והוא פשט נפלא אשר עיון לא ראתה. והנה החשבון מכוון באשר נחשב כנס חסר י', ערב חסר ו'. חש"ד חסר ו'.

וזוהו מה שכתב האר"י ז"ל: "חסר מן השלישית עשרה", פרושו, ממכה שלישית שהיא כנס חסר יו"ד. "וחסר מן הרביעית ששה" פרוש ממכה רביעית שהיא ערו"ב גם חסר וא"ו. "וחסר מן התשיעית ששה", פרושו מן התשיעית שהיא מפת חש"ד חסר גם כן וא"ו.

(נ"א "שחסר מן המכה השלישית שהיא כנס יו"ד" שצריך להיות חסר יו"ד, "וחסר מן המכה הרביעית שהיא ערב ששה" שצריך להיות חסר וא"ו, "וחסר מן המכה התשיעית שהיא חש"ד ששה" שצריך להיות גם כן חסר וא"ו)

ומה שכתב "פפתוב בתורה", רצונו לומר שכן פתובים בתורה חסר, כנזכר לעיל: פפתוב בתורה בפרשת וארא כנס חסר יו"ד, ערו"ב חסר וא"ו, חש"ד חסר וא"ו,

ולא כמו שכתוב בפסוקים שמסדר בעל ההגדה בלם מלאים. רק כמו שכתוב בתורה. וכאשר נחשוב כן אז החשבון מכוון לא פחות ולא יותר מג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה, הפענישין את הרשעים, והם הענישו את המצרים והכו את פרעה ואת המצרים במצרים באלו השלשה רקיעין של טמאה.

ומה שכתב "שאלו הג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה מסבבים בשלשה רקיעים, אחד נקרא שר"ע, ואחד נקרא תמו"ד, ואחד נקרא בישה"א, גם בזה יש סוד גדול ונפלא ונורא שתקן המגיד במה שכתב (נ"א שנרמו בדברי המגיד במה שאמר) אלו עשר מכות שהבי"א, עשר אותיות שר"ע, מכות אותיות תמו"ד, שהבי"א אותיות בישה"א, נרמו בם אלו הרקיעים של טמאה שבהם ג' אלפים ור"פ מלאכי חבלה שלקו את פרעה והכו את מצרים במנין מכות שהביא, כנין יוד מפות אלו, והוא פלא גדול.

ומה שכתב האר"י ז"ל: "ועליהם השר דלפקט", פגנתו הוא ששם זה שרשו יוצא מפלת המצרים, באותיות הקודמות לאותיות המצרים, ד' קודם לה' ל' קודם למ' פ' קודם לצ' ק' קודם לר' ט' קודם לי' והמ"ם אחרונה של המצרים היא מ"ם הרבוי ואינה מן השרש, ורמו לזה המגיד באמרו: "עשר מכות שחבי"א הקדוש פרוץ הוא על המצרים", [פלומר האותיות שהם קודמות על אותיות המצרים] והבן, כך קבלתי והשם הטוב יכפר.

ומה שכתב 'ועל פלם (ועליהם) השר הנקרא תק"א, בראשית. פגנתו, פי ראשי תיבות של אלו עשר מכות, דצ"ך עד"ש באח"ב, בגימטריא תק"א, פמנין השר ממש, וכוונתו בתיבת "בראשית" והוא הראשית רצונו לומר הראשי תיבות של המכות] גם הוא מנין אש"ר, שנה סוד הכתוב את אש"ר התעללתי במצרים", וכיצא בזה הרבה (אלפים) פסוקים שפורין להסוד אש"ר פמנין ראשי תיבות של העשר מכות הנזכרים לעיל. ויש לנו בזה סודות נפלאים, הרבה רמזים. וכבוד אלהים הסתר דבר:

ומה שכתב "מצד השם שפ"ו אמר והכה אותם במצרים עשר מכות ועל הים חמשים וכו'. פגנתו לענין סוד נפלא ונורא: פלוגתא של רבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר ורבי עקיבא המוזכר בהגדה. רבי יוסי הגלילי אומר מנין וכו', רבי אליעזר אומר מנין וכו', רבי עקיבא אומר מנין וכו', שזה סוד רבי יוסי הגלילי בגימטריא שפ"ו ממש והיינו רבי יוסי הגלילי אומר, פרוש השם שפ"ו אמר והכה אותם וכו'.

ומה שכתב שבו אחוז דוד בן ישי, פרושו דוד בן ישי גם כן גימטריא שפ"ו, ובאותו השם דוקא הכה אותם, וכתב בסודי רזא (נ"א וזהו סוד נפלא) שרבי יוסי הגלילי היה נצוץ של דוד בן ישי. ובאותו השם דוקא יבוא בו ישי. הגם שיש לנו בזה סודות נפלאות ונוראות אמנם הכונה כנזכר לעיל (נ"א אמנם הכונה רבי יוסי הגלילי גימטריא שפ"ו אמר והכה)

ומה שכתב ומצד השם תק"ל לקו במצרים (נ"א כי שם תק"ל אמר והכה במצרים) ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות, רמו לסוד (נ"א כונתו בסוד) רב"י אליעזר בגימטריא תק"ל, והיינו רבי אליעזר דוקא שהוא בגימטריא השם תק"ל אמר והכה (נ"א והיינו רבי אליעזר אומר, רצונו לומר שהוא סבר שהשם תק"ל גם למצרים המכות).

וּמָה שֶׁכָּתַב וּמִצַּד הַשֵּׁם שֶׁצ"ה (נ"א אשצ"ה) לָקוּ הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם (נ"א כי השם שצ"ה אמר והכה בְּמִצְרַיִם) הַמְּשִׁים מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם מֵאֲתִים וְחֻמְשִׁים מִכּוֹת, רָמַז לְסוּד (נ"א כונתו כי) רַב־י עֶקֶב־א גִּימַטְרִיא שֶׁצ"ה (נ"א אשצ"ה עם הפולל), וְהֵינּוּ רַב־י עֶקֶב־א דוּקָא שֶׁבְּגִימַטְרִיא שֶׁצ"ה (נ"א עם הפולל גִּימַטְרִיא אשצ"ה) אָמַר שְׁהַשֵּׁם שֶׁצ"ה (נ"א אשצ"ה) אָמַר וְהַכָּה וְכוּ.

וְכַל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַחֲכָמִים אָמַר לְפִי אַחִיזְתּוּ, הָרִי מְרַמְזִים אֵלּוּ הַג' שְׁמוֹת שֶׁפָּזוּ תַק"ל אשצ"ה בְּאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה תַנְאִים, רַב־י יוֹסִי הַגְּלִילִי בְּגִימַטְרִיא שֶׁפָּזוּ, רַב־י אֱלִיעֶזֶר בְּגִימַטְרִיא תַק"ל, רַב־י עֶקֶב־א בְּגִימַטְרִיא אשצ"ה, וְהוּא סוּד נִפְלָא וְנִזְרָא. רַזָּא דְרַזִּין. סְתִימָא סְתָרָא דְסְתָרִין. הֵינּוּ פְּאָשֶׁר פְּתַבְתִּי לְמַעַלְתָּ כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ, וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר עִזּוֹן וְכוּ.

וּמָה שֶׁכָּתַב "וּבְמָה שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכָה, בּוּ מְרַפָּא הַגְּלוּת, הֵינּוּ כְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לֵט לְכַבּוֹד תּוֹרָתוֹ דֶּהֱנָה בְּאוֹתָן הַעֲשֶׂרָה מִכּוֹת נִרְמַז טַעַם יְרִידַת אַבְוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם שֶׁמֵרְמִזִּין אוֹתוֹת דְצ"ךְ עַד"ש בְּאֶחָב, (סוּד יְרִידַתָם לְמִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְכַבּוֹד תּוֹרָתוֹ) וְכוּ רַפָּא אוֹתָנוּ הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהִפָּה בְּהֵם מְכָה רַבָּה אֶצְפַּע אֱלֹהִים הוּא, הָרִי מִן הַמְּכָה עֲצֻמָּה בְּאֵה רְפוּאָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּאוֹתָן הַמִּכּוֹת נִרְמְזָה הַרְפוּאָה שֶׁנֶּאֱלָם הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהֵם.

(נ"א ומה שכתב "ומה פשעו וכו'" רצונו לומר באלו המכות נרמז החטא של אבותינו שגרם ירידת מצרים ובאותן המכות נרמזה הרפואה שגאלם השם יתברך)

וּמָה שֶׁכָּתַב "עַד שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גָּאֵל אוֹתָנוּ בְּשְׁמוֹת הַלּוּ דַע"ב צַד"א כְּשַׁח"ב", הַכוּנָה, דַע"ב הֵם אוֹתוֹת הַרְאֵשׁוֹנוֹת שֶׁל דְצ"ךְ עַד"ש בְּאֶחָב, וְאַחַר כֵּךְ שֶׁ צַד"א הֵם אוֹתוֹת שְׁנֵי שְׁלֹשׁוֹת שֶׁל דְצ"ךְ עַד"ש בְּאֶחָב וְאַח"כְּ כְשַׁח"ב הֵם אוֹתוֹת שְׁלֹשׁוֹת שֶׁל דְצ"ךְ עַד"ש בְּאֶחָב שֶׁנֶּאֱלָם הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹתָנוּ בְּהֵם.

הָרִי בְּאוֹתָן הַמִּכּוֹת שֶׁהִיבּוּ לְמִצְרַיִם בְּהֵם, נִרְמְזִים הַרְפוּאָה וְהַגְּאָלָה לְיִשְׂרָאֵל.

(נ"א הרי לך סוד הסימנים של דצ"ך ע"ש באח"ב שבאותן האותיות נרמז השר הממונה על כל מלאכי חבלה שהכו המכות למצרים ובאותן האותיות נרמז טעם

^{לט} רמז זה אינו מבואר במכתב הנוכחי וכוונתו כמו שכתוב במכתב אחר וזה פשוט.

הגלות של מצרים ובאותן האותיות נרמזו גם כן הרפואה והגאולה לישראל ואלו האותיות הם בסוד נגוף ורפוא

ויהא רעוא מלפני הקדוש ברוך הוא שיראנו ביאת משיחנו עם המלאכים השיבים לגאולה אחרונה במהרה בימינו, ויקים בנו מקרא שכתוב: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אמן נצח סלה ועד:

אחרי זאת הודיע אותי רוא דגן שכל המעין בסוד נפלא ונורא הזה על מכונו אפילו פעם אחת בשנה ובכל (נ"א וביותר ב) ערבי פסחים מובטח שהוא מוצל (ניצול) כל אותה שנה מכל מכשול ומיתה משונה ושום אונס ואל ימשלו בו אויביו וכל שונאיו יפלו תחתיו ובכל אשר יפנה יצליח וישכיל, אמן סלה.

ע"כ ההעתיקה:

תפילת מנחה

הקדמות לליל הסדר

והקדמות למגיד

הקדמה א

בהקדמה לליל הסדר אני מעתיק את ההקדמה לתורה ד' כדי לבאר לאן אנו שואפים לאיזה יציאת מצרים ועד כמה היא תלויה בצדיק. עיקר הגלות היא זהמת הספק (גמט' עמלק) בידיעה שה' הוא האלקים, וגאולת מצרים היא לדעת שה' הוא האלקים. עפ"י הכלל (לק"ה ראש חודש ג' ג') שבפסח מקבלים בהארה את מה שנקבל להדיא במתן תורה ועיקר מתן תורה הוא "אנכי ה' אלקיך" נמצא שזה עיקר הארת הפסח וזה עיקר היציאה ממצרים, כי בפסח יצא הגוף ממצרים אבל בבחי' הדעת יצאו רק לשעה קלה, לכן היה עדין רק בבחי' בכה, ורק אחר מט יום דהיינו במתן תורה יצא גם הדעת מהגלות. ומה שיצא בפועל במתן תורה, מתגלה בליל הסדר באור גדול הבא מלמעלה, ועדיין אין לנו כלים לקבלו בשכל

הנקנה, ועיקר הקרבת הפסח ומצוות ליל הסדר הוא להכין קצת אתעירותא דלתתא לאור הנפלא הזה שבאמת הוא למעלה מכלי המוחין שלנו, אבל ע"י ההכנה הזו אפשר להרגישו בלב.

בתחילת קבלת התורה התגלה הקב"ה בעצמו כזקן (דהיינו שזעיר נכלל באריך) ואמר לכל אחד מישראל "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". ורבינו מגלה ומבאר לנו שזה לא רק סיפור מעשה שהיה, שהוצאתיך לפני חמישים יום, אלא זו תורה והוראת נצה, הקדמה נצחית לקבלת התורה, לכל אדם בכל דור, כי בדיבור זה מבואר מה הוא בן חורין, ומה זה מצרים, ומה זה בית עבדים, כי לא סוף דבר מה שיצאנו מארץ מצרים הגשמית, אלא לכל אדם בכל דור יש בחי' ארץ מצרים פרטית הרוחנית שסוגרת עליו במיצר רוחני, כמו כישוף מצרים שגורם לו לחשוב שא"א לו לצאת ממנה (זהר בא) ורבינו מבאר איך זוכים לצאת מזה, ולהיות בן חורין, כי בן חורין אמיתי הוא הזוכה שהש"י אצלו אחד, בבחי' "אנכי", בין כשאני מתגלה בבחי' ה'-חסד, ובין בבחי' אלקים-דין, זה אותו "אנכי" "ה' אלקינו ה' אחד", אחד גמט' אהבה.

וזה זרק זה נקרא בן חורין אמיתי, כי העיקר הוא הדעת, ועיקר הגלות, היא גלות הדעת, וכמבואר בתורה נו שעיקר גלות מצרים היתה גלות הדעת, וכן מבואר בתורה ז תנינא - **כִּי עָקַר הָאָדָם הוּא הַדְּעָת, וְכִי שְׂאֵיִן לֹא דְעָת, אֵינֵן מִן הַיְשׁוּב וְאֵינֵן מִבְּנֵי בְּשֵׁם אָדָם כְּלָל, רַק הוּא בְּחִינַת חַיָּה בְּדַמּוּת אָדָם. וּמִשָּׁה רַבְּנָה הָיָה לֹא רַחֲמַנְתָּ, וְהָיָה עוֹסֵק בְּיִשׁוּב הָעוֹלָם, שִׁיחִיהָ הָעוֹלָם מְיֻשָּׁב וּמְמֻלָּא מִבְּנֵי אָדָם, הָיִינוּ בְּנֵי דְעָת, בְּנִזְכָּר לְעִיל, כִּי הוּא פְּתַח לָנוּ אוֹר הַדְּעָת, כְּמוֹ שְׂפָתַיִב (דְּבָרִים ד): "אֵתָה תְּרָאָת לְדְעָת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים", כִּי מוֹשֶׁה פָּתַח אֶת הַדְּעָת וְגָלָה לָנוּ, כִּי יֵשׁ אֱלֹקִים שְׁלִיט פְּאָרְיִן:**

ורבינו מבאר בתורה ד' אות ט' שמשעה אומר לבני דורו "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים" דהיינו שלכם ראוי לדעת זאת, כי לכם יש מנהיג צדיק כזה, שהוא בבחי' אין. ועי"ש מבואר שע"י הצדיק אפשר לזכות לביטול הישות לגמרי, עד כדי יציאה מגבול, ולהכלל בבחי' אחדותו ית', עד שחייב לחזור לבחי' שוב, כדי להשאר בחיים, אמנם אז נשאר רשימו מהביטול, והרשימו מראה לדעת גם בבחי' שוב את בחי' אחדותו ית' עד כמה שזה אפשרי בתוך גוף.

ומבאר רבינו שא"א לזכות לזה אלא ע"י הצדיק, ע"י ראית הצדיק, וצדקה לצדיק, ווידוי דברים לפני הצדיק, עי"ז מעלה את מידת המלכות שלו מבחי' עבד להיות בן חורין, דהיינו במחשבה- את כח ההמלכה שלו, ובדיבור ומעשה- שיהיה רק לכבוד הש"י, ועדין אין זה אלא הכנה לעצם הביטול הגמור, דהיינו לדעת בהשגה והרגשה שאין אצלו חילוק כלל בין

חסד לדין, עד שיכול לברך בשמחה אמיתית בכל מדותיו על מה שנראה בעיני העוה"ז כרע, כמו שמברך על הטובה.

ועיקר החידוש בתורה ד' הוא ענין הוידוי לפני צדיק שע"ז מתקן את כל העבירות בשרשן ומה שנחקקו בעצמותיו, ולכאורה לפי גודל המשקל והחשיבות של הצדיק בתיקון הזה, כפי שמבאר רבינו וגם מבואר בספרים, צ"ע מדוע הצדיק לא נרמו בפסוק אנכי הנ"ל.

אבל לפי הידוע תכונת ספירת היסוד שהצדיק מרכבה לה, שהיא נעלמת ונסתרת, כמו יסוד הבית שאע"פ שהכל נשען עליו הוא עצמו נעלם באדמה, ה"נ הצדיק הוא הצינור לכל שפע, ואעפ"כ כל מהותו להיות אין, ומעבר בלבד, ללא נגיעה עצמית, רק ביטול גמור למשפיע, עד שנעשה כחלק ממנו לגמרי, ולא דבר לעצמו, ממילא הוא רמוז בה' אלקיך.

וכמו שמצינו בהגדה שמשח רבינו לא נזכר בה, אע"פ שבפרשת חקת מפורש בתורה "וישלח מלאך ויוציאנו" ופרש"י שהכוונה למשה רבינו.

וכנ"ל שעיקר הגלות היא הדעת, ומשה שהוא הדעת, הוא הכנים דעת בבני ישראל, נמצא שעל ידו דייקא יצאו מגלות הדעת. (עיין תורה כו תנינא שהדעת של משה נמצאת לעולם בכל אבר ואבר של כל אחד מישראל להזכיר לו לקיים המצווה השייכת לו)

אבל הוידוי צריך להיות בפני צדיק הגדול ביותר, דווקא צדיק שבעצמו זכה להתכללות בו ית' בתכלית, ועי"ש שאפילו יעקב אבינו לא זכה לזה כל כך בשלימות עד שיועיל וידוי לפניו, אלא רק משה רבינו, וכדאיתא בזהר (בראשית כב.) יעקב מלכר משה מלגא, דהיינו שמשח רבינו זכה יותר ע"י ההתכללות בו ית' לזכות לאין ולהשיג בחי' אחדותו ית'.

(ובמ"א מבואר שכל יחידי הדורות וכן האבות, כולם היו זה למעלה מזה בהשגה זו, כי הם בבחי' פולם, שכל אחד התחיל היכן שסיים קודמו, דהיינו שאחר שתיקנו האבות מה שתיקנו, אפשר היה למשה בקל יותר להשיג היכן שהשיגו ועוד לעלות יותר, וזה בחי' מה שרבינו אמר שבגיל יג כבר זכה להשגת הבעש"ט, ובמ"א מבואר שגם זכה ליותר ממה שזכה משה רבינו אלא שפשוט שהכל מכחם, כי מה שהם כבר גילו ושברו את הקליפה אזי לבא אחריהם קל יותר. כמבואר בשיחות הר"ן קיד. וראה שער הגלגולים הק' לג שאע"פ שבכללית יש ירידת דורות אבל לרשומים שבכל דור אדרבה אכשור דרי)

הקדמה ב - פתיחה לליל הסדר

עכשיו מתחיל להאיר אור עצום אור הגאולה שעל ידו יוצאים מעבדות לחירות אור הש"י בעצמו הוא ולא מלאך ונקרא פסח מלשון דילוג, כי

הוא ית' מודלג על סדר המדרגות, ומאיר לעבד שזה מדרגה נמוכה מאד, שאין לו כלים לאור הזה, והאור הזה מאיר כל היום הראשון של פסח ובסופו נעלם, ונשאר רק רושם ממנו, שעל ידי הרושם הזה ניתן כח להתגבר ולרצות להשיג אותו שוב מט ימים, לעשות כלים למידות כדי לקבלו במתן תורה.

בכל חג ושבת מאירים כל האורות השייכים לאותו יום ולא תלוי בנו כלל אלא כל אחד יכול לבחור ולהצטרף ולקבל מהם כפי הכנת הלב באופן שמכין ענין שהוא מאותו בחי' של האור ועי"ז מצטרף ונעשה בחי' מרכבה וכלי לאור הזה.

לכן נראה שהתנאי הראשון שבאמת נצטרף לאור של פסח אור הגאולה זה ע"י שנבין עד כמה אנו ברוחניות בבחי' עבדים לפרעה במצרים. **ונקדים שעבד הכוונה** עבד לתאוותיו והיצה"ר נקרא חמץ, וכן אנו מתפללים ראה ברכות יז. רבי אלכסנדר בטר דמצלי אמר רבנו של עולם גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכויות. הרי שהיצה"ר מכונה שאור וחמץ, וכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי, דהיינו שהתנאי לקיום מצות הפסח הוא לבער את החמץ. **ובכל מצווה** גם זו, שלימותה בבחי' מחשבה דיבור ומעשה, ועל זה צעקנו להינצל מחמץ, היינו דיבור, וביערנו החכמות היצוניות, היינו מחשבה, ובמעשה שרפנו את החמץ הגשמי, שהוא בחי' כל זה בגשמיות, כי הוא היטה, בחי' דעת, והיא חמץ כי יש בה אור העולם בחי' גאות וישות.

ואחרי ביעור חמץ בכל הבחינות שחמנו קרבן הפסח בהלולים

וזרקנו הדם על יסוד המזבח והקרבנו האימורים

ועכשיו נשאר רק לאכול על מצות ומרורים

שעי"ז נזכה לאורות של פסח הנפלאים

נמצא עד כאן שכל התאוות והיצה"ר שאוסרים אותנו, הם בחי' חמץ, בחי' עבד. והגאולה היא להגאל מזה בעצמו, דהיינו מהתאוות והיצה"ר, להיות בן חורין לעשות רצון הש"י.

עוד מבואר בזהר שמעולם לא יצא עבד ממצרים. אע"פ שלא היה לה חומות סובבות אותה. אלא היתה סגורה בכישוף². ונראה שהוא רמוז

² עיין שפתי חן בפרשת שמות ואיג' עה"פ ועיניו מצרים. שכל ספר בראשית כתוב מצרימה (הי פעמים), וכן לעיל פסוק א' הבאים מצרימה, פתוח, וכאן כתוב מצרים, סגור, לרמז שמשותהחל

לשיעבוד הרוחני שלנו לתאוות האוסרות ומצרות לנו ע"י שגורמות לנו לא להאמין שאפשר לצאת מהן לחופשי.

עוד צריך להקדים להבין על איזה חירות מדברים כאן ומה היא קליפת מצרים ופרעה.

ונראה לבאר עפ"י הזהר שבמצרים הדיבור היה בגלות ועיין תורה מה ותורה נו.

יציאת הדבור מהגלות עיין תורה קיב שהיא להיות מדבר דיבור אמת לפנינו ית', וצריך הרבה תפלה והשתדלות אפילו כדי לזכות לזה רק פעם אחת בחיים עי"ש.

עפ"י תורה סב שמבואר בכתבי האר"ז¹ ל שיש בחי' פרעה קטן אצל כל אחד בעורף, ואחיזתו היא בגרון, כי הגרון הוא כמו מיצר שבין הראש לגוף, וזה בחי' מצרים, ושם בגרון נמצא הקול והדיבור, ושם נמצא גם קליפת פרעה, שהיא מוחין דקמנות, שלא נותן לקשור את המחשבה להש"י ולכוון כל דבר לכבודו ית', אלא רק לחשוב בגשמיות ועניני העוה"ז וכשפרעה מתגבר, יונק מהדיבור, דהיינו שלא נותן לאדם לכוון שדיבורו יהיה לפני הש"י, ועוד יותר גם גורם לאדם לחשוב שלעולם לא יוכל לעשות זאת, דהיינו שנותן לו הרגשה כזו שלעולם הוא יהיה עבד לתאוותיו, ושאינן לו סיכוי להתגבר עליהן, וזה בחי' שמעולם לא יצא עבד ממצרים, דהיינו שקליפת פרעה גרמה לו לחשוב שהוא לא יכול לצאת מעבדות ולכן אפילו כשיצא בפועל רצה לחזור².

והמבחן הפרטי לכל אדם עד כמה עדיין עבדי פרעה אנחנו הוא אם מאמין שהוא בעצמו יכול להיות אדם שכל היותו וחשקו ותענוגו רק להתפלל ולהודות ולהלל ולשבח את הש"י בהתלהבות עצומה כמו שלהבת הנר העולה מאליה בהתלהבות גדולה להדבק בהש"י שזה ורק זה כל חשקו ולבד מזה הוא לא חסר כלום³.

השיעבוד, נמגרה מצרים, שעשו בכיּוּשׁוּף ששום עבד לא יוכל לצאת ממצרים, שהיו עשרה פתחים למצרים, וציררו בכל שער ציור של היה אחרת, וכשיצא עבד בלא רשות היתה צועקת, ואחריה כל החיות שמאותו סוג צועקות בכל מצרים, וכך ידעו מאיזה שער מנסים לברוח, וישראל יצאו משער של הכלב, וזה שכתוב שלא יחרץ כלב לשונו.

¹ **כמ"ש** (שמות יד יב) **חָלָא זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבְרַנּוּ אֱלֹדִי בְּמִצְרַיִם לְאמֹר חֲדָל מִפְּנֵי וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת מִצְרַיִם מִפְּתַנּוּ בְּמִדְבָּר:**

² **בהלכות גילוח** (ח' ו') **מבאר מוהרנ"ת** שהתאוה קליפה הקודמת לפרי התפילה. בחי' שכל בחי' "לא קמה עוד רוח באיש" נהפך אצלו לרוח היות התפילה דכמו שזה תופס את כל הקומה כולה כך התפילה, כי הכל תלוי בתיקון הכרית שעולה עד אבא ואמא וכו' תלוי הדעת.

(שלימות התפילה בבחי' שלחבת הנר עיין תורה כא ותורה קנו וענין שכל החיות מהתפלה עיין תורה ב' ותורה ט)
ופרעה ומצרים ערות הארץ הם הזה לעומת זה של שלימות התפלה הנ"ל **כי כנ"ל** יציאת מצרים היינו היציאה לחירות מלהיות עבד לפרעה היא שיוכל לדבר ולהתפלל בכוונה להש"י דהיינו להיות בן חורין שלא חסר לו כלום רק רוצה להודות ולהלל להש"י וזה הכוונה שבחי' יציאת מצרים היא בחי' יציאת הדיבור מהגלות, כי באמת עיקר החיים האמיתיים זה רק להודות ולשבח ולהלל את הש"י, שזה בחי' עוה"ב כמבואר בתורה ב' תנינא, וזה בחי' המבואר כביאור המלבי"ם עה"פ תהילים סג "טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך", שדוד המלך זכה לגאולת הדיבור, ולכן אמר להש"י שבזה שנתן לו כח הדיבור לשבח אותו זה יותר חסד אפילו מעצם החיים שנתן לו, דהיינו כנ"ל שאצל בן חורין אמיתי אזי החיים האמיתיים הן השבח והלל להש"י, וזה כל החיות שלו, ולזה אנו שואפים להגיע ולהגאל, כי כל מי שלא מרגיש כך, הוא עדיין עבד לפרעה במצרים, וזה הפירוש פסח כמבואר בכתבי האריז"ל פה-סח, ולכן נקרא הלילה הזה שיר כמ"ש בישעיה (ל' כט) "הַשִּׁיר יִהְיֶה לְכֶם פְּלִיל הַתְּקַדְּשׁ חָג", עי"ש ביאור המצודות שהכוונה שעל נס מפלת סנחריב ישירו כמו ששרו בליל פסח ביציאת מצרים, הרי שמבואר שעל יציאת מצרים צריך להודות כמו על הצלה ממוות, דהיינו שכך צריך להרגיש וכך צריך להודות, אע"פ שלא נצלנו ממוות אלא רק מעבדות דהיינו מגלות הדיבור, וכנ"ל כי גאולת הדיבור היא עיקר הגאולה, כי עיקר החיות הוא ע"י דיבורי תפילה כנ"ל

הקדמה ג

יא ניסן מוצ"ש הגדול תשסב

בחצות לילה אני ולא מלאך מאיר לעבד דהיינו לבן שפחה, אור שמגלה לו שבאמת הוא הבן מלך. אבל איך אפשר להאיר למי שהורגל רדו שנים הוא ואבותיו ואבות אבותיו שהם עבדים לפרעה והשרים שלו שהם ע"ז ותאוות רעות, איך אפשר ברגע אחד להאיר לאדם כזה ולהפוך אותו לבן מלך בן חורין מתאוות למאמין באמונה שלימה רק בהש"י, לזה צריך אור עצום אור הבינה, שמאיר בלילה הזה, בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך וכו' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים וכו' (משנה בפסחים קטז:) הרי שצריך לספר לבן שאני יצאתי ממצרים. לכאורה קשה הרי בני"י יב חודש ראו ניסים ומכות מופלאות במצרים ורק אח"כ הגיע ליל פסח ומכה אחרונה על ידה יצאו ממצרים, וא"כ איך אנחנו שאין לנו את ההקדמה הזו נוכל לצאת

בחצות מעבדות לחרות כל אחד מהבחי' מצרים הפרטית שלו. התירוץ שלכן ציוונו הז"ל לספר מיציאת מצרים כל שנה בלילה הזה וצריך לחזור ולחוות את המציאות שהיתה שם כדי להרגיש ענין המרירות והעבדות ולחוות את הניסים והמכות שהיו הכל כמו שהיה שם עד כדי שממש ירגיש את ההתפעלות שהיתה להם שעיי"ז הצליחו להתעלות מעבדות לחירות ועיי" כל זה מחזק את כלי האמונה ואז בחצות באכילת האפיקומן שהוא המצה והפסח ביהד מאיר אור הבינה בכלי האמונה דהיינו אור הפסח באור המצה אור הדילוג במאכל האמונה.

הקדמה למגיד א

עיינן לק"ה אפטרופוס ג' אות ב' ג' ד' ה' ו' ט' י' יא עפ"י תורה ג' סוד הניגון מבאר מוהרנ"ת שזה בחי' לעשות דיבור לקול ועיי"ש אות ב' עפ"י האריז"ל וכפי שמבואר בתורה סב עיי"ש והענין שנו"ה דבינה שמהם יונקים הנביאים וממנו בנין המלכות הכוונה לדעת והדעת מקומה במיצר הגרון המחבר בין הראש לגוף בבחי' שמחבר בין המה למידות ושם בעורף אותיות פרעה ואחיותו במיצר הגרון למנוע מהאדם לנגן בדעת דהיינו לעשות דיבור לקול דהיינו לנגן ניגון קדוש שהוא שירה ודיבורים קדושים להש"י כי כשפרעה מתגבר אזי מפיל את האדם למוחין דקטנות לבחי' "שכל קטן" ומדמה מכולל ולבחי' רוח שמות הפך הדעת וכשהוא מתגבר אזי מיצר הגרון נהפך לבחי' גלות מצרים, שהדבור והדעת בגלות וא"א לנגן ולשיר לכבוד הש"י, בחי' שנעשים החושים שומים. וההתגברות על פרעה היא לא לתת לו שום דיבור שאינו זך, שום דיבור שאינו לבוש לקול ה', כי פרעה מנסה להפיל את האדם מהדעת דהיינו שידבר דבור דהיינו ניגון שאינו לבוש לקול ה' וכשמצליח אזי יונק מהדיבור הזה את כוחו ומתגבר יותר, אבל כשהאדם נזהר לקבל דבוריו ונגינתו רק משתי צפרים מהורות כנ"ל דהיינו לדבר רק דבורים קדושים אזי נכנע פרעה.

ועיי"ש אות ב' נראה כוונתו שבחצות זמן הקרבת הפסח עולין מדרגה ונחשב גלות כלפי המדרגה החדשה ומתעורר שוב ענין הגלות והגאולה של מצרים ולכן שוב נאסר החמין שהוא בחי' הבלי עוה"ז וקולות דסמ"א

ובליל הסדר "ליל שיר יהיה לכן כהתקדש חג" בחי' שיר לשון זכר, שיר שלעתיד לבוא, ובליל הסדר אנו מקבלים אותו במתנה בבחי' שפסח על כל המדרגות ומאיר לנו מבחי' קול שלעתיד דהיינו קול הצפרים מנה"י דבינה שהיא בחי' עולם הבא (בחי' הארה לבע"ת משם אהיה שבבינה עולם התשובה כמבואר בתורה ו) כדי שמהרשם שלו נתחזק כל ימי הספירה עד מתן תורה לעשות כלים דהיינו ניגונים קדושים ודיבורים קדושים רק כאלה שמלבישים את קול ה' שהם בחי' מ"ן שעל ידם מתיחדים זו"ו בבחי' תשובה שלימה, בחי' גאולה שלימה.

כי ניגון ושיר שמכווין בו לדביקות בהש"י זה בנין המלכות דהיינו שמקבל על ידו כח להמליך על עצמו את הש"י ועי"ז נכנעת מלכות דסט"א בחי' פרעה הנמצא בעורף ואוחז במיצר הגרון בחי' מצרים להפיל מהדעת לדיבורים שאינם זכים ואזי יונק מהם ומתגבר.

ועי"ש אות ג' שהמין בחי' שמערב אויר במצה שהם קולות הברא של הסט"א המתעוררים כנגד קול דקדושה (כי מצה הוא הדבר בעצמו כמבואר במשנה בכלים שעור קודם עיבודו נקרא מצה לכן רומזת לקול ה' קול הישר ולכן נקראת בזהר לחם האמונה) ולכן אסור החמין עד שביעי של פסח שאז נשלמה הגאולה וזכו לשירת הים.

עוד שם שכיון שעדיין לא קבלנו את התורה שרק על ידה אפשר לזכות לניגון הקדוש כראוי לכן א"א לנו לחזור בתשובה אלא ע"י בחי' שיר מלמעלה שהם נבואות משה רבינו במצרים בחי' אתערותא דלעילא.

אות ד' וזהו לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה שכיון שאנו הוששים מחמין שהם קולות דסט"א לכן אנו מדברים רק דבורים של קדושה הלל ושבחים להקב"ה. **ובן ראיתי** בשם השל"ה הקדוש מסכת פסחים פרק נר מצוה אות כט שצריך להזהר מאד בלילה הזה שלא לדבר שיחה במלה וגם להזהיר בני ביתו על זה.

ועפ"י הנ"ל הדברים מאירים כי בלילה הזה יציאת מצרים בבחי' פסח אתערותא דלעילא שמשמיעים לנו קול הצפרים קול הניגון הקדשו שוכו אלי אבל צריך להקשיב לו ולהזהר מחמין שהם כל הקולות דסט"א שמתעוררים דייקא עכשיו לעומתו

הקדמה למגיד ב

אור ליג ניסן תשס"ט

ענין המגיד שנסדר בהגדה כתשובה לכן השואל היא עדות שנמסר מדור לדור כמו"ש "אב לבן יגיד אמיתך" "יגיד" דייקא ובעדות כתיב "אם לא יגיד ונשא עוונו" "יגיד" דייקא לשון גיד לומר שחייב להגיד באופן של שמירת הברית דהיינו בלי נגיעות בלי לשנות אלא כמעביר בעלמא סיפור מציאות שהיתה שם להעביר לכאן. ודייקא באופן שיקלט ויוליד כבוד שמים כמבואר בתורה קלד דאי לאו הכי גורם פגם הברית עי"ש. (ועיין תורה יא אות ד' עפ"י זוהר פנחס דף רמד. דהוי כמשליך פרורי מה לבמלה) ועיין תורה כט שדיבור נקרא רק כשנקלט באוזן שומעת, שומעת דייקא דהיינו קולטת ומפנימה וזה תלוי במגיד כשדיבורו מהדעת אזי נמשכת האוזן לשמוע ועיקר הקליטה היא שיזכה השומע לדעת. דהיינו חיבור ודביקות אליו ית'. נמצא זה עיקר העבודה בלילה זה, שרוב הסדר הוא עבודת ההגדה, לזכות על ידה לדביקות ע"י שאומר כל דיבור באופן ששומע ומשמיע וקולט ומקליט לאחרים. וזה עיקר היציאה ממצרים שמחוייב כל אחד להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים כמו שנצטוונו לומר

בסוף הגדה בְּכַל דִּזְר וְדוֹר חָיֵב אָדָם לְרֵאוֹת אֶת עֲצָמוֹ בְּאֵלֵי הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאמַר (שמות יג), וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ פִּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּיֵצְאִי מִמִּצְרַיִם. ונ"ל פשוט שלשון כאילו, הכוונה לגבי העבר אבל לגבי ההווה אין לומר כאילו, אלא ממש מהוויב להיות עכשיו בבחי' יוצא ממצרים הפרטית שלי. כי ההגדה מסוגלת לזה בבחי' שהיא שבה צדיקו של עולם דהיינו שבה הצדיקים שמבואר בתורה כט שעיי"ז זוכים לדעת. כי שבה לשון השפלה כמבואר בפרש"י עה"פ "בשוא גליו אתה תשבחם" דהיינו תשפילם. נמצא שע"י שבה צדיקו של עולם, הוא ית', יורד ומשפיל עצמו אלינו, שנתחבר אליו דהיינו דעת. וכנ"ל בהקדמה עפ"י תורה ד' שעיקר היציאה ממצרי עוה"ז היא הדעת שהיא הארת עוה"ב בעוה"ז. וע"כ אחרי ההגדה שותים כוס שניה שלא כנהוג אצלנו, ולא חוששים לרבו שתייה, כי ע"י ההגדה נעשה ע"י היין לראש ולא לרש, בבחי' יין וריחני פקחין כמבואר בגמ' דהיינו שזוכים על ידו לדעת, עיין תורה כו תנינא. ואזי אחרי כל המגיד וכוס שניה רק אז זוכים לבחי' יציאה ממצרים כזו שמסוגלים לאכול מאכל מלאכים דהיינו מצה. כי מלאך הוא חוץ למיצרי הגוף הוא בחי' גאולה הפך הגלות. ועל כן אומרים את ההגדה בקול גדול כי קול מעורר הכוונה וקול גמט' סולם שהדעת עולה בו ונקשר אליו ית'.

הקדמה למגיד ג

בעניין תוקף ההסתרה שהיתה בשיעבוד מצרים וממנה צריך כל אחד לצאת בכח הארת האמת המאיר בלילה הזה.

כט ניסן תשע"א

עפ"י תורה נו ועברתי בארץ מצרים אני וכו' שנתבאר שם שזה בחי' בכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני הצר בית הנשים לדעת מה יעשה בה ומבואר שם שמצרים היא הסתרה שבתוך הסתרה קליפה נוראה שמעלימה מהנמצא בה לא רק את הקב"ה אלא גם את זה שהקב"ה נעלם ממנו. ומבואר שם שהצדיק יכול להאיר דעת בבחי' אתה הראת לדעת שנאמר במשה רבנו כמבואר בתורה ד' שהאיר דעת בישראל לסבול הפכים ולקיים גם באלקים אהלל דבר דהיינו לדעת שגם בהסתרה הגדולה ביותר הקב"ה נמצא כי במקום ההסתרה שם הצרופים של תורה נגלית הפוכים וא"א להבין פשט נגלה כדי שלא ינקו הקליפות ששם, כי שם מקומם ומשם היותם דהיינו ממה שניתן להם מקום להסתיר אותו ית' מזה קיומם דהיינו להחשיב עצמם כמציאות לעצמה.

(אבל אם יהיה שם גם השגה נגלית אזי ינקו כה גם מהתורה בעצמה דהיינו לא רק מההסתרה אלא גם ממקום הגילוי שזה פגם גדול. כי ההסתרה נבראת כדי שיהיה להם מקום בשביל הבחירה, אבל הגילוי אסור שיתן להם כה. דהיינו שאסור שעפ"י הנגלה יהיה להם אחיזה בתורה שימצאו בה חיזוק לקיומם, כי אז יהיה להם כה להפיל רבים ברשתם).

וכשמאיר הדעת הנ"ל אזי יכול לעשות שלום כי שלום הוא בין הפכים כמבואר בתורה פ' ואזי אע"פ שהוא נמצא עכשיו בהסתרה שבתוך הסתרה דהיינו שנסתר ממנו אפילו זה שהוא בהסתרה אעפ"כ מיפת הבזק אור הדעת שמאיר לו הצדיק להשיג שגם במקומו אפשר שימצא הקב"ה זה בעצמו מפיל את כל ההסתרות ועושה מההסתרה בעצמה תורה שהיא תורת ה' ממש דהיינו לא תורה נגלית שכאמור אותה כבר פגם והפך צרופיה בעוונותיו. אלא תורת ה' שהיא הצרופים ההפוכים בעצמם. שדיקא הם תורת ה' ממש דלא כתורת הנגלה שנקראת נובלות התורה של מעלה. (בחי' נבלה ודבת מת כלפי תורת ה' ממש) כי כנ"ל במקום שהוא נמצא עכשיו א"א לגלות תורה הנגלית לכן שם התורה היא בבחי' נעלמת בחי' תורת ה'. שהחסרון כה שאין בה הוראה ברורה ונגלית אבל מעלה עצומה שברגע שמתגלית אזי היא הכסופין וההשתקקות אליו ית' בחוץ גדול. וזה בחי' הגילוי שגילה לנו רבינו בתורה יב תנינא שיש עצה של "איה" שדייקא בתוקף ההסתרה יש כה בצעקת הלב איה להתקשר למקום הגבוה ביותר כי דייקא משם מהמקום הנעלם וגבוה ביותר משם חיות הקליפות שלשם נפל ואצלם ההוא נמצא בעת הזו. וסוד העניין מבואר גם בתורה רו עה"פ תעיתי כשה אובד במשל השה שנאבד והתרחק מהרועה כל כך עד שמרוב זמן אע"פ שהגיע סמוך לו מאד כבר לא הכיר את קולו, נמצא שהריחוק הוא בעצמו קירוב אלא שהוא עכשיו בבחי' אהור באהור וכפי שהיה בתחילת הבריאה וכן מבואר שהוא תחילת התשובה שהקב"ה ושכינה נמצאים דבוקים אהור באהור וצריך נסירה כמבואר בלק"ה ר"ה, שנמצא שמצד אחד הם בתכלית הקרוב שהרי דבוקים זכ"ז אלא שהם בתכלית הריחוק מצד שא"א כלל להיות פנים בפנים באופן כזה. וזה סוד איה מקום כבודו שהחיפוש קושר בהרגשת הלב קשר גדול לפעמים אפילו יותר ממי שלא נמצא בהסתרה כל כך, כידוע שאלו שעוסקים בתורת הנגלה ומקימים את התורה כולה אפשר שליכם רחוק ממנו ית' לפעמים יותר ממי שרחוק מכל זה מאד אבל מתחיל לחזור בתשובה, כי דייקא במקומו המטונף נקשר לבראשית מאמר סתום ששם היא חיות שאין לקליפות אחיזה בה כי דייקא שם החלל הפנוי שאפשר לגלות בו רק חיות שאין לקליפות רצון אליה כי הם כל

מגמתם להיות ישות עצמית אבל מי ששם רוצה לחזור יכול שם להרגיש קרבת אלקים נפלאה שצדיק קשה לו מאד להגיע אליה כי צריך לזה להיות שלם מאד. וכל זה רמוז בתורה ו' שברגע שמזמן עצמו לתשובה זוכה להארת שם אהי-ה שהוא עולם הבינה עולם התשובה באור ישר לזמן מה כדי לתת לו כח לשוב בכוחות עצמו. ובלק"ה מבואר שזה סוד האור של פסח שפסח ודילג על כל המדרגות והאיר לנו אור נפלא מעולם התשובה לת לנו כח לספור מט ימים לעלות במעלות מט שערי התשובה שבבינה, בחי' "שובו אלי" (עיי' תורה עג תנינא) עד שנזכה ליום החמישים שער הנ' מקוה של שער הנ' שייתקים וירד ה' על הר סיני שזה בחי' "ואשובה אליכם" שהוא הדעת שמוציא לגמרי מכל הגלות. נמצא שמה שמאיר לנו בלא כלים אלא בבחי' "תעיתי כשה אובד" היום בליל הסדר, שלא בסדר, יאיר לנו בסדר, בכלים, במקוה וקריאת התורה ומוסף של שבועות.

*

צ"ע לילה זה מדוע נקרא ליל הסדר והרי להיפך הוא ליל שלא בסדר כמבואר שדילג והקדים הגדלות לקטנות. **ואולי אפ"ל** דלכן כל כך עושים כדי שלא ישנו התינוקות שהם בחי' הקטנות כי ע"י האי סדר שלהם חוזר ונעשה בסדר כי על ידם נעשה קצת קטנות קודם הגדלות וכדלקמן בשם ר' צדוק על כרפס.

מדוע מצות סיפור יציאת מצרים נקרא לשון הגדה עיי' תורה כ' אות י' דשייך לתיקון הברית בשביל זה אומרים את ההגדה בקול רם וכו' ובשביל זה נקראת הגדה להורות על תיקון הברית בבחי' ויגד להם את בריתנו. (כנ"ל בהקדמה מתשס"ט) ובתורה כ' שם נתבאר באריות עפ"י הריצ"ה.

ואבודרהם כתב – ונקראה הגדה על שם (שמות יג, ח) והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ועוד מפני שמגיד בה ענין יציאת מצרים הנסים ונפלאות שעשה עמנו הקב"ה באותו זמן.

ויש מפרשים הגדה שהוא לשון הודאה ושכח להקב"ה על שהוציאנו מארץ מצרים כמו שמתרגם בירושלמי הגדתי היום לה' אלהיך (דברים כו, ג) שבחית יומא דין. וכן תרגמו רבינו סעדיה בערב.

אחר התפילה ימחר לביתו לעשות הסדר מיד כדי שלא ירדמו התנוקות לפני גמר מצוות הלילה, סיפור יציאת מצרים ואכילת מצה ומרור:

בשחל יו"ט בשבת אומר שלום עליכם ואשת חיל (ויש שנוהגים שלא לאמר שלום עליכם וטעמם כיון שדומה לכה"ג הנכנס לפנים כמבואר במהר"ל ואיתא ביומא שאפילו מלאך אסור להכנס עימו (פנינים ברגר פסח עה))

ר"ע היה מחלק קליות ואגוזים²⁰ לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו (פסחים קמ).
וכן נפסק בש"ע (סימן תעב טו)

לילה זו מאיר כשמש בתוקף אורות עליונים ועל כן היצה"ר מבקש עילה ליכנס באחד מבני הבית, והחכם עיניו בראשו: (עבודת הקודש). ראיתי בשם השל"ה להזהר משיחת חולין בכל הלילה הזה. ובשם תפארת שלמה גדול היראה שצריך בלילה הזה כי הקב"ה ופמליא של מעלה באים לשמוע וסמך זה על לשון ההגדה "ובמורא גדול זה גילוי שכינה" שהכוונה כיון שיש גילוי שכינה צריך להיות כמורא גדול עי"ש. ובשם קב הישר שספור יצאת מצרים שמירה לכל השנה.

כל התיקונים שאנו עושים בכל מצות הכוונות והמצה וכל הסדר כולו הוא רק לבלול את עצמנו באותן התיקונים ג"כ ולהמשיך אותם עלינו, אבל למעלה נעשה הכל מעצמו תיכף אחר תפילת ערבית.

עיין בזה דבריו הנפלאים של הלשם שבו ואחלמה – תיכף אחר שנתקדש היום בתפילת ערבית הנה מתגלים ומאירים מלמעלה למעלה האורות העליונים מאליו ומעצמו ר"ל שלא על ידינו כלל אלא בגילוי אור המאציל א"ם ית"ש והוא גם גדול כמו שהיה אז בעת גאולת ישראל ממצרים. והוא מ"ש ובמורא גדול זה גילוי שכינה שנתגלה השכינה

²⁰ מקשים הרי אגוז גמט' הוא כמבואר ברמ"א הלכות ר"ה סימן תקפג שע"כ נהגו שלא לאכול אותו בר"ה. ותריך בבטאון מישקולין (פסח תשעא) עפ"י יומא פו: שע"י תשובה מיראה נעשים עונות כשגגות וע"י תשובה מאהבה נעשים עונות זכויות לכן ר"ה שהוא זמן תשובה מיראה נזהרים מאגוז אבל בניסן אדרבה מהלקים אגוזים כי עונות נהפכים לזכויות.

ובענין זה שפסח בחי' תשובה מאהבה (עפ"י דרכי תורה פסח עב) איתא באלשיך שמות יב יג – כ שקודם גאולת מצרים שבו ישראל מאהבה וזו היתה כונת מצות הדם על המשקוף כדי שיהרהרו שראוי היה להעשות בהם מה שנעשה בכבש ועי"ז שבו מאהבה והוה שכתוב וראיתי את הדם את לרבות למלאך הנברא מהתשובה מאהבה שעשו ע"י הדם כי זדונות נעשו מלאכי זכויות.

ועיין שם משמואל פ' צו ז' של פסח שעל כן זכו ישראל למט' שערי קדושה בזמן קצר מט' ימי הספירה כי נהפכו זדונות מט' שערי הטומאה שהיו בהם למט' זכויות שערי קדושה. ועיין מור א"ח תיו פסח כנגד אברהם וכ"כ המכ"כ בבית אלקים פ"ח גאולת מצרים בזכות אברהם שמדתו חסד דהיינו אהבה וכמ"ש "אברהם אוהבי" (ישעיה מא ח).

ידוע ששלמות העבודה היא דייקא בדחילו ורחימו, ומובא בשם רבי ברוך ממעיובוז שר"ה בחי' "בזאת יבא אהרן", ופסח בחי' "החדש הזה לכם", וצריך להבדל, כמ"ש "ועבדת את העבודה" "הזאת" בחדש "הזה".

ורבי שר שלום מבעלי, אמר שהרמז לזה הוא שבר"ה יש תשליך עונות למים, וקודם פסח שואבים למים שלנו, שכיון שנהפכים הזדונות לזכויות, חוזרים ואוספים אותם ושואבים את הזדונות למים שלנו. ורבי ישראל מרודוין אמר דהיינו טעמא שמהלקים בפסח אגוזים, אע"פ שנהרים מזה בר"ה שאגוז גמט' הוא, ובפסח אדרבה מהפשים זדונות להפכם לזכויות. (צ"ע כי אגוז גמט' הוא, דהיינו שוגג, ואילו זדונות הם פשע, ומדוע בפסח מהלקים אגוזים ולא פרי שהוא גמט' פשע) (וצ"ע אגוז גם גמט' טוב, ומדוע הושיעין דווקא לגמט' הוא ולא עושים סימן בגמ' טוב שתהיה שנה טובה?)

הקדושה למטה בעת הגאולה וכן היה למעלה למעלה עד גילוי אור המלכות דא"ס ית"ש. ונכללו או"א עלאין וישמ"ת בחד ונתלבשו בהזו"ן והוא ענין עלייתם בחג"ת¹⁷. שהוא סוד פסח פה סח כנודע. ומתפשטים ומתלבשים כל המוחין דגדלות א' והב' אשר הן מצד אימא והן מצד אבא מתפשטים ומתלבשים בהזו"ן תיבך אחר תפילת ערבית ברגע אחד מאליו ומעצמו ע"פ נס ולכן אומרים הלל גמור תיבך אחר ערבית. כמו"ש הטור בס"י תע"ג והש"ע ס"י תפ"ז שכן היה מנהג קדמונים. משום שאז נעשה תשלום כל התיקונים למעלה מאליו ומעצמו בדרך נס. אך כל התיקונים שאנו עושין בכל מצות הכתובת והמצה וכל הסדר כולו הוא רק לכלול את עצמנו באותן התיקונים ג"כ ולהמשיך אותם עלינו אבל למעלה נעשה הכל מעצמו תיבך אחר תפילת ערבית כן נראה לענ"ד ברור וה"י יכפר: (הדע"ה ח"ב ד' כד' ה')

¹⁷ **כוונתו למבואר** בשער הכוונות פסח שבליל פסח אנו מקבלים מוחין דגדלות ב' דהיינו מהג"ת דהכמה ובינה. שם מבאר שבליל פסח מקבלים את המוחין האלה בנס ברגע אחד כדי להנצל מהקליפות הרוצות להאחו בנו, שהרי עתה אנו עומדים לצאת ממצרים מאחיות פרעה בנו. ומבאר שם שאת את המוחין שלנו אנו מקבלים מפרצוף אמא עילאה, בה יש שתי מדרגות. הרגלין שלה הן בחי' היצוגיות נקראים תבונה והגוף והראש בחי' פנמיות נקרא בינה, וככל שמקבלים ממקום יותר גבוה באמא הם מוחין גדולים יותר.

זהכ"ל בסדר קבלת המוחין הוא בארבע שלבים, תהילה מוחין דקטנות א' (מנה"י דירשאל סבא ותבונה) ואח"כ גדלות א' (מהג"ת דיש"ם ותבונה) וקטנות ב' (מנה"י דהכמה בינה) וגדלות ב', מהג"ת דהכמה ובינה).

וכן הסדר בכל אדם שבקטנותו יש לו מוחין דקטנות א' ובכך מצוה מקבל גדלות א' ובגיל עשרים קטנות ב' נה"י דבינה ואח"כ גדלות ב' מהג"ת דבינה.

ומבאר שם שבליל שבת ע"י תפלת מעריב, אנו מקבלים מנה"י דהכמה ובינה (קטנות ב') וע"י תפלת שחרית ומוסף זוכים להג"ת דהכמה בינה (גדלות ב'), ובמנחה של שבת זוכים לקבל מדיקנא דאריך שהיא המדרגה הגבוהה ביותר שאפשר לזכות.

בפסח כליל הסדר כיון שאנו יוצאים מעבדות לחירות והקליפות רוצות להאחו בנו, אנו מקבלים בדרך נס ומתנה מה' מוחין דגדלות-ב והם נשארים בנו עד מוצאי היום טוב. והמוחין הגדולים האלו אינן לסמ"א אחיהו בהם, בבחי' בעל תשובה שברגע אחד יוצא משומאטו וה' מעלה אותו לבינה עילאה בפתח מן הצד של אות ה' כדי לשמור עליו מכל היצוגים שנלחמים להחזירו אליהם. נמצא שבליל פסח אנו מדלגים ומקבלים בנס מוחין שאפילו בשבת זוכים להם רק אחרי תפלת שחרית ומוסף.

במוצאי יו"ט דהיינו תחילת חול המועד המוחין מסתלקים ונשאר רק רשימו מהם, שעל ידם אנו מקבלים כח להכין כלים למוחין האלה במ"ש ימי הספירה.

צ"ע בערב פסח שחל בשבת האם בכניסת החג אנו יורדים מדרגה מדיקנא דאריך להג"ת דבינה?

נוהגים ללבוש קיטל^מ

התחלת הסדר

אומרים:

אַתְּקִינּוּ סְעוּדַתָּא דְּמִלְפָּא עֲלֵאָהּ, דָּא הִיא סְעוּדַתָּא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשָׁבִינָתָהּ.

רבונו של עולם אתה יודע כי בשר אנחנו ולא בינת אדם לנו ואין אתנו ידע עד מה לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שייעלה ויבא ויראה וירצה לנחת רוח לפניך. כל המצות הנעשים בלילה הזאת על ידינו. לתקן כל אשר פגמנו בעולמות העליונים (ע"י חטאינו ועונותינו ופשעינו) ולתקן כל הנצוצות שנפלו תוך הקלפות, ולגרום שפע וברכה רבה בכל העולמות ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את מעשה המצות האלה, ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצרך מהשבותינו זאת הפשוטה, עם פונת בניה ידידיה היודעים ומכוננים כל שמותיך הקדושים והנוראים, וכל פונת וזווגי מדות העליונות הנעשים על ידי מצות האלה: ויהי נעם וכו' (סידור יעב"ץ החדש)

^מ וכתב בטעמי המנהגים הטעם כדי שיוכור יום המיתה ולא תזוז דעתו עליו מפני השמחה ולכן גם אבל ילבש אותו והוסף שם בהגה שנהגו שחתן בשנה ראשונה לא ילבש כי החיוב עליו להיות שמח וטוב לב עם אשתו. ועיין גליון פנינים להרב ברנר פסח תשעה אסף תשע טעמים ללבישת הקיטל.

ט"ז סימנים: י-ה סימנים דייקא בחי' מוחין חכמה ובינה מהם נמשך הכסדר טו סימנים הכוללים כל הסדר (מקובל שחברם רש"י)

ונהגו לאמרם קודם הסדר בקול

קַדְשֵׁנוּ. וְרַחֲמֵנוּ. פְּרַפְסֵמָהּ. יַחֲזִיק. מִגִּידְמָט. רַחֲצָהָּ. מוֹצִיאָנָא. מִצָּהָנָב.

^{טו} עיין תורה פ' שהחכמה נקראת קודש ואפשר שנרמזו כאן האור הנפלא המאיר היום מבחי' חכמה עילאה הנקראת ראשית והיא בחי' כבוד (בתורה א) בחי' בני בכורי ישראל שעלו במחשבה תחילה. ורומז למכת בכורות שעל ידה גורשו ממצרים שע"י שהתגלה האור הנפלא הזה נשאבו נפשות הבכורים אליו (עיין אור החיים שמות יב כט) ורק ישראל בזכות דם פסח ומילה שעל המשקוף לא מתו ואע"פ היו צריכים פדיון וכן בכל שנה תענית בערב פסח.

^{טז} עיין לק"ה נטילת ידים לסעודה ו' כו רחץ רמז לאמונה כמ"ש בתפלה שאומרים בהוצאת ס"ת ביה אנא רחיץ שפרושו בו אני בוטח. ונ"ל ראייה יפה לזה משי"ע או"ה ד' יט המקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפחד ו' ימים המגלה וכו' מפחד ג' ימים הנוטל צפרניו וכו' מפחד יום א' ואינו יודע ממה מפחד. מבואר שנטילת ידים מוצילה מפחד דהיינו חוסר בטחון.

ורחץ- צ"ע שרק כאן הוסיף ו' החיבור ואולי כדי לחבר מיד אמונה לחכמה.

ורחץ- עיין הגדה גדולי ישראל ששואל מדוע נאמר בלשון צווי ולא כדלהלן רחצה.

^{טז} בשם המהר"ל וכמה ראשונים ראיתי שרומז לס' רבוא שעבדו בפרך כי אותיות כרפס מהסוף להתהלה ס' פרך.

^{טז} את ההגדה לשון ויגד לכם את בריתו בחי' ברית כי צריך שלא לשנות רק לומר כמו שקבלנו ממש שזו תכונת היסוד שהברית מרכבה לו להעביר השפע ולא לשנות בו כלום.

^ז לעיל רחץ וכאן רחצה תוספת ה' אולי הן בחי' שתי מדרגות בכמהון בחי' צדק כד אתחבר בה אמת היא אמונה וידוע שבמהון הוא שלמות האמונה.

^{טז} עיין בכרכות מהלוקת אם לומר מוציא או המוציא ושניהם למדו מוציא מוצרים ונפסק לומר המוציא ועוד איתא דצריך להדגיש את ה' וכאן כנראה נקט בקיצור.

^ז מצה - במשנה כלים פי"ז הוא עור לא מעובד משמע שלשון מצה מרמז לדבר בעצמו ללא תוספת, רמז להשגחת ה' הפשוטה ללא שינוי (השל"ה פסחים תקג) ועיין בני יששכר ניסן ד' דרוש א' ע"ד הרמז. דמה שמצה אינה מופחת מרמז שאינה יוצאת מגבלה יותר מפעולת האומן בה ולכן נקראת בזהר מאכל האמונה.

עיין שבת עט. תא שמע דאמר רבי חייה בר אמי משמיה דעולא שלשה עורות הן מצה וחיפה ודיפתרא. מצה כמשמעו דלא מליה ודלא קמיה ודלא עפיץ וכמה שיעורו תני רב שמואל בר רב יהודה כדי לצרור בו משקולת קמנה וכמה אמר אב"י ריבעא דריבעא דפומבדיתא. ע"ש שומטשטין 37 בשם רש"י והר"ן שעור לא מעובד נקרא כן על שם מצה של פסח ובשם הערוך השלם ערך

מְרוּרְגָּה. פּוֹרֵךְ. שִׁלְחַן עֲזֵרְךָ נָד. צַפּוּיָּה. פִּירְךָנוּ. הִלְלָנוּ. נְרִצְהָנָה:

צ"ע שבכל הסימנים לא נזכר ויק, ואע"פ שד' כוסות הן מעיקר החיוב בלילה זה. והטעם נלמד ממה ששתאן בבת אחת לא יצא, כי הן כמו מפלות לסדר, שכמו שאין אומרים שירה בבית המקדש אלא על היין כן כל אמירה חשובה נוהגים לומר על היין דהיינו: שהראשונה עליה נאמר הקדוש ושניה עליה נאמר ההגדה ושלישית עליה נאמר ברכת

מצה שנגזר מהמילה מסה פי' הומר גלמי. עוד שם בסוף העמוד ד"ה התם כבישולא ובשומנשמיין 46 שעור מצה בעודו לה מיד בהפשט עדין א"א לעבדו ושיעורו לעמוף משקולת וכשמתיבש שיעורו קמן כחיפה בקמיע.

מצה – עיין רא"ש פ"ג דפסחים אות ז' בשם ירושלמי האוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמוי ועי"ש קרבן נתנאל אות ד' וז"ל ומעמא כי מצה יש לפניו שבע ברכות וברכת נשואין גם כן יש לה שבע ברכות והשבע הן: א' ברכת הגפן ב' ברכת קידוש ג' שהחיינו ד' נטילת ידים דכרפס ה' פרי האדמה של כרפס ו' גאל ישראל ז' על אכילת מצה. אבל נטילת ידים של סעודה והמוציא אינם בהשבוך. עיי"ש. ואולי אפ"ל שע"כ נהגו הסיידים שלא לאכול מצה ואפילו המין בטעם מצה ל' יום קודם הפסח כי כך הוא מנהג הסיידים גם בין חתן וכלה שלא להתראות בין הארוסין להתנונה.

מרוּר – אע"פ שעיקר ההגדה היא לספר ולהרגיש גודל נס הגאולה, ואילו המרוּר רומז לעבר שקדם לה. נראה כיון שצריך כ"א להרגיש כאילו בעצמו יצא ממצרים, וכמו שתירזין נפלא לא נקלט כראוי אלא בהרגשת הקיוּש עד שכואב לו מאד, כך לא נרגש היטב הגאולה אלא בהרגש מרירות הגלות והשיעבוד.

שִׁלְחַן עֲזֵרְךָ – עיין ר' צדוק בקונטרס עת האוכל אות [טז] (ד"ה טבול) שכתב – וכל ענין ליל פסח וכל קדושת הפסח הוא לקדש הדיבור ע"י האכילה שהמאכל מזון הנפש בענין שיפתח שפתיו בספור דיצ"מ. וצ"ע לפ"ז רוב הסדר הוא רק הקדמה לברהמ"ז וההלל שאחר האכילה או אולי הוא הקדמה לאכילה כדי שיוכל לאכול אכילה כזו שיוזכה על ידה לעוד מוחין להלל

צַפּוּיָּה – הוא האפיקומן. וצ"ע שדווקא באפיקומן יותר יש ענין של לחם עני שלוקחים לו דווקא מהמצה האמצעית שבצענו ואע"פ שהוא זכר לפסח שנאמר בו לא תשברו עצם ועי"ש החינוך שזוהי דרך אכילת מלכים ולא ככלבים ששוכרים עצם, ואילו כאן לוקחים מצה שבורה דייקא.

עיין מועד קטן כה מן השיב מן ספון דמשמע לפ"ז שהאפיקומן נהגו לצפנו מהמת השיבותו שהוא כנגד אכילת קרבן הפסח.

פִּירְךָנוּ – ברכת המזון צריכה להיות כבר בבחי' פה סח בבחי' הלל ושבח של פה שיצא מהגלות

הִלְלָנוּ – עיין ישעיה ל (כט) הַשִּׁיר יְהִי לְכֶם כְּלִיל הַתְּקֵדֶשׁ הֵן ופירש המצודות דוד – בעת יפלו מהנה סנהריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח. ופרש"י – ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנהריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים מדרש תהלים. נראה שההלל הוא שיא של ליל הסדר כי הוא הלל שאחר אכילת מצה והפסח בבחי' שהדיבור יצא מהגלות

נְרִצְהָנָה – לשון רצון שע"י כל הנ"ל עולה לרצון לבחי' הכתר

המזון ורביעיית עליה נאמר ההלל. נמצא שד' כוסות עליהן דייקא נאמרים ד' דברים שכן נזכרים כמו הסימנים הנ"ל

מעם לד' כוסות

בירושלמי פסחים פ"י ה"א וב"ר (פח ד') מעם לד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה – (שמות ו' 1-1) "והוצאתי" "והצלתי" "וגאלתי" "ולקחתי". וכן פרש"י פסחי צט:

בירושלמי הנ"ל עוד מעם לד' כוסות, כנגד ד' כוסות שנזכרו בחלום שר המשקים. וכן פרש"י פסחים קה. ועיין ב"ר פח ה' שבחלום זה יש רמזים לגאולת מצרים.

עוד שם בשם הירושלמי הנ"ל שהם כנגד ד' כוסות תרעלה שעתידי הקב"ה להשקות את הגויים לעת"ל ע"כ אומרים בכוס רביעי שפף המתה אל הגוים אשר לא ידעוה ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: (תהלים עט ו) ועי"ש עוד מעמים לד' כוסות.

הר"ן על הרי"ף ביאר שתקנו ד' כוסו כנגד ד' ברכות שמבכרים כלילה זה שתיהיה כל ברכה על כוס.

ובמדרכי (רמז תריא) בשם תוס' שהם כנגד ד' כוסות ישועה "ה מנת חלקי וכוס" (תהלים מז ה) "כוס רוייה" (שם כג ה) "כוס ישועות" (שם קמז יג) ישועות לשון רבים ומיעוט רבים שתיים. ובזה תרין מדוע למ"ד שהן כנגד ד' לשונות גאולה תקנו ד' כוסות ולא ד' מצות.

עוד ראיתי מבארים²¹ שהם כנגד ד' המשיות שנות שיעבוד שגרע הקב"ה מאיתנו במצרים כי בשמות יב מ"ב מבואר שהיו בני ישראל במצרים ת"ל שנים, ומבואר במדרש²² שכך שנים היו צריכים להשתעבד במצרים²³ ולמעשה היה השעבוד רק פ"ו שנים מהולדת מרים²⁴ (430=5x86) עיין שמות רבה כא ה' ששר מצרים בא לעכב יציאתם שלא השלימו גזרת השיעבוד לאומתו.

²¹ (עפ"י רינונה של תורה פסח עב) ועיין עוד בזה לקמן ד"ה והיא שעמדה. שפו שנים שיעבוד במצרים, עמדו לנו להצילנו מעוד שמד שנים, שהיינו צריכים להשתעבד במצרים, להשלים תל שנים, וגם לכל ד' הגלויות שהיו אחרי גלות מצרים בכל פרס יון ואדום.

²² שמות יב (מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים:

²³ בן איתא באוצר המדרשים עמ' 148 בשעה שיצאו ממצרים עמד עוזא שר מצרים ומען שנשתעבדו רק פו שנים ואתה גזרת להם ארבע מאות שנה. וכתב התורת חיים שז"ש המושים עלו בני מצרים, רמז שרק המישית מהגזרה נשתעבדו, וזוהו הטעם מענו בני במדבר למשה נתנה ראש ונשובה מצרימה, כי חששו שמושה רבנו הוציאם קודם הזמן, ויארע להם כמו לבני אפרים שיצאו קודם הזמן ונהרגו בדרך על שדחקו את השעה.

²⁴ וביאר הרמב"ן (שמות יב ט) שגם כברית בין הבתרים אע"פ שכתוב ארבע מאות שנה הכוונה לארבע מאות שלשים וזה שכתוב ודור רביעי ישונו הכוונה שלא ישונו מיד אלא עוד שלשים שנה מאוחר כשיושלמו ת"ל שנים של שיעבוד. עיין בזה חיד"א (שמחת הרגל דף סה)

²⁵ למעשה השיעבוד עצמו התחיל בלידת מרים ונמשך פו שנים כמבואר במדרש הזוית אוצר המדרשים עמ' 148 ועל שם זה נקרא שמה מרים, לשון וימררו את הויהם, וביציאת מצרים מלאו לה פו שנים (השיעבוד נגמר בראש השנה הצי שנה לפני שיצאו ומקצת שנה כשנה).

באליהו רבה סימן תעב יב בשם **במטה משה** כתב שלושה טעמים: אחד – **כוס ראשון** אשר בחר בנו כימי אברהם **כוס שני** הודאה על גאולת מצרים **כוס שלישי** כנגד זמן הגלות **כוס רביעי** כנגד גאולה עתידה, טעם שני – **כוס ראשון** שניצולו משעבוד מצרים כי בראש השנה במלה עבודה מאבותינו במצרים. **כוס שני** יציאת מצרים. **כוס שלישי** שעשה בהם שפטים. **כוס רביעי** על מתן תורה, טעם שלישי – כנגד ארבע אותיות הויה.

מפני מה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לשתות ארבע כוסות^{טז}

כתב ר' דוד אבודרהם יש לומר דכוס של קידוש מצווה ועומד, ואין לברך לשתות שלוש כוסות שהוא מחויב בארבע כוסות.

עוד יש לומר שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבת אחת, בלא הפסק אבל ארבע כוסות, דשתאן בבת אחת לא יצא^{טז} ואין מברכין עיין סימן תפ"ד בדין בתים:

^{טז} **וכן הקשה** בספר מעדני אשר מהר"י תשעב ע"כ כי וכתב כמה תרוצים א-כיון שהיא מצווה שנעשית בהפסק גדול בין כוס לכוס. ב-כיון שכוס קדוש מצווה ועומד מצד היו"ט ולא שייך שיברך רק על שתית ג' כוסות. ד-שמא ישתכר ותהיה ברכה לבטלה לדעת התוס' שזוהי הטעם לא מברכים על שינה בסוכה. אמנם דעת הרשב"א דלא הוי לבטלה כיון שבשעת הברכה אינו שיכור.

מדוע תיקנו דווקא כוסות יין לד' לשונות של גאולה ולא ד' מצות? עי"ש ע"כ מה עוד שם עי"ה הרי יש ה' לשונות גאולה?

מי ששכח לטבול את הכוסות, ואין לו כוסות לאחרים לד' כוסות עי"ש ע"כ מה שדן בזה בדברי הפמ"ג אם עשה דשתיה דוחה לאו דמטילה, ואם יש לחלק בין כוס מתכת לכוס זכוכית שהמטילה רק מדרבנן, ומסיק שאם אין כוס טבול לא ישתה יין.

נחלקו האם ד' כוסות מעכבות זו את זו, כגון אם יש לו רק שתים, האם חייב לשתות שתים. עוד שואל למ"ד מעכבות, מדוע לא נזכר כמושגה במנחות כו מה בין הדברים המעכבים זה"ל. עי"ש גליון (פסח סט)

עיין גליון וישמעו מצרע תשע"ד האם מותר לשתות ארבע כוסות ע"י קשית. הנידון אם אפשר לשתות בקשית כדי שתיית כוס בשתי לגימות או האם לסמוך על מ"ד ששתיית משקה היא בכדי אכילת פרס. לבתחילה אין לעשות כן, אבל מי שקשה לו לשתות רגיל, מותר.

^{טז} **שתאן בבת אחת** – פסחוס דף קיז: גמרא אמר ליה רב הנן לרבא שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס אמר ליה ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה: מכאן לומד הפרי"ח שמי שנזכר הסדר ונזכר ששכח לשתות יין, צריך להזכיר ולשתות ד' כוסות על הסדר, כי כל כוס נתקנה לומר עליה חלק מהסדר. וכן הלכה. אע"פ שהבית יוסף כסיומ תפ"ד מדויק מהגמרא שתאן בבת אחת לא יצא, שהעיקר שיפסיק קצת ביניהן. כי על פרש"י עירה ארבעתן לכוס אחת, הולק שם הרשבים דזה ודאי נחשב רק כוס אחת, אלא הכוונה ששתאן שלא על סדר משנתנו, אלא רצופין, ומכאן למד הכ"י שאם עושה קצת הפסקה ביניהן הרי אין זה בבת, אחת ויצא דיעבד. אבל למעשה אין סומכין על זה אלא במי שאין לו יין כלל.

ועיין **אגרות משה** אהע"ז ה"א סימן צה שהעיקר לומר איזה דבר מצווה, על כל כוס ויוצא בזה.

הקדמה לקדש

אע"פ שכניסת הלילה מתקדש היום ועוד יותר במעריב, אבל עתה הוא קידוש היום, דהיינו שבקידוש אנו מצטרפים לאור העצום שמאיר בליל הסדר אור חירות מעבדות, ועתה מתחיל החיוב שלנו להראות עצמנו כאילו איתנו הוציא ה' ית' ממצרים מעבדות לחירות. אבל באמת בליל הסדר של מצרים בשנת ב' אלפים תמ"ח (היום בתשפ"ו זה לפני 3338 שנים) בזמן הזה לפני חצות, עדיין היינו בגדר עבדים, אע"פ שהעבודה פשקה כבר ממכת דם לפני כשנה, אבל עד שהאדון לא משהחר את עבדו עדיין הוא בגדר קניין הגוף לאדון. היום אחרי הצהרים שהמנו את השה שהוא העבודה וזה של המצרים בבית המקדש (כמבואר בתרגום שהקב"ה הטים את ראשית החבורות על כנפי נשרים) והזרנו וצלינו אותו בביתנו לעיניהם, וריחו נודף ומשגע אותם, ועכשיו כיו"ט הוא עדיין בתנור נצלה באש. וכולם יודעים שעוד מעט תהיה מכת בכורות על המצרים ופרעה יגרש אותנו ממצרים, וסוף סוף יחשב לנו כמו שקבלנו ממנו גט שחרור. עתה כולנו סגורים בבתיים ודם הפסח (ומילה¹⁰) שפכנו על המזוזות מבחוץ, מפחד המשחית שיוגע בחצות להכות את בכורי מצרים, וע"י הדם יבחיץ בין בית מצרי לבית יהודי. וכינתיים אנו עורכים את הסדר באכילת מצות¹¹ ומרור ובשר צלי של הפסח, וכולם בשמחה עצומה שהנה אנו יוצאים באמת מעבדות לחירות ממתנים למכה האחרונה שיקבלו המצרים ויגרשו אותנו ממצרים. ובחוץ יש מלחמה נוראה בין בכורי מצרים לפרעה, שכיון ששמעו שהיום בחצות ימותו צעקו עליו שימהר לגרש את ישראל ממצרים, אבל פרעה שהקב"ה הכביד את לבו מסרב בכל תוקף, אע"פ שגם הוא בכור, ושלה את אנשי המלחמה שלו לדכא את המרד. ועוד מעט בחצות בדיוק ישמעו צעקות ובכיות נוראות מכל בתי המצרים. ובתוך כל הצעקות פרעה יצעק ויהפש את משה¹².

כך נראה פשוטם של דברים אבל יש כמה קושיות כי מבואר בתרגום יונתן (שמות י"ט ד) שהקב"ה הסיע את כל בני ישראל על כנפי נשרים לארץ ישראל למקום המקדש ושם שחמו את הפסח. עוד מסופר במדרש שכשהריחו בני ישראל שלא נמולו עדיין, את הצלי פשה, באו בהמונים כמענה שגם הם רוצים לאכול ממנו, אלא שלכאורה כבר אבוד כי מילה אינה אלא כיום. ועוד שבבילה הזה היה יו"ט ואין מילה שלא בזמנה דוחה יו"ט. ועוד מה תועיל המילה אם בשעת שהיטה וזריקת הדמים היו ערלים. והשוטה לערלים פסול, ואם לא שחמו עליהם הרי אינם מנויים ופסה נאכל רק למנויו. ולשיטת רש"י בחומש צ"ל שהוראת שעה היתה. ויתבאר יותר לקמן בהגדה על המילים וְאַרְאֶךָ מוֹתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְיָךְ.

לפי התרגום יונתן הנ"ל צ"ל שרק אלה שכבר מלו שחמו בבית המקדש, משמע שא"א לשחוט במצרים, ואת הצלי הריחו רק אחרי שחזרו למצרים וצלו את הפסחים ואז מלו.

עד כאן הצד היפה של שמחת הגאולה בליל הסדר של יציאת מצרים

אבל באמת הוא היה מהול בהמון עצב שגם הוא נכלל במצווה שהיוב אדם להרגיש שהוא בעצמו יצא ממצרים, לפני כמה ימים קמו כמעט כולם משבעת ימי אבלות, אין בית אשר

¹⁰ מי שלא מל לפני השחיטה, אלא רק כשהריח את הצלי אש. (לקמן ד"ה בדמיון חיי)

¹¹ אע"פ שלקמן בהגדה הטעם כי לא הספיק בצקם להחמיץ באמת הוא מנהג ותיקין שנהג בו כבר אברהם אבינו כי הזמן הזה מתייב ועל כן לא הספיק הבצק להחמיץ. כמו שיתבאר לקמן בהגדה על המילים בעבור זה.

¹² אחרי שמתו כל הבכורים לא פחדו ליצאת מהבתיים וכששמעו את פרעה מחפש יצאו הילדים וצחקו עליו.

אין בו מת איזה קרוב משפחה משבעת הקרובים שצריך להתאבל עליהם שמת בימי החושך כי סרב לצאת ממצרים להפקיר עצמו באמונה בה, ובמשה רבנו שיצליח להוציא אותם מהכישוף שהיה בנבולות מצרים שמעולם לא הצליח עבד לברוח ממנה, ושישמור עליהם במדבר הנורא שיש עקרים ונהשים בגודל עצום כקורת הברד. ועל כל אחד מישראל מתו ארבעה אחרים, אבל הנשים כן האמינו בגאולה ובמשה והילדים לא מתו בעוון אבותם נמצא שבכל בית היו לפחות ארבע אלמנות ועשרות יתומים, שהרי ילדו ששה בכל לידה.

כל בר דעת קצת תמה תימה נוראה היתכן אחרי שנה שלימה של ניסים נוראים עדיין ארבע המשיות מישראל לא מאמינים בה? ובמשה??

והנה לא מוזמן ה' שלח לנו תירוץ נפלא ועצוב, שגם אנחנו ראינו ניסים ששום חוקר לא הצליח להסביר כיצד יתכן מוצ"ש ו' ניסן תשפד מאות מילים שכל אחד מאות ק"ג חומר נפיץ שבכוהו להרוס כמה בנינים נשלחו מאירן למקומות רבים בארץ ואפילו יהודי אחד לא נפגע ואם לא מספיק שוב אותו דבר חזר על עצמו סמוך לראש השנה תשפח, היתכן היום שכל מעשה קטן בקצה העולם מיד מתועד בכל כלי התקשורת והחברתיות המונים ראו כיצד הם יוצאים מאירן וכיצד מוניעים לישראל והקב"ה מכוון אותם לשטח פתוח כאילו כל ישראל היא שטח פתוח. וכל זה מלבד שבכל יום כמעט מתפרסם פיגוע שלא צלח להם בכל מיני ניסים משונים, היתכן שעדיין לא כל ישראל יחזרו בתשובה??

תבחן את עצמך!!! האם זה מספיק כדי לעיזב את הבית ולהפקיר את כל המשפחה ולילך בעינים עצומות אחרי איזה צדיק למדבר מסוכן, ולסמוך עליו שבכוהו לדאוג למיליוני יהודים לכל מחסורם במדבר ולשמור עליהם מכל מיני מחבלים שם?

המציאות היא שלא דהיינו שרובא הרובא אעפ"כ אחרי הכל, מספרים את הסיפורים האלו כלאחר יד, ומסבירים "עפו מילים מאירן והצליחו לירט אותם". "מחבלים רצו לירות על יהודים והיה 'מעצור'". השב"ק גילה וסיכל תכנית של חוליית מחבלים וכו' המון כיו"ב, ובזה תורצה לה הקשיה.

במצרים היה אותו הדבר, הכותרת בעיתונות המצרית לאחר מכת דם היתה: "תקלה שקרתה בְּיָאוֹר הביאה להמון דם. עבדנו לתקן את הבעיה, ואחרי שבוע היא נפתרה" לאחר מכת הצפרדעים, "צפרדע ענק הביא אתו המון צפרדעים. לאחר שבוע הצלחנו להיפטר מהבעיה ושילחנו את הצפרדעים". וכך בכל מכה ומכה. לקחו כל גם נפלא והכניסו לטבע הפשוט, או לכישוף או קסמים וכיו"ב, והמצרים המיפשים האמינו¹⁰⁰. וכך גם מליוני יהודים לא התחזקו באמונה והעדיפו להשאר עבדים במצרים.

ועל כך משבח הקב"ה את החמישית שיצאו (ירמיה ב ז) זכרתי לך חסד נעורייך לכלך אחרי למדבר.

אעפ"כ אנו כאן, חיים וקיימים, נמצא בהכרח שאנו בני בניהם של אותם שהאמינו במשה ויצאו אחרי למדבר, וטבע האב עובר לבניו כמבואר בתורה ק' שעל כן זרע הבעש"ט רגילים בכביה כי הם מזרע דוד המלך ע"ה. וכן המאירי על שבת נו. מבאר מעם שנכתב על בני שמואל שעשו עבירות כי היה בהם את הגנים של אביהם שהיה הולך מעיר לעיר לדון את ישראל וללמדם ועל כן כיון שמילאו את מקומו גם עליהן היה לעשות כן. נמצא שיש בנו את הגנים של אמונה כזו. ורק העינים והחברה מכלבלבלת.

¹⁰⁰ עפ"י עלון השגחה פרטית גליון 138 אמור תשפד.

ואזמורים כולם בקול

קדש

הוא כוס ראשון מארבע כוסות^ע כנגד ד' לשונות של גאולה (שמות ו- ז ד')^ע "והוצאתי" "והצלתי" "וגאלתי" "ולקחתי" והם כנגד ד' קליפות ערלה שהנופל תהיתיהן אין לו צד חירות כפי טבע העולם ונגדם נצטוונו לשתות ד' כוסות ובהסיבה דרך חירות, והבן, כי יין המשומר בענביו המרמז לבונה בחי' יובל וחירות היה סיבת גאולתן של ישראל ממצרים מתחת הערלה הנ"ל הנזכרת במרכבת יחזקאל הנביא (עפ"י תולעת יעקב מובא בש"ח מצה שמורה קלמ ועי"ש מצה עשירה תמג)

כוס ראשון כנגד אות יוד (של שם הוי"ה) שהוא חכמה בחי' קדש^ע לבטל רוח שמות וכנגד מאמר "והוצאתי אתכם" (ובזכות שלא שינו שמם^ע)

^ע ד' כוסות כנגד ד' מעלות שהיו בהם שלא שינו שמם לכבושם לשונם (תרתי משמע שלא היו דלטורין ודברו לשח"ק והיא בחי' אהת בתורה יש) וגדרו עצמם מעריות. דכיוון שתורה לא היה להם לא היו מצוינים אלא באלו ד' דברים, ואעפ"כ אם לא התפזון היו נשקעים שם מה שאין כן בשאר גלויות שאח"כ כי היו כבר עם תורה. (עפ"י הבני יששכר דלקמן)

כל עניני החירות שאנו עושים הכוונה לחירות הנפש שיצאנו ממי"ט שערי מומאה מ"ט פנים טמא שהיה היצחק"ר מטה ואוסר אותנו בהם ונהפכים עכשיו למי"ט שערי תשובה וחירות שיש שם.

בענין הד' כוסות שתקנו חכמים נגד ד' לשונות של גאולה. עיין שפת אמת ספר ויקרא - לפסח (תרמ"ז) ומצינו ג"כ ד' לשונות ראייה שמיעה זכירה ידיעה. וישמע אלקים כי וירא אלקים וידע אלקים ויזכור כו'. כמו שמצינו באדם ד' הושים בראש. הוש השמע והראות והמעם והריה. ואיתא בספרים כי ד' פרשיות בתפילין של ראש לקשר הד' הושים להקב"ה. ובשל יד לקשר הוש המיוש. וכביכול הקב"ה דיבק אליו נפשות בניו בכל ההושים כי הזכירה הוא הריה והדעת הוא הטעם. ומצות הסיבה בשמאל רומז לתפילין של יד שהוא בשמאל. כענין שנאמר ויסב אלקים. כמ"ש שמאלו כו' וימינו תחבננו:

^ע **שמות ו** (1) לְכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם וְגָאֵלְתִּי אֶתְכֶם בְּרִוּוֹעַ נְטִייה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים: (1) וְלִקַּחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֵאלֹהִים וְיָדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם: (ח) וְהִבְאֵתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתַת אֲתָה לְאֲבָרְהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֶתָּה לְכֶם מוֹרֶשֶׁה אֲנִי ה':

^ע **יוד** רומז לפסירת החכמה כידוע. והכמה בחי' קדש כמבואר בתורה פ'. וזה בחי' התקדש כמותר לך דהיינו לחכמים יוד חכמה כמותר להבין שהוא מיותר.

^ע **עיין** מאור ושמש רמזי פסח ד"ח ויראה... ויש להתבונן מה שלא שינו את שמם ומה מעלתו..... ואדם שאינו מכנים דיבוריו וצירופי אותיות התורה תחת הסמרא אחרא נשאר לו שם זה וצירוף זה שיש לו כפי שרשו בקדושה, מה שאין כן כשאדם פוגם דיבוריו ומשתמש בצירופי אותיות התורה לצרפן לדבר בהם דיבורים אסורים וצירופין אסורים כנבלות פה ורכילות אזי גם לשמו נעשה צירוף אחר מהסמרא אחרא ולכן אינו יודע אז שמו שאין לו שם זה עתה שהיה לו מקודם. וזאת היתה מעלת ישראל שלא שינו את שמם שנשאר להם שמותם וצירוף הקדוש שהיה לשמותם שלא נשתנה חי' לצירוף אחר מצד הסמרא אחרא. וגם לא שינו את לשונם ביאורו כנ"ל שעיקר השתנות הלשון הוא מפאת הדיבורים שאם האדם שומר עצמו מדיבורים אסורים אז אף אם ידבר בכל הלשונות כולן עדיין לשונו הוא לשון הקודש, והי' כשפוגם פיו בשקרים וליצנות ודומיהן אף כשמדבר בלשון הקודש

קידוש

הקידוש הוא על היינע וּבדיעבד במיין ענבים^{ע"ה}

צריך לשמוף ולהדיח את הכוס, וימווג^{ע"ה} כ"א לחבירו^{ע"ה} כוס ראשונה שעליה מקדש. אע"פ שבדרך כלל מוציא בעל הבית את המסובין בכרכתו ושתייתו, לא כן בליל הסדר כל אחד הייב לשתות בעצמו^{ע"ה} ונהגו שגם יברך בעצמו.

אין זה לשון הקודש כנזכר שאין לשונו קדושה ואכותינו במצרים לא שינו את לשונם מקדושתה כמובן:

ע" לכתחילה יקדש על יין ולא מיין ענבים, או יערבם. ובדיעבד יוצא במיין ענבים לבד, וכן בכל הד' כוסות.

ליל הסדר מלווה בשתיית יין, קדוש על כוס יין, ואמירת ההגדה על כוס יין וברכת המזון על עוד כוס יין, וההלל על כוס יין רביעית. וערום יעשה בדעת שלא להגיע לשכרות, כי אע"פ שאמרו הו"ל (ערוכי ס"ח) 'כָּל הַמִּתְפַּתֵּחַ בַּיַּיִן, וְשׁוֹ בֹּ מִדַּעַת קוֹנֵי' הם גם אמרו (יומא ע"ג) כתיב תירש וכתוב תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. ועיין תורה כו תנינא צריף לְהַרְחִיק מִשְׁכָּרוֹת, וְלִדְקֹקַשׁ שְׂלֵא לְשִׁתּוֹת יוֹתֵר מִיִּכְלָתוֹ, כְּדִי שְׂלֵא יִבּוֹא לְיַדֵּי שְׁכָרוֹת, כִּי מַעֲטַּהּ הַשְּׂתִיָּה לְפִי הַצָּרֵף הוּא מוֹכֵחַ לְהַרְחִיב דַּעְתּוֹ. וְדַע, כִּי הַדַּעַת מְלַבֵּשׁ בְּחֶסֶדִים, וְכִשְׁשׁוֹתָהּ בְּמִדָּה פְּרָאִי לְפִי עַרְבּוּ, אֲזִי נִתְרַחֵב דַּעְתּוֹ וְנִתְרַוְּמָם מֵהוּ, וְאֲזִי נִגְדְּלִין הַחֶסֶדִים בְּיוֹתֵר עַל יַדֵּי הַשְּׂתִיָּה, כִּי כִשְׁנִתְרַוְּמָם הַדַּעַת, נִתְרַוְּמִין וְנִגְדְּלִין הַחֶסֶדִים, כִּי הַדַּעַת מְלַבֵּשׁ בְּחֶסֶדִים כְּנִ"ל..... אַבְל הַשְּׂוֹתָהּ יוֹתֵר מִדָּאִי וּמִשְׁתַּכֵּר, אֲזִי אֲדַרְבָּא, מִתְנַבְּרִין תַּקַּף הַגְּבוּרוֹת, וְנַעֲשֶׂה פַעַם וְרַגְלָא, וְלַפְעָמַיִם מִתְנַבְּרִין גְּבוּרוֹת דְּסַמְרָא אַחְרָא, וְיִיכַל לְבּוֹא לְיַדֵּי רַעוּת וְכוּ, חָם וְשִׁלוֹם: וְדַע, שְׁעַל יַדֵּי שְׁכָרוֹת שׁוֹכְחִין כָּל הַמִּצְוֹת וְהַאֲזָרוֹת שְׂצוּהָ מִשָּׁה רַבְנָה, עָלֵיו הַשְּׁלוֹם. כִּי מִשָּׁה הוּא מְלַבֵּשׁ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כָּל אִיבָר וְאִיבָר, וּמְזַכֵּיר כָּל אִיבָר וְאִיבָר, שְׂיַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה הַשְּׂיִכֵּחַ לְאוֹתוֹ אִיבָר. כִּי רַמ"ח מִצְוֹת כְּנִגְדַּ רַמ"ח אִיבָרִים. וְעַל כֵּן מִשָּׁה נִקְרָא מְחַקֵּן (דְּבָרִים ל"ג), שְׁהוּא גְּמִמְטָרִיא רַמ"ח, שְׂמְזַכֵּיר רַמ"ח מִצְוֹת כְּנִ"ל. וְכוּ ע"ש.

ע" דין חולה שאסור ביין ובמיין ענבים עיין תשובות והנהגות ח"ג ק"ו שהרמ"א ס"ס תפנ מכשיר חמר מדינה לד' כוסות כשאין יין בעיר.

וכתב שתום' פסחים צמ: ד"ה לא יפחות מספקא ליה אם אחד יכול להוציא חבירו בשתיית ד' כוסות, ומסוק להחמיר (עיין לקמ). מאידך מביא מעשה רב מהגר"ז מבריסק שהעדיף לצאת חובת ד' כוסות ע"י חברו כשהיה להם רק ד' כוסות. והרב שטרנבוך תמה עליו ומסוק להחמיר גם לשמוע מאחר שיוצא ביין וגם לשתות חמר מדינא.

מי ששונא יין עד שאין לו שום הנאה משתייתו יקה מיין ענבים, ואם שונא כך גם מיין ענבים יקה חמר מדינה, דאין זו דרך הירות לשתות דבר מאום. (פסקי תשובה תנכ הערה 34 בשם הגר"ש אלישיב)

ע" במשנה הלשון 'מזנו לו את הכוס'. והרמ"א בש"ע תע"ג א' כתב דרך הירות שאחר ימווג לו.

צ"ע לשון המשנה מזנו לו הרי מווג הוא שמוסיף מים לבטל הריפות היין, לשון ממווג לא הריף ולא מפל, אלא לכ"א כמעמו, ומה זה שייך היום. ועוד גם אז האם את היין עצמו מוג כ"א לעצמו, א"כ היכן החירות (ע"הה"ג)

ע" וצ"ע כיון שנהגו כנ"ל שכי"א אחד מווג לחבירו, א"כ לכאורה מתבטל חרותו כשהוא שמווג. ואולי כי עיקר החירות היא השפלות שמכניע עצמו לחבירו. (תורה עב תנינא)

ע" מעדני אשר פסח סט מביא את התוספות בפסחים צמ: ד"ה לא יפחתו לו שכתבו שלשון המשנה לא יפחתו לו, משמע קצת שרק בעל הבית צריך ד' כוסות, והאחרים יוצאים חובתם על ידו. וכתבו שכן

שיעור השתיה: לכתחילה ישתה בכת אחת^א כל הכוס אפילו מכיל יותר מרביעית^ב ובדיעבד ישתה רק רביעית ממנה ובשעת הדחק יוצא בשתית רוב רביעית^{בא}. לתחילה לא ישתה ע"י קש^{בב}

אין קידוש אלא במקום סעודה כמבואר בסימן רעג, וצריך לאכול במקום הקידוש לאלתר או שיהא בדעתו לאכול מיד ואם אין דעתו לאכול מיד אזי אפילו אכל שם לא יצא (שם סעיף ג' ומ"ב פ"ד) צ"ע שבכל ליל סדר אנו מקדשים על דעת שאת הסעודה נקיים זמן רב אחרי הקדוש. ועי"ש סעיף ה' שדיעבד אפשר לקיים את הסעודה בשתית כוס יין, ובליל הסדר הוא כדיעבד.

הַרְיֵנִי מִקְשֶׁר עֲצָמֵי בְּשֵׁתִית פּוֹם רְאִשׁוֹנָה מְאַרְבַּע פּוֹסוֹת לְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתָיִים שְׁפָדוֹרְנוּ וּלְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתָיִים שׁוֹכְנֵי עֵפֶר קְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּאַרְצֵי הַמָּהָ וּבְפָרְט לְרַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יְסוֹד עוֹלָם נַחַל נִבְעַ מְקוֹר חֲכָמָה רַבְּנוּ נַחֲמָן בֶּן פִּינָא זי"ע אָמֵן.

מסתבר דמאי שנא מקדוש שבכל השנה? אבל למסקנה כתבו שטוב להחמיר. ועיין מהר"ל (גבורות ה' פמ"ח) שתמה דמאי שנא ממצה ומרור שא"א לצאת ע"י אחרים? ולא דומה לקדוש של כל השנה, ששם עיקר הוא הקדוש ותיקונו על כוס, אבל בליל הסדר עיקר הוא הכוס ותיקונו על קדוש. וכעין זה במרומי שדה פסחים שם. ו**החזו"א** (כ"ג ג') שכתב שהספק של תוס' תלוי בגדר שומע כעונה, האם פירושו שהשומע נחשב כמו מדבר בעצמו, או שדברי המדבר מתייחסים אליו. וכעין זה ברש"י פסחים קטו.

^א **וזמן השתיה** לכתחילה בכת אחת, ובדיעבד כדי שתית רביעית שתי לגימות, ואם עבר יותר מכדי אכילת פרס (4-9 דקות) לא יצא. אבל עד כדי אכילת פרס היא מחלוקת (תעב"כ מ"ב ס"ק ד' ועי"ש שעה"צ מ"ז)

^ב **אם הכוס גדולה יותר מרביעית**, י"א שצריך לשתות רוב כוס, ולא מספיק שישתה רוב רביעית (תעב"כ מ"ב ס"ק ל') לכן לכתחילה יש להושי' לדעה זו ולשתות כולה או רובה (שם ס"ק לג')

^{בא} **יש לכל אדם להכריח עצמו לשתות ד'** כוסות לפחות בשיעור המועט. ומסופר בגמרא על רבי יהודה עלאי שהיין היה מוזק לו, ואעפ"כ היה שותה, ואח"כ עד שבועות היה קושר את ראשו מכאב ראש. כמבואר בנדרים דף מט: – אמרה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה מורה ורוי אמר לה הימנותא בידיא דההיא איתתא אי מעימנא אלא קידושא ואבדלתא וארבעה כסי דפסחא והוגרני צידעי מן הפסח עד העצרת אלא חכמת אדם תאיר פניו.

והקשה על זה הרב יהודה צדקה, מדוע דייקא מפסח עד עצרת? ואיך כל שנה חוזר על עצמו שבדיוק עד עצרת דהיינו חג שבועות כאב ראשו? ואמר כי כל הפסח הוא הכנה לשבועות, שאז קבלת התורה, ורצה לומר שצריך שהארת הפסח תימשך עד שבועות.

ראיתי בשו"ת בית אבי, שכתב במצוות שבין אדם למקום מחוייב רק עד שלא יפול למשכב, וכל שלא יגרום לו למשכב, חייב לדחוק עצמו, וכגון מצה וד' כוסות בפסח.

^{בב} **עיין שו"ת** תורה לשמה סימן קלד, שיצא בדיעבד בשתיה ע"י קש, ומהרב אלישיב משמע שגם לכתחילה, (הובא במעדני אשר פסח תשפ"א) ועי"ש במכתבים שמיני תשפ"א) לעיין וישמע משה גלזן מו מצרע תשע"ד סימן ג'. ושבעלים לתרופה בעלו גלזן ק"ג. יש מאמר בעניין זה. ופסק של רבי שמאי קהת גראם ששמי שיש לו צורך לשתות ע"י קש יוצא ומוב שיקח קש רחב. ועיין במכתבים הנ"ל דעת שו"ת מהרש"ם ח"ה ס"ס י' שלא יצא בשתיה ע"י קש. ובפרט לפמ"ש המ"ז ומג"א שמצוה לגמוע גמיעות גסות.

הַרִינִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת פּוֹס רֵאשׁוֹן שֶׁל
קְדוּשַׁת מֵאֲרַבְעַת פְּסוּטוֹת שֶׁהוּא פִּנְגֵּד אֹת יו"ד שֶׁל
שֵׁם הַיְיָ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא קוֹדֵשׁ הַנִּקְרָא חֲכָמָה
וְשֶׁהוּא פִּנְגֵּד רֵיחַ שְׁטוּת לְבַטֵּל אוֹתוֹ.

לְשֵׁם יַחֲוֵד קוֹדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְיִנְתָּה בְּדַחֲלוֹ
וְרַחֲמֵנוּ לְיַחֲד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוֵדא שְׁלִים עַל
יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

וַיְהִי נָעַם אֲדָנִי אֶלְהִינּוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדִינּוּ בּוֹנֵנָה עָלֵינוּ
וּמַעֲשֵׂה יְדִינּוּ בּוֹנֵנָהוּ.

בְּקִדּוּשׁ נִכְנַם קְדוּשַׁת הַיּוֹם, וְעִיקַר הַמִּצְוָה בּוּ הִיא לַהֲרַגֵּשׁ כֵּאִילוּ אֲנִי בַעֲצַמִּי
וְיֵצֵא עֵתָה מִגְּלוּת מִצְרַיִם²⁵, וְהִיא מִצְוָה קִשָּׁה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ.²⁶

²⁵ וּבְמִי שִׁכְתָּב הַרְמַכ"ם (הַמִּין וּמִצַּח ד' ו') בְּכָל דוֹר וְדוֹר חַיִּיב אָדָם לַהֲרַאוֹת אֶת עַצְמוֹ כֵּאִילוּ הוּא בַעֲצַמּוֹ
יֵצֵא עֵתָה מִשְׁעִבּוֹד מִצְרַיִם, שְׁנֵאמַר "וְאוֹתָנוּ אוֹצִיא מִשָּׁם", וְעַל זֶה צִוְּהָ הַקַּב"ה בְּתוֹרָה "וּזְכַרְתָּ כִּי
עֶבֶד הָיִיתָ כְּלוּמַר כֵּאִילוּ אַתָּה בַעֲצַמְךָ הָיִיתָ עֶבֶד, וְיֵצֵאתָ לַחֲרוּת וּנְפֻדִיתָ. ע"כ"ל.

מְבוֹאֵר שֶׁעֲכָשִׁיו מִמַּשׁ אֲנִי יֵצֵאנוּ מִצְרַיִם, וְצ"ע כִּי כִידּוּעַ הַטֶּעַם, כִּיּוֹן שִׁכַּל שְׁנֵה חוֹזֵר הָאוֹר שֶׁהִיא,
וּבִפְסָה יוֹתֵר מִשְׂאֵר הַחַגִּים, כִּי בְהִנּוּכָה כִּשְׁחֹזֵר הֵנִם אֲנִי מוֹדִים עַל הֵנִם שֶׁהִיא, אֲבָל בְּפִסָּה כִּשְׁחֹזֵר
הָאוֹר אֲנִי מוֹהֲלִים עַל נֶם שֶׁנִּעְשָׂה עִמָּנוּ עֲכָשִׁיו מִמַּשׁ. כְּמִבּוֹאֵר לְקַמֵּן בְּחִילּוֹק מְדוּעַ הַהֵלֵל בְּפִסָּה מִיּוֹם
ב' הוּא בְּדִילוּג. וְא"כּ בְּשַׁעֲרָה זֶה בְּיִצְיָאָת מִצְרַיִם קוֹדֵם חֲצוֹת עֵדִיין לֹא הוֹכֵחַ הַמִּצְרַיִם בְּמִכְּהָ אַחֲרֹנָה
מִכַּת בְּכוֹרוֹת, וְעֵדִיין לֹא הִיתָה הַגְּאוּלָּה אֵלּא בְּחֲצוֹת כִּשְׁנוֹרְשׁוֹ, וְגַם אִז עֵדִיין לֹא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם עַד
חֲצוֹת הַיּוֹם, וְגַם אִז עֵדִיין פִּחְדוּ מִהַמִּצְרַיִם עַד שֶׁטִּבְעוּ בַיָּם כִּשְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח. וּמְדוּעַ א"כּ עִיקַר הַרְגֵּשֶׁת
הַגְּאוּלָּה הִיא עֲכָשִׁיו בּוֹמָן שֶׁאֲפִילוּ גַם שֶׁחֲרוּר עֵדִיין לֹא קִבְּלוּ.

²⁶ אַחַד מְגִדּוּלֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר שֶׁהַמִּצְוָה הַקִּשָּׁה כִּיּוֹתֵר בְּלִיל הַסֵּדֵר, הִיא הַחֻבּוּבָה לְצִיּוּר שֶׁהוּא עֲצַמּוֹ יֵצֵא
עֵתָה מִמִּצְרַיִם, שֶׁהוּא הַיּוֹב גְּמוֹר מִהַתּוֹרָה, וּמְעִיקַר הוֹבַת הַלֵּילָה. לְכֵן אַע"פ שֶׁאֵת שְׂאֵר הַמִּצְוּוֹת כְּמוֹ
מִצַּח וּמְרוֹר וְהַגְּדָה אֲפֶשֶׁר לְקַיֵּם, אֲבָל מִצְוָה זֶה קִשָּׁה כִּיּוֹתֵר, עַד שֶׁאֲמַר עַל עַצְמוֹ שִׁכַּל שְׁנֵה הוּא
מִסּוּפֵק אִם קַיֵּם מִצְוָה זֶה בְּלִיל הַסֵּדֵר אֲפִילוּ בְּדִיעֶבֶד. (בִּאֵרָה שֶׁל תּוֹרַת עַם בִּשְׁם הַגֵּה מוֹעִידִים וּמוֹמֵינִם לַהֲרֵב
שְׁסֻרְנוּךְ)

נִרְאֶה לַחֲסוּפֵי שְׁמֵלֶכֶד הַקוֹשִׁי לַחֲכַנֵּם כָּל כַּךְ בְּמַחֲשָׁבָה וְהַרְגֵּשָׁה לְדַמּוּן שֶׁאֲנִי בְּמִצְיָאוֹת שֶׁל אִז שֶׁאֲנִי
מוֹכַרְתָּ לִּי בְּאִמְתָּ. לְכֵאֲוֵרָה יֵשׁ עוֹד קוֹשִׁי, הֲרִי אֲנִי מְכִיר אֶת עַצְמִי שֶׁאֲנִי כָּל כַּךְ בֵּר דַּעַת וְאִמּוּנָה
עִיּוּרַת בְּה' וּבְצַדִּיק הַדוֹר לְסַמּוֹךְ עָלָיו וְלִלְךָ אַחֲרָיו בְּעֵינֵים עֲצוּמוֹת לְמַדְבַּר וּסְכָנוֹת נוֹרָאוֹת לַחַיּוֹת
אַחַד מִתּוֹךְ עֶשְׂרִים מִלּוּיִן שֶׁהַצַּדִּיק צָרִיךְ לְדַאֲוֵן לָהֶם לְפָרְנֶסָה וּשְׁמִירָה מִכָּל סְכָנוֹת הַמְּדַבֵּר וְהַעֲמִים
שֶׁבְּדֶרֶךְ וכו'. וְמָה הַבְּחֻחֵן הַזֶּה שֶׁלֹּא הִיִּיתִי מְאוֹתָם רִשְׁעִים שֶׁפִּחְדוּ לְצַאת מִמִּצְרַיִם וּמִתּוֹ שֶׁם כִּימִי

טוב לכוון בברכה זו שאינה פוטרת ברכת כוס שניה, אבל פוטרת אם ישתה לפני כן, דהיינו במשך אמירת הגדה.
כשמברך על היין תיהיה הפת מכוסה שלא יראה כושתו.

כשחל יו"ט בשבת מתחילין כאן:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר (בלחש) :

יום הששי:

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אוֹתוֹ כִּי
בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

כשחל יו"ט בחול מתחילין כאן:

סְבָרֵי מְרַנֵּן וְרַבָּנָן וְרַבּוּתֵי:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הַעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן: פה

החושב? ראה מדרש הגדול (שמות י כג) שהרשעים הכוונה לאותם שלא האמינו בגאולה, ורצו להיות ככל המצרים עד שהיו מגליץ להם הסודות של ישראל. ולפ"ז מה שנאמר לא שינו לבושם ושמשם וכו' הכוונה להמשיית מהעם שהחזיקו באמונה. וצ"ע ראה מדרש שוחר טוב סוף מזמור קז אמר ר' אבהו ברבי אחא בשם רבינו, כך היו ישראל נתנוני בתוך מצרים, כעובר שהוא נתון בתוך מעיה של בהמה. וכשם שהרועה נותן יד בתוך מעיה ושומטו, כך עשה הקב"ה, שנאמר (דברים ד, לד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. ע"כ. והלכה עובר ירך אמו, הרי שישאל היו ממש חלק מהעם המצרי, ודייקא החלק השפל שבו שהרי היו עבדים (עפ"י מאמר של ר' מאיר רוקובנין). ועליהן דייקא אמר שהוציאם גוי מקרב גוי, נמצא שהכוונה למאמינים שבישראל הם שהיו ממש חלק מהאומה המצרית. וצריך לומר שאמנם כל ישראל כבר היו ממש כמ"ט שערי זומאמה וכפירה של כישוף וקסמים, ואעפ"כ מי שהיה נשמה קדושה בקל התעורר לאמונה בה' ושכמשה עבדו ע"י העשר מכות, והאחרים שהיה בהם הסיגים המשיכו להחזיק באמונת מצרים וכפירה בגאולה. וכך יהיה גם בברור האחרון בגאולה הקרובה.

^{פ"ה} משנה מסכת פסחים פרק י' (ב) מִזְגוּ לוֹ כּוֹס רְאִשׁוֹן, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם, וְאַחַר כֶּה מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם. וּבֵית הַלַּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם, וְאַחַר כֶּה מְבָרֵךְ עַל הַיּוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם
 אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם יִשְׂרָאֵל וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל
 לְשׁוֹן יְקוּמָנוּ בְּמִצּוֹתָיו, וְתָתֵן לָנוּ
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (בשבת) שִׁבְתוֹת
 לְמַנוּחָה (ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וְזִמְנִים
 לְשִׁשּׁוֹן אֶת יוֹם (בשבת) הַשִּׁבְתָּ הַזֶּה וְאֶת יוֹם
 חַג הַמִּצּוֹת פּח הַזֶּה זְמַן חֵירוּתֵנוּ (בשבת)

¹⁵ עיין שערי הלשם ח"ב סימן ו ישראל, אה"ע, עיר אות ז' – יש להעיר ממה שאנו רואין שיש גם באומות העולם פלחי כוכביא כמה תכונות טובות ג"כ, והרי אנו אומרים שהם כולם מדרע הגמור, שהוא היפך הטוב לגמרי, וא"כ איך אפשר שימצא בהם איזה מדה טובה, אך לכאורה נראה פשוט שהוא ע"י התערובות כי ע"י שבסיבת החטא נתלבש הרע עם זוהמת הנחש באדם והוא ויוצאים כל א"ה ג"כ רק מאדם ותולדותיו והרי נתערבו בו עם שורש נשמת ישראל שבו יחד ונתערב הרע בהטוב והטוב בהרע ועי"ז נמצא כמה תכונות ומדות טובות באומות עולם פלחי כוכביא ג"כ, וכן כמה תכונות ומדות רעות בישראל ג"כ. אמנם נודע הוא שכל ענין אשר סיבתו הוא התערובות הוא אינו בעצם אלא רק במקרה כי הרי הוא מתחדש ונעשה בו רק ע"י שנעשה מורכב מזולתו וא"כ נמצא שכל התכונות טובות הנמצא באו"ה פ"כ הוא רק במקרה כי העצם שלהם הוא רע לגמרי. ובישראל הוא להיפך שכל התכונות רעות הנמצא לפעמים בהם ג"כ הוא רק במקרה אבל העצם שלהם הוא טוב גמור כי הרי כל שורשם הוא רק בקודש לבד וכמ"ש ישעיה נ"א הביטו אל צור הוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם וע' בזה"ק חיי שרה קכ"ב ב' ובגין דאברהם ושרה לא אתדבקו ביה כו' ע"ש: (הדע"ה ב' ד' ד')

¹⁶ צ"ע מה המיוחד בלשון הקדש ובמה רומם אותנו בה. ידוע שבלשון הקדש נברא העולם וכמבואר באריכות בתורה יט שתכונת כל דבר היא כפי האותיות שבשמו. ועיין תורה לו מתבאר שם שכל הלשונות אינ"פ שהן לשון הסכמית שהסכימו כל אומה לקרא כך וכך לכל דבר, אבל מבואר שם שהטעם שכל האומה הסכימה לדבר אחד אינו ע"י שישבו והסכימו ביניהם אלא ממילא כל אומה מצד המידה החזקה שבה יצא טבע מדתה והתבטא בלשונה. כי לכל לאומה מדה רעה המיוחדת לה. אבל לשון הקדש היא הבטוי של כל המדות הטובות. ובדור הפלגה השכיח הקב"ה מהאומות את לשון הקדש וממילא כל אומה התחילה לדבר כפי מדתה הרעה, ורק אצל יחידי הדורות שאנו מצאצאים נשארה לשון הקדש ובה רוממנו מכל לשון.

¹⁷ חג המצות – בתורה החג הזה נקרא חג המצות אבל אנו נוהגים לקרא לו חג הפסח וכתב הקדושת הלוי (פרשת בא) כי הקב"ה קורא לו חג המצות על שם שחביב עליו שישאל לקחו שיירי המצות והלכו אחריו למדבר, אבל אנו קוראים לו חג הפסח כי חביב בעינינו מה שפסח על בתי ישראל כשהרג בכורי מצרים.

בְּאַתְּחֶבֶה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זָכַר לְיִצְיַאת
 מִצְרַיִם, כִּי בָנוּ בְּחֶרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָךְ
 מִכָּל הָעַמִּים (בשבת וְשַׁבָּת) וּמִזְעָדֵי קִדְּשֶׁךָ
 (בשבת בְּאַתְּחֶבֶה וּבְרִצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן
 הִנְחַלְתָּנוּ, בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹה מִקְדָּשׁ (בשבת
 הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים:

כשהלל יו"ט במוצאי שבת מקדשין ומבדילין^ב בין קדש לקדש, לפי סדר יקנה"ז,
 דהיינו יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:
 בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ
 לְחוֹל. בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי
 לְיִשֻּׁשֵׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קִדְּשַׁת שַׁבָּת לְקִדְּשַׁת יוֹם טוֹב
 הַבְּדִלְתָּ. וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשִּׁשֵּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדְּשָׁתָּ.
 הַבְּדִלְתָּ וְקִדְּשָׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְּשָׁתְךָ: בָּרוּךְ אַתָּה
 יְיָ הוֹה. הַמְבַדֵּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

לכוון בברכת שההיינו לפטור גם מצוות היום ד' כוסות אכילת מצה וסיפור יצי"מ

^ב אם שבה להבדיל בקידוש, מבדיל אחריו המגיד, קודם סעודה, אחר גאל ישראל ש"ע תעג סימן א'. היינו
 שמברך בפה"ג על כוס שני וגם ברכת הנר והבדלה של יום טוב (ולא חושש לאן עושין מצוות הבילות) ושותתו.
 ואם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל, מהוה להפסיק תיכף מסעודתו, ולהבדיל, ולא יברך עליו
 ברכת בפה"ג שברכת כוס שני ששתה לפני האכילה פוטרתו, אא"כ לא היה דעתו או לשתות בתוך
 האכילה, שבכגון זה צריך לברך עליו גם ברכת בפה"ג. ואם נזכר תוך בהמ"ז שלא הבדיל, מברך
 ברכת המזון והבדלה על כוס אחד. וכן אם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס של ברהמ"ז, ומתין עד
 לאחר גמר הלל והגדה, ואז יבדיל על הכוס הד'. ואם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס ד', יבדיל על
 כוס ה' וצריך לברך עליו גם בפה"ג, שהרי כבר הסיה דעתו משתיה (פי"ב סי"ח ה')

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הַעוֹלָם שֶׁהֵחֵינּוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה:

מי שמעיה ואמר ברוך הוא וברוך שמו, אעפ"כ יצא בדיעבד³² (הג בהג)

ושותים בהסבה על צד שמאל, כוס ראשונה, לכתחילה רוב רביעית בבת אחת, ויגמור את כולה מיד. ובדיעבד ישתה רק רוב כוס, ואפילו בכוס גדולה (פסקי תשובות תעב ט' ס"ק ח')

אשה אינה צריכה הסיבה (ש"ע סימן תעב)³³

שכה להסב, לא יחזור לשתות, וכן בשאר כוסות חוץ מכוס שניה³⁴

לא מברכים ברכה אחרונה (רמ"א בש"ע תעד) אע"פ שכוס שני מסתמא ישתה אחרי זמן עיכול של הראשון³⁵.

אומרים כולם בקול

³² **ואם ע"י** שדיבר לא שמע תיבות מעכבות בכרכה לא יצא.

³³ **אשה אינה** צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה: הגה – וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרכיבי ריש פ' ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב (ר"ע): (ש"ע א"ה תעב ד')

הר"ן (פסחים כג.) פירש טעם דאשה אינה מסיבה כיון שמשמשת את בעלה. וצ"ע הרי שמש חייב בהסבה כמבואר בש"ע תעב ו' (מורפ"ן אגרי) ונראה לתרץ כיון שהשמש בשעת שתיה הוא בן הורין.

³⁴ **עיינן ש"ע** שפסק שאם לא הסב צריך לחזור בכל הכוסות, אבל בהגהת הרמ"א כתב שבזמן הזה כיון שאין דרך להסב סומכין על הראב"ה בדיעבד בלא הסבה. ועיינן מ"ב תעב ס"ק כא דאין לחזור אלא בכוס שניה ובלא ברכה (אלא אם כן אין דעתו לשתות יין תוך הסעודה, דא"כ אף בכוס שניה לא יחזור) אבל אחרי שאר כוסות מבואר במג"א שיש לחשוש שהיו כנמלך כיון שאין דרכינו לשתות בין הכוסות יצטרך לברך ונראה כמוסף על הכוסות.

ונכונן שקודם שמברך על כוס ראשון, יהיה בדעתו לחזור ולשתות בין הכוסות הראשונות, ואז אפילו יטעה וישתה כוס ראשון בלי הסיבה, יוכל לשתות כוס אחר בהסיבה, וכלי ברכה, ולא יהא נראה כמוסף:

³⁵ **כתב המ"ב** כיון שאין היסח הדעת. וכיון שסומך על ברכת המזון ועל ברכה אחרונה שיברך על כוס רביעית. במעדני אשר וארא תשס"ט בשם אשל אברהם (מבוטשאטש) מקשה הרי במינן קפד מבואר שאין לברך אחרי שעבר זמן עיכול. ותרץ כיון שמותר לשתות בין ראשון לשני לא תיקנו ברכה אחרונה. ומנחת שלמה תרץ כיון שעסק בדבר שמהוייב בו חשיב צורך סעודה. ונמוקי אור"ח כתב ששמע שבעל היכל הברכה היה מברך ברכה אחרונה, וכתב עליו שקשה לשנות ממנהג אבותינו. ותרץ שכיון שיש איזה צד שיודרו ולא יעבור זמן עיכול לכן לא מברכים. עוד עיינן אליעזר יב סימן א' ד"ה והלום.

וְרַחֵץ צד

צ"ב צ"ע אם גם ורחץ הוא דבר משונה כדי שישאלו התינוקות או שרק מהמיבול של כרפס מתחילים השינויים

לכאורה צ"ע הרי כל שנה עושים אותם שינויים כדי שישאלו התינוקות והם בקמנן לא מתעוררין לשאלו ובגדלן כבר רגילין שכך עושים לא רואים כזה דבר משונה ונ"ל שכאמת כך זה גם בעולם שהש"י עושה עמנו הרבה דברים כדי שנתעורר לשאלו ולהזור בתשובה ואנחנו ישנים ולא שואלים אלא התרגלנו שכך עולם נהוג ואפילו כשיש גם ממש כבר רגילין שעלול לקרות גם נם. לכן כשהאב משתדל לעשות שינויים והבן לא מתעורר לשאלו אזי צריך האב להתעורר אולי זה בגלל שגם אותי מנסים בכל יום לעורר לשאלו ואני לא שואל.

ורחץ – עיין ליקוטי הלכות נטילת ידים לסעודה ובצייעת הפת הלכה ו' כו – וזה בחינת שתי הרהיזות בליל פסח. 'רהיז' בחינת בטהון, כי בטהון בלשון תרגום הוא רהיז. (וכן ראיתי באיזה ספר שפימן רהיז מרפון על בטהון). הינו שקדם האכילה צריכין לרחץ ידיו במים, שהיו מצות נטילת ידים לסעודה כדי לטהר הידים שהם עסקניות כדי שייכל להמשיך שפע פרנסה מהידיים שיש בים ההכמה וכנ"ל. וכל זה נמשך על – ידי בטהון כמו שמבאר שם בהתורה הנ"ל שהכל מצפין על פרנסה. והמלכות מקבלת כל אלו הבטהונות ועולה עמהם ומקבלת הפרנסה מהידיים שיש בים ההכמה וכו'. ועל בן צריכין רהיז במים קדם האכילה, כי המים שהם בחינת הדעת של בים ההכמה, הם מטהרין מכל הטמאות שבאין על – ידי הרוח שטות שהוא הפך הדעת.

ועל פי רב מונע הרוח שטות מעבודתו יתברך על ידי מרדת הפרנסה מחמת שהרוח שטות מטעה אותו פאלו יש בכח ידיו להמשיך פרנסה שהיה בחינת פגם ואמרת 'בחי ועצם ידי עשה לי וכו'. על בן צריכין לרחץ ידיו במים להורות שהפרנסה הוא רק על ידי מרדת הידים במים עד שנכבדו בהידיים שיש בים ההכמה שמשם כל הפרנסה.

כי הידים בקדשה הם בחינת בטהון שפרימין ידיו לח' יתברך בבחינת פרשתי ידי אליך שפתימי אליך כפי. כי אין לי שום בטהון בכחי ועצם ידי. כי אם בך לבד בטהימי. ועל בן נקרא רהיז לשון בטהון כנ"ל

כי כל הפרנסה והעשירות שפלים נמשכין על ידי מים שפגמלים כל דבר ואפילו אוצרות (כמו שמבאר במקום אחר) בבחינת יפתח ה' לך את אוצרו וכו' לתת מטת ארצה בעתו וכו'. הפל נמשך מים ההכמה הנ"ל על ידי הבטהונות של ישראל. ועתה בפסח צריכין שתי רהיזות. שמקדם אכילת הכרפס נטילין גם בן ידיו שהיו סימן ו'רחץ'. לומר שאפילו אכילה זאת של מעט ירק אין בכחי להמשיך כי אם על ידי בטהון בחסדך לבד. וזה עקר שלמות הבטהון שאפילו בשהאדם בעניית ובהדקות גדול ופרנסתו מצמצמת מאד ואין לו כי אם מעט ירק אל יתרחק אחר מודותיו רק יאמר הלא גם זה המעט ירק הוא חסד נפלא מה' יתברך. על בן אני בוחט בו. כי האלקים הרוצה אותי במעט ירק הזה הוא יכול לפרנסני בכבוד ועשר גדול כרצונו. כי לא ממוצא ומפערב וכו' כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים:

ויש לרמוז שעל – בן בנהו רבותינו וזרונם לברכה בשם כרפ"ס. וכל המפרשים תמהים על זה. אך על פי הנ"ל יש לרמוז שעתה ביציאת מצרים בתחלת הגאולה שהיו ישראל חזקים מאד מאד בטהון. כמו שכתוב, וגם צדה לא עשו להם. והכתוב משבחון מאד על זה, כמו שכתוב, וזכרתי לך חסד נעוריה וכו' לכתך אחרי במדבר וכו', כמו שפרש רש"י שם. על בן אנו מומשיכין עתה עלינו הבטהון בזה. כי אנו מאמינים שגם זה המעט ירק הכל בהשגחה נפלאה מה' יתברך. ועל בן נקרא בשם כרפס

נוטלים ידיים^צ בלי ברכה

טוב שיכוון בנטיילה שהיא רק לצורך אכילת הכרפם ולא לסעודה (סדר פסח כהלכתו)

אומרים יחד בקול

כַּרְפָּסִי

שהוא שם של בגדי משי וקררים, כמו שכתוב, חור כרפס ותכלת. בלומר אני בוטח שהכל בידך וזה המעט ירק הוא הדוש נפלא כמו לבושים יקרים הנקראים כרפס. ואני בוטח בך שאמתה וכול להגביהני לפרנסני בעשר וכבוד כבגדי כרפס פי הכל בידך לבד. וזה עקר המתקת מהין דקמנות. וזה עקר תקוין העניית שבשכיל זה נקראת המצה להם עני שהיא תקוין להעני. פי העקר על ידי בפתוח שהיא בחינת מצה שנאפית בהפוזן פי גרשו ממצרים וכו' וגם צדה לא עשו להם.

וזהו גם בן אכילת הכרפס שרוחצין ידיו ואוכלין אותו קדם כל המאכלים להזק בהפתוח מתכלית תכלית העניית. לבטח בו בישועתו פי הכל ממנו יתברך לבד והעשר והכבוד מלפניו וכו'. שעל ידי זה מנגרשין הרוח שטות בחינת שטו העם ולקטו וכו'. וזוכין לדעת הנזיל שהיא בחינת פלגיות העולמות שהיא בחינת גלגל החזור המבאר בהתורה של 'אאלת שבת' וכו' הנזיל. שהיא בחינת זה ישפיל וזה ירים בחינת המנגיח לשבת המשפילי לראות וכו' מקימי מעפר דל מאשפת ירים אכיון. בחינת ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרויטם. שהכל בבחינת גלגל הנזיל שעל ידי כל זה זוכין להארת הרצון בשעת האכילה שנמשך מישם כנ"ל:

בלקוטי עצות המשלש כתב שהגלגל הזה הוא בחי' המקיפין הנזכרים בתורה שהם בחי' עגולין בחי' גלגל.

עוד עיין לק"ה ר"ה ג' ו' מבאר ששתי הנטילות הן בחי' פסח ושבועות, בחי' קריעת י"ם שהיה טבילה לבע"ת, ומקוה של שבועות לתוספת קדושה משער הנ' (לצדיקים)

^צ **עיין ביאור הלכה** בסמך תען סעוף ו' (ד"ה פחות מכוית) שמקשה הרי פחות מכוית איצ נטילה לדבר שמיכולו במשקה, והביא דעת הרמב"ם שצריך כוית, ורשב"ץ שפסק כן, אבל למעשה נשאר בצ"ע

עוד ראיתי במרפסין איגרי שלדעת הקרית ספר (הלכות מוצאת אובלן) הטובל במים מלוחים איצ נטילה. ואולי יש לחלק שהקרית ספר התכוון למי הים שהם מלוחים מטבען, ולא דמי למים שהמיסו בהם מלה.

ואולי קצת לתת טעם לנטילת ידיים זו, אע"פ שלכאורה אינה צריכה מצד השיעור, ועוד שגם בכזית יש הרבה שמקולין בזה היום, שלא ליטול. ואולי כי הלב נמצא בין הידים וכמוכא שע"י נטילת ידיים זוכה לטהרת הלב, ורחץ לשון במהון ואמונה שבלב כמ"ש בהוצאת ס"ת ביה אנא רהיצנא, וזהו שאומרים קדש ורחץ בו החיבור דייקא כאן, כי חכמה איקרי קדש, וכדי שלא נחשוב לרגע שהכמה לבד יש לה ערך אלא רק מה שמאורה בכלי הלב ולכן רוחצים הידים לטהר הלב.

וראיה נפלאה נ"ל שאפשר להביא מוש"ע אורה חיים סימן ד סעוף יט – המקוין דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפהד ז' ימים. המוגלה ולא נטל ידיו מפהד ג' ימים. הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו מפהד יום אחד ואינו יודע ממה מפהד: נמצא שאי נטילה גורם לפחד דהיינו חוסר במהון.

^צ **כרפס** – עיין לק"ה ר"ה ג' אות ט – ו) גם כרפס הוא לשון פלי מילת פמו שכתוב חור כרפס ותכלת והוא רמו לקתנת פסים שעשה יעקב ליוסף שעל ידי זה נתגלגל וירדו אבותינו למצרים

מעם אכילת כרפס הוא כדי שישאלו התינוקות, ואעפ"כ לא חילקו וגם היושב בסדר לבדו יאכל כרפס. (שי"ע הרב טו)

מובלו בידו במי מלה, ולכתחילה ימבול גם האצבעות, כדי להתחייב בנטילה לכ"ע. ויכוון בברכת בורא פרי האדמה לפטור המרור והכורך. ויאכל בלא הסבה^{צ"ב}, פחות מכזית^{צ"ג}, כדי שלא יתחייב ברכה אחרונה (טור^{צ"ד}). ואם אירע שאכל כזית לא יברך ברכה אחרונה (מ"א) כדי שתפטור ברכתו את המרור.

(וכמדתה שמוכא בפפריים), הינו כי פתנת פסים הוא בחינת חלוקא דרבנן בחינת תורה שבעל פה שהיא בחינת מחלקת לשם שמים. ועל שם זה נקרא חלוקא לשון חלוקי דעות. ועל פז על ידי הפתנת והחלקה הזאת נתעורר מזה מחלקת יוסף ואחיו פי על ידי זה וישנאו אותו והלקו עליו. וזה המחלקת שביני יוסף ואחיו היה ראוי שיהיה בבחינת מחלקת שבקדשה מחלקת לשם שמים שהוא קיום העולם. וכודאי מונתם פך היה כי גודאי מונת מחלקתם היה לשם שמים. אף אף על פי כן לא נמלטו מנפגם ונפגם אותו המחלקת שבקדשה עד שיינקו מזה הספרא אחרא פי עקר ינקתם ממחלקת שבקדשה כנ"ל ועל ידי זה נתגלגל וירדו אבותינו למצרים. ועל פז עתה בפסח בעת יציאת מצרים נמלין כרפס רמז לכתנת פסים כנ"ל. שעל ידי זה התינוק שואל מה נשתנה שזה בחינת מחלקת לשם שמים מחלקת שבקדשה. ומתקנין מה שנפגם המחלקת שבקדשה שהוא בחינת פתנת פסים על ידי אחי יוסף כנ"ל.

ועיין ר' צדוק – קונטרס עת האוכל את [מז] מבול ראשון דכרפס ידוע סודו מהאריז"ל דרומז למוחין דקטנות. הכונה מקביל למה שאמרו רבותינו ז"ל כדי שיכירו תינוקות וישאלו. השאלה מיוחס לתינוקות ולקטנים, כי מוצד הקטנות הוא העדר הידיעה. ומכל מקום הוא קצת דעת וצריך למוחין דקטנות שיכיר לשאול. וכך קבעו חכמים מלשון הכתוב, כי ישאלך וגו', דספור יציאת מצרים הוא דרך שאלה ותשובה והוא שואל לעצמו. והיינו דכך הוא סדר השגת אור בלילה זו על ידי השאלה משיג התשובה. ועל ידי הקטנות הקודם מאיר בו אחר כך הגדלות. ואור הקטנות דשאלה הוא משיג על ידי אכילת הירקות במבול ראשון דאמרו ז"ל דירקא גריר לבא. וירק מזון בקטנות ובכחו גריר לבא להתאות ומוליד השאלה שהוא התאווה לדעת התשובה. וכל ענין ליל פסח וכל קדושת הפסח הוא לקדש הדיבור על ידי האכילה שהמאכל מזון הנפש בענין שיפתח שפתיו בספור דיציאת מצרים. וכל מאכל מוליד דיבורים מיוחדים וכן כל כוס. עכ"ל.

כרפס – ראיתי רמז יפה – כרפס ר"ת כל רכב סוס פרעה. ומובלים במי מלה לרמזו שטבעו בים שמימיו מלוחים. נמצא פותחים בסוף הגאולה כי עד שטבעו בים עדין ישראל פחדו מהם ובפרט שהיו עבדים בני עבדים כמה דורות והפחד מהמצרים היה משרש בהן, וכשטבעו בים סוף, נעשה לו סוף.

כרפס – בכתבי הקדש לא נזכר כרפס, אלא במגילת אסתר שם של כנ"ג יקר, ובליל הסדר הוא ירק זול, ואולי כי פורים הכנה לפסח, ומה שכפורים היא השגת המקיפים בחי' לבוש, כליל הסדר שהאורות עצומים ונפלאים, אזי המקיף נעשה פנימי וזול, ביחס לאורות שמאירים עתה.

^{צ"ב} **נחלקו** בזה הקיצור שי"ע (ק"ש ג') מחייב הסבה, וברכי יוסף (תע"ג יד) עפ"י הסוד כתב שלא להסב.

^{צ"ג} **עיין הגדה** הג בהג מעם להקל ולאכול מהכרפס שיעור כזית בינוני שלנו ואין זה בגדר הנכנס לספק ברכה אחרונה אלא באכילת שיעור חצי ביצה בינונית שלנו, עי"ש.

^{צ"ד} **עיין טור** ס' תע"ג מחלוקת ראשונים – לר"י ברכה זו על האדמה פושרת את המרור, ולרשב"ם והסכים לזה הרא"ש שהמרור דהיינו חסה, פטור מברכה ראשונה כיוון שהוא מדברים הכאים מחמת הסעודה. ומחשש לדעת ר"י פסקו שלא לאכול מהכרפס כזית, כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה, ויכול לפטור ברכתו את המרור. ואף אם אכל כזית לא יברך, ויטמון על כך שנפטור בברכת המזון

בשער הכוונות כתב לקחת דווקא כרפס ולא ביאר מהו (והחת"ס כתב דהיינו סלרי^{אפ}). בהגדת אור זורח כתב יקה צנוק^ב או בצלים רכים או קארטאפיל^ב (תפוא"א) מבושל^ק, אבל לא ירק שיוצאים בו חובת מרור^ק.

הַרְיֵנִי מִקְשֶׁר עֲצָמֵי בְּאֲכִילַת כֶּרֶפֶס לְכֹל הַצְּדִיקִים הָאֲמִתִּיִּים שֶׁבְּדוֹרְנֵנוּ וּלְכֹל הַצְּדִיקִים הָאֲמִתִּיִּים שׁוֹכְנֵי עֵפְרָה קְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּוֶה וּבְפָרְט לְרַבְּנֵנוּ הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יְסוּד עוֹלָם נַחַל נִבְע מְקוֹר חֲכָמָה רַבְּנֵנוּ נַחְמֵן בֶּן פִּינְיָא זי"ע אָמֵן.

הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת אֲכִילַת כֶּרֶפֶס. לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשָׁא פְּרִיָּה הוּא וְשִׁבְיַתָּהּ בְּדַחֲלֵהּ

עם המרור. וצ"ע כיום, שהדרך לאכול חסה בכל יום, הוי לדידן כדברים הבאים מחמת הסעודה, ואין שום צד לומר שלא יפטר המרור בכרכת המוציא. אם כן לכאורה ישנתנה הדין, ומעיקר הדין יכול לאכול כרפס יותר מזכית, ולברך אחריו בורא נפשות רבות, כי המרור לא צריך ברכה. אולם לכתחילה אין לנו לשנות ממה שתקנו קדמונינו בסדר. (אף שיש צד לומר שעדיף לאכול כזית לצאת דעת הסוברים שצריך בכרפס כזית). (שאלת ר' אברהם מרקסון אשדוד פולטום 128)

^א הו"ל דרשו כרפס פרך דס' רבוא, דהיינו עבודת הפרך שהמרור רומז לה, וכן צריך לכווין בכרכתו של הכרפס לפטור ברכת המרור, משמע שהם קשורים זה לזה. ובשער הכוונות פסח דרוש ו' כתב בזה כוונות עפ"י הסוד, שעל כן צריך דווקא כרפס ולא ירק אחר.

^{אפ} בשו"ת חת"ס סימן קל"ב כתב מ"ו הגאון מו"ה נתן אדלר טרח ויגע לידע איזה הנקרא כרפס? ומצא שנקרא ברוב הלשונות אפי"א, והוא הנקרא בלשון דיימש צעלי"ר, וכן אנו נוהגים אחריו. ונתתי סימנא מילתא אפי"א ר"ת אל פועל ישועות אתה. עכ"ל. וכ"כ המחצית השקל (תעג קס"ד) בשם גברא רבה.

^{אפ} וכן כתב הקיצור ש"ע והמובחר לקחת צנוק, וכן נהגנו בצאנז, אבל צ"ע כי צנוק נחלקו (החכמת שלמה והאלף לך שלמה) אם יוצאים בו חובת מרור. (קנין תורה צו תשע"ז)

^{אפ} עיין הגדת חג בהג שכתב שהאוכל תפוח אדמה מבושל, יאכלנו בידו, ולא במזלג, דבמזלג א"צ נטילה לדבר שמיכולו במשקה.

וראיתי מקשים על שני המנהגים, על כרפס קשה שהסלרי לא פשוט שברכתו אדמה, דאינו מאכל בעצמו, ותפוא"א אינו ירק הבא לעורר תאבון, אלא הוא משיביע קצת.

^{אפ} מנהג זה התחדש בגלות כשלא היה להם כרפס (מתיבתא) ועיין ערוך השלחן (תעג י). אבל גליון מרכז הוראה פסח ע' כתב שמנהג רוב הקהילות היום בתפוח אדמה. ובקנין תורה צו ע' כתב שמי שמברך עליו שהכל, לא יקה אותו לכרפס. ואילו החיי אדם ח"ב כלל קל כתב הירקות לטיבול ראשון נוהגין כל האשכנזים ליקח העליון מן "פעמטרזיליע", בלשון פולין "פעמטרעסקע". ומה שלוקחין לטיבול בצל, כיון שאין להם ירק, נוהגין כן; וכנראה לדעתו זה הכרפס וכמבואר בירושלמי שביעית (ט א) אמרי' מהו כרפס שבנהרות רכי יומי כ"ר אמר פיטרוסלינן, והיינו מה שנקרא היום פטרוזיל"ל כמו שכתב התניו"ט (שבת ט"ז ד').

^{אפ} מי שאין לו ירק לכרפס אלא מרור, מבואר בש"ע (תעג ב') שיברך עכשיו שתי ברכות, בורא פרי האדמה, ועל אכילת מרור, ובמיבול שני יאכל מרור בלא ברכה.

וְרַחֲמֵינוּ לְיַחַד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוָדָא שְׁלִים עַל
 יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם פֶּל יִשְׂרָאֵל.
 וַיְהִי נֵעִם אֲדָנִי אֶלְהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ
 וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הָאָדָמָה:

טובל^ק במי מלח^ק ואוכל פחות מכוית בלא הסבה^ק

^ק **הטיבול** הוא דרך חירות מנהג מלכים. והוא גם דבר משונה הנעשה כדי שישאלו התינוקות, ומשיבין להם שכן עושים המלכים, כדי שיהיו תאבים לאכול, ואז שואל התינוק מדוע היום מתנהגים **כמלכים**, ומשיבין לו עבדים היינו (שליה)

שמעתי בשם הרב, שמספר על אחד הצדיקים, שעשה הרבה דברי משונים בליל הסדר, כדי שבנו ישאל, והבן לא שאל כלום. ושאל את הבן אתה רואה דברים משונים אין לך שום קושיא על זה? והשיב לו הבן, על אבא לא שואלים שאלות.

עיין הגדת חג כהג כמה טעמי הראשונים לכרפס דווקא, לאורחות חיים והמנהיג ומהרי"ל הוא זכר לם' רבוא שעבדו בפרך. והאריז"ל הזהיר בשער הכוונות שמנהג ישראל תורה, לכן צריך לקחת דווקא כרפס. עי"ש ובכף החיים סימן תעג סעיף יד. עוד מצאנו לאורחות חיים ורבינו מנוח שנהגים בכרפס זכר לכתנות פסים של יוסף שעל ידה ירדו למצרים, ולדבריהם אפ"ל שמעם לטיבול אפילו במקום שאין תנוקות שישאלו, זכר למכילת הכותנת בדם, ומעם שתיקנו מנהג זה קודם לסעודה, הוא עפ"י פסיקתא רבתי פרשה י' (עיה"פ זה יתנו) שאמר להם יהודה לאחים מה בצע נהרגנו? פי' כיצד נשב ונאכל ונברך, הרי זה (תהלים י"ב) וּבִצְעַ פֶּרֶךְ נֶאֱיָן ה', (סנהדרין ה') אלא לנו ונמכרנו לישמעאלים, נמצא שע"י אכילה והברכות נתגלגל יציאת מצרים.

^ק **עיין** טעמי המנהגים אות תקכב ובהנה אות לב ביאר מהר"ש מבעלז זכר לם' רבוא שטבלו ביאור כדי שיותר להם הפסח ונעשו המים עכורים מלוחים ולא מצאתי עוד פירושים.

יש **הטובלים בחומין** כלשון הש"ע סימן תע"ג, ושניהם כרפס והחומין, רמז לדין הקשה בעם חומין. ^ק **בסודור האריז"ל** כתב שא"צ הסיבה, ובאבודרהם כתב לאכלו בהסיבה וכן כתב הקיצור ש"ע.

אומרים יחד בקול

יְחִי־קַמְ

נומל מצה אמצעית^פ ובוצע לשנים^{קא}

^פ **טעם ליחץ** כדי לאכלה פרוסה וכדי להממין הציה לאפיקומן, להרמב"ם היחץ הוא לפני ברכת המוציא, ואנו נוהגים כדעת המור שיהי אחר כרפס, והמעם כדי שההגדה תאמר על לחם עוני, שהרי אומר אה להמא עניא. (רבנו מנוח על הרמב"ם)

יחץ היינו שטובים המלה לשבר הח' שיהיה לה', היינו שיצור ההסתרה שהיא מנחי' עשו החית יעב, שיהיה גילוי, בחי' ה', הרומז לבניה, עולם התשובה, כמבואר בגמ', שע"כ יס לה פתח קטן למעלה, שכל הנופל מלמטה ורואה לשוב מעלים אותו פתח מן האל למעלה.

^ק **שובר האמצעית דווקא**, כדי שבהמוציא לא יהיה עובר על המצוות. (להגר"א שובר העליונה) ואם אין לא אלא שתי מצות, לא ישבור כלל (מ"ב תפב ט').

לשון הש"ע סימן תעג אמצע סעיף ו' ויתן הציה לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן, ונותנים אותה תחת המפה, והציה השני ישים בין שתי השלימות, ויגביה הקערה, שיש בה מצות, ויאמר הא להמא עניא עד מה נשתנה

^{קא} **הטעם ליחץ**, כי זה אחד הפירושים למה שנקראת המצה לחם עני. מה עני בפרוסה בפסחים קמו: ג' פירושים מהו לחם עני ונפסק ככולם.

עיינ לקי' עי'ת (ג' אות ב' ג') ועל כן משברין האמצעית שהוא הלוי דמינה דינין מתערין כידוע. ומשם משתלשל ויורד יניקת ההסתרה. וצריך להמתיק הדין בשרשו. ואז ממילא הם נשברין ונופלים למטה.

ובאות ד – ועל כן עיקר מצות מצה, היא רק בוו שנשברה, שבה מקיימין אכילת מצה ואפיקומן. והיא הנקראת לחם עוני, שהיא עיקר המצה כמבואר. כי דייקא על ידי בחינת שבירת המצה האמצעית, נעשה בחינת מצה. כי היא בעצמה בחינת שבירת חמץ למצה, דהיינו בחינת התגלות ההסתרה שנעשה על ידי שבירת בחינת הדין של הלוי כנ"ל. ועל כן נקראת יחץ, בבחינת הצות בחינת כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, בחינת התגלות הסתרה כנ"ל. וזה עושינ אחר הקידוש, דייקא וכו'

לקי' גילוח ג' אות יד – וזהו בחינת מצה פרוסה שפורסין אותה לשנים בבחי' ה"א שהיא דלית יוד. והחלק האחד טומנין ומצפיני' לאפיקומן והחלק הב' מגלין ועונין עליו דברים הרבה. היינו כנ"ל שמרמזין שעדיין הדעת רחוק ממנו בחי' אמרתי אהבמה והאי רחוקה. ועל כן אין אנו רוצין להשתמש עם הדעת עכשיו כלל. רק החלק הנקרא לחם עני שעונין עליו דברים הרבה כי אנו מתחוקין רק באמונה ועונין וצועקין להשי' ומשתוקקים אליו. אבל החלק הגדול המרמז לדעת אנו טומנין עד הסוף. כי א"א להשתמש בדעת עד לבסוף המרמז על הקין האחרון שאז תמלא הארץ דעה ואז נזכה לדעת שלם כמו"ש ומלאה הארץ דעה לדעת ה' וכו'. כי אפיקומן בחי' דעת בחי' אפיקו מן בחי' עוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן ומן הוא הדעת כידוע:

אולי רמוז בגניבת אפיקומן דהיינו שקמני הדעת גונבים חכמה ולא מסתפקים באמונה לבד.

(עפ"י הסוד, הגדול בצורת ו' והקטן בצורת ד')^{ק"ב}, הקטן מחזיר לבין שתי השלימות^{ק"ג}, וישמור הגדול לאפיקומן.

ונוהגים לכרוך האפיקומן במפה וזכר ל"משארותם צרורות בשמלותם על שכמם"^{ק"ד} רש"ל כתב ישלשלו לאחוריו וילך בו ד' אמות ויאמר כך היו אבותינו הולכים משארותם וכו'.

נוהגים להחביא את הפרוסה הכרוכה עד למוף הסעודה כי היא זכר לאכילת הפסח^{ק"ה} ואז מחזירים אותה כדי לאכלה למצוות אפיקומן כמוף כדי שישאר טעם הפסח בפיו. מנהג ישראל שהתינוקות גונבים את האפיקומן^{ק"ו} ומבקשים תמורה על שמוכנים להחזירו.

^{ק"ז} **וביאר** בלק"ה שהגדול נקרא לחם מן השמים, והקטן לחם עני.

צ"ע כי יחץ לשון חצי, ובחצי אין אחד גדול מהשני, ואילו כאן המנהג לחצות דייקא אחד גדול ואחד קטן.

^{ק"ח} **מי שאין לו מצות שלימות**. עיין שו"ת משיב דבר ח"א סימן כא דן אם פרוסת לחם נקרא לחם, לתריץ מנהג זקנו שהיה נותן שתי פרוסות ללחם משנה, כשלא היה שלם. וכתב שמלחם הפנים שנפרם (מנחות יב) אין ראיה, כיון שצריך דווקא יב, ואם פרוסה היא לחם הן יב הלוח, אבל מתודה שנפרם לחמה אחר שהייתה הקרבן (מנחות מו). מוכח שפרוסה לא נקראת לחם. **ומתריץ** שבאמת תלוי איך בא לפנינו בתחילה, ותודה כיון שאפה שלם ונפרם אח"כ אבד שם לחם, אבל אם מתחילה בא לפנינו פרום, נקרא לחם. וע"כ בוצעים את המצה לאפיקומן קודם הסדר, כדי שכשבא לאכול כבר פרום לפניו, ונקרא לחם. **ונראה שזה דווקא לשיטת הגר"א** שהפרוסה היא הלחם משנה, אבל אנו נוהגים לקחת שלישית התחתונה שלימה ללחם משנה.

^{ק"ט} **מדוע על שכמם דווקא** – בהגדת חכמי ירושלים הקשה זאת בשם רבי משה ליב שחור מדוע על שכמם, ולא ע"י עבד או על החמור? ומתריץ עפ"י יבמות מו. הקונה עבד מגוי ומטבילו לשם יהדות לעבודתו, צריך לתקפו במים, שמה יאמר שמוכל לשם בן הוריו. ע"כ צווה שישאו משארותם על שכמם, שמיד שיוצאים מעבודת פרעה נכנסים לעבודת ה', ואין טענת יצאתי בן הוריו לעצמי.

^{ק"י} מקור המנהג להצניע ולשמור את הפסח למוף הסעודה, כדי שיאכל על השובע. עיין ספר **ויגד משה** (יה ז) דכתיב "ושמרתם את המצות". ובשם ספר **מקראי קודש** (פסח חלק ב סימן מא) כתב שאפיקומן זכר לקרבן פסח. וכתוב **במאירי** (פסחים קיד. ד"ה במקדש) שבזמן אכילת קרבן פסח, היו מצניעים את בשר הפסח, אחר אכילת כוית ממנו, ואוכלים בשר ההגונה. וכתב שמכאן אסמכתא להצניע את האפיקומן.

^{ק"יא} **המנהג לגנוב את האפיקומן** – עיין באר היטב תען סק יש בשם חק יעקב (ש"ע תעב סק ב) מביאר שם דמה שאמרו שמצוה למחר לאכול, כדי שלא ישנו התנוקות, מקורו בגמ' פסחים דף קט. תניא רבי אליעזר אומר הוטפין מצות בלילי פסחים כשביל תינוקות שלא ישנו. ונאמרו כמה פרושים על מאמר זה, והוסף החק יעקב ואפשר שמוזה נתפשט המנהג שמיניחין לתנוקות במדינות אלו להטוף האפיקומן שעיי"ז לא ישנו ויתעוררו לשאול עכ"ל.

וצ"ע דעיין **בעיה"ה** שמביא תוספתא שהוטפין מיד התינוקות מצה, משמע שהוטפין מהם, ולא שהם הוטפין, ולכאורה היכן שסתמה הגמ', פירשה התוספתא, ואיך אפשר לומר כהחק יעקב? עוד צ"ע אם כמעטו שלא ירדמו הילדים, הרי אחר מה נשתנה כבר אין טעם בגניבה. עוד צ"ע שהמנהג הוא גנבת האפיקומן ואילו במקור הוא הטיפה. ועיין פסקי תשובות שיש ללמד את הילדים לשון נקיה ולומר הוטפים ולא לומר גונבים.

אומרים כולם בקול

מגיד קיז

מה שהקשה מלשון הוטפים מהתינוקות עיין בספר **מנהגי רבי שלום מנוישטט** (סימן ג אות א) רבו של המהרי"ל, שמה שאפשר לעשות שינוי לתינוקות כדי שישאלו הרי זה משובח, כגון לחטוף מהן מה שיש להם וכדומה, מפני שהקטן מתאוה לזה. וכן הובא בספר **מנהגי המהרי"ל** (סדר ההגדה אות לו) וסיים שם כי הקב"ה מתאוה לזה. אמנם בדבריהם לא מוזכר כי התינוקות הוטפים. ועיין **אוצר החלכה** שמנהג זה נזכר כבר בראשונים **שהמהר"ם חלאווה** (פסחים ה"ט) כתב 'גזולים זה מיד זה לשמחה, כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו. ובספר **המכתבם** כתב 'גזולין וטורפין זה לזה'. אבל רבי **יעקב עמדין** (סידור הועב"ץ מכתב יד המחבר, שער המפקד, שער שני, שער השיר סדר הגדה, נתיב ה) כתב לגבי מנהג האשכנזים שהילדים גונבים את האפיקומן, 'יש לו סמך בגמרא (פסחים קטו). הוטפין מצה בלילי פסחים'.

בהסדר העורך (להר"ם ווינגרטן) הביא בשם ספר **מנחת אליהו** לרבי אליהו איתמרי בשם זקן חכם, וכן מובא בשם רבי אברהם שמה הורכ"ץ מבראנוב, על הפסוק (בראשית כז לה) "ויאמר בא אחיך במרמה ויקח את ברכתך", ותרגם אונקלוס 'נכנס אחיך בחכמה וקיבל ברכתך', וכן פירש"י במרמה – בחכמה. וצריך להבין מה החכמה בליקחת הברכות? אלא חכמת יעקב היתה, שהביא ליצחק אביו שני גדיי העיזים בפסה, והם היו קרבן פסח וקרבן הנגינה, ואז יאמר עליו לאכול מטעמי עשו, שהרי 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ויש רמז לדבר 'במרמה' בגימטריא 'אפיקומן, ומכאן רמז לחטיפת האפיקומן במרמה בליל פסח.

ועיין **מאורות** הרף על פסחים קט דעות ופירושים בענין גניבת האפיקומן וביאור **הגר"ח מבריסק** (שכיון שהוא זכר לפסח וקדשים צריכים שימור הרי מסירת האפיקומן לילדים אסורה) ועיי"ש שבריסק ו"חב"ד בטלוח, וכן סובר האררות חיים שהמונעו משובח, אבל בספר **נוהג בצאצא יוסף** כתב ששרשו בהררי קדש.

עוד צ"ע שהמנהג הוא שהגונב לא מהזירו עד שמבטיחין לו מתנה שיבקש. ומזה נגרם שכל הילדים עסקים כל הסדר כיצד לגנוב את האפיקומן, וצ"ע איך אפשר לקיים מצות והגדת לבנד באופן כזה. ועוד שמדברים מדברי חול שיקנו עי"ז ועוברים על "ממצוא הפצץ ודבר דבר" ומקח וממכר, ועיין **מעדני אשר** פסח תשעב (לקמן לפני צפון) עוד עיין בזה **שו"ת עשה לך רב** ו' לה הובא בעולמות 382 שלגבי בניו אין בזה איסור של גונב בדרך שחוק (ש"ע ה"מ שמה א) אבל לגבי זרים כיון שמתבייש לסרב יש חשש איסור. עוד בסוגיה זו עיין גליון עומק הפשט פסח תשעה העתקתי קצת לעיל.

ק"י מניד – לשון ואם לא יגיד ונשא עונו. היינו עדות שמביא לפנינו מציאות שהייתה במקום אחר בלי לשנות בה דבר שזה כה"י תיקון הברית, לכן רק בן ברית כשר לעדות. (אלא במקום שאין איש אשה כשרה שהרי גם היא אומרת בכרכת המזון על בריתך שהתמת בכשרינן)

מצות סיפור יציאת מצרים ויצא בשמיעה, מדין שומע בעונה, כך נפסק (ה"ת"ס סימן טו ומנחת חינוך כא ד) וש"ע הרב תעב כב הוסף דאדרבה עדיף משום ברוב עם הדרת מלך. ועיין רמב"ם המין ומצח ח' ב) אע"פ שיש חולק, עיין **מעדני אשר** פסח תשסו, ועיי"ש שכתב שנכד טוב יותר שישמע מסבו, מאשר מאביו. וכתב שם שטוב שיאמר האב בעצמו איזה עניין לבנו, דמצוה בו מבשלוחו, וצ"ע האם שומע בעונה הוא מדין שליחות.

מצות עשה מן התורה לספר בניסים ונפלאות אשר נעשו לאבותינו במצרים כליל מו בניסין קי"ה.

והנה במצות סיפור יציאת מצרים בראשונים הובא רק מצות סיפור יצ"מ אמנם במור ושור"ע כתבו חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה ע"כ. מוכח דגם בלימוד הלכות פסח מקיים מצות סיפור יציאת מצרים. אלא שאף מלשונם משמע שאין יוצא אלא אא"כ מספר גם מיצ"מ.

ועי' דרשות ח"ם (דף רס"ה ד"ה מצוה) כי ענין הסיפור ביציאת מצרים אינו לפלפל בהלכה ע"ש, ועיי' מנהגי ח"ם (פ"י אות ט"ז) שכל אריכתו היה לתרגם כל תיבה ותיבה בהגדה ולבאר הענין, ולא אמר שום דרוש כלל ע"ש. מבואר כי גם מפלפול במקראות ומאמרים הנזכרים בהגדה מנע את עצמו. ובסידור היעב"ץ שראוי ללמוד בענין אכילת פסח משום ונשלמה פרים שפתינו. (שו"ת בצל החכמה חלק ו סימן מז)

הַרְיֵנִי מְקַשֵּׁר עֲצָמֵי בְּסִיפּוֹר יִצְיַאת מִצְרַיִם לְכָל הַצְּדִיקִים
הָאֲמֵתִים שְׁבֻדוֹרְנוּ וְלְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתִים שׁוֹכְנֵי עֶפְרַיִם
קְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמֶּדֶה וּבַפָּרָט לְרַבְּנֵנוּ הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יְסוּד
עוֹלָם נַחַל נִבְעֵי מְקוֹר הַחַמָּה רַבְּנֵנוּ נַחְמֵנוּ בְּזֶן פִּינָא זִי"ע אֲמֵן.

**הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְתַנִּים הַמְצֻוֶה לְסַפֵּר
בִּיצִיאת מִצְרַיִם.**

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ
בְּדַחֲלֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ לְיַחַד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְדָּא
שְׁלֵימָה עַל יְדֵי הַהוּא טַמְּוִיר וְנַעְלָם בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל.

חבית הלוי מחדש (סוף בראשית) שברכת כהנים א"א לצאת בשומע כעונה כיון שהמצוה לברך בקול רם שנאמר "אמור להם" וכמבואר בסוטה לה: כאדם שאומר לחבירו. והשומע כעונה אינו קול רם. ולפ"ז צ"ע כיצד בהגדה יוצא בשומע כעונה והכתיב "והגדת לבנך" וכנ"ל בעינן כאדם המגיד לבנו. ועוד שהרי צריך לאמרה בקול רם כמ"ש להם עוני שעונים עליו דברים הרבה ובסוטה דרשו ד"וענית" הוא לשון קול רם. (מרפסין איגרי)

קי"ה הגדת אור זורח. ועיין לקמן קושית המפרשים מדוע לא מברכים על מצוות והגדה לבנך.

ויהי נעם אֲדָנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

בשעת אמירת ההגדה והברכות לא יסב דאינו דרך כבוד דבעינן אימה ופחד מכבוד השכינה.

כשאומר ההגדה תהיה המצה מגולה, כי נקרא לחם עוני, שענין עליו דברים הרבה (של"ה)

יש נוהגין למוזג כאן כוס שניה, אבל אנו נוהגין למוזג אחר הא לחמה עניא וכו' לפני מה ששתנה.

עיין תורה ב"ט שנהגים לומר ההגדה בקול רב^{קכ}

נוהגים לקרא הזוהר בפרשת בא המדבר מוגדל שבחכ"א ספור יציאת מצרים (זהר רעיא מהימנא פרשת בא דף מ:)

כ"ו פְּקוּדָא בְּתַר דָּא, לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָא דִּי־יְצִיאַת מִצְרַיִם, דְּאִיהוּ חַיִּיבָא עַל בְּר נֶשׁ, לְאַשְׁתַּעֵי בְּהַאי שִׁבְחָא לְעֵלְמִין. הֲכִי אֲזִיקְמֵנָא, כֹּל בְּר נֶשׁ דְּאַשְׁתַּעֵי בִּי־יְצִיאַת מִצְרַיִם, וּבְהַהוּא סְפּוּר חֲדַי בְּחֻדוּתָא, זְמִין אִיהוּ לְמַחְדֵי בְּשִׁכְנֵינָא לְעֵלְמָא דְאַתִּי דְהוּא חֲדוּ מִכְּלָא, דְּהַאי אִיהוּ בְּר נֶשׁ דְּחֲדַי בְּמַרְיָה, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדַי בְּהַהוּא סְפּוּר.

תרגום- כ"ו - מצוה אחר זו לספר בשבח יציאת מצרים, שהיא חובה על בן אדם לדבר בשבח זה לעולמים. כך בארנו, כל אדם שמדבר ביציאת מצרים ובאותו ספור שמח

^{קכ} עיין תורה ב אות י' - "וַיִּרְעוּ לָנוּ הַמִּצְרַיִם וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ" פִּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (1): זֶה מִשְׁה. "וַיִּצְיָאֵנוּ" כִּי פָּנִם הִבְרִית הוּא פָּנִם הִדְעַת, בְּבַחֲנֵינָא (בְּרֵאשִׁית ד) "וַיִּדַע אָדָם", וְהַקּוֹל הוּא מְעוּרָר הִדְעַת, בְּבַחֲנֵינָא "הַקּוֹל מְעוּרָר הַכּוֹנֵנָה": וּבְשִׁבְלֵי זֶה: "וַנִּצְעַק וְכוּ". "וַיִּשְׁמַע אֶת קוֹלֵנוּ", וְהַקּוֹל מְעוּרָר הִדְעַת, "וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ" זֶה מִשְׁה, בְּחֵינָא דְעַתָּה, וְעַל - יְדֵי הַתְּגַלּוּת הִדְעַת בְּתַקְוָנוּ, אֲזַי "וַיִּצְיָאֵנוּ". וּבְשִׁבְלֵי זֶה אֲזַמְרִים אֶת הַהִגְדָּה בְּקוֹל רֹם, כִּי הִנְאֻלָּה הוֹתֵהָ עַל - יְדֵי קוֹל, בְּבַחֲנֵינָא "וַיִּשְׁמַע אֶת קוֹלֵנוּ". וּבְשִׁבְלֵי זֶה נִקְרָאת בְּשֵׁם הַהִגְדָּה, לְהוֹרוֹת עַל תַּקְוַת הִבְרִית, בְּבַחֲנֵינָא (דְּבָרִים ד): "וַיִּגַּד לְכֶם אֶת פְּרִיתוֹ".

גם עין תורה רא - כּוּרְמוֹ בְּתַרְגוּם (אִיכָּה ב): שִׁכְפַסְחָ צוֹעֲקִין בְּהַתְּפַלָּה כְּמוּכָא עַל פְּסוּק: "קוֹל נְתָנוּ בְּבֵית ה' כִּיּוֹם מוֹעֵד", "קָקַל עֲמֵיָא דְּמִצְלִין בְּחֵגָא דְּפִסְחָא, עֲזִין שָׁם בְּתַרְגוּם: (מְשַׁלִּי י):

^{קכ} **וכן כתב** הריטמב"א בסדר ההגדה שלו (הלכות פסח חג בהג אות טו ס"ק 25 ועיין כף החיים סימן תעג ס"ק קכו בשם רש"ל

^{קכא} **הבני יששכר** ניסן א' ע"ד הדרש- שואל מה השבחה שיצאנו פעם ממצרים, הרי היום עדיין אנו עבדים בשעבוד מלכויות. ותירץ שהחילוק עצום, כי גלות מצרים הייתה ללא תורה ומצוות, לכן גאולת מצרים הייתה בבחי' גאולת עולם, כי לעולם לא תהיה עוד גלות כזו, ללא תורה, ולכן דייקא שם היו בסכנה לוליה החפזון, אבל בשאר גלויות נשארנו מצויינים עד היום.

בשמחה, עתיד הוא לשמח בשכינה בעולם הבא שהוא שמחת הכלל, שהרי הוא אדם ששמח באדונו, והקדוש ברוך הוא שמח באותו ספור.

ביה שענתא, בניש קודשא בריך הוא לכל פמלייא דיליה, ואמר לון, זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי, דקא משתעו בני, וחדאן בפורקני. כדין בלהו מתבנשין, ואתיין ומתחברין בהדייהו דישראל, ושמעו ספורא דשבחא, דקא חדאן בהדוא דפורקנא דמריהון, כדין אתיין ואודן ליה לקודשא בריך הוא, על כל אינון נסין וגבורן ואודאן ליה על

עמא קדישא דאית ליה בארעא, דחדאן בהדוה דפורקנא דמאריהון. תרגום- באותה שעה כונס הקדוש ברוך הוא לכל הפמליא שלו, ואמר להם: לכו ותשמעו את ספור השבח שלי שמדברים הבנים שלי ושמחים בגאולתי. אז כלם מתכנסים, ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור השבח ששמחים בחדות גאולת אדונם. אז באים ומודים לקדוש-ברוך-הוא על כל אותם נסים וגבורות, ומודים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם.

כדין אתוסף ליה חילא וגבורתא לעילא, וישראל בההוא ספורא יהבי חילא למאריהון, כמלכא, דאתוסף חילא וגבורתא, כד משבחין גבורתיה, ואודן ליה, ובלהו דחלין מקמיה, ואסתלק יקריה על בלהו. ובגין כה, אית לשבחא ולאשתעי בספור דא (דף מ"א ע"א) כמה דאתמר. כגוונא דא, חובה איהו על בר נש, לאשתעי תדיר קמי קודשא בריך הוא, ולפרסומי ניסא בכל אינון ניסין דעבד.

תרגום- אז מתוסף לו כח וגבורה למעלה, וישראל באותו ספור נותנים כח לרבונם, כמו מלך שמוסיף כח וגבורה כשמשבחים גבורתו ומודים לו, וכלם פוחדים מפניו, ומתעלה כבודו על כלם. ולכן יש לשבח ולדבר בספור זה כמו שנאמר. כמו זה חובה על בן אדם לדבר תמיד לפני הקדוש ברוך הוא ולפרסם את הנס בכל אותם נסים שעשה.

ואי תימא, אמאי איהו חובתא, והא קודשא בריך הוא ידע בלא, כל מה דתוה, ויהוי לבתר דנא, אמאי פרסומא דא קמיה, על מה דאיהו עבד, ואיהו ידע. אלא ודאי אצטריך בר נש לפרסומי ניסא, ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבד, בגין דאינון מלין סלקין, וכל פמליא דלעילא מתבנשין, וחמאן לון, ואודאן בלהו לקודשא בריך הוא, ואסתלק יקריה עליהו עילא ותתא. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

תרגום- ואם תאמר, למה זה חובה, והרי הקדוש ברוך הוא יודע הכל, כל מה שהיה ושהיה לאחר מכן, מדוע פרסום זה לפניו, על מה שהוא עושה, והוא יודע? אלא ודאי צריך אדם לפרסם את הנס ולדבר לפניו בכל מה שהוא עשה, משום שאותם דברים עולים, וכל הפמליא שלמעלה מתכנסת, ורואים אותם ומודים כלם לקדוש-ברוך-הוא, ומתעלה כבודו עליהם למעלה ולמטה. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

מגביה הקערה שבה המצות ואומר בקול רם^{קכ} ובהתלהבות

קכג **הא לחמא עניא** קכד

^{קכג} **משנה ברורה** תעג סא צריך לאמרו בקול רם. ועיין **כף החיים** סימן תעג ס"ק קכו בשם רש"ל שיאמר הא לחמא עניא בקול רם, וכן את כל ההגדה אפילו כשהוא יחידי, עיי"ש. וראיתי בשם הרבי מבעלז שדייק הלשון לחמא עניא כמ"ש וענית ואמרת בפרשת ביכורים שלמדו בגמ' סוטה אין עניה אלא בצעקה והרמת קול.

עיינ **עיוני ההגדה** שפסקא זו לא נזכרת לא במשנה ולא בגמרא, וכתב השב"ח^ל שנתקנה בזמן הבית, והיו אומרים אותה לפני שחיטת הפסח, ואמרוה בארמית לשון שמהה. ועיי"ש עוד מעמים, וכאן נתקנה לזכרון בעלמא, אבל הראב"ה כתב שנתקנה בבבל, לכן נתקנה לאמרה בארמית.

והפשט הפשוט שאומרים זאת לאורחים שבהוין כדמשמע בהמשך ולכן נאמר בארמית שנהגו העם לדבר בה אז. אבל בהגדת גדולי ישראל בשם **אמת ליעקב** ראיתי שאומר שנאמר כלפי מעלה, ולכן נאמר בארמית, אע"פ שמלאכי השרת לא נזקקין לארמית, כי כאן כל הפמליא של מעלה באה לשמוע, כמבואר בזהר. ובאמת בזה יתורץ מדוע לא פותחין את הדלת באמירה זו, ועוד יותר מזה עיין הגדת חכמי ירושלים שתיקנו דווקא לסגור הדלת, ואז לומר הא לחמא עניא.

וראיתי בשם **השבולי לקט** (סדר פסח אות ריה) שנתקן לאמרו ארמית כדי שלא יבינו המזיקין ויבואו להזיק. והקשו עליו במרפסין איגרי הרי יום שמורים הוא היום.

ועיין **מהר"ל** גבורות ה' פרק נא שכתב שהיא קריאה כדי להדגיש שההגדה נאמרת על הלחם כדרשת הו"ל לחם עני לעם שעונין עליו דברים הרבה.

^{קכד} **יש הגדות** שגרסו כהא לחמא עניא ועיין כף החיים סימן תעג אות קכה בשם מהר"ל שאין לשנות הגרסא ומכרת החולקים שהרי אין זה בעצמו הלחם שאכלו אינה קושיא דמצינו כה"ג לגבי צנצנת חמץ עיי"ש.

כהא לחמא עניא – בשו"ת **יהודה יעלה** ה"א כס' קנ"ז וזהו שכתוב כהא לחמא עניא דהיינו כהא דהיינו כזו הצורה שהיא עגולה. ועיין פרש"י שמות (יג לט) ויאפו את הבצק וכו' ענת מצת וכו' פרש"י ענת מצות חררה של מצה בצק שלא החמיץ. ועיין רש"י תענית כג עוגה – שורה עגולה כמו עוגה שהיא עגולה.

^{קכד} **הא לחמא עניא** – כך נקרא עפ"י הכתוב בדברים טז ג' – שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בהפזן יצאת מארץ מצרים.

בלק"ה הקשה למה נקרא לחם עני? שהוא העדר הדעת, כי אין עני אלא מן הדעת, והרי בכהאר"ו^ל מבואר שמצה היא מוחזן גדולים מאד מאד. ועיין לק"ה תפילין ו' אות יב עפ"י תורה עב תנינא שהגדלות היא השפלות, לכן מצה מוחזן גדולות, נקראת לחם עוני, דהיינו לחם גדלות. עוד בזה עיין אריכות בלק"ה גילוח ג' יג יד. ומבאר דייקא כיון שהם מוחזן גדולים, על כן כדי צריך לקבלם לסלק השכל.

ובתורה נו סוף אות ה' מבואר שמצה נקראת לחם עוני כי היא רפואה לעני מדעת.

ובעיוני ההגדה מקשה למה נקרא לחם עני? הרי החפזן זכר לגאולה, וכן לקמן בדברי רבן גמליאל מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. א"כ הרי היא סימן לגאולה ולא לעניות. ועוד אם היא סימן לעוני, מדוע נאכלת בהסבה, דרך הירות, ולא כמרור, בלא הסבה. ומתריץ שבמצה יש שתי בהינות,

די קבה אכלו אבהתנא

סימן עניות הוא בחיצוניות שלה, שנאפית כלי שום תוספת, ובכך ששוכרים אותה, ולכן דייקא כאן אחר ששברנו אותה, אנו מזכירים את הבחי' עניות שבה, ואילו לקמן רבן גמליאל אומר שהמצה על שום שנגאלו אבותינו, שזה מרמז הפנמות שלה, שנעשית בחפזון כמו הגאולה.

ודומה לזה בביאור יותר מבאר רבי יצחק חבר בביאור ההגדה יד מצרים – שמצת מצוה היא לחם עוני דווקא, כי זה הכלי דייקא לאור של ליל א' דפסח, אבל מצות שבעה העיקר שלא יהיו המין, בחי' זהירות מהמין והחפזון ובריחה מהסמ"א. וז"ל שם – הא לחמא עניא וכו': הענין כי אכילת מצה בליל פסח מצינו על שני דרכים, הא' הוא כמ"ש במשנת ר"ג "על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ" וגו', אבל עוד יש מעם אחר בזה, שהרי נצטוו ישראל במצרים על אכילת מצה עם הפסח, כמ"ש בפרשה "החודש הזה לכם" וגו', וזה היה קודם יציאתם ממצרים, שאכילת פסח היה קודם הצות ועדיין לא גורשו ממצרים. אבל הענין בזה שמצינו באכילת מצה ג"כ שני דברים, האחד שלא יהיה בו חשש חימוץ, ודבר זה נוהג כל שבעה, והב' הוא שלא יהיה בו השיבות כלל, שלא יהא נילוש ביין שמן ודבש, וזה אינו נוהג אלא כלילה ראשונה באכילת מצוה שיהיה דוקא לחם עוני, ומה שנצטוו באכילת מצה עם הפסח במצרים קודם צאתם משם, היה אכילת מצוה לחם עוני דוקא, משא"כ אכילת מצה כל שבעה, הוא מה שנצטוו אחר יציאתם משם למעם "כי גורשו ממצרים" וגו', ולכן מותר אפילו מצה עשירה, שהרי אף שלא יכלו להתמחה, אעפ"כ היו יכולים לתת בו יין שמן ודבש, שלזה אין צריך שיהיו זמן כלל.

אבל אכילת מצה לחובה הוא מטעם אחר. והנראה בזה שבעבור שהיה אז התחלת בואם תחת צל כנפי השכינה, כמ"ש "לבוז לקחת לו גוי מקרב גוי" וגו', "הללו עובדי כומ"ץ" וכו', וקרבת המקום לעבודתו יתברך, והיא מצוה ראשונה שנצטוו באכילת הפסח למשוך מעכו"ם שבידם, והראה להם הבורא יתברך שעיקר בריאת האדם הוא רק לעבודתו ויראתו, ושלא יעשה עיקר בעניני הכלי הזמן ותענוגיו, ואף הלחם אשר עליו יהיה האדם וא"א לו להיות בלעדו, לא יעשה ממנו תענוג ליתן בו יין שמן ודבש למען רבות להתענג במוותרות שאינם הכרחיים לחיי האדם, אלא כך דרכה של תורה, פת המלח תאכל, לחם עוני בלי שום תיקון מותר, רק מה שיספיק לחיו על צד ההכרה, ולכן נצטוו לאכול או פסח ומצה בחפזון, להראות שכל עניני עוה"ז צריך שיעשה אותם האדם על צד ההכרה לבד, ולא יבלה זמנו עליהם, ויקדיש כל עתותיו לה':

ועיין **הגדת הרשב"א** שכתב שהוא לחמא עניא קאי אלהם המין שאכלו במצרים ומרמז לברכת המוציא לחם שמברכים על הפרוסה ולא על המצה שהיא בחי' עשירות כי המין הוא לצד התחלת הקלקול עי"ש באריכות והוא בחי' ההגשמה שצריך לפי חולשת המקבל ודומית השאור במצה כדומית הגופני במושכל כי כיוון שיצאו ממצרים עמ"נ להשיג מדרגת הנבואה כמעמד הר סיני ולבדל מהמורגשות לכן הייתה עיסתם מצה אין בה שאור שמרמז ליצה"ר כדי שלא יעכב דבר בהשגה כי מצה לחם אבירים הוא קרוב למעלת המן

ק"ה **האומרים** כהא לחמא לא יאמרו תיבת די (הגדת אור זורח)

בִּאֲרַעָא דְמִצְרַיִם. קבו

כָּל דְכַפִּין יִיתִי וַיִּיכּוֹל. קבו.

קבו **דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים** עיין הגדה גדי"ש בשם כף החיים שכתב שהאבן עזרא היה שבויו במצרים והאכילו אותו רק מצה כיוון שאינו מתעכל מהר ומספיק לזמן רב ומסתמא כך עשו המצרים לישראל וכן פירש האבודרהם

ועיין מהר"ל (גבורות ה' פרק נ"א) שדחה פירוש הזה מודלא כתוב בשום מקום שהאכילום מצה ולהפך כתוב מפורש בספרי עה"פ זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינם, שלא קבלו מהם כלום חינם (וצ"ע אפשר לדהות שהכוונה שקבלו תמורת עבודתם רק מצה) ותירץ הוא שנקראת לחם עני הפך מצה עשירה שיש בה שמן ודבש אבל מצה היא כעני שאין לו אלא עצמו (ועיין משנה כלים פרק יז שמצה נקרא העור בעצמו קודם העיבוד)

דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים צ"ע הרי אכלו מצה רק כשיצאו ממצרים כי לא הספיק בצקם להחמין. אבל באמת אינו כן כי בפרשת החדש הזה לכם נצטוו לאכול את הפסח עם מצה וזה היה קודם יציאתם ממצרים דהיינו קודם חצות.

קבו **פירושו:** כל הרעב יבא ויאכל – עפ"י דברים (לב כד) שהתרגום של מזו רעב נפחיו כפן.

צ"ע מה זה שייך לפסח? **עיוני ההגדה בשם ריטב"א** ועוד הרי לא נהגו לפתוח הדלת באמירה זו ומדוע א"כ נאמרת. (עיין שם)

כל דכפין – שמעתי מהרב ברנר שלפי מה שלמדנו בזהר ומרבינו גודל ענין הכנסת אורחים (חי"ט תקעז שיש"ק חי"ב צו) ובפרט ביו"ט, לכן אנו אומרים לרבש"ע הרי אני רוצה ונכסף להכניס אורה, ומצידי כל דכפין ייתי וכו', וכל דצריך יבוא וכו', ויה"ר שיעלה עלי, כאילו הכנסתי אורה. כמבואר בשבת סג. מאי להושובי שמו א"ר אמי אפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

עיין **תענית טז:** מעשה שבאו עננים קלים פורחות שהן סימן למטר ולא בא מטר ואמר עולא כשם שהבבלים משקרים כך העננים שלהם, ועי"ש מהרש"א שבני בבב מבטוהים צדקה ברכים ולבסוף לא מקיימים הבטחתם וכדרשת רבי יוחנן שם בדף ה: (משלי כה יד) "נשיאום ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר" דהיינו כשמבטוהים צדקה ברכים להתהלל ולא מקיימין אזי גם הקב"ה עושה סימנים לביאת מטר והמטר לא בא. **והבן יהוידע** שואל היכן מצינו שבני בבב משקרים, ותרץ שההגדה חיברו אנשי בבב וכתבו בה כל דכפין יבא וכו', ואיתא בביצה לב: שעשירי בבב יורדי גהנם כיון שלא מרחמים על העניים לתת להם צדקה.

בהגדה גדולי ישראל מביא סיפור על יהודי שבא לרב סמוך לפסח ושאל מהו לצאת ד' כוסות בחלב ונתן לו הרב פי עשר מהסכום שעולה יין ושאלה הרבנית מדוע. עי"ש.

כָּל דְּצַרִּיךְ יִיתִי וַיִּפְסַח קַבָּהּ

קַבָּהּ יִיתִי וַיִּפְסַח פִּי יבוא לאכול מקרבן הפסח. וצ"ע הרי הפסח נאכל רק למנוייו (ועוד שמהסיפא משמע שמדובר אחר חורבן הבית)

(עיין גדי"ש בשם שבולי הלקט שמאמר זה נסדר כזכר בעלמא עפ"י הפסוק "ואם ימעט הבית מהיות משה ולקה הוא ושכנו" ולכן מוזמין כאן את שכנו) (עיה"פ)

צ"ע מדוע לעיל כל דכפין וכאן כל דצריך ותירץ הגרי"ז בהגדת גדי"ש דלעיל קאי המצה שכתוב שצריך לאכול בתיאבון ולכן אסור לאכול מן המנחה ולמעלה, אבל כאן מדובר בפסח שנאכל על השובע, לכן כל דצריך (וג"ל דצריך, כיוון שנתמנה עליו ולא יכול לצאת חובתו אלא בו, דהיינו שמוזמין את מנוייו דייקא)

עיין בני יששכר "ייתי ויאכל" היינו החצי מצה לשבע זכר להגינה, "ויפסח" היינו זכר לפסח על השבע אבל אינו ממש, לכן מותר גם לא למנויו.

עוד ראיתי מתרצים שאין איסור לאכול מקרבן הפסח למי שאינו נמנה עליו אלא שאינו יוצא חובתו. כך כתב רבי יעקב סופר בספרו שלום יעקב (סימן י' עמ' קעה) על פי שיטת הראשונים שמי שאינו נמנה על הקרבן אינו נאסר באכילתו, אלא רק שאם יאכל אינו יוצא ידי חובתו, ולפי זה שפיר אמרינן כל דצריך יתי ויפסח. ויש להקשות דייתי ויפסח משמע שיבוא ויאכל ויצא ידי חובתו, דאם לא כן הלא כבר אמר כל דכפין ייתי ויאכל יש לומר דמ"מ יש בזה הכיבות מצוה כמו שאנו נוהגים בקידוש וכדומה. דהנה בתורת כהנים (צו יג ז') שנינו: כל טהור יאכל בשר מה תלמוד לומר, לפי שנאמר "ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלקיך והבשר תאכל" יכול לא יאכלו אלא בעליו קל והומר לפסח, לכך נאמר כל טהור יאכל בשר, ובפירושו הר"ש משאנץ ז"ל שם כתב "קל והומר לפסח שאין לו לאדם לאכול מפסחו של חבירו אפילו אם כבר אכל את שלו ויצא ידי חובתו, לכך נאמר "כל טהור יאכל" ומעתה אפילו אוכל מפסח חבירו לית לן בה, וכן משמע שהרי לא מצינו על זה לא לאו ולא עשה. והא דתנן שאינו נאכל אלא למנויו, התם אין מצות אכילתו לצאת בו ידי חובה אלא למנויו. ומבואר בדבריו חידוש גדול שאין אסור לו לאדם לאכול מהפסח אף שלא נמנה עליו, ורק בשביל לצאת ידי חובה צריך להימנות מתחילה על הקרבן. והמהר"ש פרלא זצ"ל בהגהותיו לספר יראים כתב שגם הר"א ממויץ זצ"ל סובר כאמור שאין איסור לאכול מהפסח למי שלא נמנה עליו, ושכן סוברים עוד כמה ראשונים. ובביאורו לספר המצוות של רב מעדיה גאון זצ"ל (לאזין קע"ה דף קצ"ד ע"ד ואילך) כתב שגם הרמב"ם סובר כן, שאין איסור באכילת הפסח שלא למנויו, ושכן סובר רבינו מוכיח בפסיקתא זוטרתא ורבינו מנחם ז"ל במדרש שכל טוב. [אך כס' שלום יעקב שם ציין לכסף משנה (פ"ט מהל' קרבן פסח ה"ו) שכתב שהרמב"ם סובר כרש"י שאסור לאכול הפסח שלא למנויו, ובוהו יישב השגת הראב"ד] (אשכול יוסף פסח תשעז)

ייתי ויבול, ייתי ויפסח, הוא כפל לשון. ותירץ בסידור היעביץ כדי להזמין גם עניי עכו"ם. וצ"ע מש"ע סימן תקיב שכיון שאסור לבשל לגוי ביו"ט אסור להזמין שמו ירבח בשבילו. (מרפסין איגרי)

הַשְׁתָּא הַכָּא, לְשַׁנְה הַבְּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. קבט

הַשְׁתָּא עַבְדֵי קל, לְשַׁנְה הַבְּאָה בְּנֵי חוּרֵין קלא:

קבט משמע דלעיל מדובר בחו"ל וצ"ע א"כ מה שייך ייתי ויפסח (עיה"ג)

קל **מדוע השנה** אנו עבדים הרי הוא חג החירות שלכן מצוותו בהסביבה, ולקמן אומרים ככל דור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים

עיינן שלי"ה בפירושו מצה שמורה מכאר מדוע קצת המאמר בלשון ארמית וקצת בלשון הקודש שאע"פ שנגאלנו לא הייתה גאולה שלימה שהרי רדפו עדין אחרי בני"ו וכן ברוחניות עד מתן תורה עדיין צריך להכין כלים ולתקן המידות ולכן נתקן בלשון ארמית שהיא בחי' קליפת נגה כי עד מתן תורה עדיין היינו בבחי' נגה ורק במתן תורה רוממנו מכל לשון ואז נכנסנו בסוד לשון הקדש. וכן כשהמאן אח"כ גלו לבבל שהיא ולשונה בחי' תרגום וזהו שכתב הרמב"ם שבזמן הבית לא היה נוסח זה בהגדה. ולכן אמרנו לעיל כל דצריך ייתי ויפסח אע"פ שבזמן הבית אינו נאכל אלא למנויו אבל נוסח זה אינו אלא בזמן הגלות שאין אלא זכר לפסח אבל כשמוכיר את א"י נוקט לשון הקדש. לשנה הבאה אלא שבתחילה מרמו לגאולת בית שני שאינה שלימה ואח"כ לגאולת בית שלישי שתייה שלימה לכן הכל בלשה"ק.

קלא **ראיתי מעירים** שיוהר שלא לומר בודאות. כי איתא בסנהדרין צז: תפח עצמן של מהשבי קיצין. (מרפסין איגרי)

חנכת התורה (ויקרא א' ה) שואל למה כפל הלשון השתא הכא וכו' והשתא עבדי וכו' ומתריץ עפ"י מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע ב"ר"ה יא. אם הגאולה תהיה בתשרי או בניסן שכמו בגאולת מצרים תהילה פסק השיעבוד בתשרי ואחרי ששה חדשים נגאלו בניסן. וזה השתא הכא בתשרי יפסק שיעבוד גליות ובשנה הבאה בניסן ניגאל בא"י, היינו לדעת רבי יהושע. ושוב חוזרים לדעת רבי אליעזר השתא שנה זו כיון שלא רואים שפסק השיעבוד עדיין נהיה עבדי כי רק בשנה הבאה בניסן הכא יפסק השיעבוד, ובתשרי הכא ניגאל ונהיה בני חורין.

עיינן **הגדת הגר"א** שארבע פסקאות אלו הם כנגד ד' סוגי עניות א' שאין לו, ב' אביון שרק חסר לו די צרכו, ג' עיניו דרך, ד' מלשון ותענה שרי ותברח מפניה.

עוקרין את השלח^{קל"ב} דהיינו מסירין את הקערה מהשלחן עד סוף שאלת הד' קושיות. ויש שרק מכסים את המצות שלא תראה הפת בושטה כשמוזגין יין

מוזגים כוס שניה

המעם כי ההגדה צריכה להאמר על הכוס שניה. ומעם שמקדימין למוזגה לפני מה שנשתה כדי שישאלו התינוקות^{קל"ג}

ואין צורך שמיפה והדחה שכבר הודחה לקידוש (תעג מ"ב ס"ק סח)

כוס שניה אומר עליה את ההגדה^{קל"ד} ובדיעבד אפילו אמר רק חלק מההגדה ושתה הכוס יצא^{קל"ה} ידי חובת כוס שניה

(פסחים פ"י משנה ד) מִזְגוּ לָךְ כּוֹס שֵׁנִי, וְכֵן הֵבֵן שׂוֹאֵל אֲבִירָא. וְאִם אֵין דַּעַת בְּבִן, אֲבִיו מְלַמְדוֹ, וְכו'... וְלִפֵּי דַעְתּוֹ שֶׁל בֶּן, אֲבִיו מְלַמְדוֹ. מִתְהִיל בְּגִנּוּת וּמְסִים בְּשִׁבְתָּ, וְדַרְשׁ מֵאַרְמֵי אוֹבֵד אֲבִי, עַד שֵׁיגְמוֹר כָּל הַפְּרָשָׁה בְּלָה:

^{קל"ב} כל המעשים שעושין כדי שישאלו התינוקות וצ"ע הרי ישאלו מדוע אנו עושין כן ומה נשיב להן שהיום עושים דברים בלי הגיון? עיין תו"ם פסחים קמו: שבאמת לא יצא בשאלה זו לבד אלא שע"י דבר זה יגרום לו לשאול עוד (עיה"ה)

ועיין השלי"ה שכתב שבשישאל מדוע עוקרין השלחן יאמרו לו לא נאכל עד נגמור דברינו ואז ישאל מה יום מיומים ואז נאמר לו "עבדים היינו".

צ"ע מדוע כל כך חשוב שישאלו נראה שרק ע"י השאלה נעשה בלי לקבל תשובה

^{קל"ג} מדינת הכוס עכשיו היא גם דבר משונה, הנעשה כדי שישאלו התינוקות מדוע שותים שוב לפני הסעודה? (שו"ע תעג ז) ומשיבין להם שכן עושים המלכים, כדי שיהיו תאבים לאכול, ואז שואל התינוק מדוע היום מתנהגים כמלכים? ומשיבין לו עבדים היינו (של"ה)

^{קל"ד} שער הכוונות – לרושי הפסח לרוש ה' – והנה ענין הד' כוסות של ליל פסח הם כנגד ג' אלהים במלויהם כי כן כוס הוא בגי' אלהים. והנה כוס הא' הוא כנגד אלהים לידיון שזמנו החכמה ולפי שהחכמה נקרא קדש כנודע לכן הקידוש של ליל פסח נאמר על הכוס הא'. והכוס הב' הוא כנגד אלהים להיון שזמנו בינה ולכן זו נזכר ההגדה של סיפור יציאת מצרים. ונודע כי זכח נ' שערי בינה ילאו וישראל ממלכים וגם כי הסיפור עצמו הוא צבינה כי היא סוד הגרון הגק' קול עילאה דמינה נפקו קול ודיבור.

^{קל"ה} בני' בדין כוס ראשונה בשם אגרות משה אהע"ז ח"א סימן צה שהעיקר לומר איזה דבר מצווה על כל כוס, ויוצא בזה.

^{קל"ו} עיין לק"ה מנחה ד' אות ג' – וזה בהינתן מה שהיכים בליל פסח שישאלו הבנים קשיות מה נשתנה. פי אז מאיר אור האין סוף באור גדול וכו' שעל ידי זה היתה הנאצה. אף אף על פי בן בהכרח שיהיה איזה צמצום וכו' ובגזבר לעיל. ועל בן אז חייב שישאלו הבנים קשיות דיקא, פי הקשיות הם בהינתן צמצום. פי הקשיות הם הסתרת הדיעה, ועל ידי שמקשין ושואלין על ידי זה ממשיכין בהינתן צמצום האור שלא יתלהב יותר מדאי בגזבר לעיל: אף השאלה צריכה שתהיה בדרך חכמה שהיא שאלת הבן החכם מה העדות וכו'. שמונדה בהתורה שהם העדות והתקנים, אף הוא שואל על מה הפל כרמוז וכו'. אכל חילקה לשאל בגן רשע. פי השאלה שהיא בהינתן צמצום צריכה שתהיה גם בן בשביל לגלות מלכותו ויתברך. הינו בשמאיר אור להקבית הלב של איש הישראלי בהתלהבות גדול שהיא

וצדיקים אמרו וכו' הבן שואל [מאביו שבשמים]

כאן כלומר בעת רצון זו בהגיע ליל הסדר ניתנת האפשרות לבן הישראלי לשאול ולבקש מאביו שבשמים כל מה שהוא זקוק לו. (מובא בהגדה יינה של תורה בשם רבי אשר (הראשון) מסטאלין זצ"ל)

בקיצור שלהן ערוך כתב שכאשר אין הבן שואל הבת שואלת^{קלו}. ושיטת הרא"ש (כלל כד ס"ב ב) שאם הבן לא שואל אין המצוה לספר אלא מדרבנן^{קלח} (תשובות והנהגות ח"ב רלו)

בחינת אין סוף, וצריכין דיקא לעצמנו פננר לעיל, צריק שתהיה עקר פגנת הצמצום פשוט לשייכל לעבד ה' ותפרך בהדרגה פמדות ומעשים טובים וכו' פננר לעיל. אכל לא בכח' הסתרה.

ר' צדוק ליקטי אמרים אות [א] ענין יציאת מצרים על ידי שאלה דוקא, כמו שאמרו ז"ל (פסחים קמ"ז). ואפילו חכם שואל לעצמו ואפילו שאינו יודע לשאול את פתח לו פתיחה היינו כדי שהוא יגמור וישאל הוא לפי שכל דבר על ידי יגיעה והשתדלות ואם לא יגיעת ומצאת אל תאמן (מגילה ו), ויציאת מצרים באור הגדול שהיה אז לכאורה היה בלא שום יגיעה כמו שאמרו ז"ל (ויקרא רבה פכ"ג) הללו עובדי ע"ז וכו' רק ברצון פשוט כדרך שנאמר ואוהב את יעקב וגו' דאין מעם לאהבה, והנה בספור יציאת מצרים מתעורר אותו אור ממש כמעם כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב (מנחות ק"א). וכן בכ"מ הדבור כמעשה כדילוף בפרק כל כתבי (שבת קט) מקרא דבדבר וגו', ולכך צריך דוקא על ידי שאלה להורות שאין בא מעצמו גם אור זה רק שדי בהשתדלות מועט ומיד השם יתברך מאיר לו, ועל ידי שאלה לבד די להיות נקרא השתדלות ושאנו יודע לשאול את פתח לו פיו שישאל ודי:

וכאן הבן שואל עיין לק"ה ע"ת ג' אות ה עפ"י תורה נג – אחר ששברו האמצעיית דהיינו הלוי ונתגלה הדעת מן ההסתרה שמוה בעצמו נעשה בחינת מצה כנ"ל על כן אזי הבן שואל שאלות וקשיות מה נשתנה וכו' היינו בחינת מחלוקת שהוא שאלות וקשיות שמתעוררין בחינת מחלוקת לשם שמים שהוא שלימות הדעת מאד בחינת מצה שהוא לשון מצה ומריבה כמו שכתוב שם.

וכאן הבן שואל – כמ"ש בתורה והיה כי ישאלך בנך וכו' ועיין דרך פיקודיך (מצוה כא אות ב) שכתב שכנודע שתיבת והיה לשון שמהה והיא שמהה משולשת שהקב"ה שמה כשהאב שמה על שאלת בנו המקשיב והבן שמה כי אין שמהה כהתרת הספיקות ו**כמאמר החכם** מי שלא מעם מעם תענוג התרת הספיקות לא מעם תענוג מימיו.

עוד עיין ביאור נפלא עפ"י האר"זל מהבני יששכר מובא בהגדת באר החסידות שכלילה הזה מאירים תחילה מוחין וגדלות א' וקטנות ב' וגדלות ב' וקטנות א' והיינו ידיעת האב ואח"כ שאלת הבן ותשובת האב והבנת הבן

^{קלו} **האחרונים** הפשו מקור לזה שאשה אומרת מה נשתנה. ורבי יצחק וינברג בדף היומי הביא מקור מספר ויגד משה בשם המהר"ל מהר"ק העיד מהר"י סגל על חמיו מהר"ר משה כ"ץ שפעם אחת בתו שאלה אותו אבא מדוע הגבחה הקערה ואזי הוא התחיל מיד עבדים היינו ולא אמר מה נשתנה, עכ"פ משמע שאם יש בן הוא קודם.

לכאורה למ"ד לקמן ש"הגדת" מתחיל ממה נשתנה, זה תלוי במחלוקת אם מצות "והגדת לבנך" כיון שהיא מצוה שהזמן גרמא נשים פטורות או לא (עיין בזה לקמן). ויש לדחות שאפילו אם לא שייכות ב"הגדת לבנך" אבל לשאול מה נשתנה כן שייך גם להן.

^{קלח} בדף שבועי **מסביב לשלחן** פסח תשסו (בשם רבי משה שמואל שפירא ראש ישיבת באר יעקב) הוכיח מהרמב"ם שדין מה נשתנה הוא חלק ממצות מגיד ועל כן גם הקורא צריך לחזור ולשאול מה נשתנה, (ודלא

סדר השאלות ומספרן קלט

כמהר"ל שרק אם אין בן אזי האב שואל) ואע"פ שבמה נשתנה גם נשים שייכות ובמניד לא. והקשה על זה ממעשה כדרו עבדו של רבא בגמ' שאל פמרתן מלומר מה נשתנה, ונשאר בצ"ע.

אמנם עיי"ש במאמר של ירחמיאל קראם בשם המעגלי צדק שסובר שהשאלות אינן חלק ממוצות מגיד.

ועיי"ש קישוית הפקות והנתיבות כמה שונה מוצות זכירת יצאת מצרים כליל הסדר ממוצות זו בכל יום? ותירצו שהליל הסדר המוצות לספר בדרך של שאלה ותשובה. (עיי"ש במאמר של הרב נחום זאב רונשטין ה' תירוצי האחרונים על קושיא זו)

ועיי"ש שבמבאר שבמוצות אמירת ההגדה ישנן שתי מוצות אחת לספר ביציאת מצרים ושניה להודיע לבנים. ובהודעה לבנים מכשיריה הם לעורר את הבן לשאל, אמנם שתי המוצות צריך להיות בשאלה ותשובה, כדמצינו שאפילו יושב לבדו מוצות לשאל ולענות, אלא שבעצם מוצות ההגדה, זה דין בעלמא, אבל בהודעה לבנים, זה מהותי יותר, כמבואר בספר דרך פקודך שנקבע בנפש יותר סיפור שקדם לו בקשה ושאלה.

קלט צ"ע מדוע אנו שואלים רק ד' שאלות? אולי כי שואל בחי' נוק' בחי' מקבל בחי' דלית ליה מגרמיה כלום. ואולי לכן לפי הרמב"ם שואלים בזמן הבית ה' שאלות כי המלכות מתקנת היא בחי' ד' עם יוד הדיינו ה' כמבואר בתורה מט אות ג' ד' הוית ואתחזרת ונעשית ה'.

יש בהגדה ד' שחם ד' (כמובא בשם הגר"א בהגד"ש אות ט') כי יש ד' קישויות וד' בנים וד' כוסות וד' לשונות של גאולה. וכולן בחי' מקבל, ד' כוסות מבואר (שם באות קנה) בשם מהר"ל שהן כנגד ד' אמהות.

וצ"ע מדוע אף שאלה לא על עצם הגלות והשעבוד. ועיין לעיל ר' צדוק אפשר דללמד שבשאלה בעלמא סגי.

וכמבואר בגמ' פסחים קטז. אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה? אמר ליה בעי לאודווי ולשובחי, אמר ליה פמרתן מלומר מה נשתנה, פתח ואמר עבדים היינו.

ועיין הגדת המלבי"ם שמקשה הרי ידע תשובתו? ועוד מדוע לא שאל על עבד ששחררו אחר ששיעבדו בעבודת פרך ועינוהו דדמי לשיעבוד מצרים? ועוד מדוע נפטר בזה ממה נשתנה? ומבאר המשמע שהעיקר הוא לעורר ולהכניס הכרה בלב אל השבחה וההודיה. ולכן שאל דייקא את דרו שבגמ' ב"מ סד: אמר עליו רב נחמן עבדא, נהום כריסיה לא שוי. ואמרו שם הטעם כי היה מרקיד בי כובי, הדיינו ליצן מרקד בין החנויות לקבל יין בשכרו. לכן רב נחמן שאל דווקא את עבדו דרו שלא עבד בפרך, כי התכוון להודיה על עצם השחרור ולא על השחרור מעבוד הקשה דייקא, האם גם כה"ל ימצא הכרה פנימית להודות ולהלל?

עיין הרשב"ם שהיה לו גרסא אחרת, ולא גרס פמרתן, אלא לאהר שאלת הבן פתח ואמר עבדים היינו, משמע שסובר שלא נפטר בזה, אלא צריך לשאול דווקא. ועין הגדת החיד"א לבאר דברי הרשב"ם.

לק"ה פסח הלכה ט' אות ז' ועלינן בפסח מוצות שישאל הבן מ'ה נשתנה? פדי שישבו לו, 'עבדים היינו? וכי' וכל ספור יציאת מצרים (פסחים קטז). אכל בודאי עדין אין זה תרוין מספיק לבאר ולתריץ בשלמות כל הקישויות של מ'ה נשתנה? כי לפי מניט שכלנו עדין קשה על כל דקדוקי המוצות ופרטיהם שעושיין בליל פסח לבד, מקל שבין בשאר ימות השנה מה שייכות להם לענין יציאת מצרים, ולמה אנו מתקנים דוקא לטובל שתי פעמים וזכר ליציאת מצרים? וכן למה המין אסור במשהו? ואם בשביל לזכר התפוזן שלא הספיק בצקם וכי' היה די במוצות אכילת מצה לזכר התפוזן, כמו מוצות סכה,

יש בזה כמה נוסחאות^{ק"ח} והנוסח שלנו הוא נוסח מחזור ויטרי (עיון עיון ההגדה)

מה נשתנה הלילה הזה קמא מכל הלילות? שבכל הלילות אנו אוכלין חמין ומצה, הלילה הזה פלו מצה: קמב

לְהוּא זָכַר לְהַקְפָּה עֲנֵי כְבוֹד (וּקְרָא כג, מוג; ספח יא:), אָכַל לֹא נֶאֱסַר הַכֵּיף לְגַמְרֵי בְשִׁבּוּל זֶה, וּבְדַרְדָּרָה עָרָא מִתֵּר לְכַנֵּם בּוֹ, וְלִפְנֵי הַחֲמִין אָסוּר לְגַמְרֵי בְּמִשְׁחָו כְּבַל יִרְאֶה וּכְל יִמְצֵא (שְׁמוֹת יב, יט; שֵׁם יג, ז), וְכֵן בְּשִׂאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוֹת בְּדֵאִי אֵין אֲנֹן מְכִינִין טַעֲמֵיהֶם. וּמֵה עֲנִין יְצִיאַת מִצְרַיִם לְמִצְוֹת צִיצִית וְכֵן בְּשִׂאָרֵי הַמִּצְוֹת, רַק בְּאִמַּת בְּדֵאִי יֵשׁ שְׂיִכּוֹת גְּדוּל עֲנִין יְצִיאַת מִצְרַיִם לְכָל הַתּוֹרָה פְּלָה וְלְכָל הַמִּצְוֹת וּפְרָטֵיהֶם, אָכַל אֲנֹן אֵין מְכִינִים כֹּל זֶה בְּפְרָטִיּוֹת, רַק אֲנֹן מְכִינִין שְׂאֵנֵי תִּיבִים לְקַמֵּן מִצְוֹתֵינוּ, מֵאַחַר שֶׁרָאִינוּ עֵינֵינוּ בְּעֵינֵי אֱלֹקֵינוּ יִתְבַּרַּךְ וּמְשַׁלְּתוֹ וְגָדְלוֹ וְטוֹבוֹ עַל־יְדֵי הָאוֹתוֹת וְכוּ' שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם וְקִרְעַת יְסוּדָף וּמִתֵּן תּוֹרָה וְכוּ'.

שם (ח) וְזֶה עֲקַר הַתְּשׁוּבָה עַל שְׂאֵלַת 'מַה נִּשְׁתַּנָּה' וְכוּ', הֵינֵנו שְׂאֵנֵנו מְשִׁיבִין לוֹ, 'עֲבָדִים הָיִינוּ' וְכוּ'. וּמִחֲמַת זֶה אֲנֹן מְחִיבִים לְקַמֵּן מִצְוֹתֵינוּ כְּכָל אֲשֶׁר צָנְנוּ עַל־יְדֵי מִשְׁחָה עֲבָדֵינוּ נֶאֱמַר בֵּיתוֹ, אָכַל זֶה הַחֶקֶם שׁוֹאֵל בְּדַרְדָּרָה חֲכָמָה: מַה הָעֲדַת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צָנְהָ ה' אֱלֹקֵינוּ אֶתְכֶם? הֵינֵנו שֶׁהוּא מוֹדֵה שֶׁה' אֱלֹקֵינוּ צָנְהָ כֹּל הַתּוֹרָה וְהַחֲקִים וְכוּ' וְרָאוּ לָנוּ לְקַיָּמָם, רַק שֶׁהוּא שׁוֹאֵל מַה הָעֲדוֹת וְכוּ', שֶׁרָצָה שִׁינְדִיעוּ לוֹ וְיִכְנִינוּ לוֹ טַעַם כֹּל דְּבַר בְּפְרָטִיּוֹת.

^{ק"ח} **עפ"י האר"י** מְקַדְמִין שְׂאֵלַת הַטְּבוּל (בַּהַרְמַב"ם) אֲבָל לֹא רְאוּתֵינוּ כִּךְ לְמַעֲשֵׂה אִפְלוּוֹ בַּהַגְדַת אֹרֶז וּזְרָח.

^{קמ"א} **מדלא כתיב** הוּזוּ, מִשְׁמַע לִילָה לְשׁוֹן זָכַר. וְצ"ע בְּהַמְשַׁךְ מִכָּל הַלִּילוֹת וְלֹא כְּתִיב הַלִּילִים מִשְׁמַע נִקְבָה, וְכֵן אֵיתָא בַּהַגְרָ"א וְהַשְׁלִי"ה שְׁלִילָה לְשׁוֹן נִקְבָה מִדְּכְתִיב לִילוֹת. וְצ"ע דְּכְתִיב "הַלִּילָה אָמַר" וְיִבְלִילָה הַהוּא" וְעוֹד כְּה"ג וּמֵאִידֶךָ יֵשׁ הַרְבֵּה לְשׁוֹן זָכַר שְׁמַטְתִּים ב–וֹת כְּגוֹן אֲבוֹת מִטוֹת וְעוֹד.

^{קמ"ב} **צ"ע מדוע** אֹמַר כּוֹלוּ מִצֵּה וְלֹא הַלִּילָה הוּזָה רַק מִצֵּה? וְגַם לְמַה לֹא אֹמַר אוֹכְלִין כְּמוֹ בְּתַחֲלוֹה לַגְּבֵי חֲמִין? וְעוֹד מַה הַשְׂאֵלָה הִרִי כְּבַר אֲמַרְנוּ לְעִיל דִּי אַכְלוּ אֲבַהַתְנַא בְּמִצְרַיִם? וְאוּלַי בְּאִמַת הַכּוֹנֵנָה לְכָל הַלִּילָה וְלֹא רַק לְמַה שְׂאוֹכְלִין, דְּהֵינֵנו שְׂכַל הַלִּילָה הוּזָה הוּא בְּחִי' מִצֵּה, בְּחִי' דְּבַר חֲדָשׁ לֹא מְעוּבַד רַק כְּמוֹ שֶׁהוּא מְלַמְעָלָה (כְּנ"ל בְּמִשְׁנַה כְּלִים פִּי"ז שְׂמִצֵּה נִקְרָא עוֹר לֹא מְעוּבַד)

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנּוּ אוֹכְלִין
 שָׂאֵר יִרְקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה (פִּלּוֹ) קמוּ
 מַרְוֵר: קמד

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנּוּ
 מִמֵּבִילִין אֲפִילוֹ פַּעַם אַחַת,
 הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׂתִי פְּעָמִים: קמה

קמג גרסת הגדת אור זורח כולו מרור. אבל ברוב ההגדות הגרסה הלילה הזה מרור. כגרסת המשנה פסחים קטו. וכתבו תוס' שם הא דלא אמר כולו מרור (כמו שאמר כולו מצה שהכוונה שאוכלים רק מצה ולא חמץ) משום דאכלינן שאר ירקות במיבול ראשון (ולא רק מרור). ועיין הגדת הסדר הערוך, שהביא מחלוקת בזה, דגרסת כולו מרור היא גרסת רש"י וריטב"א זבחה פסח. והביא כמה תרוצים על קושיית תוס' הנ"ל שמיבול ראשון היה פחות מכזית ולא נחשב אכילה. ועוד לפי האריז"ל שלוקחים כרפס, דייקא גם הוא רומז למרור, כי הוא אותיות ס' פרך.

קמז שאר ירקות – משמע הכל הוץ ממרור, וצ"ע הרי כל מיני ירקות שכשרים למרור יש שאוכלים אותם גם באמצע השנה, עכ"פ כתבלין, וכ"ש חסה שהיא הראשונה למרור ונאכלת כל השנה.

קמח צ"ע הרי אנו כן מטבלין בכל מיני סלטים, רק לא כמו מלח ולא בהרוסת. וצ"ל שהכוונה מצד ההיוב.

ראיתי בשם ספר מעשי השם שהעיר שטיבול ראשון של הכרפס, הוא מתוק שמטבלים במלוח, והשני מרור, להפך מר שמטבלים במתוק. עוד כתב שטיבול ראשון רומז לתחילת הגלות, שטבול הכתונת בדם (מתוק במלוח), והשני רומז למבילת האזוב בדם פסח להוות על המזוזה (מר במתוק)

צ"ע איך עבדים היינו מתרין קושיא ז'?

וצ"ע הרי עדיין התינוק לא יודע על מיבול שני. ואם שייך שישאל גם על מה שלא לפניו, מדוע לא שואל על שהלילה הזה שותים ד' כוסות. (מרפסין איגרי)

וצ"ע צ"ל הלילה הזה שלש פעמים, כי גם המרור של כורך צריך למבול בהרוסת, כמבואר בסידור רש"י. (מרפסין איגרי), וכן מסתבר שהרי המיבול משום קפא (וצ"ע אולי רק כשהמרור לבדו מוזק הקפא). וצ"ע הרי כל השנה אנו אוכלים חסה בלא הרוסת. ודווקא בליל הסדר השמור ממוזקין והיא מצווה ואמרו חז"ל שומר מצווה לא ידע דבר רע, דווקא עתה כן צריך להזהר מקפא?

עיין טעמי המנהגים אות תקבד כמה טעמים לב' המיבולים

שֶׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵינָו וּבֵין מְסֻבֵּינָו, הַלַּיְלָה הַזֶּה פְּלָנוּ קָמוּ מְסֻבֵּינָו: קָמוּ

מזב שכולם יחזרו ויאמרו מה נשתנה וגו', שהוא סגולה לפתיחת הלב לתורה^{קמ"א}. ויש נוהגים כעיקר הדין שאחד פומר את כולם וכיוון שהבן או האשה שאל מיד מתחילין עבדים היינו כפסק הרמ"א בשם מהרי"ל בשי"ע תעג ז', וכפשט הגמ' שאמרה פמרתן מלומר מה נשתנה.

^{קמ"ב} צ"ע הרי תלמוד אצל רבו, אפילו אינו מובהק, ואשה אצל בעלה, לא מסבין, ומדוע אומר כולנו? (מרפסין איגרי)

^{קמ"ג} בנמו' פסחים קטו. המשנה מביאה ד' הקושייות ולא גורסת שאלה זו, אלא שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה רק צלי. ותירצו שההגדה נתקנה אחר החורבן, וכדלקמן גבי כורך. אבל צ"ע מדוע נשמטה קושית מסובין מן המשנה? ותירץ הגר"א בהגהות על המשנה שבזמן הבית היה מנהג כל ישראל לאכול תמיד בהסבה, לכן אין כאן שינוי. והקשה עליו האדמו"ר מלובביץ בהגהות על ההגדה מהרמב"ם חמין ומצה פ"ח הל' ב' שמבואר שם שבזמן הבית שאלו ה' שאלות וגם שאלה זו של מסובין.

ותירץ הרב יצחק ווינברג בדף היומי שדרכו של הרמב"ם כספרו לא להביא אלא מה שנוהג היום, וינהג לימות המשיח. ולכן השמיט דיני הבמות שנהגו פעם, ולא ינהגו עוד. ולכן כתב ה' שאלות כיוון שלעתיד שיבנה הבית יהיה צלי, ואעפ"כ גם המנהג שלא להסב כל השנה אלא בפסח עדין ינהג, ולכן לא קשה מהרמב"ם, כי אע"פ שבזמן המשנה לא שאלו על מסובין, הרמב"ם כתב גם שאלה זו כי לעתיד ישאלו.

לגרסת המשנה הלילה הזה כולו צלי— צ"ע עיין פסחים ע'. שמשנה זו כבן תימא, שגם הגיגת י"ד נעשית כפסח בכל דיניה והראיה שנאכלת צלי לבן תימא מבעל ההגדה שנקט הלילה הזה כולו צלי. ועיין להם משנה על רמב"ם חמין ומצה ח' ב' שמקשה דהרמב"ם פסק בהלכות קרבן פסח פ"י (ה"ג) כמתניתין דהגנה נאכלת לשני ימים ולילה אחד ודלא כבן תימא וא"כ לדידן ודאי אינה נאכלת צלי, לית לן היקשא דב"ת כדמשמע בגמרא, ולית לן לומר הלילה הזה כולו צלי. ונשאר בצ"ע.

^{קמ"ד} ראיתי בשם ספר ויגד משה שכתב ראיתי בכת"י הרה"ג בעל המחבר שו"ת משנה שכיר ז"ל שכתוב שבספר כורסאי דאלהו ממקובל קדוש מירושלים (רבי חביב היום דוד סתהון) הביא בשם המקובלים דע"י שאלת מה נשתנה גורמין פתיחת הלב לתורה וע"כ נהגתי בביתי שכל המקובצים אצלי בליל הסדר כל אחד ואחד שואל מה נשתנה, ומתפלל שיהיה לו פתיחת הלב, ואחר גמר כל הנאספים גם אני בעצמי אומר מה נשתנה. עכ"ל.

ראיתי מבארים שהתשובה בפרטיות על שתי שאלות ראשונות הן בסוף המגיד ד"ה מצה זו שאנו אוכלים על שום מה וכו' מרור זה שאנו אוכלים וכו'.

מחזיר את הקערה למקומה ומגלים את המצות קממ

ומשיביקין לבן קמ"ש "והגדת לבנך" (דהיינו למ"ד שכאן מתחיל והגדת ולא במה נשתנה כנ"ל)

קממ עפ"י הגמ' פסחים קטו: כדרשת שמואל שם להם עני להם שעונין עליו דברים הרבה. ופרש"י שגומרים עליו את ההלל. וצ"ע הרי רק מתחילים ואילו גמר ההלל אחרי אכילת המצה. (מרפסין איגרי) עוד שם בגמ' ד"א מה עני דרכו בפרוסה וכו' ד"א מה עני הוא מסיק ואשתו אופה וכו'. ונפסק הלכה ככולהו לישנא, לכן גם מגלין המצות בהגדה, וגם עושים יחין. ועיין בזה עוד בני יששכר ניסן ד' א'.
 קממ צ"ע אם אשה חייבת במצוות והגדת לבנך? שהרי היא מצות עשה שהזמן גרמא. עיין ש"ע סימן תעב יד גם נשים חייבות בד' כוסות ובכל המצוות הנוהגות באותו הלילה וכן נפסק במ"ב וכף החיים. ועיין ספר החינוך סוף מצוה כא שמצות סיפור יצאת מצרים כלל הסדר נהגת בזכרים ונקבות בכל מקום וזמן. ועי"ש מנחת חינוך אות י' שכתב – ולא מצאתי בשום פנים טעם למה יתחייבו נשים. ואפשר לומר, לפי מה שהביא הר"מ כאן פסוק זה דזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ', ח'), אם כן אפשר דהוי גזירה שוה מקידוש של שבת, כמו דשם נשים חייבות הוא הדיון כאן, אבל באמת בש"ס דילן אינו מוזכר. עוד כתב שהיא חומרא המביאה לרדי קולא, כי לדבריו נשים מוציאות אנשים ידי חובה בסיפור יצאת מצרים, ובאמת כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא. ועיין מעדני אשר פסח תשסו בשם פמ"ז. דאף הן היו באותו הנס תלו בשני תרוצים בתום (מגילה ד.) אם הוא דאו' או דרבנן. ועיין חיד"א בכרכי יוסף תעג שיש מהלוקת ראשונים אם החיוב מצד גם הן היו באותו הנס שייך רק בדרבנן או גם במצוות דאו'. כהני אדם וכעין זה בתום' סוכה לה. אמרו שנשים חייבות בד' כוסות ואחת מהן מסודרת על אמירת ההגדה ממילא נשים חייבות בסיפור יצאת מצרים מצד החיוב בכוס שניה. אבל בשו"ת שאלת יעקב כתב שהעיקר שיהיה הפסק בין כוס לכוס ולאו דוקא בהגדה כמבואר בגמ' שתאן בבת אחת לא יצא ופרשב"ם בלא הפסק. לכן באכילת כרפס מתקיים ההפסק. אבל בפייט ליוצרות של שבת הגדול מבואר שנשים חייבות בכל מילי דפסח אע"פ שהיא מצוה עשה שהזמן גרמא דכל שישנו בכל תאכל חמין ישנו באכול מצה והכי נמי בכל מצוות הפסח. וכעין זה במהר"ם שיק שכיון שהיבת במצה כנ"ל ומצה נקראת להם עוני שעונים עליו דברים הרבה כמבואר בפסחים לו. ופרש"י דהיינו הגדה והלל ממילא נשים חייבות גם בהגדה. וכן נפסק להלכה במ"ב סימן תעב ס"ק מה – שאשה חייבת בהגדה ע"פ מורבנן לכתחילה באמירה ובידעבד בשומע בעונה אבל אינה מוציאה את האיש. ועיין אגרות משה ח"ה סימן כ' אות לג. אם אשה יכולה להוציא בעלה כשאינו יכול לומר בעצמו.

קממ צ"ע אם מצות והגדת לבנך היא גם אם לבתו? ועיין מעדני אשר פסח תשסו בשם שאלת יעקב שנסתפק ונשאר בצ"ע אם והגדת גם לבתך. וראה לקמן בד"ה בכל דור ודור חייב כל אחד מישראל לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וא"כ צ"ע איך תספר האם לבנה, אם לא יספרו לה. ועוד איתא בגמ' פסחים קטו. אשתו שואלתו מה נשתנה. ולמה שתשאל אם אין מצוה לספר לה? ועיין מעדני אשר הנ"ל בשם ילקוט יוסף כתב דוהגדת לבנך לא קאי אבת, אבל יש מצוה לספר להן כמו שיש מצוה לספר לכל אחד אחר. וצ"ע החילוק. ובערוך השלחן תעג כא פסק שאם אין לו בן,

ואין מברכים על מצות והגדת^{קכב}

צריך לכוון לצאת ידי מצוות עשה של התורה לספר ביציאת מצרים ואם לא כיוון צריך להזכיר ולספר [דרך פיקוד]^{קכג}

הלשם יהוד כבר אמרנו לעיל אחר שאמרנו מגיד ואפשר להזכיר ולומר

לשם יהוד קב"ה ושכינתיה וכו'

אין לומר ההגדה בהסיבה רק באימה ויראה [של"ח]. (מ"ב ס"ק עא על ש"ע תעג ז')

יספר לבתו, ואם אין לו בת, יספר לאשתו. וצ"ע הרי כתוב והגדת לבנך. ובקדושין כט: ולמדתם אותם את בניכם מדייקת הנמ' בניכם ולא בנותיכם, ומאי שנא הכא שלא ממעט בת. (מרפסין איגרי)

^{קכב} עיין **מסביב לשלחן** פסח תשסו מאמר של הרב נחום זאב ריוזנשטיין ז' תרועים למה אין מברכים על אמירת ההגדה – א' שיוצא בקדוש. ב' בשם המאירי כיון שיוצא בגאל ישראל במעריב. ג' כי אין לה שיעור קבוע. ד' בשם שפת אמת כי היא מצוה שכלית. ה' שיוצא בברכת אשר גאלנו בסוף ההגדה. ו' בשם שו"ת הרא"ש שאין מצוה לספר, רק אם שאלו אותו וכו'. ז' בשם בשמים ראש כיון שכולה תשבוהות אין מברכים על תשבוהות. ובסוף כתב שהמאירי נהג כן לברך.

וזה לשון שו"ת הרא"ש כלל כד סימן ב – וששאלת למה אין מברכין על ספור ההגדה. הרבה דברים צוה הקב"ה לעשות וזכר ליציאת מצרים ואין אנו מברכין עליהן כגון הפרשת בכורות וכל המועדים, שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורות שאנו עושין אותו וזכר ליציאת מצרים אלא שצוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרין יציאת מצרים. ולאו דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו [וזהו ההגדה לצד שזוכרין יציאת מצרים]: עכ"ל.

וזה לשון **אבודרהם** (סדר ההגדה ופירושה ד"ה ומתחיל ההגדה) – והקשה הריא"ף למה אין מברכין על קריאתה כמו שמברכין על קריאת מגילה והלא מצות עשה היא שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ותירץ כי במה שאומר בתחלה בקדוש וזכר ליציאת מצרים יצא. עכ"ל

והרשב"א כתב מעם אחר שאין לברך על קריאתה מפני שהיא מצוה שאין לה קצבה ידועה, ואפילו בדבור בעלמא שידבר בענין יציאת מצרים יצא, אלא כל המרבה הרי זה משובה. וצ"ע הרי בעצמו סובר שברכת התורה היא על מצות לימוד תורה (כ"י א"ח טו) וגם לה אין קצבה. ומברכים. (מרפסין איגרי)

נמצא לדעת אבודרהם (וכן תירץ הפר"ח) שיוצא חובת מצות "הגדת" בהזכרה כלכד כנסוח הקידוש, וזה דלא כשאר אחרונים שתירצו מה שונה היום מכל יום שמזכיר יציאת מצרים שהיום יש חיוב לספר באריכות דייקא, עיין **היי אדם** כלל קל סק"א ומהר"ם שיק על מצוה כא. גם רבינו פריץ תירץ שלא מברכים, כיון שאמר קידוש, אבל לא כתב שיוצא בזה חובת הגדה, ואפשר שכיון שכבר התחיל א"צ לברך.

הפמ"ג (משבצות זכב תעד) תירץ שלמ"ד הרהור כדיבור, יצא בהרהור, ועל הרהור א"א לברך. וצ"ע א"כ מדוע למ"ד לאו כדיבור לא תיקנו ברכה. ועוד הקשו במהר"ם איגרי הרי המצוה והגדת לבנך ולבן א"א להגיד בהרהור. ונ"ל דלא קשה שהרי כשאין לו בן, מספר לעצמו, ואז למ"ד הרהור כדיבור יוצא בהרהור. ואולי סברו שוהגדת לבנך מלמד על אופן ההגדה גם לעצמו שתיהיה באופן שראוי לבן לשמוע אם היה כאן.

^{קכג} ומסתמא כיוון שאין שיעור לסיפור יציאת מצרים א"צ להזכיר ולספר הכל

ראיתי מבארים הטעם לזה כיון שאנו על שלחן הקב"ה כמבואר בזוהר הנ"ל שהקב"ה ופמליתו יורדים לשמוע את הסדר ואנו כתלמיד אצל רבו.

עיקר נוסח הגדה, שתיקנו חכמים חובה על הכל, הוא מתחילת עבדים היינו עד הרי זה משובה, ואחר כך מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו עד סוף דרוש פרשת ארמי אובר אבי, ואחר כך פסח שהיו אבותינו אוכלים כו' מצה זו כו' מרור זה כו' בכל דור ודור כו' ואתנו הוציא משם כו' לפיכך כו' עד ברכת גאל ישראל, ושאר כל נוסח ההגדה הוא מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונים. (אנציקלופדיה תלמודית כרך ה, הגדה)

ואיתא בספרים שסיפור הניסים פועלים וממשיכים שורש הניסים לעשות עוד ניסים וכיוצא באלו^{קכ}

איתא בגמ' שצריך להתחיל בגנות^{קכד}. לתת שבה להש"י אשר מאשפות ירים אביון^{קכה} וזהו שפותחים:

^{קכ} כך כתב בספר הזכרון מהרבי מלובלין עמ' מו. וראה גם נעם אלימלך פ' בא – ולמען תספר באוני בנך היות כשהקדוש ברוך הוא ברחמיו עושה נם לישראל פעם אחת ונוקם להם מאויביהם אז נתעוררו הרחמים ומועיל אפילו לעתיד בכל דור כשישראל צריכין להצקם מאיזה שונא העומד עליהם להכבידם בעול שררה או מלך או הקדוש ברוך הוא עושה נקמה בו כיון שכבר נתעוררו אותן הרחמים בענין כזה וזהו ולמען תספר כו' אשר התעללת במצרים וכשתספרו זאת תעוררו אותם הרחמים וינקם לכם מאויביכם לכל יוכלו היצר לכם כלל והבן:

^{קכז} עפ"י פסחים דף קטז. – משנה – ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובר אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה. גמ' – מתחיל בגנות ומסיים בשבח: מאי בגנות רב אמר מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו (ושמואל) אמר עבדים היינו. עיין פרי"ף שכתב והאידינא עבדינן בתרוויהו, משמע נחלקו אם לומר רק עבדים היינו או רק ארמי אובר. ההיינו שהמחלוקת היא מאי גנות. וכן פירש אבודרהם האם להעדיף גנות מצרים או גנות גדולה יותר. אבל י"מ (רבי יעקב בן יקר על ההגדה) פירש שכך סבר רבא (לגרסתינו שמואל) דאין להזכיר אלא גנות מצרים שבה עיקר עסק ההגדה. אבל רב סבר שבעינן שתיהן אלא שצריך להתחיל מגנות ע"ז. נמצא לפ"ז גרסתינו כשניהם ולא כחד מהם. אבל הריטב"א על ההגדה פירש שלא נחלקו כלל, אלא באיזה גנות להתחיל ולפ"ז הלכה כשמואל.

המאירי מבאר המחלוקת רב ושמואל אי צריך להתחיל בגנות שורש האומה, או מענין יציאת מצרים דייקא, ומספר הגנות כדי להתעורר מזה להרבות בשבח על שהוציאנו מהושך לאור גדול. ולכאורה צ"ע לפ"ז היה ראוי שיבחר בגנות היותר גדולה שהיא מוצאו של אברהם, ואולי אפילו יותר מזה, מחמת אדה"ר שכידוע עפ"י הסוד זה גרם את הכל.

מתחיל בגנות – עיין בשער כוונות פסח בהתחלה מבאר שם כל השתלשלות האומה הישראלית שהיא מטיפי הדעת לבטלה שיצאו מאדה"ר בקל שנים שפרש מאשתו אחר החטא וידוע חומר העוון הזה שהוא החמור ביותר כי אין דבר שנותן יותר היות לסמ"א מהפגם הרע הזה אבל מאידך דייקא ע"י שאין כאן נוק' לכן הם טיפי דעת גבוה מאד אלא שצריכים המון זיכוד וצירוף לבררם ומבאר שם שהם דור המבול והפלגה וסדום וככל פעם חטאו בכחי' אחרת כנגד חטאו של אדה"ר ע"י ש עד שלא ניתן היה לתקנם אלא ע"י קליפת מצרים דייקא בעבודת קשה רדו שנים עד כדי כך שהיה צריך לשקע תינוקות בכנין כמובא גבי מיכה שהיה תינוק שמושה ביקש להוציא מהבנין ולבסוף הוא הראשון שהכשיל בע"ז כבר מיציאתם ממצרים עד כמה מאות שנים אח"כ.

^{קכ} הריטב"א על ההגדה

עבדים היינו קנו לפרעה קנה דברים ו' כא ואמרת לבנך במצרים, ויוציאונו ה' אלהינו

קני עבדים היינו היא תשובת התורה לבן החכם (דברים ו' כא) "כי ישאלך בנך ביום וכו' ואמרת אליו עבדים היינו וכו'. וצ"ע דאיתא במגילה כב. כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן. מכאן שאמור לקרא הצאי פסוקים. כיצד א"כ פותח בעל ההגדה בעבדים היינו שהוא אמצע פסוק. (מרפסין איגרי)

עבדים היינו – כאן מתחיל כשמואל עבדים היינו ובהמשך אחר הארבעה בנים מתחיל כרב מתחילה עע"ז היו אבותינו וכו'

ראיתי מקשים בעיון הפרשה איך ס"ל לרב דא"צ לומר עבדים היינו הרי קרא מפורש הוא דברים ו' כ' כא– והיה אם ישאלך בנך וכו' ואמרת לבנך עבדים היינו וכו'.

גם גר יכול לומר עבדים היינו וכו'. כמבואר בשערי תשובה (א"ח תעג נז) בשם אור החיים. וצ"ע ממשנה בכורים (א' ד) גר מביא בכורים ואינו קורא, דאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. (מרפסין איגרי)

עבדים היינו – עיון הביאור עפ"י הסוד בלקוטי תורה לבעל התניא מועתק בסוף ההגדה אחרי שיר השירים

קני **לפרעה** – עיון מאור ושמש – רמזי פסח (ד"ה והנה) – והנה איתא בכתבי האר"י ז"ל שאחיות פרעה היה במיצר הגרון, ופרעה אותיות הערף שהיה לו אחיזה בעורף, והוא כי כל החיצונים מנמתן לבלבל את ישראל מעבודת השם כדי שתתיר אליהם השפעת הקדושה הראויות לירד על הכנסת ישראל, ופרעה היתה מנמתו לעשוק הקול היוצא ממיצר הגרון לבא לבחינת דיבור על ידי שיבלבלם בשקרים ודומיהן כדי שישתעבדו תחת הסטרא אחרא על ידי שלא ידברו הדיבור בקדושה. והו שאמרו בזהר הקדוש שבמצרים היה הדיבור בגלות שלא יכלו לדבר הדיבור בדחילו ורחימו כראוי, ולזה נקרא פרעה אותיות פה רע שכל מנמתו היה להביא דיבור פיהם אל הרע שהוא הסטרא אחרא. וזה שאמר משה כי כבוד פה וכבוד לשון אנכי ואיך ישמעני פרעה שהרי הגאולה העיקרית הוא להוציא הדיבור מהגלות שהוא עתה בהגלות, ואם כן איך ישמעני פרעה שאוכל לגאלם על ידי דיבורי אליו מאחר שהדיבור הוא בהגלות תחת ידו. ולכן אבותינו בזכות שנלחמו מלחמת מצוה ולא הניחו את הסטרא אחרא להתגבר עליהם בזה מחמת שלא שינו את לשונם ושמרו ברית הלשון שלא יהיה נפגם לכן נגאלו בזכות זה. ובחינת הגאולה היה על ידי שהאיר הקב"ה על הדיבור אור המוחין עילאין שהם אהי"ה הוי"ה אהי"ה שהם גימטריא ס"ח ונתבטל אחיות החיצונים מהדיבור. ולכן אנו קורין לחג הזה פסח לא חג המצות מפני שעיקר הגאולה היה על ידי השפעת המוחין עילאין אל הפה. וזהו פסח נטרקיון פה סח שנמשך על הפה השפעת המוחין שהם גימטריא ס"ח. ומטעם זה סיפור יציאת מצרים נהג לדורות מפני שמתעורר העת שיצא או הדיבור מהגלות לדבר דיבורים באמת. ולזה בכל שנה ושנה בעת הזאת הסיפור הזה מועיל למחר דיבורו ולהוציא מתחת הסטרא אחרא ולהביאו אל הקדושה כמו שהיה או בצאתם ממצרים שנגאל הדיבור. וזהו עבדים היינו וכו' ואילו לא הוציא הקב"ה וכו' משועבדין היינו לפרעה, פירוש כי לולי ה' עזרנו והשפיע אור המוחין עילאין להוציא הדיבור מהגלות, היינו משועבדין לפרעה פירוש שהיינו משועבדין כדיבורינו תחת הסטרא אחרא שהוא הפה רע שלא היה במעשינו לבטל הקליפות מבבל הדיבור.

מִשֶׁם בֵּיד חֲזָקָה (ע"כ הפסוק) וּבְזֵרוּעַ

נְטוּיָה קִנְטָ

וְאֵלֹהֵינוּ לֹא הוֹצִיאָהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ

הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הֵרִי

אֲנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵינוּ בְנֵינוּ קָם

לפרעה – עיין זוהר ח"ב דף סט. ג' יועצים היו לפרעה יתרו אויב ובלעם ועי"ש ח"ב דף לג. שפרעה רצה להרוג את ישראל ואויב נתן לו העצה להשתעבד בהם ונגנש מידה כנגד מידה.

קט השאלת יעבי"ן שואל כאן הרי הגמ' תמורה יז: אומרת שכל פסוק שלא פסקיה משה אנן לא פסקינן דהיינו שכשמצטמים פסוק צריך לצטמו במלואו ומדוע כאן אנו אומרים רק חלק מהפסוק ונשאר בצ"ע וכן ההת"ם שואל על ברכת האבות לבנים לביל שבת ושימך וכו' הבעל אמרי אמת האדמו"ר מגור מתרין עפי"י מהר"ם שיק על חולין נז: ששואל על ראב"ש שהלך לבדוק אם באמת אין לנמלה קצין כמ"ש בפסוק איך לא מאמין לשלמה המלך ותרין כיוון שמפורש בפסוק לך אל הנמלה עצל ראה דרכיה ומתרין האמרי אמת ה"נ כאן הפסוק אומר והגדת לבנך עבדים היינו דהיינו שהפסוק אומר להתחיל מעבדים היינו (רבי יצחק וינברג דף חיומי)

ביד חזקה ובזרוע נטויה – הוא חלק מפסוק אחר בדברים ח' טו. כו. ח.

צ"ע מדוע לא נקט עד היום. ואולי הכוונה להקדמת הקץ, כי אחרי ארבע מאות שנה בוודאי היינו יוצאים שהרי הבטיח לאברהם כברית בין הבתרים בראשית פרק טו (ג) ועבדום וכו' ארבע מאות שנה ודור רביעי ישוּבו הנה. ובקץ שנים שהקדים יש ג' דורות. וראיתי מכארים שהוא מלשון הכתוב במכת ארבה למען תספר לבנך וכן בנך, ועי"ש פי' תוס' השלם ובעל המורים שכתב עד כאן רחמי האב על הבן, וכמ"ש באבימלך שאמר לאברהם אם תשקור לי ולגני ולנכדי ופרש"י עפי"י ב"ר נד ב' עד כאן רחמי האב על הבן. וצ"ע שם לכאורה מדובר ברחמים טבעיים עצמיים, כמו שמרחם על עצמו, כך מצד טבעו אפילו גוי מרחם גם על בנו ובן בנו כמו על עצמו מצד טבעו הפנימי. אבל כאן הקב"ה אומר זאת, מסתמא כוונתו עד סוף כל הדורות. וכמו שפרשו מפרשים אחרים, עיין ספורנו, למען ידעו דורות ישראל את כל אלה; וידעתם. אתה ודורותיך והמצרים: ועיין ביאור אברהם בן הרמב"ם שהכוונה שינחיל אב לבנו, נראה כוונתו שבכל דור יספר אב לבנו וכן בנו כמו שמספר לעצמו דהיינו מרחמנות טבעית פנימית. ובתוס' השלם פי' כיון שעד כאן חייב האב ללמוד עם בנו כמבואר בקדושי' ל.

מִשְׁעָבָדִים קָסָא הֵיִינוּ לְפָרְעָה קָסָב בְּמִצְרַיִם קָסָג.

קסא **ראיתי בהגדה** דברי חיים (הלברשטם) מקשה שלשון משועבד אינו לשון עבדות, אלא כמו שיעבוד לבעל הוב. **ומתריץ** עפ"י מהר"ל (באר הגולה באר המישו) בעניין צורה החומר, יש לומר שישראל צורה ומצרים חומר, ועד שישראל מנו ס' רבוא לא נשלמו להיות צורה, ולכן היו במלים, ושלט עליהם החומר, כי הכלל שהחומר שלט על צורה שאינה בשלימות. ועפ"ז מתריץ שאילו לא הוציא אותנו הקב"ה ממצרים ע"י פסח ומילה שעל ידם נשלמה הצורה שלנו, לא היו המצרים נכנעים, כי לא היתה צורת ישראל שולטת עליהם. כי היה הצורה משועבד לחומר עפ"י הטבע שצורה משועבד לחומר כל זמן שלא נשלמה.

קסב **צ"ע לכאורה** צ"ל למלך מצרים דכבר פסק שם פרעה ממלכי מצרים ולא לפרעה היינו עבדים. **עוד צ"ע** הרי הקב"ה הבטיח לאברהם בלא תנאי שאחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרי שחייב היה להוציאנו.

ועוד צ"ע איתא בשבת פה. תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו. א"כ לא שייך מציאות שישראל יהיו נשואים עבדים במצרים. (מרפסין איורי)

קסג **בהגדת סדר הערוך** הביא שהקשו מנין למסדר ההגדה שלא היינו נגאלים קודם לנ' דורות? ותירצו שאם היינו בורחים, לא היה נפקע מאיתנו שם עבד, כי היינו צריכים גם שחרור. ואם היינו יוצאים בלא לקבל תורה, היינו נשואים עבדים בעצם. עוד ראיתי (ספר זכרון משה ח"א יט ליעקב סופר) תירוץ ארוך – דאיתא בזהר יתרו (עדה"פ עתה ידעתי) מתחילה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה מסוגרת. והקשה א"כ איך יצאו מאתים אלף משבט אפרים (פרד"א מה ותרגום יונתן ריש בשלח) וציין לשפתי כהן ריש שמות שמבאר כיצד היתה מסוגרת בכישוף שבכל פתח היה צורת היה והיתה צועקת וידעו מאיזה פתח ברה. ועיין זוהר ח"ב רכה. שישראל חשבו שלא יצאו משם לעולם כי קשרו לון בקשרא דהרשין ולא יכלין לנפקא מבינייהו לעלמין. אבל שבט אפרים מורעה דרדל דלא שולט בהם הכישוף כמבואר בנפש כל חי לרבי חיים פלג"י. מקורו בזהר ח"ג שה. (בההוא שעתא נפק רוחא מסמרא דיוסף וכו') ועוד האריך שם.

לדבריו שהיינו צריכים שפרעה ישחרר אותנו נמצא שאלה משבט אפרים שברחו לא שוחררו נשואי עבדים, והרי לדעת רב (סנהדרין צב:) שחזון העצמות היבשות היה על שבט אפרים שהרגום אנשי גת בבקעת דורא, נמצא שרבי יהודה בן בתירא שאמר שהוא מבני בניהם של אותם שהחיה יחזקאל היה עבד וגם אבותיו לא היו בקבלת התורה. היתכן?? גם עיין לקמן ד"ה ויענו אותם ארבע מאות שנה. ועיין (דברים כג מז) "לא תסגור עבד את אדוניו". כגון ישראל עבדו של גוי שברח לארץ ישראל, ראה שם רבנו בחיי כופין רבו לכתוב לו גם שחרור. ועדיין צ"ע כיון שאותם משבט אפרים לא היו במתן תורה שהרי היו מתים אז, ויזקאל החיה אותם רק אחרי כאלף שלש מאות שנים, מתי נעשו בני ישראל ומתי נתחייבו במצוות, ממילא גם כיצד נפקע מהם דין עבד.

וְאֶפֶּילוּ כִּלְנוּ חֲכָמִים כִּלְנוּ נְבוֹנִים כִּלְנוּ וְקָנִים קָסֵד כִּלְנוּ יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר קסה ביציאת מצרים.

קסד צ"ע מה ההווא אמינא שהכם נכון או זקן יהיה פמור הרי זו מצוה ככל המצוות (מרפסין איגרי)

ועיין לק"ה פריקה וטעינה ד' אות מ' עפ"י תורה ב' תנינא - וְזֶה וְאֶפֶּילוּ כִּלְנוּ חֲכָמִים וְכוּ' כִּלְנוּ יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וְקָנִים כִּלְנוּ אף על פי שעתה כבר אנו יודעים את התורה, שזה עקר התכלית שבשביל זה יצאנו ממצרים כנ"ל, אף על פי כן מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, שהוא ההתחלה שעלידיה זכינו לידע את התורה, שזאת ההתחלה היתה קשה ביותר כנ"ל. וצריכים אנו עתה לספר בזה ביותר, כי גם עתה כל קיום התורה תלוי בזה כי כל מה שפודים ומשפחים אותו ויתברך על גדל חסדו של ההתחלה שהוא בחינת יציאת מצרים שהיתה קשה מאד, כל מה שמספרים ביותר ומודים ומשפחים אותו ויתברך ביותר, בן נמשכים כל התקונים כנ"ל ביותר, שעלידיה חוזר ונגדל ההודאה ביותר וכו' וכן חוזר חלילה למוכה כנ"ל, שעלידי כל זה זוכין לשמחה שהוא העקר - להתחזק עצמו מכל מקום שהוא לשמח בישועת ה' וכו' שעלידיה הכל וכולים לבנם לקיים התורה, וכנ"ל. ועלין אפילו כִּלְנוּ חֲכָמִים וְנְבוֹנִים וְקָנִים יודעים את התורה, וכבר עבר עלינו מה שעבר וזכינו לישועת ה' ונפלאות עצומות, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים - שאז ההתחלה כנ"ל, שעלידיה זוכין להתחזק בשמחה גם עתה, שעלידיה עקר קיים התורה, כנ"ל. וזהו וְכָל הַמַּרְבֵּה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הרי זה משפח כי צריך כל אחד ואחד להרבות לספר ביציאת מצרים בכלליות ובפרטיות כמה נסים ונפלאות שעשה השם ויתברך עמו, כדי שתתגדל ההודאה בכל פעם ביותר שעלידיה עקר התקון כנ"ל. וזהו וְכָל הַמַּרְבֵּה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הרי זה משפח, ואיתא בפגנות (משנת חסידים, סדר ליל פסח ו'): 'הרי זה משפח בחסידים, הינו בחינת (תהלים קו, מג): 'מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה', בחינת 'חסדי דוד הנאמנים' שנמשך עלידי תורה הודאה, כמו שמבאר שם:

וּלְחַמְתִּיק יוֹתֵר לְבַאֵר מֵאִמֵּר הַנִּלְכָל כֹּל הַמַּרְבֵּה לְסַפֵּר בִּיצי"מ וכו' הוא, כי כל מיני עצות שהאירו לנו רז"ל שיכולין לחזק א"ע על ידם אורב תמיד הבע"ד לדחותו מהם ח"ו ע"כ צריכים עקשנות גדול מאד, וכן הוא בענין הנ"ל שצריכים להתחזק להודות תמיד להשיי על כל החסדים והנפלאות וכו' אף אם הוא כמו שהוא כי אעפ"כ כבר גמל עלינו נפלאות עצומות. אך הבע"ד מתגבר בכל פעם להשכיח ולהסתיר ח"ו וכו'. ע"כ צריך האדם להתגבר להרבות לספר ביצי"מ וכו' בבחי' הנ"ל. וזהו כל המרבה, המרבה דייקא שצריך להרבות כ"כ עד שהוא ירבה הסיפור של יצי"מ על המונע עד שירבה עליו ויבטלו בעיני שארז"ל לענין ביטול איסור מרבה עליו ומבטלו. וזהו וְכָל הַמַּרְבֵּה לְסַפֵּר בְּחַסְדֵי ו' וכו' שהוא בחי' יצי"מ וכו' כנ"ל שמרבה הסיפור על המונע עד שמבטלו וכנ"ל הרי זה משוכח וכנ"ל:

קסה בשמחה גדולה ובהיות כמו היוצא עכשיו בעצמו מהשיעבוד, (אבורהם ורישבי"א) ושיהיה ניכר לכל הרואהו מתנועות גופו בהתלהבות (בתי נפש להחיד"א) וביאר הרב"ד פוברסקי שזה שאמרה תורה

וְכָל הַמְרַבֵּה קָסוֹ לְסִפּוּר קָסוֹ בְּיַצִּיאת מִצְרַיִם, הִרִי זֶה מִשְׁבַּח קָסָה:

(שמות יג ח) "והגדת לבנך" לשון הגדה, כי התרגום ותחוי לברך, וכן (דברים כו ג) "ואמרת אליו הגדתי היום, התרגום הויתי, לשון הווייה ממש, ולא כמספר מעשה שהיה. (באר ש של תורה פסח עז) עיין מאור ושמש הג"ל – ולכן אפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר וכו', תיבת לספר יש לפרשו מלשון ספיר, פירוש שאפילו מי שהוא חכם גדול ונבון ויודע את התורה לא יחזיק עצמו במעלה זו שכבר דיבוריו הם ברורים ונקיים וקדושים רק המצוה לספר פירוש להאיר ולברר הדיבור ולקדשו על ידי סיפור יציאת מצרים, שהסיפור הזה מועיל לטהר הדיבור כנזכר שאז הזמן גורם לפעול זה מפני שנגאל הדיבור בעת הזאת.

עוד מה שנקט מסדר ההגדה לשון סיפור דייקא עיין זוהר פרשת שלח דף קסא. שואל מדוע במרגלים כתיב ויספרו לו ולא כתיב ויגידו לו. ומבאר החילוק בין הגדה לסיפור שהמספר מפרש דבריו היטב אבל בכל מקום שכתוב לשון "ויגידו", הוא בא לרמוז על חכמת סתרי ורמזי התורה. וצ"ע כאן כתיב מגיד וכתוב מצוה עלינו לספר. עוד גם לגבי עדות כתיב ואם לא יגיד ונשא עונו והרי עד צריך לפרש דבריו היטב.

קס"ב כל המרבה – משמע שאין לה שיעור וצ"ע א"כ מדוע לא נזכר במשנה פאה אלה דברים שאין להם שיעור (מרפסין איגרי)

כל המרבה – וצ"ע מברכות לג: שהוא נדחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראי החזק והאמיץ והודאי והנכבד וכשמים א"ל ר"ה סימתינהו לכולהו שבחי דמרד. הרי חז"ל תיקנו רק שלש וגם אותם אי לאו שתקנו לא היינו יכולים לומר. משל למלך שיש לו אלפים דברי זהב ומשבחים אותו בשל כסף הלא גנאי הוא לו. (קושת החד"א ור"ש קלוגר ושפת אמת ועוד הובא במעדני אשר פסח עה עז) ותרץ שכאן נצטוונו. ועוד שמי שנעשה לו נם מותר. עוד תרץ לחלק בין שמרבה לספר במעשי הנסים שעשה לנו ולבין שמונה מעלותיו של הקב"ה. עוד תירץ לחלק בין זמן תפילה לזמן אחר.

קס"ג לספר ביציאת מצרים – הנעם אלימלך פרשת בא (שמות י"ב) כתב שעיי"ז מעורר עתה שוב את הרחמים שנתעורר אז ושוב נוקם להם מאויביהם. (מעדני אשר פסח עט עיי"ש)

קס"ד הרי זה משובח – בפשטות קאי המעשה אבל עיין הגדת יינה של תורה [לן] בשם ר"ש קלוגר דקאי המספר, שאם מספר זה סימן שהוא אדם משובח.

ה"ז משובח – משמע שאין חייב להרבות לכן משובח העושה כן וצ"ע דלשון התוספתא פ"י שחייב לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל הלילה. וכן נפסק בש"ע תפא ב' חייב האדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שהטפנו השינה. (מרפסין איגרי ומעדני אשר פסח תשעז)

הרי זה משובח – ידוע שז"א נקרא זה ומשובח היינו מושפל כמ"ש בשו"א גליו אתה תשבחם פרש"י תשפילם ועיין זהר לעיל שהקב"ה וכל פמליא דיליה באים לשמוע.

בלק"ה נדרים ה' ו' ז' הובא בהגדת אור זוהר מבאר עפ"י תורה ס' שסיפור יציאת מצרים הוא ספור מעשה משנים קדמוניות שמבואר שם שהוא מעורר מהשינה ואזי הרי זה משובח פי' כמ"ש האר"ז"ל בכוננות משובח בחסדים היינו בחד' מדת ורב חסד שמאיר עיי"ז כמבואר שם בתורה. כי עיקר הסיפור

מיציאת מצרים ומכל הנסים והנפלאות שהשי' עושה עמנו בכל דור ודור ובכל שנה ושנה ובכל אדם ובכל ובפרט שהוא מצוה גדולה למפרם כמ"ש שיהו ככל נפלאותיו, הכל הוא בשביל להתעורר עי"ו לשוב להשי' ע"י שאנו רואין ריבוי חסדיו ונפלאותיו שהוא מסבב עמנו למוכתינו כדי לזכותנו לחיים נצחיים להכיר אותו ית' וע"כ ראוי לנו להתעורר באמת להתקרב אליו ית'. וע"כ צריכין להרבות לספר בהם בכח' כל המרבה לספר ביצי"מ וכו'. עד שנזכה לעורר ריבוי רחמי וחסדיו עי"ו עד שיעורר אותנו בשלימות ע"י סיפור מעשיות הגבוהים הנ"ל שהם בחי' ורב חסד:

ועיין קדושת הלוי (קדושה שניה – הנוכה) כי דע, על ידי מעשינו הטובים מתעורר התעוררת העליונים ועל ידי הדיבור של עמו בני ישראל מתעוררין אותן האותיות שנתעוררו אז בזמן הנם, כי כל מה שאדם מוציא מפיו הוא ממשיך לעולמות התחתונים אותן האותיות שנתעוררו אז בזמן הנם, הקדוש האר"י וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וכתב האר"י ז"ל הרי זה משובח, בהסדים כיון שיוצא מפיחם של עמו בני ישראל ספור הגדה והאותיות של חסדי המקום לבית ישראל אזי אלו האותיות מעוררין חסדים לכל העולמות שתמיד יעשה עמנו האל ניסים ונפלאות למוכה.

ועיין לקי"ה נטילת ידים לסעודה ו' אות כז כח עפ"י תורה ז' תנינא שהכוונה היא לזכות להארת הרצון שבכל שבת בקידוש וזכה לזה כפי הכנתו בששת ימי החול אבל בפסח עכשיו היא התדלה חדשה כי עכשיו הוא יציאת מצרים ואין בידינו כלום לכן עושים כל כך מעשים כדי להמשיך עלינו הארת הרצון ולכן כופלים הבעיות והרחצות שהם בחי' במחונות כופלים אותם ובין ב' הכופות ראשונה ושניה ובין ב' הרחיצות (רחץ ורחצה) ובין ב' הבעיות (יחץ והמוציא) אנו מספרים את ההגדה כי עתה א"א להמשיך הארת הרצון באכילה כמבואר שם בתורה אלא ע"י הסדר הזה פי מתהלה עובדי עבודת זרה היו אבותינו ועבשו קרבנו המקום לעבודתו וכו' (צב). שכל זה הוא בהינתן הארת האצילות שהוא תכלית העולם העליון, בעשיה שהוא תכלית עולם התחתון בהינתן הארת הין חכם בן רשע (פמבאר בפגנות (צג)) וכנ"ל. שאז דיקא אנו וזכין לכלליות העולמות. ואז דיקא יבולין לאכל אחר כך המצה וכו' להמשיך הארת הרצון העליון שאצריכין עתה להמשיך ביותר ויותר על ידי מצות אכילת מצה וכו'. פי עתה צריכין לדבר בזה הרבה ולהרבות בספור הנסים של יציאת מצרים כדי להמשיך הארת הרצון הנ"ל מחמת שעדיין אין לנו שום עבודות ומעשים טובים וכו'. פי עתה עקר התקין על ידי הדבור לשפירין לספר ביציאת מצרים שזה בהינתן פסח פה סח בהינתן כל הפירגה לספר.

עוד עיין לקי"ה אפטרופוס ג' עפ"י תורה ג' עי"ש (מובא בתורה ג')

עיין ר' צדוק בקונטרס עמלה של תורה בסוף פרי צדק ח"ב – אות [א] ד"ה כל – כל המרבה לספר ביצי"מ הר"ו משובח. משמע מזה שצריך לחדש איזה דבר בענין יצי"מ דולת זה מנוף הסיפור אין אנו יודעין אלא הכתוב בתורה ומקובל מרז"ל. ולא מצינו שתיקנו לסדר כל הסיפורים אף למצוה מן המובחר ולמהדרין מן המהדרין. וע"כ הן המרבה דמשובח המכוון שיכול לחדש ולהוסיף בענין הסיפור מנדפשי איזה שבחים למקום על משוב שהטיב עמנו ביצי"מ מלבד המסופר וידוע ...

ונראה מ"ש וכל המרבה כל לרבות דאו רשות לכ"א להרבות כידוע בספרים דפסח רמז פה סח כי מקודם ה' הדיבור בגלות כידוע דעל כן אמר משה רבינו עליו השלום לא איש דברים אנכי ומיאן ז' ימים לשליחות ששלח אותו הקב"ה לגאול את ישראל

ובל מי שזוכה להשיג האור דיציאת מצרים שהוא יציאת הדיבור מגלות שמתעורר בכל שנה באותו זמן כידוע מקדושת הזמנים יוכל להרבות דיבורים כרצונו.

ועי"ש בהמשך שהאור הזה נמשך כל היום טוב הראשון וכו' – ימים וז"ל – ושמעתי רמז יו"ש ויחננו לפני פי החירות" שצריך להתיישב ולהנות קודם שיוציא פיו לחירות, לדבר ככל העולה על רוחו. ופסק זה נאמר ביום ג' דפסח שאז חזרו לצד מצרים, וגרמו למצרים לחזור ולרדוף אחריהם,

מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה^{קס"ט} וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן קע שָׁהִיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְּרַקְעָא,

כי נסתלק האור' שהיה בב' ימים הראשונים, דגם יום ב' בחו"ל יש בו אותו האור דיום א', וגם הם היו אז בחו"ל, אף דהם קדשו החודש שם וידעו אימת ר"ח, מ"מ הרגישו הקדושה העתידה להיות ביו"ט שני של גלויות בחו"ל. וע"כ בב' ימים ראשונים הפה סח בחירות כרצונו ורק ביום הג' נרמזו זה דצריך עדיין להתיישב הרבה קודם הדיבור כי עדיין אינו הירות גמור:

^{קס"ט} **ורבי אליעזר בן עזריה** – ראיתי מקשים בעיון ההגדה מברכות ט. שר"א בן עזריה לומד ג"ש בלילה הזה שכתוב באכילת הפסח וכתבי ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה ללמד שפסח נאכל רק עד הצות מהתורה ולעיל בתשובה לשאינו יודע לשאול אמרנו והגדת לבנך יכול מר"ח וכו' יכול מבעוד יום וכו' אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ואם הפסח נאכל רק עד הצות הרי שגם מצה ומרור לפניך רק עד הצות. וכן מבואר בפסחים ע"א שלראב"ע כיון שהיום מצה היא במקום הפסח לכן אם אכל מצה אחר הצות לא יצא הובתו, וא"כ מדוע ר"א בן עזריה היה מיסב כל הלילה לספר ביציאת מצרים כשלדעתו אין מצוה אלא עד הצות. וצ"ע שם בעיון ההגדה לעיון משכנות יעקב (א"ח סימן קכ"א)

^{קפ} **הם המישה תנאים** מדור שני של תנאים והיה אחר החרבן. מדוע הובאה דווקא מעשה זה (עיי"ה"ג)

^{קפ"א} **מסובין בבני ברק** – צ"ע הרי ר"ע תלמידו של ר"א ותלמיד אצל רבו אינו מיסב. וראיתי מתרצים כי ר"ע מרא דאתרא בני ברק ור"א בא אל תלמידו לכן מותר היה לר"ע להסב.

עוד מקשין (מהרצ"ח מהנהד"ח כ"ב) הרי ר"א אמר (סוכה כ"ז) משבח אני את העיצלנין שלא יוצאים מבתיהם ברגל. וא"כ למה יצא מביתו בלוד לבני ברק. (עיי"ן אריכות בזה עומקא דפרשא מודיעין גליון שפ"א פסח תשע"ו) עיי"ש בשם **מרגליות הים** שכנראה חזרו מהפלגה בים לחו"ל לצרכי הרבים (כדמצינו במשנה מע"ש ה ט) וירדו ביפו ולא הספיקו לחזור לבתיהם ובאמת יש גרסא מסובין בבני ברק, דהיינו שלא הספיקו אפילו לחזור לארץ. ו**בזבח פסח** לאברבנאל פירש ברק הכוונה לכלים יפים ולא שם מקום. ו**הבני יששכר** ניסן ד' ב' ביאר שישבו בבני ברק דייקא כי ב"ב גמט' השטן, בנהלת שבט דן שהביא עימו פסל מיכה לארץ, וכן דייקא שם למדו תורה מבני בניו של המן הרשע ואותם חכמים ישבו דייקא במקום הרשע לברר שם דייקא את התורה והחירות.

מסובין – משמע שאמרו את ההגדה בהסיבה דייקא ולהלכה נחלקו בזה הפוסקים עיי"ש גליון הנ"ל

מסובין – צ"ע כיון שמבואר בתוס' (בתוכות קה. ד"ה וחי"ב) שבזמן מעשה זה כבר היה רבי אלעזר נשיא, הרי שהיה כבר אחרי שרבי אליעזר היה בנידוי (ממבואר בפרוש המשניות לרמב"ם ד"ה ד' ג.). וכיצד הסבו עימו? הרי אסור להיות בדי' אמות של מנודה ולא ללמוד עימו. (מרפסין איתרי) ועיי"ן ברכות כ"ה: כשהלה וכו' כנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן להי' עוה"ב וצ"ע התם נמי כיצד בקרו וכיצד למדו ממנו אם היה בנדוי. ועיי"ן **אוצר המדרשים** (איוגש"מ) אליעזר – כשראה אותם א"ל תמה אני על חכמי הדור אם ימותו מיתת עצמן וכו' מפני שלא שמשתם אותי. ותימה אם היה בנדוי הרי היה אסור להם לשמשו. ועיי"ן מעשה זה **כפנהדרין סח**. שם פרש"י שישבו בריחוק ד' אמות מפני הנדוי. ועדיין צ"ע כיצד למדו ממנו? ובפרט לדעת הרמב"ן שההרימו את ר"א שזה

המור מנדוי ואילו היה בזמן הכית היה חייב מיתה כזקן ממרא. ועיין בזה בקונטרס עמך הברכה להרד"ל בריש פי' לפקדי דר"א.

יושבין בבני ברק – עיין גיטין נז: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק וראיתי בנחלת פנחס הקשה הרי אין מקבלין גרים מעמלק? ותירץ בשם גליוני הש"ס להגר"י אנגיל עפ"י יבמות מה: גויה שנשאת לגוי אזלינן בתר האב ולפי' מדובר בבת המן שנישאה לבן אומה אחרת ומבניו התגייר ועיין שו"ת קול מבשר ה"ב מב שדן בזה והביא תירוץ הצפנת פנחס שכיון שהמן נשא אשה מאומה אחרת וכיון שהוא עבד אזלינן בתר האשה והולד מותר. ודחה כי מכואר ברמב"ם דאזלינן בתר האם דווקא כעבד שמל וטבל. והביא תירוץ אחר של בעל מגילת ספר על הפמ"ג שתירץ דווקא לבוא בקהל נאמר עמלק וכן עמוני אבל להתגייר מותר וכוונת המכילתא אין מקבלים גרים מעמלק הכוונה לבוא בקהל ועיין ציץ אליעזר ה"ג עא מבאר הא דס"ל לרמב"ם שמקבלים גרים מעמלק ודחה דעת המכילתא הנ"ל זה מכה הגמרא הנ"ל שבניו של המן למדו תורה בבני ברק, והביא דעת האבני נזר שכוונת הרמב"ם רק שמקבלים עמלק להיות גר תושב אבל לא גר צדק. ועי"ש שמביא כמה תירוצים לסתירה הנ"ל שהגר"ח פלאגי תירץ שתחילה גיררוהו כי סברו שסנהדיב בלבב האומות ואח"כ אנשי כנסת הגדולה ברוח הקדש התברר להם שהוא מעמלק וכיון שלא בשמים היא לא פסלו הגיור עוד עי"ש שמביא תירוץ הגר"י אנגיל הנ"ל עוד הביא תירוץ החזו"א שדווקא בשעת מלחמה אין מקבלים גר מעמלק אבל מהא שלמדו תורה בבני ברק אין ראייה דאפשר שנתערבו בגויים והתגיירו.

עוד עיין מעדני אשר פורים טו שדן בזה ועיין מעדני אשר ויקפ"ק מכתבים למערכת שכיון שהמן עבד כנעני למרדכי ומסתמא גיירו כדת כמילה וטבילה א"כ א"צ גרות כלל דחייב במצות כאשה. וציין לבלי חמדה פרשת שופטים אות ו'.

ומה שאמרנו בברכות שבא סנהדיב ובלבל האומות, כתב שם בשם היראים סימן רד שזרע מלכי עמלק לא בלבב סנהדיב. וביאר בשו"ת ומשיב תניא ה"ד סימן קי דאל"ה איך ידעה הגמ' שבניו למדו בבני ברק? ועוד אם סנהדיב בלבב האומות כיצד ידעו שהמן אנגיל? עוד בשם הרונטשנבער שע"כ הורה המגילה לומר המן האנגיל לומר שזה וודאי ולא ספק. (הביאו הרב סופר בספרו תורת יעקב) וכתב שגם המרדכי יבמות פ"ח סוף סימן עא כותב כהיראים הנ"ל.

מסובין בבני ברק – למה דווקא בבני ברק עיין הגדת כאר החסידות בשם הבני יששכר מבני בניו של המן זרע עמלק כה מאדים ס"מ למד תורה בבני ברק (בני ברק דייקא שהיא חלקו של דן אשר ביניהם הייתה בעודו"ר העי"ז הראשונה בא"י פסל מיכה) ותמצא בני ברק בנמט' השמן הוא השמן הוא היצה"ר וכו' עי"ש. ונ"ל להוסיף שהמן מורע עמלק שכתוב בו "ויזנב בנחשלים" והם שכמו דן דייקא. שהיו בסוף המחנה. עיין תורה נז.

עוד שם בשם האוהב ישראל בני ברק לשון ברקאי כי היה עת זמן שהאירו מוחין דגדלות ונפתחו כל מקורין עילאין ורצו להמשיך הארה זאת לכל זמן הגלות והיו מספרים לשון ספור ובהירות בבני ברק דייקא לשון ברקאי עי"ש.

וזה לשון האוהב ישראל פרשת לפסח – הן אמת ששם המקום היה כך. אך עכ"ז צריך להבין הטעם למה נאספו יחד דוקא באותו המקום לספר שם ביציאת מצרים. ובהעיר לב ושום שכל י"ל, דהתנאים הן' ההם התכוונו ונתנו לבם אל הגלות המר הזה שהולך ומתגבר בכל יום ורצו לעשות איזה דבר להועיל שלא נשתקע ח"ו בעמקי הקליפות לזה הסתכלו בעין שכלם הן' והזן והבינו בענין אותו הלילה של יציאת מצרים שהאירו אז המוחין דגדלות והסורו ממילא כל הקליפות ונכנעו תחת הקדושה. והאירו אז אורות מווקקים ומוזהרים. והנה דבר זה מתעורר בכל שנה ושנה. ובלילה הזה נפתחו כל מקורין עילאין קדישין. ולכן נתייעצו יחד ועלה מוסכם בלבם עצה טובה ונכוונה. להמשיך

וְהָיוּ מְסַפְּרִים בְּיַצִּיאת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ
 הַלַּיְלָה קַעֲב, עַד שְׂפָאוֹ קַעֲב, תַּלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ
 לָהֶם, רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאת שְׁמַע שֶׁל
 שְׁחֵרִית קַעֲב:

הארה מאותו הלילה. על כל משך זמן הגלות. ועל כן נתוועדו יחד בבני ברק דוקא. לשון ברקא. לרמוז על נהורין עילאין קדישין שנתגלה בזה הלילה והם נתעלו עם המוחין שלהם להנהורין הללו. והיו מספרים לשון ספיר ובהירות. היינו שהיו מוכבין ומאירים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. היינו הגלות שנמשל לילה אשר הם היו בו לעת עתה. והיו ממושיכין מוהין עילאין ושפע אלוהות מאותן המוהין על כל משך זמן הגלות הזה לבל נשקע ח"ו בין הקליפות. אשר המה נאחזין במוהין דקמנות. והיו פותחין נביעות ההכמה ושפע אלוהות עד עת קץ. והכל היה בנס הלילה הזה שבו נפתחו מקורין עילאין קדישין, והתלמידים שלמדו בחוץ הרגישו בזה. שבא להם פתאום הארה גדולה ושפע אלוהות. ובאו והודיעו להם כי ידעו שכל זה בא אליהם מרבותיהם. ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שהרית. ר"ל שכבר המשיכו מוהין גדולות כמו בק"ש של שהרית. עוד ירצה שהרית, היינו שאמרו להם שהגיעו למוהין גדולים כ"כ אשר המה יתעוררו אם ירצה השם בזמן הגאולה ב"ב המכונה בשם שהרית. וכן יהי רצון אמן. והבן היטב:

עיין היכל הברכה ביאור המעשה הזה הובא גם בזאת הברכה כי תצא

קַעֲב **עיין הגדת הרשב"א** דאלו החמישה היו בדורם בעלי הקבלה במעשה מרכבה והיו רואים בהשגה את כל מעשה המכות ושינוי סדרי בראשית שהיו בגאולת מצרים ועל כגון זה דייקא נאמר כל המרבה הרי זה משובח

ראיתי מבארים טעם שהובאה מימרא זו לומר שאפילו החכמים האלה שבאמת אבותיהם לא היו משועבדים צריכים לומר ואלו לא הוציאו הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מְשֻׁעָבָדִים הָיוּנוּ לְפָרְעָה מִמִּצְרַיִם, דהיינו כי ר"א ורבי יהושע היו לויים וראב"ע ור"ט היו כהנים ור"ע היה בן גרים והרמז כל המרבה לספר כ"ל ר"ת לויים כהנים שאפילו הם חייבים לספר.

מקשים כיצד ישב עמהם רבי אלעזר בן עזריה הרי לדעתו מצות אכילת הפסח רק עד חצות ומצות סיפור יציאת מצרים תלוי בזמן אכילתו. וכיון שאין מצוה לספר מדוע ישב עמהם ומדוע לא חשש לבל תוסוף. (מרפסין איגרי) עיין בזה לעיל ד"ה רבי אלעזר ב"ע ולקמן משי"ב בגליון מסכיב לשלחן קַעֲב **עד שבאו וכו'** – צ"ע מדוע התלמידים לא ישבו עמם ומדוע הם לא ידעו מעצמם שהגיע זמן ק"ש.

ועיין ר' צדוק קונטרס **עמלה של תורה** הנ"ל... וכן המעשה שסיפרו כל הלילה מסתמא ג"כ הוא מה שהידשו לדרוש בזה כ"א. וממה שלא נמצא מסיפוריהם דבר במדרשות ובמכילתא וכדומה בדרוז"ל נראה דלפי שלא היו תלמידיהם עמהם נראה דהיו עוסקים בסודות ונסתרות שאין לגלות לתלמידים. ועי"כ לא נתגלו דבריהם לנו. וכן כתב בהגדת הרשב"א.

קַעֲב **הגיע זמן ק"ש של שהרית** – הוא הזמן שאפשר להכיר בין תכלת ללבן והוא המישים דקות לפני הניץ.

הקשה בהגדת ברכת השיר הרי העוסק במצווה פטור מן המצווה א"כ מדוע הפסיקו לק"ש ותירץ דמכאן משמע שהמצווה לספר היא רק בלילה.

צ"ע מתי אכלו האפקומן והאם ומדוע מצווה לספר גם אחר אכילתו שהרי כתוב בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך (עיה"ה"ג)

ראיתי בעיון הפרשה מקשה כיון שזמן סיפור יצאת מצרים כל הלילה למה באו התלמידים רק בזמן ק"ש ולא בעמוד השחר שהוא קודם לזה.

ועיין לק"ה פריקה ומענינה ד' אות מא עפ"י תורה כ' תנינא מבאר שעי"י שהיו מספרים עי"ז המשיכו בחי' ק"ש דהיינו אחדות הפשוט משמאיר בפעולות המשתנות - וזהו מעשה בר"א ור"י וכו' שהיו מספרים ביצי"מ כל אות והלילה עד שבאו תלמידיהם וא"ל רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית, זמן ק"ש דיקא כי עי"י ריבוי הסיפור ביצי"מ נתגלה ביותר אחדות הפשוט מתוך פעולות משתנות כנ"ל שזהו בחי' קריאת שמע לגלות אחדות הפשוט בעולם בחי' ה' אלקינו ה' אחד, ה' אלקינו היינו אלקות השוכן ומלוכש בנו בכל הפעולות משתנות, ה' אחד הכל כלול ומיוחד באחדות הפשוט ית' וכשרול, שצריך להאריך בד' דאחד כדי להמליכו למעלה ולמטה ובד' רוחות שהם כלל הפעולות משתנו תשבכל הששה קצוות שכולם כלולים באחדותו ית' כי ה' אחד והכל נמשך ממנו ית' לבד. וכ"ז נתגלה עי"י ריבוי הסיפור ביצי"מ וע"כ סיבב הש"י שהצדיקים הללו סיפרו ביצי"מ וכו' עד שבאו תלמידיהם שקיבלו מהם ההלכות שהם ג"כ בחי' תודה כנ"ל ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע וכו' כי עי"ז מתגלה אחדות הפשוט שהוא בחי' ק"ש כנ"ל:

בדף שבועי מסביב לשלחן פסח תשסו (צלו"מ קדש) בשם מרדכי קרליבך מביא בשם חסדי דוד שהקשה הרי בתוספתא משמע שמעיקר הדין הוא לשבת כל הלילה ולספר ביציאת מצרים א"כ כמה נשתכחו החכמים שישבו בבני ברק כל הלילה. והביא בשם שבולי הלקט שהחכמים שישבו בבני ברק אם לא היו באים תלמידיהם היו ממשיכים גם אחר זמן ק"ש וקשה מה הענין לספר אחר זמנו ועוד הרי ישב עמם רבי אלעזר בן עזריא דס"ל שאכילת פסח בחצות והרי מצווה לספר רק כשפסח מצה ומרור לפניו ולמה נשאר עמם עד הבקר. אמנם יש שתירצו שדברו אחר חצות בהלכה שגם זה מענין ספור יציאת מצרים וישב עמם משום תלמוד תורה. אבל מהשבולי לקט הנ"ל מוכיח שעיקר המצווה היא הרבוי בסיפור יותר מהאיכות ולכן כל זמן שלא מפסיק מצטרף גם הזמן שאחר זמנו לרבו ולהידור במצות הסיפור עי"ש.

(צ"ע הרי קושיא גם עליהם, דלשימתם בעלות סוף זמן אכילת הפסח ולמה המשיכו לספר ועוד לתירוץ השבולי לקט לכ"ע אחר ק"ש עבר הזמן אמנם הכל מתורץ כמה שכל זמן שלא משך ידו מהמצווה נכלל בה כדמצינו במילה בשבת כל שלא משך ידו מותר להזויר על ציצים שלא מעכבים)

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הָרִי אֲנִי בְּכַן קַעֲוָה שְׁבַעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי קַעֲוָה שֶׁתֵּאמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵילוֹת.

קע"ה עיין פי' הרע"ב שהיה זה ביום שנתמנה לנשיא והיה בן חי שנים ונעשה לו גם שהלבינו חי שורות שער זקנו כדי שיראה זקן וראב"ע אמר זאת אחר שבן זומא דרש והוכיח כדבריו כדלקמן וצ"ע מה בכך שעדיין לא זכה הרי היה רק בן חי שנים ודעת ספר היוחסין היה בן שבעים ממש וכן הוא בירושלמי ורק אז דרש בן זומא כדבריו. ועיין רמב"ם בפירוש משניות שהיה צעיר לימים והיה מרבה לשנות וללמוד ולקרוא יום ולילה עד אשר תשש כוחו ונזרקה בו שיבה והזר כזקן בן שבעים שנה. וצ"ע הרי בגמ' מפורש שיה נם. (מרפסין איגרי) ה"הת"ם תרץ שבאמת כך ראוי להיות אלא שהקב"ה עושה להם גם ולרא"ע כדי שיראה זקן לא נעשה זה הנם. (מתבתא)

עיין הגדה ברכת השיר דראב"ע היה נשמת שמואל הנביא שחי נב שנים ועם ח"י שנים שאז נתמנה לנשיא הרי הוא כבן שבעים שנה וזהו הלשון כב"ן היינו נב שנים. וכן שנה נוטריקון נשמת שמואל הנביא.

קע"ו לא זכיתי – לא ניצחתי בראיות את חכמים להוכיח שצריך שתאמר גם בלילה. אע"פ שמינו אותי לנשיא.

צ"ע כיון שבאמת היה רק בן חי שנים מדוע תמה שלא פסקו הלכה כמוהו. (מרפסין איגרי) ועיין יד מצרים לרבי יצחק חבר על הגדה של פסח – ידוע מאמר הו"ל בפרק תפילת השחר (ברכות כה). שראב"ע בר תמני סרי שנין הוה כשנעשה נשיא, ואהדר ליה תמני סרי דרי הוורת, ולכן אמר "כבן שבעים שנה". וצריך ביאור, שא"כ מאי מקום רבותא במ"ש "ולא זכיתי" וכו', ונראה ע"פ מ"ש רז"ל "מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותם, מפני שנחזין ועלובים היו" וכו', והמעם כתבתי במ"א שמי שיש בו ניצוץ מנשמת משה רעה"ש הוא זוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ולכן מי שיש בו ענוה, בידוע שמתלבש בו מנשמת משה שהיה "עניו מאד מכל האדם" וכו', וידוע מאמרם ז"ל שכל מי שהוא משפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכו', ולכן כיון שמצינו שרבי אלעזר בן עזריה לא רצה לקבל עליו נשיאות מפני בהרותו עד דאסכימו עליו מן שמאי, ואהדר ליה תמני סרי דרי הוורת, וכו', א"כ בידוע שהיה בו ענוה מרובה, והיה לו זכות לקבוע הלכה כמוהו, וע"ז אמר שאעפ"כ לא זכיתי שתקבע הלכה כמותי, "שתאמר יצ"מ בלילות, עד שדרשה בן זומא וכו'".

ולא זכיתי – עיין היכל הברכה כי תבוא דף קסא. (ואת הברכה דף תקנב) שכוונת ראב"ע לומר שלא זכה להראות לחבירו התגלות אלהות וחיודש עולמות דהיינו יצאת מצרים בגלל הושך הלילות עד שדרשה בן זומא שהיה מהנכנסים לפרד"ם והמשיך לשעתו ביטול הקליפות והראה לכל אש מלהמת סביביו ואורות עולמות עליונים בהתגלות רב כמו שיהיה לעתיד. וחכמים סברי שא"א לגלות זאת אלא בימות המשיח יתגלה.

קע"ז יציאת מצרים בלילות – הכוונה לפרשת יציאת שאנו אומרים בקריאת שמע ופסוק אחרון שבה "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים", וראב"ע סבר שצריך לומר אותה גם בק"ש של ערבית אע"פ שהוא לאו זמן יציאת ולא הסכימו חכמים לדעתו.

**עַד שְׁדַרְשָׁה בֶּן זֻמָּא קַעֲתָ, שְׁנַאֲמַר (דברים מז ג)
 "לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ", "יְמֵי חַיֶּיךָ" חַיִּימִים, "כֹּל קַעֲתָ יְמֵי
 חַיֶּיךָ" הַלִּילוֹת קפ.**

**וְחַכְמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הַעוֹלָם הַזֶּה, כֹּל
 יְמֵי חַיֶּיךָ לְהַבִּיא לְיַמּוֹת הַמְּשִׁיחַ קפא: (ע"כ המשנה)**

קע"ה **שדרשה בן זומא** – פרש"י באותו יום שנתמנה רבי אלעזר בן עזריא לנשיא, וביאור התוס' כמבואר שם דף כה. שבאותו היום נתבררו כל הספיקות שהיו להם.

קע"ב **כל ימי חיך** – לרבות גם את הלילות וצ"ע עיין כתובות קי: כל ימי העני רעים ובן סירא חולק ואומר אף הלילות. משמע שכל ימי מרבה רק את הימים כולם ולא את הלילות. (מרפסין איברי)

קפ **"הלילות"** – עיין תפארת ישראל על המשנה זו שכתב – ואע"פ שהכמים חלקו עליו נפסקה הלכה כמותו כי פשט הפסוק מושמע יותר כדבריו. ועיין מהרש"א (שם דף יב: ד"ה ימי) הטעם כי אע"פ שבפועל יצאו ממצרים ביום אבל תהילת הגאולה היה כבר בלילה.

משמע שסובר שיש מצוה מהתורה לספר כל יום רק נחלקו אם רק ביום או גם בלילה. וצ"ע א"כ למה הרמב"ם לא מזכיר מצוה זו ולספר בכל יום. עיין **אורי שמחה** הל' ק"ש פ"א הל' ג שכתב – ודע כי הפשתי בדברי רבינו בספר המצות ולא מצאתי שימנה מצוות יציאת מצרים להזכיר בכל ימות השנה רק בליל ט"ו של ניסן דוהגדת לבגך ביום ההוא, ומקרא דזכור יום הזה כו' הלא דבר הוא וכן בחיבורו לא הזכיר זה למצוה בפני עצמה רק בהלכות קריאת שמע כתב כאן דמצוה להזכיר יציאת מצרים: לכן אמינא דעיקר מצוות יציאת מצרים להזכיר את יום צאתך מארץ מצרים, פשטא דקרא מיירי בהודש האביב ועשית פסח ולא תאכל עליו חמץ כו' כי בחפזון יצאת כו' למען תזכור את יום צאתך וזהו או כפרש"י בחומש דעל ידי אכילת מצה ופסח תזכור יום צאתך כו' וכמו דצריך להזכיר מעשה עמלק ומקיים בפעם אחת לא תשכח דקרא.

קפא **היינו שהכמים לומדים שהתורה כתבה פסוק מיוחד ללמד שגם לעתיד לבוא יזכירו בכל יום יציאת מצרים**, אע"פ שהנשים בגאולה שלעתיד לבוא יהיו הרבה יותר גדולים.

ועיין **עיון ההגדה** שמקשה למה לחשוב שלא יזכירו הרי מדובר כאן לימות משיח, ומבואר ברמב"ם הלכות מלכים פ"א פ"ב שלא ישתנו המצוות. בגמ' מבואר שבן זומא סבר שלא יזכירו יציאת מצרים כיון שתהיה מפלה לגמרי לגאולה האחרונה בגדול הניסים.

ועיין **בגמרא שם ברכות דף יב:** ה: גמרא תניא אמר להם בן זומא להכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדהתים שם. אמרו לו לא שתעקב יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים מפל לו, כיוצא בו אתה אומר לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך [דף יג.] לא שיעקב יעקב ממקומו אלא ישראל יעקב ויעקב מפל לו, וכן הוא אומר

עתה יבאר לאיזה בן נצטווינו במצוות "והגדת לבנך" ^{קפב} ביום ^{קפג} "הוא"

אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתכוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתכוננו זו יציאת מצרים.

ועיין הגדת המלבי"ם ששואל הרי שם בהמשך כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה ומדוע דמי יציאת מצרים יותר ליעקב מלאברהם ומבאר באריכות שיש שם עצם ויש שם תואר כמו הייט אם נעשה רצען ומעכשיו נקרא רצען ולא הייט אבל שם עצם לא משתנה ואם היה נקרא אחרת היה כמעט ומעכשיו נקרא רק כמו שיתברר שמו האמיתי וזה החילוק כי לא נתברר מדוע תרח קרא לאברהם אברם אבל יעקב נקרא על שם מעשה שהיה אוהו עקב אחיו ואח"כ גם "שרית עם אלקים" ונקרא על שם זה ישראל וה"נ ניסי מצרים היו, וגם לעתיד לא יתברר למפרע שלא היו, אלא שההדשים יהיו עיקר.

כיצד לומדים ש"כל ימי חייך" לרבות עוה"ב הרי מצינו באדה"ר "בעצבון תאכלנה כל ימי חייך" והתם בודאי א"א לרבות עוה"ב דשנינו בשבת ל: עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת. (מרפסן איגרי)

^{קפב} **במעדני אשר** פסח תשקא הביא קושית אחרונים מדוע לא מנו בקדושין כט. בין כל החיובים שהייב האב לבנו גם את מצות והגדת לבנך. ותירץ בשם מאור עינים בריסק שהיא מצווה של האב ולא כמילה ופדיון שהן מצווה בבן עצמו. ונפ"מ כגון אב שבא מחו"ל לפסח אצל בניו הגרים בארץ ועושה פסח יו"ט שני של גלויות במז האם הייב לספר לבניו דייקא או כיון שאצלם אינו פסח פטור. ופשט שכיון שאין המצווה של הבן אלא של האב והבן רק הפצא דמצוה של האב לקיים בו המצוה לכן הייב. ולכאורה לפ"ז א"צ להגיד דווקא לבן אבל בהליכות שלמה פסח פ"ט ס"ק טו פסק שבדי שייתקיים המצוה כצורתה יגיד לבן.

במעדני אשר פסח עט דן האם "והגדת לבנך" הפי' לאחד הבנים או לכל בניו, ותולה זאת במחלוקת החינוך ורמב"ם האם והגדת הוא לעורר את עצמו או כדי לספר לבנו. שהחינוך מצוה כא כתב ענין המצוה שיוכור הנסים וכו' זאפילו בינו לבין עצמו הייב להוציא הדברים בפיו כדי שיתעורר לבו בדבר וכו' ולפ"ז די שישפר לבן אחד מבניו. אבל הרמב"ם (חמץ ומצה ו') כתב מצוה להודיע לבנים וכו' משמע שצריך לספר לכל בניו. נמצא לפ"ז שהמנהג בכמה מקומות לשלוח את הבנים לסדר אצל הרבי הוא רק לפי החינוך ולא לפי הרמב"ם.

ובשם הגר"ח קנייבסקי שכיון שכשאין לו בן מספר לאשתו וכן שני ת"ח מספרים זה לזה לכן לא שנו בקדושין מצוה זו. והיינו כנ"ל שאינה מצוה בבן דייקא אלא מצוה האב וצ"ע אולי לדבריו בכזה"ג יכול לספר גם לחברו אע"פ שבניו עמו.

^{קפג} ועיין אור החיים פ' בא מקשה מדוע דווקא ביום ההוא הרי המצווה היא בלילה דייקא ותירץ שליל פסח נקרא יום דכתיב ביה לילה כיום יאר.

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, בְּרוּךְ
שֶׁנֶּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל,
בְּרוּךְ הוּא קַפֵּד.

כַּנְגַד קַפָּה אַרְבַּעָה בְּנִים קָפוּ דְּבִרָה תּוֹרָה, אֶחָד קָפוּ חֶכֶם, וְאֶחָד

קפה כנגד ד' בנים צ"ע מדוע הלשון כנגד ולא לארבעה בנים דברה תורה. ונ"ל שהוא מלשון (בראשית ב' יח) אעשה לו עזר כנגדו, כי תורה צויה לנו משה מורשה וכו' ודרשו חז"ל פסחים מט: אל תקרי מורשה אלא מאורסה, נמצא שהתורה היא "העזר כנגדו" של האדם. להתגבר על יצרו. כקדושין ל: בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין, וכמו שלכל אדם יש אשה הראויה לו לפי מדותיו שצריך לתקן, ובן את החכמה תתאה השייכת לו שעל ידה יזכה להשגות אלוקות, כך דברה תורה בד' אופנים לכל אחד מד' סוגי בנים שבכלל ישראל, לכל אחד כפי הצורך שלו, לחכם כנגדו לעזור וכנגדו להתרגל בסבלנות כפירוש בעל העקידה (הובא בפרי הארץ פ' וירא) יש שההתנגדות היא העזר. ולרשע כפרש"י לא זכה כנגדו להלחם, ולהקנות שינוי.

עוד אולי כי לבד ממה שהן ד' אופנים להאיר את האמת לד' מדרגות של שכל, עוד הם גם כנגד ד' עולמות אבי"ע, כמבואר בפרי עין חיים שער הג המצות פ"ז – אלו ד' בנים רומזים כנגד ד' מלכיות, של ד' עולמות אבי"ע, וכולן ארבעתן זה בזה, חכ"ם באצילות. רש"ע בעשיה, שהקליפה קרובה שם. ת"ם בכריאה, ושאינו יודע לישראל ביצירה, וכוללם יחד. ולמה אצילות פמוד לעשיה, לפי שעשיה צריכה אור גדול, כי אין מספיק לו אור היצירה, לכן המשיך לו מלמעלה מן אצילות. ותם ושאינו יודע לישראל יחד, לפי שיצירה מספיק לה אור בריאה להארה. ואמר ד' בנים, רמזו לשם ב"ן, של כל עולם ועולם, והם ד' מלכיות, וד' גאולות שאנו צריכין לכוננה הזאת:

קפ"ד בנים – עיין לקוטי מוהרי"ן תורה ל' אות ו' – ועל כן אברהם אבינו ע"י שקצר את המלכות דקדושה, השכל תחתון חכמה תתאה מאהיות הסמ"א והעלה אותה מהגלות ע"י ההסדים שעשה וזכה בה ע"י שהיה שונא בצע, עי"ז תיקן שחרי"ת ויצאו ממנו ד' בנים יצחק ועשו יעקב וישמעאל, כנגד ארבעה בנים שהתורה דברה כנגדם, אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאל, ר"ת שחרי"ת. שהם כנגד ארבע מלכויות שבקדושה כידוע, יצחק, בחי' בן חכם, כי יצחק על שם הצחוק והשמחה, בחי' (משלי י') "בן חכם ישמח אב". עשו בן רשע. יעקב הוא איש תם כמ"ש (בראשית כ"ח): וישמעאל הוא בחי' בן שאינו יודע לשאל. כי ישמעאל עשה תשובה כמו שאמרו חז"ל (ב"ב טז:). ועקר התשובה היא בבחינת שאינו יודע לשאל. היינו לעשות תשובה ולשאל כפרה מהשם יתברך על שאינם ידועים, שזה עקר התשובה, בבחינת (תהלים ס"ט): "אשר לא גזלתי אז אשיב":

ונראה כי ארבעה בנים היינו ארבעה בחי' מקבלים, בחי' מלכות שנקראת דלית דלית לה מגרמא כלום אלא מה שמקבלת, וצוותה התורה לספר על גאולת מצרים והאמונה הקדושה לכל בן לפי שכלו.

וצ"ע איזה חלק במלכות דקדושה יש לכן הרשע הרי תיקון המלכות היינו גילוי מלכותו ית' בעולם ומבואר בלק"ה גיטין ד' ט' – כַּנְגַד אַרְבַּעָה בְּנִים דְּבִרָה תּוֹרָה וְאֶחָד מֵהֶם רָשָׁע, וְגַם הוּא בְּכֻלָּל הָאֲרַבְעָה בְּנִים אֲשֶׁר עַל יָדָם מְמַשְׁכֵּינֵי הַשְּׁגוֹת אֱלֻקוֹת וּמְגַלֵּין וּמְדַעִינֵין וְדִיעַת אֱלֻקוֹתוֹ מְדוּר לְדוּר, וְכֻמוֹ שֶׁכְּתוּב, "כַּל פֶּעַל עַל ה' לְמַעַנְהוּ, וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעוֹ". שָׁגַם עַל יָדוֹ נִתְגַּדַּל וְנִתְגַּלָּה וְדִיעַתוֹ יִתְבָּרָה, כִּי אִף עַל פִּי שְׁהוּא רָשָׁע, בְּעוֹנָו וּמוֹת, עַל שֶׁשָּׂאֵל שְׁלֵא בְּהִנֵּן הוֹצִיאָ אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל וְכִפַּר בְּעָקָר, אֲבָל עַל יְדֵי שֶׁמִּקְהִין אֶת שִׁנּוּי וּמְשִׁיבֵין לוֹ, בְּעִבּוּר זֶה עֲשֵׂה ה' לִי וְכוּ', עַל יְדֵי זֶה דִּיקָא נִתְגַּדַּל הַשֵּׁם יִתְבָּרָה וְנִתְגַּלָּה וְדִיעַתוֹ יִתְבָּרָה, כִּי בְשֶׁכֶּבֶר גָּלָה הָרָשָׁע הַכַּפְּיוּרִית וְהַאֲפִיקוֹרְסוֹת שֶׁלוֹ וְהַצְדִּיקִים זֻכְרֵין לְשִׁפְרָם וְלִהְיֹתוֹת אֶת שִׁנְיָהֶם, אֲזִי הוּא מוֹכֵחַ גְּדוּלָה מִה שֶׁכֶּבֶר הוֹצִיאָ לְהִינֵן מִלֶּכֶם מְחַשְׁבֵתָם הָרָעָה. כִּי זֶה מוֹכֵחַ לְדוּרוֹת, כִּי לֹא יוֹכֵל עוֹד אַחַר לִזְמַן שְׁמוֹת הַקְּשִׁיָּא וְהַקְּפִירָה הוֹאֵת,

רְשַׁעֵקְפָה, וְאַחַד תָּם, וְאַחַד שְׂאִינוּ יִדְעַ לְשִׂאֵזוּל: קַפְטָא

כי קבר נשמע שמונת שמות הקודש זאת והצדיקים סתריה וישקריה, ועתה מה יש להם עוד לומר, ובשלביל זה השם ותקרוך מאריוך אף לרשעים ונתתן להם בנה שיאמרו מה שיאמרו כדי שיציאו מלבם כל רשעיותם וכפירותם הממוזן בלבם, עד שלא יהיה להם מה לומר עוד, ואחר כך גדבור אחד של הצדיק האמת ופל ויתבטל כל שמות דבריהם הרעים. וזה בהינתן כל רוחו ויציא קסיל וחקם בפתור וישקנה..... וגם שיזכרו לצאת ממנו פנים בשרים, כמו שאמרו רבותינו וקרנן לבקרה, דילמא נפקי מניה בנין דמעלי, וכמו שאיתא ביהר הקדוש, אלמלא היה הקדוש ברוך הוא ממית את תרה קדם שיציא ממנו אברהם, לא היה אברהם וכל האבות בעולם ומשה רבנו ומשיח וכל הצדיקים וכו', עין שם:

קפ"א אחד - צ"ע מדוע אומר אחד לפני כ"א

קפ"א ואחד רשע - עיין שו"ת דברי יציב או"ח סימן רו - ולזה בליל התקדש חג החיוב והגדת לבנד, וכנגד ארבעה בנים דברה תורה [מכילתא סו"פ בא וירושלמי פסחים פ"י ה"ד], ולראות להחזיר גם הרשע בתשובה ובדברים הדים ובכל אופן שאפשר לראות שיוכלל בתשובה לתוך כלל ישראל. ולזה ויקד העם וישתחוון [שמות י"ב כ"ו], על בשורת הבנים שיהיו להם כפירש"י שם, והתם קאי על מה העבודה הזאת לכם שלחז"ל במכילתא ובירושלמי הנ"ל הוא שאלת בן הרשע, אלא שהודו שראו בזה שיהיה להם סייעתא דשמיא שגם הרשעים ישובו להשי"ת לקבל עליהם עול תורה ודו"ק. ואולי כיוון בעל ההגדה בכ"ש ואף אתה הקהה את שיניו, שבאמת אמרו חז"ל מוק"י י"ז ע"א למאן דמחי בנו הגדול דבשמתא דעובר משום לפני עיור.

במעדני אשר פסח עמ בשם פרדם יוסף החדש שהכוונה לשבור שיניו ממש. וצ"ע הקהה שיניו משמע רק שלא יהיו הדות ומסתמא הכוונה בתשובות לשאלותיו להוציא את ההדות שבהן ולהכניס ספק באפיקורסות שבלבו, ועי"ז בזכות קדושת היום אולי יכנס בו קצת דעת.

קפ"ב ארבעה בנים שחרי"ת - בן חכם - עולם אצילות - כוס א קדוש- החכמה - יצחק אבינו - כנגד שלא שינו שמותם.

בן רשע - עולם עשיה- כוס ב' הגדה - מלכות - עשו הרשע - כנגד שלא שינו לשונם
בן תם - עולם יצירה - כוס ג' ברכת המזון - תפארת - יעקב אבינו - כנגד שהיו גדורים בעריות ולא שינו לבושים.

בן שאינו יודע לשאול - עולם הבריאה, עולם התשובה- כוס ד' ברכת מהולל בתשכחות - בינה - ישמעאל - כנגד שלא היו בהם דלטורין.

נמצא עיקר ההגדה היא לבן הרשע, אע"פ שכשהוא רשע ומוציא עצמו מהכלל מכהים שיניו, בתשובות הראויות לרשע כמותו אבל ממנו לומדים דע מה להשיב לאפיקורם שבלבך שלך, כי בוודאי א"א להוציא מהגלות מי שלא זועק על נפילתו בגלות זעקת מושל בכסילים שהיא זעקת השכינה שנפלה לכסילות, כי מי שהושב שהוא הבן החכם קשה הרבה יותר להוציא מגלותו, ממי שמרגיש עצמו הבן הרשע, ורוצה לצאת מגלותו.

נראה לבאר עפ"י תורה לי אות ו' וביאור הליקוטם שם - כי ד' בנים הם ד' מדרגות בכנסת ישראל שכנגדם דברה תורה שהיא העזר כנגדם לבטל מהם העזות ולהביא אותם להשגות אלוקות, והם בחי מלכות וקדושה שנפלה בגלות באופן שהבן הרשע שקוע שלשה רבעים בגלות ורק ראשו בחוץ

חֲכָם מָה הוּא אוֹמֵר, (דברים ו' כ') מָה הַעֲדוֹת קִיָּץ וְהַתְּקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה'

כעשו הרשע (בחי' עולם העשייה שרובו רע), והבן שאינו יודע לשאול חציו שקוע בגלות (בחי' עולם יצירה שחציו טוב), (צ"ע בזה אולי להפך כיון שכונה קיימא לשאלה כידוע ואילו הוא לא יודע לשאול מאידך היא עולם התשובה והוא הבעל תשובה כמבואר שם) והבן התם שקוע רק רבע תחתון בגלות (בחי' עולם הבריאה שרובו טוב), והחכם כולו בחוץ (בחי' אצילות שכולו טוב) וצריך רק להחיות את מלכותו מאור הפנים בג' רגלים.

ואליהם שואג הקב"ה ומשיחו בזעקה הגדולה יותר מזעקת מושל בכסילים של המלכות, כי בבחי' יוסף דעת יוסף מכאוב, הצדיק יודע הרבה יותר טוב מהתלמיד כמה הוא זקוק לקול המוכיח, וזועק ושואג, קולות של תורת חסד דעתיקא סתימאה לתלמיד הכל כך זקוק להן, ומצמצם אותן עד שערא בעיגולא, ובת עין, ולבת אש, בכל שמה (בה כלול הכל), בד' אופנים לכל בן כפי הראוי לו, מהבן הרשע שהתורה מקחה את שיניו שנותנת לו לשאול שאלותיו בבחי' "כל רחוק ויצא כסיל" כדי לסתום פיות הבאים אחריו (לק"ה) ובסוף לומר לו אין לך סיכוי "אם היתה שם לא היתה נגאל" כדי שיתחיל לרחם בעצמו על עצמו (בחי' תקטט), ולבן שאינו יודע לשאול פותח לו בדרך של שאלה ותירוץ, ולבן התם מבאר לפי שכלו במישל ומליצה עד שישגיג מתוכם השגות אלוקות ועד הכן החכם ישמח אב, שמאיר לו מאור הפנים עד שמעלה אותו בבחי' השגות אלוקות ובחי' רואים את הקולות שנאמר במתן תורה שאז זכו כל ישראל למדרגת נביאים, והמלכות שלהם עלתה מבחי' קול הנ"ל לבחי' ראייה, (מתא שמע לתא חוץ) והיו רואים את הקולות, דהיינו את קול התוכחה של הקב"ה ומשיחו, כי גם במדרגת הנבואה עדיין כלפי קול ה' ומשיחו הם בחי' רשעים שמובתם רעה אצל הצדיק, ועדין היו צריכים לקול התוכחה של הקב"ה והצדיק (ועיין שבת פה. ומהרש"א שם שבכל עשרת הדברות חזרו לאחור יב מיל ופרחה נשמתם ושל של תחיה החיה אותם וחזרו להר לשמוע עוד דברה וכו'). ומבאר שגם השמונה דברות שמשם רבנו אמר גרמו להם לפריחת הנשמה וחזרה יב מיל. דהיינו שהיה קולו קול תוכחה רועם כיראה נוראה שערור אצלם יראה עצומה עד שפרחה נשמתם).

א"מ מה העדות - עיין לק"ה פסח מ' אות י' - וזהו שאומר החכם מה העדות? וקורא התורה בשם עדות הראוי לה, שנקראת ברוב התורה בשם עדות, כמו שכתוב "ונתת אל הארון את העדות", וכן בכל מקום קורא אותו "ארון העדות", כי בוודאי התורה הקדושה היא עדות גדול על אלקותו יתברך. כי מי שמששים עינו ולבו היטב על כל דברי התורה שבכתב ובעל פה בכל ספרי תנ"ך וש"ס ומדרשים וספרי הוזהר הקדוש וכתבי הארזי"ל וספרי הצדיקים אמתיים שבודרו. כולם יעידון ויגידון כי ה' אחד ושמו אחד. כי בוודאי לא ימצא רשע טפש שיוכל לומר שאפשר לבדות מלב ח"ו תורה כזאת שנתגלה לנו מאתו יתברך מיום מתן תורה על ידי משה רבינו עד היום הזה. ומי פעל ועשה כזאת? מבטן מי יצאו כל הדברים והנפלאות והחידושים האלה? אם לא כי יד ה' עשתה זאת. מפיו יקרא כל דברי התורה הזאת למשה עבדו נאמן ביתו והוא מסרה ליהושע וכו', וכן כל החידושים הנפלאים והנוראים שגילו גדולי הצדיקים בני עליה כולם יעידון ויגידון ומגלגין אלקותו יתברך לכל החפץ באמת. כי כל מודה על האמת ויבין ויראה בעיני שכלו שאי אפשר לשכל אנושי לגלות חידושים כאלה בשום אופן, כי אם מאת ה' צבאות יצאו, והוא יתברך בחסדו הופיע עליהם והודיעם כל הנפלאות והנוראות האלה. נמצא שהתורה הוא עדות על אלקותו יתברך, על כן נקראת התורה עדות. וזה בחינת החכמה מאין תמצא וכו' עד אלקים הבין דרכה וכו' (ועיין במקום אחר עוד מזה בהלכות עדות)

אַלְהֵינוּ אֶתְכֶם קִצִּי. וְאַף אֶתָּה אָמור לוֹ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח, אֵין מִפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אַפִּיקוֹמֵן קִצִּי:

קצ"צ **צ"ע** לקמן על קשיית הבן הרשע מוענים עליו שאמר "לכם" לכם ולא לו וצ"ע הרי גם החכם אמר אתכם משמע לכם ולא לוי? ותירץ שיבולי הלקט כיון שאמר אלקינן.

גִּרְסַתֵּנוּ הִיא גִּרְסַת הַחֹמֶשׁ, וְכֵן הִיא גִּרְסַת הַהַגְדוֹת הָרֵאשׁוֹנִים רֻקָּה וְאֹבֹדְהָרָה וְכַלְבוֹ וְעוּדוֹ וְגִרְסָא זו קשה כנ"ל ועיין מביילתא סוף פרשת בא שם הגרסא "אותנו" (בקולמוס גליון 74 הובא צילום הגדת דרמשטט משנת תצג בה מופיע גרסת המכילתא אותנו) וכן הגרסא בירושלמי פסחים (י' ב') ועיי"ש פני משה. וכן הגרסא ברמב"ם דפוס ונצי"א. וצ"ע הרי אמר כנגד ד' בנים דברה תורה, משמע שהן ד' לשונות תורה ואיך משנה מלשון תורה? ועיין הגדת מתיבתא (עמ' קיא) שכוונת ההגדה באופן כללי לומר שהתורה דברה כנגד ד' בנים כל אחד לפי כוהו להבין, ולכן גם לא הקפידה ההגדה להשיב לכל בן את התשובה הכתובה בתורה כגון לכן הרשע השיבו מתשובת התורה לכן התם. ולחכם לא השיבו כלל מספוק אלא מההלכה.

קצ"ב **צ"ע** דהוא שאל על עדות חקים ומשפטים וענו לו דין דרבנן. ומאחר שמדובר בחכם מסתמא רמזו לו כאן משהו וצ"ע מה.

עיין **שבולי לקט** מותרין שמהתירוין מוכנת הקושיא שהקשה הרי הפסח עיקר ומדוע נעשה מפל להגינה שנאכלת קודם והרבה.

וצ"ע מדוע לא משיבין לו התשובה שכתובה בתורה כדברים פ"ו (כ) כי ישאלך בנגד מהר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם: (כא) ואמרת לבנגד עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה: (כב) ויתן יהוה אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: (כג) ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו: (כד) ויצאנו יהוה לעשות את כל החקים האלה ליראה את יהוה אלהינו למוב לנו כל הימים להיתנו ביהים הנה:

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן – עיין לק"ה פסח מ' אות ו' – וזה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פסח הוא פה סה בחינת שיהו בכל נפלאותיו והיינו מצות סיפור יציאת מצרים לשוח ולספר בכל עת כנפלאותיו הנוראות שעשה עמנו ביציאת מצרים. וכן מה שעושה עמנו בכל דור ודור ובכל עת ועת כי לא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא מצילינו מידם בדרכים נפלאים ונוראים מאד ומצוה גדולה על כל אחד ואחד מישראל לשוח ולספר בזה תמיד בחי' שיהו בכל נפלאותיו וכשם שמצוה עלינו לספר בזה תמיד כך אסור לנו לשאול ולהקור במה שלמעלה משכילנו לשאול ולהקשות ה"ו קשיות שאי אפשר להבינם ולתרגם. כי דרכי ה' נפלאים מאד (וכמבואר בהתורה הנ"ל) שבשביל זה צריך החכם לעשות סוג לדבריו כדי שלא יכנסו בחקירות וקשיות שהם למעלה מהזמן שאין הזמן מספיק לבאר הקשיות והתירוצים שיש שם עיין שם.

אות ז – וזה שמשיבין להחכם ששואל מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינן אתכם ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו' ולכאורה התשובה פליאה נשגבה מאד מה זו תשובה על שאלתו מה העדות וכו' מה שמשיבין אין מפטירין וכו' וגם מהו הלשון כהלכות הפסח, אך עיקר התשובה שמשיבין לו שאסור לו להקור ולשאל במה שאין לו רשות היינו אם ירצה לשאול שיבינו לו כל דברי התורה עד תכליתו זה אסור לו באיסור חמור מאד. כי מאד עמקו מחשבותיו

יתברך וכתוב גבה שמים מה תפעל וכו' וכתוב לכל תכלה ראייתי קיץ ולא ניתן רשות לשאול כי אם במה שיש לנו רשות כמו שכתב כי שאל נא לימים ראשונים ולמקצה השמים ועד קצה השמים ודרשו רז"ל למקצה השמים אתה שואל וכו' ואי אפשר לשאול מה למקצה וכו' היינו שאין לנו רשות כי אם לשאול ולחקור בעוצם נפלאות הנסים והאותות הנוראות שעשה השם יתברך עמנו בהוציאנו ממצרים ובקריעת ים סוף וכו' ומאו ועד הנה. ובהו אנן רואים אמתתו וגדלו ותקפו ועוצם הסוד עלינו ושהוא מושג בהשגחה פרטיות בכל עת ורוצה בעבודתנו וראוי לנו לעובדו ולקבל עול מלכותו כלב שלם לקיים כל תורה משה בכתב ובעל פה שכל זה הוא בחינת כי שאל נא לימים ראשונים הנדיה דכבר הגדול הזה. וכו'. אבל הויץ מזה אמר להקור עוד כלל כי בוודאי אי אפשר להבין דרכיו יתברך ומעמי מצותיו

ובאות ה' – אבל זה החכם שואל בדרך חכמה מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם היינו שהוא מודה שה' אלקינו צוה כל התורה והחוקים וכו' וראוי לנו לקיימם רק שהוא שואל מה העדות וכו' שרוצה שיודיעו לו וכינוי לו מעמי כל דבר בפרטיות. וזהו מה העדות והחוקים והמשפטים שרוצה להבין מעם כל הלקי הנורה.

ועל זה מסיים ואף אתה אמר לו בחלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. היינו כמו חלכות פסח שהוא מצוה גדולה לעסוק בה לשוח ולספר תמיד ביציאת מצרים כמו שכתוב לפניך וכו' את יום צאתך מארץ מצרים כל יום יחיד שיהיה בחינת פה מה כניל כמו כן אין מפטירין אחר הפסח. אחר הפסח דייקא היינו מה שאמר לשוח ולדבר בו שהוא בחי' אחר הפסח שהוא אחר הפסח מה אחר השבת והדיוט דהיינו במה שצריך לשתוק. שם אמר לפתוח פיו וכמו שפירש רש"י על מפטירין כמו פומר מים וכו' להבין סתרו וצפונותיו שאי אפשר לנלותם בזה העולם שיהיה בחי' אפיקומן שהוא בחי' צפון מה רב מוכן אשר צפנת וכו' שצריך לשתוק שם ואמר לשאול ולומר אפיקומן שיוציאו ויגלו לו בחי' מן שהוא בחי' מה שצפון ונעלם מאד בחי' כי לא ידעו מה הוא כי שם אמר לשאול ולחקור כלל. כי במשפלא מפק אל תדרשו וכו'.

ועיין **מאור ושמש** רמזי פסח (ד"ה חכם) – יש להעיר מה דבר חכמה יש בשאלה זו שנקרא בה חכם. גם מה התשובה על שאלתו כמה שאין מפטירין. גם מה בין שאלת החכם לשאלת הרשע, שכמו שבשאלת הרשע אנו מדייקין ממלת לכם ולא לו כן יש לדייק במלת אתכם גם כן.

ויראה כי הנה ידוע מספרי קודש שהג המצות נקרא עבור זה פסח על שם פסח שפסח פירוש דילוג שהמוחין מתגלגין בו בדילוג בלי סדר המדריגות, שסדר המדריגות הוא קטנות ראשון גדלות ראשון קטנות שני גדלות שני, ובפסח בחינת הגדלות מתגלגת תחלה מפני שהאורות באין מעילא לתתא בלי מיין נוקבין דהיינו בלא אתערותא דלתתא רק שהיחוד הוא מיניה וביה. וזהו שאלת החכם מה העדות והחוקים והמשפטים וגו', וידוע מכתבי האר"י ז"ל שעדות חוקים ומשפטים מרמוזין לחכמה בינה ודעת, וידוע שהכוסות מרמוזין לקטנות דמוחין והמצות לגדלות דמוחין כמו שאנו מסדרין הג' מצות בלילי פסח (בקערה) בבחינת חכמה בינה דעת. ושואל החכם למה צוה ה' אתכם שתעשו אתם עניני חג המצות ואכילתן לרמוז על המוחין מאחר שהתגלות המוחין הוא מיניה וביה בלי אתערותא דלתתא, פירוש כי בכל המצוות שאדם עושה אז בעשייתו המצוה דהיינו כמו תפלין אז בהנהגתו התפלין מושך מעילא לתתא המוחין דתפלין וכן בשאר מצות שאדם עושה אז בעשייתו המצוה זו או מושך מעילא לתתא המוחין דמצוה זו, וכן סוכה ולולב כשקיים מצות סוכה אזי מושך המוחין דסוכה וכן לולב מה שאין כן בלא עשיית המצות כי באם שאינו עושה המצוה אזי אינו מתגלה המוחין דמצוה כי הכל תלוי באתערותא דלתתא על ידי עשיית המצות מתגלגל המוחין דכל מצוה ומצוה שאדם עושה, אבל בפסח הוא התגלות המוחין מיניה וביה בלי שום אתערותא דלתתא לכן שואל החכם למה צוה ה' אלהינו אתכם שתעשו ענינים אלו דהיינו מצות ואכילתן לרמוז שעל ידם תמשיכו המוחין עילאין למה לכם כל אלה מאחר שהתגלות המוחין באים אליכם מיניה וביה בלא אתערותא שלכם. וזו השאלה היא חכמה נפלאה.

והתשובה היא שאין מפטירין רצה לומר שאנו עושין על ידי אכילת מצה ושאר הענינים בחינת כלי להשארת המוחין שהתגלות המוחין שמתגלגל בלילי פסח חוזר ומסתלק ואנו עושין בחינת כלי שלא יסתלקו לגמרי. וזהו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן נוסריקון אפיקו מ"ג פירוש שמגמתינו שעל ידי השארת המוחין נוכל לחזור ולהמשיך על ידי מיין נוקבין שמעלין על ידי ספירת העומר אחר הפסח בכדי שיחזרו ויתגלו המוחין בחג השבועות וזהו התשובה היא גם כן דרך חכמה:

רָשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר, (שמות יב כו) מָה הַעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם קָצוּ. לָכֶם וְלֹא לִזְקֵנֵיכֶם,

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן – עיין הגדה חכמי ירושלים עמ' מד בשם מהרי"ל דיפקין שזה הטעם שיצחק אמר לעשו פי' תולדותו כו "ואוכל מכל" וכמובא בתרגום יונתן ופרש"י שהשני נדיים שהביא לאמו לבשל היו פסח וחגיגה שעמו ויצחק כיוון שאכל מהפסח כבר אסור לאכל עוד ולכן לא יכול לברך את עשו. והוסף הגר"ח זוננפלד שבמרמה גמט' אפיקומן. ועיין שם יתר ביאור בהערת הרב ד"מ איזנשטיין.

קצו כמו שכתוב שמות יב (כה) וְהָיָה כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם פְּאֶשֶׁר דִּבַּר וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הָעֲבוּדָה הַזֹּאת: (כו) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם: (כז) וְאָמַרְתֶּם זֶכֶח פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּ: וּפְרִשְׁי וּקְד הַעַם וּישָׁחוּ עַל בְּשׂוֹרֵת הַגְּאוּלָּה וּבִיאַת הָאָרֶץ וּבְשׂוֹרֵת הַבְּנִים שִׁיחֵיו לָהֶם. וּצִיעַ אִם הַפְּסוּק מְדַבֵּר בְּכֵן הַרְשַׁע אֵינָה בְּשׂוֹרָה טוֹבָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת עֲלֶיהָ. וְעוֹד גַּם הַתְּשׁוּבָה זָכָה פֶּסַח וְכו' אֵינָה הַקְּהִית שֵׁינִים שְׂאוֹמֵרֵת הַהַגְּדָה שְׂעוּנִים לְכֵן הַרְשַׁע.

עיין משך חכמה שם – והיה כי תבוא אל הארץ אשר יתן ה' לכם – לשון כזה לא בא בכל התורה, ונראה דלמ"ד דפסח לא נהוג עד לאחר ירושה וישיבה ופסח גלגל היה ע"פ הדבור כמו"ש כ בתוספות קדושין ל"ח (לו ד"ה הוואל) וע"ז שואל הבן מה העבודה הזאת לכם כיון שאין אתם מצווים על פסח מרם ירושה וישיבה ואתם באים לכבוש הארץ תעשו פסח שערל לא יאכל בו ואתם מוכרחים להמול ובוה תכבשו הארץ בהיותכם כואבים וטרודים בפסח, ולכן בא כאן לשון זה ודו"ק. ובא ע"ז כתשובה ואמרתם זכה פסח הוא לה' להורות שמלחמת ישראל לא תהי' רק עפ"י נם ואשר הרב (דברים ס"ג ל"ג) רק גאותוך לגאווה אבל לא שבו יכבשו, וכמו שנגף מצרים ובוה יצאו יכבשו בוה יריחו ועם נושע רק בוה, ולכן כתוב אשר יתן הארץ ועדיין לא נתן וזה אצל גלגל שהיה פתח יריחו ודו"ק.

צ"ע שהרי כנ"ל שאלתו על העבודה הזו מתייחסת לקרבן הפסח וא"כ הוא מומר לדבר אחד בלבד ושנינו בחולין ד: דמומר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה. ומדוע כאן קורא לו ההגדה כופר בעיקר. (מרפסין איגרי)

קצו צ"ע הרי גם החכם אמר אתכם ולא אותנו? מותרים (שבולי לקט) שכיוון שאמר אלקינו כלל גם את עצמו.

וּבִדְרָךְ פִּיקוּדִיךְ (תובא בבאר החסידות) כתב כיוון שאצל החכם נאמר לאמור, משמע שרוצה תשובה, אבל אצל הרשע לא נאמר לאמור, משמע שרוצה רק לקנטר.

וְעוֹד אֲפִיל כִּיוּן שִׁמּוּכִיר שֵׁם שְׁמִים יֵשׁ לוֹ תִּקְנָה וְכִמּוּבָא (שיש"ק ה"א תקפט) שהאפקורסים נשבעו שלא יוכירו שם ה', וכן מצינו בעשו (בראשית כו כ') שיצחק שאל מה זה מהרת למצא בני וענה לו יעקב כי הקרה ה' אלקיך לפני תמה ששם שמים שגור בפיו כי חשב שהוא עשו. גם עיין ברכות נד. שעזרא תיקן לברך אחד את חברו בשם ה' ומבואר הטעם לזה בליקוט ביאורים שם בשם הריטב"א במכות (כג ד"ה ושאלת) ששכחו שמו של הקב"ה, כמו שנאמר (עמוס ו') "ואמר הם כי לא

וּלְפִי שְׁהוּצִיא אֶת עֲצָמוֹ מִן הַפֶּלֶל קִצָּה כֶּפֶר בְּעֶקְרָקְצִי,

וְאִם אֶתְּהָהּ הִקְהָה אֶת שְׁנֵי קִצָּי וְאָמַר לוֹ, (שמות יג ה')
בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרַיִם קִצָּה.

להזכיר בשם ה', ומשום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (תהלים קיט כז) תיקנו כן 'מפני חשש שלא ישכחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפיחם' (ראה גם רישב"א ברכות סג. ד"ה ואומר).

קצ"ה **לפי שהוציא עצמו מהכלל** – עיין הגדת דמשק אליעזר (לרבי אליעזר שווערדשארף) מקשה מדוע לשון לכם יותר נחשב שמוציא עצמו מהכלל ממה שאמר החכם אשר צויה אתכם. ועוד מקשה למי אומר התנא אילו היה שם לא היה נגאל, אם לרשע הרי לא רוצה להגאול, ואם בא לפרש ענשו הרי ענשו הרבה יותר גדול מזה, ועוד כיון שכבר יצאנו למאי נפ"מ. ובאר שקושית הרשע היא על אכילת הפסח כיצד יתכן שנחשב לכם אכילתו לעבודת ה' הרי למדנו בדין יו"ט הציו לכם הכוונה לאפוקי מהציו לה'. (כמבואר בביצה טו) ועל זה מתמיה הרשע דלא מצאנו כזה קרבן שאין בו שום חלק למזבח לבד מהדם שנראה מזה בעליל שעיקר מצוותו באכילתו, ובאכילתו הרבה דינים, לא לשבר עצם ולמנויים בלבד, ועל זה צוחק הרשע שלא יכול להיות עבודת ה' באכילה בלבד, אלא אכילתו היא לכם ולא לה'. ובוזה הוציא עצמו מהכלל, וכפר בזה שאפשר לעבוד את ה' באכילה בקדושה, ובאמת בודאי אינו כן כדמצינו בהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, ואנו מאמינים שע"י אכילת הפסח כמצוות ה' נצא ממצרים. וזהו אף אתה הקהה את שיניו, כי באמת שיניו קחות כשיני כלב, והוציא עצמו מכלל ישראל קדושים שבכותם לקדש הומרים. ובוזה מתורץ מדוע נקרא שיצא מהכלל במה שכופר במצווה אחת, אבל באמת הוציא עצמו מכלל ישראל שגופם קדוש ובכותם לקדש הומרים. ועי"ש שמאריך לבאר עפ"י הקושיא (המ"ז בסיומן טו) מדוע מכרכים שלא עשני גוי ולא שעשני ישראל.

קצ"ו עיין הגדת חכמו ירושלים בשם רבי איסר זלמן מלצר שהקשה על הלשון "לפי שהוציא את עצמו מהכלל כפר בעיקר" דאיפכא צ"ל לפי שכפר הוציא עצמו מהכלל וסיפר על זה מעשה שמע מגאון אחד שהפשי אחד א"ל שיש לו קושיות וענה לו באמת הקושיות שלך הם תירווצים כי אתה ממציא לך קושיות כדי לתרץ למה אתה לא רוצה לקיים מצוות ואני יכול לומר תירווצים על קושיות אבל לא תרווצים על תירווצים.

קצ"ז צ"ע מה פירוש הקהה את שיניו. ומהיכן הביטוי הזה. המשמעות היא שהוא מכונה בעל שינים חדות דהיינו שהעיקר הוא מה שמויק לאחרים עד שצריך להקנות אותן שלא יוכל לנשוך בהן. ולכן גם התשובה שמישבין לו שאינה מכוננת אליו אלא בעיקר אל הסובבים אותו שלא ימשכו אחריו. וזהו שעונין לו "לי ולא לוי" בלשון נסתר ולא בלשון נוכח.

קצ"ח צ"ע כי בתורה זו לא התשובה לרשע אלא לתם [שמות יג ה']

צ"ע מדוע בהגדה לא עונים לרשע את התשובה הכתובה בתורה (שם פסוק כז) וְאִמְרָתְכֶם יָבֵחַ פֶּסַח הוּא לִיתְהֵי אֲשֶׁר פֶּסַח עַל פְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת פְּתֵינוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּ: ועיין לעיל בשם המתכתבא

לי ולא לוקצט, אלו היה שם לא היה נגאל:

ונראה שמסדר ההגדה למד מזה שכתוב בתורה ג"פ אם ישאל בנך וכתוב ד' פעמים תשובה מכאן שהתורה דברה לד' בנים ואחד שלא שאל ומסדר ההגדה החליט לפי סגנון השאלה שהשואלים היו חכם ורשע ותם ושאינו יודע לשאול ואמנם על תם ושאינו יודע פשוט אבל חכם ורשע צ"ע הרי סגנון שאלתם דומה ולכאורה עיקר השינוי הוא שאחד מהם מזכיר ה' אלקינו ועוד מזה שפרט עדות חוקים ומשפטים משמע שהוא מתכווין לשאול גם על פרטי הדברים ולא רק בכלליות לפטור עצמו כהחכם שכלל הכל בעבודה דמשמע שהכל נראה לו כמשה כבד ועבודה קשה.

עוד אולי אפ"ל שנחלקו בעל ההגדה והתורה אם מותר ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהתורה ענתה לרשע וזה פסח וכו' והיינו תשובה של לימוד ואילו בעל ההגדה דחה אותו להקהות שינוי. עיי'הולין קלג. המלמד לתמיד שאינו הגון נופל בגהנם וכזורק אבן למרקולים וכן נפסק ברמב"ם (ת"ת ד' 8) ובש"ע (וי"ד רמז ד') אבל באבות דרבי נתן פ"ב היא מחלוקת ב"ה וב"ש. וב"ה אמרו לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים וחסידים וכשרים. ועיין ברכות כה שראב"ע סילק את השומר של בית המדרש וכל מי שרצה ללמוד נכנס, דלא כר"ג שהכניס רק מי שתוכו כברו. והחיד"א פירש דברי ב"ה שתחילה יקבל את כולם ואם יראה שעומדים במרדס יסלקם. ובעל התניא (הל' ת"ת ד' יז) כתב שאם א"א להחזירו למוטב תחלה ודווקא ליכנס ללמוד תהא שמאל דוהא וימין מקרבת ולא כיהושע בן פרחיה שדחה לפלוני בשתי ידים. (על"ת א קנה)

קצ"ה הקשה **בהגדת באר החסידות** עמ' סח – צ"ע שתחילה אמר "אמור לו" לשון נוכח ומיים "לי ולא לו" בלשון נסתת. ונ"ל כנ"ל שהתשובה אינה מכוונת אליו אלא לסוכבים אותו שלא ינשכו על ידו.

אע"פ שבנוסח ההגדה של הרמב"ם נזכרים כל הד' בנים כמו אצלינו אבל בחלכות חמין ומצה פ"ז (הלכה ב) מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך לפי דעתו של בן אביו מלמדו כיצד **אם היה קטן או טיפש** אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות **ואם היה הבן גדול והכבד** מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים **שנעשו לנו ע"י משה רבינו** הכל לפי דעתו של בן;

וראיתי בשם **הררי קדם** שהקשה למה לא מזכיר הרמב"ם את הבן הרשע. ותירץ עפ"י **הגר"א** ששואל למה החליף בעל ההגדה ונקט תשובה לרשע מה שבתורה היא תשובה לתם ועוד למה עונים לו בלשון נסתת לי ולא לו. במקום לומר לי ולא לך. ותירץ **הגר"א** שלכן אצל התשובה לרשע לא כתוב "לבניכם" או "לחס" כמו אצל הבנים האחרים רק עונים ואמרתם וזה פסח וכו', אלא כי באמת התורה לא רוצה כלל שישוכו לו וידברו עמו, ולכן על קושינו עונים בלשון נסתת, לכלל המסובין ולא לו, **וכתב החררי קדם** שכנראה יסוד זה שלא עונים לרשע למד הגר"א מהרמב"ם הזה.

ומסיים שם אמנם **רש"י** (שמות יג ח) כותב: "עשה ה' לי" רמז תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היתה שם לא היתה כדאי ליגאל (כלשון **המכילתא דרבי ישמעאל**) ומדבר לרשע בלשון נוכח ונראה מדבריו שהולק על הרמב"ם וסובר שבאמת צריך לענות לרשע.

עוד ראיתי מקשים על הרמב"ם הנ"ל שכתב שם שצריך להודיע הניסים **שנעשו לנו ע"י משה רבינו** וצ"ע א"כ מדוע מסדר ההגדה לא הזכיר את משה רבנו כלל (אלא דרך אגב בדברי ר"י הגלילי)

תָּבִיר מָה הוּא אוֹמֵר, מַה זֹאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
בְּחֻזֵּק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים^{יא} (שמות יג יד):

וְשִׂיאֵינוּ יוֹדֵעַ לְשִׂאוֹל אֶתְרִי פֶתַח לוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות יג ח') וְהַגְדַּתְרִי לְבִנְךָ רִד בַּיּוֹם

י בירושלמי נקט בן מיפיש במקום תם, וכן ברמב"ם (יד החוקה הלכות חמץ ומצה פ"ז הלכה ב) ...לפי דעתו של בן אביו מלמדו כיצד אם היה קטן או מיפיש אומר לו...

יא שמות פרק יג (יד) וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֻזֵּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

עיי"ש כלי יקר ששואל מדוע מחר? עיין מעדני אשר פסח תשע"ד בשם הרבני יציב שזה רמז שלמהרת ליל הסדר כשרואה הבן שאביו שאתמול דקדק בקלה כהמורה מצה ומרור וד' כוסות וסיפור יצאת מצרים הכל בהתלהבות ולמהרת חוזר להרגלו שלא כל כך מקפיד וכו', אז שואל הבן מה נשתנה ומשיבים לו "כי בחוזק יד" פירוש שביליל הסדר יש אורות גדולים. ובשם ר"א מבעלז ביאר מש"כ "ולמדתם אתם בניכם" דלא כתיב אותם כי הדוגמא אישית היא החינוך החזק ביותר.

יב צ"ע מדוע את בלשון נקבה (גד"ש בשם הת"ם) ולי נראה דהסר לו כלי של שאלה וידוע שהנקבה היא בחי' כלי לכן המשיב שנעשה כלי נקרא בלשון נקבה.

וראיתי בריש הגדת מלבי"ם בלקוטים מקדמון אחד שמבאר שאע"פ שתפיסת הקיצור משוכח מאד וכמבואר בפסחים ג: לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, זה דרכו של זכר אבל נשים דברניות עיין ברכות מה: עה"פ בשמואל-א ח' יא במה שהאריכות הנשים לענות לשואל ששאל היש בזה רואה. וכן בקדושין מט: תשעה קבין שיהא נמלו נשים. לכן נקט לשון את לומר שבילילה הזה בעניין ספור יצאת מצרים צריך לספר באריכות כאשר. ונ"ל מה שנקט לשון זה דווקא כבן שאינו יודע לשואל לומר שגם כשלא שואלים אותו צריך להאריך.

יג והגדת לבנך וכו' לאמור – עיין אור החיים שואל הרי בגמ' שבת פז הגדה לשון קשה כנידים ולמה כך צריך לענות לבן ועוד כבר אמר והגדת למה שוב חזר לאמור עוד הקשה ביום שהוא משמע ביום אבל בעבור זה נדרש לקמן בשה שמצה לפניך משמע בלילה א"כ מתי יאמר לו ותרין שוהגדת ולאמור רומז שפותח בגנות ומסיים בשבה וביום שהוא רומז שלילה שהוא היה מאיר כמו יום כמ"ש לילה כיום יאיר ואולי שגם זה בכלל והגדת לספר לו על הנס הגדול הזה. (שמעתי שהאור החיים הזה סגולה להפקד בבנים ללומד אותו בפסח שני)

יד עיין מעדני אשר פסח ע"ה כיון שהיא מצות האב על הבן מדוע המנהג לעשות פסח אצל הסבא. עיי"ש

הַהוֹאֲרָה לְאֹמֵר בְּעֵבוֹר זְהִירוֹ עֲשֵׂה ה' לִירִי בְּצִאתִי מִמִּצְרָיִם:

עד כאן דרש למי מכוונים הדברים וסיים בפסוק בעבור זה וכו' וכאן לומד מפסוק זה מתי צריך להגיד

יְכוּל מִרְאֵשׁ חֲדָשׁ, תִּלְמוּד לֹמֵר (שם) בַּיּוֹם
הַהוֹאֲרָה.

אִי בַּיּוֹם הַהוּא יְכוּל מִבְּעוֹד יוֹסֵרָא,
תִּלְמוּד לֹמֵר (שם) בְּעֵבוֹר זֶה.

ה' בַּיּוֹם הַהוּא לֹא מוֹר – כתב בדרך פקודיך שלאמור הכוונה ש"ההגדה" הוא עד שיבין היטב כל כך שיוכל גם לאמור לאחרים (באר החסידות)

צ"ע שרק את התשובה לבן הזה ההגדה דורשת וממנה לומדים זמן חויב ההגדה משמע שעיקר ההגדה היא לבן שאינו יודע לשאול

וכן בתורה שמות יג ה' דייקא ציווי זה נאמר בסמוך למצוות אכילת מצה ואיסור המיץ בפסח דהיינו מצוות ליל הסדר.

וצ"ע שאע"פ עושים כל כך מעשים כדי שישאל ואעפ"כ לכסוף את פתח לו (ועיין עוד גדי"ש)

י' צ"ע מה הכוונה בעבור זה. דהיינו מה עשה עבור מה. (עיהח"ג מהלוקת ראשונים העבודה עבור הנם או גם עבור העבודה)

י' צ"ע מדוע לא אומרים לו שעשה לנו. ועיין לעיל בתשובה לרשע שכך השבנו לרשע עמ"נ להכחות את שינוי ודייקנו לי ולא לו לומר לו שאילו היה שם לא היה נגאל. ועיין כלי יקר שמות יב כו.

ה' זה חוזר אדלעיל, על מה שפתחנו לשאינו יודע לשאול. וא"כ צ"ע מנין שבינו לבין עצמו גם זה הזמן לספר (עיהח"ג)

י"ט צ"ע מדוע היה ה"א שהמצווה לספר מר"ח או מבעוד יום (עיהח"ג) שהוא לילה כיום ואיר ובשם מלבי"ם כל ביום הוא הלילה שייך ליום שלפניו)

בְּעֹבֹר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שְׁיִישׁ מִצָּה וּמְרוֹר מִנְחִים רִי לְפָנֶיךָ רִי:

לעיל "עבדים היינו" פתח בגנות לדעת שמואל (בפסחים קטז). וכאן שוב פותח בגנות שהיא דעת רב שם שהיא יותר מגונה אלא שאינה שייכת ליציאת מצרים

מִתְחַלָּה עֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ רִי,

רי **מונחים לפניך** – צ"ע כיון דכתיב "בעבור זה", מה ההוא אמינא שיהיה מר"ח ומבעוד יום. עוד צ"ע כיון שדכתיב "בעבור זה" מדוע כתיב "ביום ההוא" ולא בלילה ההוא. (פרפסין אינרי)

רי **מצה ומרוור מונחים לפניך** – עיין לקמן ד"ה מצה זו שאנו אוכלים וכו' שלא הספיק בצקם להחמיץ בהערות בשם בעל הרקח ובית הלוי ועוד שמצה היו אוכלים בלילה הזה תמיד וגם על אברהם אבינו ולוט מסופר שאכלו מצות במ"ו ניסן עיי"ש. עוד עיי"ש מחלוקת מתי נצממו על אכילת מצה האם לפני יציאת מצרים או אחריה. אבל מרוור צ"ע.

נראה עיקר הכוונה למצה שהיא להם עוני שעונין עליו דברים הרבה נמצא המצה היא דבר הגורם לפה סח.

מצה ומרוור מונחים לפניך – צ"ע לפ"ז מה הדין במי שאין לו מצה האם חייב בסיפור ומה הדין בסומא שאינו יכול לומר בעבור זה (עיהח"ג) ועיין **חסד לאברהם** (תאומים א"ח נד) דבאין לו מצה ומרוור פטור מלספר. וכן כתב רבי שלמה קלוזנר בהגדת מעשה ידי יוצר. וכן דעת רבי ירוחם פרלע בדעת הרס"ג מצות עשה לג. לעומתם עיין במ"ב סימן תעג ס"ק סו **בשם המהר"ל** שאצלו עד הסעודה לא היו המצות על השלחן. וכן פסק **הפמ"ג** סוף סימן תפח. דלא תליא זב"ז לכן מי שאין לו מצות חייב בסיפור יציאת מצרים. ועיין **מנחת חינוך** מצוה כא שכתב בפשיטות דלא תליא זב"ז, אלא שקבעו זמן סיפור יציאת מצרים בזמן שנקבע לאכילת מצה, לכן לר"ע זמן הסיפור כל הלילה בזמן אכילת המצה. ולראב"ע שאכילת מצה עד הצות, גם זמן הסיפור רק עד הצות. עיין **חתי"ש** בדרשות ח"ב בדבריו אודות מרדכי הצדיק שהיה בתענית בפסח ונמנע עיי"ז מסיפור יציאת מצרים. וראיתי מתרצים (על"ת בעלו צו סט) דבזה גם המנחת חינוך יודה שכיון שמרדכי ביטל מצוות מצה ומרוור ממילא בטלה גם מצוה סיפור יציאת מצרים ולא דמו למי שאין לו מצה שכן חייב לספר.

רי **לאיזה אבותינו הכוונה** האם לאבותינו במצרים כמבואר במדרש שאפילו בקריעת ים סוף עדיין קטרגה מדת הדין אלה ואלה עיי"ו. ואין לומר שהכוונה לאברהם אבינו אע"פ שהוא נקרא אבינו הראשון שהרי מקטנותו כבר בע"ז. ועיין ברמב"ם שהכוונה לתרה. וז"ל – בהלכות המין ומצה פ"ז הל' ד' וצריך להתחיל בגנות ולסוים בשבח כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרה ומלפניו כופרים ומועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז. והקשה בעיני **הפרשה** הרי תרה אינו אבינו דאיתא בגמ' ברכות טז: אין קוראים אבות אלא לשלשה. ועיין בראשית רבה מד או סד אות ד'.

וְעַכְשָׁיו קָרַבְנוּ הַמָּקוֹם רִיב לְעִבּוּדָתוֹ.

שָׁנָאָמַר (יהושע כד ב) רִיב, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֵל כָּל
הָעָם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנְּהַר
יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֵּרַח אָבִי אֲבֵרָהָם רִטו

ריב צ"ע מדוע נקרא כאן הקב"ה מקום. בדברך כלל רומז למקומו של עולם ואין העולם מקומו. דהיינו לחלל הפנוי. ואולי מתחיל בגנות היינו בחי' החלל הפנוי ועכשיו קרבנו היינו המשכת הקו ולכן נקט מקום כי ע"י החלל נעשה מקום לעבודתו.

ריב בספר יהושע בפרק האחרון מספר יהושע לישראל לפני מותו כיצד הוציא הקב"ה אותם יקר מזולל ללא זכות וסיבה מתוך טומאת מצרים. ועי"ש מלבי"ם שכתב – מאדם עד אברהם היה הסגולה והענין האלקי רק ביהודים, והיו הם, כלב ופרי, ויתר בני אדם כקליפות, ומעת זרח שמש צדקו של אברהם, רצה ה' שיהול הענין האלקי על רבים, שהם השבטים, ואהריהם שבטים נפש, ואהריהם אומה שלמה, אשר פנים בפנים דבר ה' עמהם, ועי"כ הוצרכו האבות ובניהם לכמה צרופים ונסיונות, שיודככו השמרים ויסירו הקליפות ויהיה הכל לב ופרי ושמן מובהר, וכמו שכתב הכוזרי באורך, וזה מבאר פה, שאמר להם, הנה אבותיכם לא היו ראויים אל הענין האלקי לא מצד מקומם, כי בעבר הנהר ישבו אבותיכם – והמקום המוצלח אל שיעשו ענבים ופרי קדש הלולים הוא רק הארץ הקדושה, לא מצד יחוסם ומהצבם, כי תרה היה אבי אברהם ואבי נהור, והיה אברהם מוקף בהוהים, בין מצדו מנהור ובין מראשו מתרה. ולא מצד הכנתם כי עבדו אלהים.

רִטו תרה אבי אברהם – צ"ע כיצד מבישא הוי טבא (עיין תורה כח דלא יתכן)

ועיין לשם שבו ואחלמה (ספר הדעה'ה חלק א – דרוש ו סימן ד אות ח) – בספר היצירה פ"ו – טוב מטוב רע מרע. ר"ל הגם שאנו רואין בהנהגה שיוצא לפעמים מצדיקים דבר רע ומרשעים דבר טוב. ועי"ד שאמרו בשיר השירים רבה פסוק א' סי' ו' את מוצא צדיק מוליד צדיק. רשע מוליד רשע. צדיק מוליד רשע. רשע מוליד צדיק כו' ע"ש. והרי לנו כי יוצא לפעמים טוב מרע ורע מטוב. והרי נראה ח"ו כאלו שניהם שקולים. או שהם מתחלפים ח"ו. ועל זה אמר הספר יצירה כי לא כן הוא אלא לעולם אין יוצא טוב אלא מטוב ורע מרע ומה שאנו רואין כי יוצא לפעמים רע מטוב וטוב מרע הנה הוא ע"י ההטא דעה"ד שנתערב רע בטוב וטוב ברע. וכנודע כבוד יציאת אברהם מתרה וכן מלכות בית דוד מרות שהיא אם המלך אמה של מלכות. כמ"ש ב"ב צ"א. היתה בתו של עגלון מלך מואב בנו של בלק כמ"ש בסומה מ"ז א' (עי' סדר הוהות ה"א. ב' אלפים תשפ"ו) וכ"ז הרי הוא יציאת טוב מרע. וכן עי"ד רע מטוב כמו ישמעאל מאברהם ועשו מיצחק ואמרו שבת קמ"ו. עד נ' דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו שהוא מההטא דעה"ד ע יוצאו ישמעאל ועשו מתערובות זוהמא שבהם. ואברהם מתרה ורות מעגלון מהתערבות הטוב שבהם והרי יוצא באמת רק טוב מטוב ורע מרע:

ועיין בזה תורה לו אות ז' – וזהו פרוש: 'הזָהָרָה בְּבָנֵי עִם הָאֲרָץ'; כי זָה ידוע, שְׁהַנְּפֹשֹׁת הַנְּבִכּוֹת וְהַנְּעֻשָׁקוֹת בְּתוֹךְ הַמְּקָלָא, הָאֲמֹר בְּזָהָר (סְפָא מְשַׁפְּטִים דָּף ק"ג, וּבְשָׂאָר מְקוּמוֹת), בְּקָלְפוֹת נְגָה. וְקָלְפוֹת נְגָה רֹצֵחַ שְׁיִשְׁתַּקֵּעַ שִׁם תְּנַפְּשֵׁל, אִזִּי הִיא נוֹתְנָת אוֹתָן בְּתוֹךְ מִטַּת וְזָגוּ שֶׁל עִם הָאֲרָץ, בְּדִי

וְאָבִי נָחוּר, וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם^{רמ"ז} מֵעֶבֶר הַנְּהָר וְאוֹלְדָה אוֹתוֹ בְּכַלְרֵי אֶרֶץ כְּנָעַן.

שְׁתַּמְנַף הַנֶּפֶשׁ הַיְהִיא בְיוֹתֵר. נִמְצָא שְׁבִנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ הֵם נִפְשׁוֹת יִקְרוּת, אֲלָא שְׁחָם כְּצַפְרִים הָאֶחָזוֹת פֶּפַח (1). מֵאַיִן אָנּוּ יוֹדְעִים הַדָּר תַּפְאֲרָתָם, אֲלָא עַל יְדֵי תוֹרָתָם. כְּשֶׁאָנּוּ רוֹאִים שְׁחָם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

רמ"ז את אביכם את אברהם – כתוב יהושע (יד טו) האדם הגדול בענקים ופרש"י במדרש בראשית רבה (ד' ר) א"ר לוי האדם הגדול בענקים זה אברהם למה קורא אותו גדול שהיה ראוי להבראות קודם לאדם הראשון אלא אמר הקב"ה שמא יקלקל ואין מי שיבא לתקן תחתיו אלא הרי אני בורא את האדם תחלה שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן תחתיו. הביאור נראה שבמדת ההסד לאברהם (מכ"ה ז) בחי' לך ה' הגדולה, פתח אברהם אבינו פתח בעולם החשוד, עולם התוהו, להאיר בו אור האמת ואמונה, והתחיל לאחות הקרע, וממנו התחיל עולם התיקון, אלפים של תורה. וידוע שכל ההתחלות קשות (מבילתא פרשת החדש פ"ב הובא ברש"י שמות יט ה) לכן כנ"ל כינוהו חז"ל "האדם הגדול בענקים" כי במדתו חסד וגדולה שבכוהה להתגבר על כל מניעה, התגבר לפתוח את הפתח להחזיר את השכינה מרקייע השביעי בחזרה לעולם. כי ההסד הוא כח עצום ללא מעצור, כאריה דורס שהוא ההסד שבמרכבה ועל כן מיד אחרי שפתח אברהם את הפתח המשיך את דרכו יצחק אבינו במדת הגבורה בחי' שור שבמרכבה שכוחו גדול יותר ואנפ"כ יכול לעצרו באיפוק עצום עד שאפשר לרתום אותו למחרשה, ועדיין אינה שלימות הארת האמת עד שבא יעקב אבינו במדת התפארת עמודא דאמצעייתא בריה התיכון המכווין כוחו לפי המקבלים ללמד אמת ואמונה לכל אחד כפי שכלו וכוחו, להכס לפי הכלים שלו ולרשע כפי כוחו וכן לתם ולשאינו יודע לשאול. וזהו שתיקן אברהם שחרית בחי' הארת האמת בשחרית של כל יום ויצאו ממנו ד' בנים ר"ת שהר"ת ח"כ רישע ת"ם שאינו יודע לשאול. שכנגדם דברה תורה להוציא את המלכות דלית לה מגרמא מד' גלויות ע"י ד' דרכי לימוד חכמה תתאה שיוכז להשגת האמת ואמונה. וכנגדם ד' כוסות ד' עולמות ד' בנים ד' דברים ששמרו ישראל בגלות ד' צאצאי אברהם.

ר"י בכל ארץ כנען – כמ"ש בראשית פרק יג (יז) קום התחלקך בארץ לארבעה ולרבהה פי' לך אלתננה: ובגמ' ב"ב ק. נחלקו בזה ר"א סבר שאברהם עשה בזה קניין חזקה בארץ ונעשית שלו והכמים סברי שהליכה לבד אינה מועלת עד שיחזיק במעשה בקרקע או גדר או פריץ, לכן פירשו שהלך בה כדי שיהיה נח לכבוש לבניו, (משמע שכבר היה לו דין ישראל לקנות בחזקה אבל באחרונים היא מהלוקת האם משהכיר את בוראו או משמל) ועיין בראשית (טו יח) "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" ברש"י ומכ"ן משמע שהיתה הבטחה בלבד ונחשב רק כאילו קיבלה, כי מתנה של הקב"ה אין דבר שייכול לבטלה, וכן שם פרק יג ז' "ויהי ריב בין רועי אברהם ורועי לוחם והכנעני יושב אז בארץ" פרש"י בשם ב"ר שהפסוק בא לומר שהארץ עדיין לא של אברהם אלא של הכנענים. אבל בב"ר על פסוק זה משמע שזכה בה בקניין גמור. וכן בפרשת חיי שרה עה"פ גר ותושב אני עמכם פרש"י שאמר להם אם לא תתנו לי אקח כתושב כי היא שלי. וכן בירושלמי הנה פ"ב היא לזרעך נתתי את הארץ הזאת אינו לשון הבטחה אלא משמעו כבר נתתי. וכן בב"ר מד כב דאמירת גבוה בכרית בין הבתרים היה כמעשה קנין. **בסוגיות הש"ס** יש בזה סתירה כי בר"ה יג. הקשו מהיכן לקחו ישראל קציר עומר כשבאו לארץ "קצירכם" אמר ה' ולא קציר גוים, משמע שהארץ היתה של הגוים שישבו בה, והתום' הקשו מסוגיא בע"ז נג: על הפסוק "ואשריהם תשרוף באש" הקשו שם הרי אין אדם אומר דבר שאינו שלו, משמע שהיתה של ישראל, ותרצו התום' שמה שגידלו הגוים בעצמם

וְאַרְבֵּה־רִיחַ אֶת זְרַעוֹרִיטָּ, וְאַתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק,
 וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וְאַתָּן לְעֵשָׂו
 אֶת הַר שְׁעִיר לְרֵשֶׁת־רִיב אֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ
 מִצְרָיִם (ע"כ דברי יהושעירכא):

מיד כשמספר בשורת שיעבוד מצרים משבה את הש"י ששמר הבטחתו
 להוציאם ועוד קודם הזמן

היה שייך להם ונאסר ואילו הגמ' דברה באשרות ישנות. ועיין ריטב"א על ההגדה כאן שביאר
 שאברהם אבינו קנה את הארץ רק בקניין הגוף ולא בקניין פירות, עד שיכנסו אליה בניו, וכן ביאר
 החזו"א על הגמ' בע"ז הנ"ל. אבל עיין מנחת אהרן פרשת לך לך (טו יח) ביאר בארוכה עפי' הרמ"ה
 בב"ב קיט. (ס"ג נו) שאברהם אבינו קנה את הארץ בקניין לאחר זמן, ודן שם במהות הקניין הזה
 עפי' הקה"י ב"מ ס וביאר שבעצמו לא זכה אלא רק לזרעו, ולכן האשירות שגידלו הגויים נאסרו
 אבל אותן שהיו בזמן שאברהם עשה קניין לא נאסרו ע"י הגוים אלא בזמנם כיוון שכבר היה בהן
 קניין של הזמן שיכנסו ישראל לארץ. וכן בפרש"י בתחילת החומש ביאר בשם המדרש שכה מעשיו
 הגיד לעמו כדי שלא יאמרו הגויים ליסמים אתם שכבשתם ארצות ז' גויים כי הקב"ה בראה וברצונו
 נתן לז' גויים וברצונו לקחה מהם, ולכאורה עד שלא כבשוה ישראל לא נחשב שנתן להם.

ר"י בפסוק כתוב ארץ בלא ה' ועי"ש פרש"י – כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו, עד שלא נתתי לו
 זרע: ובירושלמי פסחים פ"י הל' ה' נעשיתי לו אורב אין הטא מיתן ליה אין זכה מיתן ליה. דהיינו שאני
 אורב לתת לו בין אם הטא ובין אם זכה. וביאר הלשם שלקחה האבות היה בסוד שרש הברית ולא
 בזכות.

ר"י צ"ע אייה רבוי בורעו היה לפני שנתן לו את יצחק. ועיין מלבי"ם שהכוונה לישמעאל כדי שיצאו
 השמרים תחילה, ויצא יצחק זרע נקי. והכי נמו החמשך הכוונה שנתן לו את יעקב אחרי שיצאו
 השמרים בעשו הבכור. וצ"ע עשו היה רשע יותר מישמעאל וכיצד יתכן שזחמה השניה גדולה
 מהראשונה. עוד צ"ע כיצד נחשב עשו קודם ליעקב לעניין יציאת הזחמה לפי פרש"י שביצירתם
 קדמה טיפת יעקב ורק ביציאה לחיין קדם עשו.

ר"י צ"ע למה נקרא ירושה הרי לא הייתה של אביו. עיין הגדה עם פי' האבני נזר שתרץ שבני עשו
 ירשו, כי היו נכדי שעיר מצד אמם.

ר"י והמשך דבריו שם – (ה) וְאֶשְׁלַח אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְאָגַף אֶת מִצְרַיִם פְּאֶשֶׁר עֲשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ
 וְאַחַר הוֹצֵאתִי אֹתָם: (ו) וְאֹצִיא אֶת אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וְתָבֹאוּ הַיָּמָה וְיִרְדְּפוּ מִצְרַיִם אֲחֵרֵי אֲבוֹתֵיכֶם
 בְּרֶגֶב וּבְפָרְשִׁים יִם סוּף: (ז) וְיִצְעֲקוּ אֶל יְהוָה וְיִשְׁמַע מֵאֶפֶל בְּיַמֵּיכֶם וּבִין הַמִּצְרַיִם וְיָבֵא עֲלֵיו אֶת הַיָּם
 וְיִכְסֹהוּ וְתִרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֶת אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וְתִשְׁבּוּ בְּמִדְבָּר

**בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹרֵיב לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ
הוּא, שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲשַׁב אֶת
הַקְּיָרָב, לַעֲשׂוֹתֵיכֶם כִּמָּה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם
אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים רַבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר,**

כ"ב צ"ע מה השבחה ששומר הבטחתו הרי זה חיוב פשוט ומצווה שכלית וגם מהתרי"ג דכתיב (ויקרא יט ט): הִין צִדֵק שִׁיחִיה הִין שְׁלֵךְ צִדֵק (מרפסין איגרי). עיין תירוץ בהגדה ע"פ אבני נזר שב' פעמים הבטיח הקב"ה את הארץ לזרע אברהם אחת כברית בין הבתרים והשניה בפרשת מילה אלא ששם היה תנאי שישמרו את הברית ואם היה שומר הבטחתו השניה לא היו ראויים לירש ועל זה אנו משבחים ששומר הבטחתו הראשונה בלבד שהיא בלא תנאי.

כ"ג אולי לרמוז שהשב איך למעט מהשעבוד קץ שנים שהם כמעט חצי מהמוזמן שאמר לאברהם אבינו (עיין עיהה"ג בשם שבלי הלקט)

וכיצד נתקיימו שניהם? יש כמה תרוצים ו"א שכיון שעבדו גם בלילה מיעט חצי. ו"א (יפ"ת שמו"ר טו א) שקושי השיעבוד השלים את החסר (עיין לקמן ד"ה "וימררו את הייחם בעבודה קשה"). עוד עיין לקמן ד"ה "ויתנו עלינו עבודה קשה" שמדייק לשון עלינו ע"ש.

ועיין טעמי המנהגים ע"י רבנ בהגה על אות תקח בשם סדה"י שיוסף מסר להם סימן שגואלם יאמר להם פקוד ופקוד כי רמוז בהם שהגואלה תוקדם כמנין פקוד גמט' קץ שנים כי יפקוד פירושו יחסר כמבואר בפרש"י במדבר לא מט עה"פ ולא נפקד מומנו איש.

כ"ד צ"ע מאי "לעשות"

כ"ה על ששאל אברהם אבינו "במה אדע כי אירשנה" ענה לו הש"י שעתידים בניו להשתעבד במצרים. ועיין תורה ז' שבמה אדע היה פגם בירושת הארץ והשיעבוד של יב שבטי ישראל דייקא ובמצרים דייקא היה התיקון לזה ע"ש. גם עיין בזה סוף תורה ט'.

עיין בראשית (טו ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מארץ כנען לתת לך את הארץ הזאת לרשתה: (ח) ויאמר אדני ה' במה אדע כי אירשנה: (ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגזל: וכו'..... (יג) ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה ירעך בארץ לא להם ועבדים ועזו אתם ארבע מאות שנה:

הרי שעל שאלת כמה אדע אמר לו הקב"ה קחה לי עגלה משלשת וכו' ופרש"י שרמוז לו על קרבנות כפרת ישראל, וכמבואר שם בשפתי חכמים.

וכן מפורש כמגילה דף לא: – אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבנו של עולם שמא הם ושולם ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? אמר לו לאו, אמר לפני רבנו של עולם כמה אדע? אמר לו קחה לי עגלה משולשת וגו' (פרש"י כלומר הקדננת יכפו עליהם) אל תינה וכו'

וצ"ע הרי קרבנות מכפרים על שוגג וכיצד יכפרו על עוונות שענשם כדור המבול והפלגה (מרפסין איגרי) עיין בית הלוי (בראשית טו ח) ע"פ תנחומא ויקרא שאם יחטא בשוגג יבוא לחטא כמוזד ולפ"ז הובטח שיע"י שיתכפר להם השוגג לא יבוא למוזד.

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תִּדְעֶיכוּ כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם רִכְזוּ וְעֲבָדוּם רַבָּה וְעַנּוּרְכֶם אֶתְסֹר לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה רְלֵא,

רבי **בתנחומא** קדושים פי"ג ש"דוע תדע" הוא כנגד "כמה אדע" שאמר אברהם, דהיינו שענה לו בלשון ששאל ולרמוז לו שירדו לתקן פנם מיפי הדעת של אדם הראשון. כמבואר באריכות שער הפסוקים ריש פרשת שמות.

עיין **עריב נחל** פרשת יתרו – מבאר שם ששאלת אברהם כמה אדע הייתה כי ידע שרוצה ליתן להם תורה והבין שבשביל זה צריכים לההפך למהות אחרת, לקבל צורה אלהית, והכלל שא"א לבטל צורת הומר אלא ע"י שמבטל הצורה הקודמת, ונתקשה אברהם כיצד עם שלם יאבד צורה ותיקף ילבש צורה חדשה, והשש שמוא רגע אחד יתמהמהו ביני ביני ויאבדו לגמרי מהעולם, ועל זה ענה לו הקב"ה ידוע תדע שיהיו משועבדים ועי"ז יאבדו צורתם כולם ביהד ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרכוש (לכד מפשוטו שיזכו לרוב ממון אבל עיקר הרכוש) הוא הצורה האלהית החדשה שיקבלו.

רבי **בארץ לא להם** – עיין **טעמי המנהגים** בהגה על אות תקח ששר של מצרים קטרג, הרי אמרת ארבע מאות שנה, וענה לו אני אמרתי בארץ לא להם ולא דווקא במצרים והרי האבות כבר נדדו בארץ לא להם, לכן מצטרף זמן נדידתם לזמן היות ישראל במצרים.

בארץ לא להם – עיין **שער הפסוקים פ'** לך לך שהכוונה למצרים – וז"ל שם – נודע הוא מ"ש הז"ל על פסוק (בראשית מ"ז כ"א) ואת העם העביר אותו לערים. שטלמם, כדי שלא יחרפו את ישראל, שעתידיים להיות גרים ביניהם, כי הלא גם הם ממולטלים בארץ לא להם. וזהו שאמר הכתוב, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, ואל תאמר כי הרפה היא להם לחיות גרים, בעבור כי הנה הארץ היא אינה שלהם, ר"ל אינה של המצריים השוכנים בה, כי הרי את העם העביר אותו לערים כנזכר, ונמצא כי משי"ב בארץ לא להם, חוזר למצרים. ואם היה חוזר לישראל, קשה דפשיטא, שאם היו גרים שם, שהיו בארץ לא להם:

טעם שירדו למצרים דווקא מבואר בזהר כיוון שהיו שונאים מאד את ישראל ועי"ז לא נתחברו עמם ולא קלקלום. ועיין לקמן ד"ה וירעו אותנו בשם זרע קדש.

רבי **עיין נדרים לב**. אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא שנאמר כמה אדע כי אירשנה ורבי יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר (ויאלמ מלך סדוס לאכרסה) תן לי הנפש והרכוש קח לך. פס"ק שאם היה מסר לו ומעכנן היה מגייס. וצ"ע כי מבואר בתוס' ברכות ז: שברית כ"ב היתה ג' שנים לפני מלחמת המלכים. (מרפסין איגרי)

רבי **וענו** – בברכות ט. עה"פ "דבר נא באוני העם וישאלו" אמרי דבי ר' ינאי אין "נא" אלא לשון בקשה. א"ל הקב"ה למושה בבקשה ממך לך אמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק "ועבדום וענו אותם" קיים בהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם. ומבאר עפ"י האלגזי בספרו שארית יעקב שמה שפרש היפה תאר (על שמו"ר מו' ט') שקושי השיעבוד גרם להקדים את הקץ זה רק אליבא דרבי יונתן בסנהדרין סו. ו' לחלק, אבל לרבי יאשיהו ו' לחוסף, א"כ מלכתחילה כך היתה הגזרה גם עבודה וגם עינוי.

ובכפר **יושב אהלים** פרשת בשלח כתב עה"פ בראשית מו יג "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", דלרבי יונתן ו' לחלק או עשר מכות או רכוש גדול, ורק לרבי יאשיה ו' להוסיף שהמצרים גם ילקו וגם ישלמו. ובוה מבאר המשנת צבי (פסח) מדוע היה צריך לבקש ולהתחנן לישראל שישאלו כלי כסף וזהב כי הבינו שאם יקבלו רכוש גדול הרי שהלכה כרי יאשיה שו' מוסף וא"כ גם הגזרה מלכתחילה היה עבודה ועינוי ולא קושי השיעבוד השלים אלא כמו שפרשו המפרשים ששאר גלויות עד הגאולה הן שישלימו.

ר' **משמע** שיעבדו ועינו אותם כל הד' מאות שנים, ורש"י פרש שד' מאות שנה הם מלידת יצחק וא"כ הם קיץ שנים עד שהתחיל השיעבוד. ועיין **הגדת חכמי ירושלים בשם רע"י שלזינגר** שלפי מעמי הנגינה יש פסיק בין אותם לארבע מאות שנה משמע שבאמת אין קצבה לעבודת והמנין הוא דיבור מיוחד רמז למובא בשער הפסוקים פרשת בא ה' פעמים אלקים גמט' ארבע מאות שלושים הדיינו שהת"ל שנים הוא רמז לה' פעמים שם אלקים שהיו צריכים לברר שם.

רלא **ארבע מאות שנה** – צ"ע שבפרשת בא (שמות יב מ') ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יהוה מארץ מצרים:

ועי"ש **רש"י** שעושה החשבון שמלית יצחק עברו ארבע מאות שנה ועיין **תרנום יונתן** שהן תל שנים משעה שאמר לאברהם (שזה היה כשאברהם היה בן שבעים) (ועי"ש שכותב שרד"י שנים הם ל' שמיטין וצ"ע למנפ"מ ואולי קשור לל' שנים שהבטיח עד שקיים)

צ"ע לפי התרגום יונתן שהחשבון מכרית בין הכתרים מדוע נקרא מושב בני מצרים? ועיין **הגדת חכמי ירושלים** עמ"נ¹⁷ שכתב שיצחק ויעקב גרו בפלישתים וכן הברית בין הכתרים הייתה בארץ פלישתים. ופלישתים הם יוצאי ירך המצרים כמבואר בבראשית פ"י (יג) ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים: (יד) ואת פתרים ואת פסלחים אשר יצאו משם פלישתים ואת פפתרים:

ארבע מאות שנה פרש"י מלידת יצחק ולתרגום מהכרית בין הכתרים – ועיין שפתי כהן (שמות יב מ') שמבאר מצרים לשון מי שמיצר על צרתו מהכרית בין הכתרים שנודע לאברהם על כך התחיל מיצר על כך וכן יצחק כתיב בו מגורי אביו לשון מורא כמו מגור מסביב וכמו גורו לכם מפני הרב ויעקב אמר ימי שני מגורי הדיינו שכולם היו מצירים על צרת הגלות לכן נקרא מושב בני מצרים ארבע מאות שלשים שנה מאו.

עוד עי"ש שמבאר שמה שאמר הקב"ה ידעתי את מכאוביו הכוונה כי משה א"ל שלא הגיע הקיץ וא"ל הקב"ה שכל הכאב שעתידי לבוא עליהם בארבע מאות שנה כבר בא ברדו שנה. ועיין מרפסין אונגרי שואל הרי הקב"ה צופה וקורא הדורות מראש וכודאי ידע שיהיה קושי שיעבוד ומדוע אמר ארבע מאות ולא רדו. וצ"ע אולי זה מסוד הידיעה והבחירה וכיון שהמצרים לא הוכרחו לשעבד א"א לכתוב זאת מראש.

ארבע מאות שנה – עפרש"י סנהדרין צב: שבזה מעו בני אפרים שמונו ת' שנים משעת הדיבור לאברהם במקום מלידת יצחק לכן יצאו מצרים ל' שנים קודם לכולם. וצ"ע מנין ידעו שהארבע מאות שנה הם לא בתוך מצרים ועוד איך אומר רש"י שבגלל שמשא אמר פקוד פקדתי הבינו הזקנים שהוא הגואל הרי לפי החשבון הגיע הזמן. ונראה שזה בעצמו מעם שנענשו בני אפרים כי אפילו בשמגייע הקיץ לפי חשבון צריך להמתין לסימן מהקב"ה. (לעיל הערה קלט מבואר איך יצאו מצרים שהיה מסוגרת בכישרון ואם ידעו לבטלו מה השבח כשגם כל ישראל יצאו דלא חרץ כלל לשונו כמבואר בוהר שהכוונה לכישרון של שער הכלבים, ששבט אפרים לא שלט בהם הכישרון) עוד עיין סנהדרין שם שנחלקו על מי נאמר הוון העצמות היבשות ודעת רב שהם בני אפרים, ונחלקו אם חזרו ומתו, או עלו לא"י, ועי"ש שרבי יהודה בן

וְגַם רַבֵּי אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ

בתירא אמר שהוא מצאצאים. (וראיתי שבזה מבארים (האדמו"ר ממישקולין) כוונת התום בפסחים ג: שכתבו שלרבי יהודה בן בתירא לא היה קרקע בארץ, שכיון שלא עלו אבותיו עם בני' לא קבלו נחלה בארץ).

יב גס – עיון ב"ר (מד יט) שהיה לו לומר "גם", מאי "וגם?" אלא "גם" הוא מצרים, "וגם" לרבות ארבעה גלויות.

וע"ע בשבלי הלכת (הגדש"פ פסקא ברוך שומר) שביאר ש"הקב"ה מחשב את הקץ הכונה לגאולה העתידה, וביאר ש"כי גרי יהיה זרעך בארץ לא להם" – זה גלות בבל. "ועבדום" – מדי. "וענו אותם" – יון. "וגם את הגוי אשר יעבדו" – אדום. ועל כולם התם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

ובספר 'מוגיד מישרים' למרן הב"י (פר' כי תבוא) מפרש שב"ארמוי אובד אבי" מרומזים כל הד' גלויות. "ארמוי" – היינו גלות בבל, וקאמר "אובד אבי" משום דבזמנא קלילא נסבו נשים נכריות ואבדו יהדותא ויהם אבהותן דליהון. "יורד מצרימה וגו' וירעו אותנו" וגו' – רמזו דנגלות מצרים משתעי. "ויענונו" – רמזו לגלות יון, דענינוא בכמה עינויין וגזרות. "ויתנו עלינו עבודה קשה" – רמזו לגלות אדום, דאתמשך כל כך זמנא וגזרו כמה גזרות.

וצ"ע מדוע כל הגלויות נכללים תחת גלות מצרים. והביאור בזה, כי באמת כל הד' גלויות הם רק השירים של "גלות מצרים" והוא הראש והשורש לכולם.

ויסוד הדברים מבואר ברמח"ל (תיקונים חדשים תיקון ח) וז"ל, ותא חזי דבהווא זמנא אתקשר במצרים קיסרא דמסאבותא דכולהו ד' קליפין אתקטרו תמן לשלמא על ישראל ולקבליהו ת' שנין אתגזרו עלייהו למיהוי בפלהנא ולקבל דא ד' לשונות של גאולה למפרק להו מכולהו פורקנא שלים. ואלמלא סבול ישראל גלותא שלים, פורקנא נמי שלים הוה דלא הוה אבתריה גלותא, אבל כיון דלא יכולו למסבל גלותא ואצטריך לאתקצרא, לא נטלו כולהו קליפין כל דלהון ולבתר שלמו כל חד באתריה בד' מלכויות כו'. כיון דלא אשתלים גלותא לא אתפרשת ס"א לגמרי, וכד תבו למחמי בעגל ובמרגלים תבו לאתמסרא בידיהו כמה דאיתמר. אבל תא חזי כל מלכויות אלן, הילא משכינ לגבייהו מהווא חילא דנטלו בקדמיתא. ובגין כך (דברים טו, ג) "למען תזכור את יום צאתך כו'" לאדכרא תבירו קדמיתא דלא יתגאון להרבא עלמא כו' עכ"ד.

ומבואר מדברי הרמב"ל, שאילו היו סובלים ישראל את הגלות עד תומה, לא היה אחרי זה עוד גלויות. ורק בגלל שלא יכלו לסבול את הגלות עד תומה והוצרך הקב"ה לקצרה, לכן מכה זה היה שליטה לד' המלכויות, וכל כוהם ותוקפם היה רק מכה גלות מצרים.

וראה גם במלבי"ם עה"פ (יחזקאל כ, ג) "גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות", שכותב וז"ל, והגם שמפני חילול השם השיכותי ידי מהם, ככ"ו ראיתי שלא הגיע עדיין שעת התיקון, ושהם במבעם מוכנים לחטא, ועיי"כ ראיתי שנאולת מצרים אינה גאולת עולם, ושעתידים לבוא עוד בכמה גלויות לכלא פשע ולהתם חמאת, ושיפלו כמה נפילות עד שיבוא שעת התיקון, ונשא ידו להפיץ אותם בגוים ושמשם יזרו בארצות שונות ושם יוצרפו כמצרף ובכור פעם אחר פעם עכ"ד

ולפי' מובן מאוד מדרש רבה הנ"ל כמה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו כברית בין הכתרים "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", שבא לרבות גם ארבעה גלויות, מאחר שהם ההשלמה של גלות מצרים (וע"ע ב'מגלה עמוקות' פר' בחוקותי)

ודבר נפלא מבאר המעשה רוקח (פסחים) מדוע פירט התנא (פסחים מב.) כמה סוגי תערוכת המין "ואלו עוברין בפסה, כותח הבבלי, ושכר המדי, והומץ האדומי, וזיתום המצרי", שזה מרמז על כל הגלויות. "כותח הבבלי" כנגד גלות בבל. "שכר המדי" כנגד מדי. (יון לא נרמז כי לא היתה מפלתו

דן אַנְכִירֵל, וְאַחֵרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכּוּשֵׁי־רָדָד גָּדוֹל:

בפסח). "הומין האדומי" כנגד אדום. "זויתום המצרי" כנגד מצרים. ומנה את מצרים לכסוף, מאחר שכאמור בפנים כל הגלויות הם השלמה לגלות מצרים, ונמצא שלא נגמר גלות מצרים רק בגאולה האחרונה. ומוסיף שלכן הסדר הוא "פסח מצה ומרור" (שלא כפי הסדר הנכון), מאחר שגלות מצרים נשלם רק בגאולה העתידה. (מקובץ אספקלריא פסח עם ממאמרו של הרב יהודה איזנשטיין)

וְגַם אַתְּ הַגּוֹי דֵּן אַנְכִי – הקשו הראשונים כיון שהיתה גזרה מדוע נענשו המצרים. ותרץ הראב"ד (השגות תשובה ו' ה') דלא על עצם השיעבוד נענשו, אלא שלא שחררום מיד כשנצטווהו פרעה. וצ"ע מדכתיב וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי הרי שנענשו על השיעבוד. ועוד הרי כתיב שהקב"ה הכביד את לב פרעה ולכן לא שיהרר את ישראל, ועוד שרק פרעה עיכב את שחרורם ולמה נענשו המצרים.

גם את הגוי דן אנכי – פרש"י דן אנכי בעשר מכות ברכוש גדול בממון גדול. וצ"ע דהכלל קים ליה בדרכה מניה. ומדוע נענשו גם במיתה וגם בממון. עיין מזה לקמן ד"ה רכוש גדול בשם עיין ההגדה.

וְצִ"ע מַה הַשֵּׁבַח בְּרִבּוּשׁ הַרְכּוּשׁ? ובפרט לדור המדבר שנישאו על עננים ואכלו מן ושתו מי באר מרים וכל צרכם ע"י הקב"ה.

ואולי יתבאר עפ"י תורה ס' שיש התבוננות גדולה שצריך לה כל הון דעלמא. וכן בנדרים לה א"ר יוחנן אין השכינה שורה אלא על גיבור ועשיר וחכם וענו ואפשר שבזכות הרכוש הגדול זכו ישראל מיד בכיות הים לנבואה וכן בהר סיני זכו להתבוננות עצומה. ואח"כ למדרגת אוכלי המן שהוא דעת נפלא כמבואר בתורה נו. ואולי לכן גם אח"כ הוסיף להם הקב"ה רכוש גדול עיין ויקרא רבה (כד ז') – כך א"ל משה לישראל (דברים כג) "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך" מהו להצילך תרין אמוראין, חד אמר להגן עליך להיות צל על ראשו, וחד אמר לרוקן כל נכסי האומות וליתן לך, כד"א (שמות ג) ונצלתם את מצרים.

גם עיין תורה א' ה"ב אות ה' – שעי"ז נתקן תאוות ממון. אולי בבחי' פת כסלו.

עיין גליון מעדני אשר פסח תשע"ד – הרכוש שמדובר כאן הוא מה ששאלו ממצרים דכתיב (שמות יב לו) וְהָיָה יְהוָה יִשְׂאֵלְכֶם וַיִּנְצְלוֹם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרָיִם: ואיתא בפסחים קיט. רבי אמי אמר מלמד שעשאוהו כמצולה שאין בה דגן וריש לקיש אמר שאין בה דגים. עי"ש. ואיתא בהו"ל במדרש ומכילתא הובא בפרש"י בשלח (פו כב) שביזת הים היתה יותר מביזת מצרים. ועי"ש צ"ח שמקשה מהיכן א"כ היה כסף בים, אם לא נשאר כלום במצרים? ותרץ מה ששאלו מהמצרים ורוקנו אותה היה רק ברעמסם ובעיר המלוכה ולא בשאר הארץ. והאמרי נעם תרץ שכדי שירדפו המצרים את ישראל בים פתח פרעה את אוצרותיו שיטול כל אחד כפי רצונו. ויש אומרים שבין הזמן ששאלו עד שרדפו קנו משכניהם.

ע"פ ושאלה אשה משכנתה וכי' ושמלות וכי' פי' בעל הטורים ששאלו שתי שמלות כל אחד, אחת לצרור הבצק ואחת ללבוש, ואותה לבשו ארבעים שנה כמ"ש שמלתך לא בלתה. וצ"ע דאיתא במדרש שלא שינו לבושם, וכן בפסיקתא זוטרתא (כי תבוא) שהיה לבושם שונה מהמצרים. וכיצד לבשו לבוש מצרי. (מרפסין אנרי) וראיתי בשם הגר"ח קניבסקי שפרמו ותפרו מחדש ללבוש ישראל.

עוד הקשה שם עפ"י המבואר בסנהדרין צא. שביזת מצרים היתה גבית חוב על השיעבוד. וקשה הרי הלכה בה"מ צו אין בעל חוב גובה מנכסו אשתו של לוח. ואולי כיון שגם הנשים שיעבדו את ישראל.

כתיב (שמות יב לו) ויהי נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלוהו – פרש"י שנתנו יותר ממה שבקשו. וצ"ע בשמות י" (כב) פרש"י למה הביא עליהם חושך שכשבקשו לשאל מהמצרים, אמרו אין בידינו, ואומר לו הישראל אני ראינו בכיתך במקום פלוני. עוד בשמות יב הנ"ל פרש"י שהכל היה מתנה. **וראינו מתרצים** שכשהבינו שכמה שהחושך שהיה להם, היה אור לישראל, עד שראו דרך הקירות, התחילו לכבדם, ורצו לתת להם מתנות. וצ"ע שבסנהדרין צא. כמעשה שכאו המצרים לאלכסנדר מוקדון לבקש שיהזירו מה ששאלו, ענו להם שהיה שכר עבודתם, ולפי רש"י הנ"ל היו צריכים לומר להם שהיה מתנה ולא שאלה. **עוד צ"ע** כיצד מענו המצרים שמגיע להם מה שהשאלו. הרי מבואר בפסחים קט. ופז: שבימי רחבעם עלה שישק מלך מצרים ולקח בחזרה את כל אוצרות מצרים (מרפסין איגרי)

עיין **הגדת חכמי ירושלים** דף פה מקשה מהמדרש עה"פ "בקברי אשר כריתי לי" שצבר כרי של זהב ונתן לעשו, כי אמר אין נכסי חו"ל כדאין לי. וקשה א"כ מה רבותא ברכוש גדול דמצרים הרי הוא נכסי חו"ל, ויתרין עפ"י בעל המורים על התורה פ' שמות עה"פ "והיה כי תקראנה מלחמה" שיוסף צבר כל אוצרותיו ממלכי כנען וזהו הרכוש שלקחו. וכן מבואר בפסחים קט. נמצא שהרכוש שלקחו מהמצרים היה רכוש של ארץ ישראל מעיקרא.

עיין הגדת **ברכת השיר** שמקשה דבגמ' **ברכות דף ט**. דבר נא באוני העם וגו', אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכס שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב **שלא יאמר** (דף טז) **אותו צדיק** "ועבדום וענו אותם" קיים בהם "ואהרו כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם. ומאידך **בסנהדרין פ'** חלק ממופר שהמצרים מענו לפני אלכסנדר מוקדון על הרכוש שנגזל מידם ואמר להם שהוא שכר עבודתם, וקשה א"כ האם הוא שכר או הבטחה? ומבאר שהדין הוא שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף וכיוון שלא סיימו זמן עבודתם לא מגיע להם שכר, אבל כיוון שהקב"ה הוציאם לקבל התורה ובהר סיני נתקדש גופם לשם כך, לכן הדין הוא שהקדש מוציא מידי שיעבוד, ומגיע להם שכר רדו שנים, אלא שזכו בו רק במתן תורה, וכל מימי הספירה היה בהשאלה אצלם. וזהו שכתוב "וישאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה וכו'", שהיה רק בהשאלה כי עדין לא הגיע להם עד שבעות.

ובחברת **עיון ההגדה** הקשה למה נתחייבו המצרים לשלם לישראל על עבודתם ולא נפטרו מדין קים ליה בדבריה מניה, שהרי נחייבו גם מיתה? וכתב שם לעיין בסוגיה מה הדין בתופס מהחייב. ועיין ו' תירוצים על זה בספר מעדני אשר על פסח עמ' קסט.

עיין **הגדת חכמי ירושלים** (עמ' טו) מה יכול למעון אותו צדיק? ומבאר הרי רכוש גדול הבטיח להם הקב"ה על ארבע מאות, ולא על פחות, אלא שיכול אותו צדיק למעון אולי הדין שיתן לפי השבון חלק מהרכוש. עיין מ"ז חו"מ סימן עג נשאלתי מי שנשבע לשלם עשרה זהובים ביום פלוני ואם לא ישלם יתן עשרה לצדקה והוא לא ישלם אלא המישה ומועון שפטור מצדקה כיוון שלא הבטיח אלא אם לא ישלם כלל. וכתב המ"ז דלכאורה צריך לשלם לפי השבון דהיינו המישה לצדקה, והראיה מב"מ דף קד: ההוא גברא דקבל ארעא מחבריה, אמר אי מוברנא לה יהיבנא לך אלפא זוזי, אוכיר תילתא, אמרי נהרדעי דינא הוא דיהיב ליה תלת מאה ותלתין ותלתא ותילתא, רבא אמר אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא. ומבאר שבאמת הקב"ה עבד בנו תרתי, קבלו לפי השבון, כי קבלו רק מה ששאלו מהמצרים, ואילו ביזת חיס לא נחשב אלא שלל מלחמה, שזה מנימוסי המלחמה, ורכוש הגדול נשאר חייב לנו, ונקבלו בגאולה האחרונה, ועי"ש באריכות וביתר דיוק.

יאחו הכוס בידו ויכסה המצות והוא ע"ד הקבלה (שלי"ה בשם הרוקח)
 (כי הכוס רומז לשכינה שבין שתי זרועות ומטה כלפי חסד ע"כ מקבלו כימין. והשכינה
 היא עמדה לנו בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם)

וצ"ע כיוון שלא שייך אסמכתא אצל הקב"ה ממילא בודאי היא מענה נכונה.

עוד עיי"ש (עמ' סח) שהרכוש גדול הוא בתנאי דעכדום ועינו אותם ארבע מאות שנה ויש מחלוקת בהלכה אם בממון גם צריך משפטי התנאים דהינו כפול וקודם למעשה או רק בקידושין וגימין ואת"ל שלא צריך, הרי כאן התנאי קיים והרי לא התקיים והקב"ה פטור, כי המוציא מחבירו עליו הראיה להוכיח שגם בממון בעינן משפטי התנאים, אבל כדי שלא תהיה תרעומת לאברהם אבינו שהרי יש מ"ד דכן צריך משפטי התנאים, לכן אמר הקב"ה למשה אמור לבני"י וישאלו כדי שיהיו מוחזקים ברכוש, ואזי על הקב"ה להביא ראיה, והוא המוציא מחבירו.

עוד עיי"ש שיש לאברהם מענה כי כתוב בספרים שהגלות התחיל מיצחק וכן כתבו בספר לתלמי המלך ומושב בני"י אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ד' מאות שנה. וא"כ מגיע להם כל הרכוש אבל לעומת זה המדרש אומר שבזכות האבות הקדים קץ שנים את הגאולה ומתריך בזה מדוע כתוב שלא יאמר אותו צדיק ולא אמר שלא יאמר אברהם? אלא שבאמת הם שני מדרשים סותרים, אלא שאברהם בגלל שהוא צדיק וענו לא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה לתלות קץ הגאולה בעצמו, לכן בחר לומר כהמדרש שהשיעבוד התחיל מיצחק ולא שנגאלו בגלל האבות קודם הקץ, והוא שלא יאמר אותו צדיק כל כך זמן התענו והבטחת הרכוש לא קבלו.

ולעיל על מאמר ברוך שומר הבטחתו שהישב את הקץ נתבאר שהאבות גרו בפלישתים לכן נחשב להם הגלות מאז, כי פלישתים הם יוצאי ירך המצרים.

עוד עיי"ש שיש לאברהם מענה הרי שליש מהרכוש זכה בו קורה שנתגלה לו אחד מאוצרות שגנו יוסף והרי הוא משכט לוי שלא נשתעבדו וא"כ על השיעבוד לא קבלו רכוש גדול.

עוד עיי"ש עמ' סט עפ"י תשובת הרא"ש כלל לב ס' יא לאה שקיבצה מעות לפדות את בתה ואח"כ נתברר שנשמעה והמירה דתה הדין הדרא זווי למריהו דאדעת דהכי לא נתנו וא"כ שאלו ואלו עני"ו הרי הקב"ה פטור דאדעת דהכי לא הבטיח אלא רק לפנים משורת הדין.

מובא בזהר (באר החסידות בשם מאור ושמש) שהרעב שבגלגלו ירדו יעקב ובניו מצרימה היה בגלל ההבטחה לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. משמע שגדול אצל הקב"ה זה הכי גדול שאפשר בעוה"ז והיינו שע"י הרעב באו כל העולם למצרים ורכוש כל העולם הגיע למצרים ויוסף החביא אותו כג' אוצרות. ועיין שפתי כהן עה"פ ויחננו פי החירות שמדייק שם מהפסוקים שיוסף לא הביא את כל הכסף ביתה יוסף אלא מעט ממנו ובמדרש מכואר שליש כי אמר הרי כל הרעב לא בא אלא בשביל שיגלו ישראל ויצאו ברכוש גדול א"כ להם מגיע הכסף לכן החביא אותו כג' אוצרות אחד בבית פרעה ואחד נתגלה לקורה וחזר ונגנז עמו באדמה לישראל לעת"ל והשלישי נגזו כפי החירות ונתגלה להם בברחם ממצרים כדי לחזקם ולעודדם ומכואר שם שמה שנתנו להם המצרים לא היה הרכוש גדול אלא מצות הענקה לעבד משהחזר אבל הרכוש גדול מצאו כפי החירות ונ"ל שגם ביזת הים היה מהרכוש הגדול שהרי מובא במדרש שהמצרים לא רצו לרדוף אחרי ישראל ופרעה פתח אוצרותיו ונתן להם כדי שישכמו לרדוף והווי שכתוב שביות הים הייתה גדולה ממה שנתנו להם המצרים ומובא במדרש עיי"ש בשפתי כהן שלא היה אחד מישראל שלא היה לו מטען צ' המורים כסף וזהב עכ"פ משמע שקבלו שני שליש מרכוש כל העולם דהיינו שני שליש הרכוש הגדול המובטח ואולי חסר שליש כי לא השלימו עבודתם ארבע מאות שנה וצ"ע מדוע הווקא שליש

יגביה הכוס ר"ה ויאמר בהרמת קול ולכוון על רוממות שכנת עוזנו בהחזיק הכוס בידו הרומז עליה הנקראת כוס ישועות [אור זורה בשם הארז"ל]

וְהִיא רְלוּ שְׁעֵמְדָה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלַנְּרִלוּ, שְׁלֵא אֶחָד בְּלִבְד

ר"ה ועיין הגדה גדולי ישראל שכתב ע"ד הדרש שמגביהין היין כשאומרים והיא שעמדה לנו, לרמז שגזרת איסור סתם יינם שנאסר משום יין נסך עמדה לנו, שהרי גזרו משום כנותיהם, וזה עמד לנו שלא התבוללנו בין הגויים. [וגם מביא הדין שיין מפוסטר לא נקרא מבושל ואסור במגע מחלל שבת לפי רש"י אוירבך והרב אלישיב אמנם הר"מ פינשטיין מיקל]

עיין בני יששכר ניסן מאמר ג' שבת הגדול אות יא – מדוע תקנו דווקא ד' כוסות כנגד הד' לשונות גאולה ולא דבר התלוי בלשון. ותירץ כי היא שעמדה לאבותינו ולנו היינו טענת שכורת ולא מיין דהינו הטענה שהיינו בלי דעת בעת הגלות כשהטאנו והוא עפ"י קושית החיד"א הדלכה שנעל גדר או פרץ היו חוקה וא"כ הרי היציה"ר מוחזק בגופנו שהרי לפתח הטאת רובץ וכבר החזיק בכל האברים כדרך תשמישו ואיך יבוא היציה"ט כבר מצווה. ותירץ עפ"י חו"מ קמט דאין מהזיקון בנכסי קטן אפילו אם אה"כ הגדיל כיוון שתחילת חוקתו הייתה כשלא היה בו דעת למהות. והיינו מאמר חז"ל יכולנו לפטור את כל העולם מן הדין מיום שהרב ביהמ"ק דכתיב שכורת ולא מיין והיינו כנ"ל כי בקטנות הדעת א"א לתפוס אותו על מעשיו ולכן אמרו חז"ל פסחים קטז. שצריך לפתוח בנגות ולסיים בשבח היינו לומר שזכותנו להגאל שהרי תחילת חוקת היציה"ר עלינו היה בקטנות ואינה חוקה, ולכן שבת אחרונה נקרא שבת הגדול כי נאמר בו קחו לכם איש דהיינו שהתחיל להאיר בהם הדעת ונעשו לאיש גדול.

וְהִיא שְׁעֵמְדָה – דהיינו ההכמחה הנ"ל לאברהם כבירת בין הכתרים ושאתרי כן יצאו ברכוש גדול וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגם שיהשב את הקץ זו חלק מההכמחה כמ"ש לעיל ברוך שומר הכמחתו לחשב את הקץ.

וְהִיא – עיין הגדה בלילה שרה עמי (לאברהם משה רבנו כיין בשם הגדת לבנת הספור) שיש שם גדול ונורא אהוי שמסוגל להעמיד גלי הים. ולזה רמז המגיד כאן והיא שעמדה לנו.

עוד כתב בשם ספר ברכת שמואל (פ' החדש) שלפני בריאת העולם היה שמו ית' יהו"א, ורמז המגיד ששם זה עמד לנו, ע"י שישאל עלו המחשבה תחלה. לכן לא שלמו בהם האומות.

ר"ה שְׁעֵמְדָה לנו – היא הכוס גמט' פו רמז לפו שנים של שיעבוד קשה שנשתעבדו במצרים, זה שעמד לנו במצרים למעט ד' המישיות שנים של שיעבוד שהיינו צריכים להשתעבד. כמבואר במדרש חזית (אוצר המדרשים עמ' 148) שעוקר השיעבוד התחיל בלידת מרים ועל שם זה נקראת מרים לשון ומררו את חייהם בעבודה קשה. נמצא למעשה שהקב"ה הישב את הקץ ומיעט קין שנים מארבע מאות זה לגלות מצרים, אבל לשיעבוד מצרים הישב שמו"ד שנים (שהם ד' פעמים פו שנים) מארבע מאות שלשים שהיו צריכים להשתעבד במצרים, דהיינו רק המישיות, ואילו ד' חלקים דילג להם הקב"ה. וכן איתא באוצר המדרשים עמ' 148 בשעה שיצאו ממצרים עמד עוזא שר מצרים וטען שנשתעבדו רק פו שנים ואתה גזרת להם ארבע מאות שנה. וכתב התורת חיים שז"ש המושם עלו בני מצרים, רמז שרק המישיות מהגזרה נשתעבדו, ומה הטעם מענו בני"א למושה נתנה ראש

עַמֵּד עֵלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֱלֹא שֶׁבְּכָל דּוֹר דּוֹר רַחֵם עוֹמְדִים

ונשובה מצרימה, כי חששו שמשח רבנו הוציאם קודם הזמן, ויארע להם כמו לבני אפרים שיצאו קודם הזמן ונהרגו בדרך על שדחקו את השערה. (עפ"י גליון רינינה של תורה פסח עב) עי"ש שמאריך בזה וכותב שלוח תיקנו רמזו בד' כסות יין ובד' כוית מצה שאנו אוכלים בלילה הסדר שהיא רומות לחפזון שיצאנו מצרים כמו"ש מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ, רמזו לד' חלקים שמהר הקב"ה את הגאולה כדי שלא נחמיץ. וכן מצינו שנצטוו ישראל לקחת שה לקרבן פסח ד' ימים לפני הקרבתו וביאר התורת חיים שד' ימים אלה מכוונים כנד ד' חלקים שהקדים הקב"ה את הקץ. ואולי לזה רומז גם המכילתא (בא ר) ד' מובחות היו לאבותינו במצרים – המשקוף ושתי מוזות והספ. כנגד ד' חלקי הזמן שנגרעו מהשיעבוד. וכן ד' לשונות של גאולה כל אחד רומז לחלק אחד של פו שנים שדילג וגאל אותנו קודם הזמן. וזה שפרש רש"י מעם לד' כוסות רמזו לד' לשונות גאולה ולד' כוסות של שר המשקים, כי בהלום שר המשקים נרמזו הקדמת הגאולה (רבנו בחיי בראשית מ' י) ועיין בר"ר פה ד' שיוסף אמר לשר המשקים אתה בשרתני בשורה טובה וכו'.

י"ח **בכל דור ודור** – צ"ע דמשמע שהיא שעמדה לנו קאי גם אבכל דור ודור וצ"ע הרי ההכבחה לאברהם הייתה רק על מצרים ולא על כל העומדים עלינו (עיה"ג בשם שבלי הלקט) ועיין בראשית רבה (מד יז) שדרשו אימה זו בכל וכו' הדינו שהברית היתה גם על כל הד' גלויות לבד ממצרים הדינו בכל פרס יון ואדום. וההכבחה לאברהם עמדה ועומדת לנו עד היום. (רשב"א) וצ"ע מזהר הדש ריש פרשת יתרו שרשב"י אומר ת"ח ברי, קב"ה לא אתני עם אברהם, אלא דיפיק ית ישראל מן גלותא דמצרים, ולא מתחות שעבודא דהאלא אחרא. אבל עי"ש מוק מדבש שהכוונה שהכתיב גאולה גשמית ולא רוחנית וזה מעם שנזכר נ' פעמים יציאת מצרים בתורה כי הקב"ה הכתיב לאברהם רק שיוציא אותנו ממ"ט שערי מומאה שהיינו במצרים ולא יותר והקב"ה בחסדו עוד העלה אותנו למט שערי קדושה עי"ש.

עלינו לבלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם רמ:

מניח הכוס ומגלה המצות

עיין הגדת המלבי"ם שעד כאן היה מבוא ופרוזודור לסיפור יציאת מצרים^{רמא}. ומכאן מתחיל לדרושי^{רמב} ד' פסוקים שהן חמישים^{רמג} תיבות בפרשת ביכורים (דברים כו ה' עד ה'):

(א) והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה:
 (ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצה אשר ה' אלהיך נתן לך ושמרת במנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם: (ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו: (ד) ולקח הכהן המנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך: (ה) וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב: (ו) וירעו אתנו המצרים ויעבדנו ויתנו עלינו עבדה קשה: (ז) ונצטק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו: (ח) ויוצאנו ממצרים פיד הזקק ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים:

והיא הפרשה שקורא המביא בכורים לבית המקדש^{רמד}

רמט לבלותנו – בעיין הפרשה מקשה שמימרא זו, סותרת לכוננת הסיפור בלילה זה שהמצוה לספר דווקא בניסי יציאת מצרים, ולא בשאר דורות, וכן המימרא לקמן שפרעה גזר רק על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, משמע שניסי הצלתנו מלבן גדולים יותר. וציון לעיין בויקרא כו מד במפרשים שם ויש דורשים לטובה שהילק הקב"ה הצרות לכל הדורות ולא שאחד יעמיד עלינו את כל הצרות בבת אחת. וינה ש"ת אות פו בשם יריעות שלמה)

רמז מידם – בפשטות הכוונה מיד הגויים שמצירים לנו. אבל יש מפרשים שמידם הכוונה על ידם של העומדים עלינו באה ההצלה, כמו אחשוורוש שבצעמו הציל אותנו לבסוף וינה ש"ת אות פח בשם עין היים) ונראה להוסיף גם ע"י פרעה ניצל ונתגדל משה הגואל.

רמא וצ"ע לכאורה זה המשך למאמר הקודם דהיינו שמביא דוגמא לזה שבכל דור ודור עומדים עלינו לבלותנו. אבל ראיתי מפרשים (הגדת מגיד דבריו ליעקב) שזה חוזר על ועינו אותם ארבע מאות שנה, ומתריץ כיון שכבר יעקב אצל לבן היה בסכנת אבדן לכן נחשב השיעבוד כבר מאז.

רמג כל הדרשות נמצאות במדרשים, וצ"ע מה קדם למה ועיין הגדת מלבי"ם מסורת ההגדה שמציין כל מדרש היכן הוא.

רמז הרמז בכך, שכל דרשת ההגדה הם על חמישים מילים בדיוק, להודות להקב"ה שלא שקענו ח"ו בחמישים שערי טומאה, ולבקש ממנו ית' שנוכה לבוא לחמישים שערי קדושה. או לרמז למ"ש (שמות י"ג ו"ה) וחמישים עלו בני ישראל. (פרפראות פאר כי תבוא תשעת)

רמד ועיין רמב"ם חמין ומצה פ"ז ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח וצ"ע למה דווקא בפרשה זו משובח ולא בפרשות שמות בא וארא בשלח שעוסקות בשיעבוד ויציאת מצרים. ואולי יש רמז

וראיתי מבארים שבפרשה זו רמוז טעם שנקראת הגדה ולא מגילה, דכתיב שם פסוק ג' וזאמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך". ותהילה פותח במשפט קישור:

צֵא וּלְמַדְרֵמָה מֵה בְּקֶשׁ לְבָן
הָאֲרַמִּיָּמוּ לַעֲשׂוֹת לַיַּעֲקֹב אֲבִינוּ,
שְׁפָרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹהִים עַל
הַזְּכָרִים רְמוז

בפרשת בכורים לבני בכורי ישראל לכן דייקא פסוקים אלה נדרשים כדי לעורר זכות הבכור דקדושה שעלה במחשבה תהלה.

וראיתי מבארים טעם שדווקא פרשת ביכורים נדרשת בהגדה כדאיתא במכילתא (פרשת בשלח פרשה ג), כדאי היא האמונה שהאמינו כי שאקרע להם את הים, שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאים במדבר שאין בידינו מחיה לדרך, אלא האמינו והלכו אחרי משה, עליהם מפורש בקבלה (ירמיהו ב') "הלוך וקראת באזני ירושלם לאמר זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". מה שכר נמלו על כך, "קדש ישראל לה' ראשית תבואתו", ע"כ לשון המכילתא, מבואר א"כ, דביציאת מצרים הובאו בני ישראל ביכורים לה', כמ"ש (ירמיהו ב' ג') קדש ישראל לה' ראשית תבואתו, לפיכך דרשו הו"ל את סיפור יציאת מצרים מפרשת ביכורים,

יפה צא ולמד – צ"ע לאן צריך לצאת כדי ללמוד ועיין מלבי"ם ועיין יונה ש"ת אות פט שכדי ללמוד צריך לצאת מחבלי עוה"ז. וכן מבואר בתויו"ט אבות פ"ב משנה ט' (צאו וראו איזוהי דרך הישרה) צאו וראו – כדאמרינן בעלמא (ברכות טז.) נפק דק ואשכח. והמכוון בכל זה יציאת השכל והשתוטטו להתבונן בעיון ולהשכיל היטב. וזהו לשון ראו כמו ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א').

וצ"ע מדוע דווקא כאן אמר צא ולמד ואולי כי באמת צריך עיון להבין את ערמוניותו של לבן כיצד ביקש לעקור את הכל כי נראה לבן וכשר כלפי חוץ והוא קליפת נגה שמעורבת טוב ורע שהרי כל כל ישראל יצאו מבנותיו ומאחותו ומצד שני הוא היה מכשף גדול ורשע נורא שעשה כל רשעותו בהסתתר והעמדת פנים של כשר וצדיק. ודייקא מי שמתגבר על קליפת הרשות של הכלי עוה"ז שהיא קליפת נגה הוא יכול לברר להבין היטב ערמוניותו של לבן הארמי (בתורה יט ארמית לשון תרגום ממוצע בין לשה"ק לשונות העמים והיא קליפת נגה)

ימי זוהר ח"א דף קסו: לבן הארמי קליה אזיל בעלמא דלא הוה בר נש דישתויב מניה, הווא הוה חרש בחרשין ורב בקוסמין, ואבוי דבעור הוה ובעור אבוי דבלעם, דכתיב (יהושע יג כב) בלעם בן בעור הקוסם, ולבן חכם בחרשין וקוסמין יתיר מכלהו, ועם כל דא לא יכיל ביעקב, ובעא לאובדא ליעקב בכמה זיינין, הה"ד (דברים כו ה) ארמי אובד אבי. אמר רבי אבא, כולי עלמא הוו ידעין, דלבן הוה רב חכימין וחרשין וקוסמין, ומאן דבעי לאובדא בחרשוי לא אשתויב מניה, וכל מה דידע בלעם מניה הוה.

ימי עיין הגדת מלבי"ם שהקשה בילדותו לאביו שגם גזרת פרעה היא עקירת הכל כי בלא גברים נשים לבד כיצד ילדו וענה לו אביו שגם ילדו מגוי הבן אע"פ שהוא פגום הוא ישראלי. וכן נמצא

במדרש רבה אמור כז ובאסתר רבה שהמן אמר שומה היה פרעה שאמר כל הבן היאורה תשליכוהו וכו' ולא היה יודע שהבנות נשאות לאנשים פרות ורבות מהן.

עיינ הגדת גדי"ש דזכו יוכבד ומרים לבתי כהונה ולויה ומלכות ע"י שהחיו הבנים ומקשה מה מידה כנגד מידה יש כאן. ומתריץ שאם היו נשאות רק הבנות היה שארית לעם ישראל, כי בן הנכרי מישראלית הוא יהודי, אבל יהוס לא היה, א"כ מה שהן הצילו זה רק את היהוס, לכן זכו לדבר שיש בו רק יהוס כהונה ומלכות ולויה, שזה רק ע"י יהוס.

בסנהדרין נז: פרש המהרש"א טעם שביקש פרעה מהמילדות העבריות ולא המצריות להרוג את הזכרים כי בן נה חייב על שפיכות דמים וחייב על העובר וישראל פטור על עובר, ולכן מסר להם סימן כיצד להרגו קודם יציאת רוב ראשו או רובו. וצ"ע מב"מ י: אמר רבינא היבא אמרינן אין שלוח לדבר עבירה היבא שלוח בר חיובא אבל כשאינו בר חיובא המשלח חייב. וכיון שהעבריות פטורות הרי שפרעה המשלח חייב. (מרפסין איגרי)

וּלְבָן בִּיקֵשׁ לְעִקּוֹר אֶת הַכֹּל רַמְט שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו ה') רַגְ, אַרְמִי אֲבִדְרַנָּא

רמט **בקש לעקור** ולא הצליח. ועיין **רבינו** בהיי כי לבן בקש להאביד יעקב אבינו לולא שבא אליו דבר ה' ואמר לו (בראשית לא) השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע, ואע"פ שלא האבידו כיון שבקש להאבידו, העלה עליו הכתוב כאלו האבידו, והוא שדרשו רז"ל, חשב עכו"ם לעשות עברה אע"פ שלא עשאה הקב"ה הושבה כאלו עשאה, שנאמר ארמי אויב אבי, וכי היכן אבד לבן ליעקב, אלא ע"י שחשב לעשות העלה עליו הכתוב כאלו עשה.

רמט **לבן בקש לעקור את הכל** שנאמר ארמי אויב אבי – עפ"י מה ששמעתי מהריצ"ח (יט ב' דקא 45) (וכן ראיתי בקיצור בהגדת מגיד דבריו ליעקב לישראל יעקב אלגזי בשם הר"ב י"מ) שבוה שהחליף רחל בלאה גרם שהכבוד האמיתי יוסף יחלקו עליו, ואולי אפ"ל שבאמת ביקש לעקור את הכל דהיינו שכונתו היתה שהאחים ישנאו ויהרגו את יוסף, ואז אין להם תקנה כי כל קבלתם מיעקב היא דרך יוסף, ובאמת כמעט עלתה בידו שהרי רצו להרגו אלא שהקב"ה סיבב שדייקא עי"ז יהיה להם למדינה ברעב ובאופן כזה דייקא יקבלו ממנו ויתבטלו אליו.

יש מבארים עפ"י הלכה שהשולח שליה לקדש לו אשה ומת השליח בדרך אמור השולח בכל אשה בעולם שזא מת אחרי שקידש לו אשה באיזה מקום, נמצא כל אשה בעולם היא בחשש קרובת המקודשת, ואיתא במדרש שלבן ניסה להרוג את אליעזר ע"י סם במאכלו, ואם היה מצליח היה יצחק אמור בכל הנשים בעולם ומת בלא זרע. **וחקשו** המרפסין איגרי הרי רק מוכנת לבן נצטוה לקחת אשה וא"כ לא היה נאמר בכל הנשים. ועוד שתוס' בניגוין כתבו שזה רק קנס וא"כ בימי אברהם קודם הגזרה לא היה נאמר דאזלינן בתר רובא. עוד קשה שהרי מותר באשה שאין לה קרובות או שכל קרובותיה היו נשואות בזמן השליחות.

ולבן ביקש לעקור את הכל – עיין ביאר **מצה שמורה להשליח** שהכוונה לבלעם בסוד הגלגול שהיה לו אחיזה בכל העולמות וביקש לגרום שלא תיהיה אחיזה לישראל לא בעולם הנוק' ולא בעולם הדבר וזהו שאמר "הבנים בני והבנות בנותי וכל אשר אתה רואה לי הוא" הכוונה רואה בנבואה כמ"ש לפנים יקראו הנביא רואה.

ולבן ביקש לעקור את הכל – עיין לק"ה **תפלין ו' לח** – שרומז למחשבות רעות כי אפשר לאבד הכל על ידן. ועיין תורה מט שמחשבות רעות הן היצה"ר והמטובות הן היצ"ט. ומחשבות רעות נקראות לבן הארמי שמלוכב ברשע, כמו שכתוב במדרש שעל שם זה נקרא לבן, היינו שהוא מלכין הרשעות כל כך כאלו כבר נקבע בזה, כאלו אין שום דרך להמלט משם ח"ו, כאשר נדמה ח"ו לבני הנעורים, בפרט להבעלי מחשבות, שאי אפשר להם לעמוד כנגד המחשבות רעות והרהורים רעים. אבל באמת לא כן הוא כי המחשבה ביד האדם תמיד. ובחוט השערה יכול להנצל בשב ואל תעשה..

ר' הלשון שם וענינתה ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אבד אבי וגו' ופרש"י וענית לשון הרמת קול כי כן המצווה לומר פסוקים אלה בצעקה כמבואר בגמ' סוטה ואע"פ שנמצא בבית ה' ובא אל הכהן שהכל זה בחי' בחיל ורתת וזיע יראה ופחד אע"פ נצטווה מביא הבכורים לצעוק דברים אלו. וכדברי רבינו בתורה כב אות ו' אין עניה אלא צעקה ואולי אפ"ל מעם כי עניה לשון עוני ואין עני אלא מדעת דהיינו שדברים אלו נצטוונו לומר בסילוק הדעת שהרי בר דעת יודע שה' נמצא מאד וקרוב מאד וזה בחי' יהודא תתאה שאנו אומרים כיוצר ברעש גדול וכו' ברוך כבוד ה' ממקומו,

אָבִירֵנב וַיֵּרֵד מִצְרַיִם הֲרֵנב וַיֵּגֵר שָׁם בְּמַתֵּי־רֵנב מְעַט־רֵנב,

ממקומו דייקא, היכן שהוא נסתר ממני, אבל קדוש קדוש אומרים בשקט באימה וזיע כי מלא כל הארץ כבודו.

ד' פסוקים וני' תיבות – ממסוק זה עד ובאתות ובמפתים הם ארבעה פסוקים שדורשת ההגדה ובהם בדיוק המישים תיבות. וכן המישים יום מספירת העומר עד מתן תורה להכיין כלים לאור של ליל הסדר. ורמזו לשנת ההמישים שנת הויובל; ולחמישים שערי בינה שנבראו בעולם, וחמישים עלו בני ישראל מארץ מצרים (שמות יג, יד), גאולת מצרים נזכר המישים פעמים בתורה לרמזו שנגאלו ע"י שער הנ' (זוהר).

רנא צ"ע פתח בלשון עבר מה בקש לבן וכו' ומסיים ארמי אובד לשון הוזה. ואולי רומז להנ"ל בלק"ה שלבן יש גם היום דהיינו המחשבות רעות כנ"ל

ארמי אובד אבי – היא הראיה לדבריו לעיל שלבן בקש לעקור את הכל דהיינו לאבד את יעקב ועיי"ש את כל עם ישראל. אבל עיין במפרשים על פסוק זה בדברים כו ה' שנחלקו אם אובד הזור על לבן או על יעקב עיין הזקוני וספורנו ובה"י שאובד הכוונה שיעקב היה כמו אבדה שנאבדה מבעליה אצל לבן, אבל אינקלוס פרש דהזור על לבן כנדרש כאן בהגדה.

רנב פסקא זו דארמי אובד אבי נדרש לעיל ולבן ביקש לעקור את הכל.

רנב אובד אבי, וירד מצרימה – צ"ע קשר הדברים. וראיתי בשם הוקת הפסח שכתב כי גורם הירידה למצרים היה קנאת האחים ליוסף וזה גרם לבן ע"י שהחליף רחל בלאה כי יוסף היה צריך להיות בכור לכל האחים ואז היו מתבטלים אליו ולא היו צריכים לרדת מצרימה

רנב צ"ע מאי "במת"י? ואולי לשון ארמי, מתי תרגום באו, דהיינו שבאו מעמים.

עוד צ"ע שהיה לו לומר וירד מצרימה במתי מעט ויגר שם, כי אחרי שגר שם היו הרבה ולא מעט. וצ"ל שבמתי מעט חזר על וירד מצרימה ולא על ויגר שם. אבל נראה שרמז בזה לפסוק (דברים ז' ז') כי אתם המעט עיי"ש פרש"י עפ"י חולין פמ. שדרשו חז"ל אפילו שאני משפיע עליכם גדולה את מומעטים עצמכם.

רנב במתי מעט ויחי שם לגוי עצום ורב – עיין שערי הלשם ח"א – סימן יב פרק א' סמוך לסופו – אור הגנוז יסוד הבריאה – וכאשר נתבונן בזה אנו רואין כי ע"ד שאמרנו שראשית הבריאה והתהלתה הנה היה בהאור הגנוז והוא יסודה העיקרי אשר אליו תחזור לבסוף וכן נתינת התורה בתהלתה שהם הדברות הראשונות היה ג"כ מאור הגנוז וכן תתגלה לעתיד. בכל עיקרה כמ"ש בפ' בהעלותך קנ"ב א'. הנה עדי"ו הוא ג"כ כי ראשית מציאת האבות וישראל היה ג"כ רק בהארת אור הגנוז. כי היה מציאותם שלא מן הטבע ולמעלה מן הטבע לגמרי. כי הנה מציאת אברהם אבינו ע"ה ולידתו היה שלא מן הטבע כי נולד מביאה כזו אשר ע"פ טבע אי אפשר לאשה להתעבר כלל מביאה כזה וכמ"ש הארז"ל בליקוטי תורה איוב וכן בספר הגילגולים פרק ג' (דף ס"ז דפוס פרעמישלא) וע"ש הסוד והמעט בזה. ועי' רמב"ן (ויקרא י"ח פסוק י"ט). וכן אברהם ושרה ויצחק ורבקה כולן עקרים היו כמ"ש ביבמות סד. וכן רחל ולאח שתיהן עקרות היו כי גם לאח היתה עקרה כמ"ש באגדת בראשית פ' נ"ב וזהו שנאמר וירא ה' כי שנואה לאח ויפתח את רחמה וכמ"ש בכ"ר (ר"פ ע"א). והרי היה מציאת האבות והשבטים שלא מן הטבע כלל. וכן ברדת ישראל למצרים

וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּם וְרַב־רִנּוֹ:

ומכאן מתחיל עיקר הסיפור בדרך לימוד ודיוק דקדוק ד' פסוקים שבדברים פרק כו

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם - אָנוּם עַל פִּי הַדְּבֹרִינִי:

ונעשו שם לששים רבוא שהוא מספר מסוגל ומיוחד לקבלת התורה וכמו שאמרו במכילתא יתרו בפסוק והיו נכונים ליום השלישי שאם היה חסר אחד מהם לא היו כדאי לקבל וכן הוא בב"ר (ע' ט') ודברים רבה (ז' ח'). הרי מה שנעשו למספר רב כזה במשך רד"ו שנה מע' נפש לס' רבוא הגברים לבד מטף. ובמכילתא שם אמר ר' עקיבא שהוא לבד נשים וזקנים. והוא כמו שאמרו בבא בתרא קכ"א: שהמספר דס' רבוא הוא מכ' עד ס'. ובשמות רבה (ריש פ' מ"ב) אמרו כי היו ס' רבוא של זקנים וכן ס' רבוא של בחורים וכן של נערים וכן של נשים. ובתרגום יונתן שמות י"ב ל"ז אמר כי הטף היה ה' לכ"א והיו הטף לבד ש' רבוא. והרי מה שנעשו מע' נפש למספר רב ועצום כזה במשך רד"ו שנה הוא למעלה מהטבע לגמרי וכמו שהאריך בזה בספר נפלאות ה'. והרי לנו כי מציאת האבות והשבטים וישראל היה שלא מן הטבע ולמעלה מן הטבע לגמרי. וכן עד"ז כל ההנהגה שבהם שהם הנסים נגלים דגאולת מצרים ושבמדבר שהיה הכל אלהות גמור והיה כ"ז ג"כ שלא בדרך הטבע:

ר"י עיין שמות א' (ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצִמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (ט) וַיֹּאמֶר אֵל עֲמוֹ הַנֶּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מְאֹד: ומדוע כאן הקדים עצום לרב. ועיין גם דברים ט' יד שהקב"ה אומר למשה רבנו הרף ממני וכו' ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו. ועיין הגדה ברכת השיר.

ויהי שם לגוי גדול עצום ורב - עיין רמב"ן במדבר פ"ג יד שריבוי בני"י היה גזרת הקב"ה כנגד גזרת המצרים כמו"ש בשמות א' יב כאשר יענו אותו בן ירבה וכן יפרוץ. ובה מתרץ הקושיא מדוע שבט לוי לא נתרבו במצרים אפילו כמנין החצי מהפחות שבשבטים האחרים וכתב דזה חיווק למה שאמרו רבותינו ששבט לוי לא היה בשעבוד.

ר"י צ"ע איזה דיבור - האם לאברהם כפ' לך ידוע תדע או ליעקב כפ' ויגש אל תירא מרדה מצרימה"

ועיין טעמי המנהגים עמ' רכג בהגה על אות תקח שהיה אנום עפ"י הדיבור שאמר רב עוד יוסף בני די אלכה ואראנו בטרם אמות" ואע"פ שאח"כ היה מיצר על כך כמו שפרשי" עה"פ אל תירא מרדה מצרימה כבר היה אנום על פי דיבורו הנ"ל

וצ"ע וירד הוא לשון ברצון, דלא כתיב הורד (מלבי"ם) וכן הקשה השל"ח בכיאוורו מצה שמורה. ולכן נדחק לפרש שאין הכוונה כפשוטו אנום הירידה, אלא אנום אחר שארמי אובד אבי הוא בלעם גלגול לבן ירד מצרימה ושם ביקש לאבד את הכל ע"י העצה לפרעה. והאנום לא קאי הירידה אלא על הגלגול, כי רוב המקובלים הסכימו שאין גלגול בגוי, והכא כענין הוראת שעה היה שלבן יתגלגל בבלעם.

וַיִּגַר שָׁם - מִלְמַד שְׁלֵא יֵרֵד יַעֲקֹב
 אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֲלֵא לָגוּר שָׁם,
 שְׁנֵאמְרֵנָה, (בראשית מז ד') וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲהַ
 לָגוּרֵנִשׁ בְּאַרְצֵךָ בָּאֲנֹכִי אֵינִן מְרַעִה לְצִאֲוִים
 אֲשֶׁר לְעִבְדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרַעַבְרִים בְּאַרְצֵךָ
 בְּנַעַז, וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עִבְדֶיךָ בְּאַרְצֵךָ
 גִּשְׁוֹרִסֵב.

בְּמַתִּי מְעַט - בְּמָה שְׁנֵאמְרָה, (דברים י' כב)
 בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יֵרְדוּרִסֵב אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִמָה

יגה צ"ע מדוע לא מספיק הראיה מ"ויגר שם" עד שצריך להביא ראיה מעוד פסוק. ועיין עיוני ההגדה ובאברכנאל ש"ויגר" היא ראיה שגרו שם ארעי, אבל "לגור בארץ באנו" היא ראיה שעצם הירידה היתה שלא להשתקע. וצ"ע מאונקלוס שתרגם "לגור" לאיתותבא, משמע להתווישב. (מרפסן איגרי)

יגט לגור - האחים רמזו לו שיהיו שם עוד רט גמט' גור שנים, כי היה כבר שנה אחרי הגיעם. (ברכת השיר)

יד צ"ע נראה כביכול שהצאן יותר סיבה מהם עצמם אבל ג"ל ש"כי אין מרעה" חוזר על המשך הפסוק "ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן".

ידי צ"ע א"כ מדוע לא שבו לארץ כשנגמר הרעב

ידי עיין קדלת יעקב - ערך אר- ארץ גושן היתה של שרה אמנו שנתן לה פרעה ארץ גושן בכתובתה (פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ז), והרמ"ע מפאנו כתב הטעם כדון המזיק שצריך לשלם ממיטב: וראיתי בשם השל"ח שע"כ היה בה קצת קדושה.

ידי צ"ע דהרי בירידה חסרו אחד ורק בין החומות נשלם מספר שבעים כמבואר בפרש"י שם. ואולי כי באמת עיקר הירידה (הרוחנית) היתה להם הכניסה למצרים ואז נולדה יוכבד שהשלימה לשבעים (כ"ר צד ט') וי"א סרה בת אשר השלימה כמ"ש בשמואל-ב כ' יט אנכי שלומי אמוני ישראל ודרשו אנכי השלמתי וכו'. ובפסיקתא דרב כהנא פ' יא מבואר שהקב"ה השלים כמ"ש אנכי ארד עמך ולפ"ז באמת היו שבעים בירידה כפשוטו. ועיין רבינו בחיי דברים י' כב שגם ביציאתם ממצרים היו ס' רבוא חסר אחד והקב"ה השלים

וְעַתָּה שָׂמַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם רַסד
לְרוֹבְרַסח:

וְיִהְיֶה שֵׁם לְגוֹי – מְלֻמֵּד שָׁהוּ יִשְׂרָאֵל
מְצִינֵינִים רַסו שְׁמַרְסו:

רסד עיין השל"ח מצה שמורה את קפו מבאר שמתי מעט רוצה לומר כיון שאתם ממעימים עצמכם אתם נעשים חשובים כרבים לכן הם שבעים כנגד כל השבעים אומות שכ"א חשוב כאומה שלימה וזהו ועתה שמך כככבי השמים הדיינו חשובים כככבי השמים לכן אין להם שליטה עליכם ולא ככל הגוים שהם תחת שלימת ככבי השמים והמזלות

רסח עיין בראשית לג יג שיעקב בחזרתו מלבן ופגש בעשו אמר להקב"ה הצילני וכו' ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב. ורש"י הקשה שם שאם הכוונה להכמתה שהכמיה לו בהלום מרם יציאתו לחרן לא הכמיה כחול אלא כעפר כמ"ש שם והיה זרעך כעפר הארץ ופרצתה וכו'. ותירץ שהכוונה להכמתה שהכמיה לאברהם בריש פרשת לך לך הרבה ארבה את זרעך כככבי השמים וכחול אשר על שפת הים. וקשה כי לחול אין מספר כנ"ל א"כ זה יותר מככבי השמים שיש להם מספר. כמ"ש בישעיהו מ כו המוציא במספר צבאם. ועיין יומא כב: רבי יונתן רמי סתירה בפסוק בהושע ב' דכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר הרי מפורש שחול הים נקרא מספר וממך ליה דלא יספר, ותירץ שכשעושים רצונו של מקום לא יספר וכשה"י אינם עושים רצונו והיה מספר. וראיתי מקשים הרי תשובה היא בהרהור של רגע ואיך ברגע אחד ישתנה מספרם. ותירץ כדמצינו במדרש (שה"ש א' טו) אשה ילדה כמזרים ס' רבוא בלידה אחת וכיארזו שהכוונה למשה רבנו שהיה שקול כס' רבוא. והכי נמי מי שעושה רצונו של מקום נעשה שקול כרבים, וכשכל ישראל יעשו רצונו של מקום אזי יגדל ערכם עד אין מספר. וצ"ע הרי לכל הזוהר יהיו כמשה רבינו וא"כ יהיו ס' רבוא פעמים ס' רבוא והרי זה מספר. וצ"ל שאינו כן כי כל ישראל אחר עניין אחר לגמרי ואינו כס' רבוא פעמים משה רבנו אלא א"ס ממש.

רסו **מצינינים** – הכוונה שלא נתעברו אלא נשאר גוי בקרב גוי. אבל עיין של"ח מצה שמורה את קפה שהדיוק הוא מגוי גדול דייקא ואע"פ שגדול נדרש בהמשך עם עצום מצינו שתיבה נדרשת לפניה ולאחריה. ועיין עיוני ההגדה שנתפסק כיצד הלימוד האם מ"לגוי" או מ"לגוי גדול".

פיצד נשאר מצינינים? עיין במדבר רבה יג יט שלא שינו את שמם ולשונם ונדרו עצמם מהערה ועיין מדרש לקח טוב על פסוק זה בדברים כו ה' שהיו מצינינים ע"י שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונה משל המצרים וכן בפרשת וארא אות ו' שלא שינו לבושם. (שלא שינו לבושם לא נזכר אלא שם אבל שאר מעלות נמצאים בהרבה מדרשות)

רסו **ויחי שם וכו' מצינינים שם** – עיין מלבי"ם שכל הלימוד שהיו מצינינים הוא מיתור תיבת שם. וצ"ע מדרש שם דייקא. ואולי כי במצרים שהיתה מעצמה הגדולה בעולם ועם החכמה הגדולה בעולם ואעפ"י שהיו ישראל מעטים מאד בבואם לשם וגם אהבים חכמה, ובפרט שלמעלה ממאה שנה היו עבדים ומבע העבד שלא מחשיב עצמו, אעפ"כ לא בטלו ברוב אלא נשאר מובדלים ומצינינים לעצמם.

גְּדוּל עֲצוּם – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות א' ז')
 וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ
 בְּמָאד מְאֹד וַתִּפְּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

וּרְב – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (יהזקאל מז ז') רַבָּה
 כְּצִמַח הַשָּׂדֶה רִסְחָ נְתַתִּיךְ רִסְחָ וַתִּרְבֵּי וַתִּגְדְּלֵי
 וַתִּבְּזְאוּ בַּעֲדֵי עַדִּים רַע שָׂדִים נָכוֹנוּ וַשְּׁעָרֶךָ
 צִמַח וְאֵת עָרוֹם וְעָרְהִירְעֵא: לפי נוסח האריז"ל
 מוסיפין כאן: (שם מז ו') וַאֲעֹבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ

רס"ח **רבבה כצמח השדה** – פירוש רבבה לשון רבוי שהקב"ה אומר לישראל שעשה שיתרבו ברבוי מפלג כמו צמח השדה (עיוני ההגדה בשם ראשונים)

רס"ט **עין פוטח יא**: ושמות רבה (א יב) שהנשים במצרים היו יולדות בשדה והקב"ה מנקט להם שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש שנאמר (דברים לב) ויניקוהו דבש ממלע וגו' וכיון שמכירין בהן המצריים רצו להרגם ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע ומביאין שוורים והורשין על גביהן שנאמר (תהלים קכ"ט) על גבי חרשו הורשים ולאחר שהולכין מבצבצין ויוצאין כעשב השדה שנאמר (יהזקאל מז) רבבה כצמח השדה נתתיך וגו' וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהם שנאמר (שם) ותבאי בעדי עדיים אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחלה שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו: והקשה **המרפסין איגרי** מסנהדרין א"ר יהודה בדר"ח מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הכל שוב לא פתחה וכו'... וקשה הרי פתחה לקבל את התינוקות. גם פתחה לקבל את קרה וביתו.

ר"א **בנמי ומדרש הנ"ל** אל תקרי עדיים אלא עדרים ועיון **מהרש"א** שכתב להמעים שהכתוב אומר עדיים אע"פ שכוננתו לעדרים כי התינוק קשה לו לומר ר' ואומר ד' ובהגדת חכמי ירושלים הוסיף ע"ז שהתינוק אין לו שינים לכן לא יוכל לומר אותיות זמשרץ (וצ"ע שר' היא לא בשינים)

ר"א **ערבם ועריה** מתורה ומצוות (עיוני ההגדה בשם יעב"ץ בשם חכם צבי) ועיון הגדת **מלבי"ם** שהקשו שערבם ועריה הוא כפל לשון, ולא שייך כפל בערום, שהרי הוא כבר ערום. והוכיח משבת קיד. שגם בכגד ממוזל נקרא ערום. עוד תירץ עפ"י חז"ל שהיו ערומים ממצוות, שהכפל מורה שהיו ערומים ממצווה שהיא לא ככל המצוות שהן חיצונות לגוף, אלא ממצוה שהיא ממש בו דהיינו המילה. ע"י"ש. וכן מביאר בחז"ל שלא שמרו מילה. וצ"ע (מרפסין איגרי) מבעל הטורים (שמות א א) בשביל מילה ששמרו נגאלו.

מתבוססת בְּדַמְיָא רַעֲבָ, וְאוֹמֵר לָךְ בְּדַמְיָךְ חַיִּי וְאוֹמֵר לָךְ בְּדַמְיָךְ חַיִּי:

רַעֲבָ בְּדַמְיָךְ – בדם פסח ומילה שבזכותן נגאלו. צ"ע בשלמא דם פסח אבל דם מילה מהיכן הוא? ועיין ילקוט שמעוני בשלה רסח שהמצרים אמרו לישראל אם לא תמולו נקל העבודה מעליכם. וצ"ע נמצא שדם מילה אדרבה היה חוב לישראל מדוע לא מלו עד עתה? ואיך הגן עליהם מהמשחית? ועיין לקמן במשכיל לדוד ולקמן ד"ה גוי מקרב גוי דייקא כעבור ירך אמו. עבדים בזויים שקועים בתוך האומה המצרית ובכפירה שלהם ע"כ נחשב להם זכות עצומה שמלו וחזרו בתשובה.

עיין פֶּרְשֵׁי שְׁמוֹת יב ו' עה"פ שהיה לכם למשמרת – ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה ר' מתיא בן הרש אומר הרי הוא אומר (יחזקאל טו) "ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים" הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שגא' (שם) "ואת ערום ועריה", ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה, שִׁמְלוּ בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה שְׂנֵא' מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיָךְ (שם) בְּשֵׁנֵי דַמְיָם וְאוֹמֵר (זכריה ט) "גם את בדם בריתך שלחתי אמיריך מבור אין מים בו" ושהיו שמופים באלילים אמר להם "משכו וקחו לכם" משכו ידיכם מאלילים, וקחו לכם צאן של מצוה: עכ"ל. צ"ע שנקט דם פסח ודם מילה, ולכאורה צריך לומר להיפך דם מילה ועי"ז דם פסח.

עיין רִשְׁי (שמות יב כא) עה"פ "משכו וקחו לכם צאן וכו'" פֶּרְשֵׁי יש לו ימשוך משלו, אין לו יקח מהשוק. וצ"ע הרי המצרים עבדו לצאן, ונעבד אסור לגבוה. (מרפסין איגרי) עיין רמב"ן שבגלל קושיא זו פירש משכו מרחוק מארץ גושן, וקחו אותם למשפחותיכם.

מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיָךְ – בפע"ח מבאר שרומז שיציאת מצרים היתה בח' לילה של הריון שהתחיל בא' תשרי – פרי עין חיים שער השופר פ"ה – ומה שאנו אומרים בר"ה היום הרת עולם, ונחלקו רז"ל אם בתשרי נברא העולם אם בניסן, ואיך יחלקו במציאות במחלוקת זה, ואיך יצדק ע"ז אלו ואלו דברי אלהים חיים. והתירוץ לזה, כי יש עיבור ולידה, ומר אמר חדא ומ"א חדא ולא פליגי. כי בתשרי היה העיבור, וכן אותיות תשרי, והם אותיות ראשית. ובניסן היתה הלידה, שצריך נסים לצאת מן הבטן בעת לידתה, וכן מורה ניסן ענין גם, ובו היתה הגאולה כנס. וידוע כי כל יציאת מצרים הוזכרה בלשון לידה, ואעבור עליך ואראך מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיָךְ. וכן אמר כאן, היום הרת עולם לשון הריון, ולא אמר נברא העולם, כי בתשרי היה הריון; עוד עיין בזה בספר הכריתא א' ב' ח'.

מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיָךְ – בהגדת אור זורה מפרש דמייך תרתי משמע, הדיינו שע"ז דם מילה ופסח, שהן נקודות טובות שמצא בהם, העלה אותם ממה שהיו מתבוססים בדמים עכורים.

מִתִּי מְלוּ – עיין הגדת חכמי ירושלים דיש ראיות שהיה ביום ויש ראיות שהיה בלילה. ואם בלילה קשה שהרי אפילו מילה בזמנה לא מלים בלילה וכ"ש שאינה בזמנה.

ועיין מִשְׁכִּיל לְדוֹד (שמות יב ו') שִׁמְקֶשָׁה עַל פֶּרְשֵׁי הַנֵּל הָרִי מִלְּהָ אֵינָה אֵלָא כְּיוֹם, וְעוֹד שְׁבִלִילָה הוּזָה הִיָּה יו"מ, ואין מילה שלא בזמנה דוחה יו"מ, ועוד מה תועיל המילה אם בשעת שחיטה וזריקת הדמים היו ערלים, ואפילו אם שהטו עליהם השוחט לערלים פסול, ואם לא שהטו עליהם הרי אינם מנויים, ופסח נאכל רק למנויים. ואמנם אפשר לתרץ כהיפך תאר (שמות רבה יט) שהכל הוראת שעה היתה, אבל זה דחוק, ולמה לא ציווה שימולו בזמנו ויקיימו המצוה כהלכתה. ומבאר הַמְשַׁכֵּל לְדוֹד שבאמת במכילתא לא כתוב שמלו בלילה, אמנם זה כתוב בשיר הישירים רבה שם מסופר שביציאת מצרים כשציווה הקב"ה כל ערל לא יאכל בו מיד מלו עצמם, אבל הרבה מהם לא רצו

עד כאן נדרש פסוק ה' שם ומכאן דורשת ההגדה פסוק ו' שם (דברים כו)
בפרשת הבאת הבכורים

וַיִּרְעוּ אֶת־נִרְעֵי הַמִּצְרִים וַיַּעֲפֹנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:

למול, אמר הקב"ה שיעשו הפסח ובלילה כשעשה משה קרבן פסח גזר הקב"ה על ד' רוחות ונושבות בג"ע ומן הרוחות שבג"ע דבקו באותו פסח נתכנסו כל ישראל אצל משה ובקשו ממנו שיתן להם לאכול מהפסח, אמר הקב"ה אם אין אתם נמולים אין אתם אוכלים, מיד נתנו עצמם למול, ונתערב דם הפסח בדם המילה, והקב"ה נטל כ"א ונושקו וכו' ע"כ המדרש. ובה אני מבין שהקב"ה רצה לזכות את ישראל במצות מילה שהיא חמורה וגם יש בה צערא דגופא שעל ידה יזכו להגאל אבל הפסח לבד אין בו צער כ"כ לכן ציווה שכל ערל לא יאכל בו ורצה הקב"ה שימולו בעשור להודיש, כי צער המילה ג' ימים, ובי"ד יוכלו לשחוט הפסח, ועוד שגר שמו ולא טבל כאילו לא מל, וקימ"ל שטובל אחר שנתרפא מהמילה, לכן רצה שימולו בעשור דייקא, לכן ציווה אז לקחת שה, וכל ערל לא יאכל בו, לתת בלבם חשק שימולו עצמם, ובאמת זה הועיל למקצתם, אבל היו כאלה שמלו רק בלילה כנ"ל, אחר שהרחיקו פסחו של משה, והועיל שהיו מקצתם מולים, הרי השוחט למולים ולערלים כשר לראב"ד, ואפילו לרמב"ם שפוסל אפ"ל שבאמת שחטו רק למולים, ואעפ"כ אכלו כולם, כי מה שאינו נאכל אלא למנויו הוא עשה, ד"לפי אכלו תכוסו" ומצווה לקיימו דווקא בפסח דורות שיש תקנה בפסח שני, אבל בפסח מצרים נדחה מפני עשה דפסח שיש בו כרת, ומה שאין מלין בלילה, י"ל שמלו קודם צאת הכנבים, ונתרפאו מיד דרך נם, כמבואר במדרש, וטבלו מיד, ואכלו הפסח, ומה שכתוב הפורש מהערלה כפורש מן הקבר, זה דווקא בגוי גמור, אבל בני ישראל מל בי"ד (בערב פסח) ואוכל פסחו לערב.

פיצד מלו עיין במדבר רבה (יא ג) בשעה שאמר להם משה כך אמר לו הקב"ה סינטומום (שם יב) כל ערל לא יאכל בו היה כל אחד ואחד נטל הרב ומניחו על ירכו ומל עצמו. מי מלן רבי ברכיה תני לה בשם רשב"י משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה וי"א יהושע מוהל ואהרן פורע ומשה משקה (כוס ברכה) ה"ה (יהושע ה) ושוב מול את בני ישראל שנית הרי מכאן שמלן ראשונה. ועיין אגרות הרמב"ם – מאמר קדוש השם – כך אהז"ל משה היה מל ויהושע פורע ואהרן מוצין. וצ"ע מש"ע (וידו רסד יד) שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת אלא המל הוא יפרע. ולמ"ד שמלו בליל פסח מדוע מלו שלשה הרי דין וי"ט כדין שבת. (מרפסין איגרי) לכאורה פשוט שהרי מלו בזמן מועט בליל הסדר קודם הצות מאות אלפים לכן הוכרחו לחלק ביניהם את המלאכה.

י"ע עיין **מצה שמורה להשל"ה** מקשה דהל"ל וירעו לנו, אלא הכוונה שעשו אותנו רעים וטמאים ללמוד ממעשיהם. וכן פרש אור החיים עה"ת וכן פירש האלשיך על ההגדה. עיין לקמן.

ולכאורה יש ראייה לדבריו עיין לקמן ד"ה "ויזכור אלקים את בריתו" ובשמות רבה הנ"ל מוכיח מכאן שהיו רשעים לכן לא נגאלו אלא בזכות אבות ולא בזכות עצמם.

ובעיוני ההגדה בשם **מאיר עין** כתב שאין לדייק מ"אותנו" כי מצינו לשון כזה כגון (במדבר טו טז) "ולא הרעותי את אחד מכם" וכן דוד אומר לאביגיל (שמואל א-ב כה לד) "הי ה' אלקי ישראל אשר מנעני מהרע אותך".

וַיִּרְעוּ אֶת־נִוְרַעַד הַמְצַרִּים – כִּמָּה שְׁנָאֵמַר, (שמות א' י') הָבָה נִתְחַכְמָה־רַעִה לּוֹ פֶּן יִרְבֶּה

עוד פירוש בזה ראיתי בשם ספר זרע קדש שכתב ירעו מלשון ריע וחבר ונתחברו להיות לנו חברים ועי"ז קרבו אותנו לדרכיהם הרעות. וצ"ע בזה עיין מעמי המנהגים בשם מהרי"ל שכתב בשם חזוהר שרשב"י אמר לר"א בנו מעם שירדו דווקא למצרים כיון שהמצרים היו שונאים אותם מאד ולא היו בהתחברות עמם ולא נתקלקלו. וכן משמע ברשב"ם בראשית מג לב כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים כי תועבה היא למצרים. – מאום ובזוי היה למצרים לאכול עם אנשי עבר הנהר כי נבזים היו בעיניהם.

יעי עיין עיוני ההגדה בשם רשב"ץ וארחות חיים שהכוונה החזיקו אותנו לרעים ובוה יתיישב ההמשך שמביא ראיה לזה מ"הבה נתחכמה לו". ולפי הנ"ל שעשו אותנו רעים התחכמו הרכה כיצד להחטיא את ישראל. עיין בארה של תורה פסח עה מבאר עפ"י הרמב"ן (שמות ד' ג) שחמש מכות ראשונות הכניעו את פרעה ורצה לשלחם, אלא שמוא כבר הכביד הקב"ה את לבו, כדי להכותו עוד חמש מכות. ומבאר הבית הלוי שהחמש האחרונות היו כדי לחזק את האמונה של ישראל בהש"י, וכפרש"י שמות ד' ג' ואני אקשה את לבו וכו' למען תכירו את גבורותי. וכמבואר באלשיך על ההגדה שכל כוונת המצרים היה להחטיא את ישראל, והשמן התלכש בפרעה לשם כך, ובוה מבאר הבארה ש"ת מדוע נענש פרעה, הרי היתה גזירה על ישראל, אלא שהגזירה היתה שיעבוד הגוף, והוא הוסף שיעבוד הנפש, וזו היתה עצת השמן שהתלכש בו לשם כך, כיוון שראה שהגאולה קרובה, כמבואר באלשיך. וכל שיעבודם את ישראל היה רק להפיל רוחם, לכן העבירו אותם בפרך, בעבודה שאין בה תועלת כלל, כמבואר בסוטה יא שכל לילה היתה שוקעת ומתמוססת כל עבודת היום שעבדו, וכן מה שהחליפו עבודת נשים לגברים להשפילם, ועי"ז להעבירם על דת בלבד, שהרי תועלת העבודה נפחתה, וכמבואר בסוף קובץ הערות לרבי אליהו ווסרמן סוף המאמרים שם. ועיין ילקוט שמעוני בשלה רסה שהמצרים אמרו לישראל אם לא תמולו נקל העבודה מעליכם.

יעי צ"ע מה הראיה מפסוק זה שרצו להרע לנו ומדוע לא הביא פסוק מפורש כגון כל הבן היאורה תשליכוהו (מרפסין אגרי)

כיצד התחכמו – פרש"י רבותינו דרשו שנתחכמו לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. והרמב"ן פירש שהתחכמו לשעבדם בלי שיראה כאכזריות וכבגידה במובה שעשה עמהם יוסף לכן המיל מס ואח"כ בסתר ציוה למילדות להרוג הזכרים ואח"כ ציוה לעמו כל המוצא ילד יהודי ישליכו ליאור כל הבן.

כיצד התחכמו – עיין בעלי התוס' שם – נתחכמה לו. אמרו בתלמוד (סוטה יא.) שלשה היו באותה עצה בלעם איוב יתרו. בלעם שעיץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכו בניו לשבת בלשכת הגזית. ופי' בעצה ד"הבה נתחכמה לו". וקשה דאמרי' פרק חלק. פ' ל"ג שנים היה בלעם חגורא כד נמליה פינהם והיינו דכתיב לא יחצו ימיהם. ולכל הפחות היה בן כ' שנה כשנועצו עמו שהרי בן עשרים לחכמה. ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים ולסוף מ' שנה שהלכו ישראל במדבר נהרג בלעם. ופירש ה"ר מנחם מן יואנ"י ג' היו באותה עצה מן לך איעצך כדאמרי' בתלמוד אמר בלעם לבלק אלהיהם שונא זמה. לך עשה שווקים והושייב בהם זונות. והקשה הר"מ כי בדברי הימים של משה כתוב כפי' דר"ל על אותה עצה דהבה נתחכמה לו ויען בלעם הקוסם. ועוד הקשה ה"ר מנחם מיואנ"י מהא דאמרי' בזבחים פרק פ' החמטא בשעה שנתן הקב"ה תורה

וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא
עַל שׁוֹנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ:
וַיַּעֲנוּנוּ – בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות א יא) וַיִּשְׁמָנו
עָלָיו שָׂרֵי מִסִּיםרְעוּ לְמַעַן עֲנוֹתוֹרְעוּ

לישראל באו האומות אצל בלעם אמרו לו מה קול ההמון ששמענו שמה הקב"ה מביא מבול לעולם וכו' כדאיתא התם. וששאלו ממנו עצה א"כ היה בן כ' שנה ובסוף מ' שנה של דור המדבר היה נהרג. ויש מדרשים שכתוב בהם שנתקבצו כלם אצל קמואל והתם משמע דקמואל אבי ארם היינו בלעם ולפי מדרש זה קשה כמו בן דנמצא בב"ר קמואל זה לבן הוא בלעם. ולמה נקרא שמו קמואל שקם על אומתו של אל. וכן נמי אמרינן בהלק הוא בעור שבא על בעירו הוא לבן הוא כושן רשעתיים. ולמה נקרא שמו כושן רשעתיים שעשה שתי רשעיות אחת בימי יעקב ואחת בימי השופטים משמע לכל אלו המדרשים שזקן גדול היה והאריך ימים עד שנהרג בסוף מ' שנה של דור המדבר. ומפרש ה"ר דוד זקנו של הר"מ שיש במדרש שבלעם היה בן לבן. ופי' הוא בלעם הוא בעור הוא לבן הוא כושן רשעתיים. ומפרש מעמא דבלעם להודו ומעמא דלבן להודו. ומה דאמרי' פ' חלק ותלחין את רגל בלעם אל הקור. מפני שאמר לבן ליעקב אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה וכו' לרעה. ועתה בשביל שעבר על ישראל לרעה נלחץ רגלו. ומ"מ קשייא דאמרי' במדרש אחר שהיה קמואל בן נחור. ובמדרש אחר דורש הוא לבן. ובמדרש אחר דורש שהיה בנו. וצריך לומר דמדרשים חלוקים הם. ולמדרש דדריש שהוא לבן ניהא הא דאיתא בהגדת פסח ולבן בקש לעקור את הכל שבא לקלל את ישראל. ואף למדרשים אחרים צריך לומר שעצתי נועץ בלעם כשהלך לקלל את ישראל ומעלה עליו הכתוב כאלו עשאו. והיינו הא דכתיב באיוב כי יתרו פתח ויענינו כתוב כמסורת יתרו פתח. ור"ל הכי יתרו נמי היה באותה עצה והוא פתח אותו ואותי ענה. וקשה שיתרו ברה ואיוב לא ברה אלא שתק. וי"ל שיתרו גדול הדור היה באותה שעה והיה בידו למחות ולא לברוח ולפיכך האשימו איוב ליתר:

עוד בעניין העצה שבקש פרעה מבלעם איוב ויתרו מתי היה הדבר עיין קול אליהו (הגר"א) בראשית
מ"ה שהעושה חשבון שא"א לומר שהיה אחרי מות לוי אחרון האחים אלא אע"פ שהשיעבוד עצמו היה אז אבל העצה הייתה כמות יוסף ראשון מהאחים עיי"ש.

יע' עפרש"י שרי מיסים לגבות מס ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה. והרמב"ן פירש שמינה על המס שרים מן המצריים שיקחו מהם כרצונם אנשים לפי העבודה.

יע' **בשם הרשב"ץ** ראיתי שענינו דהיינו מניעת עונתו. וכן לקמן בפרך לשון פרוכת ומחיצה בין איש לאשתו. והוא מלשון אם תענה את בנותי, וכמבואר ביומא עז. דהיינו מניעת עונתו, והקשו שם אדרבה ביאה נקראת עינו עיין בראשית לד ב' וישכב אותה ויענה ותריץ אביי התם מביאות אחרות, שנתאוות ומנע מננה. וי"א שלא כדרכה, ורמב"ן בחומש כתב דא"צ לומר שלא כדרכה כי ביאה באונס היא עינו כמ"ש בדברים כא יד לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. נמצא לפ"ו לכאורה דלא תלוי בביאה כלל אלא הסבל נקרא עינו וא"כ מנין למד שכאן מדובר במניעת עונתו. (ויש בזה אריכות עיין פרדם יוסף בראשית לד ב)

בְּסִבְלוֹתֶינִי וַיִּבֶן עָרֵי מְסֻכּוֹת רַעֲטָה לְפָרְעָה אֶת פֶּתֶם וְאֶת רַעְמִסְרַפִּי:

רעה צ"ע לשון יהוד ורבים בערבוביא

רעט **מסכנות** – פירושו לשון אוצר. דהיינו שהיו ערים וביצרו אותם לצורך זה שיכול לאסוף בהם אוצרותיו.

רפ לפי פרישיי הנ"ל שמסכנות היינו ערי אוצר צ"ע כי בגמרא סוטה מבואר שפתם ורעמס היא עיר אחת שכנו אותה ללא שום תועלת ולא לקיום אלא לעבודת פרך בלבד. עיין סוטה יא. – את פיתום ואת רעמסס רב ושמואל חד אמר פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתרוסס וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולעו. ועיין פירוש בעלי **התוספות** – וכל אותם שנים שהיו ישראל בשעבוד לא עשו רק אותן שני עיירות: ועיין ילקוט **שמעוני** איוב תתצו – בשעה שתפס יוסף את בנימין ואמר האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד מיד כעם יהודה ושאג בקול גדול וחלץ קולו ד' מאות פרסה עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מכנען אצל יהודה ושאגו שניהם ומקולם נפלו שתי עיירות גדולות פיתום ורעמסס ועל דבר זה נגזר על ישראל לבנותם. וכתב בספר **כסף נבחר** (לרא"ע מרגליות) עפ"י המחלוקת בב"מ צ: אם דבור נחשב מעשה, יבואר מה שאחר שהרג משה את המצרי ע"י אמירת שם קדוש ודנו אותו דתן ואבירם כרוצה אמר משה אכן נודע הדבר, פירוש שכיון שהם מחשיבים דיבור כמעשה דנים גם למעלה דבור כמעשה, ונתחייבו ישראל לחזור לבנות את פיתום ורעמסס שהחריבו בקולם. הובא **בבארה של תורה** שמות עה והוסף שע"כ יהודה ובנימין נשתעבדו יותר מכולם, ולכך גם נתקיים בהם כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ יותר מכולם.

וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ רַפָּא עֲבוּדָה קָשָׁה – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר, (שְׁמוֹת א' יג) וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ רַב:

רפא ויתנו עלינו מאי עלינו יבואר (בשם הגש"פ בית אברהם) עפ"י הגמרא מוטא לד. גמירי דמעונא דמדלי איניש לכתפיה תילתא דמעוניה, דהיינו שכשאחר מעימם עליו יכול לשאת פי שלש וה"ל כאן כתוב "ויתנו עלינו עבודה קשה" ולא כתוב ויעבידו אותנו כמ"ש וירעו אותנו. לכן השיעבוד היה רק שליש מד' מאות. יש במדרשים דיעות מתי התחיל השיעבוד במצרים, עיין ספר הישר הישוב מדוייק לשיטה שהתחיל קמו שנים להיותם שם וא"כ השיעבוד היה צה שנים ולפי הנ"ל שקושי השיעבוד היה פי שלש מיכולתם לכד, נמצא שאם היו עובדים לכד היה נמשך פי שלש, דהיינו רפה שנים, וכיון שהתחילו קמו שנים אחר ירידתם למצרים נמצא שהיה נשלם כד' מאות מירידתם כי רפה וקמו ביהוד הם ד' מאות.

ויתנו עלינו הרמב"ם פסק שכחן ולוי מביאים ביכורים וקוראים וצ"ע הרי בקריאה צ"ל ויתנו עלינו עבודה קשה והרי לויים וכחנים לא נשתעבדו במצרים (מרפסין איגרי)

יג כפרך – פרש"י עבודה קשה המפרכת את הגוף. ובספר החינוך – מצוה שמו (שלא לעבוד בעבד עברי בכפרך) – ואי זו היא עבודת פרך, פירשו זכרונם לברכה שהיא עבודה שאין לה קצבה, וכן עבודה שאין אדם צריך לה אלא יעשנה כדי שלא יתבטל העבד,

ובסוטה יא: בשם רבי יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ולהפך ועי"ש פירוש ענף יוסף על עין יעקב. היות הזרעת האשה במתניה לכן דרכה לשאת משא על ראשה והאיש הזרעתו יורד מהמוח דרכו לשאת על גבו או בידיו וכונת המצרים להפך כדי למעט כח ההולדה פן ירבו. אבל עיין שפת אמת מגילה ד. שנשים לא השתעבדו כלל כמבואר בסוטה יא: שהיו מכינות לבעליהן מים חמים ודגים, אלא שהיו נשים שהיו שפחות אצל המצרים ולהן היו נותנים מלאכה של גברים.

ובתו"כ שם- בכפרך שהיו מחליפין ... עבודת יום לעבודת לילה ועבודת לילה לעבודת יום.

בתנחומא בהעלותך פי"ג- מהו בכפרך בפה רך פרעה נטל סל ומגרפה מי היה רואה את פרעה נוטל סל ומגרפה ועושה בלבנים ולא היה עושה מיד הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו אותו היום בכל כחן לפי שהיו בעלי כח וגבורים כיון שההשיכה העמיד עליהם נוגשים אמר להם מנו את הלבנים מיד עמדו ומנו אותם ואמר להם כזה אתם מעמידים לי בכל יום ויום מנה את הנוגשים של מצרים על השומרים של ישראל והשומרים נתמנו על יתר העם.

ועיין ספר ארחות צדיקים – השער השמיני – שער האכזריות – ואם אתה איש ירא ואימתך מוטלת על הבריות, ומה שתצוה עליהם יראים להשיב פניך, היוצר בך מאד שלא להכביד עליהם המשא, ואפילו להחם צפחת המים, או לצאת בשליחות אל רחוב העיר לקנות רק ככר לחם. ועל זה נאמר בתורה (ויקרא כה מו): "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בכפרך", ובוה הוזהרנו, שלא יעבוד אדם בחבירו עבודה קשה, ולא יצוה עליו אלא דבר שעושה ברצונו ומדעתו: ועבד כנעני מותר לעבוד בו בכפרך. אף על פי כן מידת חסידות היא לחיות רחמן, ולא יכביד עול עליו.

בלאו דלא תרדה בו בכפרך עיין עולמות שיעור 425 וזה הנוגע למעשה שם – • להפציר בחברו לומר דברי תורה – בשו"ת תשובות והנהגות (5) ובספר מעדני שלמה (5) הביאו מעשה שהיה

בהרבה הגדות נשמט ההמשך רפג (שם א' יד) **וַיִּמָּרוּ אֶת** **חַיֵּיהֶם רַפְד בְּעִבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים**

באסיפה (או כחתונה) שהשתתפו בה גדולי ישראל, ורבי אלהנן וסרמן ביקש מהחזון איש שיאמר דברי תורה, וכשהחזון איש סירב והפצירו בו בשנית, אמר רבי אלהנן שאין איסור "לא תרדה בו בפרך" כאשר מפציר בחברו לומר דברי תורה. אך החזון איש השיב לו "אני לא במדוה".

ובספר מעדני שלמה (5) הובא שהגרש"ז אויערבך אמר שהדבר תלוי בכל אחד, האם מדובר מי שאין לו בעיה לדרוש, בו באמת אין איסור "לא תרדה בו". מה שאין כן, מי שאינו מורגל בדיבור בפני ציבור, אין להפציר בו שידרוש ברבים. וכן נראה מהנהגת הסמייפלער כמובא בספר ארחות רבנו (5).

● **לא להחזיר ספר למקומו בארון הספרים** – בספר דרך שידחה (8) הביא כי רבי נחום מאיר קרליץ תלה מודעה בכלל חזון איש בכני ברק, שכל מי שאינו מחזיר את הספר למקומו עובר על איסור "לא תרדה בו בפרך", על פי דברי רבנו יונה (2) "שכאשר מבקש מאדם לעשות דבר ועושה שלא כרצונו הרי זה עובר בלאו, גם כאן כיון שפלוני היה הפיץ שיהחזירו למקום, רק עושה כי אינו רוצה להשאיר הספר, והו בפרך".

אולם בתשובות והנהגות (5) הביא כי רבי משה שניידר "היה מאד נבוכ בזה, שהרי האיסור הוא לרדות בפרך, ולהחזיר ספרים למקומם אינה עבודת פרך. אבל אמר שכיון שגברא רבה אמר מילתא הלוא הוא רבינו יונה מגדולי הפוסקים הקדמונים, ראוי לחוש לדבריו ולא לגרום להברו לטרוח בניגוד לרצונו, וכל שכן במקום שעלול לגרום ביטול תורה שמחפשים את הספר ולא מוצאים אותו כיון שאינו במקומו". וראה כמה שהרחיב בנדון בזה בספר מעדני יום טוב (7).

● **לא תרדה בו בפרך בכני ביתו** – בספר חוט שני (8) הובאו דברי רבי נסים קרליץ שאמר על פי דברי רבנו יונה שכאשר מבקשים עזרה **מהאשה והילדים** בדברים שאינם מהוויים לעשות על פי הדין וכדוגמת לדרוש נקיון לפסח שמן הדין פטורים מלעשותו, והאשה והילדים לא מסרבים לו משום כבודו, צריך להיזהר שלא לרדות בהם בפרך "דכל השתמשות באדם מישראל שלא לרצונו או שלא לתועלתו אפילו אם הוא בנו, יש בו משום לא תרדה בו בפרך, ולכן אין לבקש אלא דברים שהם לרצונם או לתועלתם". והוסיף: "ועניינים דיש בהם משום חינוך לילדים, כגון להרגילם לנקות החמין לפני פסח וכיוצא בהם, הרי זה ככלל לתועלתם, ומותר לבקש מהם אף שאינו לרצונם, ואע"פ שאינם מבינים את התועלת שבדבר. וצריך לשקול בכל דבר את התועלת לחינוך הילד את התועלת לחינוך הילד".

● **הנהגת גדולי ישראל להימנע מלבקש "טובות" מהזולת** – עיין ספר ויבינו במקרא (9).

רפג **אע"פ שנמצא בהגדת הרמ"ק והמלבי"ם (שבספרי) ובעל התניא, עיין הגדת לקוטי טעמים ומנהגים.**

רפד **ראיתי מפרשים** שהטעם על תיבות אלה הוא קדמה ואולא, לרמוז שע"י שמררו הייהם הקדים הקץ, והפחית קץ והשלימו בררו שנים גזרת ת' שנים. דהיינו שקושי השיעבוד החשיב את הקץ לארבע מאות. אבל עיין **משנת צבי** שלומד ממה שאמר סב"ה לאברהם "ועבדום ועינו אותם", אם תאמר ו' מוסיף, הרי קושי השיעבוד הוא גזרה ואינו סיבה למעט הזמן, ואצ"ו' לחלק (כרבי יונתן בסנהדרין סו). נמצא הגזרה היא או עבודה או עינוי, ולפי"ז קושי השיעבוד הוא שניהם וסיבה למעט הזמן. ומוכיח ממה שכתוב "וגם את הגוי דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול" אם תאמר ו'

וּבְכָל-עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר
עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:]

מכאן מתחיל לדרוש הפסוק השלישי שם בדברים כו ז' פרשת הבאת הבכורים

וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,

(מסוגל מאד לצעוק כאן כל אחד על צרתו)^{רפ"ה}

לחלק הרי הרכוש לא מניע להם אלא ו' מוסיף שמצרים יענישו גם במכות וגם כמון, נמצא ממה שלבסוף יצאו ברכוש גדול נמצא ו' מוסיף והגזרה היה שיעבוד ועינוי ולא שייך לומר שקושי השיעבוד גם לקצר הזמן. מאידך עיין ש"ע יו"ד רכה סעיף מ' שנפסק הלכה כרבי יונתן.

^{רפ"ה} מקיבל מהרב מאפמא שכאן בצעקות גדולות לה' ותחנונים אפשר לפעול הכל ומקיים בנו ישמע ה' את קולנו וירא את ענינו וכו'. ויש בזה מעשה ככפרי פשוט שהיה בצרה וסכנה גדולה כגלל הוב גדול לפריץ, ששמע זאת מהאפמא רב ועורר את משפחתו וצעקו כולם כאן על צרתם ומיד הגיע גוי שהי הבורה וביקש להפקיד אצלו חבית זהב תמורת עוד חבית לשכר על השמירה, והיה לו לשלם חובו ומנותר נעשה עשיר, ואח"כ נודע שהגוי נהרג וגם החבית השניה זכה בה.

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוֹרְפּוֹ וַיִּרְא אֶת עֲנִינּוֹרְפָה וְאֶת עַמְלָנוֹ וְאֶת לַחְצֵנוֹרְפֵט:

רפ"ו צ"ע מדוע הצעקה אל ה' אלקי אבותינו והשמיעה רק ע"י ה'. עיין הגדה רל"ח ליקומים בשם מתוק מדבש עפ"י ברכות י': התולה בזכות עצמו תולים לו בזכות אחרים והתולה בזכות אחרים תולים לו בזכות עצמו, כי ישראל היו בשפל המדרגה ולא האמינו שיש להם זכות לכן צעקו להיושע בזכות אבותינו וכיון שתלו בזכות אחרים "וישמע ה'" בזכות עצמם.

הרי צעקו זמן רב ומדוע רק עכשיו שמע? עיין ספר תפארת שלמה על התורה פ' מצורע – והובא אל הכהן. כבר בארנו בפ"י הפ' (שמות ג, ט) ועתה הנה צעקת בני"י באה אלי וגו'. כי באמת אשר משרע"ה הוא הנולד בכחי' גואל להוציא בני"י ממצרים והוא ה' ברחמנות על בני"י כמ"ש (שם ב, יא) וירא כסבלותם, אך מפני דתן ואבירם שפגמו במה שאמרו מלשינות לפני פרעה ועי"ז בא משרע"ה להקפדה באמרו (שם יד) אכן נודע הדבר ונסתר במדין ובכוש קרוב לשמונים שנה עד שנגלה אליו הקב"ה בסנה ואמר לו (שם ג, ז) ראה ראיתי את עני עמי במצרים ואז נתעורר רחמיו של משרע"ה עליהם ועמד בתפלה לפני הקב"ה ועי"ז העלה עמו כל התפילות של בני"י שצעקו זה שמונים שנה מעבודת הפרך. וזה ג"כ הפי' זאת תהי' תורת המצורע מוציא רע אשר כל תפלותיו ותורתו ועבודתו נשאר למטה. והובא אל הכהן הוא הצדיק והעלה אותם לרצון למעלה כנ"ל:

רפ"ו עיין סנהדרין ע"א. בן סורר ומורה אם קולם של אביו ואמו אינו שווה אינו נסקל דכתיב אינו שומע בקולנו ופרש"י קולנו משמע קול אחד. וצ"ע הרי כאן וישמע קולנו והכוונה לכל ישראל בוודאי לא היה קולם אחד

רפ"ה וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו – עיין הנוכת התורה נקט ג' דברים כנגד ג' טעמים שנאמרו בחו"ל למה הקדים את הקץ או דלילות השלימו (היינו ענינו כדחז"ל דהיינו פרישות הרך ארץ) או שפרו ורבו (היינו עמלנו) ועי"ז עשו בזמן קצר עבודה רבה או דקשי השיעבוד השלים (היינו לחצנו)

רפ"ט אבותינו, קולנו, ענינו, עמלנו, לחצנו, – עיין בני יששכר אלו ב' י' כבר ידוע כל היסורין וכל החולאים ה"ז באים מן הדינים והגבורות שהם סוד מנצפ"ך הנקרא מישריב, וזב בנימו פ"ר, וכשתחלק את הח' אותיות במספר שיהי' המה מספר נ"ו לכל אחד, וזה הוא בשיר של פנעם (תהלים צא) להמתקת הדינים ה' פעמים נ"ו בסופי תיבות התיבות היינו אלקינו' עלינו' דינו' עלינו' דינו', והנה ה' פעמים נ"ו בנימו פ"ר, ובהוספת א' לכל אחד (רהמים מן אלופיו של עולם) יעלה כל אחד דין, בנימו שמות של רהמים א"ל הוי"ה, וזהו סוד א"ל הוי"ה ויאר לנו וכו', הבן, וא"כ בהמתקה יתהוה מן פ"ר פ"ר"ה ועל ידי מדות א"ל רה"ם אשר הם בנימו פ"ר"ה מתעוררים הרהמים ומתמתקים הדינים של פ"ר. ועפ"ז באר בהגדת בלילה שירח עמו את הפסוק הזה כיצד ע"י התרגום שתרגם אבהתנא צלותנא, עמלנא, ולאיתנא, ודוחקנא, ס"ת ה"פ א' להמתיק ה' פעמים נו.

וּנְצַעֲקֵרְצֵ אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ – כְּמָה
 שְׁנֵאמַר, (שמות ב' כג) וַיְהִירְצֵא בַיָּמִים הָרַבִּים
 הָהֵם וַיִּמָּתְרֵצֵב מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ, וַתַּעַל
 שׁוֹעֵתְסֵרְצֵג אֵל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה רְצֵד:

רצ וּנְצַעֲקֵק – צ"ע שמביא ראייה לד' לשונות, אנהה, זעקה, שועה, ואנקה, ודווקא צעקה אין בהם. ועיין לקמן ד"ה נאקתם ולפי הערבי נחל שם נ"ל שבאמת צעקו בכל הלשונות אבל הצעקה שהועילה היתה צעקה שבבחי אנקה של גוסם.

עיין הגדת מהר"ל שהן ג' לשונות כי שועה ואנקה הן דבר אחד וכנ"ל בשמות רבה הנ"ל.

רצא שְׁמוֹת רַבָּה (א לד) ויהי בימים הרבים ההם, ימים של צער היו, לפיכך קורא אותן רבים, ודכוותה (ויקרא טו) ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים, לפי שהיו של צער קורא אותן רבים.

רצב וַיִּמָּתְרֵב וַיֵּאָנְחוּ מִן הָעֲבֹדָה צ"ע מדוע כיון שמת נאנחו. ואמרו הו"ל שְׁמוֹת רַבָּה הַנ"ל שלא מת אלא נצטרע וחשוב כמת והיה שוחט קנ ילדי ישראל בכפר וקנ בערב ורוהץ בדמם לרפואתו. ואמר המדרש ותעל שועתם וישמע נאקתם שניהם לשון המדבר בחללים כמ"ש (איוב) נפש חללים תשוע וכתוב (יחזקאל) ונאק נאקות חלל. עוד מבואר שם שלא היו ראויים להינצל כי היו רשעים אלא בזכות אבות נגאלו כמ"ש ויזכור אלקים את בריתו ואמרו רז"ל נעשה להם נס ונתרפא פרעה מצרעתו.

עיין הגדת המהר"ל שואל כאן הרי לפי הו"ל נאנחו על שהיטת ש' ילדים בכל יום לרחוץ בדמם מצרעתו, מדוע הפסוק אומר שנאנחו מן העבודה. (עי"ש שמבאר החכמה הגדולה שבצעת רפואה זו לצרעת) ומתריץ ששתיהן דהיינו השועה מן העבודה וגם האנקת חלל על הילדים שתיהן דייקא הועילו, כי אם היה רק על השחיטה הרי היה מבטל מהם רק השחיטה ולא גם את העבודה.

עוד שם שהכל רמוז במה שאמר להם יוסף פקד יפקוד, כי מילוי פקד היינו פ"א קי"ף דלת מרמז למפרע לת שנים ישבו במצרים, פו שנים קושי השיעבוד מלידת מרים ושנה א' אחרונה קשה מכולן ששחטו ילדים. (צ"ע לפי איזה חשבון ישבו תל שנים)

רצי שׁוֹעֵתְסֵרְצֵג דייקא כנ"ל

רצד וַיֵּאָנְחוּ מִן הָעֲבֹדָה וְכוּ' וַתַּעַל שׁוֹעֵתְסֵרְצֵג מִן הָעֲבֹדָה, מדוע ב"פ עבודה. ומצאתי בשם ר' שמעלקע ויאנחו על עבודת הפרך ותעל שועתם על עבודה"ש שנמנעה מהם וזהו ותעל היינו שהשועה על עבודה"ש עלתה יותר. וצ"ע משמות רבה שהיו רשעים. וצ"ל שהכוונה לצדיקים שבהם.

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוֹ – כָּמָה שְׁנֵאמַר, (שמות ב' כד) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים רִצְיָה אֶת נְאֻקְתָּם רִצְו וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתֹרִצְו אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב רִצְיָה:

רצ"ה עיין הגדה מהר"ל כאן את הקול שמע ה' ואת הנאקה שמע אלקים כי מוצא מין את מינו. רצ"ה נאקתם דייקא כנ"ל. ועיין פרש"י נאקת הלל דהיינו (אנחה) אחרונה של גוסס. רק אותה שמע אלקים. עיין ולקוט רמזו תתכו שהיו מהנאקין ישקראל בקירות הבית והקב"ה שומע נאקתם.

ועיין תורה ה' שאחרי גזר דין צריך חכמה גדולה לדעת לבטל הדין. ועיין חברותא לתורה ה' הערה צ' בכיבוד הסוגיא ברה"י בדברי רבי יצחק שצעקה יכולה לבטל הדין גם אחר שנגזר. ועי"ש ביאור הערבי נחל פרשת וארא שהבאתי שמכאן שכל צעקה היא עם תשובה ועי"ש תשובה נעשה בריה חדשה ולא עליו נגזר הדין, אבל כשאדם צועק לה' שיציל את חיבורו שלא שב, בזה דיבר רבי יצחק שצעקה היא מעומק הלב יותר מתפילה, ועולה למעלה ממקום הגזרות, לכן בהמשיך שפע משם יתבטל הדין. ואולי בזה מתורץ קושיא הנ"ל ד"ה ונצעק שמביא ל"ונצעק" ראייה מד' לשונות אחרים, ולפי הנ"ל עיקר הראיה היא "וישמע את נאקתם" שנמצא לפ"ו שצעקה אמיתית היא כמו אנחה אחרונה של גוסס. ורק היא זו שעולה למעלה ממקום הגזרות כנ"ל. וכן מביאר בברכות נה: רבי יוחנן אומר אנחה שוברת כל גופו של אדם. ובתורה ה' תנינא אות ב' צעקה היא בלא קול, צעקת הלב, שעולה למקום גבוה מאד.

נאקתם – עיין בן יהודע שבת דף י' על מאמר הו"ל לעולם לא ישנה בן בין בניו שבשביל משקל שני סלעים מילת נתגלגל הדבר וירדו למצרים, עי"ש כמה ביאורים למה נקט דווקא נתגלגל, ובתרוין אחרון כתב שאותיות קנאה נתגלגל וירד משמים לארץ ונעשה נאקה ונעשית נאקה בצרת הגלות וזהו ישמע את נאקתם.

רצ"ה במעדני אשר וארא תשענ עפ"י ברכות ה. מניין שיסורים מכפרים רבי יוחנן דורש משן ועין, מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן להרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה שיוצא על ידן להרות, וריש לקיש דורש זאת מברית מלח, נאמר ברית במלח, ונאמר ברית ביסורין, מה ברית האמור במלח, מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין, יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם. והחילוק שהלימוד משן ועין משמע כמו עבד שיוצא כשיודע שאדונו חיכה, אבל הלימוד מברית מלח משמע שממרק בכל אופן. על פי זה ביאר הרה"ק רבי שמשון מאנטמפולי זצ"ל מוכא בספר פנינים יקרים בפרשתו, וכן בהר צבי בפרשתו עה"פ "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי" שבני ישראל סברו, שמצרים אלו אדוניהם והם חבו אותם, ולא ידעו שהמכות היתה גזרה משמים, ולא הכירו המכה האמיתית, ואם כן לא יצאו להרות, על כך נאמר "ואזכור את בריתי" אזכור גם את הדרשה מברית מלח, שכל יסורים ממרקים אפילו אינו יודע מי המכה.

רצ"ה בשמות רבה הנ"ל מוכיח מכאן שהיו רשעים לכן לא נגאלו אלא בזכות אבות ולא בזכות עצמם.

**וַיִּרְא אֶת עֲנִינּוֹ – זו פְּרִישׁוֹת דָּרְךְ
 אַרְיָרִצְט, כְּמָה שְׁנֶאֱמַר, (שמות ב' כה) וַיִּרְא
 אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים שׁ:
 וְאֵת עַמּוֹלְנֵי שֵׁא – אֵלֹו הַבְּנִים שֵׁב, כְּמָה
 שְׁנֶאֱמַר, (שמות א' כב) כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאָרָה
 תִּשְׁלִיכוּהוּ שׁ.**

רצ ענינו – לשון אם תענה את בנותי דמשם לומדים שענינו יוהכ"פ אסור בתשיש בנמ' וימא עד:
פרישות ד"א – י"א שאמר להם לישון בשדה כדי שיספיקו כמות הלכנים וי"א שהם גזרו על עצמם
 בגלל גזרת כל הבן היאורה תשליכוהו שלא רצו ליגע לריק.

עיון **תנא דבי אליהו** רבה פ"ו שהפרישות היה ע"י שלא נתנו להם למכול, ומדה כנגד מדה באה
 עליהם מכת הדם.

ש אולי אפ"ל שהכוונה וירא את ענינו מנין שהעני הזה הוא פרישות ד"א דכתיב וירא וירא אלקים
 וכו' וידע, איזו היא ראייה שהיא ידיעה, דהיינו איזה דבר א"א לראות אלא לדעת זו ד"א שהוא דבר
 שבסתר, לכן ממה שהפסוק נקט וירא וידע משמע שמדובר בדבר שרק הקב"ה ידע וזה נקרא ראיית
 ענינו. ואח"כ מצאתי כעין זה בהגדת והגדת לבנך בשם מחז"ו.

ש" וירא את עמולינו – ראיתי בהגדה **עיוני ההגדה** שלשון עמל הוא כשאין הנאה מעבודתו, ושואל
 הרי בנים יש מהם הנאה, אלא מוכרח שהכוונה לאלה שהושלכו ליאור, וקשה הרי גזרת ההשלכה
 ליאור נתבטלה כשבת פרעה הוציאה את משה ממנו בגיל ג' חדשים, וזה היה שמונים שנה לפני
 יציאת מצרים, א"כ מאי וירא את ענינו ויוציאנו? אלא מכאן שאין שכחה מלפניו.

ש" אלו הבנים – הלימוד הוא על איבוד העמל, אבל שבנים נקראים עמל זה פשוט לבעל הגדה.
וצ"ע מדוע? ושמעתי מהריצ"ח (ג' 6 דקות) שביאר כי עמל זה לא תכלית אלא היכי תמצוי להגיע
 לתכלית, לכן כשעושה דבר בלי תכלית, הרי יש כאן רק עמל, לכן כיוון שנזרקו ליאור, נמצא שלא
 הגיעו לתכלית לכן מכונים עמל בלבד.

ש" צ"ע מדוע מוזכר דווקא גזירה זו והרי היו עוד גזרות כגון הנ"ל עה"פ וימת מלך מצרים שאמרו
 חז"ל שנצטרע והיה שוחט בכל יום שלש מאות תינוקות לרחוץ בדמם. וכן הגזרה לשקע תינוקות
 במקום שהסרו הלכנים לבנין כמבואר בתדב"א רבה פ"ו. ועוד בילקוט רמז תתכו שהיו שורפים
 בניהם באש זבה לאלהיהם. ואולי רמז להן כנ"ל כמה שכינה את הבנים עמולינו. אעפ"כ קשה מדוע
 דווקא גזרת היאור מוזכר בפירוש ובפרט שהיתה רק עד שנולד משה וכבר עברו שמונים שנה
 כמבואר ב**פדר"א** פרק מה שלש שנים ושליש שנה הושלכו תינוקות ליאור עד שנולד משה.

ראה פרש"י מנהדרין קא: ששקעו בכנין את תנוקות של מי שלא הספיק להכין לבנים ונכט אבי
 ורבעם היה אחד מהם ומשה ביקש רחמים עליהם ואל"ל הקב"ה קוצים אני מכלה מן הכרם ולבקשת

וְכָל הַבֵּת תִּחְיוּן שֶׁד׃ וְאֵת לְחֵצֵנוּ – זֹו הִדְחַקְשָׁה, כְּמָה שֶׁנֶּאמַר, (שמות ג' ט') וְגַם רְאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים שׁוֹ אוֹתָם׃

משה הוציאו הקב"ה אחד והחיה אותו והוא מכונה מיכה שעשה את פסל מיכה וממנו יצא ירבעם שעשה שני עגלים ומנעו ישראל לעלות לרגל.

שׁ עיין הגדת בלילה שרה עמו דרך דרש ונצוצי הסוד. – הדרש – בשם כסף נבחר במצרים נתגלגלו ד' דורות אנוש מבול סדום והפלגה (פע"ח חג מצות פ"א. ומגלה עמוקות ואתהנן אופן רלו) ובשער הגלגולים (הקד' ט') שנשים לא מתגלגלות אלא כסיבת בעליהן שאם מתגלגל הבעל באה עמו. נמצא שהנשים במצרים באו בגלגול מחמת עוון הזכרים לכן גזר פרעה רק על הזכרים להשליך ליאור וכל הבת תחיון.

עוד כתב שם בעצמו שהמייולדות העבריות רצו לתקן הפגם עריות שהיו פרוצים בו הדורות ההם בפרט דור המבול, וזה שאמרו לפרעה, שרצה שיהרגנו את הבנים, שהיהודיות יולדות כחיות לבד, כי באמת בלידת הבנים לא עזרו ליולדת אלא רק בלידת הבנות והטעם עפ"י השל"ה (כי תצא דרך היים נתחת מוסר) על מצות לא תלבש שמצא כתוב אם המיולדת תקבל הזכר בלבוש נקבה יהיה זנאי ואם את הנקבה בלבוש זכר תיהיה זונה. לכן לא נגעו המייולדות בזכרים הנולדים פן יביאו כח אשה באיש שיהא זנאי כי שעת הלידה הוא שעה המוכשר להשריש נטיה כזאת ע"י המלבושים כנ"ל. עי"ש.

עוד עי"ש בדרך סוד מעשה בברוך ממעזיכוו (דוד רבינו) שבאו אליו זוג חשוכי בנים שנים רבות לבקש זרע ואמר להם שאין להם תקנה אלא שיתגרשו. עי"ש אריכות המעשה ובקיצור אח"כ באר להם שעם כל זכר נולדת נקבה דסמ"א ועם נקבה זכר דסמ"א ועי"ז הקפות של הכלה סביב ההתן בחופה מפרדת ממנו הנקבה ועי"י הטבעת מסיר הוא ממנה את הזכר, כי נקבה דסמ"א תקיפה יותר וצריכה ז' הקפות, אבל לזכר מספיק הקפה אחת והיינו הטבעת ואצל הזוג הזה לא עשו הקפות כראוי לכן לא היו להם בנים מחמת הנוק' דסמ"א שנשארה דבוקה בבעל. לכן ביקש שיתגרשו וינשאו שנית. עוד באר שם שזו הסיבה שהי"ב להיות בכל שידוך שקר (כדאיאתא שדכ"ן ר"ת שקר דוכר כסף נוסף) כי עד השידוך סוכרת הסמ"א שהיא תיהיה בן זוגו וכשמתחיל השידוך מנסה בכל כוחה לכסלו וכאשר השדכן מדבר שקרים אזי הסמ"א יש לה נחת כי סוכר שכבר לא יוגמר השידוך (ומסיה דעתו ואפשר להתגבר עליו). ולכן לפעמים שהשדכן גומר שידוך בלא שקר אזי ערב בזה שלא יוגמר השידוך מחמת אהיות הסמ"א.

שׁ שדחקו בהם להשלים עבודתם ועיין לעיל ד"ה בפרך שהיתה עבודה לריק ואעפ"כ היה לה קצבה קפדנית כל כך.

שׁ עיין בארה של תורה בא תשעו קטע שני, שהמצרים שיעבדו את בני ישראל באופן שהיה לחוצים ורדופים ומבוהלים בכל רגע למלא המכסה של לבנים וכשהיה נדמה לפרעה שקצת התמעט הלחץ מיד אמר "נרפים הם". ועוד הביא בשם אהבת חיים שהמצרים עשו כישוף שכל כמות קש שהיה יהודי אוסף היתה מתפזרת ברוח, ונאלץ לאספה שוב ושוב. ועל זה כתבו הרמב"ן וספורנו כאן

מכאן מתחיל לבאר הפסוק הרביעי שם בפרשת בכורים דברים כו ה'

**וְיֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם שׁוֹ, בְּיַד
חֲזָקָה, וּבְזֶרַע נְטוּיָה, וּבְמַרְא
גְדוֹל, וּבְאֵתוֹת, וּבְמִפְתֵּי שַׁח:**

**וְיֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם – לֹא עַל יְדֵי
מְלֶאךְ שׁוֹ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי**

שעיקר התביעה על מצרים לא היתה השיעבוד אלא הלחץ. **ובזה מבאר** מדוע יציאת מצרים היתה בחפז עד שגם את אכילת המצות אכלו בעמידה הגורים ונחפזים כל כך, כדי שלא לפרוק מעליהם את מדת הלחץ הזה שהוא תועלת לעבדו^ש, **ובמבואר** בגמ' שבת פו: ישראל דדאיגי במצוות גופם הם יותר משל הגויים.

^ש **וְיֹצִיאֵנוּ ה'** בעצמו בחמש פעולות – דבר, חרב, גלוי שכינה, מטה, ודם – כפי שהולך ומבאר לקמן – יד חזקה זה דבר, וזרוע נטויה זה חרב, ומורא זה גילוי שכינה, ואותות זה מטה, ומופתים זה דם. ומשמע שבהן כלול כל העשר מכות. וכיון שדבר ודם נקמ בפירוש צ"ל שהרב וגילוי שכינה ומטה, הם שמונה הנותרות וצריך ביאור – ואולי אפ"ל ש**דם** דוגמא ל**ג'** מכות ראשונות (דצ"ד) שעשה אהרן כמטהו ומכונה **מופתים**. **דבר** דוגמא ל**ב'** מכות שאחריהן (ע"ד) ערוב (שמות ח כ) דבר (שמות ט ה) שהקב"ה עשה ומכונה **יד חזקה**. **אותות** הוא **מטה** משה שבו עשה ב' מכות ברד (שמות ט כג) וארבה (שמות י ג). **זרוע נטויה** הם **ב'** מכות – חשך (שמות י כב) שעשה משה בידו, ושחן שורק בהפניו, ואולי מכונה דהיינו **חרב**. ומכת בכורות היא **גילוי שכינה**, כמו"ש כחצות לילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור.

אולי אפ"ל שמה שעשה משה בידו מכונה חרב שהיא בחי' בכוח אדם להכביל ממה שעשה במטה הוא בכח שם השם שהיה חקוק עליו. ודייקא שתי מכות שהן חש ושה, חש רומז לחושך שהיה ממשו שאפשר לחוש, ושח לשחין, דהיינו צרעת שכתוב ביה טמא טמא יקרא. דהיינו מכה שמחייבת שיחה. לקמן ד"ה "ובמורא גדול", מביא פסוק מדברים ולפיו כל המכות היו ע"י גילוי שכינה.

^ש **אות ומופת** ביארתי בתורה מז

^ש **וְיֹצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם לֹא עַי מְלֶאךְ** – בכתבי האר"י כיון שמלאך אם היה בא למצרים היה מיד מתגשם מרוב הטומאה שבה ולפ"י יתרוץ קושיא למה כתוב כחצות לילה אני יוצא ממצרים הרי צ"ל אני בא למצרים אלא הכוונה אני יוצא מקדושתו כדי לבוא למצרים

שְׁלִיחַי, אֵלֵּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצֻמוֹ שֵׁי, שְׁנֵאמַר, (שמות יב יב) וְעַבְרַתִּי שֵׁי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שֵׁי בְּלִילָה שֵׁי הִזָּה וְהַפִּיתִי כָּל

ש' ועיין הגדה ברכת השיר מלאך ביצירה, ושרף בבריא, והוקשה לו שליח מהו, ותירץ עפ"י זהר אחרי סה: מספרא דאדם קדמאה כל רוחין קדישין דלעילא עבדין שליחותא, וכולהון אתיין מאתר חד דנשמתהון דצדיקיא מתרין דרגין דכלילין בחד וכו' ע"ש. ולפ"ז שליח היינו נשמה של צדיקים. ובאמת צ"ע גדול מדוע לא נזכר משה רבינו צדיק הדור בכל ההגדה אלא פ"א בדרך אגב לקמן בדברי ר"י הגלילי.

וראה הגדה הגרי"א שכתב שאין להזכיר את משה רבנו בסיפור יציאת מצרים, דאסור לשתפו כלל לפי שאין השבחה תלויה במשה, כי אם בה' לבדו. לעומת זה הרמב"ם (המין ומצה ה"ב) שכתב ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל פי דעתו של הבן.

ואולי אפשר להטעים קצת שבאמת ברור כשמש שבלי הצדיק א"א לצאת מצרים אבל הצדיק בעצמו שהוא מרכבה ליסוד שכל תכונתו היא להיות בבחי' אין, ונסתר, כמו יסוד הכנין שהכל עומד עליו והוא שקוע בארץ, כך כל ענין הצדיק זה לגלות את הקב"ה בעולם והוא בעצמו אינו אלא צינור ושכיל נעלם שדרכו נעשה הגלוי הזה.

ש"י שמעתי מהרי"ח שזה אפשר רק כשגדורים בעריות כי הוא שונא זימה, לכן בגלות בכל כיון שנשאו נשים נכריות היה הנס בהסתר.

ש"י ועברתי - צ"ע עברתי לשון משך זמן, ויותר נכון לומר כלפי הקב"ה התגליתי או נמצאתי, ועפרש"י בשם מכילתא שכתב כמלך העובר ממקום למקום ברגע אחד, וצ"ע לכאורה הם תרת"י דסתרי.

ועברתי - עיין הגדה ידי יוצר לר"ש קלוגר שמדייק לשון ועברתי משמע שיש חילוק זמן בין בית לבית ולא כפרש"י כאן שכתב בהעברה אחת ומכאן דכיוון שנאמר בחצות ממש הרי יש חילוק בחצות בין מקום למקום (כפי תנועת השמש שהרי לא בכל המקומות במצרים השקיעה שווח)

ש"י באן אומר שהקב"ה עובר בכל ארץ מצרים ומכה בכל ארץ מצרים. אבל עיין לעיל שמות יא ד' כחצות לילה אני יוצא בתוך מצרים (ולא אמר בארץ) ומת כל בכור בארץ מצרים. נמצא שע"י שיוצא בתוך מצרים מת הככור בארץ מצרים. וכיאר החת"ם עה"ת (שמות י"א) - ו"ל הקב"ה לא הכה כלל אלא שפע אור מול מלה ושר של מצרים השופע בתוך מצרים ובפרט בעיר המלוכה ובפרעה שהי' מרכבה לשר שלו, אז נגלה הקב"ה בעצמו ובכבודו בתוך העיר והשרה שכונתו בתוקף על משה ואהרן ועל ישראל, וממילא נחשך אור שר ומול הנ"ל ונלקו כל בכורי ארץ מצרים והקב"ה לא יצא רק בתוך מצרים המטרופולי' ונחשך אור שפעם וממילא ומת כל בכור בארץ מצרים בכל המדינה כי נחשך אורם ונפסקה דבוקם בשר ומול שלהם ואפם כחו וכוהם, וזה למען שיתי אותותי אלה בקרבן של פרעה לבד וממילא יוסרו כלם כנ"ל. (תקצ"ג):

ש"י כמ"ש (שמות יב כט) וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הָקָה כָּל בְּכוֹרֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרֹעֶה הַיֶּשֶׁב עַל קְסָאוֹ עַד בְּכוֹר הַשֶּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר פְּהֵמָה: ועי"ש המשך הפסוקים (ל) ויקם פרעה לילה וכו' (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה וכו' והקשה הגרי"ז מבריסק על כפל תיבת לילה הרי כיון שקם לילה

גם קרא להם בלילה ותירץ כיון שאמר פרעה למשה (שמות י כה) "ביום ראותך פני תמות" לכן עכשיו כשביקש לראותו ציין שעכשיו לילה ואין לך לחשוש אלא ביום.

ועיין זחר בשלח דף מה. שבאותו לילה ג' מיתות היו- א-הרגו מצרים את המצרים. דהיינו הבכורים שנודע להם שבחצות ימותו עשו מלחמה במצרים שמיגענו לשלח את ישראל (וכן מבואר בתוס' שכתב פז): וב-ה' הרג את הבכורים. וג-פרעה הרג את יועציו שיעצו לו שלא לשלח את ישראל וזה שכתוב ויקם פרעה לילה ולפ"ז מה שכתוב ויקרא למשה ולאחרן לילה רוצה לומר שגם זה היה בלילה עדיין, דעדיין לא עבר הלילה עד שקרא להם.

בלילה - פסוק זה הוא בפרשת החדש הזה (שמות יב יב) שהודיע משה לכל ישראל על יציאת מצרים - ולעיל קיבל משה רבנו נבואה בתוך בית פרעה על המכה העשירית ואחרונה (שמות יא ד') כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים וכו' עפ"ש"י שם- וצ"ע דלעיל (שמות ט' כט) בשביל תפלה לבטל מכת ברד היה צריך לצאת מהעיר וכאן קיבל נבואה בתוך בית פרעה הממא ומלא גלולים. עוד צ"ע לאיזה חצות הכוונה אם כמנהג רוב ישראל יב שעות מחצות היום (כמבואר במ"ב סימן א' ס"ק ט) או כדעת הוזהר שש שעות מצאת הככבים (כמבואר שם בשם מג"א בשם הוזהר וכמבואר בתורה קמט). נמצא שלמ"ב חצות לילה תלוי בחצות היום שאותו מהשבים שש שעות זמניות מעלות השחר של יום קודם ואילו לזוהר תלוי בתחילת הלילה של אותו היום.

וצ"ע אולי אפ"ל שהשגה גבוהה כזו כהשגת חצות שמבואר בלק"ה (ר"ח ג' אות ב) על תורה נו עפ"י תורה רו תעיתי כשה אובד שוה כחי' סוד העיבור לתפוס את תחילת האור בעצם החושך, שזו דעת גדולה שמבטלת את כל ההסתרות כמבואר בתורה נו השגה כזו אפשר להשיג דייקא בכחי' המבואר שם בתורה נו בכחי' "מה יעשה בה" דהיינו בתוקף ההסתרה שבתוך ההסתרה כי היא השגה שנעשית מההסתרה בעצמה כמבואר שם. וכמבואר בתורה סד שפרעה הוא כחי' החלל הפנוי.

דהיינו שחצות הוא תפיסת אור בתכלית החושך דהיינו שבשכל הגבוה של משה הוא תפס את נקודת חצות בחצות ממש דהיינו בתכלית החושך (בעצם האין) מה שאין אנו יכולים ואולי בזה נחלקו שבשכאים לחשב את החצות בשכל שלנו ממתני צריך להתחיל האם בתחילת החושך של אותו יום או מתחילת האור של יום קודם. לכן רוב העולם מתחיל לחשבו באור שזו השגה נמוכה ממי שמחשב אותו מהלילה לכן רבינו לימד אותנו לחשבו מהלילה דייקא.

סוד חצות מה הוא עיין **אפיקי ים** (ביאורי אגדות לרבי יצחק חבר) על מועד קטן דף ג. - ובזה תבין ענין נפלא עומק דברי רז"ל והכמתם מ"ש בפ"ק דברכות (ד' ד ע"א) שהקב"ה אמר למשה בחצות ומשה אמר בחצות שמא יטעו אצטמנניו פרעה וכו', והענין כי באמת רגע התיכונה אשר הוא חצות לילה ממש אינה מורגשת כלל ואינה במציאות כלל, הגע עצמך שסוף רגע האחרון של סוף חצות לילה הראשונה שייך להצי הראשון וא"כ אינה חצות ממש שהרי חצי השני עדיין לא התחיל, וא"כ הוא יותר בשיועורו ממה שעבר מחצות הראשונה, ולא היה אפשר למצוא חצות ממש כי אם היה רגע אמצעיית נמצאת בין חצות ראשון לשני שאינה מכללה ודבר זה אינו כלל, ונמצא שחצות ממש אינה בהשגת אנושי כלל ואינה בגדר בריאה הגשמית הנפולת תחת הזמן, אבל הוא ענין מעולם הנבדל הרוחני ובו חי' מכת בכורות במצרים. ולכן ע"י חי' יצ"מ ובחירת ישראל שלקדם הוא ית' לו לעם שנתעלו באותו העת אשר הוא למעלה מן הזמן, ולכן הם תלויים בהנהגה ניסית ואין מול לישראל שאין להם שום תלי' במול, שהמזלות הם תלויים בזמן שנעשה ע"י סיבוב הגלגל שבו עושה השעות ורגעים וימים והדשים ושנים, משא"כ ישראל תלויים בעת ההזה שלמעלה מן הזמן והוא נקודה המרכזית של כל הגלגלים שאין לו סיבוב כלל ונמצא שאין בו זמן כלל. וזה חי' ענין בחרת ישראל במה שנתעלו מכל אומה ולשון כמ"ש (במדבר כג ט) זה עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב

בְּכוֹר שְׁמוֹ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהִמָּה שְׁמוֹ וּבְכָל אֱלֹהֵי שְׁמֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה':

ואיתא במדרש (ילקוט) שלכן נק' ישראל ה"ן שאלו האותיות אין להם זוג כידוע באותיות א"ט ב"ח שה' ונ' נשארים יהודים, והיינו שבזה נבדלו ישראל מכל האומות שכולם הם ככלל הבריאה שנברא בו ימי בראשית שהוא נופל תחת הזמן שהוא מתחלק לשניים לעבר ועתיד, משא"כ ישראל תלויים באמצע בעת שהוא אינו מתחלק לחלקים והוא ביהוד הגמור.

ש"י כל בכור לרבות כל מיני בכור כל ששם בכור עליו ואפילו בכור בהמה כנ"ל ואפילו בכור רק לאמו או רק לאביו ובית שאין בו בכור הגדול שבבית נקרא בכור (לקיים מש"כ כי אין בית אשר אין שם מת) כמבואר בפרש"י (שמות יב ל') ובילקוט שמעוני וארא רמו קפו עוד שם שגם נקבות בכורות מתו (ובתיה בכורה ונצלה בתפלת משה) עוד שם שאפילו צייר תמונה של בכור היתה נשחקה.

שער הכוונות – דרושי הפסח דרוש א – והנה פרעה הרשע היה הושב כי כיון שז"א הנק' ברא בוכרא חור להתעלם תוך א"י בסוד העיבו' שה"ו לא יחזור לקדמותו להתגלות ולצאת לחוץ מבטן א"י עילאה ועי"כ גם בני" התחתו' הנקר' ישראל על שמו של ז"א הנקרא ישראל גם הם ישארו בגלות תוך מצרים כיון שישאל העליון השולט עליהם נתבטל ח"ו מציאותו לכן שלח לו השי"ת ע"י משה כה אמר ה' בני בכורי ישראל לרמוז אל הבן בכור העליון הנק' ישראל כי קיומו קיים ולא נתבטל ח"ו והודיעו כי לפי שכפר במציאותו לכן יהיה נענש מדה כנגד מדה במכת בכורי לפי שכפר בבן הבכור העליון יתברך וזמשי"ה ואם מאן אתה לשלח בו' הנה אנכי הורג בנך בכורך בו' וזמשי"ה והיה כי ישאלך בנך מהר לאמר כי הבן הבכור הנמשך מן הבן הקדוש הבכור העליון הוא אשר ישאלך שאלה זו יען אליו נוגע זו השאלה כי בו היה רוצה פרעה לכפור בו ולעכב את ישראל בגלות תחת רשותו:

ש"י **עד בהמה** – חוזר על כל בכור וכמבואר שם פסוק כט... וכל בכור בהמה. ועיין ילקוט שמעוני וארא סוף רמז קפו רב הונא מקשה אם אדם המא בהמה מה המאה. ותירץ כיון שעבדו למלה שלא יהיו אומרים קשה יראתינו שלא שלט בה פורענות. ורבי זכריה התניה דר' לוי תירץ אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה אלא מתחיל מהבעלי חיים. וצ"ע מה תירץ ר"ה הרי לגבי מלה נאמר בהמשך הפסוק "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים" דמשמע מזה ש"וכל בהמה" הכוונה לבד מהמלה, שהמלה גם שאינו בכור מת. וכן תירוצו של ר"ז צ"ע, דבשלמא בהמות שמתו בשאר מכות מובן כדבריו, אבל "וכל בהמה" שנאמר כאן במכת בכורות מתה ברגע אחד עם בכור אדם ולא שייך לומר בזה שפוגע בכע"ה תחילה. ועוד שלדבריו הפסוק אצלינו צ"ל מבהמה ועד אדם.

ש"י **אלהי מצרים** – עפרש"י שם (שמות יב יב) של עין נרקבת של מתכת נמסת ונתכת לארץ. משמע שהכוונה לעי" עצמות. וצ"ע כי בסוכה כט. מבואר שהכוונה לשר של מצרים בשמים. כדאיתא שם אין לך כל אומה ואומה שלוקה שאין אלוהיה לוקה עימה שנאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. (מרפאי"ג 109) עיין ערבי נחל שאע"פ שבדרך כלל הקב"ה מפיל את השר של האומה תחילה כאן עשה להפך ולא הפיל את השר של מצרים אלא רק בקריעת ים סוף וזה לשון הערבי נחל פרשת עקב דרוש א – אכן מחסדי השי"י שלא לענוש את האדם ע"י רבוי אחר רבוי, כי יפול הנופל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ויגדל הכאב מאד, ולכן ארז"ל פס"ז שלא יד', ה אין הקב"ה נפרע מהאומה עד

עתה ידרוש את הפסוק בשמות יב יב שהביא לראייה שהקב"ה בעצמו הוציא את ישראל^{ש"י}: כי "ועברתי" ממעט מלאך, "ודחתי" ממעט שרף, "אעשה" ממעט שליח, "אני ה'" ממעט כל דבר אחר לבד מהש"י.

וְעִבְרֵתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם ש"י

שםפיל השר שלה, כי בעוד השר קיים אזי האומה מלאה כל טוב וכאשר יפילו תהיה מאיגרא רמא כו', לכן תחלה מפיל השר שלה, וזו האומה אולא ונדלדלה ממה ממה בהדרגה ולא יגדל הכאב כ"כ. אולם במצרים מצינו שלא עשה הש"י כך, כי הקשו המפרשים איך נאמר על הים וירא ישראל והנה מצרים ניסע אחריהם, שאמרו ז"ל (שמות רבה כא, ה) שר של מצרים, ואם כן איך שלח ה' את ידו תחלה במצרים בהיות השר שלהם עדיין קיים. ותירצו, כיון שמרדו בישראל ונשתעבדו בהם יצא הקב"ה ממדתו ושלא עונשים בהיות השר עדיין קיים כדי שיהיה מפלתם מאיגרא רמא כו', ולא יתעכב עונשם שיהיה בהדרגה, אלא בדרך לפני שבר גאון, דהיינו ריבוי אחר ריבוי, ותו לפי שהוכרח מפלת מצרים להיות בהיות השר עדיין קיים שאז הם מלאים כל טוב, בכדי שיתקיים ואח"כ יצאו ברכוש גדול, כי אילו נפל שרם תחלה אזי לא היה בידם טובם, כי היו יורדים ממה ממה:

ש"י **מעט שמרדו** לדרוש פסוק זה בכל כך מיעוטים לומר אני ולא אחר עיין רבינו בחיי שהדרשה היא מכה קשיא שפרשה זו היא פרשת החודש הזה לכם שמשם מספר כלשון נסתר מה שאמר לו הקב"ה ורק פסוק זה הוא כגוף ראשון כאילו הקב"ה מדבר לכן דרשו ועברתי אני דייקא.

ש"י **ועברתי וכו' אני ולא מלאך** – עיין תורה נו אות ד' – ודע, שהתורה המלוכש תוך ההסתרה שבתוך הסתרה, היא תורה גבוה דיקא, היינו סתרי תורה. כי מהמת שהיא צריכה להתלבש במקומות נמוכים כאלו, היינו אצל אלו שעברו הרבה, עד שנסתר מהם בהסתרה שבתוך הסתרה, על כן חשב השם יתברך מהשבות לבלי להלביש שם פשטי תורה, לבל יוכלו הקלפות לינק משם הרבה, ויהיה הפגם גדול מאד. על כן הוא מסתיר ומלביש שם תורה גבוה דיקא, סתרי תורה, שהיא תורת ה' בעצמה. כדי שלא יוכלו הקלפות לינק משם הרבה. כבהינת (שמות י"ב): "ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך, אני ולא השליח, אני ה' ולא וכו'". כי בארץ מצרים ששם מקום הקלפות מאד, על כן שם דיקא מלוכש ומוסתר השם יתברך בעצמו היינו תורת ה' ממש, סתרי תורה. על כן דיקא מההסתרה שבתוך הסתרה, כשהורר ומהפכה לדעת, נעשה ממנה דיקא תורת ה' ממש. כי שם נסתר תורת ה', סתרי תורה כנ"ל:

ועיין לק"ה פריקה וטעינה ד' אות מב עפ"י תורה ב' תנינא מבאר שהכוונה אני ולא מלאך שהתגלה להם אז בחי' אחדותו הפשוט בלי שום התלכשות שהיא הגורמת לכל הטעותים.

וזו **ועברתי** בארץ מצרים אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא השליח אני ה' אני והוא ולא אחר. היינו שביציאת מצרים היה התגלות אחדות הפשוט מתוך פעולות משתנות כ"כ עד שגם למעלה נתגלה אחדותו הפשוט ית' כ"ש שם בתורה הנ"ל שכשנתגלה אחדות הפשוט למטה נתגלה אחדותו הפשוט גם למעלה, בחי' אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וכו'. וזה ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך אני ולא שרף וכו', כי נתבטלו כל ההסתרות וההעלמות. כי לפעמים הש"י מלביש הנהגתו ע"י המלאכים בבחי' הנה אנכי שולח מלאך לפניך שנא' אחר החטא שמשא לא הפיץ בזה כי אז יכולים למעות ד"ז כמו שטעה אחר עי"ז וכמו שהזכיר שם הכתוב בעצמו השמר מפניו אל תמר ודרו"ל אל תמיריני בו, שמשם נמשך הטעות של כל העובדי עכו"ם וכן הטעותים של חכמי הטבע של עכשיו, כי המלאך נקרא אלהים, שהוא בנימי הטבע. אבל אז ביציאת מצרים חמל עלינו הש"י ונילה אחדותו הפשוט למטה ולמעלה שאין שום הנהגה בעולם כ"א על ידו בעצמו

בְּלִילָה הַזֶּה – אֲנִי וְלֹא מִלֶּאךָ שֶׁבֹּ. וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם – אֲנִי וְלֹא שְׂרָף שֶׁבֹא.

בכחי אני ולא מלאך אני ולא שרף וכו' אני ה' אני הוא ולא אחר כי כל הפעולות משונות שבעולם הכל ממנו ית' בעצמו וכנ"ל:

ש"אני ולא מלאך – צ"ע הרי משה רבנו אומר על עצמו לאדום בכניסה לארץ (במדבר כ טז) וישמע קולנו וישלח מלאך ויוציאנו. ונראה כוונת ההגדה שהקב"ה לבדו הכניע את המצרים ועשה שיהיה אפשר לצאת, אבל עצם היציאה הייתה ע"י משה רבנו וכפרש"י שם שמלאך הוא משה.

ומשה הוציא את ישראל ממצרים בגשמיית שעל ציוויו יצאו ועליו מכובד לצאת ומוי שלא האמין במשה רבנו לא יצא וברוחניות שעיקר יציאה מהגלות רוחנית וגשמיית היתה ע"י משה רבנו ע"י הדעת שהכניס בישראל כמ"ש אתה הראת לדעת (כמבואר בתורה ד') מבואר בתורה נו שהדעת היתה בגלות מצרים.

עוד מוקשים (מרפסין אגרי 81) הרי רבי אליעזר ור"ע למדו מהפסוק משלחת מלאכי רעים שכל מכה במצרים היתה שכל כמה מכות נמצא שגם ע"י מלאכים יצאו ממצרים.

עוד הקשו כיון שהכה את הבכורות בעצמו, מדוע ציוה (שמות יב כג) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו ופרש"י שהמשהית לא מבחין. (ועוד הקשו הרי לילה זה משומר מן המזיקין) ותירץ **החת"ס** (שו"ת יו"ד סימן שמו אות יב) שהקב"ה הכה את מזל מלה בכור המזלות והחליש כוחו בהצות ועי"ז נחלשו כל הבכורות שתחת השר הזה של מצרים ועי"ז היה כח למשהית בבקר להמיתם לגמרי, לפ"ז עיקר הציוויו שלא לצאת הוא לאחר הצות כנראה.

וראותי בספר **פענה רוא** פ' בא לרבי יצחק התן מהר"ל שתירץ להלק בין בכור ממש שאותו רק הקב"ה יכול להבחין (כמבואר בפרש"י כ"ט סא) ונהרג ע"י הקב"ה שהחליש מזל מלה בכור המזלות, אבל גדול שבבית כיון שאינו בכור ממש, נהרג ע"י המשהית, לקיים אין בית אשר אין שם מת. וכעין זה **ראיתי בשם הבן איש חי** שהמצרים שמו את כל בכוריהם בבתי ישראל, כי ראו שעשו דם על המשקוף להנצל מהמשהית, ונמצא שהקב"ה הרג את הבכורים האמיתיים שבבתי ישראל, והמשהית הרג את הגדול שבבתי המצרים. ועיין **פנים יפות** עה"ת (לבעל ההפלאה) שכתב שהחילוק הזה הוא דוחק. **ותירץ** שהווקא איש לא יצא, ולכן נצטוו ושאלה אשה משכנתה, כי רק בלילה שייך לשאול דקודם לא האמינו המצרים שישאלה יצאו ממצרים. וצ"ע מה תירץ, עדין קשה למה איש מסוכן שיצא. ועוד למה אשה לא בסכנה הרי גם בכורות מתו. **באוצר אפרים בשם עדות ביוסף** תירץ שרק היכן שצריך הבחנה היה ע"י הקב"ה והיכן שא"צ הבחנה היה ע"י המשהית וצ"ע הרי לילה זה משומר מן המזיקין. וכן ראיתי שתירץ **הפרד"ס יוסף** על שמות ורע"א נחלת ועקב עה"ת. ועיין **ספרנו** (שמות יב יג) שמבאר שלכך מהקב"ה שהכה בכורים באו משהיתם להשחית בשאר העם ובגללם הוזהרו ישראל שלא לצאת מהבית.

שכ"א אני ולא שרף – ראיתי שהדיוק מ"כל בכור", כי "כל" לרבות בכורים תאומים שיצאו כאחד וכמבואר בבכורות יז. ית. שא"א לצמצם, לכן אפילו שרף לא יכול לדעת אם שניהם בכורים או רק אחד מהם, אלא הקב"ה. (ע"ת א"ת קס בשם ברית שלום לרבי פנחס וואלאו)

וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה שְׁפָטִים שְׂכָב— אֲנִי וְלֹא הַשְּׁלִיחַ שְׂכָב. אֲנִי ה'— אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר שְׂכָב:

שכב בשמות יב יב "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'". משמע תהילה את בכורי מצרים ואח"כ את אלוהיהם ופרש"י מי שהתחיל בעבירה תהילה ממנו מתהילה הפורענות. והקשו (מרפסין אגרי 84) מפרש"י (בשמות ז יז) באזהרת מכת דם שם כתב כיון שהמצרים עבדו לנילוס לכן הלקה את יראתם תהילה ואח"כ הלקה אותם.

עיינ שמות רבה טו טו – מי גרם להם שיהיו לוקים כל מכה ומכה, על שהיו בוטחים בעבודת כוכבים שלהם מה עשה הקב"ה הכה את אלהיהם עמהם מי שהיה של עץ היה נרקב של אבן היה נמס של כסף ושל זהב ושל נחושת התיכן כשם שהיו מתהלתן שנא' (במדבר לג) ובאלהיהם עשה ה' שפטים וכל עבודת כוכבים שבעולם אבדו חוץ מבעל צפון שלהם, למה בשביל להטעותן, לכך כתיב (איוב יב) משגיא לגוים ויאבדם. ועיין שם בהמשך המדרש ובהגדת להגדת לכנגד מתאר עפ"ז כיצד ע"י שנשאר הע"ז בעל צפון שלם טעה פרעה (שהרי זו תימה גדולה אך אחרי כל המכות שקיבלו טעו לחשוב שיצליחו להכניעם) אלא כשכני ישראל יצאו ממצרים מרעמסס לסוכות ומסוכות לאיתם ומשם החזירם משה חזרה לכיוון מצרים אל מול בעל צפון, והקב"ה כנס את כל האריות שבמדבר בשתי שורות משני צידיהם, ופרעה סבר שמכל האילים שלו הצליח רק בעל צפון להכניע את ישראל ולתפוס אותם שיפלו בידו ויחזירם למצרים, ובוה שיכנע את המצרים לחזור ולרדוף אחרי ישראל ולא לפחד מהם, וכל זה כדי שהמצרים יבואו לים סוף ברכוש גדול ויטבעו בו ותיחיה הנקמה שלימה. ביום השלישי חזרו השליחים ששלח עם ישראל ועוד עד שהצליח לשכנעם לכן באו רק ביום השביעי של פסח, ואז ישראל נכנסו לים והלכו בו בקשת וחזרו מאותו הצד שיצאו (כמבואר בתוס' ערכין) וכל המצרים טבעו.

שכב הדיק הוא מ"אעשה" לשון גוף ראשון משמע אני בעצמי אעשה, אבל ע"י שליח לא שייך אעשה וצ"ע הרי שלחיו כמותו וכגון שאול שנענש על הריגת נוב אע"פ שהרג ע"י שליח. עוד צ"ע הרי מלאך הוא גם שליח לכן נ"ל שהכוונה למעט נביא.

עיינ רבינו בחיי אני ולא שליח הכוונה לא ע"י המלאך מטמ' שהוא השליח לכל הנעשה בארץ ובלשון יוני שליח מנגמור

ראיתי כתוב שמלאך ביצירה ושרף בכריאה ונ"ל שליח בעשיה דהיינו נביא וג' אלו כבי"ע עולם הפירוד, ואני הכוונה לאצילות. וא"כ צ"ע מאי ולא אחר? מה שייך אחר באצילות. וצ"ע אולי הכוונה לאריך, וזעיר נחשב אחר כלפיו.

שכב מיעט רק ג' מלאך שרף ושליח ואת השאר מיעט בולא אחר.

בהגדת והגדת לבגד העתיק כאן מדרש כשרצה הקב"ה לרדת למצרים, ורדו עימו תשעים מליון מלאכים, מלאכי אש וברד וזיע ורתת והחלה ובקשו לרדת ולהלחם במצרים אמר להם אין דעתי מתקררת עד שארד בעצמי וכו' אני ולא אחר.

אני לא מלאך – ראיתי מבארים שכיון שנגזר ד' מאות שנות שיעבוד הרי זה כמו מצוות עשה ומבואר בוזהר מעם שיצאו קץ שנים קודם כיון שאם היו נשארים עוד רגע במצרים לא היה נשאר

עתה חזור לדרוש את הפסוק בדברים כו ה' הנ"ל

בְּיַד חֲזָקָה – זֶה הַדְּבָר שֶׁכָּח. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר,
(שמות ט' ג') הִנֵּה יַד ה' שִׁכְו הוֹיָה שִׁכְו בְּמִקְנֶךָ שֶׁכָּח
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמִלִים
בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דָּבָר כְּיַד מְאֹד שֶׁכְּח:

מהם כל זכר. נמצא הצלת רבים דחי לעשה של "ועבדום" והנה תום' בפסחים נט. ד"ה אתי בשם ריב"א שכמו שעשה דוחה לא תעשה כך עשה חמור דוחה עשה קל, ודעת הראב"ד (אבידה יא יח) דבעינן בעדניה ממש, נמצא שרק מי שיוודע בדיוק את הרגע שאם ישארו יותר יאבדו, הוא יכול להוציאם מדין הצלת רבים שדוחה את עשה דועבדום. (ע"ת א' קס בשם הגדה מגיד דבריו ליעקב לרבי ישראל יעקב אלנאי)

שכה עיין עיוני ההגדה בשם הרבה ראשונים (שכה"ל) שדבר כאן הכוונה למכה כללית שבאה עם כל מכה, כדאיתא במדרש (שמות רבה י' ב') כל מכה ומכה שהיתה באה על המצרים במצרים היה דבר משמש ובא עמה, שנאמר "הנה אנכי נוגף", "הנה" זה הדבר כדאמר "הנה יד ה' הויה במקנך".

ואולי אפ"ל דבר לשון דיבור וכל מעשי ה' בחי' דיבור כמ"ש בדבר ה' שמים נעשו, לכן הדבר היא מכה כללית כי היא בחי' דבר ה' ומכונה יד ה' כי יד קשור לדיבור כמבואר בתורה מה. ועיי"ש שבמצרים הדבור היה בגלות וע"י המישים שערי בינה יצא כבחי' מי שם פה לאדם, מי היינו ה"פ עשה, לכן רמוז דייקא במכה חמישית.

שכו צ"ע שמביא ראייה ליד חזקה מיד ה' ועיין עיה"ג בשם מדרש (רות רבה ב' יט) דמכאן לומדים בנין אב לכל מקום, ש"יד ה'" היא הדבר. ומקשים (מרפסין אגרי 82) מדכתיב (שמות כ' ג') "ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר עשה בקרבן" וא"כ מה הראייה שיד חזקה זו הדבר הרי נאמר יד גם על כל המכות.

שכ"ו עיין הגדה בלילה שירה עמי שיש כאן רמז כי דבר מכה חמישית וכן הדש אב שצירוף שלו הויה הוא הדש חמישי רמז לחורבן הבית שכתוב בו מפני ה"יד" שנשתלחה במקדשך. ועיי"ש עוד.

שכה עיין העמק דבר (דברים כו ה) ש"ביד חזקה" היא מכת דבר לרשעי ישראל שמתו במכת החושך וקשה (מרפסין אגרי 83) הרי כאן בהגדה מפורש שהיא מכה למצרים ולא לישראל.

שכ"ו ממכת דבר כתיב (שמות ט' ז) וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה והקשה עיין הפרשה למה זו סיבה להכבדה הרי להפך. וצ"ע לעיין מה קרה למקנה ישראל הנגזל ע"י מצרי. רוצה לומר שפרעה סמך על צאנם של ישראל שיוגזל מהם, וכמבואר בשמות רבה (יא ד') מהו "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר" אפילו בהמה שהיתה ביד מצרי והיה לו ישראל תרעומות עליה שיש לו חלק בה היתה ניצולת ובכך ידעו דינן של ישראל וישם ה' מועד ויעש ה' את הדבר הזה וישלח פרעה וגו' מהו עד אחד אפילו בהמה חציה של ישראל וחציה של מצרי לא מתה:

וּבְזָרַע נְטוּיָה – זו הַחֶרֶב שֶׁל. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר,
וַחֲרָבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם;
וּבְמָרָא גְדוּל – זו גְלוּי שְׂכִינָה שְׁלֵא.

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (דברים ד' לד) שֶׁלֵב או הַנְּסָה שֶׁלֵב
אֱלֹהִים לָבֵא לְקַחַת לוֹ גְוִישֶׁלד מְקָרֵב גְוִי

שֶׁל זו הַחֶרֶב – דהיינו מכת בכורות כנ"ל בפסוק וחרבו וכו' נטויה וכו' הרי שנטויה נאמר על חרב (מלבי"ם). ונראה כי פעולת החרב היא בהסויה. ועיין תורה ב' אות ג' שאינו ממה את החרב לא לימין ולא לשמאל אלא לאמצע.

אבל עיין עיוני ההגדה בשם רשב"ם ושכח"ל ואבודרהם שהכוונה לחרב שהרגו הכוכרים של מצרים באבותיהם כששמעו שעתידיים למות בגלל עכו"ב ישראל כדאיתא בפסיקתא רבתי עה"פ ויהי בהצוי הלילה.

שֵׁלֵא דהיינו שהפיל עליהם מורא גדול ע"י שגילה להם כבודו (ריטב"א) אבל בפרש"י מורא לשון מראה וכן התרגום ובהזונוא רבה

בהגדת ברכת השיר בשם האריו"ל שכיוון שא"א היה לשלוח מלאך שמא יפגם מגדל טומאת מצרים לכן הוצרך גילוי שכינה.

שֶׁלֵב ע"י שֶׁלֵב הַטּוּרִים – בזה הפסוק יש כל האלפא ביתא שרצה הקב"ה ליתן להם התורה במצרים, אלא שאמרה מידת הדין נסה אותם תחלה. לכך "הנקה" ב' במסורה. הכא. ואידך "הנסה דבר אליך תלאה" (אויב ד, ט). שאמרה מידת הדין נסה אותם קודם שתשמיעם דבריך. והפסוק מתחיל באל"ף ומסיים בכ"ף, אך מוב לישאל (תהלים עג, א) והוא עולה בשם "אחיה" אשר נגלה בו למשה להוציאם ממצרים, ובו מכה לאומות ואך אותך (שמות ט, טו). ו' דברים מזכירים כאן; במסות באותות במופתים במלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים כנגד ז' ימים ששמשו כל מכה ומכה וכנגדן ז' ימים של פסח. במצרים לעיניך. וסמך ליה אתה הראת. כשעשיתי שפטים במצרים ובאלהיהם ידעתם כי אני ה'. "הראת". ב' במסורה. אתה הראת לדעת. אשר הראת בהר (שמות כו, ל). מהיכן הראת לדעת? בהר, שהראה להם שמים וארץ ושמי שמים וראו שאין אלא רשות אחד:

שֶׁלֵב הַנִּסִּים פֶּרֶשׁ"י האם שום אלוך עשה ניסים כדי לקחת גוי מקרב גוי

שֶׁלֵב עיין חזקוני אף אתם הייתם גויים כמוהם.

גוי – כמה היו יוצאי מצרים לכאורה נראה עפ"י הכתוב (שמות יב לו) ויִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְעַמְסֵם סִפְתָּה פֶּשֶׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי הַנְּבָרִים לְבַד מִטָּף; גברים מבן כ' עד בן ס' ונשים כו"ב ס' רבוא סה"כ מליון מאתיים. לפ"ז מס' עד פ' עוד הצי ונשים כו"ב דהיינו עוד ס' רבוא סה"כ מליון ושמונה מאות. וילדים לפי שילדו ששה בכרם אחת נמצא כל משפחה שנים עשר ילדים כפול ס' רבוא דהיינו שבע מליון מאתיים סה"כ תשע מליון ומסתמא היו עוד שעברו את השמונים והיו משפחות שילדו יותר משתי לידות ע"כ נעגל לעשר מליון.

(מקרב דייקא) שלה

אבל ראיתי בספר גנא דפלאי פרשת ויקהל בשם מדרש שכל אותם רשעים שמתו במכת הושך בניהם לא מתו והיו המוני יתומים נמצא לפי שאחד מחמש יצאו הרי שבע מליון ומאתים כפול ארבע יתומים והיינו כח מליון ושמונה מאות אלף יתומים. וכל משפחה אימצו נוסף ל"ב ילדיה עוד מ"ה יתומים שה"כ כל משפחה יצאה עם ס' ילדים. נמצא שה"כ יוצאי מצרים מישראל ל"ה מליון ומאתים. וערב רב כפלים כיוצאי מצרים אלא עם פחות ילדים והיינו עוד שש מליון **שה"כ יצאו ממצרים מד מליון ומאתים**. לכל הפחות. כי נשות מצרים היו צדקניות ולפ"ז גם נשות הרשעים יצאו והיינו עוד שש מליון וארבע מאות אלף אלמנות ולפ"ז **שה"כ יצאו המישיבים מליון ושש מאות אלף**, אלא שלא ראיתי מפורש. ועוד שהשבון הנ"ל לפי שתי לידות בלבד במשפחה. גם יש דעה שילדו במצרים ס' בכרם אחת ויש דעה שיצאו אחד מחמש מאות. (מעניין שלפ"ז יוצא שם) רבוא שכתוב בתורה הם לבד מנ' מליון, נ' דייקא הרומז לספירת הבינה עולם החירות שעל ידו יצאו ממצרים) ומשה רבינו לקח אחריות על המישיבים מליון יהודים רובם הגדול ילדים להוליכם במדבר מלא נחשים ועקרבים רעב וצמא בלא שום הכנה וצידה לדרך, וזהו זכרתי לך חסד נעורך לכתך אחרי במדבר. ויתרון האור מן החושך והיינו מארבע המישיות רשעים שלא האמינו שזה אפשרי נלמד על גודל מעלתם כאמונה במשה של היוצאים.

וראיתי בזה מאמרו של הרב יצחק ליסיצין (בעומקא דפרשא פסח תשעה עמ' טו) – כתב המבי"ט ז"ל בבית אלקים (שער היסודות פמ"ז ד"ה ולזה נאמר) בזה"ל "ולפי ערך ס' רבוא שיצאו ממצרים מנן כ' שנה ומעלה עד בן ששים, יהיו מנן יום אחד עד בן עשרים שנה חציים שהם שלשים רבוא". וצ"ע הרי דרכו של עולם שלכל אחד יש כמה בנים, ובפרט במצרים שילדו ו' בכרם אחד ופרו ורבו מאד מאד. ובתרגום יונתן בן עוזיאל (בלשה יג יח) איתא שיצאו ממצרים כל אחד עם חמשה מפלין. [ועי' יומא עו. על אוכלי המן "מי שיש לו ד' וה' בנים"]. וא"כ לפי ההשבון לס' רבוא שמנן כ' היו בנים [הויזן מבנות] פחותים מבני כ' פי כמה וכמה. וצ"ע.

ולפי המישיבה ילדים לכל משפחה צ"ע הכוונה האם אחד שלו וארבעה יתומים, או שכולם שלו הויזן מיתומים, או שלא יצאו יתומים כלל.

ע"כ המישיבה ילדים לס' רבוא הם שלשה מליון ילדים. ואם יצאו יתומים הרי הם עוד יב מליון שה"כ מו מליון ועם הוריהם מו מליון ומאתים וד"פ ס' רבוא אלמנות הן שלש מליון אלמנות הרי שה"כ יש מליון ומאתים ועוד זקנים שה"כ כעשרים מליון.

וכן היא דעת גאון המובא בשיטה מקובצת ב"ק פג. שמישב הגרסא שם שאין השכינה שורה אלא על עשרים מליון מבני ישראל, מוכרח שלא יצאו ממצרים פחות מזה. עיין ב"ק פג. דריש ר' דוסתאי דמן בירי ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות חסר אחת. ובשיטה מקובצת שם ד"ה פחות משני אלפים וריבואות – הכי גרסינן והם כ"ב אלף שכנן היו מנין הלויים. ולא גרסינן משני אלפים רבואות דהא כל ישראל לא היו כי אם ששים ריבוא ואיך שרתה עליהם שכינה? ה"ר ישעיה ז"ל: אבל גאון ז"ל גרים לה וז"ל שני אלפים רבבות מישראל כמו שהיו בדור המדבר בין נשים ומפ' אבל מהנהו דהוו מנן עשרים ומעלה לא הוו אלא ששים ריבוא. ע"כ:

^{שלה} **מקרב גוי דייקא** אע"פ שהיוצא מן הטמא טמא (בכורות ה:): **ראה מדרש שוחר טוב** סוף מוזמר קז אמר ר' אבהו ברבי אחא בשם רבינו, כך היו ישראל נתונים בתוך מצרים, כעובר שהוא נתון בתוך מעייה של בהמה. וכשם שהרועיה נותן יד בתוך מעייה ושוממו, כך עשה הקב"ה, שנאמר (דברים ד, לד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. ע"כ. ולפי ההלכה עובר ירך אמו, הרי שישאל הוי ממש חלק מהעם המצרי, ודייקא החלק השפל שבו שהרי הוי עבדים (עפ"י מאמר של ר' מאיר רוקובסקי). ועליהן

בְּמִסּוֹת שְׁלוֹ בְּאִתָּת וּבְמוֹפְתֵי וּבְמִלְחָמָה
וּבֵיד חֲזָקָה וּבְזִרְוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים
גְּדֻלִים כָּכֵל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם
בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיךָ שְׁלוֹ:

וּבְאִתָּת – זֶה הַמַּטָּה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות
ד י"ג), וְאֵת הַמַּטָּה שֶׁלָּח הָיְזָה שֶׁלֹּט תִּקַּח בְּיַדְךָ שֵׁמ
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ שְׂמָא אֵת הָאִתָּת:

דייקא אמר שהוציאם גוי מקרב גוי, נמצא שהחמישית מישראל שהיו מאמינים גם הם היו ממש חלק מהאומה המצרית. ואנ"פ שלא שינו שמם לשונם ולבושם (לקח טוב כו ג). צ"ל ברגע שפסקה העבדות וראו ניסים גלויים מי שהיה לו נשמה קדושה התעוררה בו האמונה נמשך ומסר עצמו ביד הרועה.

שלו **במסות** פרש"י ע"י נסיונות הודיעים גבורותיו. דהיינו שביקש מהם שינסו אותו. והעמק דבר פירש לשון שהמים לבבם.

שלו **לעיניך** – עיני עיוני הגדה בשם ראשונים שמכאן הדיוק שמדובר בגילוי שכינה

שלו **עיני פדור"א** פרק מ' המטה נברא בין השמשות (אבות פ"ה מ"ו) ונמסר לאדח"ר בג"ע ומסרו לחנוך והוא לנה ונה לשם והוא לאברהם והוא ליצחק והוא ליעקב והוא ליוסף והיה בבית פרעה ויתרו היה אחד מהרטומי מצרים "ראה האותות אשר עליו" וחמד אותו ולקחו ונטע אותו בנג ביתו ולא היה אדם יכול לקרב אליו עוד (במדרש שהיה משקלו מ' סאה ובהגדת לבנך פ"י שהוא כמה מאות ק"ג) ורק משה הצליח לקחתו וכשראה זאת יתרו אמר זה עתיד לגאול את ישראל.

שלו **חזה דייקא**, לשלול אחר, כי היו ב' מטות, כמבואר בזהר שמות כח.

שט **בשמות פ"ד** (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' מִתְּחִלָּה וְהָיָה בְיַדְךָ וַיֹּאמֶר מִטָּה: (ג) וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכְהוּ אַרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנֶחֱשׁ וַיִּנְסוּ מִשָּׂה מִפְּנֵי: ושמעתי מהרצי"ח ששאל אותו מה לך שהוא בידך וכתך? א"ל מטה, דהיינו כח הבחירה, א"ל השלך אותו, ויהי לנחש, כי כשאדם לא אוהו במטה הבחירה בחזקה, אזי מתגבר עליו היצה"ר הנחש הקדמוני.

שפ"א **אשר תעשה בו את האותות** – עיני אור החיים שבו הכוונה למטה השני שבו עשה את האותות ולא לראשון שנקרא לעיל "זה".

וּבְמוֹפְתֵי־הַדָּם – זֶה הַדָּם שֶׁמִּבּוֹאֵר כְּמִדְרַשׁ שֶׁכָּל מַיִם שֶׁל מִצְרַיִם בְּמוֹצָאֵם נִהְפְּךְ לְדָם (יואל ג' ג')

שֶׁכָּתוּב **וּבְמוֹפְתֵי־הַדָּם** – הַמוֹפֵת שֶׁבָּדָם מִבּוֹאֵר כְּמִדְרַשׁ שֶׁכָּל מַיִם שֶׁל מִצְרַיִם בְּמוֹצָאֵם נִהְפְּךְ לְדָם וְאֶפְיָלוּ שֶׁתָּה עִם יִשְׂרָאֵל מֵאוֹתָהּ כּוֹס וּרְק כְּשִׁשִׁילָם הַמְחִיר שְׁבִיקָשׁ הַיִּשְׂרָאֵל הַזֶּה לְהִיּוֹת מַיִם. כְּמִבּוֹאֵר בְּשִׁמוֹת רַבָּה מ' י' שֶׁמִּמַּכַּת הַדָּם נִתְעַשְׂרוּ יִשְׂרָאֵל. וְעֵינַי מִשֵּׁךְ הַכֶּמֶח (שְׁמוֹת ד' כג) עַד"פ וּיִפֵּן פֶּרְעָה וְלֹא שֶׁת לָבוּ גַם לְזוֹתָהּ, בִּיאָר שֶׁפֶּרְעָה הִיחִיד שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לְשַׁלֵּם עֲבוֹר מַיִם כִּיּוֹן שֶׁכָּבֵר שִׁילָם בְּגִידוֹלוֹ אֶת מוֹשֶׁה בְּכִיתוֹ. וְכֵן מִבּוֹאֵר כְּמִדְרַשׁ מִשְׁנֵת ר' אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק יא. וְצִ"ע נִמְצָא שֶׁהָיוּ מַיִם שֶׁל נֶגַם הָרִי מִבּוֹאֵר בְּתַעֲנִית כּד. שֶׁאִסּוּר לְהַנּוֹת מִמְעֵשֶׂה נִסִּים עִי"ש פֶּרֶשׁ"י (ד"ה אֵלֶּא כֹּהֲדָה) (קוּשִׁית מִרְפָּסִין אִיגְרִי 86) רֵאִיתִי מִתְרַצִּים שׁוֹה דוּקָא בְּנֵם לִיחִיד, אֲבָל כִּיּוֹן שֶׁלְכָל יִשְׂרָאֵל נִהְפְּכוּ הַדָּם לְמַיִם הוּא נֶגַם דְּרַבִּים וּמוֹתֵר. עוֹד תִּירְצוּ שְׂאוּלֵי רַק כְּשֶׁבֵא מִצְרַיִם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַיִם נִהְפְּךְ לְדָם, אֲבָל יִשְׂרָאֵל נִשְׂאָר מַיִם מְעִיקְרָא.

זֶה הַדָּם – כְּמִבְעֵדְנִי אֲשֶׁר וְאֵרָא תְשַׁעֲנִי בְּשֵׁם הַיְשֻׁמָּה מוֹשֶׁה (שְׁמוֹת ד' ט) עַד"פ וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה, כִּי יֵאָמְרוּ שֶׁהֵם מְעֵשֶׂה כְּשִׁפִּים "וְלִקְחָת מִיַּמֵּי הַיָּאֹוֶר וְכִוִּי וְהָיוּ לְדָם" וְהוּא רֵאִיָּה גְמוּרָה שֶׁאֵינִי כִישׁוּף שֶׁהָרִי כִישׁוּף בְּטַל בְּמַיִם. וּבְשֵׁם מִרְגְּלֵית חַיִּים סְנַהֲדְרִין ס: שֶׁשִּׁמְעַע מִר"י הָלִוי מְעַם שֶׁנִּצְטַוָּה מוֹשֶׁה לִיקַח אֶת הַמַּטֵּה לְחִכּוֹת בּוֹ אֶת הַמַּיִם, כִּי דוּמָם לֹא יִכּוֹל לְבָלוֹעַ דוּמָם בְּכִישׁוּף, לְכֵן מְעַנֵּי הַמִּצְרַיִם שֶׁאֵינִי מַטֵּה אֵלֶּא תִנּוּן שֶׁנִּעֲשֶׂה מַטֵּה בְּכִישׁוּף. וְלִבְטַל מְעַנְתָּם הִיכָה אֶהְרֵן אֶת מִי הַיָּאֹוֶר כְּמַטֵּה זֶה דִּיִּיקָא, כִּי אִם הָיָה כִישׁוּף הָיָה בְּטַל בְּמַיִם. כְּמִבּוֹאֵר בְּגַמ"ש. וְרֵאִה מֵאוּרִי וְשִׁמְשׁ (וְרֵאִה ח' ה') שַׁעַל כֵּן אָמַר מוֹשֶׁה שֶׁרַק בִּיאוֹר תִּשְׂאָרְנָה הַצִּפְרֵדְעִים לְהִרְאוֹת שֶׁאֵינִן כִישׁוּף. וְעֵינַי פֶּתַח עֵינַיִם לְחִיד"א בְּרַכּוֹת ט: עַד"פ (מִלְכִּים א' יח) עֲנִי ה' עֲנִי שְׂאוּלֵי הוּא וְקִשְׁתָּ הָרִי הָאֵשׁ יִרְדֶּה עַל הַמַּיִם וְא"א שֶׁתִּהְיֶה שֶׁל כִישׁוּף. וְתִירְצִי שֶׁרַק מַיִם חַיִּים מִבְּטַלִּים כִישׁוּף. עוֹד עִי"ש קְשׁוּיֹת הַמְעַדְנֵי אֲשֶׁר מִשְׁבַּת פֶּא: הַמְהַמְרֹנְיָתָא שֶׁאִסְרָתָא לְאַרְבַּא שְׁהִיָּה בְּמַיִם. וְצִיּוֹן לְשׁוֹ"ת עֲמֻרַת פִּי עֵינַי לְקַמְּנִי. וְעֵינַי מְעַדְנֵי אֲשֶׁר בֹּא תִשְׁעֵנִי בְּמַכְתָּבִים שֶׁמְקַשֶּׁה הָרִי כְּתִיב (שְׁמוֹת ז' כב) "וַיַּעֲשֶׂוּ כֵן הָרַמְטוּמֵי מִצְרַיִם" דֵּהֵיִינוּ שֶׁנֶּגַם הֵם הִפְכוּ מַיִם לְדָם, (עִי"ש אֲבָן עוּרָא וְכַהֲוֵי שֶׁחֲפָרוּ וְנִצְטַוּ מַיִם תִּהְיֶה הָאֵרֶץ אוֹתָם לֹא הִפֵּךְ אֶהְרֵן לְדָם) הָרִי שְׁכִישׁוּף לֹא בְּטַל בְּמַיִם. וְכַתֵּב שֶׁם בְּשֵׁם הַתּוֹרָה תְּמִימָה כֹּאֵן שַׁעַל כֵּן כְּתִיב וַיַּעֲשֶׂוּ כֵן בְּלַמְיָהִם כְּמִבּוֹאֵר בְּסִנְהֶדְרִין ס: שֶׁבְּלַמְיָהִם זֶה מְעֵשֶׂה שְׂדִים וּבְלַמְיָהִם זֶה כִישׁוּף.

עַל מַכַּת דָּם הִתְרַה מוֹשֶׁה אֶת פֶּרְעָה כְּשֶׁהִלֵּךְ לִיאוֹר כְּמ"ש (שְׁמוֹת ז' יח) "לֵךְ אֶל פֶּרְעָה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה" וְעֵינַי מוֹעֵד קַמְּנִי יֵה. פֶּרְעָה אֲמוֹנִשִׁי הָיָה שֶׁנִּאֲמַר "הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה" (נִחְלָקוּ כְּפִירוּשׁוֹ י"א גְדוּפֵי דֵּהֵיִינוּ שֶׁעֲשֶׂה עֲצָמוֹ אֵלֶּה לְכֵן עֲשֶׂה צִרְכּוֹ בְּחֶאֱבָא בְּמַיִם וַי"א מִכְשָׁף) וְפֶרֶשׁ"י לְחִי יוֹצֵא לִיאוֹר מִשׁוּם מְכַשְׁפוֹת וְבִרְשִׁי כְּתִיב שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַכְּשָׁפִים לְעֲשׂוֹת כְּשִׁפִּיהֶם בְּמַיִם. וּמְקַשִּׁים (מִרְפָּסִין אִגְרִי 85) סְנַהֲדְרִין ס: מְעֵשֶׂה בְּזִיעֵרֵי שֶׁהוֹדְמוֹן לְאַלְכֶסְנַדְרִיא שֶׁל מִצְרַיִם וְקָנָה הַמּוֹר וְכִשְׁהִגִּיעַ לְנַהַר לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם, נִמָּם, וְהוֹר לְהִיּוֹת דָּף שֶׁל עֵץ, כִּי הָיָה כִישׁוּף, וּבִיקָשׁ כְּסָפוּ בַּחוּרָה, וְאִמְרוּ לוֹ אִם לֹא שֶׁאֵתָה זְעִירִי לֹא הִיתָה מְקַבֵּל, וְכִי יֵשׁ בְּמִצְרַיִם אָדָם שֶׁלֹּא בּוֹדֵק מְקַחוּ בְּמַיִם, לְדַעַת אִם אֵינִי כִישׁוּף. וְפִירֵשׁ שֶׁם הַתּוֹרָה חַיִּים –לְפִי שֶׁמְעֵשֶׂה כִישׁוּף וּמְעֵשֶׂה שְׂדִים מִסוּד הַטוּמְאָה, וְהַטוּמְאָה בּוֹרַחַת מִמַּיִם חַיִּים, שֶׁמְקוֹר יְסוּדָהּ הוּא סְטְרָא דְקְדוּשָׁה. וְכֵיּוֹן זֶה כֵּכָן יְהוּדֵיעַ שֵׁם – כִּי הַמַּיִם הוֹדִיָן כּוֹחוֹת הַטוּמְאָה כְּכַמֵּה דְכַרִּים, וְכֹאֲשֶׁר תִּמְצָא בְּטַבִּילָה וּבְנִמְלִית יָדִים: וְצִ"ע עֵינַי מְעֵשֶׂה מִכֵּן מִלֵּךְ מֵאֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהִתְבַּל מִלֵּךְ זְרָקָה אֶת הַכִישׁוּף לְמַיִם שֶׁלֹּא יִמְצָאוּהוּ. וְעֵינַי כֵּיּוֹן זֶה בִּירוּשָׁלַיִם (סְנַהֲדְרִין פ"ז ח"א) מְעֵשֶׂה בְּאִמְיָה דְר"י בֵּן בְּתִירָא שֶׁעֲשֶׂה לֵה כִישׁוּף שֶׁלֹּא תֵלֵד וּזְרָקוֹ אוֹתוֹ לְמַיִם. וְאוּלַי זְרָקוֹ אֶת הַכִישׁוּף בְּתוֹךְ כְּלִי וְלֹא נִתְבַּטַּל כִּיּוֹן שֶׁלֹּא נִגַע בְּעֲצָמוֹ בְּמַיִם. (עֵינַי כֵּיּוֹן זֶה בְּסִפְרֵי הַסִּידִים תַּחֲסוּד) וּזְרָקוֹהוּ לְמַיִם כִּי שֵׁם אוֹן לְשִׁדִּים

כשאומר דם ואש ותמרות עשן ועשר המכות וג' הראשי תיבות, זורק מעט יין מהכוס באמירת כל אחת מהן לתוך כלי שבור. סה"כ מ"ז פעמים

דָּם. וְאֵשׁ. וְתַמְרוֹת עֶשֶׂן:

ויזהר שלא יהיה כלי זה ביד אשה כשזורק המ"ז שפיכות (הגדת חיים לראש מגיד אות י"ב).

ואם היין של שביעית לא ישפוך אפילו מיפה (מעדני אשר פסח עה עיי"ש וכספר מעדני אשר פסח עמ' ל' מדוע איתא בירושלמי הלכה א' שיין שביעית אסור לד' כוסות של פסח) וכן לקמן בעשר מכות ובג' סימנים דרבי יהודה.

וזה כדעת האר"ז¹ וש"ע הרב ודלא כדעת הש"ע תעג ז' שכתב הרמ"א לזרוק באצבע הזרת וזכר לאצבע אלקים (וי"א בקמיצה)

ויכוין שהש"ת יצילנו מכל מכות אלו ויבואו על שונאי הש"ת (כף החיים) (ויכוין שהכוס הוא סוד המלכות ושופך ע"י כה הכינה מהיין שבתוכו סוד האף והזעם שבה, לתוך כלי שבור סוד הקליפה שנקראת ארור)

דְּבַר אַחַר - בְּיַד חֲזָקָה - שְׁתִּים, וּבְזֵרַע
נְטוּיָה - שְׁתִּים, וּבְמָרָא גְדוֹל - שְׁתִּים,
וּבְאַתּוֹת - שְׁתִּים, וּבְמוֹפְתִים - שְׁתִּים:

שליטה לגלות להם היכן הוא. כמבואר בהגהות מהר"י לזוהר תזריע מה. עה"פ ויעבירם את הנחל שהשדים לא עוברים בנחל. ועיין לקמן מה שכתב החיד"א שרק במים חיים בטל הכישוף ואפשר שמים הנ"ל היו מכונסים ממי גשמים.

עיין שו"ת עטרת פז² ח"א י"ד סימן ב' שדן באריכות בעניין המים שמבטל כישוף ומה שהביא ספר הסודים סימן תעה לחלק בין כישוף שנעשה ע"י השבעת הממונים על היבשה, לבין הממונים על המים, וביאר דבריו ששל המים בטל ביבשה, ושל יבשה בטל במים. עוד בשם פ"י ברית עולם להחיד"א שם דייק מדברי הספר הסודים הנ"ל שדווקא במים שוטפים, שהם מים חיים, מתבטל הכישוף. עוד הביא שם בשם חומת אנ"ל לחיד"א אסתר ב' ו' שכתב שדווקא כישוף מתבטל במים, אבל לא מעשה שדים, ובזה דחה היערות דבש שפי' שאסתר טבלה למרדכי, כדי לבדוק שאינה שידה, כמו שהיתה אצל אחשוורוש. עוד כתב ראיתי בהגרות ילקוט שמעוני שכת' לכאר בשם ספר אהבת יהונתן הא גזר פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", דהמעם שגזר להשליכם ליאור, ולא ציוה להורגם, דמהא דהוינן בגמ' דסנהדרין הנ"ל דמים מבטל הכישוף, היתה כאן הערמת פרעה, שאמר היאורה תשליכוהו לפי שישראל ג"כ היו בקיאים בענינים אלו של כישוף, וחשש שיבראו ילדים ע"י כישוף, ואותם יורקו במקום בניהם, לכן ציוה להשליכם למים לבדקם ע"ש.

שכ"נ צ"ע נקט ג' מופתים שבארץ, ולא ציין מופתים שבשמים, ואולי הכוונה לומר שמופת הוא שמתגלה השמים בארץ דהיינו מעל הטבע.

אלו עֵשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ שְׁמוֹהּ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם שְׁמוֹ. וְאֵלֹהֵינוּ:

שמו **אלו עֵשֶׂר מִכּוֹת** – עיין מהר"ל גבורות ה' פרק נה – ועוד תדע להבין עמקי החכמה, דע כי המכות היו במצרים עשר מכות והתבאר לך דבר זה בפנים הרבה מאוד, הסבה שהיו המכות עשר מכות, והנה במקום הזה יתבאר לך עוד ותן דעתך ולבך אל דברים אלו: דע כי העולם הזה הוא עולם הטבע, וכאשר הביא השם יתברך הנסים על מצרים הביא אותם מעולם העליון הוא עולם הנבדל, אשר משם באים הנסים כמו שהתבאר לך בהקדמה. ולעולם תמצא כי הדבר שהוא קדוש ונבדל לגמרי הוא העשירי, כי העשירי תמיד קודש לה', והענין הזה אשר העשירי הוא קודש אין כאן מקומו לכאור, ומפני כך כאשר הביא השם יתברך הנסים מן העולם הקדוש הנבדל אל עולם טבע החמרי היו עשר, כי מדרגת עולם הנבדל שהוא נבדל מן עולם הטבע נחשב עשר נגד עולם הזה כי העשירי הוא הקדוש.

שמו **שהביא הקב"ה** – עיין שמות רבה (יב ד') המכות האלו ג' ע"י אהרן וג' ע"י משה וג' ע"י הקב"ה ואחת ע"י כולן. דם צפרדע כנים שהיו בארץ ע"י אהרן, ברד ארבה השך ע"י משה, לפי שהן באויר, שכן שלט משה בארץ ובשמים. ערוב דבר מכת בכורות ע"י הקב"ה. ושהיו ע"י כולן. (כי אהרן ומשה לקחו מלך חפנים פיה ואהרן נתן שלו למשה ומשה זרק לשמים והגיע עד כסא הכבוד ומשם שלח הקב"ה נכל מלכים ד' פרסה על ד' פרסה ונעשו ילולי אש שהכו אותם ונעשו שחין)

שמו **עפ"י דעת זקנים** בעלי התוס' הנ"ל צ"ע מתי היו המכות כי אם החושך נגמר ג' שבועות קודם יד ניסן נמצא הברד באמצע מכת והארבה באמצע שבט וקשה מה שכתוב בברד על השעורה והחיטה כי אפילו הנה דהיינו רכות עיין רמב"ן (שמות י') ש'לכן לומד שהברד היה באדר ולפ"ז הארבה בניסן ועיין רבינו בחיי שם פסוק ד' מקשה הרי באמצע ניסן כבר יצאו ממצרים א"כ החושך ובכורות גם היו בניסן וא"כ יבא הענין שתעמוד המכה יותר מ' ימים והיו ימי ההרוחה בין כל מכה ומכה שלשים יום והרי מפסוק (שמות ז') וימלא שבעת ימים למדנו כי ההרוחה בין כל מכה ומכה ז' ימים וכן כל המכות כלן.

ומתריץ רבינו בחיי כי בט"ו בניסן היתה תחלת נבואתו של משה בסנה והיה הקב"ה מפתחו ז' ימים לילך בשליחותו כמו שהוכיחו מפסוק גם מתמול גם משלשם ואותן ז' ימים היו שבעת ימי פסח לשנה הבאה כמו שרמזתי בפסוק מתוך הסנה.

אחר כ"א בניסן הלך למדין מיד והיה לו ללכת למצרים אלא שהוצרך ללכת למדין כדי שיתיר לו שבועה שנשבע ליתרו שלא יצא מן הארץ אלא ברשותו וזהו שכתוב (שמות ד') וילך משה וישב אל יתר הותנו, וכתוב (שם) ויאמר ה' אל משה במדין, אמר לו במדין, שנבעת במדין לך והתר שבועתך במדין, הלך למצרים.

ומשה ואהרן נתראו לפני המלך והתרו בו כה אמר ה' וגו' והשיב לא ידעתי את ה' ועוד אמר להם למה משה ואהרן וגו'.

ומיום שהתרו בו הכביד עליהם העבודה, וחזר ואמר להקב"ה למה הרעות, והשיב לו עתה תראה, כל זה אפשר שהיה לפי פשט הכתובים בח' ימים לתשלום ניסן.

ונתקפה מהם שלשה חדשים אייר סיון תמוז כמו שדרשו מפסוק (שמות ח ב) ויפגעו.

דָּם שְׂמוֹז. צִפְרָדַע שְׂמוּחָ.

נמצאת אומר שהמכות התחילו באב ושמשה מכת הדם ז' ימים באב ובאו ימי הרוחה אחריו, וכן מכת הצפרדעים באלול ובאו ימי הרוחה, וכן כולן (כינס תשרי ערוך חשון דבר כסלו שחזן סבת כרד שבט) עד אדר שהייתה בו מכת הארבה ומכת החשך בניסן ז' ימים וימי הרוחה שאחריו ז' ימים הרי י"ד ומכת בכורות בליל ט"ו בניסן הוא יום הגאולה. (מש"כ שכל מכה שמשה ז' ימים בשמות רבה (פ"ג י"ג) נחלקו בזה רבי יהודה ורבי נהמיה אם כד ימים התרה בהם וז' ימים שמשה המכה, או ז' ימים התרה בהם וכד ימים שמשה המכה). (ומקשים על זה שהרי היו מכות שלא שמשו ז' ימים כגון הושע ז' ימים ודבר יום אחד כמבואר באונקלוס (פ"ו) וכן בכורות יום אחד) (מרפא"ג 87)

ועם הפירוש הזה יבאו ימי עמידת המכות וימי הרוחה בזמנים שונים, ומה שאמרו (כמסכת עדויות) משפט מצרים י"ב חדש אינן לומר כי עמדו המכות זמן כזה אלא מיום שבא משה לפני המלך בתשלום ניסן ואמר לו כה אמר ה' בני בכורי ישראל הגנה אנכי הורג את כנך בכורך מאותה שעה חל עליהם הדין ונגזר בהם המשפט עד תשלום י"ב חדש שבו כלו כל המכות ונגאלו בו בני ישראל:

אבל יש בזה עוד כמה שיטות כגון מדרש **לקח טוב** שהתחילו בחדש שבט וכל מכה שמשה שבוע עד ניסן. ובמדרש **שכל טוב** כתב שלאחר שהוזהרו מאמצע הודש סיון בשבוע הרביעי לקו בדם ההיינו בשבוע השני של תמוז. ולפי המדרש הגדול תחילת המכות באייר.

ש"ס דם – עיין פרשת וארא [זו יז יה] בפירוש בעלי התוס' ודעת זקנים בעלי התוס' כמה דעות במכת דם אם דם ממש או רק מראה ואם חזר להיות מים מיד אח"כ או רק אחרי שבוע ועיין כמוצא שלל רב עוד ידיעה שהיו מים ורק אצל המצרי נהפך לדם.

לפי הג"ל מכת דם היתה באמצע הקיץ ועיין אבן עזרא שמות יב ה' שבגלל היאור, היה במצרים לחות גדולה מאד. נמצא שבקיץ הויעו מאד ולפי שמכת דם היה בכל דבר שהיה בו מיסוד המים נמצא שמהם נטף דם ובכל דבר שנגעו התלכלכו בדם ולא היה להם דם להתרחץ לבד ממה שהיו צמאים מאד מהחום ולא היה מים לשתות כי גם מיין הפירות היה בו הרבה דם וגם הלחם והאוכל היה דם ומבואר במדרש רבה שלקח זמן עד שהכינו שאפשר לשתות עם יהודי אבל מיד גם זה לא הואיל עד ששילמו ביוקר וקנו מהם, והיה להם בזיון נורא שהיו מלוכלכים ועוד נצרכים לעבד שלהם שימכור להם ובדמים רבים. ובמדרש הגדול שמי שבנאוותו העדיף לאכול ולשתות דם מת כיון שנתייבש במעיו נקרה ונבקעה כריסם (זוהר). (עפ"י שו"ת עשר מכות) עוד בענין מכת דם עיין לעיל ד"ה ובמופתים זה הדם.

ש"ס צפרדע – עיין שמות רבה ז' ד' צפרדע אחת עלתה וממנה יצאו המונים ועוד שם ג' גם מים ששתה מצרי נעשו צפרדעים בכמנו ועוד עלו מן התהום ובקעו מהרצפה. ושם ו' שהיו צרועות מאד וצעקתן קשה למצרים מומכת. ושם ב' שמסרו נפשן לקפוץ לתנורים. ובמ"א שאותן שמסרו נפשן חזרו ליאור וכל השאר מתו בסוף השבוע. בפסחים נג: שהנניא מישאל ועזריא למדו ק"ו לקפוץ לאש מהצפרדעים (ומקשים (מרפא"ג)) הרי לצפרדע אין מצות וחי בהם ועוד שלה היה צווי מפורש לקפוץ לתנורים כמיש ובתנור. עוד מקשים שבשמות ז' כה ובאו בכתף ורש"י כיון שפרעה היה בעצה תהילה לקח תהילה, וקשה הרי מבואר בשמות רבה א' שלא רצה לשעבד עד שהורידו אותו מכסאו שלשה חדשים ורק אז הסכים. עוד מקשים לפי הקצות שבגוי אין שליח לדבר עבירה הרי לא שיעבד אלא רק שלא ומדוע נענש. עוד מקשים בסיום המכה כתיב "ויצעק משה" וקשה הרי (בברכות כד.) המשמיע קולו בתפילה הוא מקמני אמנה. עוד בשמות רבה (ה' ה') מעם שפרעה ביקש שהמכה תיפסק

פְּנִיִּים שְׂמֵט

מחר ולא היום, כיון שהיום הושלם ז' ימים וסבר שמושה אומר כן כיון שמצד המול הגיע הזמן היום. ע"כ פ' נמצא שמכת הצפרדע נמשכה יותר מכל המכות ח' ימים.

צפרדע – לרוב המפרשים היא המוכרת לנו היום אבל עיין אבן עזרה שמות ז' כו שנחלקו בזה המפרשים וי"א שהיא תנין ועיין פי' סעדיה גאון על תהלים עה מה וצפרדע ותשחיתם כתב מוכח שתנין היתה כי אין דרכה של צפרדע להשחית ולטרוף. וגם האברכנאל כתב כן והוסיף שכן דעת הרמב"ם וכתב על כך בספר מעשי' ח' פ"א לרבי אליעזר אשכנזי שכנראה לא ראה האברכנאל תנין מעולם כי אני ראותיו והוא גדול שלא יכול להכנס בבתים מרוב גדלו וכל שכן בתנור ובמשארותם. והעמק דבר ז' כט והמלבי"ם ז' כו כתבו ששני הפרושים אמת, שבכל מצרים היו צפרדעים ובבית פרעה תנינים. ופרעה ביקש ממושה שיסיר את התנינים כיון שהיו מושחיתים ומושה ביקש על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה" דייקא, וכיון שנתבטלו נתבטלה כל המכה.

צפרדע עושה שלום – בשמות רבה י' ב' שהיתה מלחמה בין מצרים לכוש היכן הגבול ביניהן ועי" הצפרדעים נודע הגבול ועשו שלום. וצ"ע מדוע לא נודע עי" מכת דם שגם היא היתה רק במצרים. ואולי יש רמז לשלום במכה זו דייקא כיון שהיא כנגד ספירת היסוד הנקרא שלום והיא צפור דיעה ודעת עושה שלום בין ה"ב ובין מה ולב.

צפרדע – עיין פרי עץ חיים – שער חג המצות – פרק ז' בביאור העשר מכות מבאר מכת שניה – צפרדע – גימ' תמ"ד, והוא, כי יש שי"ך דינין, ועוד שם אדנ"י ברבוע עולה קב"ו, הרי תמ"ו. יש ב' יהודים, הם ב' כוללין, גימ' שי"ך וקב"ו, ומכה זו יצא מיסוד שבמלכות, והכה לב' מוחין דמלכות הרשעה, והוה צפרדע"ע מקום הדעת שלה: עי"ש בהגהות הלשם שהגיה במקום ב' יהודים צ"ל יתרים והם מוד ב' צפרים הנזכרים בזוהר פרכת ויהו דף ריו: דהיינו צפרים דקליפה שנתפסות רגליהן בנוקבא דתהומא רבה והם ב' מוחין דנוק' שתי בנות לזט הנזכר בשער הקליפות פ"ב. עד כאן קיצור דברי ההגה.

מבואר שמכת צפרדע יצאה מיסוד דמלכות (דקדושה) להכות את הב' מוחין דמלכות דקליפה שהן שתי הצפרים האחרות שמהן מקבל המנגן הרשע שרוצות כחצות לילה לעלות לינוק עוד יותר ונתפסות בפח ויקשים כנ"ל לעיל בשם הזוהר והאר"י.

משמע שהמצרים שאותם הכתה הצפרדע הם בחי' הצפרים דקליפה ופשוט שהרי הם בודאי בחי' מנגן רשע אבל עיין בלק"ה אפטרופוס ג' שהוא ביאר תורה ג' מבואר שפרעה במיוחד עומד כנגד העורף לא לתת לאדם לנגן ולדבר בקדושה כי אוחז במיצר הגרון (שהוא בחי' מצרים) למנוע מהאדם לעשות דיבור לקול. ופרעה הוא כלליות הרע של כל המצרים.

ולפי רבינו שהצפרדע היא בחי' שתי הצפרים מהורות משמע ששתי הצפרים דקליפה ויצאות מיתרון הדינים ואדני ברבוע על הצפרדע ואולי כי היא ממתיקה דיני המלכות והנותר אין מה שימתיק אותו לכן הן צפרים דקליפה, ולכן אותם היא מכה ולא ממתיקה וזו היתה מכת צפרדעים כמצרים להכות בשתי צפרים דקליפה ששרשם ממה שצפרדע דקדושה לא ממתיקה כדיני המלכות אלא רק תמד מתוך תמו.

וצ"ע צפר דעה משמע שרשה בדעת ולמה כתב שיצאה מהיסוד ונ"ל כידוע שיסוד ודעת קשורים זה לזה כי הדעת כמו יסוד של המוחין שכמו שהיסוד קושר המידות למלכות כן הדעת קושר המוחין למידות. ובאמת הצפרדע ויצאת מיסוד דיניה שהיא מלכות עלאה (והוה תמד שמבואר בתורה כה עפ"י כונת הקרבנות שהוא נמצא בלאה שהיא כנגד דינה) ואע"פ שאצלינו מבואר שהצפרים הם נו"ה דיניה שהן בנין המלכות דקדושה זה לא קשה כי תמיד ההשפעה היא עי"י נה"י אלא שאצלינו מדייש הרגלין וכאן ה'יסוד.

שטט **פינים** – עיין פירוש המשניות לרמב"ם אבות ה' ג' שמכת פינים היחידה שהיתה גם כגושן לישראל אלא שלא ציערו אותם. וביאר **האזנים לתורה** עפ"י ב"ר פרשה צו שיעקב אבינו לא רצה להקבר במצרים מחשש שיהיו הכינים על גופו ואם כגושן לא היו כינים היו קוברים אותו כגושן. עוד ראייה

עֲרוּבֵי שְׁנֵי דְּבָרֵי שְׁנֵי.

ממדרש ר' אליעזר שממכת כינים פסקה עבודת הלבנים כי לא היה עפר ללכון לבנים, ואם היה בגושן היו מביאים משם.

כינים – מעם שהחרטומים לא הצליחו לעשות כינים פרש"י כיון שהיא בריה קמנה משעורה ואין להם שליטה עליה ומכאן הם הבינו שהיא אצבע אלקים כמבואר בפרש"י אבל לדעת זקנים בעלי התוס' המעם שלא הצליחו כי הכינים ריחשו תחת רגליהם וא"א לכשף מי שרגליו לא נוגעות בקרקע ולפ"ז צ"ע מנין ידעו שאצבע אלקים היא. גם על פרש"י צ"ע שהרי מבואר בילקוט שמעוני רמז קכב שכינים של מצרים היו י"ד מינים הקמנה בגודל של ביצה (מרפסין איגרי 93 94).

עֲרוּב – נראה שהיו כל סוגי החיות רעות שבעולם ואפילו אדני השדה כמו שמצאתי שפירשו שלכן כתוב בשמות ה' יז ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר עליה שהכוונה לאדני השדה שקשורים במבורם לאדמה הביא אותם עם האדמה. אבל בהגדת והגדת **לבנד** כתב שכיון שהחיה טורפת רק במקום הטבעי שלה לכן כל חיה באה עם האדמה שתחתיה והנוף הטבעי שלה, כגון דובים עם יער והכריש עם הים שגדל בו וכיו"ב כולם.

עֵיין שמות ה' יח בדברי הקב"ה למשה על מכת ערוב "והפליתי ביום ההוא וכו' למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ". ועיין רבינו בחיי אבן עזרא ורמב"ן שבקרב הארץ הכוונה שליט ומשגיח וכו', דהיינו להפיק מדעתו של פרעה שהיה מן הכת האומרים "עבים סתר לו ולא יראה והוג שמים יתהלך" (איוב כב יד). דהיינו הכופרים שאומרים שהקב"ה מסתתר בעננים ומהלך בשמים ולא משגיח על הארץ כלל. עיי"ש. כנגד זה אמר הקב"ה שמכת ערוב תגלה שהקב"ה משגיח היטב בקרב הארץ, ועיין תורה ד' תנינא אות יא עה"פ ואת ערובתם תקח שרומז לעורב שהוא אכזרי ומבואר שם שע"י שנתן צדקה בבחי' "ואת העורבים צייתי לכלכלך" דהיינו משבר האכזריות ומהפך לרחמנות, עיי"ז מתגלה השגחה שכל הנעשה בעולם הוא רק עפ"י רצונו ית' ולא חק הטבע. ומבאר שם שע"י הצדקה שדוד עשה עם אחיו שהביא ערובתם עיי"ז הכניע את גלית שהיה מצה הנחש הכופר בהשגחה. נמצא שדייקא במכת ערוב בחי' ואת ערובתם תקח בחי' עורב דהיינו צדקה, מבטיח הקב"ה שעיי"ז תיחיה התגלות ההשגחה בארץ גדולה כל כך.

שני דבר – נדרש גם לעיל ד"ה יד ה' היא החרב, עיי"ש. ביד חזקה זו הדבר כמש"נ הנה יד ה' הויה במקנך וכו' דבר כבד מאד. ועיין הגדת מלבי"ם שרמזה התורה בפרשת בכורים רמז לדבר דווקא, כי כתוב בה יד ה', מה שלא כתוב בשום מכה אחרת, שמוזה מובן שהיא מכה גדולה מכולן. ועוד כדאיאת בשמות רבה ו' שעם כל מכה היה גם מכת דבר, הרי שמכה זו כללה את כל המכות.

ועיין עומקא דפרש"א פסח עה מאמרו של הרב אברהם גוטל. שמקשה מדוע דווקא הדבר נקרא "יד חזקה" מה מיוחד בדבר הרי היו מכות הרבה יותר מופלאות ממנה וזה לשונו – ביאור ענין זה הוא בהקדם מה שספרו בישיבת חברון על כך שהלך מורנו רה"י הגרש"ז ברוידא זצ"ל לדבר בלימוד עם גאון הגאונים הרומנטשבור זצ"ל וכסיים שאלו הרומנטשבור מדוע כשהעגלון מכה בסוס הסוס מתקדם האם כי כואבת לו המכה או כי מפחד מהמכה הבאה? ענה לו הגרש"ז שאינו עגלון ואינו מכין בכך, אמר לו הרומנטשבור לא שאלתיך בתור עגלון שאלתיך בתור ... ושמעתי כד הוינא מליא ממשגיח דיישיבת קול תורה הגה"צ ר' יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א דכל מכה היתה מורכבת משני ענינים א' פחד כאב וסבל מעצם המכה וזה נרמז בדבר שהוא מחלה פנימית וכאורתו זמן גם ה' פחד נוראי מהאיום של המכה הבאה וזה נרמז בהרב ה"צמיויה" ולפ"ז אין מדברים כלל על מכת דבר שהיא המכה החמישית בעשרת המכות אלא על צורת המכה בכל מכה ומכה שהיתה בה

שְׁחִיזְי שֵׁנֵב • פָּרְדֵּי שֵׁנֵב •

בחנית דבר ואולי זה מה שאומרים העולם שבכל מכה ומכה ה' דבר שהמכוון בזה שה' בו ענין ומחות של מכת דבר לא שהיתה מוגפה בכל מכה דזאת מנין, וכן אין מדברים על מכת הרב בנוסף או שצריך לחפש הרב במכות מצרים כי הוא רק ענין לצורה ומחות המכות שה' בהם את איום ההרב שגרם למצרים לשלח את בני". ודפח"ח עכ"ל.

צ"ע בשמות ט' ז' כתיב "וממקנה ישראל לא מת אחד" משמע כלל לא ובפסוק ז' כתיב "והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד" משמע אחד כן מת, כדאיאתא במכילתא (יד נה) על הפסוק בקריעת ים סוף "לא נשאר בהם עד אחד" דרשו אבל אחד נשאר והוא פרעה. ועוד כיצד יתכן שימות אחד הרי בפסוק ד' הובטחו "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר". (מרפאי"ג 95)

ש"ב שחין – עיין **רבנו בחיי** ו**חזקוני** שלא היתה התראה על מכה זו. ו**הרוקח** כתב שמיד שנגמר הדבר התחיל השחין. ועיין **שמות רבה** יב ד' שמכה זו בלבד היתה ע"י הקב"ה משה ואהרן ביהוד אהרן אסף משה זרק למעלה אל הקב"ה שהחזיר על המלכים. ועיין **שמות רבה** ט' ה' שהפיה עלה עד כסא הכבוד. והזר וירד בניצוצות אש ששרפה בהם (רבנו יונה) (ול"ע מדוע? ואולי כי איתא שגולה תקופה שעולה עד כסא הכבוד וכבוד ה' כאש אכלה) וצ"ע א"כ מדוע נקרא שחין ולא מכוה עיין ויקרא יג ששחין הוא נגע הנמצא במכה שנתרפאה ואילו מכוה בכויה שנתרפאה. ועיין **רבנו בחיי** ט' יד ותנא דבי אליהו, שעד מכת שחין היו החרטומים מכדישישים הנם ופרעה מכביד לבו ובמכת שחין לא באו החרטומים לפרעה להכחיש המכה כי נתביישו שכל גופם זב מפצעיו מוגלה ורק ה' הכביד את לבו, (נמלא צממת שחין נמנע התקופה מפלעה לגמרי), ועיין **אבן עזרא** שהיה מעשה ניסים שאע"פ שישראל היו מעורבים בהם לא פגע פיה השחין. עיין **מדרש הגדול** שבכל מצרים היו כד מיני שחין ובכל מצרי היו שני מינים ולא יכלו להתרפאות כי רפואתו של זה מכתו של זה. ו**בפרד"א** שחין מצרים לא נתרפאו מכונו לעולם. (ואולי טעם שנתרפאו מאשר המכות כי עזר קלת תקופה מרוב לענ, אבל מכה זו עלתה עד כסא הכבוד למונע מהם התקופה (כמזכר צממות רבה סוף פסקה יא) לכן לא נתרפאו ממנה. ולהבדיל ישאל שזו לתקופה לא פגע בהם כלל אע"פ שהיו מעורבים בהם) **במדרש הגדול** מבואר שהמים היו ממימים את מוכה השחין הרוחץ בהם (מיס שליקא שזכנס לטכר לותם הס המיטו). **בפסיקתא** ששחין כנגד לא תרצה ו**בתורת המנהג** כתב שהיה כנגד מאמר פרו ורבו. (ותימה קזה תרתי לסתרי). (עפ"י שו"ת י' מכות)

שחין – בשמות ט' ז' ויהי שחין וכו' באדם ובבהמה" וצ"ע בסנהדרין נד. מבואר שבהמה לא לוקח בעוון האדם אלא בגלל שבאה על ידה תקלה או משום קלון מה שלא שייך כאן ומדוע א"כ לקו גם הן. (מרפאי"ג 96)

ש"ב פרד – בהתראת הברד כתיב (שמות ט' יד) כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ובעבדיך ובעמך וכו' וביאר האור החיים שהטעם כי בהתראה חייב לפרש לוי את העונש בדיוק ואם התרה בו בעונש קל פטור. וצ"ע בסנהדרין נז. שגוי לא צריך התראה אלא הזהרה שנדע שידע שאסור, ועוד אם היה צריך התראה הרי הדין שצריך להתרות סמוך קודם שמתחיל בעבירה א"כ היה צריך להתרות כשהתחיל השיעבוד. (מרפאי"ג 97)

פרד – בהגדת "מדרש בידוש" לאליעזר נחמן פואה (תלמיד הרמ"ע מפאנו) כתב שהיה מטר כבד שכל טיפה היתה שיעור מקווה ארבעים סאה. מדכתיב (שמות ט' לג) ומטר לא ניתך ארצה (ופרשי" אף אלו שהיו באויר לא הגיעו לארץ) ועי"ש רבנו בחיי בשם תנחומא (וארא טו) שעמדו בין שמים לארץ ארבעים ואחת שנה עד זמן יהושע כמו"ש (יהושע יא) "וה' השליך עליהם (על האמורים) אבנים גדולות מן השמים".

אַרְבֵּה שֵׁנָד

הנותר יחזקאל הנביא אמר להם ליפול לעתיד בימי גוג ומגוג כמ"ש (יחזקאל לח כב) "וְאֶבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְנִפְרִית אֶמְטִיר עֲלֵיו וְעַל אֲנָפָיו וְעַל עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֶתּוֹ". ובברכות נד: מאי אבני אלגביש? (פי' מה הם האבנים הנזכרות ביחזקאל ומתוך שהם האבנים של צדל צמלמיס וליאסע צניבוס הארץ (מסכת) תנא אבנים שעמדו על גב (דהיינו שעמדו צממיס צמט) איש, וירדו על גב (דהיינו שחזרו וילדו צמט) איש. עמדו על גב איש זה משה דכתיב (במדבר יב ג') והאיש משה עניו מאד, וכתיב ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה. ירדו על גב איש זה יהושע, דכתיב קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, וכתיב (יהושע י יא) "ויהי כנוסם מפני בני ישראל הם כמורד בית הורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות". ועיין מהרש"א ברכות נד: והענין מבואר כי שלוחי השם משתוקקין לעשות שליחותן לתכלית מה שנשתלחו לתת נקמת ה' באויביו כענין שאמרו פסחי' (קיה ע"א) בנחל קישון גרפם שנעשה ערב לים וה"נ אותן אבנים שנשתלחו בימי משה לעשות שליחותן ושוב ע"י תפלת משה במל שליחותן לא בטלה לגמרי אלא שעמדו שם לעשות שליחותן באויבי ה' בימי יהושע ובימי גוג ומגוג ודו"ק: **וכתב בהגדה הנ"ל שישערום הכמים שהיו מ' סאה.** וצ"ע היכן ואולי עפ"י המבואר פרש"י פרשת שלח (במדבר יג כג עפ"י מוסף לד.) שמשא אדם הוא מ' סאה ולעיל דרשו שנקראו אלגביש נופריוקין על גב איש, ולמדו מכאן שהן משא איש ארבעים סאה. הקשו המפרשים כי סאה היא מדת נפה ומשא הוא משקל ולא נתבאר האם הכוונה לאבן שהיא משא ארבעים סאה של אבן או אבן שהיא ארבעים סאה של מים או דבר אחר. עכ"פ מ' סאה הוא נפח של אמה על אמה כגובה ג' אמות והומש.

ברד – שמות מ' לב "וההטת והכוסמת לא נכו כי אפילות הנה" פרש"י פלאי פלאות נעשו להן שלא לקו. וצ"ע הרי מפורש בפסוק הקודם הטעם כי היו רכות להבדיל מהשעורה והפשתה שהיו קשות לכן נשברו. (מרפא"ג 98)

ברד – בשמות (פ' לג).... ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה: (לד) וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף להטא ויכבד לכו הוא ועבדיו: מבואר שבמציאות חדל הקול לפני הברד וצ"ע מדוע לפרעה נראה להפך שהברד חדל קודם. (שם 99) היא קושיית **הטור הארוך** שם וכתב שמה שתפילתו עצר את הקולות ובפרוש כפיו עצר את הברד והמטר אבל פרעה ראה שפסק הברד ומטר ואח"כ ידע בקולות. ע"כ. ועדיין צ"ע מדוע גם אחרי שפסקו קולות הרעמים עדיין פרעה שמע קולות. ואולי מרוב רעש נעשה לו צפצופים באזנים ואולי כיון שהברד היו אבנים ענקיות שעשו קול רעש גדול כל כך שרק אחרי שגם הם פסקו הבחין שגם הקולות רעמים פסקו. **והחת"ס** כתב שבאמת הקולות והברד ומטר נעצר ברגע אחד אבל פרעה עדין שמע רעמים של העננים שנמעו משם למקום אחר עי"ש. עוד עי"ש **רבנו בהיי** בשם תנחומא שכמו שהברד נשאר תלוי באויר כך גם הקולות נשארו תלויים עד ימי אלישע שנאמר (מלכים-ב ג' א') וה' השמיע את מהנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול:

ברד – בתנחומא (וארא ג') כתב שהמש מכות ראשונות כתיב "ויהזק לב פרעה" מכאן ואילך כיון שלא שלח כתיב בהמש אחרונות "ויהזק ה' את לב פרעה". וצ"ע מכת ברד היא השביעית וכתיב בה ויהזק לב פרעה. (שם 100) עיין **ספורנו ושפתי כהן** שמתרצים עפ"י הכתוב בהמשך הפסוק "...כאשר דבר ה' ביד משה" שהכוונה למה שדיבר איתו בסנה שאמר לו "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך"

שני ארבה – על הפסוק (שמות י' יד) "וינה בכל גבול מצרים" פרש בעל הטורים שהארבה נח בשבת וצ"ע עפרש"י שמות כג יב בשם מכילתא על הפסוק "למען ינח שורך וחמורך וכו' תן לו נייח להתיר

חֲשֵׁךְ שָׁנָה

שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע ולא יחבשנו שאין זה אלא צער. הרי שגם אם היה הארבה אוכל בשבת אין בזה הסרון המנוחה של שבת. (מרפא"ג 101)

ארבה – כתיב (שמות י' יד) "לפניו לא היה בן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה בן" וכתב הרמב"ן "הכתוב מודיע אותנו מדרך נבואה שאחריו לא יהיה בן" וצ"ע הרמב"ן בראשית מה ז' כתב הכתוב לא יפרש בעתידות רק ירמוז בהם". (שם 102)

ארבה – כתיב (שמות י' ד) "הנני מביא מחר ארבה בגבולך" ובשמות רבה (יג ד) בגבולך ולא בגבול חם. שבמכת ארבה הכירו עד היכן גבול מצרים. צ"ע הגבול הוכר במכת צפרדע כמבואר בשמות רבה ו' ב' שהמכות גרמו לשלום בין מצרים וכוש. ומדוע צריך היכר נוסף. (שם 103) וראיתי מתרצים כיון שהברד הרם את הסימן והזר ומשמש את הגבול.

שנה חשך – עיין רמב"ן שהיה ענן סמוך מאד וצ"ל שהיה גם שאעפ"כ לישראל לא היה ענן כלל. ועיין אור החיים (שמות ח' ד) ששואל מדוע פרעה לא בקש ממושה על מכת חושך ומתריץ שג' ימים ראשונים הדליק עששית ונ' אחרונים לא יכול היה מציאות ללכת לקרא למשה. וצ"ע ממדרש הגדול (שמות י' כא דף קנט) שכל ימי מכת חושך היה "וימש חשך" שאפילו מכניסים כל נרות ואבוקות שבועולם לא היו מאירים להם. (מרפא"ג 105)

חושך – עיין תורת המנחה לתלמיד הרשב"א (דרשה כב) כתב שעשר מכות כנגד עשרה מאמרות ומכת חשך כנגד ויהי אור. ותימה כיצד האור כנגד החושך דייקא. ועיין שמות רבה (יד ב') מהיכן החושך ר"ל אומר מחושך של מעלה ופי' המלבי"ם (י' כא) שכונת ר"ל שהיה מכה של ריבוי אור כי האיר אור הגנוז והוא החושך הגדול ביותר לרשעים שאינם יכולים לעמוד בו כמו העמלק באור השמש. וגם התורת המנחה בדרשה סג כתב שהחושך היה התגלות אור הגנוז. (עפ"י בארה של תורה פסח עה) וכעין זה כתב קדושת הלוי (לרבי לוי יצחק מברדיטשוב) פרשת בא וביאר ונראה להבין על פי הגמרא נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות, מאי זה הלשון נתן עיניו בו. וגם יש להבין הלא ענוש לצדיק לא טוב. ונראה, דהנה בהירות הבורא ברוך הוא הוא אין סוף וכשעלה ברצונו לברוא עולמו בנין דיתקרי רחום כו', צמצם בהירותו כפי איכות המקבלים לעולם השרפים כפי בהינתם וכן לעולם החיות ולעולם המלאכים וכן לכל העולמות עליונים והם תמיד במדריגה אחד כפי איכות קבלתם ביום הבראם, כי לא יביט למעלה ממדריגתו כדי שלא יבטל לו ממציאיות בהירתו אין סוף ולא למטה ממדריגתו. וזהו הרמז בפסוק (ישעיה ג' ב) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו. פניו, שלא יביט למעלה ויתבטל במציאות. רגליו שלא יביט למטה ממדריגתו. אבל ישראל עם קדושו על ידי התורה והמצות עושים לבושים ועולים ממדריגה למדריגה על ידי התורה והמצות שיש להם: והנה הרשעים אומות העולם שאין להם תורה ומצות הם תמיד על מעמד אחד וכשרוצים לשבור את הרשעים או מראים להם בהירות העליון והם שאין להם תורה ומצות לעשות על ידם לבושים לעלות ממדריגה למדריגה וזה המפלה שלהם. וזהו הרמז בגמרא נתן עיניו בו, הופיע עליו הבהירות העליון, וזה שאינו מדבק עצמו בתורה ובמצות אינו יכול לעשות לבושים לסבול בהירות העליון השופע עליו הבהירות ועל ידי זה נעשה גל של עצמות. ובוהו יבואר הפסוק וימש חושך, כי מלת ימש הוא לשון הסרה וחושך מורה על הצמצום. וזהו וימש חושך, שסירר הצמצום כדי להשפיע עליהם בהירות העליון והם שאין להם התורה והמצות זה בעצמו היה להם מפלה שלהם. וזה הרמז ולכל בני ישראל, שישאל שיש להם תורה ומצות לעשות לבושים לעלות ממדריגה למדריגה. היה אור במושבותם, היה יותר אור. ובוהו יובן הגמרא (נדרים ח ע"ב) לעתיד לבוא ויציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נדונין בה, כי חמה מורה על בהירות

מַכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁנוֹ:

העליון, ונרתיקה מורה על הצמצום, הרמו יגלה הבהירות העליון ויסיר הצמצום ואז צדיקים כו' ויובן:

מכת הושך שונה משאר המכות שהיתה רק שישה ימים ולא שבעה כשאר המכות וראיתי בהגדת והגדת לכנך כנראה בשם מדרש שיום שביעי הושלם בקריעת ים סוף שאז שוב היה מכת הושך למצרים יום אחד שלא ראו את עצמם אלא רק את ישראל בורחים למולם.

הושך היא המכה תשיעית והיא מיוחדת בזה שהיה בה לא רק מכה למצרים אלא גם נסתר בה מכה לרשעי ישראל כמבואר בפרש"י (עפ"י שמות רבה יד ג) – הושך למה הביא עליהן יתברך שמו של הקב"ה שאין לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוהן כליות לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להן פטרונין מן המצריים והיה להן שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת אמר הקב"ה אם אביא עליהן מכה בפרהסיא וימותו יאמרו המצריים בשם שעבר עלינו כך עבר עליהן לפיכך הביא על המצריים את החשך ג' ימים כדי שיהיו קוברין מתיהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהם ויהיו משבחין להקב"ה על כך. וצ"ע לפי שאחד מהמש יצאו נמצא כל אחד צריך היה לקבור ארבעה רשעים אבל לפי אחד מחמש מאות כל אחד קבר 499, וצ"ע כיצד הספיק בשישה ימים והיכן מצאו מקום לכל כך הרבה קברים.

רשעי ישראל מתו בחשך אבל נשיהם ובניהם לא מתו. נמצא שהיו 2,400,000 אלמנות ו12,000,000 יתומים. ועיין תרגום יהונתן (שמות יג יח) וכל חד עם המשא מפלין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים. ובדואי אין כוונתו שהמישה ילדים שהרי לכל משפחה היה יותר מילד אחד אלא הכוונה שכל אחד מישראל יצא ממצרים עם ילדים של חמש משפחות.

מבואר שרשעי ישראל שלא רצו לצאת כי היה להם עושר וכבוד במצרים וזה חידוש גדול הפך כל המסופר כאן בהגדה שנראה שרק עבדו בהם והכזו והרגו בהם אבל באמת מבואר בספרים שפרעה הרשע שיעבד את ישראל ע"י כיושן עיין זהר פרשת בא שהיה שיעבוד רוחני ובאמת היו ששיעבד בהם שיעבוד גשמי אבל היו רבים ששיעבד בהם שיעבוד רוחני דהיינו שנתן להם עושר וכבוד כדי שלא ירצו לצאת וכן מבואר בפרש"י על כי מתו כל האנשים שדתן ואכירם היו בתחילה עשירים גדולים ועי"ז היו קרובים למלכות, ועיין לעיל וירעו אותנו המצרים שיש בזה ג' פרושים ו"א הרעו לנו ו"א אותנו ו"א נעשו לנו רעים דהיינו חברים ובאמת כל הפרושים נתקיימו כי היו כאלה והיו כאלה. ועי"ש בשם הוזהר דמשמע שלא נתחברו עמם.

במכת הושך כתוב ולא ראו איש את אחיו וצ"ע למה דווקא זה הדוגמה להומרת ההושך וראיתי בשם החידושי הר"ם שזה עצמו ההושך הגדול ביותר כשאדם לא רואה את צרת אחיו.

^{שנו} **מכת בכורות** – בחצות – בהתראת מכת בכורות (שמות יד ד) כה אמר ה' כחצות לילה אני יוצא וכו' ופרש"י שאמר כחצות שמוא ימען אצמגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא. נמצא שבאמת היתה המהכה בדיוק בחצות. ועיין בראשית יד טו ויחלק עליהם לילה ואמרו בבראשית רבה מג ג' הובא בפרש"י בחצו הראשון נעשה לו נם והציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים. וצ"ע הרי מכת בכורות לא היתה בחצו השני אלא בחצות בדיוק. (טרפא"ג 107)

מכת בכורות – כמ"ש (שמות יב כט) וה' הכה כל בכור וכו'. ופרש"י כל מקום שנאמר וה' הכוונה הוא ובית דינו. וצ"ע הרי כתיב "ועברתי" ודרשו לעיל בהגדה אני ולא מלאך וכו'. (טרפא"ג 108)

פתח האהל לרבי דוד אבוחצירה פרשת בא – ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תספך ראות פני כי ביום ראתך פני תמות. ויאמר משה כן דברת לא אספך עוד ראות פניך: ואם אפשר לתת

מעם לגזרה זאת שלא להוסיף משה לראות פניו של אותו רשע וכו', הגם שנבא ולא ידע ברוח ממאתו וכו', שכן הוא האמת שכלו להם תשע מכות ולא נשאר רק מכת בכורות שהיא הנותנת גמר השליחות כידוע וכו', גם לרבות בא להודיע לנו מלשון זה אל תספ ראות וכו', **שכל פעם אחר כל מכה ומכה שהיה משה הולך לפרעה וראה פניו וכו', בכח אותה הראיה וההסתכלות היה מוציא בלעז מפיו שהוא היות הקדשה כידוע וכו', ולא נותר בו אחר תשע מכות רק לעמת מכת בכורות דהינו שעור מכה זאת ואזי אחרי כן נגמר דינו לעשות גל של עצמות כידוע מזהר הקדוש וכו', וממילא אתיא כשלאו בלה גרש יגרש וכו', והינו מעמא ויאמר לו פרעה לך מעלי אל תספ ראות פני כמו במכות הראשונות שעברו וכו', דאם לא כן הרי אסור להסתכל ברמות אדם רשע כידוע וכו', אלא ודאי הוא כדבר האמור בכדי להוציא חיותו וכו', ולרב גאותו וכו', דהינו בכדי לחצות הדברים כגו אמר כי ביום ראתך פני תמות וכו', והוא רק רע לו לבדו כמו תולה קללתו כידוע בגל של עצמות וכו', ויאמר משה כן דברת שלטובתי הייתי רואה פניך וכו', אכן מעתה ומעכשו לא אספ עוד ראות פניך במכת בכורות שלא על ידי הוא רק על ידו יתברך כמו שנאמר וחי הכה כל בכור וכו', שגם לרבות אחרי כן שאסור להסתכל כך שלא נותר כך כי אם פגול הנותר וכו', וזהו לא אספ עוד אני לראות פניך אחרי כן וכו', והינו נמי הבא אחריו ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא אני בכבודי ובעצמי וכו'.**

מכת בכורות – ראיתי במאמרו של יעקב יעקובוון (מוריה ניפן תשפ"ו) כתיב (תהלים ע"ה נ"א) ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באחלי חם. וכן שם (קה לו) ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם. וצ"ע החילוק לשון בין בכור לראשית אונם. ועיין רמב"ן יב' ל' דבכור הוא פטר רחם וראשית אונם הוא בכור לאביו. עוד יש לדייק שכלפי ראשית אונם אמר באחלי חם. וצ"ע. ועיין שמות י"א ב' ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הריחים וכו' ושם פסוק ו' והית צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף. ויש להעיר שזו הפעם היחידה בכל המכות שמתיהם לצערם של המצרים. עוד עיין שמות יב' ל' ותחי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר שם מת. ועפ"י כל הנ"ל נראה לבאר שמכת בכורות היה בה שני חלקים אחד מיתת הבכורות (כל פטר רחם) והחלק השני מיתת בבית כדי שתהיה צעקה גדולה בכל בית ובית ולכן גם בבית שלא היה בו בכור פטר רחם מת הגדול שבבית, ודייקא לגביו נאמר שהיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים. וזהו שפרש"י (יב' ו') יש שם בכור, מת, אין שם בכור, גדול שבבית מת, וכו' וקרוי בכור, שנאמר אף אני בכור אתנהו וכו' (עפ"י שמות רבה). הרי שדייקא היכן שנזכר הצעקה בכל ארץ מצרים, פרש"י שגם גדול שבבית נקרא בכור. ובוה יתפרשו פסוקי תהלים הנ"ל "ראשית אונים באחלי חם" כי ראשית אונים הוא הגדול שבבית דהיינו באחלי חם דייקא, שמת כדי שתהיה צעקה בכל בית במצרים.

ובזה תתורין קושיא גדולה שברש"י (שמות יב' כ"ב) משמע שבכורי ישראל לא נתחייבו מיתה ורק כיון שהמשחית לא מבחין בין צדיק לרשע לכן אל יצא איש מביתו, כי בביתו הוא שמור ע"י הדם שעל המשקוף. משמע שבכורי ישראל לא נתחייבו מיתה. ואילו בישיעה (מג ב') "נתתי כפרך מצרים, כוש וסבא תחתך" ופרש"י שם והם יהיו לך לפדיון שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי נצלת והייתם חייבים כליה. **מבואר** שגם בכורי ישראל נתחייבו מיתה, אלא שנפדו ע"י מיתת בכורי מצרים, כפרש"י שם. **וכן נראה** סתירת הפסוקים בין שמות י"ג טו' לבמדבר ג' י"ג. והתירויין שכלפי מיתת בכורי מצרים שהם פטר רחם נתחייבו גם בכורי ישראל, ונפדו ע"י בכורי מצרים, אבל מיתת הגדול שבבית שזה היה רק כדי שתהיה צעקה גדולה בכל בית מצרי, ובוה לא נתחייבו ישראל, ורק כיון שהמשחית לא מבחין לכן נצטוו לתת דם על המשקוף כדי להנצל.

מכת בכורות – (שמות יב' ל') ותחי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת: ועפרש"י – מצריות מונות תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים הם המשחית

(מטיף יין מכוסו עשר הטפות על כל מכה המפה)
 (ויכוין בשפיכה כנ"ל ומה שנשאר בכוס נעשה סוד יין המשמה לכן לא ישפוך אותו אלא יוסיף יין)

רְבִי יְהוּדָה הִיָּה נוֹתֵן בָּהֶם סַמָּנִים שְׁנֵי:

דַּצ"ד עַד"ש בְּאַח"ב שְׁנָה:

ובגמר השפיכות ישליך היין הנשפך למקום שאין דורכים שם כמו נטילת שחרית
 (הגדת היים לראש מגיד אות י"ב).
 וחוזר וממלא הכוסות אהרי מזו ההטפות
 מזו הטפות הן כנגד אותיות י-ו משמו של הקב"ה שהכה את פרעה (מהרי"ל)

כאן נסתיימה דרשת ד' הפסוקים של פרשת ביכורים המדברים מיציאת מצרים.¹¹⁰ דרשות דלהלן אינן בהגדה של הרמב"ם, אע"פ שהיה אומרן כעדות בנו. והן הוספות שהוסיפו עוד לדרשת ארמי אוכד אבי. (עיי"הג)

לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: מבואר שבכור מאב מת במכת בכורות וצ"ע כיון שפדיון הבן הוא מפני שהבכורות נצלו במכת בכורות כמבואר בשמות יג טו "ויהרוג ה' כל בכור במצרים וכו' על כן וכו' כל בכור בני אפדה". מדוע א"כ בפדיון הבן אין חיוב לפדות אלא רק בכור מאם. (מרפ"י: 110) ומסתמא הוא הדין לגבי גדול שבבית שהרי מבואר שם שגם הוא מת כשלא היה בכור.

¹¹¹ עיין גמ' ערובין נד: אין התורה נקנית אלא בסמנים וכו' עי"ש

ועיין ספרי דברים לב' ב' היה רבי יהודה אומר לעולם הוי כונס דברי תורה כללים ומוציאים פרטים.

ועיין משנה מנהות פרק יא – שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אֶרְפֵּן שְׂבָעָה וְרַחֲבֵן אֶרְפָּעָה וְקַרְנֹתֶיהֶן אֶרְפַּע וְאֶצְבְּעוֹת. לֶחֶם הַפָּנִים, אֶרְפֵּן עֲשָׂרָה וְרַחֲבֵן חֲמִשָּׁה וְקַרְנֹתֶיהֶן שִׁבְעָה אֶצְבְּעוֹת. רְבִי יְהוּדָה אָמַר, שְׁלֹא תִטְעֶה, וְדָד יח"ז.

¹¹² דַּצ"ד עַד"ש בְּאַח"ב – במטה של משה כך היו המכות חקוקות (שמות רבה זארא ח ג ובירושלמי ובתנחומא תזריע פ"ח) וצ"ע מדוע שהרי רוב המכות היו בלא מטה ומדוע מצויין בו כל המכות.

¹¹³ דְּהִינּוּ פְּסוּקֵי ה' ו' ד' ח' וצ"ע מדוע לא דרשו פסוק ט' – וַיִּבְרָאנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ:

ואולי כי ההגדה לא מדברת אלא מיציאת מצרים ולא מהביאה לא"י. וכן ד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה – "ולקחתיו" "והוצאתיו" "והצלתיו" "וגאלתי", ולא תקנו כוס כנגד "והבאתי" אלא מנהג בלבד שהיא כוס של אליהו.

האם יש להודרו בהגדה כדי לא פגום בסעודת יו"ט שיוכרה להודרו בה כדי לאכול האפיקומן קודם הצות? עיין הת"ס^ש שאדרכה יאריך בהגדה כדי שיאכל בחיפזון.

עתה יביא מחלוקת ג' תנאים שנחלקו כמה מכות הכה הקב"ה את המצרים
ביבשה ובים

דברי הג' תנאים לקמן ומחלוקתם מבוארת נפלא עפ"י הסוד באגרת מרכי
שמשון מאוסטרופולער שנוהגים לקראה כסגולה בע"פ עיין לעיל בתחילת ההגדה

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר מְנִין אֶתָּה אוֹמֵר
שָׁלְקוּ הַמְצָרִים בְּמְצָרִים עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל
הֵם לָקוּ הַמְּשִׁים מִכּוֹת. בְּמְצָרִים מָה הוּא
אוֹמֵר, (שמות ח' טו) וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל
פְּרַעֲה אֶצְבַּע שֵׁמֶשׁ אֱלֹהִים הוּא, וְעַל הֵם
מָה הוּא אוֹמֵר, (שמות יד לא) וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת
הַיָּד שֶׁבַח הַגְּדוּלָּה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמְצָרִים
וַיֵּרְאוּ הָעַם אֶת שֵׁם ה' וַיֹּאמְינוּ בֵּה'
וּבַמֶּשֶׁה שֵׁם עַבְדּוֹ, פָּמָה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר

^ש עיין תורת משה להת"ם – ליום א' של פסח – ואכלתם אותו בחיפזון, רומז שיאריך כסיפור יו"ט
כל כך בשעה שמצה ומרור ופסח מונחים לפנינו עד שלבסוף יהי הזמן בחול לאכול פסח קודם הצות
או קודם עמוד השחר (ופלוגתת ראב"ע וחכמים הוא לכל מר כדאית ליה) באופן שתהי' האכילה
גופא בחפזון ובכחילות והנסיון מוכיח

^{שסא} צ"ע והרי זה נאמר אצל מכת כינים (מלבי"ם)

^{שסב} צ"ע הרי גם במצרים במכת דבר נאמר יד ה' הויה במקנך

^{שסג} ויראו העם את ה' – ראיתי מקשים (מרפא"י) מפסחים כב: שמעון העמסוני היה דורש כל אתים
שבתורה כיון שהגיע "את ה' אלקיך תירא" (דברים ו' יג) פירש וצ"ע מדוע לא פירש קודם לכן כספר
שמות כאן. ונ"ל כי כאן אפשר לדרוש שהיה להם יראה נוספת גם מע"ז. אבל בדברים הקב"ה מצווה
אותם בוודאי רק על יראת ה' בלבד. עד שבא ר"ע שדרש שבא לרבות ת"ח.

^{שסד} כאן בלבד נזכר משה בהגדה

מִכּוֹת, אָמַר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר
 מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת:
 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִזֵּינן שְׁכַל מִכָּה וּמִכָּה
 שֶׁהֵבִיא הַתְּקוּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם
 בְּמִצְרַיִם הִיְתָה שֶׁל אַרְבַּע שָׁסָה מִכּוֹת.
 שְׁנֵאמַר, (תהילים עה מט) יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ
 עֲבָרָה, וְזַעַם, וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי
 רָעִים. עֲבָרָה אַחַת, וְזַעַם שְׁתַּיִם, וְצָרָה
 שְׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע, אָמַר
 מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבַּעַיִם מִכּוֹת שְׁסוֹ,
 וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאַתַּיִם מִכּוֹת:

^{שס} עיני אברבנל כי כל מכה היתה נס בכל הד' יסודות שבדבר המוכה וכן פי' רשב"ם.

עיני בעל הטורים על שמות פרק א פסוק יג – וארבעה מיני עינויין בפסוק וימררו את חייהם בעבודה קשה. בחומר ובלבנים. ובכל עבודה בשדה. את כל עובדתם אשר עבדו בהם בפרך. לכן היתה כל מכה ומכה של ד' מכות. ולמ"ד של ה' מכות חשיב נמי ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:

^{שסו} דחיינו שכל מכה היה בה ארבע מכות כגון בדם היה איזה צער למצרים מצד העברה ומצד הזעם ומצד הצרה ומצד המלאכים רעים וראיתי טבלה בזה עפ"י ביאורו של רבי אליעזר נהמן פואה תלמיד הרמ"ע מפאנו ורבו של הר"מ זכות שכתב שהמכות עצמן היו אבות ולכל מכה היה תולדות. כגון דם מצד העברה היה מים רק מתי ששתה עם ישראל בו זמני. ומצד הזעם כבר לא הועיל אלא כששילם לישראל על המים ומצד הצרה עוד גם הדגה מתה ומצרים היו דייגים ומצד משלחת מלאכי רעים עוד גם באש היאור ולר"ע נוסף עוד מצד אפו שהיה דם בכל מקום שהיו יושבים מצד יסוד המים שבכל דבר.

וכן בצפרדעים היו תולדות מצד העברה הקרקור הפריע לישון ולדבר ומצד הזעם נכנסו לתוך העיסה בשעת הלישה ולתנור כאפיה ומצד הצרה נכנסו חיים למעיהם ומקרקרים מבפנים, ומצד משלחת מלאכי רעים היו מסרסים אותם ובוקעים כל מקום באמרם "אני שליח ה'". ולר"ע נוסף צד אפו שהיו בכל מקום ולא יהיה מקום להלך אלא עליהם.

וכן בכל המכות ארבעים לר"א והמישים לר"ע.

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר, מִנֵּינן שְׁפָל מִכָּה וּמִכָּה
 שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים
 בְּמִצְרַיִם הֵיטָה שֶׁל חֲמִשָּׁסוּ מִכּוֹת.
 שְׁנַאֲמַר, (שם) יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אָפוֹ, עֵבֶרָה,
 וְזַעַם, וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים שְׁסָח.
 חֲרוֹן אָפוֹ אַחַת שְׁסָט, עֵבֶרָה שְׁתַּיִם, וְזַעַם
 שְׁלֹשׁ, וְצָרָה אַרְבַּע, מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים
 חֲמִשׁ, אָמַר מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ חַמְשֵׁים

שסו עיין בלבו שפי' שכל מכה כנגד ד' יסודות ולר"ע גם יסוד החמישי יסוד הגלגלים שמעל הארבע הפשוטים השתתף בהם וכן הביא אברבנל בשם הרד"א וצ"ע מהו החמישי

וכן עיין מהר"ל גבורות ה' סוף פרק נ"ח שנחלקו בחרון אפו האם החרון הוא הסיבה ואפו היא כבר אחת מחמש מכות או חרון אפו היא הסיבה והן רק ד' מכות (ואולי חרון אף בחי' רוח אפו רומז ליסוד הרוח לקמן בדברי רבינו שהוא יסוד החמישי שקושר את כל היסודות)

ועיין לקי"מ תורה כו תנינא שיש יסוד פשוט שממנו נמשכין כל הד' יסודות והוא בחי' הצדיק

ועיין ליקוטי הלכות - פסח ג' ו' - כי כל הארבעה יסודות אין להם היות כי אם על - ידי הרוח חיים דקדושה, שהוא פהינת יסוד החמישי, פהינת יסוד החמישי הפשוט, שהיא פהינת צדיק יסוד עולם שהוא מתייה כל הארבעה יסודות, שהיו פהינת ונהר יוצא מעדן וכו' (במבאר זה במקום אחר בדברי רבנו זכרוננו לברכה, עין שם) כי יסוד הרוח שבארבעה יסודות הוא המקשר לכל הארבעה יסודות ואין לו כח לקשר כל הארבעה יסודות ולהיותם כי אם על - ידי שמקבל מפהינת צדיק יסוד עולם, מפהינת הרוח חיים שנמשך מהצדיק תדור שדבוק בהתורה תמיד:

נמצא לפ"ז שר"ע רמז במה שאמר שהיו חמש מכות לצדיק יסוד עולם שהוא היסוד הכולל את כל היסודות

שסח עיין תרגום יונתן כאן שנקט כר"ע יגרי בהון מאתן וחמשין מהון בתקוף רוגזיה ברתחא ובתריכותא ובעקא דמשלתחון בעדן בידיהון דאוגדין בישין:

שסז וצ"ע במה נחלקו ר"א ור"ע נראה בפשטות שלר"א חרון אף הוא הכלל ומתפרט לארבע שהן עברה וזעם וצרה ומלאכים רעים וראיתי בהגדה והגדה לבנד בשם הגר"א שמבאר מהלוקתם עפ"י המשנה במקוואות ה' ד' אם הים דינו כמקוה באשכונן או דינו כמעייין בוחל ואיתא בחבוק ג' ה' "הבנהרים חרה ה' אם בנהרים אפך אם בים עברתך" ולפ"ז הסובר שהים כנהר א"כ חרון ועברה אחד ואם ים לא כנהר א"כ חרון לחוד ועברה לחוד.

מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חַמְשִׁים וּמֵאֲתַיִם
מִכּוֹת שֶׁ:

כִּמְהָ מִמַּעְלוֹת טוֹבוֹת לְמַקּוֹם שְׁעָא עֲלִינוּ:

והולך ומונה יד מעלות טובות

אֱלוֹ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם
שְׁפָטִים, דִּינֵנוּ:

אֱלוֹ עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עָשָׂה
בְּאַלְהֵיהֶם, דִּינֵנוּ:

אֱלוֹ עָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם, וְלֹא הִרְגָה אֶת
בְּכוֹרֵיהֶם, דִּינֵנוּ:

אֱלוֹ הִרְגָה אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת
מִמּוֹנָם, דִּינֵנוּ:

שׁע׳ בענין השבון המכות דצ״ך עד״ש כו' וחמשים על הים כו'. עין שפת אמת ספר ויקרא – לפסח – שנת (תרמ״ז) – כל החשבונות עולין עד תר״ג. ומאחר שמצינו תר״ג מצות שהם עצות לקיים התורה כדאיתא בזה״ק בכמה דוכתי תר״ג עומין. ממילא יש תר״ג מיני התנגדות. ושע״ז חי צריכין חילוקי המכות האלה. וכמו שמעשרה מכות מתפשטין כל אלה. כמו כן איתא שבעשרת הדברות נכללו התר״ג מצות. וכמו שהתחיל באצבע אלקים ואח״כ כתב את היד כו'. כמו כן בעשרת הדברות כתובין באצבע אלקים:

שׁע׳ למקום עלינו – צ״ע לכאורה צ״ל כמה מעלות טובות עשה לנו המקום

צ״ע מודע נקרא כאן מקום. דמשמע שכל הטובות האלו נמשכו מבחי מקומו של עולם דהיינו החלל הפנוי, דהיינו בלא הבנה בשכל

אלו נתן לנו את ממונם, ולא קרע לנו את הים, דינו:

אלו קרע לנו את הים, ולא העבירנו בתוכו בחרבה, דינו:

אלו העבירנו בתוכו בחרבה, ולא שקע צרינו בתוכו, דינו:

אלו שקע צרינו בתוכו, ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דינו:

אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, ולא האכילנו את המן, דינו:

אלו האכילנו את המן, ולא נתן לנו את השבת שעיב, דינו:

ש"כ עיין דברי הנוד בספר גן רוה עה"ת עה"פ ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט מוקשה הרי על השבת נצטוו במרה וזה לפני שירד המן א"כ מסדר ההגדה כאן הקדים המאוחר ותירץ עפ"י דבריו שם שכשנצטוו במרה עדין היה להם דין בן נח שאמרו בשמירת שבת מדכתיב ויום ולילה לא ישבתו כמבואר בסנהדרין נה: וכקושית תוס' בהולין לג ורק כשירד המן נצטוו לשמור שבת כשאמר להם שלא ללקט בשבת ועפ"י מרתין קושיא התוס' בשבת פז: ד"ה כאשר צוך שכתוב במרה נצטוו על השבת ואיתא בגמ' שבת קיח אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתוב בתריה ויבא עמלק וקשה למה נקראת שבת זו שבת ראשונה אם במרה כבר נצטוו על השבת אבל עפ"י הנ"ל אפשר לתרץ שבמרה נצטוו על השבת אבל לא היו יכולים לשמרה כיון שדינם כבני נח ורק כשירד המן ונצטוו שלא ללקט בשבת אז נצטוו בפועל על שמירת שבת ויכלו לשמרה עוד עיי"ש מאמר ארוך לבאר ענין המן אם ברכו עליו ומה ברכו עליו ואם ברכו ברכת המזון אחריו

אלו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני
הר סיני, דינו:

אלו קרבנו לפני הר סינישע, ולא נתן לנו
את התורהשע, דינו:

שני פירוש הכלבו [ואלשיך] שפסקה והמתם דדיינו נתבטל אצלם כל ספק באחדותו ית' מיד שהגיעו להר, על כן דיינו. אבל מרכיבו בתורה ד' משמע שהתריג עימין שקבלנו שם העבירו הזהמה וצ"ע. ואולי אין מהלוקת והכלבו סובר שהעומד להנתן כנתן דמו. (כשימת רשב"י בזכחים בדם העומד להורק כזרוק) ועיין ע"ז כב: שהזהמה היא תאות ניאוף ובגויים נשארה עד שהכיבה עליהם בהמת ישראל יותר נשותיהם שלהם, ואפילו על עופות הם השודים.

שני צ"ע מדוע דיינו בלי תורה ואולי כי ע"י פסיקת הזהמה נתבטל כל הוצץ וזכו לאור הגנוז וזכו לתורה בשרשה אלא שיש מעלה יותר בקבלת התורה להיות מצווה ועושה בפרטי המצוות שרק עליהם יש שכר ולא כמה שניתן כמתנה. וכן מצאתי בטעמי המנהגים בשם ר' לוי יצחק מבערדיטשוב שע"י הר סיני נזדככו כל כך שהיו יכולים שכליותיהם יהיו נובעות תורה כמו אברהם אבינו שקיים כל התורה כולה. ועוד שם בשם ס' זכרון יעקב ולא נתן לנו את התורה הכוונה לתריא מצוות גמט' תורה כי שתיים ראשונות שמענו מפי הגבורה ודיינו בשתיים אלו שהן שורש כל העשה ולא תעשה שבתורה.

ועיין רבי יצחק חבר ספר יד מצרים - פירוש הגדה של פסח - שביאר שהכוונה שדיינו אם קבלנו רק את כלליות התורה בבחי' ב' דברות ראשונות הכלולות כל התריג אע"פ שלא קבלנו אותה בפרטותיה שניהיה דבוקים בה בבחי' עמי אתה א"ת עמי אלא עימי מה אני עביד שמיא וארעא במילולי אף אתה וכו' וז"ל - לכאורה הוא תמוה הלא כל תכלית בריאת העולם היה בשביל התורה, והיאך שייך שיהיה די אם לא נתן לנו התורה, ו"אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתיו", וכל ענין יצ"מ היה בשביל התורה, ועוד שבלא נתינת התורה מה מעלה בקרבתם לפני הר סיני. אבל הענין בזה כי נתינת התורה היה בשני בחינות, האחד בדיבור מאתו יתברך בלא שום אמצעי כלל, והוא שתי דברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך" שמפי הגבורה שמענום, בהם היה נכלל כל התורה כללותיה ופרטותיה, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, שבדיבור "אנכי" נכללו כל הרמ"ח מ"ע ופרטיהם, ובדיבור "לא יהיה לך" כל השפ"ה מצות ל"ת, ונאמרו בדיבור אחד בכלל מה שאין הפה יכול לדבר וכו', והב' מה שניתנו אח"כ בפרט בנתינת הלוחות ובתורה שבע"פ ע"י משה רעה"ש, שבוה נקשרו עצמות נשמותיהם של ישראל בזיו השכינה, כמ"ש במדרש ש"כל דיבור ודיבור היה נושק לכל אחד מישראל על פיו", כמ"ש "ישקני מנשקות פיהו" וגו', והוא מלשון חיבור ויהוד, ובוה ניתן כח לישראל לחדש בכל הנבראים ע"י דיבור פיהם, והענין כי כל העולם נברא ע"י אותיות התורה והכל פיו יתברך כביכול, שבזה היה שורש כל ד' יסודות ארמ"ע רוחניים וגשמיים, והם נכללים בד' אותיות הוי"ה, והוא מ"ש "זאתה מחייה את כולם", וישראל שקיבלו התורה מפיו יתברך ניתן בהם ג"כ זה הכה, והכל דקדושה בכל ד' יסודות הנ"ל, ולכן כל העולם עומד על זכות עסק התורה, והוא מ"ש "אלו קרבנו וכו', ולא נתן לנו את התורה", ר"ל בעצמו מפיו יתברך, כמ"ש:

אלו נתן לנו את התורה, ולא הכניסנו
לארץ ישראל שעה,
דיינו:

אלו הכניסנו לארץ ישראל, ולא בנה לנו
את בית הבחירה,
דיינו:

על אחת כמה וכמה טובה פפולה
ומכפלת שעי למקום עלינו,
שהוציאנו ממצרים, ועשה בהם
שפטים, ועשה באלהיהם, וחרג
את בכוריהם שעי, ונתן לנו את
ממונם שעה, וקרע לנו את היים,

וראה עשרה מאמרות (חיקור הדין ח"ב פט"ז) – ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן ולפי שמכלל העולם לא פסקה הווקקו ללוחות הברית. אי נמו כיון שנעשינו בני הורין מן המות מן היסורין ומן המלכויות הנה שב לבבנו ושכלנו כעצם השמים לטוהר.

שעי עיין רמב"ן כמה פעמים בפירושו על התורה שבחול"ל אין חיוב קיום התורה אלא מדרבנן. שעי עיין מזה שמורה להשל"ח שמבאר כל הטו מעלות בדרך לא זו אף זו וכלל העניין הוא שבטובה הראשונה יהיה נכלל גם כן הטובה השניה על כל זה חור ונתן בהדיה הטובה השניה וכן כולם וזהו שאמר אה"כ כמה טובה כפולה ומכופלת וכו' כי כל פעם כפל הטובה מה שהיה ממיילא לקיימה בהדיא.

שעי צ"ע כיון שאמר שפטים כלול בזה כל המכות ולמה יצא בכורות מהכלל שעי בסנהדרין צא. מבואר שממונם שקבלו ישראל היה שכר עבודתם ועפ"ז כתב השפתי כהן פרשת קרח ששכט לוי שלא היה מושועבד לכן לא זכה בממון. ולפ"ז הקשה המרפסין איגרי והרי במדרש "הכם לב יקה מצוות" זה משה רבנו שכולם עסקו בבזוה והוא בעצמות יוסף. מה השבחה של משה רבינו אם כיון שהוא לוי לא ראוי היה לקבל ממון מהמצרים.

וְהַעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחֶרֶבָה, וְשִׁקַּע
 צָרֵינוּ שְׁעֵט בְּתוֹכוֹ, וְסַפֵּק צָרְכָנוּ
 בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהֶאֱכִילָנוּ
 אֶת הַמֶּן שֵׁפ, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת,
 וְקָרְבָנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי, וְנָתַן לָנוּ
 אֶת הַתּוֹרָה, וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ
 יִשְׂרָאֵל, וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית

שֵׁעֵט שִׁקַּע צָרֵינוּ כולם או שנשארא אחד צ"ע כי במכילתא עה"פ "ולא נותר בהם עד אחד" דרשו אבל אחד נותר והוא פרעה ואילו בתהלים קי יא "ויכסו מים צריהם אחד מזהם לא נותר" משמע אפילו אחד לא נותר.

ש"ה וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן – עיין פרש"י (שמות מז לה) כשמות משה רבנו בז' אדר פסק המן ונסתפקו ממה שלקטו באותו יום עד שהקריבו את העומר במז ניסן. וצ"ע נמצא שהותירו והרי מקרא מפורש כתיב (שמות מז יט) איש אל יותר ממנו עד בקר. (מרפא"ג 128)

כ"מ פו: בשכר המאה וחלב שנתן אברהם אבינו למלאכים זכו ישראל למן. וקשה הרי מבואר בתענית ט. שהמן הוא בזכות משה והראייה שכשנפטר פסק המן. (שם 124)

כברכות מה: משה רבנו תיקן ברכת הון בשעה שירד המן. וצ"ע הרי כיון שהיה נבלע באיברים כמבואר ביומא עה: כיצד מותר לברך עליו והרי אוכל אחר שנתעכל אסור לברך עליו. ועוד הרי המן אינו מהמשת מיני דגן שעליהם תקנו ברכת המזון. (שם 125)

באגרא דכלה כתב שארבעים שנה במדבר יצאו בני ישראל חובת מצה מן. וקשה הרי מבואר בפסחים לה. שאין יוצאים חובת מצה אלא בפת הנעשית מדבר שאם יחמיץ עוברים עליו משום לא תאכל המן. ועוד הרי התורה אומרת עליו שהוא כצפיחית כדבש, וכברכות נו. מבואר שהיה מתוק כדבש, וא"כ הרי הוא מצה עשירה שאין יוצאים בה חובת מצה בפסח. עוד קשה הרי בהלות תודה לא יוצאים כיון שאינם ראויים לשבעה ימים, וא"כ הכי נמי המן, כיון שאסור להותיר ממנו, אינו ראוי ליותר מיום אחד, ופסול למצה. (שם 126)

הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ שְׂפָא:

עד כאן אומרים בשבת הגדול^{שפב}

רֶבֶן גְּמִלְיָאֵל הִיָּה שְׂפָג אֹמֵר, כָּל שְׂלָא אָמַר
שְׂלָשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי
חֻבָּתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח. מִצָּה. וּמְרוֹר שְׂפָד:

משנה פסחים קטז. ופרשב"ם כל שלא פירש טעמן. פרש"י אע"פ שכבר אכלם מצווה לאמור דייקא (דהיינו אם שכח ונזכר אחרי הסעודה). ואברבנל כתב שבהם נרמז כלל כל עניני ההגדה וכשאומרים ישאל התינוק ואז ישיב לו כל הענינים.

^{שפא} **והביאור** – לא די ששלח אותנו ממצרים, ואיבד מהם עם של עבדים, עוד גם עשה בהם שפטים, ואעפ"י שע"י השפטים הותש כוהם ממילא, עוד גם עשה באלהיהם כהדיא. ואע"פ שממילא נפל בכור דסמ"א, גם הכה את בכוריהם להדיא, ואעפ"י שממילא נעשו ישראל בכורים וזכו פי שנים בירושה, גם נתן להם רכוש גדול להדיא, ואעפ"כ עוד קרע להם את הים, שלא היה בזה שום תועלת, אלא שיוכו ברכוש גדול, שהרי כביאור התוס' בערכין יצאו בצד שנכנסו אלא לתועלת ביות הים שמצאו בו. ועוד הולכיכנו בהרבה שע"י מצאו יותר אבנים טובות, ועוד שיקע צרינו כדי שיפלוט הים ממון שהיה על סוסייהם, ואע"פ שע"י הממון יכלו לספק צרכיהם, אעפ"כ סיפק צרכנו במדבר, ועוד הטעימנו את המן, ועוד קידש אותנו בקדושת השבת, ועוד קרבנו להר סיני, שע"י פסקה זהמת הנחש, ועוד נתן לנו תורה פנים בפנים, שהארת פנים מהכימה, אעפ"כ עוד נתן לנו אוירא דא"י מהכים, ועוד נתן לנו בית הבחירה, בית הדעת שכל מי שיש בו דעת כאילו נבנה ביהמ"ק בימיו.

^{שפב} **הטעם דעד כאן** דווקא נראה כיון שבהמשך צריך להראות באצבע על פסח מצה ומרור ובשבת הגדול אינם לפניו. ומעם שקוראים ההגדה, נ"ל כיון שבשבת זו מתחיל האור של פסח, וכמו שבארנו במ"א עניין הפיכת השלחן שרומזו להתעוררות דלתתא שקודם לדלעילא וכחז"ל שכינו הפיכת השלחן להיות למטה והיא למעלה. וקשירת השם בחבל קצר סמוך למטה והשינה, רומז לע"ז של מצרים, שנחפך לאור הגדלות שע"י קרבן הפסח, שמאיר ומתקן את המדמה שהוא בחי' שינה בחי' מטה.

^{שפג} **נוסח המשנה** רבן גמליאל היה אומר (וכן גרסת ההגדה של רב עמרם גאון) וכן גרסת רוב ההגדות ויש גורסים רבן גמליאל אומר (רס"ג ורפ"כים) וכן גרסת הגדת אור זוורה. וכן גרסת הגדה של יהודי תימן (כת"י זכריה)

^{שפד} **קצת צ"ע** לפי הנ"ל שמתחיל בנגות ומסיים בשבח נראה היה ראוי לומר מרור פסח ומצה (מרפא"ג 127)

צריך לפרש הכל לבנו ולבני ביתו בלשון שהם מבינים (פי תעג)

כשאומר פסח שהיו וכו' לא יראה באצבעו שהרי אין לנו קרבן פסח היום והצלי זרוע שנהגים לצלות אינו אלא לזכר וכדי שלא ימעו בו יש שלא מראים עליו כלל ויש שמראים עליו במקומו ולא נוטלין אותו.

**פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְן שְׁפִית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם שִׁפְחָה עַל שׁוֹם מָה? עַל
שׁוֹם שֶׁפֶּסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בֵּיתִי
אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שְׁנֵאמַר, (שמות יב כז)
וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לַה' אֲשֶׁר פֶּסַח שְׁפוֹ**

שֶׁפְחָה מִשְׁמַע שִׁישׁ חִילּוֹק בֵּין פֶּסַח דּוֹרוֹת לַפֶּסַח מִצְרַיִם, דְּכַפֶּסַח דּוֹרוֹת דּוּקָא הַטַּעַם מִשׁוֹם שֶׁפֶּסַח וְכו' כְּדַלְקָמָן, אֲבָל פֶּסַח מִצְרַיִם עָשׂוּ כִּיּוֹן שֶׁנִּצְטַמּוּ כְּדִי שִׁיְהִיָּה לָהֶם זְכוּת דָּם פֶּסַח לְהִצִּילֵם. וְרֵאִיתִי מִקְשָׁה בְּהַגְדַת חִילּוֹק דְּרַבְנָן בְּשֵׁם תְּרַגּוּם יוֹנָתָן כִּיֻּצַד הוֹתֵרוּ בְּשַׁחֲיִית פֶּסַח בְּפֶסַח מִצְרַיִם, הָרִי הוּא שְׁחֹטִי הוּיָן דְּפֶסַח שְׁחֹטִיתוֹ כְּעוֹרָה כְּבִית הַמִּקְדָּשׁ. וְתוֹרִין כִּיּוֹן שֶׁהִיָּה גִילּוֹ שְׁכִינָה כְּדַכְתִּיב וְעִבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא מִלֶּאֱךָ וְכו' וְנוֹדַע מִ"שׁ הַמְּפֹרָשִׁים שְׁכַל מְקוֹם שֶׁהַשְׁכִּינָה שָׁם, יֵשׁ לוֹ קְדוּשַׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְעַ"כ׳ לֹא הוּיָ שְׁחֹטִי הוּיָן. וְזֶה רֵמּוֹז בְּדַבְרֵי ר"ג כֹּאֵן שֶׁאֲמַר עַל שׁוֹם שֶׁפֶסַח דְּהִיִּינוּ הַקְּבִ"ה בְּעַצְמוֹ הִיָּה צְרִיךְ לְרַדֵּת, כִּי מִלֶּאֱךָ לֹא יוֹדַע לְהַבְחִין בּוֹהַמַת מִצְרַיִם בֵּין טִיפַת כְּבוֹד לְפִשׁוּט, וְכִיּוֹן שֶׁבְּעַצְמוֹ יֵרָד, נַעֲשֶׂה שֵׁם קְדוּשַׁת א"י. וְדַבְרֵינוּ צ"ע כִּי שַׁחֲיִית פֶּסַח הִיָּה בְּיוֹם, וְגִילּוֹ שְׁכִינָה הִיָּה בְּלֵילָה בְּחַצוֹת, בּוֹזֵמֵן אֲכִילַת פֶּסַח, וְלֹא בּוֹזֵמֵן הַקְּרַבְתּוֹ, וְהָרִי פִסּוֹל שְׁחֹטִי הוּיָן הוּא בְּהַקְּרָבָה, וְכִיּוֹן שֶׁהוֹקְרֵב בְּפִסּוֹל אֲסוּר בְּאִכְלִיָּה אֲפִילוּ בֵּא"י.

שֶׁפְחָה עַל שׁוֹם שֶׁפֶסַח – צ"ע הָרִי נִצְטַמּוּ עַל הַפֶּסַח בְּר"ח נִיֶּסֶן, לִפְנֵי שֶׁפֶסַח עַל בֵּיתִי יִשְׂרָאֵל. וְגַם בְּעֶרֶב פֶּסַח מִצְרַיִם קִדְּם הַפֶּסַח שְׁחֹטִי ע"י דָּם הַפֶּסַח הוּא פֶּסַח, כְּמִבּוֹאֵר (שמות יב יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אֲתֶם שָׁם וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וְפִסַּחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יְהִיָּה בְּכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַבֵּיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְצ"ל שֶׁהוֹקְרֵב נִקְרָא פֶסַח כִּי בּוֹזְכוֹתוֹ יִפְסַח וְיִדְלַג הַקְּבִ"ה עַל בֵּיתִי יִשְׂרָאֵל וְכֵן כָּל שְׁנֵה מִדְּלַג וּמֵאִיר אֹרוֹת לְמוֹעֵדָה מִהַמְּדַרְגָּה שֶׁלָּנוּ.

עֵינֵי הַגְּדַת בְּרַכַת הַשִּׁיר דֹּאֵן זֶה כְּבוֹדוֹ ית' לְעַסּוֹק בְּהַרְיַגַת מִצְרַיִם, שְׁחֹטִי הֵם כְּחַמּוּרִים, אֲלֵא הַעֲנִיָן שֶׁחַחִיִּים הֵם ע"י מוֹל, שְׁמַמְנוּ נוֹזַל הַחַיּוֹת (כְּמֵאֲמַר בְּנֵי חַיִּי וּמוֹזְנֵי מִבּוֹזָא תְּלִיא) וְהוּא ית' עִשָׂה גַם וּבִטֵּל שְׁלֹא יוֹשַׁע לָהֶם חַיּוֹתָם מִהַמּוֹל, וְעַ"כ׳ מִמִּילָא יִשְׁלוּט בְּהֵם הַמְּשַׁחֲתִי, אֲבָל כִּיּוֹן שֶׁכֵּךְ נַעֲשֶׂה גַם מוֹלָם שֶׁל כְּבוֹרֵי יִשְׂרָאֵל חֶסֶר, לָכֵן הִיָּה צְרִיךְ אֶת הַפֶּסַח, לְהַבְחִנָה וּפְסִיחָה וְחַמְלָה וּפְדִיּוֹן שֶׁיִּנְצִלוּ כְּבוֹרֵי יִשְׂרָאֵל.

וְכֵעֵינֵן זֶה כָּתִב רַבִּי יִצְחָק הַבַּר בִּידֵי מִצְרַיִם עַל הַהַגְּדָה עַפ"י דְּרִשׁוֹת הָרִיָן (דְּרוֹשׁ ח') אֲבָל צ"ע בְּדַבְרֵינוּ שֶׁכָּתִב שְׁע"י אֲכִילַת הַפֶּסַח נִתְקַדְּשׁוּ גּוֹפּוֹתֵיהֶם וְנִתְעַלּוּ וְלֹא שִׁלַּט בְּהֵם הוֹלֵשֶׁת הַכְּבוֹד. וְקִשָּׁה הָרִי מְפּוֹרָשׁ בְּפִסּוֹק שֶׁהָדָם עַל הַמְּשַׁקּוֹף הִיָּה חֲסִימֵן לְהַקְּבִ"ה שִׁיפֶסַח עַל אוֹתוֹ הַבֵּית. מִשְׁמַע שְׁבִלָא זֶה הִיָּה שׁוֹלֵט גַם בְּהֵם הַחוֹלְשָׁה. וְנִרְאָה כִּי בְּמִכִּילְתָא הִבְיָא שְׁמִצְרֵי בְּבֵית יִשְׂרָאֵל גַּם מוֹת יִשְׂרָאֵל כְּבִית מִצְרֵי הִיָּה נִיֻּצַל וְאִ"כ׳ אִם הָדָם גַּרַם, אִיךְ נִיֻּצַל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית מִצְרֵי? אֲלֵא ע"כ׳ שֶׁשְׁנֵינָהם גַּרַמוּ, אֲלֵא

עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינוּ הַצִּיל שְׁפֹ

ש"א"כ למה צריך לדם? וצ"ל כמובא שלא הדם גרם אלא זכות מצוות הקרבת הפסח שקיים בדם גרמה להצילים ולגאולם.

וזה לשון **היד מצרים לרבי יצחק חבר** – פירוש הגדה של פסח – יש לדקדק בזה ואמרו "שהיו אוכלים", למה תלה הדבר באכילתו ולא בהקרבתו. אבל הענין בזה ידוע מ"ש הר"ן ז"ל בדרשותיו, שענין מכת בכורות והצלת בכורי ישראל היה נס גדול, שהוא יתברך חידש בטבע הבריאה למעלה, דבר שגורם לקלול בכמורי בני אדם ובהמה, שאין הרחם של האשה בעת שהיא הרה כבן ראשון דומה לטבעו בולדות אחרות, ועו"ש שהאריך, וא"כ היה ראוי שיהיה הדבר שזה כולל כל הבכורות, ואפילו של ישראל, והוא יתברך עשה נס בתוך נס להציל בכורי בני ישראל. וענין הצלתם היה ע"י אכילת הפסח שבזה נתקדשו גופותיהם והגין עליהם מן הקלקול שגורם אל הבכורים בטבע גופותיהם, והדבר דומה לרופא מומחה שהיה אוהב לאדם אחד, בראותו קלקול האויר גורם תחלואות שונות לבני אדם, נתן לו סמים מיוחדים שיאכל אותם בזמנים מיוחדים להגן עליו משינוי האויר ומטבעו, וזו"ש "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל" וגו', והוא כמ"ש שאף שכאותו העת נעשה דבר הגורם קלקול וכליון לכל הבכורות של כל הבעלי חיים, אעפ"כ לא הגיע הקלקול לבכורי בני ישראל.

ולפי שבכל שנה ושנה מתעורר אותו הדבר שהיה בזמן הראשון פידוע, לכן נצטוו ישראל בכל שנה על אכילת קרבן פסח, וזהו הטעם שנשתנה ענין ק"פ מכל הקרבנות, שבכל הקרבנות לא מצינו שתהא האכילה מעקבת הקרבן, ובק"פ אמרו "נמאם הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם שמתחלה לא בא אלא לאכילה", והיו כמ"ש שעיקרו האכילה לקדש את הגופות להגן עליהם מן הקלקול הנ"ל.

ובן עכשיו שאין מקריבים ק"פ, זכרון דברים בפה מועיל במקום האכילה ממש להגן על ישראל, (וסמך לדבר "ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו', באמירה לכד הדבר תלוי). וזהו ענין תענית בכורים בע"פ בנז' בכמ"ס, לפי שאז מתעורר בכל שנה למעלה ענין הגורם הפסד וקלקול, וכמ"ש:

ועיין דרשות הר"ן – הדרוש השמיני – שאין רצון השם יתברך שישתנה הטבע כפי איש איש וכשרצה הש"י להכות בכורי מצרים, חידש איזה ענין מפסיד ומתניהם לבכורות, כי הבכורות יש יחס ביניהם כולל ומשתף אותם, והטו, שאין ספק שאין הרחם אשר לא נולד בו עובר מעולם – באותה התכונה אשר יהיה הרחם אשר כבר נוצרו בו ולדות. ומצד אותו השינוי, יהיה אפשר שיהיה בבכורות כלם הכנה לקבל איזה דבר נעלם מעינינו. ומפני זה היתה מצות קדוש הבכורות תלויה בפטר רחם, כי הבכורה להם, היא נותנת יחס והקשר בין הבכורות ולא הבכורה לאב כלל. ואע"פ שאמרו במדרש: אין בית אשר אין שם מת אין שם בכור, גדול הבית [מת שהוא] בכור, זהו על צד הדרש. אבל כפי פשוטו של דבר, הבכורות שהיו נתלים בפטרי הרחמים הם שלקו, ואם היה ביניהם יחס והקשר אשר מצד היחס ההוא היה ראוי שילקו גם בכורי ישראל, אם יניחם השם לטבעם. ומפני זה אמר הש"י שמפני שהגין בעדם והצילם מן הרע שהיה ראוי לחול בהם הקדיש אותם לי:

שפ"ו אשר פסח על בתי וכו' ואת בתינו הציל – עיין בהגדה של הנודע ביהודה (יהודה ועוד) שואל שזה כפל לשון כי אם פסח בודאי שהציל ותירץ עפ"י הטור סימן תל כששחטו ישראל את הפסח אלוהיהם של המצרים היו שיני המצרים קחות וכו' הרי שעפ"י הטבע היו ישראל בסכנה עצומה

וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: שפח

הנה עתה הגענו להשיב על שתי הקושיות הראשונות ששאלנו במה שנשתנה למה היום כולו מצה ולמה היום כולו מרור

אוחזו פרוסת המצה בידו ומראה אותה להמסובין וכל אחד מראה באצבעו^{שפח} ואומר:

**מַצָּה זוֹ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה? שׂז
עַל שׁוֹם שְׁלֹא הַסְפִיק שׂז בַּצֶּקֶת
[בְּצֶקֶם] שְׂזב שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד**

שהמצרים יחריבו את בתיהם של אוכלי אלוהיהם וזהו מה שפסח היינו שלא נגף במכת בכורות ומה שהציל היינו מכעסם של המצרים

^{שפח} **פסוק** זה הוא תשובת התורה לכן הרשע. ובתורה השתחוו על בשורת הארץ והבנים שנזכר בתהלות הפרק אבל כאן שלא מביא את הרישא צ"ע מדוע ציטט את הסיפא שהשתחוו. וכ"ש שרמוז כאן הבן הרשע וא"כ מה השמחה. לכן נראה שעכ"פ לדעת בעל ההגדה השתחוו על ההצלה וכנ"ל שהבינו כיצד מצד הטבע כיון שבאה הולשה לבכור מצרים היה סכנה גדולה גם לבכור ישראל ורק הזכות אבות והדם הצילם בחסדי הש"י. עוד אפשר לתרץ שיוקד והשתחוו לא מדובר בזמן אמירת הפרשה הווי אלא שהפסוק מספר שהשתחוו בזמן גילוי שכניה שהיה במצרים כשהצילם. אבל ראיתי **בבארה של תורה** פסח עה שביאר שגם על בן רשע צריך להודות עי"ש עוד כתב שעל זה שהוא איתנו ושואל שאלות צריך להודות שלא ברה מהכית.

^{שפח} **הכלל היכן** שכתוב זה או זו הכוונה לדבר שאפשר להצביע עליו וכגון זה קלי ואנוהו שלמדו חז"ל מלשון זה שכולם ראו אותו ית' בעיניהם והצביעו עליו. (וכמ"ש שמות יב ב' "החדש הזה לכם", כזה ראה וקדש, מכאן שקדוש החדש עפ"י הראיה)

^{שצ} ראיתי **בסדר הערוך** שמדייק הא דלא קאמר להפך על שום מה אנו אוכלים מצה לומר לך שאנו אוכלים כי ה' ציוה ולא בגלל המעם דהיינו בחי' נעשה ונשמע.

^{שצא} **משמע** שאכילת מצה זכר לחיפזון שיצאו ממצרים וצ"ע ממה שכתוב בישעיה נב יב כי לא בחפזון תצאו מבואר שזה לא שבה א"כ למה לעשות לו זכרון. (מ"פא"ג 180)

^{שצב} **ברוב ההגדות** הגרסה בצקם. ובהגדת אור זורה גרס בצקת. וכן הגרסה בהגדת מחזור ויטרי ושכלי הקלמ. **חלשון** לא הספיק בצקת נמצא לא מעט בלשון חז"ל אבל בגרסת ההגדה כמעט שאינו בנמצא.

^א **משמע** שהמצה זכר ליציאת מצרים בחפזון. וצ"ע גם בפסח מצרים נצטוו לאכול מצות. וראיתי מתרצים (עיי' מהרש"א פסחים 40א) לחלק שכל הטעם המובא כאן על שום לא הספיק הבצק להחמיץ. זה הטעם לפסח דורות, ולא לפסח מצרים. וכעין זה תירץ בהגדת **זכה פסח** לאברבנאל להיות שהיה קשה לרבין גמליאל דמשמע שהמצה לחם עוני (כנ"ל הא לחמא עניא) שמורה על הגלות, ומאידך ממה שהיא על שם החפזון, הרי היא זכר לגאולה, ועל כן חילק שבפסח מצרים נצטוו זכר לעוני,

שֶׁנִּגְלָהּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְגֵאֱלִים.¹ שְׁנֵאֲמַר, (שמות)

ואילו לדורות נצטוו זכר להפונן, שלא הספיק בצם להחמיין. עוד ראיתי בהסדר הערוך לחלק בין פסח מצרים שאכלו מצה עם הפסח כלחמי תודה שאוכלים עם קרבן תודה, אבל מעמא דהפונן נאמר על אכילת מצה לבדה בפסח דורות.

זצ"ע הרי גם המצוה לפסח דורות שבעת ימים מצות תאכלו נאמרה לישראל לפני שיצאו ממצרים כבר בפרשת בא (שמות יב טו)

עוד צ"ע הרי כבר אברהם ולוט אכלו מצות בפסח כמוכא שהמלאכים שבאו אליהם באו בפסח.

עוד צ"ע כיון שהמצה זכר ליציאת מצרים, מדוע אכילתה לדורות רק עד הצות, הרי הגאולה התחילה מהצות? (מרפא"ג 129) (עיין מהרש"א פסחים קטז: והת"ם שם קטז:)

ועיין הגדת בעל הרקח – ציוה לנו הבורא שלא יחמצו כי גורשו ממצרים, לפיכך נתן הקב"ה כח במצרים לגרשינו, כדי שיהיו מצותינו זכר ליציאת מצרים וזהו דכתיב (שמות יג ה) בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. עכ"ל. וכן בהגדת בריסק בשם הגר"ח בדומה לזה יסוד שהמצויאות לא קבעה כלום במצוות התורה אלא להיפך בגלל התורה נעשית כזו מצויאות שתתאים למצוות התורה כגון כיוון שאסרה התורה לרצוח לכן רצח הוא דבר מזיק עיי"ש. ועיין בית הלוי עה"ת עה"פ (שמות יג ה) בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים שאין הכוונה שאנו אוכלים מצה בגלל יציאת מצרים אלא להפך הוציא אותנו ממצרים כדי שנאכל מצה דהיינו שחיוב אכילת מצה קדם והוא הסיבה ליציאת מצרים ועיין הגדת חכמי ירושלים (עמ' נב) בשם רבי ז"ר בענגים שכתב שזה מדוייק עפ"י הכלל המבואר במלבי"ם (שמואל א – כג י) – שיש הבדל בין בגלל – ובין בעבור – שמלת בגלל מציין הסבה הקודמת, ומלת בעבור מציין הסבה המאוחרת, דהיינו שבגלל הכוונה בגלל מה שהיה ואילו בעבור הכוונה בעבור מה שיהיה ולפי"ז דברי הבית הלוי הם הפשט בפסוק שהרי כאן שכתוב (שמות יג ה) מצות יאכל את שבעת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לֶךָ הַמִּזֵּן וְלֹא יֵרָאֶה לֶךָ שֶׁאֵר כְּגַל גְּבֻלָּה: (ח) וְהַגְּדַת לְבָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: משמע בברור בעבור המצות שיהיו עשה ה' לנו שהוציא אותנו ממצרים כדי שנאכל מצות בפסח.

² עיין הגדת זבח פסח שהכוונה לעמוד הענן שהלך לפניהם כשהגיעו לסוכות אבל כמצרים במכת בכורות לא היה נגלה לעם.

³ וגאלם – מיד – עיין קול הרמ"ז על משנה פסחים פ"י מ"ה – נראה שכוונת הכתוב ליתן טעם איך אפשר שלא נתחמץ עד בואם לסוכות, דאמר שגורשו במהרה בהפונן דמצרים ולא יכלו להתממה בהפונן דשכינה שקלטם בענני כבוד והפריהם עד סוכות. והשתא אתי שפיר שזוכר אותו הנם שה' הפריהם עד שלא הספיק בצקם להחמיין נצטוו לאכול מצה. וזהו גם כן דיוק דברי ההגדה וכגירסת הרא"ש במתניתין (סי' ל), וגאלם מיד, שבמהירות מופלא יצאו מתחום מצרים.

נראה כוונתו לומר שבנ"י מיד כשיצאו ממצרים קודם הי דקות הגיעו לסוכות וזכר לנם הזה אוכלים מצות להראות שהיה יותר מהר מכדי שיכול בצק להחמיין לכאורה זה מתאים דווקא לגרסת המשנה שהיא – על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. וכן משמע בדברים מז' ג' – כי בהפונן יצאת ממצרים. אבל לגרסת ההגדה – על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיין עד שנגלה עליהם הקב"ה. משמע שמדובר עוד בתוך מצרים. ועיין לעיל בשם זבח פסח שנגלה הכוונה בסוכות.

יב לט) וַיֵּאָפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם^ה עֲגֹת מִצּוֹתָי כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גִרְשׁוּיָהּ מִמִּצְרַיִם

ד וכן מבואר בדברים מז (ג) לא תאכל עליו חמץ שקעת ימים תאכל עליו מצות להם עניו כי בהפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:

מה שכתוב בפסוק כי בהפזון ומשמע שזה שבת, הקשה בעיוני ההגדה בשם ס' מעשה ה' הרי הנביא אומר שלעתיד כתיב בישעיה (נב יב) כי לא בהפזון תצאו ובקמנוסה לא תלכוני כי הלך לפניכם יהוה וגו' משמע שהפזון גנות. ועיין בהש"ל שם שכאמת גם הפזון מצרים היה גנות, שאילו לא הוציאנו ברגע זה ממש היו נשקעים לגמרי שם ח"ו, לכן חיפז אותנו הקב"ה כל כך.

ובשם הלשם הטעם כי אם נשאריו היו עוד ניסים ועוד גם נוסף היה מכבול מהם את הבחירה ומכל העולם לכן הוכרחו לצאת משם. עיין לקמן ד"ה ולא יכלו להתמהמה.

ה אשר הוציאו ממצרים – משמע שלשו בצק ברעמסם שהיא חניה ראשונה עדיין בתוך מצרים, ואחר שיצאו ממצרים אפו אותו בסוכות שהיא חניה שניה. נמצא אע"פ שכבר היו הגורים ומוכנים ליציאה בחצות, כמבואר בפרשת החדש (שמות יב יא) שאת הפסח אכלו בחצות הגורים ומוכנים ליציאה, אבל יצאו ממצרים רק אחרי יב שעות למחרת בחצות היום, כמ"ש (במדבר לג ג) ממהרת הפסח יצאו בני ישראל וכו', וכמ"ש (שמות יב טא) בעצם היום הזה יצאו וכו', דהיינו יב שעות אחר. א"כ מדוע ברגע אחרון לפני היציאה לשו בצק שנאמר שלא הספיק להחמיץ עד שאפו אותו אחרי שיצאו ממצרים וכבר הגיעו לסוכות, ועוד אם רצו שיחמיץ למה לא המתינו עוד קצת בסוכות שיחמיץ ויאפו חמץ. ואולי אפ"ל שכל כוננת התורה הוא לרמוז שיעור הזמן שנסעו מרעמסם לסוכות שהיה בקפיצת הדרך לעם שלם בכמה רגעים פחות משיעור החמצת הבצק שהוא יח דקות. לרמוז בזה הזרירות שהיב בעל תשובה לברוח ממקום ההטא והגלות ברגע שמתעורר לשוב וכמבואר בתורה מטו ישיש כנבור לרוץ אורח. ועיין בזה לק"ה גילוח ג' יב יד

י עוגות מצות – קידושין דף לה. תניא אידך ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וכי ארבעים שנה אכלו והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן. (נמצא אע"פ שבפסח מצרים נאסרו בחמץ רק יום אחד לא אכלו חמץ ל' יום עד שירד להם המן)

נמצא בשנת כ' אלפים ותמ"ה יצאו ממצרים טו בניסן עד מוצאי טו אייר אכלו מצות ששים ואחת סעודות ואיתה במדרש (מובא בשו"ת הת"ס יו"ד רלג) שג' ימים הלכו בלא לחם וביום השלישי יח אייר היה לג בעומר ויורד להם המן עומר לגולגולת] ואולי אפשר לומר שהתחיל לרדת להם המן כשהתחיל להאיר האור של רשב"י שיהיה בעתיד. (ועיין בני יששכר על לג בעומר שרשב"י בחי' אור הגנוז) ובקדושין לה. מבואר כיון שמת משה ב' אדר פסק המן ונסתפקו מהנותר ככליהם עד מז בניסן. דהיינו לח ימים ואז הותר החדש בקצירת העומר. (וצ"ע האם ב' אדר ירד למ עמרים לכל אחד או שנתברך המעט. גם ראיתי מקשים הרי כתיב ביה איש אל יותיר ממנו עד בקר. וצ"ל שהיתה הוראת שעה)

נראה לבאר שכיוון שיצאו עבדים מארץ מצרים היה צריך לתת להם לחם ממוצע קודם שינתן להם המן שהוא לחם אבירים (תהלים עח כה עיין זוהר בשלה סא) לכן אכלו חודש ימים מצות שהוא ממוצע בין

לחם ללחם מן השמים ואולי על ידו גם זכו לומר שירה ועי"ז זכו למן. ועיין לקמן פירוש הרמב"ק (מובא במתוק מדבש בשלה סא) או שצריך לומר להיפך שעי"י שנתעלו זוכו למעוים מעם מן בעוגת מצות דהיינו בנשמיות עי"ז זכו שנתגשם לחם תולדות אור עליון להיות מאכלם דהיינו המן.

כי במדבר היו כעובר בבטן אמו כמבואר בספרים שלכן כל הנהגתם היתה לא טבעית לחם משמים ומים מהארץ ועננים מגינים עליהם ומכבסין ומגהצים לבושם, ולכן גם המזון היה כתינוק בבטן אמו שניזון מהאם בעצמה, ולכן כשהיו צריכים להכנס לארץ ולצאת מהנהגה זו של כעובר, אזי בו' אדר פסק המן ונשאר לחם ממנו ס"א פעודות, זה גם כבר בחי' ירידה שלא בכל יום נתגשם לחם אור העליון, אלא היה כביכול בחי' טבעית, ועיין ספר יהושע פ"ה שבבואם לארץ ישבו בגלגל, שם מלו ועשו פסח ואכלו "מצות וקלוי" ורק אח"כ אכלו לחם.

ועיין **מאור ושמש** – הפסרת יום א של פסח (דיה והנה) – והנה ידוע ממאמר הו"ל שאין הנהגת תפלין כהול המועד של פסח מטעם הדמיון הוא אות כמו תפלין, יורה מזה שהמוחין שנמשכין על ידי התפלין, יבולין להמשיך על ידי אכילת המצה. לכן אחר שאמר ה' ליהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית נאמר ויהנו ישראל בגלגל, שידוע שהמוחין של תפלין הם אהי"ה הוי"ה אהי"ה שעולין ס"ח כמנין בגלגל שרומם שאחר שמלו את עצמם יכלו להמשיך על ידי אכילת המצה המוחין של תפלין שהם אהי"ה הוי"ה אהי"ה עם המילויים שלהם. והנה המילויים של הוי"ה אהי"ה, דהיינו ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שהם המילויים של הוי"ה, וקנ"א קס"א קמ"ג שהם המילויים של שם אהי"ה המה עולין תרפ"ז ועם הכולל עולין כמנין מצו"ת וקלוי". וזהו ויעשו בני ישראל את הפסח וגו' בערבות יריחו, ירה הוא מדת מלכות ורומם שהעבירו והעלו המלכות שמים עד הו"ה. וזהו גם כן ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצו"ת וקלוי" בעצם היום הזה שרומם שנתגלו בעצם היום הזה, שהוא בפסח על ידי אכילת המצה המוחין עילאין שהם שמות אהי"ה הוי"ה שהמילויים עולין כמנין מצו"ת וקלוי", ולכן וישבות המן באכלם מעבור הארץ שבין שיבונו לאכילת המצה שקדושתה היא למעלה מקדושת המן כמו שבארנו למעלה שהעונות שהוציאו ממצרים שרומם להשאת הקדושה מאכילת המצה מעמו בהם טעם מן, והיה לחם מיכלא דאמרתא שלא יזיק לחם אכילת החמץ כל השנה לא היו צריכין עוד אל המן וזהו ולא היה עוד מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא, שאחר אכילת המצה יכול לאכול כל השנה חמץ מתבואת הארץ שלא יזיק לחם מוחמת השאת הקדושה שנשאר על ידי אכילת המצה.

¹ **כי לא חמץ** – עיין **רמב"ן** (יב לט) שהכוונה כי לא יכלו לאכול אותו חמץ, שהיה נצטוו בל יראה (יג ז) ובל ימצא (יב יט) שנהוג כל זמן שהוא בכל יאכל וגם בפסח מצרים כל טו בניסן, ועיין פסחים צו: שפסח מצרים היה אסור בחמץ לילה ויום (ציץ אליעזר יז כד). אבל עיין ר"ן פסחים כה: שפסח מצרים לא נצטוו על כל יראה. וצ"ע ממשנה פסחים צו. שלא מנו זאת בדברים שבין פסח מצרים לפסח דורות. דברי הרמב"ן צ"ע שסותר לדברי רבן גמליאל כאן שאוכלים מצה מהמעם שגורשו, ולא כיון שאסור שימצא חמץ. (מרפא"ז 132)

הרמב"ן (יב לט) כתב שלכן אפו אותו בדרך. ו**בזבח פסח** לאברכנאל כתב או שאפו בדרך או שנעשה לחם גם והגיעו לסוכות ברגע אחד כדי שישפיקו לאפות קודם שיחמיין. ועיין **תרומה וינתן** – ויאפו את הבצק – וסדרין על רישתון ומתאפי להון מהומתא דשמא. וכן איתא **ביוצר לשבת הגדול** רצופה בראשיהם שלא הומצה שמש שזפתה ואכלוה מצה. וכן כתב בהגדה לבעל הרקח הזריח הקב"ה השמש ואפה הבצק על ראשם. ו**בהסדר הערוך** הביא מי שכתב – ויאפו את הבצק גממ' בחום השמש. ועי"ש שהקשה **שמצה הנאפית בשמש אין יוצאים בה חובת מצה בפסח**.

ובעניין קושיא זו עיין מאמר בגליון **עלים לתרופה** (עקב תשענ מדור עלי הדף) כתב חק יעקב בשם הראי"ז שמצה שנאפית בחמה אינה קרויה לחם והתורה (דברים טו ג) אמרה לחם עני. וכן פסק הש"ע הרב

וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמְהִי

(תמא ו') וּשְׂרֵשׁ הַעֲנִיין בַּפְסָחִים לֹא. ת"ר הַסּוֹפְגִין וְכו' וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר וְהִלְלוּ שְׁעֵשָׂאן בַּחֲמָה. לָכֵן אֵינֶן קְרוּיין לָחֵם. עֵיקַר הַסּוּגִיא שֶׁם לַעֲנִיין הַפְּרֶשֶׁת חָלָה אֲבָל הַרְאִיזוּ פִּי שֶׁנֶּפְ"מ גַּם לְצֵאת חוֹבֵת מִצֵּה בַּפְּסָח. וּבִשֶׁם הַחֲת"ם כָּתַב שֶׁמִּצֵּה שֶׁאֵנָּה אוֹכְלִים אֵינָה זָכֵר לְמִצְוֹת שֶׁהוֹצִיאָו מִמִּצְרַיִם אֲלָא לְמִצְוֹת שֶׁאֲכָלוּ בְּמִצְרַיִם בְּלַיַל הַסֵּדֶר קוּדֵם שִׁיבְאוּ. וְזֶה דוּחַק גָּדוֹל שֶׁהָרִי לְשׁוֹן הַהֲגָדָה עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הַסְפִּיק בְּצֶאֱמָה לְהַחֲמִין כְּדִכְתִּיב וַיֹּאפֹּךְ אֶת הַבֶּצֶק וְתִרְגַּם וַיֹּנְתֵן עַל רֹאשֵׁיהֶן בַּחֲמָה. וְכִנְרָאָה לֹא שִׁיךְ לְתִרְץ שֶׁהִתְרַגַּם הַנִּזְל' חוֹלֵק עַל רִיא"ז הַנִּזְל' וְסוֹכֵר שֶׁרַק לַעֲנִיין הַפְּרֶשֶׁת חָלָה אֲמַרָה הַגְּמ' שֶׁהִנְאִפָה בַּחֲמָה אֵינָה לָחֵם, וְאֵעִי"ב נֶפֶסֶק לְהַלְכָה כְּרִיא"ז. וְצ"ע בְּזֶה. וְעִי"ש עַל"ת שְׁבוּעַ שֶׁאֲחֵרִיו (רָאָה תִּשְׁעָה) הֵבִיא דַּעַת הַר"ת שֶׁמִּחֻלַּק בֵּין עֵיסָה רַבָּה לְעֵבֶה שְׁעִיסָה עֵבֶה מִתְחַיִּיבֵת מִיַּד בַּחֲלָה וְאֵעִי"פ שֶׁנִּאֲפִית בַּחֲמָה כִּבְר נִתְחַיִּיבָה בַּחֲלָה וְהָכִי נִמְי לַעֲנִיין לְצֵאת בַּה חוֹבֵת מִצֵּה עִי"ש. וְאֵעִי"פ שֶׁאֵינֶן הַלְכָה כְּר"ת אֲבָל עִי"פ קוּשִׁיא הַנִּזְל' מִתּוֹרַצַת לְשִׁיטְתוֹ. וְעוֹד עִי"ש תִּירוּץ בִּשְׁם מוֹגְדֹלוֹת מִרְקָחִים שֶׁמַּעַם שֶׁנִּאֲפִית בַּחֲמָה אֵינָה מִצֵּה כִּיּוֹן שֶׁאֵינֶן דֶּרֶךְ בְּכַךְ לֵאפוֹת, אֲבָל כִּי צִיָּאָת מִצְרַיִם הוֹצִיאָה מִנִּתְרִיקָה כִּמְבוֹאֵר לַגְּבִי הַגְּאוּלָּה שֶׁלְעֵתִיד וְעַל כֵּן אֵן נִחְשָׁב דְּרַכָּה בְּכַךְ. וְעִיין דֶּרֶךְ אֲמוּנָה לְהַגְרָ"ח קְנִיבֶסְקִי בְּכוּרִים פ"ז הַלְכָה יב. קוּשִׁיא וְתִירוּצִים הַנִּזְל'.

ה' **כִּי גוֹרְשׁוּ – כְּמ"ש** (יב לט) "וַיֹּאפֹּךְ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאָו מִמִּצְרַיִם עֲוֹנוֹת מִצְוֹת כִּי לֹא הִמְיָן כִּי גוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמְהִי". וְהָק' הַרְאִישׁוֹנִים דְּמַלְשׁוֹן הַפֶּסֶח' מִשְׁמַע שֶׁאֵם לֹא שֶׁגוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם הָיוּ עוֹשִׂים הַמְיָן. וְפ"י הַרְמַבְ"ן שֶׁאֵפֹ אוֹתוֹ מִצְוֹת מִפְּנֵי הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוּוּ שֶׁאִדּוּר לֹא יִמְצָא בְּבִתְיָם (יב, יט), "כִּי גוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם" לֹמַר שֶׁאֵפֹ אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ כְּעִבּוֹר "כִּי גוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמְהִי" וְלֵאפוֹת אוֹתוֹ בְּעִיר וְלֵשֶׁאֵת אוֹתוֹ אֵפֹי מִצְוֹת וְלָכֵן נִשְׂאוֹ אוֹתוֹ בְּצֶק וְמֵהָרוּ וְאֵפֹ אוֹתוֹ מֵרֵם יִחְמִין בְּדֶרֶךְ אוֹ בְּסוֹכוֹת, עִי"ב. כְּלוֹמֵר שֶׁהָיוּ מִצְוּיִים בְּלֵא"ה בְּאֵפִיית מִצְוֹת, וְזֶה שֶׁנִּאֲמַר כִּי גוֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם אֵינָה מַעַם לְעַעַם הַמִּצֵּה, אֲלָא רַק לְמִיבֵת אֵפִייתָה בְּדֶרֶךְ. וְהַמְתָּרִים הַלְאָה (פסחים קמ"ז) כ' דֹּאֵי לֹאֵי מִשׁוּם שֶׁנִּגְנְאָלוּ וְגוֹרְשׁוּ וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמְהִי לְהַחֲמִין עִיסָתָם. הָיוּ מוֹתֵרִים בְּהִמְיָן לְמַחֲרַת הַפְּסָח, שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ בַּפְּסָח מִצְרַיִם אֲלָא אוֹתָהּ הַלֵּילָה בְּלַבַּד. וְכ"כ הַשְּׁבַח"ל (רי"ח). **אֲבָל הַרְיָן** (כז. מִדְפַּח"ר) כ' דַּפְסָה מִצְרַיִם נִהְגוּ לֵילָה וְיוֹם. וְכ"מ בְּגַמ' (פסחים כ"ז) דַּפְסָה מִצְרַיִם הִמְצִיּוּ נוֹהַג לֵילָה וְיוֹם. אֲדָךְ עִי' צִלִּי"ח שְׁפִי בְּגַמ' שֶׁהָיָה בִּלְרֵאָה בְּלֵילָה שֶׁאֲחֵרֵי הַיּוֹם, כִּדּוּן קְדוּשִׁים שֶׁהַלֵּילָה הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַיּוֹם). **כ' הַאֲבֵרְבִנְאָל** שֶׁמַּעַם הַמִּצֵּה בְּמִצְרַיִם מִשׁוּם זָכֵר לְשַׁעֲבֹד, וְמַעַם הַמִּצֵּה לְדוֹרוֹת מִשׁוּם הַגְּאוּלָּה. (וְנִבְמַעֲנֵי ה' עַל הַהֲגָדָה כ' שֶׁאִיסוּר הַמְיָן לְדוֹרוֹת כ' ל' הוּא זָכֵר לְשַׁעֲבֹד). וְמַלְבַּד זֶה גַּם חִיתָה מִצַּת הַשַּׁעֲבֹד, כְּמ"ש בְּהַגְדָה "הָא לְחֵמָא עֲנִיָּא דִּי אֲכָלוּ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם", וְפ"י הַגְרָ"א (בְּהַגְדָה) שֶׁצִּיּוּי הַמִּצֵּה לְדוֹרוֹת הוּא עִי"ש יִצִּיאָתָם לְחִירוֹת שֶׁאֲכָלוּ בַּחֲפּוּז, אֲזַ וְ אֵינָה לָחֵם עוֹנֵי כִּיּוֹן שֶׁאֲכָלוּ בְּרִצּוֹן טוֹב וּבִשְׁמַחָה, אֲלָא הַלָּחֵם עוֹנֵי הוּא מִפְּנֵי שֶׁדְּרַכְכֶם שֶׁל מִצְרַיִם הָיָה לְהֵאֲכִיל לְעַבְדִּים לָחֵם עוֹנֵי כְּזֶה. (צוּרִיאֵל גִּלּוֹר עוֹמָק דְּפֶרֶשׁא פֶּסַח עַה עַמ' יב)

ב' **לֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמְהִי – עִיין הַסּוֹד בַּסֵּפֶר לְשֶׁם שֶׁבּוּ וְאֲדַלְמוּהוּ** (סֵפֶר הַדְּעִי"ה ח"ב – דְּרוֹשׁ ה' עִנְף ב' סִימָן ה') **כְּתוּבוּ הַמְּפָרְשִׁים כֹּזֵה שֶׁהָיָה הַחִיפּוּזוֹן מִשׁוּם שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ בְּשַׁעַר הַחַמִּישִׁים דִּי שְׁעָרֵי טוּמְאָה. וְלֹא שִׁיךְ הַדְּבָרִים לְהֵאֲמַר אֲלָא רַק עַל סוּף שִׁיעֵבּוּדָן וְתַחֲלִיל גְּאוּלָּתָן, כִּי בִּאֵם שֶׁלֹּא הָיָה מִתְחִיל הַגְּאוּלָּה כָּלֵל וְהָיוּ עוֹד עֹבְדִים לְמִצְרַיִם, אֲזַ לֹא הָיָה לָחֵם תִּקְנָה ח"ו, כִּי נִכְנָסוּ בְּמִ"ט מִדְּרַגּוֹת הַטּוּמְאָה וְכִנְל' מִדְּבָרֵי הַזּוּהָר חֲדָשׁ רִישׁ פ' וְתֵרוּ. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁהִתְחִיל הַגְּאוּלָּה שֶׁהוּא מִתְחִילָת הַמְּכֹבֹת שֶׁהָיוּ י"ב חֲדָשִׁים (הַגְּהָה. עִי' שְׁמוֹר' פ' ה' ס' י"ט וּבְרִישִׁשׁ שֶׁם אוֹת י"ד עִי"ש וְכֵן הוּא בְּדַבְרֵי הַגְּרָ"א בְּסֵדֶר עוֹלָם פ"ג וְעִי' עוֹד בְּרַמְבַּיִן ס' ס' שְׁמוֹת וּכְפִי"ת שְׁמוֹר' ס' ס' ט') כְּמ"ש עֲדוּת ספ"ב. מִשְׁפַּט הַמִּצְרַיִם י"ב חֲדָשׁ. וְכֵן בְּסֵדֶר עוֹלָם פ"ג. **הִנֵּה מֵאֵז הָרִי הָיָה מִתְחִיל יְרִידַת הַסִּיא מִשְׁלִיטָתָהּ וְיִרְדָּה מֵאֵז וְלֵהֲלֵאָה כִּירִידָה אַחֵר יְרִידָה וּבְפֶרֶט אַחֵר שֶׁפִּסְקָה הַשִּׁיעֵבּוּד שֶׁהוּא מֵרֵאֵשׁ הַשְּׁנָה כְּמ"ש בְּרֵאשִׁי"ש י"א רַע"א. וְזֶה גַּם בְּחֲדָשׁ נִסָּן וּבְלַיַל א'****

של פסח שהיתה כל הס"א כפופה וכבושה עד שהיה עומד להתבטל לגמרי וא"כ איך מקום אז לשליטת שער הנ' ח"ו:

גם בעיקר הדברים בענין שער הנ' דשערי טומאה. הנה הגם שהזכיר אותה ג"כ הרמ"ק ז"ל בספר הפרדים שער השערים פ"א. אמנם הגר"א ז"ל במשלי ט"ז ד'. בפסוק כל פעל ה' למענהו. אמר שם כי להס"א אינו רק מ"ט שערי טומאה ושער הנ' אין לו. וכאשר נתמלא כל המ"ט שלו אז יתבער הוא מן העולם כו' ע"ש. והוא אשר אמרנו כי אם היו עוד עבדים לפרעה לא היה להם תקנה ח"ו והיו נאבדים כי הרי נכנסו בשער מ"ט ועמדו שם. כנ"ל מוזה"ה ריש פ' יתרו. ואם היו נתמלאו כל אותו השער. היו נאבדים ח"ו. והרי עכ"פ הוא כי אין להס"א שער הנ' כלל וגם להמ"ט במילואו אי אפשר לו ג"כ להתקיים כלל. והנה הגם שאיני כדאי להכריע בזה אך האמת ניתן לכתוב כי נראה עיקר כהגר"א שאין בס"א שער החמישים כלל. והגם כי זה לעומת זה עשה אלהים. אך הוא רק עד מ"ט לבד והם המ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא. וכמ"ש במדרש תהלים מזמור י"ב ס' ד' ובכ"מ. אבל שער הנ' הנה הוא בבחי' א"ם וכמ"ש בתיקונים תיקון כ"ב סמוך לסופו ע"ש ואין בס"א בחי' נגדו כלל ח"ו וכמ"ש הרב בשער הקליפות פ"ג וכנודע:

ונהזור להענין כי גם לדעת המפרשים שישנו שער הנ' בהס"א ג"כ הנה אי אפשר לומר שזהו חבוונה במ"ט ולא יכלו להתמחמה שהוא כדי שלא יכנסו לשער הנ' ח"ו. כי אז בליל א' של פסח לא היה מקום עוד לשליטת הטומאה כלל וכלל ובנו. אלא הכונה הוא להיפך כי משום שהופיע אז הקב"ה אור קדושתו על ישראל וכמ"ש בעל הגדה שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. ולכן אלו היו נתעכבו עוד רגע אחד במצרים. היה מתבטל כל הס"א כולה מכל וכל והרי היה נתבטל הבחירה שהוא הסיבה המכוונת הנ"ל. כי מצרים היה אז הראש לכל הקליפה כולה וכשנתבטלה היא היה מתבטל כל הס"א מכל וכל והיה ביטול היצח"ר לגמרי ולא היה מקום לבחירה כלל ולכן לא יכלו להתמחמה. והוא מה שכתב ותחוק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים ולכן הוכרחו לצאת משם בחיפזון כדי ליתן עדיין איזה קיום להרע וכדי שיהא מקום לבחירה ולהסיבה המכוונת הנז':

ועיינן שם ובסימן שאחריו מה שנתחדש מחמת זה יניקה לקליפות כדי שלא תבטל הבחירה ומבאר שם באריכות סוד יהוד דקטנות ע"י יסוד דקטנות הנקרא נחש והוא סוד המבואר בזה פנחס רמ"ט: סוד האיילתא שרמה צר שהוא עניין שא"א לה ללדת מחמת קטנות המלכות מחמת התגברות הדינים והארכתי בזה בהקדמה לתורה יג ע"ש.

ולא יכלו להתמחמה – עיין ביאור הליקוטים תורה ל' ידיעה לג' – שגם בחוראתו הנ"ל בדבר הבת עיין שלמעלה, שהוא שער החמישים שבכינה ושכל העליון, למעלה ממ"ט שיער'ו [ועוזין] בת עיין שלמטה, הנחפכים על ידו מאוכמתא לחיורתא [כנ"ל בחידיעה]. נראה מבואר, שזה לעומת זה, תכלית מדריגת העזות ועיני אוכמתא המוב"פ, שבבת עיין שלמטה, הוא שער החמישים שבטומאה, המסבכים המוחין בשמותא, ושמות סיבוכי המזון [מחוסר האמונה והכסתהו כנ"ל מהמוב"פ]. ומה שמובא ונדוע החפזון שבגאולה הראשונה, שלא יכלו להתמחמה אפילו כרגע, לבל ירדו בשער החמישים שבטומאה, ולא יהיה עוד ביכולתם להגאל עוד, נראה מבואר, שזה מה שמבואר באהבת כלולתם שהיתה בהם לבטוח בכסתהו ובאמונה, ללכת אחריו במדבר, ולבלי לדרוש [ולשאול בשאלת מה נאכל] ולעשות להם צדה לדרך. וגם לפי זה ממילא מבואר, שכל העדר היכולת בהרפואה והגאולה הראשונה הזאת, אין זה רק מחמת שעדיין לא היה ביכולת הרופא משה....:

וְגַם יֵצֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

אוהזו המרור בידו ומראה אותו להמסובין וכל אחד מראה באצבע ואומר:

**מָרור זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה? יֵיא
עַל שׁוֹם שְׂמָרוֹ הַמְצָרִים אֶת חַיֵּי**

'וְגַם יֵצֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם' – הכוונה לאוכל, אבל בגדים וממון לקחו הרבת. והמעם ראיתי בגליון עומקא דפרשא פסח עיה מאמרו של אברהם מאיר קפלן הבהן בכיבור הקושיא מדוע לשו בצק ברנע האחרון ומדוע צדה לא עשו להם לדרך. וכתב שם – דהנה איתא בספרי דברים (פסקא ב) "רבי בניה אומר אילו זכו ישראל, ליום אחד היו נכנסים לארץ ישראל, שנאמר (שמות יג, ד) היום אתם יוצאים בחדש האביב והיה כי יביאך ה' אלהיך אל ארץ הכנעני, מיד". וכ"ה בילקוט שמעוני (בא רמז קפ"ו, ודברים רמז תשצט) "היום אתם יוצאים, רבי בניה אומר אילו זכו ישראל, ליום אחד היו נכנסין לארץ, שנאמר היום אתם יוצאים, והיה כי יביאך, מיד". (ועיין ברש"י דברים ב', א). וביאר בפי' תולדות אדם לבעל מרכבת המשנה ד"אילו זכו ישראל" היינו דאלולי היו ישראל ג"כ הוטאים בשעת יציאתם ממצרים, כדאיתא במכילתא (בא פס"ז) סוררים היו, אלא שנהג עמהם בכשרות, היו נכנסים מיד. ואכן כן פירשו כפשוטו רוב מפרשי הספרי את דעת רבי בניה, שהיו נכנסין באותו יום לארץ, [ועיין בפי' רבינו הלל, תולדות אדם לבעל מרכבת המשנה, עמק הנצי"ב, מלבי"ם]. אולם יעוין בפי' הראב"ד דהקשה היאך אפשר והלא היו צריכין לקבל תורה בסניי דכתיב תעבדון את האלקים על החר הזה (שמות ב', יב), [ומהר סיני לאר"י הוא מהלך שלושת ימים כמבואר בכמדבר (י, יג)], וי"ל דלא קאמר אלא משנסעו מסניי. ולפי"ז לכאורה לא היה להם צד ספק שנכנסים הם מיד לאר"י.

מעתה יתכן לומר שחשבו ישראל שיוצאים הם מיד לארץ ישראל באותו היום, (ולא חשו לזה שהם הוטאים ונשתנה הסדר), והרי בארץ לולי שהטאו בעגל היו מגיעים לתיקון השלם והיה מזונם בלא שום טרחה כמו לעתיד לבוא ולא היו צריכים לקחת עמם כלום או שהיו ניוונים ממה שימצאו בארץ. אולם לקראת הצות היום כשמשא אמר להם שאינם נכנסים לארץ אלא יוצאים הם למדבר, לקחו מהר בצק ורצו לאפותה והמצרים לא נתנו להם להתעכב, ובוה נשתכחו ישראל ש"מ לא סירבו לצאת והלכו למדבר בארץ לא זרועה ולא אמרו וכו'.

יא פסחים דף לט. משנה – ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרהבינא ובעולשין ובמרור. גמרא – רבינא אשכחיה לרב אהא ברביה דרבא דהוה מהדר אמרירתא אמר ליה מאי דעתך דמרירין מפי והא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת ואמר רבי אושיעיא מצוה בחזרת ואמר רבא מאי חזרת חסא מאי חסא דהם רחמנא עילוין ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן למה נמשלו מצריים כמרור דכתיב וימררו את חייהם לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך בתחילה נשתעבדו להן ע"י שבר שהיושוכרין אותן וסופו קשה אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה אמר ליה הדרי בי.

עיין השליח הקדוש – מסכת פסחים – ביאור ההגדה (יד) מרור זה שאנו אוכלין על שום כו'. רצה לומר המרור זה שהוא מצוה מן המובחר, דהיינו חזרת הנקראת חסא, למה הוא מצוה מן המובחר יותר משאר מיני מרור המזכירים שם במשנה, אף על פי שאין בו מרירות כל כך כמו באינד? ויתרצו אמר על שם וימררו את חייהם וכו'. ולהבין אקדים מה שמצאתי בשם הוזהר (היא דף ק"פ ע"ב, ח"ג דף ש"ב ע"ב), על הפסוק (תהלים ק"ג, ב) וידו ישם ה' מברך, 'מב-רך' שם של מ"ב היוצא מבראשית הוא מדת הדין, ומתחילה עלה במחשבה לברוא כמדת הדין ואח"כ שתפו עם מדת הרחמים (כ"ד יב טו). וזהו ענין כל התחלות קשות (מכילתא,

אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות א' יד)
 וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר
 וּבְלִבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל
 עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְדָּי:

ורש"י יתרו יפ. ה), וצדיקים תחילתן יסורין וסופן שלוח, וחרשעים להיפך מקדימין ברכה לקללה (ביר סו. ה). וזה רמז
 "ויהפך לבב פרעה" (שמות יד, ה), שמתהלה שעבדם כפה רך ולבסוף בעול קשה, וישראל היו ראויין מתהלה בקשה
 ובסוף רך. וזהו שנאמר (שמות א, יד), "את כל עבודתם וגו' בפרך", רצה לומר נוסף על מה שעבר בראשונה
 ששיעבד כפה רך, הוסיף "וימררו את חיייהם בעבודה קשה" (שם). על כן עיקר המצוה בחזרת הנקרא חפא, כי
 הם רחמנא עלן, כי הנהגת הקב"ה עמנו היפך מה שנוהג עם הרשעים, רק מתהילה מייסר וימררו ואח"כ החירות:

בְּכַל דּוֹר וְדוֹרֵיב חֵיב אָדָם לְרֵאוֹתֵי אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם טו.

¹ **בְּכַל דּוֹר וְכוּ' חֵיב לְרֵאוֹת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ יֵצֵא מִמִּצְרַיִם** – כּפִשְׁמוֹת הַמִּצְוָה הַיּוֹא בְּלִילָה הַסֵּדֵר לִכְּנֵי לֹא מִנּוּ מִצְוָה זוֹ בְּתַרְוִיגָּא מִצְוֹת כִּי כְּלוּלָה הִיא בְּמִצְוֹת סִפּוּר יֵצֵאת מִצְרַיִם כּפִסַּח אֲבָל עֵינֵי סֵפֶר הַהֲרָדִים פ"ט סִימָן כֵּד שֶׁהַכּוּנָה כְּכַל דּוֹר וְדוֹר וּבְכָל יוֹם וְיוֹם וְלֹא רַק כּפִסַּח וְכֵן כָּתַב הַשֵּׁל"ה בְּמִצְוָה עִשְׂרִיה וְכֵן כָּתַב בְּעַל הַתְּנַיִא פֶּרֶק מִזוֹ וְעֵינֵי חֵתֵם סוֹפֵר עַה"ת דְּבָרִים כֵּד יֵה – ...הַחַיִּיב עַל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת עַצְמוֹ בְּכָל יוֹם כְּאִלּוּ הוּא כְּעַצְמוֹ יֵצֵא מִמִּצְרַיִם וְיִדְעֵי נֶפֶשׁ הַגֵּר וְאִם אֵינּוּ מֵרַחֵם עָלָיו הָרִי הוּא כִּמְכַחֵשׁ שְׂאִינְנוּ כְּכָל אֹתָם הַרוֹאִים עַצְמָם כְּכ"י כְּאִלּוּ יֵצֵאוּ הַיּוֹם מִמִּצְרַיִם ע"כ הַזְּהִיר עַל זֶה מֵאִד. [תַּקְצ"ד]:

² **לְרֵאוֹת אֶת עַצְמוֹ** – גִּרְסַת הַרְמַב"ם (הַמִּין וּמִצְוָה 1) **לְהֵרֵאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא כְּעַצְמוֹ יֵצֵא עֵתָה** מִשְׁעִבּוֹד מִצְרַיִם. (שם 1) לְפִיכֵךְ כְּשֶׁמוֹעֵד אָדָם בְּלִילָה הַזֶּה צָרִיךְ לֵאכּוֹל וּלְשִׁתּוֹת וְהוּא מֵיִסַּב דְּרַךְ חִירוֹת וְכוּ'. עוֹד דִּיִּק הַגְּרַי"ז בְּלִשׁוֹנוֹ הַלִּילָה הַזֶּה שְׂדוּקָא בְּלִיל טו יֵשׁ הַחַיִּיב הַזֶּה. אֲבָל עֵינֵי חֲרָדִים (פ"ט כֵּד) שֶׁחֵבֵיא אֶת הַרְמַב"ם הַזֶּה וְלִמַּד מִמֶּנּוּ שֶׁהַחַיִּיב הוּא תָּמִיד בְּכָל יוֹם. (מֵרַפְא"ג 133)

³ **בְּכַל דּוֹר וְדוֹרֵיב חֵיב לְרֵאוֹת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם** – עֵינֵי פִּסְחָים קָטָן: אִמֵּר רַבָּא וְצָרִיךְ שִׁיאֲמֵר וְאוֹתָנָא הוֹצִיא מִשָּׁם.

רוֹצֵה לִּזְמַר שֶׁלְרֵאוֹת א"ע כְּאִלּוּ יֵצֵא מִמִּצְרַיִם הֵיִינוּ בְּהַרְגֵּשָׁה מִמֶּשׁ, וּבְדִיבּוּר מִכְּטָא הַהַרְגֵּשָׁה זֹוֹה מִצִּיאוֹת מִמֶּשׁ הַנִּמְשַׁכֵּת כְּכַל דּוֹר לְכָל דּוֹר (עֵיה"ג. וְכֵן כָּתַב הַחֲפֵץ חַיִּים עַל הַתּוֹרָה פ' בא) **וּבְשֵׁם אֶחָד מִגְּדוּלֵי הַדּוֹר הַקּוֹדֵם כָּתַב הַרַב שְׁטַרְנַבּוֹךְ בְּהַגְדָּה שֶׁלּוֹ שׁוֹז הַמִּצְוָה הַקִּשָּׁה בְּיוֹתֵר לְקִיּוֹם בְּלִיל הַסֵּדֵר.**

רֵאוֹתֵי מִתְרַצִּים בּוֹה הַקּוֹשִׁיא (בִּאֵרָה שֶׁל תּוֹרַת פֶּסַח עַה וְעַשׂ) מַה שֶּׁבְּחַוְה"מ מְדַלְגִים בְּהַלֵּל נִתְבָּאֵר הַטֵּעַם בְּמַדְרֵשׁ כִּי בְּשִׁבְעֵינֵי שֶׁל פֶּסַח רִצּוֹ הַמְּלֵאכִים לִזְמַר שִׁירָה וְא"ל הַקְּב"ה מַעֲשֵׂה יְדֵי טוֹבֵעִים וְאוֹתָם אוֹמְרִים שִׁירָה, וְאֵעִ"כּ יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּ שִׁירָה וְלֹא הַשְׁתִּיקָם הַקְּב"ה. מֵאִידֵךְ כִּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹמְרִים הֵלֵל שְׁלֵם בְּלִילָה וְכִיּוֹם וְהָרִי גַם אִז מִתּוֹ כֵּל מִינֵי כְּבוֹרֵי וּבְכּוֹרוֹת מִצְרַיִם וְהָרִי גַם הֵם מַעֲשֵׂי יְדֵי שֶׁל הַקְּב"ה.

וְתִרְצּוֹ כִּי חֵיב אָדָם לְהוֹדוֹת עַל הַנֶּם שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, וְאֵעִ"פּ שְׁע"י הַנֶּם נִאֲבָדוּ מַעֲשֵׂי יְדֵי שֶׁל הַקְּב"ה. אֲבָל זֶה רַק עַל נֶם שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ כְּעַצְמוֹ, אֲבָל הַמְּלֵאכִים רִצּוּ לִזְמַר שִׁירָה עַל הַנֶּם לְיִשְׂרָאֵל, לִכֵּן הַשְׁתִּיקָם. מֵאִידֵךְ אֵנּוּ כִיּוֹם הַרְאִשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח לֹא אוֹמְרִים הֵלֵל עַל הַנֶּם שֶׁנַּעֲשָׂה לְאֹבוֹתֵינוּ בְּעֵבֶר, שֶׁא"כ הָרִי יִשְׁנָה טַעֲנַת מַעֲשֵׂה יְדֵי נִהְרָנוּ וְאוֹתָם אוֹמְרִים שִׁירָה, אֵלֵא אֵנּוּ אוֹמְרִים הֵלֵל עַל הַנֶּם שֶׁנַּעֲשָׂה מִמֶּשׁ עֲכָשׁוּ לָנוּ, כִּי חֵיב חֵיב אָדָם לְהַרְגִישׁ כְּאִלּוּ הוּא כְּעַצְמוֹ יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, וְאוֹמְרִים הֵלֵל עַל הַיְצִיאָה הַפְּרַמִּית שֶׁל כָּל אֶחָד מִשְׁעִבּוֹד מִצְרַיִם. (וְעֵדִין קִשָּׁה מַה הַחִילּוֹק בֵּין לִיל הַסֵּדֵר שֶׁהֵלֵל שְׁלֵם ל'ז שֶׁל פֶּסַח שֶׁמְדַלְגִים, וְעֵינֵי לְקַמֵּן ד"ה לְפִיכֵךְ וְכו' לְהַלֵּל)

מַעַם שְׁצָרִיךְ לְהַרְגִישׁ כְּאִלּוּ כְּעַצְמוֹנוּ עֵתָה יֵצֵאוּ מִמִּצְרַיִם עֵינֵי אֹר הַחַיִּים (בְּמַדְבַּר כֵּג כֵּב) עַה"פ קַל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם וְלֹא כְּתִיב הוֹצִיאָם, כִּי כְּכַל שְׁנָה מוֹצִיאָם. כִּי כְּכַל לִיל פֶּסַח מִתְבָּרְרִים כּוֹחוֹת הַקְּדוּשָׁה מִהַקְּלִיפָה וְנוֹסֵפִים בְּעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיא הַבְּחִי כְּעַצְמָה שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם.

נִיל כִּי כִיּוֹם הַרְאִשׁוֹן מֵאִיר אֹר הַכִּינָה בְּאוֹרוֹת עַצְמוֹם וְהֵם אֹר הַחִירוֹת וְהַיּוֹבֵל שֶׁמֵאִיר מְכִינָה עֵילָאָה, לִכֵּן רַק מִי שֶׁמֵתְאֵמֵץ לְהַכִּין וְלְהַרְגִישׁ שְׁבֵאֲמַת כַּעַת ע"י הַאוֹרוֹת הָאֵלֶּה הוּא יִצְאָ מִמִּצְרַיִם הַיְצִיאָה וְשִׁעִבּוֹד עוֹזוֹת הַגּוֹף, הוּא בְּאֲמַת זֹוֹכָה לְהַכְלֵל בְּהֵם מִמֶּשׁ וְלֹא רַק כְּמִי שֶׁנִּמְצָא כְּכִי הַלּוּלָה

ולא משתתף בשמחה, או כמי שיושב באותו מקום עם הכירו בג'ע ולא מרגיש כלום מא"ם ההנעימות שמרגיש חברו, כמבואר בתורה קצא.

אבל עיין ספר **משחת שמן** ד"ד סימן א' שיש בזה כמה פירושים כי יש מפרשים (החרדים) שאם לא הוציא הרי היינו עדיין משועבדים, לפ"ז הכוונה שהיום אנו בני הורין מכה שיצאנו אז. ויש מפרשים **אור החיים** הג"ל (בלק כג כב) אל מוציאם ממצרים אמר מוציאם, ולא הוציאם... על דרך אומרם ז"ל (פסחים קטז) ככל דור ודור הוייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו וידעי פנימיות התורה, כי כל ליל פסח מתבררים כוהות הקדושה מהקליפה, ונוספים בעם בני ישראל, והיא הכהונה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו אל מוציאם, כי לא יציאה ראשונה לבד, אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנזכר: ויש מפרשים והוא פירושו הנפלא של **החתם סופר** (בדרשות פסח) שבכל יום צריך להרגיש יוצא ממצרים כי בכל יום צריך לעלות מדרגה לדרגה.

ככל דור ודור חייב לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים – ראה לק"ה שילוח הקן ד' ה' – פי עקר יציאת מצרים הוא מה שיוציאו ממצרים לטהרה, מטמאות וזקמת פרעה ומצרים לקדשת וטהרת ישראל, כמו שכתוב (שמות ג, יב): **"בהוציאך את העם ממצרים תעבדן את האלקים"** וכו'. וזה מקרה לעבר על כל אדם בכל זמן בכל דור ודור. **וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קטז): "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"**. ובשפתינו פרעה ומצרים, שהם הסמרא אחרא וקולותיו, רודפין אחר האדם בכלבולים ומחשבות רעות רבות מאד, ואין לו מקום לנום, לא לפניו ולא לאחוריו ולא מן הצדדין, כי מפל צד מסבבין אותו בכמה מיני בלבולים ומניעות וספורין, אזי אם ירצה להסתפל לאחוריו – בודאי יתגברו, הם ושלום, יותר פנ"ל, עלפין אין תקנה פי אם שיצאק אל ה' ממקום אשר הוא שם, ולא יפנה ויסתפל לאחוריו פלל, וכפ"ל: שם אות [ו] **פי כל מה שעבר על ישראל ביציאת מצרים וקבלת התורה ואחריתה, וכל המלחמות לבבש ארץ ישראל, וכל מה שעבר עלינו אחריתה, הכל כאשר לכל, ועבר על כל אדם שרוצה לזכות לחיי עולם, שפכהרה שיעבר עליו כמה מיני מלחמות בלי שיעור, ובכל עת שרוצה להתעורר ולהתחזק בעבודת ה' מתגברים בכל פעם יותר, ובפרט בהתחלה, כמו שהיה ביציאת מצרים, שתתקן פשבא משה אל פרעה להוציא את ישראל – התגרה בהם ביותר ואמר (שמות ה, ט): "תכבד העבודה"** וכו', כי הסמרא אחרא כשרוצה שבא צדיק אמתי בחינת משה, ורוצה להוציא איש הישראלי מגלות נפשו – היא מתגרה ומתגבר עליו יותר ויותר, ומכביד עליו על העולם הזה והתאזת והפרנסה, עד שקשה עליו לזוז ממקומו לשוב להשם יתברך.

למעשה בפועל יצאו ממצרים רק אחר הצות היום של טו ניסן עיין ילקוט שמעוני שמות פרק יב רמז קצו ורמז רב. וא"כ מה שכתוב חייב אדם להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים הכוונה להרגיש שעכשו הוא נמצא כארבע עשרה שעות לפני היציאה ועוד לפני מכת בכורות בהתרגשות הגדולה לפני היציאה כשמצד אחד כבר מרגישים בחוש נפילת מצרים וריה החופש וכבר כמה חדשים שאין אנו משועבדים בפועל אבל עדין לא קבלנו אישור מפרעה לצאת מהארץ ונראה שהקב"ה לא יוצאנו עד שפרעה בעצמו יתן אישור לכך כדי שיודה במפלתו כפה מלא ותישבר כליל קליפתו הרעה, ועיין ברכות דף ד: מחלוקת אם צריך לסמוך גאולה לתפילה בערבית שתלוי אם עיקר הגאולה היא כבר בלילה או עיקר הגאולה כשיצאו בפועל.

ועיין **יד מצרים על ההגדה** לרב יצחק חבר שכתב ונראה שהענין הוא כי ישראל במצרים היו להם ב' דברים בגלותם, האחד העבודות והשעבוד, והב' היותם בארץ לא להם, ערות הארץ, ארץ טמאה. ונאולתם היתה בשני זמנים, הא' בחצי הלילה שאז נעשו בני הורין מעבודות ושעבוד כמ"ש במדרש, שאז אמר להם פרעה הרי אתם ברשותכם הרי אתם בני הורין, אבל עדיין היו בארץ מצרים עד עצם היום הזה, ולכן ר"י מ"ל כיון שבלילה התחיל גאולת העבודות שנעשו בני הורין, לכן לעומת זה

שְׁנַאֲמַר (שמות יג ח'), וְהִנְדַּתְּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר מִי, בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה ה' לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: " לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלָבָד
נָאֵל תִּקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אֶת אֲבוֹתֵנוּ
נָאֵל עִמָּהֶם. שְׁנַאֲמַר, (דברים ו כג) וְאוֹתֵנוּ

צריך לסמוך גאולה של ערבית לתפילה של ערבית ג"כ, וריב"ל ס"ל כיון שעדיין היו בארץ לא להם תחת ממשלת שר של מצרים אין זה גאולה שלימה, ולכן אין צורך בזה לסמיכת גאולה לתפילה,

ושואל שם היר מצרים צ"ע א"כ למ"ד א"צ לסמוך גאולה לתפילה בלילה למה ליל הסדר והג ההירות הוא בלילה ולא ביום בומן עיקר הגאולה. ותירץ – ונראה דראבי"ע (דלעיל שאמר לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות) לשיטתו, ורבנן (שאמרו להזכיר יציאת מצרים רק ביום) אזלי לשיטתם, דראבי"ע ס"ל אכילת פסחים ומצה הוא דווקא עד הצות לבד מדאורייתא, ור"ע ס"ל שזמנה כל הלילה, ומפרש בגמ' פ"ק דברכות ט. דפליגי בקרא ד"ואכלתם אותו בחפזו", דראבי"ע ס"ל עד שעת החפזו דמצרים שהיה בחצות, ור"ע ס"ל עד חפזו דישאל, והיינו דפליגי בסברא הנ"ל, אי עיקר גאולה היה בחצות שאז היה מכת בכורות, והיה חפזו למצרים למהר לשלח מן הארץ לתת להם חירות, ולכן צייתה התורה לאכול פסח ומצה, שעי"ז יוכל לגאולה, ולכן נמשך זמן אכילתם עד זמן הגאולה, ור"ע ס"ל דעיקר הגאולה היה בעת שיצאו ממצרים, והיינו ביממא, ולכן ס"ל דמצות אכילתם נמשכת עד היום שאז היה זמן הגאולה. ונמצא דראבי"ע אזיל לשיטתו:

משמע כיון שנפסק כראבי"ע שאומרים פרשת ציצית שבה הזכרת יציאת מצרים גם בלילה לכן גם נפסק כוותיה שהסדר נעשה בלילה ולא ביום דהיינו שעיקר הגאולה כבר בלילה.

^{טו} ביום ההוא לאמר – הדיוק הוא מתיבת לאמור דהיינו שצריך לספר לבן באופן שגם הוא יספר לבניו "בעבור זה עשה ה' לי" נמצא שבכל דור יוכל וצריך כל אחד לומר בהרגשה שה' עשה לי. וראיתי בשם הרב זליג ראובן בענגים שמכאן ראייה שגם נשים חייבות בהגדה כי מצות סיפור יציאת מצרים היא באופן שהבן יוכל גם הוא לומר בהרגשה "עשה ה' לי" וכיון שהינוך הבנים מוטל גם על האם לכן חייבת בזה גם היא. וזה רמז בתשובה לבן שאינו יודע לשאול "את" פתח לו שנקמט לשון נקבה לרמז שגם אישה חייבת לפתוח לבן.

^י עד כאן גרסת המשנה פסחים קמז: והיא התשובה לבן שאינו יודע לשאול ובגמ' שם רבא צריך שיאמר ואותנו הוציא וכו'

^{י"א} אלא אף אותנו גאל – צ"ע עיין מגילה יד. דלא אמרינן הלל בפורים דאכתי עבדי אחשורוש אנן. וראיתי מתרצים עפ"י היסוד של רבי אבא בר ממל בעריכין לא: דקונה שני לא יכול למכור אלא מה שקנה מראשון. ובפרשת שלח עה"פ "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם וכו'", פרש"י על מנת כן הוצאתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי. וא"כ מעולם אחר יציאת מצרים לא היינו קנין עצמינו. וא"כ מה שמסרנו עצמינו לאחשורוש, אין לו יותר ממה שהיה לנו בעצמינו.

(ועיין פרש"י שם דלא נגאלנו אלא מן המיתה ולא מעבדות לאחשורוש. וצ"ע הרי כתוב "קיימו וקיבלו" ודרשינן קיימו ע"י גם פורים באהבה, מה שקבלו בכפיה בסניני. ועוד צ"ע מה יותר נקרא

הוֹצִיא מִשֶׁם לְמַעַן הִבִּיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתֵּינוּ¹: (משנה פסחים פרק י)

מכסה המצות ומגביהין הכוס ואומרין

חירות, האם גם גלוי, או גם בתוך הטבע, דלכאורה גם גלוי כשעובר, אזי האדם הווזר למבע, אבל גם בתוך הטבע על ידו האדם הוא בן הורין גם בזמן השיעבוד. וא"כ לכאורה דייקא בפורים יותר נעשינו בני הורין בעצם, והראיה שכל פעם שהניח אותם מעט על הטבע באו בטענות. ואולי כי למעשה לא הוציאנו הקב"ה מפרס, ולא לקחנו לארץ, אלא נשארנו משועבדים לאחשורוש, אלא שניצלנו ממותה, אמנם בבחי' רוחנית אפשר אולי לומר שבאמת נעשה אז איזה בחי' חירות יותר ממצרים. (ובתורה נו הארכתי בזה לבאר עפ"ז כוונת רבינו ועכשיו כל ההתחלות מפורים)

מגלות פרעה יצאנו אבל לא מגלות אחשורוש – עיין ר' צדוק מהשבות הרוין אות כ' – לא להנם נקמו בגמרא (מגילה י"ד) הלשון אכתי עבדי אחשורוש אנן עוד עתה אף דכבר אבדה מלכותו וממשלתו מכל מקום אותו חלק רע השייך לא נאבד מן העולם לגמרי עדיין כל זמן שאין הגאולה שלימה. כי מפרעה היה גאולה שלימה דשם היה הגלות בעבדות וכבר יצאנו מעבדות לחירות. ואף על פי שאנו בגלות ועבדים למלכי אומות העולם אינו דרך עבדות גמור ככמצרים. ואפילו מי שמשתעבדים בו עבודת עבד בפרך הוא בן הורין מצד התורה שבקרבנו שכל העוסק בתורה הוא חרות מהכל. ולפיכך מעבדות דפרעה כבר יצאנו ואין עוד בעולם משניתנה תורה ונבחרנו לעם ה'. אבל עבדות דאחשורוש אכתי ישנו כל זמן שאנו בגלות תחת יד מלכי אומות העולם ואחשורוש הוא שורש המלכות הרשעה היינו הקליפה דמלכות דסיטרא אחרא שלעומת מלכות שלמה המלך ע"ה בקדושה:

ועל בן אמרו גם כן בכתובות נא: הא במלכות אחשורוש נקטוהו למשל על מלכות גדולה דאומות העולם. אף דיש לומר לפי שאחשורוש קיבץ בתולות לזנות שם היה אדרכא לישא אחת מהם ולא שייך דודאי לא ישאנה ודרך שביה לא מצאנו בו. אבל שורש המלכות הרשעה כאשר היא בכל תוקף כבוד ויקר עושר וגדולה נקראת על שמו. ואף בזמן בית שני נשאר רוב ישראל בגלות תחת יד מלכי אומות העולם. ואילו עלו כולם כחומה ויצאו מכלל עבדי אחשורוש ומלכי אומות העולם היתה באמת גאולה שלימה שלא יהיה עוד רקב שולט. אלא שלא עלו כולם ומיום שגלו בחורבן ראשון לא יצאו כלל ישראל מכלל גלות עדיין. (צ"ע כי אחרי מצרים הן ד' גלויות בכל פרס ויון ואדום, נמצא שלא עבדי אחשורוש אנן אלא עבדי עשו.)

¹ ע"כ **התשובה** לבן החכם, כמבואר לעיל, ומסדר ההגדה חיבר כאן את שתי התשובות שבתורה הן לחכם ולשאינו יודע לשאול.

לְפִיכָךְ וְכִי לְהוֹדוֹת וְלַחֲלֹל – מִשְׁמַע שְׂכוּיִן שִׁישׁ חַיִּיב לְהַרְגִישׁ כְּאִילוֹ אֲנִי בְּעֲצַמְנוּ יִצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַלְלֵךְ, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַיְדֵר, לְבָרֵךְ, לְעֲלֶה, וְלִקְלֵם כֵּן, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבֹּתֵינוּ וְלָנוּ כֵּן

² לפיכך וכי להודות ולהלל – משמע שכוין שיש חיוב להרגיש כאילו אנו בעצמנו יצאנו ממצרים לכן ההיוב להודות ולהלל וצ"ע הרי בהנכחה יש חיוב להודות ולהלל אע"פ שאין חיוב להרגיש כאילו נצלנו מהיוונים (מרפא"ז 184) ובעמק הברכה (הגדה אות ג' עמ' עה) כתב שאמנם זה החילוק ומוזה המעם בהנכחה גומרים את הלל ואילו בפסח לבד מיום א' מדלגים את ההלל, כי בשביעי של פסח עכשו מעשי ידיו של הקב"ה נאבדים.

וצ"ע כיון שההלל הוא על שעכשו יצאנו ממצרים מדוע עתה אנו גומרים את ההלל ולא מדלגים כמו בחוה"מ ושביעי של פסח, הרי גם עכשו מכת בכורות ו"אין בית שאין שם מת".

וראיתי מתרצים החילוק שבשביעי אע"פ שהוא גם שנעשה עכשו כמו בליל פסח אבל אינו כליל הסדר שמהיוב להרגיש שאני בעצמי הוא בעל הנם המהיוב להודות על ניסו, כי בשביעי של פסח לא מהיובין להרגיש שעתה נקרע לנו הים וניצלנו בנס. לכן אין אנו בעצמינו בעל הנם, אע"פ שלגבי המצרים נחשב שעכשו הם נאבדים לכן לא גומרים את ההלל כמו בהנכחה, ואע"פ שגם בהנכחה מעם שהוגגים אותו כי חוזר האור שהיה אבל לא עד כדי כך שנאמר שעכשו נאבדים הגויים. נמצא שהם ג' מדרגות בהנכחה חוזר האור אבל לא נחשב שעכשו נעשה הנם, ובשביעי של פסח חוזר האור ונחשב שעכשו המצרים טובעים בים אבל אני בעצמי לא מהיובין להרגיש שנעשה לי גם קריעת הים והצלה מטביעה. ואילו בליל הסדר גם חוזר האור שהיה וגם עכשו מתים המצרים וגם אני בעצמי בעל הנם שמהיובין להודות על ניסו בהלל וזה גובר על מענת מעשי ידי טובעים ואתם אומרים שירדה. (עפ"י בארה של תורה פסח ע"ט)

בש"ע סימן תצ"ד' מבואר שרק בא' דפסח אומרים הלל שלם וכל שאר הפסח הלל כדילוג. וביאר הב"י והמ"ב הטעם כיון שבשביעי של פסח טבעו המצרים בים סוף ובקשו המלאכים לומר שירה ואמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, וכיון שבשביעי לא יצאנו אלא גם בחוה"מ לא גומרים.

³² גרסתינו היא גרסת המשנה בפסחים קמז: והתוס' שם כתבו שהן ז' הודאות כנגד ז' רקיעין וצ"ע. והגרי"א על המשנה מבאר שיש כאן תשע לשונות שבה ועוד הללויה בסוף, ויחד הן עשר כנגד עשר המכות למצרים נמצא שהללויה היא כנגד מכת בכורות. ומבאר מעם הדבר עפ"י הגמ' מגילה יד. דאין אומרים הלל בפורים דאכתי עבדי אחשוורוש אנהנו, וגם מעבדי פרעה לא יצאנו אלא במכת בכורות, לכן רק עליה אפשר לומר הללויה-ה.

³³ לאבותינו ולנו – הקדים ניסי האבות לניסים שלנו ואילו לקמן מברכים "אשר גאלנו וגאל את אבותינו" הקדים הודאת גאולתנו להודאת גאולת האבות. (מרפא"ז 185) עוד צ"ע לפי מה שנתבאר

[את] כג כל הנסים בד האלו,
 הוציאנו מעבדות לחרות, מיגון
 לשמחה, ומאכל ליום טוב,
 ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד
 לגאולה. ונאמר [ונאמר] כה לפניו
 שירה חדשה כז, הללויה:

לעיל מעם שאומרים הלל בדילוג כי הוא הלל על ההווה ולא על העבר, לפיז לכאורה היה צ"ל רק לנו. ועי"ש.

²² בהגדת אור זורה נמהק תיבת את.

²³ למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים – צ"ע מדוע לא מברכים בליל הסדר בשם ומלכות ברכת "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה" כמו בהדלקת נרות הנוכה ובמקרא מגילה בפורים. ואין לומר שכאן יצאנו חובתינו כי גם שם מברכים אפי"פ שברכנו על הניסים בתפלה (מרפא"ג: 136) וצ"ע אולי כי בליל הסדר העיקר לא העבר אלא ההווה ולא תיקנו ברכה אלא על העבר ולא על ההווה.

²⁴ בסמיך תעני ז' במ"ב ס"ק עא כתב בשם אחרונים שצ"ל ונאמר בסגול דהוא לשון עבר דקאי אנאולת מצרים. בהגדת אור זורה ונאמר בחולם.

²⁵ לפניו – ממש כמבואר בזוהר שקראנו בתחילת הסדר שהקב"ה וכל פמליא דיליה יורדת לשמוע את הסדר. (תפארת שלמה רמזי פסח)

²⁶ שירה חדשה – עיין לקומי הלכות פו"ר הלכה ג' (אישות ד) תחילת אות כט – כי שמחה היא עולם החירות כמו שכתוב: כי בשמחה תצאו, כמו שאמר רבינו ז"ל, ולהיפך יגון ואנחה הוא עיקר הגלות והעבדות, וכמובא בדברי רבינו ז"ל עוד במדרש אגדה: כי עיקר גלות מצרים היה על הטא אדם הראשון שהוא בחינת פגם הברית כידוע, ועיקר הטא אדם הראשון היה שעל ידי זה המושך ח"ו בחי' עצבות בחי' יגון ואנחה שהוא סטרא דמותא, כמו שכתוב: בעצבון תאכלנה וגו'. בעצבון היינו עצבות שזוהו בעצמו בחינת המיתה שהביא לעולם, כי בחי' המיתה נמשך מבחי' עצבות יגון ואנחה כנ"ל, ובשביל זה היה גלות ושיעבוד מצרים, שעיקר הגלות והעבדות היא גם כן בחי' עצבות שהוא בחי' עצבות ושיעבוד כנ"ל, בחי' יגיעות ומירחות שנמשך מבחי' בעצבון תאכלנה, בחי' בועת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה.

ובשוכו לצאת מגלות מצרים, עיקר הגאולה היה ע"י בחי' השמחה שמשם עיקר החירות בבחי' כי בשמחה תצאו כנ"ל, ועל כן אמרו שירה בליל יציאתן ממצרים שהוא בחי' הלל שלם כמו שכתוב:

כאן מתחיל ההלכה ואומרים עכשיו חצויים הקשור יותר להגדה וחציו השני אחר הסעודה.

השיר יהיה לכם כליל התקדש הג כמו שאמרו רז"ל. וכן בשעת קריעת ים סוף שהוא עיקר גמר שלימות הגאולה, או אמרו שירת הים, כי שיר ההלל וכן שירת הים וכל השירות כולם הם בחי' עשרה מיני נגינה שהוא בחי' שמחה שזהו עיקר הגאולה, וכמו שאנו אומרים שהוציאנו מעבודת לחירות מיגון לשמחה וכו', ונאמר לפניו שירה חדשה, כי השמחה והשירה היא עיקר הגאולה והחירות כנ"ל. וזהו בחי' גדול המצוה לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובה, כי סיפור יציאת מצרים שמספרין בתוקף הנסים שעשה השם יתברך בגאולת מצרים, ומכריזין ומהללין לשמו הגדול יתברך על זה, זה בחי' עשרה מיני נגינה בחי' שמחה, ועל כן עיקר הסיפור ביציאת מצרים כליל פסח הוא על היין דייקא שהם הד' כוסות של יין, כי יין הוא בחי' שמחה כמו שכתוב: ויין ישמח לבב אנוש וכו', כי עיקר הגאולה היא ע"י שמחה ושיר והלל בחי' עשרה מיני נגינה הם נמשכין מדי' אותיות השם, בחי' שיר פשוט כפול משולש מרובע שכתוב באו הד' כוסות של יין כליל יציאת מצרים כנ"ל.

^{כב} טעם לאמירת הלל כליל הסדר כתבו התוס' סוכה לה. שהוא על הנס בא. והראייה לכך כתב בטורי אבן מגילה יד. שהרי שבשאר רגלים לא אומרים הלל בלילה. ועיין פסחים צה. על דברי שמואל שאמר "להם עוני" שעונים עליו דברים הרבה, פרש"י עונים עליו את ההלל והגדה. ו"א שההלל זכר להלל שאומרים על אכילת קרבן פסח, כפסחים צה: שקרבן פסח טעון הלל באכילתו. ובמעדני אשר פסח עה הקשה בשם כמה אחרונים שלמ"ד שהלל הוא על הנס, הרי אומר את ההגדה, ומדוע צריך לומר גם הלל. וכדמצינו בפורים שלא אומרים הלל כיון שאומרים את המגילה (כמבואר ברמב"ם הנוכה ג' ו') ותראו כמה תרוצים, י"א כיון שההלל דא', הגדה לא פוטר אותו. ו"א דווקא מגילה שהיא ברוה"ק פוטרת הלל. ו"א שדוקא מגילה שהיא בציבור פוטרת הלל, אבל ההגדה אומר בכיתו לא פוטר הלל שבכיתו הכנסת בציבור.

^{כג} טעם שמחלקים את אמירת ההלל, עיין גליון מסביב לשלחן (פסח תשע מאמרו של ר' חיים פיינשטיין) כיון שמצד אחד הוא חלק מסיפור יציאת מצרים, אבל מאידך צריך שיאמר מתוך נפש שבעה דעי"ז השמחה יתירה, (צ"ע והא כתיב שמחה כיפי עינתנו ראה תורה א א תורה א' שתענית בחי' שמחה) לכן מחלקין אותה, חלקו שמדבר ביציאת מצרים, סמוך להגדה, והשאר אחרי הסעודה.

עוד עי"ש ובמאמרו של ר' עקיבא קיסטר להבין מדוע ניתן לחלקו ומה החילוק בין הלל שלם להלל בדילוג, ההלל שלם הוא על הטבה וגבורות ה'. וההלל בדילוג הוא גם על הגבורות ה' בלבד, ואינו שירה אלא כהללוי-ה. ועפ"ז מתרין קושיית החוות יאיר שבסנהדרין למ: הקב"ה אמר למלאכים מעשה ידי מוכעין ואתם אומרים שירה וכתוב בנפול אויבך על תשמה. ובברכות ט: מבואר שלא אמר דוד לשון הללוי-ה עד שראה במפלתן של רשעים. ותיריך החוות יאיר שדווקא בזמן הנפילה לא אומרים. וכן בכל שנה שחזור העניין ברוחניות, אבל בזמן אחר מותר, לכן בשביעי של פסח אין אומרים הלל שלם. וטעם שהלל בדילוג כן אומרים, מתורץ עפ"י הנ"ל שהלל שלם שהוא שמחה יתירה אין אומרים על נפילת אויבי אבל הללוי-ה והלל בדילוג כן אומרים.

עוד שם מאמר של ר' אליקים דבורקס בעניין הלל כליל הסדר נאמר בישיבה ועי"ש בסוף מה שכתב בענין שהלל שבדילוג הוא מדין שירה ושבה והודאה ולכן אם לא מבין לא יצא. אבל הלל השלם הוא כמו חיוב ברכה שיוצא גם בלא הבנה.

יש להעיר בענין התירוצין על קושיית החוות יאיר בדילוג בין שירה להללוי-ה הנ"ל, שכך תירץ מהרש"א בברכות ט: והקשה עליו הצ"ח וז"ל – וראיתי למהרש"א בחי' אגדות לעיל (מ: דאמרינן

אע"פ שהלל תמיד בעמידה, כאן נהגו לאמרו בישיבה?

הלל זה הוא ההלל היחיד בשנה שגם נשים חייבות בו לכ"ע, כי כל השנה פטורות דהיא מצות עשה שהזמן גרמא ובהלל של מעריב של ליל פסח היא מחלוקת אבל הלל זה חייבות לכ"ע.

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי ה' הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה':
 יְהי שֵׁם ה' מְבָרָךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
 מִמְזֶרְחַ שְׁמֶשׁ עַד מְבֹאֵאֵל^א מִהַלֵּל שֵׁם ה'
 : רַם עַל כָּל גּוֹיִם ה' עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
 מִי כֹה אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיהִי לְשַׁבַּת:
 הַמְשַׁפִּילֵי לְרֵאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי

שלא אמר דוד הללויה עד שראה מפלת הרשעים, שכתב מכאן קשה למה שכתבו האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מעשי ידי מובעים בים ואתם אומרים שירה, והרי כאן אמר בהיפך שלא אמר דוד הלל עד שראה מפלתן של רשעים, עכ"ל מהרש"א. ולא ידעתי איך נעלם ממאור עינינו המהרש"א שהוא מפורש בגמרא במסכת מגילה. ואם ירצה המהרש"א לחלק בין הלל לשירה, קשה, תינה לעיל (בברכות ט:). דאמר שלא אמר הללויה עד שראה מפלתן של רשעים, אבל כאן (בברכות י.) בדברי ר' יוחנן משום רשב"י קאמר שדוד אמר שירה כשראה מפלתן של רשעים:

ועי"ש ברכות י. בשפת אמת שכתב על המהרש"א הנ"ל – כבר הקשה בן בוה"ק בכמה דוכתי ומתריץ כאן קודם דאשתלים קיסמא אבל בתר דשלים כתיב באבוד רשעים רנה עי"ש ח"א (דף סא: וקכא:) ובכמה דוכתי:

^ל **בש"ע תכב** ס"ז קריאת הלל בעמידה והמעם כב"י בשם שבלי הלקט דכתיב (תהלים א ב) הללו עבדי ה' העומדים וכו'. והפרי חדש בשם ספר התניא כתב כי הלל הוא עדות שבהו של מקום ועדות בעמידה. והקשה הב"י א"כ מדוע בליל הסדר אומרים הלל בישיבה. ותירץ כיון שהולקים אותו אין מטריחין לעמוד. עוד תרץ כיון שנוהגים להסב דרך חירות לא הטריחו אותו לעמוד. והשבלי לקט תירץ כיון שכבר אמר אותו בעמידה כמעריב לא הטריחוהו שוב לעמוד. והיגד משה כתב שבאמת יש נוהגים לעמוד בהלל גם בליל הסדר.

^א **ממזרח שמש עד מבוא** – מכאן למדו במגילה כ: שזמן אמירת הלל כיום מזריחת השמש עד השקיעה. וצ"ע א"כ כיצד אנו אומרים הלל בליל הסדר בלילה. (מרפא"ג 187) ואולי יתבאר עפמ"ש (ישמח ישראל פ' שמיני) בשם האזולאי כי יום צאתך כולל יום ולילה, כי ליל התקדש חג היתה מאירה כשמש, כמ"ש חז"ל בוה"ק (ח"ב ל"ה). הוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז והמא כל עמא דינוי דקוב"ה חד"ד (תהלים קל"ט, י"ב) ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה. (אמנם זה למ"ד שלא שקעה המה אבל מ"ד שרק מהצות האיר אור יום צ"ע כי הלל זה אומרים לפני הצות.

מֵעַפָּר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אָבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי
עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי
עֲקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַפְּנִים שְׂמַחָה הַלְלוּיָהּ:
(תהילים פרק קיג)

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בַּיַּת יַעֲקֹב
מֵעַם לְעֹז: הִיְתָה יְהוּדָה לְקֹדֶשׁוֹ
יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלּוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיִּנָּם לֵב
הַיַּרְדֵּן יִסַּב לְאַחֹר: הַתְּהָרִים רָקְדוּ
כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כְּבְנֵי צֹאן: מַה לָּךְ הַיָּם
כִּי תִנּוּם הַיַּרְדֵּן תִּסַּב לְאַחֹר: הַתְּהָרִים
תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כְּבְנֵי צֹאן:
מִלְפָּנַי אָדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ מִלְפָּנַי אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב: הַהַפְּכֵי הַצּוֹר אַגַּם מִיָּם חֲלַמִּישׁ
לְמַעַיְנֹו מַיִם: (תהילים פרק קיד)

^כ הַיָּם רָאָה וַיִּנָּם – במדרש מובא מה ראה? ראה ארוננו של יוסף שנאמר בו וינם החוצה שלא לעבור עבירה כי יוסף לא נגרר אחר התאוה המשוּלָה לַמַּיִם הַנִּיגְרִים אלא היה תִּקְוֶה וְחֹקֵק עַל שְׁלוֹ וְעַמּוּד עַל דַּעְתּוֹ וְאֵת זֶה רָאָה הַיָּם וְלָמַד מִמֶּנּוּ כְּמִשׁ נַעֲרָמוּ מַיִם נִצְבּוּ כְּמוֹ נֶד נִזְלוּן דְּהֵיִינוּ אַע"פ שִׁמְבַע הַמַּיִם לְחַיּוֹת נִזְלוּם הֵם לְמַדוּ מִיוֹסֵף לְעַמּוּד עַל דַּעְתָּם וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגַּם אֹנְקִלוֹס נַעֲרָמוּ מַיִם חִכְיָמוּ מִיָּא שְׁחָם נַעֲרָמוּ מִלְשׁוֹן עֲרָמָה בְּחַי' חֲכָמָה וְדַעַת (שְׁמַעְתִּי מִהַרְיָצ'ה)

יקח הכוס בידו ויאמר:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
 אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם,
 וְהַגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה [לַלַּיְלָה] לֵב הַזֶּה לֶאֱכֹל פֶּן
 מִצָּה וּמְרֹר, כֵּן הִ' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
 אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעָנוּ לְמוֹעֲדִים וְלְרִגְלִים
 אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים
 בְּבִנְיֵן עִירָךְ וְשָׂשִׁים בְּעִבּוֹדְתְךָ, וְנֹאכֵל
 שָׂם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים^{לד} (במוצ"ש ו"א) מִן**

^{לד} בהגדת אור זורח – הלילה. כמ"ד דלא דמי לברכת שהחיינו שאומרים (לזמן הזה) אבל ברוב ההגדות הגרסה ללילה. (הסדר הערוך)

^{לז} מן הזבחים היינו חגיגה ומן הפסחים היינו הפסח הנאכל אחריו על השבע אבל במוצ"ש אין חגיגה דאינה דוחה את השבת ומה שאומרים ומן הזבחים הכונה לחגיגה ושלמי שמחה שיקריבו למחר (שער הציון ס"ק פ' על ש"ע תעג ו') וצ"ע א"כ אך מקיימין במוצ"ש אכילת הפסח על השובע.

צ"ע עיין פסחים סט: אימתי מביא חגיגה עמו בזמן שבא בחול במהרה ובמועט ופרש"י כדי שיהא הפסח גמר שביעתן ותיחשב להן אכילת וכן פרש"י בדף ע. (מצאתי מקשים), וצ"ע בדף פו. והתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פרש"י (וכן כתב רשב"ם בדף קט) כשהגיע זמנו להפטר מהסעודה דהיינו אחר הפסח שהוא נאכל באחרונה על השבע, שכן חובת כל הקרבנות כדקיימלן בחולין קלב: למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין, אין נפטרים ע"י אפיקומן. א"כ לדברי רש"י כל הקרבנות צריך לאכול על השבע א"כ מה שונה חגיגה מפסח? ובאמת צ"ע מה שכתבו שכן חובת כל הקרבנות הרי בחולין קלב מבואר שדווקא מתנות כהונה נאמר בהם למשחה דהיינו לגדולה כדרך המלכים.

הפסחים ומן הזבחים) ^ל לֹא אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל
 קִיר מִזְבֵּחַךָ לְרִצּוֹן וְנוֹדָה לְךָ שִׂיר חֲדָשׁ
 עַל גְּאֻלַּתֵּנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁינוּ:
 בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גְּאֹל יִשְׂרָאֵל:

כום שני

הריני מקשר עצמי בשתיית כום שני מארבע פוסות לכל
 הצדיקים האמתיים שבדורנו ולכל הצדיקים האמתיים שזכני
 עפר קדושים אשר בארץ המה ובפרט לרבנו הקדוש צדיק יסוד
 עולם נחל נבע מקור חכמה רבנו נחמן בן פיגא זי"ע אמן.

הריני מוכן ומזמן לקיים מצות כום שני מארבע
 פוסות שהוא בנגד אות ה"א של שם הויה ברוך
 הוא ולבטל רוח זנות.

לשם יחוד קודשא ברוך הוא ושכינתה ברחילו
 ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים על
 ידי החווא טמור ונעלם בשם כל ישראל.

ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה
 עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

^ל עיין לקוטי מהר"ח כאן בשם שעי"ת בשם כנ"י שלא לשנות הנוסחא שאנו מתפללין שנזכה לאכול פסחים כשיבנה בית המקדש, והיינו כשלא יהול בשבת שהרי אז יקדשו עפ"י הראיה וכן הסכים בספר יוטב לב.

^ל אשר יגיע וכו' היא תוספת ואינה בלשון המשנה

כוס שני – והוא כנגד אות ה' שבשם. ולבטל רוח זנות. וכנגד מאמר "והצלתי".
ובזכות שלא שינו לשונם¹⁷ (מעמי המנהגים)

כוס שני לדעת הרמ"א¹⁸ מברכים עליו אע"פ שברכנו על כוס ראשון ולא ברכנו
ברכה אחרונה¹⁹ ולא יצאנו מהחדר והכוס מלא לפנינו בלא היסח הדעת ועליו
אמרנו את כל ההגדה.

¹⁷ **שלא שינו לשונם** – עיין מאור ושמש – רמזי פסח – ויראה בזה על פי מאמר חז"ל בזכות שלשה
דברים נגאלו ממצרים שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם וכו'. ויש להתבונן מה שלא שינו
את שמם ומה מעלתו.

גם אמרו שלא שינו את לשונם אך היה באפשרי לדבר לשון הקודש תמיד הלא בין עם ולשון אחרת
התגוררו אשר לא הבינו לשון הקודש והיו מוכרחין לדבר עמהם בלשונם. גם מהו גריעות שינוי
הלשון.

גם אמרו חז"ל שהרשעים אינם יודעים את שמם בקבר, וזה מעמא בעי מדוע אינם יודעין שמם.
ולבאר כל זה נראה על פי מאמר חז"ל עד שאתה מתפלל שייכנסו בך דברי תורה התפלל שלא יכנסו
בך מאכלות אסורות. והענין הוא כי הנה כל מיני דיבורים מכל מיני לשונות כולם הם על ידי צירופי
הכ"ב אותיות התורה הקשורים בה' מוצאות הפה שאי אפשר לדבר שום דיבור בעולם רק על ידי
אותן הכ"ב אותיות ונקודותיהן שהם הם אותיות תורתנו הקדושה. ולכן כשהאדם שומר פיו ולשונו
דהיינו ששומר עצמו שלא יפגום ברית הלשון במאכלות אסורות וגם שלא ידבר שקרים ולשון הרע
וליצנות ודומיהן, אז פיו ולשונו הם בקדושה ואינם תחת הסמרא אחרא שאין אהיות ההיצונים בה'
מוצאות פיו, ואז אף אם ידבר בשאריו לשונות דיבוריו הם בכלל לשון הקודש, שעיקר לשון הקודש
ביאורו שלשונו אשר בפיו שקשורים בה הכ"ב אותיות היא קדושה על ידי ששומרה מכל דברים
הפוגמים ברית הלשון, ולכן נכנסין דברי תורה בתוך מעיו שאין אהיות ההיצונים בדיבוריו שהם
צירופי אותיות התורה ואינם יכולין לבלבלו.

¹⁸ **בן דעת הרי"ף** (כד.) על פסחים קט: כי כל כוס היא מצווה לעצמה וכן ההגדה והלל חשיב הפסק.
ובעל המאור חולק דאין זה הפסק לכן מברך רק על כוס קדוש וברכת המזון וכן דעת הרא"ש וכן
פסק המחבר סימן תע"ד. והרמ"א פסק לברך על כל כוס וביאר הט"ז שכיון שתיקנו שלא לברך הרי
זה כאילו התנה שברכתו חלה רק על כוס זו, לכן צריך לברך על כל כוס. והמג"א והיש"ש כהרי"ף
הנ"ל שכיון שכל כוס מצווה לעצמה צריך לברך. וצ"ע א"כ מדוע לעיל באכילת הכרפס כתבו הפוסקים
לכוין על אכילת מרור הרי כ"א מצווה לעצמה. ועוד הרי הלכה פשוטה שהשוחט כמה בהמות
אע"פ שכ"א מצווה מברך ברכה אחת לכולן וכן הקובע כמה מזוזות. (מרפ"י"ג 148)

¹⁹ **צ"ע ביו"ט** שבדרך כלל עובר זמן עיכול ע"ב דקות, היה צריך לברך מיד אחרי השתיה, ובפרט
שבשתיה י"א שהזמן פחות מע"ב. ובאמת (עיין פסקי תשובה תע"ג סעיף ט) שהקומארנא רב נהג לברך,
אבל מנהג ישראל שלא לברך, ואפילו למ"ד שברכה אחרונה על יין דאין. והתשובות והנהגות (ה"א
שה) כתב לישב דהכא שהד' כוסות נתקנו על ההגדה א"כ אין כאן סילוק כלל מהשתיה שכל זמן
אמירת ההגדה שייכת לשתיה, והמצוה להגדה עם השתיה היא, וכל התקנה בעלמא של זמן
שיעור עיכול אינו אלא בשותה להנאה שאחרי שיעור זה במלה הנאתו, אבל בשותה לכוס של מצוה
כהנ"ל לא תיקנו שיעור עיכול כהנ"ל רק תלוי בהיסח הדעת.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזֶּה, אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַתְּנָפִין:

ושוּתָהּ בְּהַסִּיכַת שְׂמַאל דְּרַךְ חִירוֹת לַפְחוֹת רוּב כּוּם אִפִּילוּ בְּכוּם גְּדוּלָה
וְלֹא חוּשֵׁשׁ מִשׁוּם שְׁנִמְר טַעְמוּ אַע"פ שְׁעִמְד מַגּוּלָה זְמַן רַב"ב

אומרים יחד בקול

רְחֻצָּה

נוטלים ידים בברכה לסעודת פת ואומרים:

הֲרִינִי מִקְשָׁר עֲצָמֵי בְּנִמְלִילַת יָדַיִם וּבְאַכִּילַת מִצָּה וּמְרוּר לְכָל
הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתִים שְׁבִדוּרְנוּ וּלְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתִים שְׁוֹכְנֵי
עַפְרָה קְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה וּבְפֶרֶט לְרַבְּנֵי הַקְּדוּשׁ צְדִיק יִסוּד
עוֹלָם נַחַל נִבְעֵי מְקוֹר הַכְּמָה רַבְּנֵי נַחְמָן בֶּן פִּיגָא זִי"ע אָמֵן.

הֲרִינִי מוּבָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוֹת אֲכִילַת מִצָּה.
לְשֵׁם יְחִוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ
בְּדַחִילוֹ וּרְחִימוּ לְיַחַד שְׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוּדָא

¹⁰ עיין בסומן ערב בדין ויין לקדוש, שיין מגולה אין לקחת אע"פ שאין חשש נחשים, משום הקריבהו
נא לפחתך. וכתב המשנה ברורה דווקא בזמן ממושך שנמר טעמו קצת. ועיין קצות השלחן שאם
זה הטעם, א"כ מדוע לא חששו לזה בכום שניה של ליל הסדר שמוזג ונשאר גלוי בכום כל זמן
אמירת ההגדה לפעמים ג' וד' שעות. ויש לדחות דהכא צריך לכום ואין ללמוד למקום שהשאירו
גלוי לחינם. ועי"ש בהנהגה הקשו עליו הרי כיון שהטעם שנמר טעמו אין לחלק בסוכת השחוי. ותייצו
שמא ס"ל שכיון שכתהילת מצותו הוא ראוי תו אין להקפיד. (קובץ תורני פסח תשסו הערות הרש"ז אויירבך
מהליכות שלמה ליל הסדר)

שְׁלִיִם עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל.

וַיְהִי נָעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה
עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הַעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יְדָיִם:

אומרים יחד בקול

מוֹצֵיא מִצָּה

אוּחוּז הַג' מִצּוֹת^{מב} וּמְבָרֵךְ הַמוֹצֵיא^{מב}

^{מב} עֵינֵינוּ מַעֲדֵנִי אֲשֶׁר פֶּסַח סַט – לַיִל הַסֹּדֵר שַׁחַל כְּלִיל שַׁבַּת קֹדֶשׁ מְדוּעַ לֹא גָזְרוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה שְׂמֵא
יַעֲבִירֵנוּ ד' אַמּוֹת כְּמוֹ שֶׁגִּזְרוּ עַל לֹלֶב.

עוֹד שֵׁם מִצָּה שְׂאִינָה רְאוּיָה ל' יָמִים הָאֵם יוֹצֵא בַּה חוֹבֶת מִצָּה מִכּוּאָר בְּפִסְחִים לַח: דְּבַעֲיָנָן רְאוּי
ל' יָמִים וַיֵּשׁ לְהַקְשׁוֹת מִקְדוּשֵׁינוּ לַח. כְּשֶׁבָאוּ לָאָרֶץ לֹא אֲכָלוּ מִצָּה מִשּׁוּם חֲדָשׁ וְהַקְשׁוּ הַתּוֹס' שִׁידַחַה
עֲשֵׂה דַאֲבִילָה לֹא תַעֲשֶׂה דְחֲדָשׁ. וְקִשָּׂה עַל קוּשִׁיִּתָּם בְּשֶׁלְמָא כּוּזִית רְאִשׁוֹן אֲבַל אַח"כ אִסּוּר וְא"כ גַּם
חֲכִזִּית הַרְאִשׁוֹן אִינוּ רְאוּי לְשַׁבְעָה.

^{מב} בְּרִכַּת הַמוֹצֵיא הִיא בְּרִכַּת הַנְּהַנִּין וְצ"ע כִּיּוֹן שְׂאִכִּילַת מִצָּה הִיא מִצּוּוָה וְגִזְרֵת מֶלֶךְ קִימַל"ן דְּמִצּוּוֹת
לֹא לְהַנְאִיחַ נִתְּנָה וְכֹתֵב הַרְשָׁב"א (נְדָרִים סו) אֲפִילוּ כְּשֶׁלְמַעֲשֵׂה יֵשׁ לוֹ הַנְּאִית הַגּוֹף בְּעִשְׂיַת הַמִּצּוּוָה
(מִרְפְּאִי"ג)

בְּסֹפֶר מַעֲדֵנִי אֲשֶׁר פֶּסַח עַמִּי צוּ דֵן הָאֵם הַשּׁוֹכַח לְבָרֵךְ הַמוֹצֵיא לֹא יֵצֵא מִצּוּוֹת אֲכִילַת מִצָּה כִּיּוֹן דְּהוּי
כְּגֹזֵל.

ישומט התחתונה ומברך על אכילת מצה²⁰,
 ואוכל כזית מהעליונה וכזית מהאמצעית הפרוסה

למעשה לכוון כמות המצוה שצריך לאכול, הקל ביותר, להידור לשקול 30 גרם מצה, ובלא הידור לכתחילה אפשר 15 גרם, גם מי שקשה לו. ולכתחילה ההידור לגמור כזית בשתי דקות ובלא הידור בארבע דקות וחולה עד תשע דקות. (פסקי בית הוראה ברנדספור)

**לעיל בהכנה לסדר כתבתי באריכות סוגית השיעורים והמחלוקות
 וכאן אני מביא רק הלמעשה כמה צריך לאכול ממה שיש בשקית
 (ראה לעיל הכנה לסדר) כי יש בה את השיעור הגדול להומרא:**

כשמעשים הכזית א"צ לטחון דק אלא רק שלא יהיה ביניהם חלל, וכתב בסידור פסח כהלכתו דכיוון שרק בדאו' מחמירין הומרת הצל"ח והת"ם להכפיל שיעור ביצה כי נקטנו הביצים, וכיון שהשתי כזיתים שיש לאכול עכשיו הם רק מנהג בגלל שהן שתי ברכות ולמעשה מדאו' הייב רק כזית לכן אפשר לכתחילה לאכול רק שתי זיתים בשיעור הגר"ח נאה וביחד הם שיעור אחד של המ"ב ומסתמא זה בתנאי שאוכל אותם כאחת

עיינ מ"ב ס"ק ט' על סימן תעה שרק לאכילת מצה צריך כזית, דאין אכילה פחות מכזית, אבל המוציא מברך גם על כלשהו, אבל כיוון שנחלקו על מה מברך המוציא ועל מה מצה, על הפרוסה או השלימה, לכן לכתחילה יקח כזית לשתיהן, וא"כ אם יעשה כנ"ל, הרי אכל רק מבין שתיהן כזית גדול. אבל הרוצה להחמיר לאכול מאותה שברך עליה על אכילת מצה כזית גדול (כנ"ל שהוא ספק הפרוסה או השלימה) צריך ששתי הכזית יהיו גדולים.

לכן למעשה להומרא יכניס לפיו שני כזית גדול דהיינו 54 סמ"ק מהפרוסה 541 סמ"ק מהשלימה העליונה וילעם ולכתחילה אף יבלע כל כזית בבת אחת ואם רוצה יכול להקל קצת ולעשות כן בשיעור הזו"א דהיינו 45 סמ"ק [16 גרם] כל כזית.

²⁰ מעדני אשר פסח תשפג מקשה (בשם פמ"ג פתיחה לברכות יח ושפת אמת מגילה כא.) הרי קימ"ל (בי"א או"ח ח' בשם ירושלמי) ברכת המצוות מברכים בעמידה, ומדוע על אכילת מצה מברכים בישיבה? ותירץ בשם (פמ"ג, ואשכול סימן כג) שברכה זו דומה לברכת הנהנים. ובשם רש"י אורבך שכיון שבלילה זה מיסב דרך חירות (וכעין זה תירץ שבולי הל"ק מעם שאומרים הלל בישיבה) עוד בשם השפת אמת עפ"י יסוד הפני יהושע מגילה כא שמצוות שמקיימים בישיבה יכול לברך בישיבה. אבל השפת אמת מקשה על זה שהירושלמי נקט בסתם כל ברכת המצוות בעמידה ומניין לחלק.

במעדני אשר בא תשעג מקשה (בשם אבודרהם וערוך לגר סוכה מו.) מדוע לא מברכים שהחיינו על אכילת מצה? ותירץ בשם אבודרהם כיון שכבר אמרנו "והגיענו הלילה הזה לאכול מצה ומרור" הוא כמו שהחיינו. עוד תירץ שכבר יצר בשהחיינו שברך על הכוס בקדוש. ובשם ערוך לגר שכיון שהחג נקרא חג המצות נפטר בשהחיינו שעל החג שברל בקידוש.

ואם קשה לו יכול גם לכתחילה ששניהם יחד יהיו כהמ"ב, ויאכל שני כזית של 27 סמ"ק, דהיינו 54 סמ"ק [21 גרם]

עוד אפשר למחמירין שהביצים קטנו להקל שכזית שני ישער כהרמב"ם שליש ביצה של הגר"ח נאה 18 סמ"ק וראשון כהגר"ח נאה 27 סמ"ק וביחד הם 45 סמ"ק דהיינו שיעור החזו"א

מותר ביו"ט אפילו חל בשבת לשקול שקילה של מצוה דהיינו 20 גרם כזית של המ"ב 16 גרם לחזו"א 111 גרם לר"ח נאה

בפסקי תשובות על סימן תפו כתב שלחזו"א אפשר לשער כזית מצה כגודל כף היד בלי האגודל

ובשעת הדחק להולא אפשר להקל ולחשוב כזית שליש ביצה של החזו"א 33 סמ"ק ומסתמא יכול לאכול 36 סמ"ק יחד לשתי הכזית כנ"ל כי יש בזה כ"פ שיעור הגר"ח נאה

ואם גם זה קשה שאינו יכול לאכול השני כזית קטנים כנ"ל אפשר להקל עד 18 סמ"ק דהיינו שליש ביצה להגר"ח נאה בכדי אכילת פרס ואח"כ שוב יאכל כן לכזית השני

עוד כתבו לדקדק להוסיף מעט לשיעור כזית כי לרוב הפוסקים מה שנסאר בשינים ובין החניכיים לא מצטרף. ולכתחילה ראוי להכניס שני הכזיתים^{מ"ב} לפה, וכל כזית צריך לבלוע בבת אחת. אבל לרוב העולם זה קשה, לכן יכניס כזית בכל פעם ויבלע כולו בכ"א. ואם קשה אזי עכ"פ יאכל כל כזית תוך כדי אכילת פרס דהיינו שתי דקות וניתן להקל עד תשע דקות (מ"ב)

וכשאוכל כל כזית לבדו ראוי לאכול קודם הכזית מהשלימה דהיינו מהמוציא ואח"כ מהפרוסה דהיינו מהמצה

ראיתי מאמר יפה באצרות התורה (סיון תשמ"ה) מהרב אליעזר פולק שמוכיח בברור שכמעט כל הפוסקים סוברים שלא נתקטנו השיעורים, וכזית הוא כזית כמו של היום, וגם החזו"א רק להומרא נקט, אבל להתחייב בברכה אחרונה ודאי האוכל מאכל כגודל של זית בינוני רגיל נתחייב בברכה אחרונה, וא"ת ספק ברכות להקל, הרי כנגד זה מי התיר להקל בכיטול ברכה אחרונה, אחר שרק מעט דמעט סוברים שנתקטנו השיעורים, וכתב שם שמעיקר הדין באמת יצא באכילת כזית מצה כגודל זית בינוני של היום והרצה להחמיר כחזו"א יאכל 15 גרם ומ"ב 20 והאוכל 30 גרם יצא כל החומרות ויותר מזה לא. וכתב שם שאפשר לשער כגודל קופסת גפרורים שהיא 33 סמ"ק ויוצא כל החומרות.

אבל למעשה אפילו החזו"א שהוא מרא דהומרא זו שנתקטנו השיעורים לא החמיר על עצמו אלא עד 18 סמ"ק שזה כמצה 9 גרם שזה כגודל יד בלא אגודל. וכתב שבמרור אין מקום להחמיר יותר מכזית רגיל.

^{מ"ב} עיין מעדני אשר פסח שניא בדין לכתחילה צריך לאכול שני כזיתים של המוציא ומצה בבת אחת, וקשה כיון שלכתחילה מכוונים שמהעליונה לוקח להמוציא ואמצעית למצה, הרי כזית מצה של רשות מכמל כזית של מצוה. ותיריך כיון שגם המוציא בליל הסדר חייב תורה לכן אינו מתבטל.

ועוד יותר ראיתי מאמר של המקובל הרה"ג מורגנשטיין שהחזו"א בהיי כששאלו אותו בשעת מעשה הורה להקל שכזית הוא ככף יד בלא שום אצבע. עוד הוכיח שם שגם בלא זה שיעור הגר"ה גדול משיעור החזו"א כיון שלחזו"א האווירים מצטרפים ולגר"ה נאה לא מצטרפים. עיי"ש¹⁷

¹⁷ מאמרו של המקובל הגאון מורגנשטיין - בשיטת החזו"א והגר"ה נאה בשיעור כזית במצה וישוב הסתירה בהנהגת החזו"א למעשה -

מחלוקת החזו"א והגר"ה נאה בענין צירוף האווירים לכזית

(א) הנה בענין מדידת האווירים והיינו שבמאכל שיש בו נקבים וכדו של אורז וכגון בהלחם שבימינו, צריך לדעת האם מצרפים גם האווירים הללו לשיעור הנפה של כזית, או דילמא לא, אלא צריך לדחום הלחם שלא יהיו אלו הנקבים ורק אז אפשר למדוד, כתב המשנה ברורה בסיומן ר"י (סק"א) לענין פת סופגנין שנתפח שאין לחשב האווירים לשיעור, והוא עפ"י השערי תשובה בשם הברכ"י. אבל מאידך מצינו שהמשנ"ב עצמו כתב בסיומן תפ"ו (סק"ג) דפת ספוגית משערין 'כמות שהוא' והיינו גם עם האווירים. ובשונה הלכות מביא בשם החזו"ן איש זצ"ל שדוקא את החללים הטבעיים שכפת ומיני מזונות אפשר לצרף לשיעור כזית וכדברי המשנה ברורה סימן תפ"ו (סק"ו). ובאורחות רבנו מביא ששאל הגר"י קניבסקי זצ"ל את החזו"ן איש זצ"ל בענין החללים שבעוגות, והשיב לו שהחללים והנקבים הגדולים הנראים לעין אין להכניסם לשיעור. (ועיין עוד בחזו"ן איש עוקצין סימן ג' אות ז'). ועכ"פ נמצא כי שיטת החזו"א שמצרפים האווירים. אולם שיטת הגר"ה נאה זצ"ל שאין לצרף כלל האווירים, וצריכים לדחוק ולקבץ הלחם ורק אז אפשר למדוד שיעור כזית.

נמצא כי בפועל כזית דהגר"ה נאה יותר גדול שהרי אי"א לצרף האווירים

(ב) הרי לנו מזה דאף ששיעור כזית של הגר"ה נאה הוא פחות משיעורו של החזו"ן איש, מ"מ פעמים יכול להיות שהוא יותר גדול. דהנה שיטת החזו"ן איש היא דבזמנינו נתקטנו הביצים ולכן שיעור כביצה הוא 100סמ"ק, אבל הגר"ה נאה זצ"ל בספרו שעורי תורה מכאן דנקטינן שלא נתקטנו הביצים ושיעור כביצה הוא 57.6סמ"ק. ולכן שיעור כזית של לפי שיטת החזו"ן איש הוא 50סמ"ק (שהוא חצי ביצה, ולשיטת הרמב"ם שכזית הוא שליש ביצה, שיעורו הוא 33 סמ"ק), ולפי שיטת הגר"ה נאה שיעור כזית הוא 27סמ"ק (והיינו חצי ביצה, ולשיטת הרמב"ם שכזית הוא שליש ביצה, שיעורו הוא 17.3סמ"ק). ולפי הנ"ל דשיטת הגר"ה נאה זצ"ל הוא שצריכים למעך המאכל כדי לסלק האווירים, ויצא לנו דבפועל לפעמים יכול להיות שהשיעור של הגר"ה נאה הוא יותר גדול, שהרי לפי החזו"ן איש אפשר לצרף האווירים והחללים משא"כ להגר"ה נאה, והוא פשוט.

פלא במנהג החזו"א והקה"י שבפועל הורו דכזית הוא רק כגודל כף היד

(ג) ועוד יחדוש מצינו בענין שיעור כזית של החזו"ן איש, דאמנם הרי ידוע שלפי שיטתו כזית הוא חצי מצה (מאשי"ן מצה - מצה מכונה), והמסייפלער אמר שלשה רבעי מצה, אבל למעשה היה נותן שיעור הרבה יותר קטן מזה, וכמו שאומרים שסיפר הגר"ה קניבסקי זצ"ל שהיה כמה פעמים אצל החזו"ן איש בליל הסדר, וראה שהחזו"ן איש היה נותן לכל אחד כזית מצה שהיה כגודל כף היד בלי האצבעות בלבד (ועי' באורחות רבינו ד"א עמוד קע"ד) מש"כ בענין זה). וכמו כן ידוע שכן הורה המסייפלער לאלו ששאלו אותו כמה מצה בדיוק צריכים לאכול בליל פסח, וגם הוא הראה להם כגודל כף היד ולא יותר. והרבה מגדולי האחרונים יגעו וטרחו לברר ענין זה, איך אפשר ליישב דבריהם ופסקם ששיעור ביצה הוא 50 סמ"ק, לאחר שהם בעצמם לא נהגו כן.

נראה דנקטו הקה"י והחזו"א כשיטת הגאונים דכזית אינו כחצי ביצה

(ד) ונראה דביאור הדבר פשוט מאוד. דהנה ידוע שהמחבר פסק בשו"ע (סימן תפ"ו ס"א) דשיעור כזית הוא כחצי ביצה, עיי"ש, ונראה ברור דהחזו"א והמסייפלער הלכו על פסק השלחן ערוך ופסקו כשיטת הגאונים (עי' תשובת הגאונים (הרכבי) רס"ח), וכך נהג הגר"ה מוולאז'ין כנודע, ועי' חזו"א באגרות קצ"ד, ובמכתב הקה"י

ויכווין לקיים מצות עשה שבתורה "בערב תאכלו מצות" לכווין לפמור בברכת אכילת מצה גם אכילת כורך ואפיקומן
 וראוי לאכול המצה בשמחה גדולה כי כולו קודש¹⁰ ורפואה לכל דבר ומיתוק הדין ומגרש הסמ"א

שנדפס בסוף ספר הל' תג בנה - פסח, ובאריות רבינו ה"ב עמ' ע"ה ודוק ועי' בחו"א בספרו דמביא ג"כ שיטת הגאונים, ששיעור כזית הוא כפי הזיתים שנמצאים באותו זמן, ואין צריך למדוד הכזית ביחס לכביצה, ולכן אף ששיעור 'כביצה' עצמו סברו שהוא שיעור גדול, מ"מ לענין כזית ס"ל ששיעור כזית הוא קטן בהרבה, כיון שבכזית אולינג אחר הזיתים שנמצאים באותו זמן וכנ"ל (ועי' בחו"א בספרו דג"כ מביא דברי הגאונים).

דברי הריטב"א שבשואל את הרב עצמו מותר לו להקל אפי' בדאי'

הוא דרך לעצמם ולמי ששאלם הורו כן, ולציבור החמירו דשיעור כזית הוא חצי ביצה, יש לכאר בהקדם מה דמשמע בריטב"א ביבמות (דף י"ד ד"ה ב"ש מהדרי), דמשמע שם דאף בדבר שהוא מחלוקת בדאורייתא - שהכלל הוא ספק דאורייתא לחומרא, עם כל זאת באותו התיבה עצמה ששואל עליה את הרב מותר לו להקל אף בדאורייתא, והדין דספק דאורייתא לחומרא הוא רק כשאין לפניו הרב המתיר לשאלו לו השאלה על התיבה זו. והנה דברי הריטב"א הללו כמה מחודשים, וביאר דבריו הקדלות יעקב עצמו שהוא משום דעל התיבה זו עצמה חלה ההוראה מדין ד'ובאת אל השופט אשר יהיה בימך', והוי הכרעה גמורה, ויוצאת התיבה זו מכלל הספק דאורייתא.

מח"ש לכלל הציבור החמירו החז"א והקה"י כדן ספק דאי' ורק לשואלים הקילו

הרי לנו דבר שהוא מוטל במחלוקת בין הפוסקים בדאורייתא, הרי כל זמן שלא שאלו להדיא מהרב המתיר בעצמו, צריכים להחמיר מטעם ספיקא דאורייתא לחומרא, ורק אם הורה לו ההכם בהדי' יש להקל. ולפי' מובנת מאוד הנהגת החז"א והקה"י, דמחמת שרוב כלל ישראל קיבלו עליהם כדבר פשוט פסק השלחן ערוך דכזית הוא חצי ביצה, פירסם החזון איש את שיעורו לפי הנחת המחבר, שכזית הוא חצי ביצה, ולפי' יצא לו שהוא 50 סמ"ק, אבל הוא כשלעצמו סבר דשיעור כזית הוא הרבה פחות מזה וכנ"ל, ולכן לאלו אשר שאלו אותו להדיא, הורה להם שכזית מצה הוא ככף היד ולא יותר, ועפי"ז מיושב שפיר הנהגתו.

נמצא א"ב כי נתחדש לנו בזה ב' הידושים בשיטת בשיעור כזית החז"א ביחס לשיעור הגר"א נאה: הא' כי אמנם שיעור החז"א ככזית גדול יותר, אולם ס"ל דמצרפים גם האווירים, ולפי' בפועל שיעורו קטן יותר משל הגר"א נאה, הסובר שאין מצרפים את האווירים. ב' אף שלפי החז"א נתקטנו הכיצים, מ"מ ביחס לעצמו היה סובר כשיטת הגאונים ועוד שהכזית אינו כחצי ולא כשליש ביצה, אלא כזית הוא שיעור בפנ"ע, ואותו מודדים לפי הכיצים של אותו הזמן, ולכן לעצמו וכן לשואלים היה מורה ליקח כשיעור כף היד ותו לא.

¹⁰ עיין שיה שרפי קדש ה"ב נא רבנו תפס והחזיק פעם במצה בפסח, ואמר: כשואוהים מצה ביד אוהוים אלקות ביד. "אז מהאלט מצה אין דער האנט האלט מען גאט אין דער האנט".

ושמעתי מהרב ברנר שמע מרבי לוי יצחק זצ"ל שהמצה שאחו רבינו אז לא היתה מצה שמורה. ונ"ל דמשמע שאע"פ שצריכים לנו להדר אחר שמורה ומשעת הקצירה עדיף כמבואר במ"ב, אבל האלקות שבמצה לא תלויה בזה, וקשה לעמוד ממש על הכוונה, כי אפשר שברוח קדשו ראה שהיא כשרה, ויש לפלפל בזה, אבל בפשטות דעת רבינו לא לחפש חומרות, אבל גם לא לחפש להקל. כי לא בכוחו יגבר איש אלא בהשתדלות תמימה ובעיקר בתפילה שיהיו המצות ללא חשש חמץ ויהיו כלי לאלקותו ית'. (ובודאי לאפוקי מהאופים מצותיהם ככל ההידורים הגשמיים ובכעם ועצבנות וכיו"ב)

וכתב השל"ה הק' ראיתי מבני עליה שהיו מנשקין המצות והמרור והסוכה והכל לחיבוב מצוה ומטעם זה כתב גם המ"ז בס"י קס"ז סק"ח בשם הריקנטי שלא להאכיל מצה למי שאינו בן ברית (ובכף החיים שם קס"ז ס"ק ק"מ הביא מעשה נורא על זה כי בימי הרב משה חיים ז"ל זקנו של הבן איש חי זימן ישראל בפסח את עכו"ם א' שהיה שכנו והאכילו מצה על שלחנו ואח"כ ספר זה לפני הרב משה חיים ז"ל, ואמר לו שיזהר ממנו בזאת השנה, כי אפשר שזיוקנו נזק גדול, ויהי היום וישראל יושב ובא העכו"ם ההוא וחרבו שלופה בידו ונעשה לו נס וברח מפניו ר"ל. וכתב שם בס"ק קמ"א שאף לבהמות והיות הטמאים אסור.)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמוֹצִיא מִן הָאָרֶץ:

שומט התחתונה ומברך^מ

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ

^מ **בגמרא ובכוננות** כתבו להדגיש ה' דהמוציא. וכן בכל התורה המוציא אתכם מארץ מצרים. עיין ברכות לה. לרבי נחמיה המוציא לשון להבא כמ"ש המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים וכיון שמברך על לחם שכבר יצא מהארץ צ"ל מוציא לחם, אבל לרבנן גם המוציא הוא לשון עבר, וכן נפסק אעפ"כ שלשון זה שנוי במחלוקת, והטעם כדי שה' דהמוציא יפריד בין שני המינים של העולם ה-מוציא, שלא יתערבבו. (כמבואר בתוס' שם ובי"ו א"ה קסו). וצ"ע א"כ גם בברכת השחר מלך העולם מתיר אסורים היה צ"ל מלך העולם המתיר. (מרפאי"ג)

^מ **אע"פ שהיא** ברכת המצוות וכל ברכת המצוות בעמידה הכא לא הטריחודו לעמוד. (רבי שמאי ק"ג הובא בטעדני אשר פסח עה ולמד זאת ממה שלא הטריחודו לעמוד בהלל)

בְּמִצּוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצֵּה: מַט

מנהג אשכנז בליל הסדר לא מובלים המצה במלה
ואוכל שני כזית כזית מהעליונה וכזית מהפרוסה¹ האמצעית,

^{מט} מדוע מברכים "על אכילת מצה" ולא לאכול מצה. עיין רא"ש (פסחים א י) בשם ר"ת שעל מצוה הנעשית מיד מברך "על" אבל כשיש שיהיו כגון על שופר מברך לשמוע ב"ל". וצ"ע עיין שער הציון על סימן תעה א' שעיקר מצוות אכילת מצווה מתקיים בכורך, וא"כ כיון שיש שיהיו היה צ"ל ב"ל" לאכול מצה. (מרפא"ג)

ומעדני אשר פסח תשנא הקשה מטעם שדבר שא"א לקיים ע"י שליח מברכים בל' כמבואר בפסחים ז: ואמנם הרמב"ן והר"ן שם כתבו שצריך לברך לאכול מצה. וצ"ע מדוע מנהג העולם לברך על אכילת הלבוש סימן תעה תירץ כיון שמוציא בברכתו גם אחרים. אבל **האבני נזר** (שם) הקשה עליו שאנו נוהגים לברך כל אחד לעצמו. והחק יעקב סימן תלב תירץ כדי שלא לשנות מלשון התורה (בהעלותך פ יא) על מצות ומרורים יאכלוהו. וגם **תירוץ זה** דחה האבני נזר דמה ענין על מצות לעל אכילת. ועיי"ש **תירוץ** אליבא דראב"ע דאכילת פסח עד הצות מגזרה שווה ד"ועברת בארץ מצרים בלילה הזה" וכן בפסח כתיב "בלילה הזה". ולכאורה לפ"ז צריך לאכול את הפסח רק ברנע הצות עצמו אלא כיון שאינו זמן לכן מוכרחים לומר שהכוונה שעד הצות יהיה כבר נאכל. וכיון שזמנו נקבע על גמר אכילתו ולא על אכילתו לכן ברכתו על אכילת ולא לאכול.

² **אוכלים מהפרוסה** דייקא כי היא לחם עני בחי' אמונה דמעצמה אין לה כלום ודייקא עיי"ז היא כלי לקבל הכל. ועיין תורה נז אות ח' שאכילת מצה היא בחי' הכתוב "תמוצו והתענגתם" בחי' אכילת ענג שבת בחי' אכילה בקדושה גדולה מאד ועיי"ש על מאמר הו"ל המובא בשל"ה אין בין חמץ למצה אלא משהו שמבאר שאכילת חמץ אפילו בקדושה זה עדין רק בחי' יציאה מבחי' היה אבל לגדר אדם לא הגיע ואכילה כזו היא במעלת התענית שמבואר שם שאז המוח ניוון תהילה ואח"כ לב וככד בחי' אכילת מל"ך אבל אכילת מצה היא עוד יותר גבוהה כי מעלתה הרבה יותר מתענית כי היא בחי' גורל בחי' עתיק וזוכה על ידה לעלות לגדר אדם מדבר דהיינו שעל ידה זוכה לדיבורים קדושים דייקא וכן מבואר בתורה מוז שזוכה לאמרי שפר ע"י אכילה בדקושה דייקא והיינו המובא שפסח היינו פה סה. וכן כתב ר' צדוק בקונטרס עת האוכל (סו) – וכל ענין ליל פסח וכל קדושת הפסח הוא לקדש הדיבור ע"י האכילה שהמאכל מוון הנפש בענין שיפתח שפתיו בספור דיצימ"צ.

נמצא שאת ההגדה וחצי הסדר הראשון עשינו בבחי' תענית בחי' יציאה מגדר בחמה וכ"ש הבכורים שגם צמו עד עכשיו אבל את החצי השני ע"י אכילת מצה עולים לבחי' אדם מדבר ואז מברכים ברה"מ² וגומרים את החלל והפיוטים ושיר השירים ומספרים ביציאת מצרים כבני חורין אמיתיים שיצאו ממצרים ע"י שעוד הוסיפו ויצאו ממצר החי למדבר.

ואוכלם בהסיבה¹⁵ ובשמה¹⁶.

ואם שכח יחזור ויאכל בהסיבה¹⁷.

¹⁵ צ"ע מדוע את הלחם עוני שהוא זכר לשיעבוד שעל כן אוכל דייקא מהפרוסה, צריך לאכול בהסיבה דרך חירות.

¹⁶ עיין ראש השנה כה. כפאוהו פרסיים לאכול מצה ואכל יצא (למ"ד מצוות א"צ כוונה) ועיי"ש רש"י שאע"פ שהוא כמתעסק לגבי המצוה כיון שנהנה באכילתו ה"ל כמתעסק בעריות והלבים שחייב כיון שנהנה, שמחמת ההנאה נחשב כמו שנכוין (כמבואר בכריתות יט): אבל דעת הריטב"א דלא שייך שהנאה תחשיב כוונה אלא באיסורים. והפני יהושע לדעת הריטב"א ביאר דגם לא מסתבר שבכפאוהו נחשב נהנה ולכן גם בחלבים דווקא מתעסק חייב אבל כפאוהו פטור, (ועיין קהלות יקבב שבת סימן לה בדיון מתעסק בעריות והלבים שתמה כיצד הנאה תחשב כוונה אלא פירושו או שהיא במקום כוונה או שרק מייחסת את המעשה לעושה, כי בלא כוונה לא מתייחס אליו, לכן צ"ל גם בכפאוהו לאכול מצה לפרש"י ההנאה גם בלי כוונה מייחסת את המעשה לעושה, לכן יצא). ועיי"ש ריטב"א מדוע נקט דווקא פרסיים כי אם ב"ד כופה וודאי שיצא כי ע"י הכפיה בוודאי גמר בלבו לצאת אבל כפאוהו פרסיים יצא כיון שמצוות א"צ כוונה. ואם כוון באכילתו בפירוש שלא לשם מצווה, נחלקו בזה לריטב"א יצא להר"ן לא יצא. עוד כתב הר"ן בשם הרא"ה שדווקא שיודע שפסח היום יצא ואם לא יודע לא יצא (וכן פסק הש"ע) אבל רבינו ירוחם כתב שאע"פ שסבר שכופים אותו לאכול חמץ ובאמת היה מצה יצא. ועיין ש"ע או"ח תעה ס"ק ד' מ"ב שם שכתב אע"פ שנפסק לחלכה שמצוות צריכות כוונה כפאוהו לאכול מצה יצא כיון שנהנה ויש חולקים.

ועיין מעדני אשר פסח תשע"א דקשה הרי אין זו דרך חירות. והרי אפילו רק שכח להסב צריך לחזור ולאכול בהסבה כ"ש שכפאוהו לאכול. ותירץ הצפנת פענח לכן נקט פרסיים דייקא כיון שדרכם לאכול בהסיבה. אבל המועדים וזמנים דחה דעכ"פ כיון שמיסב בכפיה אין זה חירות. ותירץ שיצא ידי אכילה ולא אכילה בחירות ואמנם חייב לחזור לאכול בהסיבה. או שמדובר שכפאו בדברים ולא בידים לכן נחשב חירות. והגר"ש אלישיב תירץ שכמו אשה אצל בעלה כיון שאימתו עליה פטורה הכי נמי כפאו פרסיים כיון שאימתן עליו פטור מהסיבה. (עוד בזה עומקא דפרשא מודיעין גיליון שפא פסח תשע"א ע"ב

(16)

עוד עיין מעדני אשר ויקרא תשס"ו שדן בזה מצד שקדשים צריך להיות למשחה ולגדולה ובכפיה אין זה לגדולה.

¹⁷ עיין מעדני אשר פסח תשע"ו מי ששכח להסב ואז הגיע רבו האם יאכל שוב בלא הסבה כיון שאכילה קודמת בפסול או כיון שגם עתה לא יסב לא מתקן בזה כלום. ותירץ דמי למבואר בש"ע או"ח קח יא מי ששכח יעלה ויבא במנחה של ר"ה שצריך להתפלל תשלומין במעריב אע"פ שלא יאמר אז יעלה ויבוא.

עוד שואל מדוע יחזור לאכול בהסיבה הרי יכול לצאת בכורך. ובאר שכל הטעם שאנו אוכלים שתי פעמים מצה ולא פעם אחת בכורך כיון שמרור הוא דרבנן ומבטל למצה דאו"א אבל מי שכבר אכל רק בלא הסיבה עתה גם אכילת המצה שלו דרבנן ויצא במרור. ותירץ כיון שכורך שגוי במחלוקת הרי לרבנן שהוא רשות אתי מרור של כורך שהוא רשות ומבטל למצה דרבנן. עוד תירץ דאה"נ ומדובר באפיקומן כיון שכבר אכל כורך. ומעיר המעדני אשר על עצם השאלה שהיא מחלוקת ראשונים אם העושה מצוה דאו"א שלא לפי תקנת חכמים האם לא קיים כלום או שקיים רק את הדאו"א לר"ן בפסחים כה בדפי הרי"ף קיים דאו"א ולתוס' סוכה ג מ"ה דאמר לא קיים גם הדאו"א.

וצ"ע נמצא כעת אכילת המצה משום הסיבה דרבנן ושווה למרור, א"כ למה יחזור לאכול הרי יכול לצאת בכורך, אלא שהכורך נאכל אחרי שאוכל מרור לבד והוי הפסק מהברכה. (עיין בזה עומקא דפרשא מודיעין גליון שפא פסח תשעו)

מכאן עד אכילת כורך שותק שמא עיקר חיוב אכילת מצה כוננתה על אכילת הכורך¹²

דין שרויה עיין שש"ק ח"ב סט רבנו אָמר: "מי שְׁלָא הִתְהַיֵּל לְהַחְמִיר בְּפֶסַח וְאוֹכֵל שְׂרוּיָה, שְׁלָא וְחָמִירָהּ; וְמִי שֶׁבָּבַר קָבֵל עָלָיו חֲמָרָא זֶה, שְׁלָא יִפְסֵיק הַנְּהַגָּה זֶה. רַבְּנֵי עַצְמוֹ לֹא אָכַל שְׂרוּיָה¹³."

הלכות פסח מספר המדר הערוך

לרבי משה יעקב וינגרטן

לכתחילה יש לאכול שני כזיתים אחד מן השלימה ואחד מהפרוסה וכמה מעמים נאמרו בזה: א. כי צריך כזית להמוציא ולכן עוד אחד למצה. ב. נחלקו אם ברכת המוציא היא על הפרוסה ומצה על השלימה או להיפך לכן צריך לאכול כזית משניהם לצאת כל הדיעות. ג. כיוון שצריך לאכול גם כזית פת מצד שהוא יו"ט הרי אם יאכל רק כזית אחד לשניהם הוא עושה מצוות חבילות חבילות כ"כ בספר התעוררות תשובה ח"ב סס"קל (ועי"ש באריכות שדן בסוגיה הזו אם שייך כאן וכן הקושיות שעל סברא זו כאן). ד. כיוון שצריך לאכול קרבן פסח לשם מצווה ולא לשם הנאת גופו והרי אכילת כזית להמוציא הוא להנאת גופו לכן צריך לאכול עוד כזית לשם מצווה.

מי שקשה לו לאכול שני כזית מוטב שיאכל מהפרוסה שהיא לרוב הראשונים מצוות אכילת מצה ויש נוהגים לצרף משניהם לכזית

יש מחמירין שכזית הוא 27 גרם (צ"ל סמ"ק) ויש שהחמירו יותר שהוא 50 גרם ובסודר פסח כהלכתו דחה סברתם וגם כאן בהגה 32 הביא עדויות שאין לסמוך על זה

מי שלא יכול לאכול כזית נחלקו אם יש מצוה בפחות עכ"פ לא יברך וי"א שמברך על מצוות מצה במקום על אכילת מצה

*

¹² וראוי לחוש לדעת רש"י ורמב"ם שעיקר חובת אכילת מצה היא האפיקומן לכן לא ידבר עד אחר אכילתו (שער הציון תנו ס"ק ד')

¹³ עיין עיין אג"מ א"ח ח"ג סימן סד ובסוף התשובה כתב אע"פ שעיקר החשש הוא במצות עבות יש קצת חשש אולי גם במצות שלנו לכן מי שנחגו אבותיו להחמיר אם עובר למקום שאין מחמירין מותר אבל אם לא ישנה מקומו צריך לנהוג במנהג אביו ואם בני המקום מקילין רק אביו מחמיר בזה יכול להתיר כשאר נדרים

¹⁴ (אנו בכיתנו לא מחמירים בשרויה כמו החסידים אבל גם לא מובלים ממש בלה. ומשום כבוד המצה שכולה אלוקות לא מניחים מצה על השלחן שיש בו אוכל ויכולה להמאם אלא על איזה כלי מונבתה מהשלחן. ואפשר להניח אוכל על התיכת מצה ולאכול, אבל לא לטבול מצה באוכל).

לכתחילה ראוי שכל אחד מהמסובין יאכל שני כזית. אבל יש מקילין שרק הבעל הבית יאכל שנים כיוון שרק לגבי הברצת אין בציעתו חשובה אם לא אוכל כזית (הרב שטרנבוך והגרש"ז והרב אלישיב ומג"א סימן קסז ז' ובהגהות רע"א שם)

יש נוהגים שכל אחד יש לפניו שתי מצות ולצאת לחם משנה יתן להם התיכה משלו. ויש נוהגים שלפני כל בן יש ג' מצות והכנות מצטרפות לבנים וכשאינן בנים יתן ג' מצות לכל בת (הגר"מ פינשטיין)

*

למ"ב רק חולה יכול לסמוך על כזית של הרמב"ם שליש ביצה, אבל לחזו"א אפשר לסמוך לכתחילה על הרמב"ם דהיינו 33 סמ"ק. הגר"ז מבריסק הזהיר במצת מכונה וכן בטורט לשער לפי משקל ולא נפח כי האוירים לא מתחשבים ולדבריו שיעור כזית הוא מצת מכונה שלימה (ולשיטה זו משקל מצה הוא כחצי נפחה, כ"כ בפסקי תשובות)

*

סיכום שיטות כזית: המקילין 9 גרם למכונה, 11 גרם ליד, ולמחמירין לומר שקטנו הזיתים צריך להכפיל השיעור דהיינו 15-17 גרם שזה הצי מצת מכונה ורבע מצת יד ולמ"ב שכחצי ביצה כפולה היא עם הקליפה היינו 21 גרם

ויש להוסיף מעט נגד מה שנשאר בין השינים (ונ"ל שאם יש לכל אחד כזית הרי מה שמקבל מעט מהשלימה ומהפרוסה זה כנגד הנשאר בשינים)

השרוף לא מצטרף לכזית

*

(בפסקי תשובות כתב בשם החזו"א שהיה משער כזית במצת מכונה חצי מצה, ובמצת יד בגודל כף היד עם האצבעות בלי האגודל. וזה בערך רבע מצת יד רגילה ולמרור חצי מזה)

*

יש לכווין בברכה גם על האפיקומן כי יש ראשונים שסוברים שעיקר מצוות אכילת מצה היא באפיקומן

*

לצאת כל הדיעות במחלוקת האם ברכת המוציא על המצה השלימה או על הפרוסה לכן יאחו הג' מצות ויברך המוציא ויכווין או לתתונה או לאמצעיית ויניח התחתונה ויברך על מצה על העליונה ואמצעיית (שם פרק 8)

כיוון שרש"י ורשב"ם (פסחים קיט:) סוברים שעיקר ברכת על אכילת מצה קאי אכורך לכן ראוי שלא להפסיק בין הברכה לאכילת כורך

שיטת הרמב"ם לאכול המצה עם הרוסת עיין תשובות והנהגות ח"ג קלג מבאר כי מצה לחם עוני ראוי לאכלה בזכר למיט ואע"פ שכתב הב"ח שלא נהגו בזה כדאי בכזית הנוסף שאוכל למכל בהרוסת לצאת דעת הרמב"ם

*

מי שיש לו ב' כזיתים של מצה בלבד ולהבירו אין כלל, האם יוותר על אפיקומן דרבנן, כדי לזכות את הבירו במצוה דאורייתא. הנידון כיון דאיתא בשבת ד. אין אומרים הטא

כדי שיזכה חברך, ואע"פ שכל ישראל ערבים זה להי¹³. ואפילו הטא קל להצילו מעבירה חמורה לא אמרינן, כגון שירדה הפת קודם שתאפה כדי שחבירו לא יבוא לאיסור אפיה בשבת.

ובזה פסק הרב עובדיה יוסף על פי שיטת הרא"ם¹⁴ שדין ערבות היא לזכות את חברו במצוה, אבל לא כדי להצילו מעבירה ע"י הטא אפילו קל, ועל כן חייב ליתן כזית לחברו. אמנם אם הוא גרם לחבירו עיין תוס' ערובין לב: (ד"ה ולא) דבכה"ג כן אמרינן הטא וכו'.

¹³ עיין מנהגיהן כז: שדין ערבות לומדים מהפסוק ויקרא [כו לז] וכשלו איש באחיו אומרת הגמ' איש בעוון אחיו מלמד שכולן ערביין זל"ז ומוקמינן ביש בידם למהות ולא מיחו. גם עיין שבויעות לט. כיון שישאל ערביין זל"ז יכול להוציא חבירו כערב הפורע חובו של חברו (ריטב"א) ובר"ה כט סוף ע"א בעניין אע"פ שיצא מוציא ובר"ן שם שערבות הפירוש כיון שחבירו לא יצא גם הוא כאילו לא יצא.

¹⁴ רבינו אליהו מורחי בתוספותיו על הסמ"ג הלכות שופר דף נד: (הובא בשו"ת חוון עובדיה ה"א סימן מז ע"ב/תכב) מקשה על הגמ' ראש השנה לג. מתעסקים עם התנוקות ביום ר"ה שחל בשבת ללמודם איך לתקוע בשופר. נמצא שהמלמד עובר על שבות דרבנן כדי ללמד תנוקות מצוות תקיעת שופר. ומאי שנה מרדיית הפת שלא התירו לאדם כדי להצילו ממואפיה דאו' בשבת. ומחדש כנ"ל שדווקאל זכות חבירו במצוה נתחייבנו מדין ערבות אבל להציל מחטא לא נתחייבנו. והרב עובדיה יוסף מוכיח מכמה סוגיות שכן נפסק להלכה. (משיעור שפסר ו' ניסן תשמ"ו) וצ"ע דאיתא במצוות תוכחה הרבה מפרשים (עיין רמב"ן ויקרא יז יז, רמב"ם דעות פ"ז ה"ז, תיבת גומא לפמ"ג במה"ם הקרה ד' ו' בספרי החד"א טוב עין יח נז ומראית עין ע"ז יז) שהיא נובעת מדין ערבות ותוכחה היא בוודאי להציל מחטא ולא רק לזכות במצוה.

אומרים יחד בקול

מרור

אכילת מרור היום היא מצוה דרבנן, דכתיב "ואכלו את הבשר על מצות ומרורים"^ט יאכלוהו". דהיינו שהמצוה מרור מהתורה היא לאכלו עם הפסח דווקא.

מצוה מן המובחר לקחת חסה^ה רמז דהפ רחמנא עלן (כ"י בשם הסמ"ק)
והחסה תחילתה מתוק וסופה מר כמו השיעבוד שתחילתו בפה רך וסופו קשה (מעמי המנהגים)
ולחקדים תרופה למכה צריך להביא חרוסת^ה למרור

^ט פסחים דף קכ. אמר רבא מצוה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ומאי שנא מרור דכתיב על מצות ומרורים בזמן דאיכא פסח יש מרור ובזמן דליכא פסח ליכא מרור מצוה נמי הא כתיב על מצות ומרורים מצוה מיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצות ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן וכו' והלכה כרבא (רמב"ם המין ומצה ז יב)

^פ ש"ע סימן תענ סעיף ה' אלו ירקות שיוצאים בהם ידי הובתו (מדרבנן דאכילת מרור כשאין פסח היא דרבנן מ"ב) חזרת חסה, עולשין, תמכא חריין, הרחיבנא (פירוש מיני עשבים מרים), מרור מין עשב מר מאד; ויוצאים בעלין שלהם ובקלקון, אבל לא בשורש, אלא שבקלין אין יוצאין אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים, אבל לא כבושים ולא שלוקים בישול רב ולא מבושלים; וכולם מצטרפים לכזית, שהוא השיעור שלהם, ועיקר המצוה בחזרת זכר לשיעבוד מצרים שהיה תחילתו רך וסופו קשה. ואם אין לו חזרת, יהזור אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים. הגה: ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה עיין בה"ל ונדאה שלא יוצא בה או שאר ירק מר שיש לו חסני סימני מרור שראוי לאכילה ויש לו שרף וצבעו אינו ירוק מאד (אגור). וחרוסת יעשה עב, זכר לטיט, ואח"כ נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם, (טור). ועושין החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל (תוספות פ' ע"פ) כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים; ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט (טור).

חמישה מיני מרור דייקא אולי בחי' מנצפך בחי' דין.

^{סא} ועיין פסחים דף קמז. משנה אף על פי שאין חרוסת מצוה: גמ'— ואי לא מצוה משום מאי מייית לה? אמר רבי אמי משום קפא (פלש"י— ע"פ החזרת יס נו ארס). אמר רב אסי קפא דחסא רפואתה חמא— צנון, וכו'... אדהכי והכי נימא הכי: קפא קפא דכירנא לך ולשב בנתיק ולתמני כלתך;

משנה— רבי אלעזר ברבי צדוק אומר (התוספת היל) מצוה וכו': גמ'— מאי מצוה רבי לוי אומר זכר לתפוח ורבי יוחנן אומר זכר לטיט אמר אביי הלכך צריך לקהוייה ע"י יין ותפוחים וצריך לסמוכיה לעשותו סמוך ועב, לקהוייה זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט תניא כוותיה דרבי יוחנן תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט אמר רבי אלעזר ברבי צדוק כך היו אומרים תגרי הרך שכירושלים בזו וטלו לכם תבלין למצוה:

עיין טור סימן תעה— כתב רב עמרם ויברך המוציא ויטבל בחרוסת ויאכל וכ"כ הרמב"ם ז"ל ואינו יודע מיבול זה בחרוסת למה אי משום מצוה שאין בה מלח וצריך בשש למבל במלח וכן הוא לשון הירושלמי ומימיש ליה במלחא ועוד הקשה בעל המנהג לדבריהם שמצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט והאיך יתחברו זה עם זה ועוד מצוה דאורייתא וחרוסת דרבנן ואתי חרוסת דרבנן ומכטל מצוה דאורייתא:

ועיי'ש הב"ח שכתב שהרמב"ם פ"ז ה"א פסק שחרוסת מצוה כרבי צדוק, ורבי צדוק שאמר מצוה למאי נפקא מינה, הרי גם הוא סובר שלא מברכים עליה, אלא כוונתו לומר שכיוון שהיא מצוה זכר

מעם שנקראת הרוסת מלשון חרסין זכר ללכנים שהיו מועשה חרסין [מרדכי בשם הירושלמי]

יקח **כזית מרור** וישקענו **כולו** בהרוסת (לבטל ארם הקפא²² שבשרף החזרת) ולא ישהנו בתוכו שלא יתבטל מעם מרירתו ומטעם זה צריך לנער ההרוסת מעליו, ויברך על אכילת מרור, ויאכלנו בלא הסיבה (ש"ע סימן תעה ס"א).

והמ"ב כתב שיש נוהגים (פ"ה) שא"צ לשקע כולו דאינו אלא זכר לתפוח.²³

ראוי שלא לערב חסה עם חרין למרור. דאפילו בזמן חז"ל שידעו היטב כל מין מה הוא, חששו שמעם אחד מבטל הכירו, כ"ש היום שאין אנו בטוחים בשום מין שהוא המין המבואר בגמ' שכשר למרור, אלא מצד מסורת.

אוכל כזית מרור (לכתחילה יקח העלים דהיינו מה שחויץ לקרקע בשעת הגידול ולא הגזע)

למיט לכן מביאין אותה לאכלה עם המצה ולא רק בשביל הקפא, ומה שהקשה בעל המנהיג, מתריך הב"ח שאפ"ל דכוונתנו להורות במיבול זה שהוציאנו מעבדות דהיינו מטיט שהחרוסת זכר לו, לחירות שהמצה זכר לו. וכשמטבלין בו את המרור כוונתנו בענין אחר להורות המרירות שמיררו אותנו בעבודת המיט. ומה שהקשה דאתי הרוסת ומבטל למצה, י"ל שאינו מטביל כ"כ שיבטל מעם מצה אלא ינער ההרוסת ממנו, וכתב שכן נראה לפסוק כמו הגאונים אבל לא נהגו כן.

(מה שכתב דמשמע מדבריו שהבין שמעם ההרוסת מבטל מעם המצה צ"ע עיין לקמן לגבי כורך בסוגיא שם מבואר שלא הטעם מבטל מעם, אלא שאכילת הרשות מהסרת בשלימות אכילת המצה, וא"כ אפילו מעט הרוסת פוגמת בשלימות אכילת המצה. ואולי לכן באמת לא נהגו לטבול.) ואח"כ ראיתי שהיא מהלוקת ראשונים ונראה דנקמינן כהרמב"ן והר"ן דלא משום ביטול מעם אלא משום ביטול שלימות המיצה.

²² **כנ"ל עפ"י פסחים קטו**. כך פרשב"ם, אבל רבנו הננאל בשם תוספתא פירש קפא – תולעת שיש בהסא ומזיק לאכלה חיה. ואינה אסורה משום שרץ כדתניא בתרומות הקפא שבירק וכו' מותרין. אבל יש אמוראים הסוברים שקפא אסורה, ולדעתם פרשו התוס' שכיון שאינה מוציאה כל כך ע"כ אע"פ שהושישים לספק היוק לא הושישים לספק איסור. והקשה המרפסין איגרי כיצד מותר להרוג תולעת כיו"ט. דמבואר בכיור הלכה (שמו ט' ד"ה להרגה) שגם תולעת הנולד מהפרי היא פרה ורבה ואסור להרגה. ובמעדני אשר פסח תשפא הקשה מדוע בפסח הושישין להיוק הקפא מה שלא הושישין כל השנה כשאוכלים חסה, ועוד הרי ליל זה שמור מן המזיקין? ותירץ בשם לקט היושר שהוא חשש רחוק והושישין רק לצורך מצווה. ובמכתבים פרשת שמיני תרצו עפ"י הכלל שככל שהזמן מקודש יותר כך יותר אורבים המזיקין לאדם.

²³ **פסחים דף קטו**. – אמר רבי אלעזר אמר רב אישעיא כל שטיבולו במשקה אחד משבעה המכשירים לטומאה צריך נטילת ידים. אמר רב פפא שמע מינא האי חסא [דף קטו:] צריך לשקועיה את כולה בהרוסת משום קפא ארם שבשרף של החזרת ור"ה פירש תולעת דאי סלקא דעתך לא צריך לשקועיה את כולה אלא רק מעט ממנה נטילת ידים למה לי הא לא נגעו ידיו במשקה. ודוחה הגמ' ודילמא לעולם אימא לך לא צריך לשקועיה וקפא מריחא מוית, אלא למה לי נטילת ידים, דילמא משקעו ליה ואמר רב פפא לא נישתי אניש מרור בהרוסת דילמא אגב הלייה דתבלין מבטיל ליה למרוריה ובעינן מעם מרור וליכא.

בפשיטות מושמע שנדחה רב פפא ולא צריך לשקועיה כולו ועיין ב"י שאמנם לכן השמיטוהו הרא"ש ור"ף ורמב"ם אבל הרוקח ומרדכי והמור פסקו כרב פפא ועיין חידושי הגהות שכתב דכיון שנדחה ר"פ רק בדילמא, לא שבקינן מילתיה שנאמר בפשיטות מכה דילמא. ואע"פ שדרכו של המחבר לפסוק אפילו רק כשנים מהג' פוסקים הנ"ל כאן פסק כהמור.

ושיעורו 27 סמ"ק בדברבנן מקילין כהגר"ח נאה ובשעת הדחק אפשר להקל עוד כהרמב"ם שכזית שליש ביצה 18 סמ"ק, אבל לכתחילה לא יעשה כן כמו"ש המ"ב סימן תפו דכיוון שמברך על אכילת מרור בעינן דבר חשוב.

הַיְיִנוּ מוֹכְנִין וּמְזַמְּנִין לְקַיֵּם מִצְוֹת סֵד אֲכִילַת מָרוֹר.
 לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ בְּדַחֲלוֹ
 וְרַחֲמוּ לַיְיִחַד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים עַל יְיָ
 הַהוּא טָמִיר וְנַעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְיְהִי נַעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנְנָה עֲלֵינוּ
 וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ בּוֹנְנָהוּ.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזֶּה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
 הַעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
 וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר:

ואוכל בלא הסיבה

30 גרם או 25 גרם ומי שקשה לו 15 גרם (פסקי בית הוראה ברנדסופר)

כזית מרור שאוכלים בפסח מסוגל לפרנסה (ספר המידות ממון אות לה)

^ט שמות פרק יב (ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלִילָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצְוֹת עַל מִרְרִים יֵאָכְלֶהוּ: כשיש פסח אזי המרור חיובו מהתורה לאכלו עם הפסח אבל היום מצוותו דרבנן

אומרים יחד בקול

פּוֹרֵךְ

כורך בזית מרור בכזית מהמצצה¹⁰ השלישית¹¹
ותחילה יטבול המרור בהרוסת¹² וינער

כזית לכתחילה 27 סמ"ק וכיוון שאינו מברך עליו אפשר להקל כשליש ביצה 18
סמ"ק ועוד שי"א שמרור דכורך א"צ שיעור כלל

ואע"פ שיש חוששין דהוי הפסק בין ברכת המוציא וברכת מרור יאמר:

זָכַר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלָּל. כִּן עָשָׂה הֵלֵל. בְּזִמְנֵי
שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם כִּי הָיָה כּוֹרֵךְ פֶּסַח¹³
מִצָּה וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקָיָם מֵה

¹⁰ מרוע עיקר המצצה "מצות על מרורים"? ראיתי בשם השפת אמת (שבת הגדול תרנ"ד) כי יש לשבח על הגלות כמו על הגאולה. ונ"ל עפ"י תורה נו שהדעת היה בגלות, ויצא בגאולה. והדעת היא חסדים וגבורות, כמבואר בתורה ד' שדעת היא "בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר", לכן מרור ומצה שהם בחי' גלות וגאולה, שרומזים לדין וחסד, צריך לכרוך יחד, שזה דייקא המלמד על שיצא הדעת מהגלות.

¹¹ עיין ש"ע סימן תעה א' וז"ל ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בהרוסת כהלל שקיים בזה מצות מרור וטבל בהרוסת. הגה: ויש אומרים דאין לטובלו, וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין. כיוון שכבר יצא מצוות הרוסת ומשום קפא אין לחוש כי כורכו במצה (מ"ב)

¹² כדעת המחבר בש"ע ואע"פ שהרמ"א כתב שלא נהגו לטבול פסקו האחרונים שהעיקר כהמחבר.

¹³ יש גורסים פסח מצה ומרור (מ"ז) ובש"ע הרב כתב שהמוכיר פסח לא הפסיד. אבל כרוך ההגדות נמחק תיבת פסח, כדעת הסוברים שגם הילל שחי בזמן שהבית היה קיים לא היה כורך הפסח עם המצה ומרור, או כדעת הסוברים שאפילו אם הוא היה כרכן, אנו כיון שאין לנו פסח לא שייך להזכירו מחשש שמא יבוא לקחת צלי ולכרכו עם המצה ומרור, שזה נראה כאוכל קדשים בחיין. ובהגדת אור זורח כתוב [פסח] בסוגרים.

שְׁנַאמֶר (במדבר ט' י"א) עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֵהוּ:

ואוכל בהסיכה

30 גרם מצה 301 גרם מרור. או 15 גרם מצה ו16 גרם מרור. (פסקי בית הוראה ברנדסופר)

מעם שאנו נוהגים תחילה לאכול מצה ומרור לחוד, דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא²

¹ ראייתי מקשים בשם רבי שלום מבעלזא למה נקט פסוק המדבר מפסח שני ולא נקט הפסוק בשמות (יב ח) "צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו" המדבר בפסח ראשון. אמנם יש הגדות שגרסו את הפסוק בפסח ראשון ויש שגרסו את שני הפסוקים אבל רוב ההגדות כגרסתינו.

עיין בשמות (יב ח) ה"ל "ואכלו את הבשר וכו' צלי אש ומצות על מרורים וכו'" משמע צלי לחוד ומצות לחוד. ואילו בכמדבר (ט' י"א) ה"ל "הַדָּשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבַּעָה יָעֵשׂר יוֹם בֵּין הָעַרְפִּים יַעֲשֶׂה אֹתוֹ עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֵהוּ מִשְׁמַע שְׂכַרְכּוֹ שְׁלֹשָׁתָם בְּיָחַד. וראיתי בהגדת אמרי שפר (לרבי נפתלי ברלין) שכתב לחלק בין פסח מצרים לפסח דורות, ולפ"ז מובן למה נקטה ההגדה פסוק מפסח שני דייקא כיון שהוא פסח דורות.

קושיית הרבי מבעלזא דלעיל תירץ בנו רבי יהושע, שעכשיו אנו כבר רואים שבליל הסדר הזה לא יבנה הבית, לכן אנו נוקטים פסוק המדבר מפסח שני בתקוה שלא נצטרך לחכות עד שנה הבאה אלא בעוד חודש כבר נזכה לאכול הפסח על מצות ומרורים.

והקשו עליו ממסכים זו. מפורש שם שציבור לא נדחה לפסח שני. ותיצרו שבירושלמי רבי יהודה אומר ציבור עושים פסח שני. וצ"ע לכאורה א"צ לירושלמי הרי גם בבבלי מבואר שלא נדחין כי יכולים להקריב בטומאה אבל בנידון שלנו שאין בית הרי גם ציבור נדחה. אבל צ"ע הרי מי שהיה קמן והגדיל פסח מפסח שני, שעל כן לגבי פסח שני נקטו לשון נדחין דייקא, לומר שהיה אפשר ורק בגלל טומאתו נדחה. א"כ אולי הכי נמי כיון שלא היה בית בפסח ראשון אין חיוב לעשות פסח שני.

² עיין פסחים דף קטז. אמר רבינא אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן הכי אמר הלל האמורא משמיה דגמרא לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא ואפילו למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו הני מילי דאורייתא בדאורייתא או דרבנן בדרבנן אבל דאורייתא ודרבנן אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא.

מאן תנא דשמעת ליה מצות אין מבטלות זו את זו, הלל היא, דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו.

אמר רבי יוחנן חולקין עליו חביריו על הלל דתניא יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו.

מתקוף לה רב אשי אי הכי מאי אפילו? אלא אמר רב אשי האי תנא הכי קתני יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן, תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו,

אומרים יחד בקול

שִׁלְחַן עֲזֵרָךְ

כתב הרמ"א דלכתחילה הסעודה כולה צריך לאכול בהסיבה דרך חירות, ובליקוטי מהר"ה הביא שהפר"ח והכלבו הלכו על הרמ"א וכתבו שאינו אלא למצוה מן המזבח, ובספר ויגד משה כתב שבזמנינו שאין רגילים להסב נהגים שאין יושבים בסעודה בהסיבה, לפי שיש בזה מורה והסיבה לחירות ותענוג ניתנה, אבל הב"ח בסימן תע"ב (ד"ה השמש) הביא בשם המהר"ל מפראג דמ"מ גם בסעודה בעת אכילת מצה לכתחילה יסב, דכל האכילה של המצה אפי' אוכל הרבה הכל היא מצוה אחת, ויותר טוב שיהיה כל אכילתו במצוה של הסיבה.

צריך לסיים הסעודה בזמן שיוכל לסיים ההלל לפני הצות ולפחות האפיקומן שהוא זכר לפסח הנאכל עד הצות כמבואר בש"ע (אור"ח תע"א)

ועיין לקמן עיצת האבני נור איזה תנאי לומר כדי להמשיך לאכול אחרי הצות

כל ענין ליל פסח וכל קדושת הפסח הוא לקדש הדיבור ע"י האכילה, שהמאכל מזון הנפש בענין שיפתח שפתיו בספור דיציאת מצרים. (ר' צדוק קונטרס עת האוכל אות [טז] ד"ה פבול)

אף שיוצא באכילת כזית מצה, מ"מ בכל מצה שאוכל בליל פסח מקיים מצוה שו"ת עמק השאלה סי' נ"ג הוכיח בראיות ברורות מדברי הראשונים בשם הרב בנציון אבא שאול (מסביב לשלחן פסח תשס"ב) שאמר שמצוה להרבות באכילת מצה בליל הסדר, וכן הובא בשו"ת עמק שאאלה. והקשה

השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה והסא בהדי הדדי בלא ברכה זכר למקדש כהלל. ע"כ לשון הגמ'. נמצא אע"פ שלפי רב אשי שהלל והבריו לא נחלקו כלל, אבל כיון שלפי רבי יוחנן נחלקו, אנו חוששין שמרור דרבנן מבטל למצה דא"י. לכן אנו אוכלים תחילה מצה דא"י לבדה.

וטעם שאח"כ גם את המרור דרבנן אנו אוכלים לבדו, כיון שאם נאכל אותו בכריכה כהלל, שוב אתי מצה שכבר יצאנו חובת אכילתה, ותבטל מצוה דרבנן של מרור, לכן אנו אוכלים מצה לבד ומרור לבד ואח"כ כורך כהלל. ועיי"ש תוס' שהלל בזמן הזה היה אוכל מצה לבד ואח"כ כורך מצה ומרור, כי אצלו הכריכה מצוה דרבנן, אבל אנו חוששין שאין מצוה בכריכה, ולכן שמא תבטל אכילת המצה מצות מרור כיון שכבר יצאנו חובת מצה.

זה הכלל כששתיהן באותה דרגה אינן מבטלות זו את זו כי כל אחת חשובה כחברתה, אבל דרבנן כלפי דא"י אינה מצוה כלל, והדין הוא שאכילה של מצוה צריכה להיות באופן שכל אכילתו באיכות ובכמות הוא אוכל לשם מצוה, אבל אם ביהד אוכל גם אכילת רשות אזי חסר באכילת המצוה (הרב יצחק וינברג כף החיים)

ומביא שם בשם שו"ת רבי שלמה בן רבי עקיבא איגר עיצה למי שהרופאים אסרו עליו לאכול יותר מכזית אחד של מרור, שיוכל לאכול אותו בסוף הסעודה עם האפיקומן שגם הוא מצוה דרבנן ויקיים אז כורך כהלל באפיקומן ומרור.

הרב אלהנן פריץ הרי ממעט ע"ז במצות סיפור יציאת מצרים דאין משיחין בשעת סעודה ותריץ שאכילת מצה היא גם חלק מהסיפור^{ע"ז}.

בהגדה אור זורח כתב ואה"כ אוכלים מעדנים ושותים ממתקים ככרכת ה' אשר נתן לו. וראוי להזהר שלא ימלא כרסו בעת הסעודה, כי מילוי הכרם זני בישראל הוא, שלא יוכל לאכול מצת אפיקומן לתיאבון.

נראה שעתה כשאנו אוכלים ומסיבים דרך הרות היא העת לדון כיצד החיוב לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. מה היה אז ומדוע רק לכל היותר רק המישיית מהעם וכו' לצאת ממצרים? והאם היינו עומדים בנסיון הזה היום.

בפסחים קטז: אמר רבא וצריך שיאמר (דברים ו' כג) ואותנו הוציא ממש. ובהגדה אנו אומרים בכל דור ודור חיב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. משמע לי ממש שאין הכוונה רק לראות עצמו אלא ממש להרגיש (וכמו שכתב ההפ"ץ הי"ט עה"ת פרשת בא)

עכשיו (תשפ"ו) לפני 3338 שנים ב' אלפים תמה לבריאה היה זמן נורא אחד גיסא ריח החירות והנצחון, ומאידך אין בית שאין בו מת ואין אחד שלא יושב שבעה או עתה קם מהשבעה על קרובו שלא רצה לצאת ממצרים, והלב משונע מתערובת השמחה והעצבות שבו, מדובר לכל הפחות על ארבע המשייות מעם ישראל שעברו אתנו את השיעבוד שנים רבות והלקם מהמשפחה שלנו, וזה אומר שמכל המישה יהודים רק אחד חי. ובפשטות נשאר מיליוני יתומים ואלמנות נשים צדקניות, איך אפשר לשמוח בכזו מציאות נוראה שא"ל לעכל כלל. ועם האחריות שצריך עכשיו לדאוג להם כמה שעות לפני שיוצאים עשרים מליון אנשים נשים ומג' כולם עם רכוש עצום שלקחו עמם ממצרים, למדבר שממה ונחש שרף ועקרב בגודל עצום ומפחיד. (ראה דעת גאון המובא בשיטה מקובצת ב"ק פג. שמיישב הגרסא שם שאין השכינה שורה אלא על עשרים מליון מבני ישראל, מוכרח שלא יצאו ממצרים פחות מזה)

רש"י (שמות י' כב) בשם מדרש (ב"ר יד ג) אומר שבימי החושך מתו כל הרשעים שלא רצו לצאת ממצרים. זה נורא לומר על ארבע המשייות מבני ישראל אחרי שמונים שנה של עבודת פרך ומיתות משונות ועינויים קשים, לומר עליהם כך בפשטות שהם רשעים, וזהו בזה מתורץ הכל, ואפשר להמשיך הלאה?

למה הם לא רצו לצאת? על מי סמכו הצדיקים שכן יצאו??

על משה המצרי שגדל בבית פרעה וארבעים שנה היה מלך כוש ויום אחד מגיע ומודיע שהוא הגואל ועושה מופתים הכל טוב ויפה, אבל לא בארץ מצרים שכל ילד יודע לעשות קסמים וכשופים. ואם משה חכם יותר, האם אפשר לסמוך אפילו על הגבור הכי גדול בעולם אפילו בגובה המש מטר, ולהאמין לו שיש בכוחו להוציא עשרים מליון בני אדם ממצרים הסגורה ומסוגרת ע"ז כישוף עד שמעולם שום עבד לא הצליח לברוח ממנה (עיי' שפתי כהן שמות א' יג כיצד היתה מסוגרת בכישוף. ועיי' שם יז יג) כיצד שבט אפרים יצא. ולהאמין שכוחו לספק צרכיהם במדבר? על מה אתה סומך?

אולי להפך אנו שהפקרנו את משפחתנו לצאת למקום סכנה נוראה בגלל המנהיג הכריזמטי שהצליח לכשף אותנו? והם הנורמלים בני אדם אחראים בעלי ישוב הדעת וכו'. הרי גם אלה שיצאו היו מלאים בפחד כמו"ש (שמות יד יב) הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר הו'ל מ'נו ונעבדך את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים מ'תנו מ'דך:

^{ע"ז} לעיל **הכאנו** דעת החת"ם שמאריכים בהגדה כדי לאכול הסעודה בחפזון וכו' לז'אכלתם אותו בחפזון" דכתיב בפסח מצרים.

ובפרט שלא מדובר במשה רבנו איש האלקים וקדש וקדשים שאנו יודעים היום, אלא על "זה משה האיש" שהיה חשוד על כל העבירות הממורות ביותר. ראה סנהדרין קי. שהשדוהו באשת איש. ובמועד קטן יח: עה"פ "ויקנאו למשה במחנה" שהשדוהו בעריות עד כדי שכל אחד מישראל קינא לאשתו שלא תתייחד עמו. והשדוהו שהוא גנב מתרומת המשכן. עיין קדושין לג: הביטו אחרי משה ואמרו כמה עבים שוקיו וצווארו שמן הכל משלנו. זה לא התחיל במדבר, זה היה תמיד, עוד במצרים חשדו בו, על כן לא רצו לצאת ממצרים. עיין רמב"ם יסודי התורה פ"ח ה"א שעל כן בני ישראל לא האמינו במשה בזכות האותות שעשה, אלא רק במעמד הר סיני האמינו בו. וראה גם רמיהו (ב') שהקב"ה משבח את ישראל וזכרתי לך חסד נעוירך לכתך אחרי למדבר, משמע שהיה נסיון גדול. וראה משכיל לדוד (שמות יב ו) שגם האמינים שלא מתו בימי החשך רבים מהם לא מלו ולא עשו פסח והקב"ה ברחמיו עשה להם נסים כדי להביאם לכך. ועיין ילקוט שמעוני בשלה רסח שהמצרים אמרו לישראל אם לא תמולו נקל העבודה מעליכם. ומסתמא רבים לא עמדו בנסיון, ורובם גם עי"ז נפלו מהאמונה בגאולה ברבות השנים.

א"כ מה הכוונה לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים? האם להראות עצמו משוגע מסונור ממה רבנו בלא שום הגיון?

ואם תאמר הרי ראינו בחוש שנה שלימה נסים נוראים שעשה משה במצרים, ואיך מדינה שלימה מפחדת ממנו פחד מות, ואיך בגללו הפסיקו להציק לנו. האם זה לא מספיק!!

א"כ אשאל אותך שאלה תמימה, אם באמת הניסים עושים עליך רושם כזה גדול, עד שאתה מוכן ללכת בעינים עצומות, כפשוטו בעינים עצומות ממש!! אחרי בן אדם שגדולו ישראל חושדים בו בעבירות הממורות כל כך. עיין דברי יואל חלק ה' פרשת קרח דף מו שכתב – ועובדא ידענא שאאי"ז הייטב לב זל"ה"ה שמע מזקינו הישמח משה זל"ה"ה, שאמר לו שהוא נתגלגל בעוה"ז פעם השלישית, פעם אחת היה כדור המדבר, ואמר שכל ראשי סנהדראות עמדו בשיטתו של קרח, ורק ההמון עם היה עם משה רבינו.

הנה לא מוזמן ראינו ניסים ששום חוקר לא הצליח להסביר כיצד יתכן מוצ"ש ו' ניסן תשפד מאות מילים שכל אחד מאות ק"ג חומר נפץ שבכוחו להרוס כמה בנינים נשלחו מאירן למקומות רבים בארץ ואפילו יהודי אחד לא נפגע. ואם לא מספיק טוב אותו דבר חוזר על עצמו סמוך לראש השנה תשפה, היתכן היום שכל נם מיד כולם יודעים עליו כל מעשה קטן בקצה העולם מיד מתועד בכל כלי התקשורת וההברותיות ורבים ראו כיצד הם יוצאים מאירן וכיצד מגיעים לישראל והקב"ה מכוון אותם לשטח פתוח כאלו כל ישראל היא שטח פתוח. ועתה בשנת תשפו כבר כמה שבועות בכל יום מילים ובנינים גלויים אין כמעט נפגעים. וכל זה מלבד שבכל יום כמעט מתפרסם פיגוע שלא צלח להם בכל מיני ניסים משונים. האמנם אתה מרגיש מכה הניסים האלה חיוק אמונה כל כך עד כדי לילך אם משפחתך אחרי מי שאומרים עליו שעל ידו ה' עשה כל זאת, לסמוך עליו ולצאת למדבר מסוכן עם עוד מליונים שהוא מבטיח לדאוג לכולם שישדרו את הדרך.

הרי כמו שהיום אחרי הכל, מספרים את הסיפורים האלו כלאחר יד, ומסבירים "עפו מילים מאירן והצליחו להדוף אותם". "מהבלים רצו לירות על יהודים והיה 'מעצור'". ובה תורצה לה הקושיה.

כך במצרים, הכותרת בעיתונות המצרית לאחר מכת דם היתה: "תקלה שקרתה בְּיָאֹר הביאה להמון דם. עבדנו לתקן את הבעיה, ואחרי שבוע היא נפתרה" לאחר מכת הצפרדעים, "צפרדע ענק הביא אתו המון צפרדעים. לאחר שבוע הצלחנו להיפטר מהבעיה ושילחנו את הצפרדעים". וכך בכל מכה ומכה. לקחו כל נם נפלא והכניסו לטבע הפשוט, והמצרים הטיפשים האמינו. לבד מק"כ רבוא ערב רב שכן האמינו מתוך מליונים שלא. והכי נמי רוב בני ישראל לא התחזקו באמונה והעדיפו להישאר עבדים במצרים. עפ"י עלון השגחה פרטית גליון 138 אמור תשפד.

ראה מדרש שוחר טוב סוף מומור קז אמר ר' אבהו ברבי אבהא בשם רבינו, כך היו ישראל נתונים בתוך מצרים, כעובר שהוא נתון בתוך מעיה של בהמה. וכשם שהרועה נותן יד בתוך מעיה ושוטמו,

כך עשה הקב"ה, שנאמר (דברים ד, לד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. ע"כ. ולפי שהלכה עובר ירך אמו, הרי שישאל היו ממש חלק מהעם המצרי, ודייקא החלק השפל שבו שהרי היו עבדים (עפ"י מאמר של ר' מאיר רקובסקי). ועליהן דייקא אמר שהוציאם גוי מקרב גוי, נמצא שהכוונה למאמינים שבישראל שגם הם שהיו ממש חלק מהאומה המצרית. וצריך לומר שאע"פ שלא שינו שמם לשונם ולבושם (לקח טוב כו ג), היו ישראל כבר ממש במו"ט שערי טומאה וכפירה של כישוף וקסמים, ואעפ"כ מי שהיה נשמה קדושה בקל התעורר לאמונה בה' ובמשה עבדו ע"י העשר מכות, והאחרים שהיה בהם הסיגים המשיכו להחזיק באמונת מצרים וכפירה בגאולה. וכך יהיה גם כברור האחרון בגאולה הקרובה.

אעפ"כ אנו כאן, היים וקיימים, נמצא בהכרח שאנו בני בניהם של אותם שהאמינו במשה ויצאו אחריו למדבר, ומכע האב עובר לבניו כמבואר בתורה ק' שעל כן זרע הכעש"ט רגילים בבניה כי הם מזרע דוד המלך ע"ה. וכן המאירי על שבת נו. מכאן מעם שנכתב על בני שמואל שעשו עבירות כי היה בהם את הגנים של אביהם שהיה הולך מעיר לעיר לדון את ישראל וללמדם ועל כן כיון שמילאו את מקומו גם עליהן היה לעשות כן. נמצא שיש בנו את הגנים של אמונה כזו. ורק העינים והחכמה מבלבלת.

ומעניין לעניין באותו עניין הרי בכל יום בכל רגע אנו מאמינים שיבוא אליהו ויבשר לנו על ביאת משיח, שיהיה יהודי לא בהכרח עם דיעות כמו שלנו, אדרבה מאד מסתבר שגם יעשה מעשים משונים, שהרי אמרו (עין הדעת טוב למהרה"י – פרשת ויחי) מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה. ומסתמא כל הניסיונות שהיו אז יהיו גם עכשיו, מה אני מצפה ממנו? איזה ניסים הוא צריך לעשות כדי שאני אאמין בו? עד כמה אני מוכן לקבל מעשים מוזרים שיעשה? האם אצא איתו ואפקיר עצמי למדבר מסוכן? או לאיזה נסיון קשה אהר? ומה אעשה עם גדולי ישראל יחלקו עליו? ואם אתה לא מאמין שזה יכול להיות, ראה פרקי היכלות רבתי פרק לג. שיאמרו עליו דברים שאין האוזן יכולה לשמוע? וראה דיי מוהר"ן סימן תכ, שיש מדרגות שא"א לזכות בהן אלא ע"י מחלוקת, ועל כן משה רבנו בכוונה עשה שיחלקו עליו. ובוודאי משיח יזכה בהן, נמצא בהכרח שיעשה מעשים בכוונה שיחלקו עליו. האם נצליח להתגבר על כל המניעות האלה ולהתבטל למשיח???

אם נתאחר בקיום הסעודה עד סמוך לחצות עיין משנה ברורה סימן תעז ס"ק ו: כזית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה שצריך ליהרר מאד שלא לאהרו עד הצות. ובדיעבד אם איהר מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו, וע"כ יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה. וגם מרור אף שהוא מדרבנן יזהר לאכלו קודם הצות, ואם איהר יאכלנו בלא ברכה, ואם (החשיך לו) [צ"ל נתעכב] קודם אמירת הגדה עד סמוך לחצות, יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ויאכל וגם יברך על המרור תיכף קודם הצות, ואח"כ יאמר הגדה ואח"כ יסעוד סעודתו [אחרונים]:

וזההים לא לאכול הזרוע שבקערה כיוון שנעשית צלי, דלא יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ, והוא רק מנהג דכל שאינו שלם לא גזרו.

עיין ש"ע תני ספק ב' אפילו בשר עגל ועוף, כל דבר שמעון שהיטה, אסור לאכול צלי במקום שנהגו שלא לאכול צלי. הגה: נהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים, זכר

לאבלות, ונראה לי הטעם משום שליל תשעה כאב נקבע בליל פסח², ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח. ויש נזהגין שלא לאכול שום טבול בלילה, רק ב' טבולים שעושים בסדר (מהר"ל).

זמן הצרת הלילה

זמן הצות נחלקו בו עיין מ"ב או"ח א' ס"ק מ' בשם שערי תשובה שכתב בשם שב יעקב שחצות הוא בחצי הלילה יב שעות מחצות היום ודלא כמגן אברהם שם ס"ק ד' שפסק כהזהר ויקהל החשיבין לילה יב שעות בינוניות נמצא הצות תמיד שש שעות אחר צאת הכוכבים וכן כתב רבינו בתורה קמט ועיין שיש"ק ח"ד אות קמא שאנ"ש נהגו גם לענין שאר דברים כהצות דרבינו, וראיתי מקשים בעלון נחלי ברכה הרי המגן אברהם עצמו שפסק כהזהר כתב שזה רק לענין שעת רצון ואמירת תיקון הצות ולא לענין תפילה, משמע א"כ שגזירת ההרחקה של חז"ל וכגון באפיקומן היא בהצות הרגיל, לא כהזהר. אבל עיין מ"א סימן מז ס"ק יג שלענין ברכת הנותן לשכוי בינה יאמר בהצות לפי הזהר, ועיין לשון מ"א בסימן רג שתפילה כנגד תמידין תקנום, ותלוי במקום ובמהלך ההמה, לכן לענין זה הצות הוא הרגיל. ונראה שיש לחלק, כי עיי"ש שמדובר לענין זמן תפילת המנחה, וא"כ לכאורה אין הכוונה לכל זמני התפילות, וכגון סוף זמן תפילת ערבית, וא"כ כל הדברים שזומנם עד עה"ש וגזרו חז"ל עד הצות וכן אפיקומן הן לפי הצות של הזהר, וכמנהג אנ"ש הנ"ל.

אבל עיין ביאור הלכה (ד"ה יהא זהיר) בסימן תעז מחלוקת ראשונים אם הלכה כראב"ע שאכילת הפסח מהתורה עד הצות או כר"ע שזמנו מהתורה עד עה"ש וגם בדעתו נחלקו י"א שגזרו רבנן משום הרחקה לאכול עד הצות וי"א שלר"ע גם מדרבנן זמנו עד עה"ש, ולמעשה אנו מחמירים מספק כראב"ע הרי שלכתחילה זמנו מהתורה עד הצות ואין זו גזירת הרחקה.

אבל עדין יש לדון כי זמן אכילת פסח בהצות אין זה כנגד התמיד, ולא תלוי במהלך החמה כתפילה, אלא זכר להצות שבו עבר הקב"ה במצרים והרג כל בכור, כמבואר בכרבות, ששורש מחלוקת ר"ע וראב"ע היא האם גאולת הלילה עיקר או גאולת הכפרעל כשיצאו ממצרים עיקר, א"כ לראב"ע החצות הוא הצות של הקב"ה, הצות אמיתי שעליו אמר משה "בהצות" ויותר מסתבר שהוא הצות לדעת הזהר וכמנהג אנ"ש.

ועיין פרשת בא (שמות יב יב) "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" בפרש"י שם שגם משה השיג השגה זו דייקא בתוקף החושך בבית פרעה. ואולי אפ"ל שהשגה גבוהה כזו כהשגת הצות שמבואר בלק"ה על תורה נו עפ"י תורה ריו תעיתי כשה

² כמבואר בשו"ע אורח חיים – סימן תכה סעיף ג) סימן לקביעת המועדים; א"ת ב"ש, ג"ר ד"ק, היין ו"ק, פירושו: כיום ראשון של פסח יהיה לעולם מ"ב וסימן; על מצות ומורורים יאכלוהו (במדבר ט, יא).

ועיין שיה שרפי קודש – ח"ב אות קח – אָמַר רַבֵּנוּ: אִם יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְרוֹר לְלֵיל פֶּסַח בְּכָר וְשִׁבּוּ בְּתִשְׁעָה פָּאָב לִזְמַר קִנּוּת, "או מ'ועט עָקַן מְרוֹר בְּיַם סֵדֶר וְנִעַט מְעַן שׁוֹיִן זִינְן תִּשְׁעָה בְּאָב בְּיַי קִנּוּת". הַם הָלִים בְּאוֹתָם הַיָּמִים מְמוּבָא בְּשִׁלְחָן עֲרוּךְ (או"ח סימן תכה, ס"ג). (ועי"ע באיכ"ר בפתיחתא יח, ושם בפ"ג ס"י ה').

אובד שזה כחי' סוד העיבור, לתפוס את תחילת האור בעצם החושך, כנראה השגה כזו אפשר להשיג דייקא בכחי' המכוארת שם בתורה נו, בכחי' "ומה יעשה בה" דהיינו בתוקף ההסתרה שבתוך ההסתרה, כי ההשגה הזו נעשית מההסתרה בעצמה, כמכואר שם. וכמכואר בתורה סד שפרעה הוא בחי' החלל הפנוי.

ואולי אפשר עוד להעיר שכיוון שהצות הוא לראות את האור בתכלית החושך כנ"ל, שהוא זמן תכלית הקטנות של המלכות, ואעפ"כ הוא תכלית הרצון, (יבמות עב). אולי בזה נחלקו, איך לחשב זאת, כי שיטת רוב העולם היא לחשב מהצות היום, והצות היום לפי עה"ש, ואילו שיטת הזוהר לחשב מתחילת הלילה, נמצא נחלקו האם לחשב את שרש ראשית נקודת זריחת האור שבתוקף החושך מתחילת זריחת האור של יום קודם, או מסופו דהיינו מתחילת הלילה הזה, ואולי אפ"ל שזו השגה גדולה יותר לגלות האור בתחילת החושך, מלגלותו בתחילת האור אפילו של יום קודם, ולכן היא שיטה שנתגלית ע"י הזוהר דייקא, ורבינו שעשה מזה תורה (תורה קמט) משמע לא בא לומר הלכה, אלא השגה, שגם הוא השיג שדייקא זה הזמן. והכל בדרך אפשר כמובן.

אכילת אפיקומן

כיון שהמנהג לגנבו מסתמא צריך עכשיו לבקשו מהילדים שגנבוהו ולהבטיח להם תמורה ולהזהר שהמו"מ לא יתארך עד הצות. גם צ"ע אם מותר להבטיח דבר מוקצה שאסור לדבר עליו כיו"ט דלא יעבור על ממצוא הפצך ודבר דבר"י

אומרים יחד בקול

צפון

²² עיין מעדני אשר פסח תשעב ששאל כמה מורי הוראה, ונחלקו בזה י"א שמותר שכיון שכך נהגו לעורר את התינוקות, הרי זה הפצי שמים וי"א שראוי לומר רק אני מסכים למה שאתה אומר.

היינו אכילת האפיקומן^ע ולכתחילה יאכל שני כזית זכר לפסחה^ע ולמצה שעמו וסה"כ הן חמישה כזיתים של מצה – מוציא, מצה, כורך, אפיקומן, וזכר למצה שעמו.

מדוע נקרא צפון עפ"י הפשט כיון שבוצע מצה אמצעית ונותן לאחד המסובין להצפינו לשמרו עד זמן אכילתו בסוף הסעודה (כמבואר בש"ע תעג ו'). ועפ"י הסוד יש עוד טעמים^ע

^ע **אפיקומן** – כמה פרושים נאמרו בשם אפיקומן – עפ"י הסדר הערוך פרק צו (ועיין עוד עיטה"ג עמ' 17)

- א. שם יווני לפרפראות ומיני למגדים.
- ב. נוטריקון בארמית הוציאו מגדים לקינוח סעודה.
- ג. אפיקו נימא דהיינו נצא לישון.
- ד. אפיקו מאני היינו הוציאו כלי אכילה מכאן כי לא נוסף לאכול.
- ה. עוד לפי שמצה זו הכיבה לנו נקראת על שם פרפראות מגדים והיינו אפיקו מן דהיינו את המצה שהיא כמו מיני מגדים
- ו. **דבלק"ה** (ר"ח א) מבאר אפיקו מן הוציאו מצה שהיא כמו המן וכמבואר בגמרא שבמצה טעמו טעם מן.

^ע **צ"ע** (ועיני ההגדה) כיון שנצטוו באכילת הפסח לא תותירו ממנו עד בקר, האם בפסח מצרים נתחייבו לאכול גם את התק"ב? כי אע"פ שמסתמא קיימו את כל התורה, אבל כיון שעדיין לא קבלו בסיני כחייב אולי הלאו דלא תותירו חייב אותם לאכול אפילו את החלב.

בפסחים נ': הווא ארמאה שאכל פסח והרגוהו עיין **מעדני אשר** פסח טו קשה על איזה מצוה מו' מצוות של ב"נ עבר שנתחייב מיתה?

עוד עיי"ש בעניין אכילת פסח שלא למנוייו, האם אסור או שאין מקיים בזה המצוה?

^ע **ועיין לק"ה** עפ"י תורה נו הלכות ר"ח ג' בהלכות פסח שם אות ו' – מבאר שאפיקומן הפירוש הוציאו מצה, שהיא כמו המן, ונקרא צפון כי עד עכשיו היה בהסתרה ועכשיו מתגלה ההסתרה שבתוך ההסתרה, שהיא דעת גדול, בה' דעת של משה, שזה בה' המן, ובה' מצה לשון מריבה בה' מחלוקת לשם שמים, שהיא באמת שלום גדול ודעת גדול מאד כמבואר בתורה נו.

וד"ל – ואחר כך אוכלין האפיקומן. והוא נקרא צפון בסדר ההגדה. היינו בחינת עונה שהוציאו מצרים מעמו בה טעם מן היינו בחינת מחלוקת לשם שמים שבאמת הוא שלום ודעת גדול בחינת מן כמו שכתוב שם עיין שם (בתורה נו) היטב. והוה בחינת אפיקומן. אפיקו מן בחינת מצה שהוציאו מצרים מעמו בה טעם מן כנ"ל כי עתה אחר כל הנ"ל כבר זכו לבחינת מחלוקת לשם שמים כנ"ל ועתה המצה בתיקונו בשלימות בבחינת מן. והוה אפיקו מן כנ"ל ועל כן עד עתה היה טמון וצפון ונסתר בבחינת הסתרה כי אף שכבר נתעורר התגלות ההסתרה בתחילה על כל זה עדיין היה צריכים להצפינו ולהטמינו שלא יתאחוזו ה"ו בבחינת המחלוקת דקדושה כנ"ל. כי עדיין לא נתגלה הדעת בשלימות כנ"ל ועתה שנשלם ונתגלה בחינת המחלוקת לשם שמים כנ"ל. אזי מוציאין האפיקומן שהוא בחינת עונה שהוציאו ממצרים וכו' כנ"ל.

ועיי"ש לפני כן הלכות ר"ח ג' אות ו'... כי צפון הוא בחינת הסתרה סטרא דדינא כמו שכתוב מצפון תפתח וכו'. ועל שם זה נקרא צפון לשון הצפנה והסתרה, ובאמת שם דייקא מלובש טוב

מצות האפיקומן

לכתחילה יש לאכול ממנה כזית בשיעור לחומרא כיוון שיש ראשונים (רש"י ורשב"ם וכן פסקו כמה אחרונים ע"ש) שסוברים שהיא עיקר חובת אכילת מצה מהתורה, ומה שלא מברכים עליה, כיוון שכבר מילא כרסו ממנה.

ויש שכתבו שהיא זכר למצה הנאכלת עם הפסח (רשב"ם)

ויש ראשונים שכתבו שהיא תקנת חכמים שישאר מעם מצה בפיו (תוס' וריטב"א ומהר"ל גבורות ה' פרק סג)

אבל לרוב הראשונים מצת האפיקומן היא זכר לפסח, ולדעתם גם אסור לאכלו בשני מקומות כפסח, וכן הלכה (הסדר הערוך סימן צח טו)

אפיקומן גמט' כן ירבה. ומוכא בטעמי המנהגים שהוא סגולה לבנים, ומסתמא הכוונה לאכילתו או אולי חמיפתו.

גם אפיקומן סגולה לשמירת הבית מוגנבים. והטעם אולי עפ"י שיטת הרא"ש שהאפיקומן במקום הפסח, לכן צריך שמירה כקדשים שנפסלים בהיסח הדעת, וכיון שיש בו מצות שמירה, הוא גם סגולה לשמירה (תשובות והנהגות ח"ג קמא)

*

לכאורה מה שמקפידים לאכול אפיקומן דווקא ממצות שנאפו ערב פסח אחר הצות, זה רק לגבי כזית שהוא זכר לפסח, אבל הזכר למצה או הגיגה שעמו אפשר ממצה אחרת.

שיעור אכילתו

לכתחילה ראוי לאכול שני כזית לאפיקומן

גדול כנ"ל בהינת מה רב טובך אשר צפנת ליראך וכו'. וזהו בהינת רוח צפונית שהוא רוח טובה מאד בהינת דעת וחסד כמוכא ומנשבת מצפון דייקא היינו בהינת הטוב הגדול המלוכש בתוך תכלית ההסתרה כנ"ל. ועל כן נתגלה הרוח צפונית בהצות דייקא כי אזי נתגלה ההסתרה ואזי נתגלה הטוב המלוכש בתוך ההסתרה שזהו בהינת רוח צפונת כנ"ל. וזה הרוח צפונית מנשבת בכנור של דוד ונתגליון על ידי זה הנגונים שהם בהינת התגלות הטוב מתוך ההסתרה כנ"ל. ועל ידי זה היה יודע דוד הצות אימת כי על ידי זה נתגלה התעוררות והכרוז של בהינת הצות כנ"ל:

ואולי על כן המנהג שאוכלים האפיקומן שנקרא צפון בהצות, ואז דייקא אוכלים את הכזית החמישי אולי רמז לרוח צפונית שמנשבת בה' נימו הכינור של דוד שהוא בחי' ה' חומשי התורה וה' אונזי הריאה וה' ספרי תהילים כמבואר בתורה ה', והאפיקומן הוא מצה וזכר לפסח. ומבואר בתורה נז אות ה' אין בין המין למצה וכו' ע"ש שמצה היא בחי' ה' מוצאות הפה, כה הדיבור שזוכה ע"י בחי' אכילת מצה והיינו פה סה, ואולי אפ"ל שנשלם הדיבור באכילת הכזית החמישי דייקא, וצ"ע כי אוכלים אותו דייקא קודם הצות, ויותר נראה שהמצה בעצמה בחי' רוח צפונית.

ונאמרו בזה כמה מעמים, כזית זכר לפסח וכזית למצה הנאכלת עמו (מג"א ומ"ב). או כזית זכר לפסח וכזית זכר להגנה¹, ועיי"ש שיש שכתבו שהמקור הוא חמדת הימים הארוך. והמהר"ל כתב הטעם שמרוב חביבות המצה אנו אוכלים ממנה שיעור כפול. והב"ח דחה דבריו, ועיין בהגה שם שהביא סמך לזה, וכתב סברא כיוון שבאכילת האפיקומן מסיימין קיום מצוות אכילת מצה, שהיא מצוות האכילה היחידה מהתורה בזמן הזה הנוהגת משנה לשנה, לכן ראוי בשעה שנפרדים ממנה לקיימה בשמחה ולהראות חביבותה ע"י אכילת שיעור כפול.

מי שקשה לו לאכול שני כזית גדול דהיינו ב"פ 21 גרם יאכל כזית אחד בשיעור חזו"א 17 גרם בכדי אכילת פרס ויש בו שנים קטנים ויכווין שהוא זכר לפסח וי"א שיתנה ויאמר שהוא זכר לפי הדעה שהלכה כמותה דהיינו לפסח או מצה שעמו אמנם כאמור לעיל עיקר הלכה שאפיקומן זכר לפסח, לכן יכול להקל בשיעורו דהיינו שליש ביצה של היום אם אינו רוצה להחמיר.

לנשים וקטנים יש מקילין לכתהילה לאכול רק כזית אחד. וכ"ש לדעה שכזית שני הוא זכר להגנה שהרי אינה נאכלת לנשים

יש ראשונים (חינוך מצוה כא) דסברי שלאפיקומן כיוון שלא מברכין עליו א"צ שיעור כזית

מקום אכילתו

כיון שכנ"ל לרוב הראשונים הוא זכר לאכילת הפסח, על כן יש להזהר כשאוכל אפיקומן לשבת במקום אחד, שלא יאכלנו בשני מקומות כמבואר בסימון תעה א'. ועיי"ש משנה ברורה שם ד"ה בשני מקומות – וה"ה בחדר אחד מקצתו בשולחן זה ומקצתו בשולחן אחר, דהוי בשני מקומות. והטעם שאפיקומן זכר לפסח ופסח אינו נאכל בשני מקומות, לפי שנאמר "בבית אחד יאכל":

יאמר

¹ **או** **אולי** **מוז** שדחו סברא זו כיון שמעם חגיגה הנאכלת עם הפסח כדי שיהיה נאכל על השובע כמבואר בפסחים דף ע. וכיון שהמנהג לאכול האפיקומן אחרי הסעודה בוודאי נאכל על השבע גם בלי הכזית הנוסף.

ועיי"ש טעם שהפסח נאכל על השובע, וי"א (רש"י דף 18.) שדרך המלכים כן לאכול בשר על השובע, שכן חובת כל הקרבנות כמבואר בחולין קלב: למשחה לגדולה. וי"א (רמב"ן במלחמות) שהיא גזרה כי אם יאכל מתוך רעב שמוא יהטט אחר הבשר וישבור עצם. המרדכי מקשה לדברי רש"י צ"ע הרי גם החגיגה עצמה צריכה להאכל על השבע. עוד הקשו עם כדי לאכול על השבע מדוע צריך קרבן הרי יכול לאכול חולין? (עפי"ה הערת שו"ת שו"ת פסחים ע. הערה 8)

הַרְיֵנִי מִקְשָׁר עֲצָמֵי בְּאֵכִילַת אַפִּיקוֹמֶן לְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמִתִּיִּים
שֶׁבְּדוֹרֵנוּ וּלְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמִתִּיִּים שׁוֹכְנֵי עֵפְרָה קְדוֹשִׁים אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ הַמָּוֶה וּבִפְרַט לְרַבֵּנוּ הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יְסוֹד עוֹלָם נַחַל נִבְע
מִקּוֹר חֲכָמָה רַבֵּנוּ נַחֲמֵן בֶּן פִּיגָא זי"ע אָמֵן.

**הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת אֲכִילַת אַפִּיקוֹמֶן.
לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא וְשִׁכְיִנְתָּהּ בְּדַחֲלֵילוּ
וְרַחֲמֵינוּ לְיַחַד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוּדָא שְׁלִים עַל
יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.**

וְיִהְיֶה נֶעַם אֲדָנִי אֲלֵהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה
עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

ואוכל בהסיבה

ההידור שני כזית כל אחד 30 גרם, ואפשר לכתחילה שכל כזית 15 גרם, ומי
שקשה לו כזית אחד של 15 גרם. (פסקי בית הוראה ברנדספור)

לכאורה צריך להסב רק בכזית שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח, כי גבי פסח
לא מצאנו שנאכל בהסבה.

אם שכח להסב לכתחילה יש לחשוש לדעת רש"י ורשב"ם שכזית האפיקמן הוא
החיוב מצה מהתורה ויחזור ויאכל בהסיבה, אבל אם קשה לו אינו חייב, כי יכול
לסמוך על דעת הרמב"ם שהוא זכר לפסח וא"צ הסבה (תעזו מ"ב ס"ק ד' ושער הציון
שם) וצ"ע שבסימן תעב מ"ב ס"ק כב כתב שאסור לאכול שתי פעמים אפיקומן,
לכן אם שכח להסב יסמוך על הראב"ה או הרמב"ם ולא יחזור לאכול. ואם כבר
ברך ברהמ"ז לא יאכל שוב אפיקומן.

ואם שכח ולא אכל כלל אפיקומן עיין ש"ע או"ח סימן תעזו סעיף ב"ע

^{ע"פ} **אם שכח** ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנמל ידיו למים אחרונים או שאמר הב לן ונברך, אע"פ
לא חשיב היסח הדעת, דאחכא דרחמנא סמכין, וחשיב שכחה ולא היסח דעת (מ"ב), ואוכל אפיקומן בלא ברכת
המוציא.

ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון, אם נזכר קודם שבירך בורא פרי הגפן, וימל ידיו בלא ברכה
ויברך המוציא ויאכל האפיקומן (ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בפה"ג וישתה הכוס ואע"פ שכבר שתה כוס שלישי
טעות הוה וזו נחשבת כוס שלישי) (בית יוסף).

ואם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן או למנהגם לברך ברהמ"ז תמיד על כוס לא יאכל אפיקומן,
ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה אע"פ שלא כיוון לשם אפיקומן וגם אכל אחריו יצא בדיעבד, ודוק שאכל

אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול כלום^{ע"ש} שלא יעבור טעמו. ואם אכל יחזור ויאכל אפיקומן. ולענין שתיה נחלקו וראוי להחמיר בכל משקה חוץ ממים (תע"ח א ומ"ב א)

סוף זמן אכילתו

נחלקו הראשונים אם זמן אכילתו עד הצות (בראב"ע) או עד עלות השחר ומה שאמרו עד הצות רק כדי להתרחק מהעבירה (כר"ע).

ולשון הש"ע (תע"ז) ויהא זהיר לאכול קודם הצות. משמע שפסק להחמיר אבל כדיעבד יצא גם אחרי הצות.

אחר אכילתו אסור לאכול כלום כדי שישאר טעמו בפיו עד סוף זמן אכילתו. נמצא לפ"ז שלמ"ד שזמנו עד הצות אזי אחר הצות מותר לאכול ולהעביר טעמו. ואילו למ"ד שזמנו עד עלות השחר אסור לאכול כלום עד הבקר.

על בן אם זמן הצות קרב ונראה שלא נספיק לאכול את האפיקומן קודם הצות מפורסמת עיצה בשם האבני נזר לאכול לפני הצות כזית על תנאי אם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, יהיה כזית זה לשם אפיקומן, ואם הלכה כרבי עקיבא, הרי שאין זה אפיקומן אלא אכילה סתמית של מצה. לאחר הצות אפשר לאכול את הסעודה ממה נפשך: לרבי אלעזר בן עזריה האיסור לאכול כבר פג, שכן זמן אכילת האפיקומן הסתיים, ואילו לרבי עקיבא האיסור עדיין לא חל, שכן האפיקומן טרם נאכל. בסיום הסעודה יש לאכול שוב כזית מצה לשם אפיקומן, שמא ההלכה היא כרבי עקיבא. (עולמות שיעור 380)

עוד שם בשם הגדש"פ הלכה ממקורה (11) שאף שהיו כאלו שפקפקו בחידושו של האבני נזר, מכל מקום היו גדולים רבים שקיבלו את דבריו באהדה רבה, מהם הגר"ז מבריסק (מובא בהגדה מבית לוי, עמ' רי), שאמר "נאה הדבר למי שאמרו", והגר"פ פראנק (מקראי קודש , פסח ח"ב סימן נו), וכן נראה מדברי הרונאצי'ובר (צפנת פענח, שמות ג, יד).

עוד בזה עיין תשובות והנהגות ח"ב רלט וכתב שם שהגר"ז מבריסק שיבד עיצה זו וסבר שגם א"צ להתנות בפירוש כי א"צ כוונה לשם אכילת אפיקומן. ושכן נוהגים.

וכתב על זה שאם צריך כוונה לשם אכילת אפיקומן שראה שזו מחלוקת ראשונים כי במ"ב יש סתירה בסימן תעב ס"ק כב שאסור לאכול ב"פ אפיקומן ויסמוך על הרמב"ם

כזית מצה שמורה בתוך סעודתו, דעל השובע בעינן (מ"ב), שכולן שמורות הן משעת לישנה. וכל זה דווקא למנהגם לברך כל ברהמ"ז על כוס וא"כ הוא מוסיף על הכוסות אבל למנהגינו יכול לאכול אפיקומן ויברך בלא כוס (מ"ב); אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצות מצוה משעת קצירה, אפילו לא נזכר עד אחר החלל אפילו אחר כוס רביעי, יכול ודיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן דווקא אם לא אכל מהן בתוך הסעודה לבד מהמוציא שיוכל לסמוך על זה לשם אפיקומן שנאכל על השובע. הגה: ויחזור ויברך על הכוס ואין לחוש במה שמוסיף על הכוסות אע"פ שותה כוס שלישי אחר הרביעי הסדר לא מעכב. ולמנהגינו שמברכים סתם ברהמ"ז בלא כוס יברך בלא כוס (תשובת הרא"ש כלל כ"ד). ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחד ממצה שמורה אחרת (רוקח).

^{ע"ש} **במעם האיסור** נאמרו כמה ביאורים י"א כדי שהפסח יהיה נאכל על השבע, לכן אסרו לאכול אחריו כדי שאת הסעודה יוכרחו לאכול כולה לפניו. וי"א כיון שבמקדש היו הולכים לומר את החלל במקום אחר מחמת הצפיפות הששו שישבח לומר הלל, לכן להזכירו אסרו לאכול אחריו (המאור). וי"א כדי שישאר טעם מצה בפיו (רמב"ם)

ובסימון תעזו ס"ק ד' שאם אכל בלא הסבה יחזור ויאכל כי לרש"י היא עיקר מצות מצה. משמע שלדעת רש"י צריך כוונה, אבל לרמב"ם א"צ כוונה. עיי"ש. ועיין מועדים וזמנים (ח"י מה) שהוכיח דלשיטת הגר"ח לא תועיל עצה זו. כי אפילו למ"ד עד הצות זה מצד מעשה האכילה אבל קדושת קרבן כל הלילה לכן נותר הוא יהיה רק בבקר לכן למ"ד שאפיקומן זכר לקרבן הפסח לכ"ע סוף זמנו בעלות השחר וכן לגבי הדין שישאר מעמו בפיו זה עד עלות השחר. עוד הקשה שעשיית תנאי במצוות שנוי במחלוקת ולמה להכנס בפרצה כל כך הדוקה ובפרט לבעל עונג יו"ט (סימן א) דמילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי. עוד מוכיח שם שהגר"א מסתמא חלק על עיצה זו.

עיין עולמות שיעור 49 אריכות בעניין עשיית "תנאי" במצוות, ובפרט ה"תנאי" הנ"ל שהציע האבני נזר בענין אכילת האפיקומן. עוד ראיתי בשם ר' שמעון שקוף שלא יועיל כיון דכל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, וגם הר"מ פיינשטיין והרב אלישיב ז"ל פקפקו בזה.

זמן הצות

עיין מ"ב או"ח א' ס"ק ט' בשם שערי תשובה שכתב בשם שב יעקב שהצות הוא בחצי הלילה יב שעות מחצות היום ודלא כמגן אברהם שם ס"ק ד' שפסק כהזהר ויקהל דף קצה דהשבינן לילה יב שעות בינוניות, נמצא הצות תמיד שש שעות אחר צאת הככבים.

ורבנו בתורה קמט הכריע לנו כדעת הזהר, ועיין שיש"ק ח"ד אות קמא שאנ"ש נהגו כדעה זו גם לשאר דברים, וגם להקל באכילת האפיקומן עד הצות שהוא שש שעות מצאת הככבים. כפי שנתבאר לעיל באריכות.

איתא בזהר פ' בא שבהצות הלילה בדיוק, פתאם האיר אור יום כאור גדול כצהרי תקופת תמוז. (עומקא דפרשא מודיעין גליון שפא פסח תשעו) ועיי"ש שהוקר האם הצות לילה הוא איזה זמן כלשהו או שאינו זמן כלל, ומוכיח שנחלקו בזה אחרונים. ואם אינו זמן צ"ע כיצד האיר אור הנ"ל בהצות. ועיין ליקוטי מוהר"ן תורה קמט שהצות נמשך שתי שעות. נראה אע"פ שהוא לא זמן אבל ההארה של בין שני החצאים נמשכת שעתיים.

אחרי אכילת אפיקומן אסור לאכול שום דבר ולשתות מותר רק מים, כדי שלא יעבור מעם האפיקומן מפיו כמבואר בש"ע או"ח סימן תע"ח ומ"ב שם. ועיין לקמן אחרי כום רביעי מה שקשה על זה שמעם אפיקומן עבר ע"י שתיית עוד שתי כוסות יין אחריו.

מיד בסיום אכילת האפיקומן
אומרים יחד בקול

בִּרְךְ:

מוזגין כוס שלישי

וצריך לשמוף ולהדיח הכוס (תעט מ"ב ס"ק א)

כוס שלישית אומר עליה בכרכת המזון ואם שתה אותה קודם שגמר ברכת המזון לא יצא ידי חובת כוס שלישי

ונהגים שבעה"ב מוזגין אף אם יש לו אורח ומ"מ אין קפידא בזה אם בירך אחר רמ"א ומשנ"ב תע"ט.

מְזַמֵּר לְדוֹד יְהוָה רָעִי לֹא אֶחָסֵר: בְּנֵאוֹת דְּשֵׁא יִרְבִּיצֵנִי
עַל מֵי מְנַחֹת יִנְחֵלֵנִי: נִפְשִׁי יִשׁוּבֵב יִנְחֵנִי בְּמַעְגְלֵי צֶדֶק
לְמַעַן שְׂמוֹ: גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגֵיא צִלְמוֹת לֹא אִירָא רָע כִּי
אֶתָּה עִמָּדִי שְׁבִטָךְ וּמִשְׁעֲנֵתְךָ הַפֹּה יִנְחֵמֵנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי
שְׁלַחַן נֶגֶד צַרְרֵי דְשִׁנְתְּ בְשִׁמּוֹן רֵאשֵׁי כּוֹסֵי רוּיָה: אַף טוֹב
וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאֶרֶךְ
יָמִים:

הריני מקשר עצמי במצות עשה של ברכת המזון לכל הצדיקים
האמתיים שפדורנו ולכל הצדיקים האמתיים שוכני עפר קדושים
אשר בארץ הפה ובפרט לרבנו הקדוש צדיק יסוד עולם נחל נבע
מקור חכמה רבנו נחמן בן פיגא זי"ע אמן.

הִנְנִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל בְּרַכַּת
הַמְּזוּן, שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵבֵלְתָּ וְשִׁבְעַתָּ וּבְרַכַּת אֶת ה'
אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, לְשֵׁם
יְהוָה קוֹדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנֵיתִיה בְּדַחִילוֹ
וְרַחֲמֵנוּ עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנַעֲלֵם בְּשֵׁם כָּל
יִשְׂרָאֵל:

וְיְהִי נֹעֵם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עִלְיָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עִלְיָנוּ
וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ:

רוחץ ידיו למים אחרונים ומברך ברכת המזון בזימון על כוס יין

ואומר – רבותי נברך

ועונים – יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם

ואומר – ברשות נברך (לאלקינו) שאכלנו משלו

ועונים – ברוך (אלקינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם. הַיֵּזֶן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.
בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.
הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכָל בֶּשֶׂר. כִּי
לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ: וּבְטוֹבוֹ הַגְּדוֹל
תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאֵל יַחְסֵר לָנוּ
מִזֶּזֶן לְעוֹלָם וָעֶד. בְּעֶבֶר שְׁמוֹ
הַגְּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זֶן וּמַפְרִיֵם
לְכָל וּמַטִּיב לְכָל וּמַכִּיֵן מִזֶּזֶן לְכָל
בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא: כְּאֵמֹר.

פֹּתַח אֶת יָדְךָ וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי
 רְצוֹן: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הֵזֵן אֶת
 הַכֹּל:

נֹדַה לָּךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ
 לְאַבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה. וְעַל
 שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.
 וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ
 שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׂרָנוּ. וְעַל תּוֹרַתְךָ
 שֶׁלְּמַדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל
 חַיִּים חַן וְחֶסֶד שֶׁחֹנְנֵתָנוּ. וְעַל אֲכִילַת מַזוֹן
 שֶׁאַתָּה זֵן וּמְפָרְנִם אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם
 וּבְכָל יַעַת וּבְכָל שָׁעָה:

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָּךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ.
 יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֵד: כַּפְתּוּב.
 וְאֲכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה
 אֲשֶׁר נָתַן לָּךְ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּזוֹן:

רַחֵם נָא יי אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ. וְעַל
יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ. וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכֵּן כְּבוֹדְךָ.
וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת
הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו:
אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רַעֲנוּ זִמְנֵנוּ פְּרַנְסֵנוּ
וּכְלָכֵלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ
מִהָרָה מְכֹל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אֵל תַּצְרִיכֵנוּ יי
אֱלֹהֵינוּ לֹא לִיְדֵי מִתְנַת בְּשָׂר וָדָם וְלֹא לִיְדֵי
הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לִיְדֶךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה.
הַקְּדוּשָׁה וְהַרְחָבָה. שְׁלֹא נִבּוֹשׁ וְלֹא נִפְלֵם
לְעוֹלָם וָעַד:

בשבת: רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי
 השבת הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבות
 בו ולנוח בו באהבה פמצות רצונה וברצונך הנית לנו יי אלהינו
 שלא תהא צרה ודאגה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו והראנו יי אלהינו
 בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אפתה הוא בעל
 הישועות ובעל הנחמות:

אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וַיְבֹא וַיְגַיע וַיִּרְאֶה
וַיִּרְצֶה וַיִּשְׁמַע וַיִּפְקֹד וַיִּזְכֹּר זְכוּרֵנוּ וּפְקֻדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן
אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדְּךָ וְזִכְרוֹן

יְרוּשָׁלַיִם עִיר קְדוֹשָׁה וְזָכְרוֹן כָּל עַמּוּד בֵּית יִשְׂרָאֵל
 לְפָנֶיךָ לְפָלִיטָה לְטוֹבָה לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים
 טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפְקֻדָּנוּ בּוֹ לְבָרָכָה
 וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. וּבְדַבַּר יְשׁוּעָה וּרַחֲמִים
 חוּם וְחַנּוּן וּרְחַם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי
 אֵל מְלֶךְ חַנּוּן וּרְחוּם אַתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקְּדוֹשׁ
 בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ.
 בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלַיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל.
 אָבִינוּ. מְלִכְנוּ. אֲדִירְנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ.
 יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה
 יִשְׂרָאֵל. הַמְּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל. שֶׁכָּכָל
 יוֹם וַיּוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מְטִיב הוּא יֵטִיב
 לָנוּ. הוּא גְּמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלָנוּ הוּא יְגַמְלָנוּ
 לְעַד לְחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרוּחַ. הַצְּלָה
 וְהַצְּלָחָה. בְּרָכָה וַיְשׁוּעָה. נְחֻמָּה. פְּרִנְסָה

וּכְלַפְלָהּ. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב.
וּמְכַל טוֹב לְעוֹלָם אֵל יַחֲסֶרְנוּ:

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְמַלֵּךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הַרְחֵמֵנוּ הוּא
יִתְבָּרֵךְ בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ: הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר
דְּוָרִים. וְיִתְפָּאֵר בְּנוֹ לְעַד וּלְנִצְחָה נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בְּנוֹ
לְעַד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִפְרֹנְסֵנוּ בְּכָבוֹד:
הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִשְׁפֹּר עוֹל הַגּוֹיִם מֵעַל צְוָארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ
קוֹמָמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ: הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרַבָּה
בְּבֵית הַזֶּה וְעַל שְׁלַחַן זֶה שְׂאֵבְלָנוּ עָלֵינוּ: הַרְחֵמֵנוּ הוּא
יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא זְכוֹר לְטוֹב וַיְבַשֵּׁר לָנוּ
בְּשׂוֹרֹת טוֹבוֹת וְיִשׁוּעוֹת וְנִחְמוֹת:

כשאוכל על שלחן אחרים יאמר: יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא
יפלים לעולם הבא. ויצלח מאד בכל נכסיו. ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרוכים
לעיר. ואל ישלוט שטן לא במעשה ידיו ולא במעשה ידינו. ואל יזדקק לא לפגיו
ולא לפגינו שום דבר הרחוק חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם:

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בְּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת
(אִמִּי מוֹרְתִי) בְּעַלֹּת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת
זְרַעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (וְאִם סְמוּךְ עַל שְׁלַחַן עֲצָמוּ
יֹאמֵר: אוֹתִי (וְאָבִי וְאִמִּי) וְאִשְׁתִּי וְזַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר
לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כָּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ
אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב בְּכָל מַכְל. כָּל כֵּן יְבָרֵךְ בְּלָנוּ יַחַד
בְּבָרְכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמֵר אָמֵן:

**בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעַלֵּינוּ זְכוֹת
שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְּרָכָה
מֵאֵת יי. וְצַדִּיקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִמְצָא חַן
וְשִׁכְל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:**

לשבת: תְּרַחֲמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁפִלּוֹ שֶׁבֶת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
תְּרַחֲמֵן הוּא יִנְחִילֵנוּ לְיוֹם שְׁפִלּוֹ טוֹב. לְיוֹם שְׁפִלּוֹ אַרְוָה,
יוֹם שֶׁצַּדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרֹאשֵׁיהֶם וְנִהְנִים
מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה וַיְהִי חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם:

תְּרַחֲמֵן הוּא יִזְכֵּנוּ לְיָמֹת הַמְּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:
מְגִדּוֹל יִשׁוּעוֹת מִלְכּוֹ וְעִשָּׂה חֶסֶד לְמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ
עַד עוֹלָם: עִשָּׂה שָׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עַלֵּינוּ
וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יי קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ
וְרַעְבוּ וְדוֹרְשֵׁי יי לֹא יַחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדוּ לַיי כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חֶסֶד: פּוֹתַח אֶת יָדָהּ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן: בְּרוּךְ
הַגָּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיי וְהָיָה יי מְבַטְחוֹ: נֶעַר הָיִיתִי גַם
זְקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעְזֵב וְזֶרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לְחֵם: יי עֹז
לְעַמּוֹ יִתֵּן יי יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

אם שכח לומר יעלה ויבוא ולא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב חוזר לראש ברכת
המזון, אם נזכר קודם שאמר ברכת הטוב, אומר שם:

בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׁנַתַּן יָמִים טוֹבִים
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה אֶת יוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, בְּרוּךְ
אַתָּה אֲדֹנָי מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמַנִּים.

הַרְיֵנִי מְקַשֵּׁר עֲצָמַי בְּשִׁתִּית כּוֹס שְׁלִישֵׁי מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת לְכָל
הַצְּדִיקִים הָאֲמִתִּיִּים שְׁבֻדְרָנוּ וּלְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמִתִּיִּים שׁוֹכְנֵי
עִפְרָ קְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאַרְץ הַמָּה וּבְפָרְט לְרַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יוֹסֵד
עוֹלָם נַחַל נִבְעַ מְקוֹר חַכְמָה רַבְּנוּ נַחְמָן בֶּן פִּיגָא זי"ע אָמֵן.

הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיֵּם מִצְוֹת כּוֹס שְׁלִישֵׁי
מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁהוּא כֹּנֵן אוֹת ו' שֶׁל שֵׁם הַתְּוִיָּה
בְּרוּךְ הוּא וּלְבַטֵּל רוּחַ הַמְּדֵה הַרְעָה.

לְשֵׁם יַחֲוֵד קַוֵּדְשָׁא בְּרוּךְ הוּא וְשִׁכְיִנְתָּה בְּדַחִילוֹ
וְרַחֲמוּ לְיַחֲד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְוֵדָא שְׁלִים עַל
יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנַעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.

וְיֵהִי נַעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה
עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ.

והוא כנגד אות ו' מהשם לבטל רוח המידה הרעה וכנגד מאמר "וגאלתי" (ובזכות שהיו
גדורים בעריות) (כי ואו מרמו לברית)

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

ושותה בהסיבה כוס שלישי

בין כוס שלישי לרביעי אין שותים².

אם נזכר כאן שלא אמר יעלה ויבוא בכרכת המזון יחזור ויברך על הכוס אבל לא ישתה אותה אלא בכוס רביעית (תשובות והנהגות ח"א שה)

ליל יב ניסן תשמב

בחצות "ועברתי בתוך ארץ מצרים אני ולא מלאך והכתי כל בכור אני ולא שרף וכו'"

נראה לומר ש"אני" הכוונה שמתגלה אור הבינה, עלמא דחירות, שמאיר בתוך מצרים, בבית העבדים, אור עצום ונפלא, דהיינו עצם החירות בעצמה. שבכוהו להפוך עבד לכן חורין, דהיינו בחי' היובל שמשחרר אפילו עבד שכבר הוא ואבות אבותיו עבדים, עד שכבר לא מאמינים שאפשר להם להגאל מהעבדות ליצר הרע, כי כבר משוכנעים שהם בן השפחה. פירושו כי מצרים זו קליפה שמתלבשת ונותנת הרגשה לעבד שבה שמעולם לא יצא עבד ממצרים, דהיינו קליפת הדמיון שא"א ולא שייך כלל ולעולם ובשום אופן להשתנות.

אבל יש אור החירות אור פסח שפוסח על כל המדרגות, אור נפלא שכל ערל לא יאכל בו ולא ישחט על המין דם וכו', (ורק כזה מתורץ פלא נפלא כיצד עם של עבדים כזה בהמישים יום זכו שתיפסק מכולם זוהמת הנחש בקרבם להר סיני) וכך הוא גם אור נפלא שיכול להוציא עבד לתאוותיו של רדו שנים, דהיינו ירידה הגדולה ביותר, לחרות גמור, להיות בן חורין גמור עם אמונה ברורה, ופה – סח בנבואה ברורה, עד שכל חיותו דיבור להשיי, כי זה עיקר גאולת המלכות דיבור פה (כמבואר בתורה מה ותורה נו ועוד שהדיבור היה בגלות והדיבור יצא מהגלות) דהיינו להיות מדבר לפניו ית' כל הזמן, וזה עיקר החיות (תורה ט ותורה ב') ובתהילים "טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך" כפירוש המלבי"ם שטוב לי יותר החסד שנתת לי פה לשבח אותך מהחסד שנתת לי חיים. כי דוד המלך גאל את ספירת המלכות, כי כל רועה גאל ספירה אחרת, ודהע"ה גאל את המלכות, את הדיבור, עד שכתב חומש של תהילים מההתבודדויות שלו.

ויה"ר שבמהרה יבוא בן בנו ויגאלנו שיפתח את פינו להיות עם של מדברים לפניו ית' (כמקום לפני הדבורית) "ממלכת כהנים" ועם קדוש" עם נפלא שכל היום היכן שהם בכל מצב מדברים אליו ית' בתשבחות והלל.

² וראיתי בינה של תורה אות קנ"ח להטעים הדבר כי כוס שלישית היא כנגד וגאלתי ורביעית כנגד ולקחתי ואין אנו רוצים שתיהיה הפסקה בין "גאלתי" ל"ולקחתי אתכם לי לעם"

^{2b} שנתבאר בתורה לך שכהן היא מדת אהבת ה' גדולה ולזה זכו ישראל במתן תורה להקרא כולם ממלכת כהנים (ובתורה לך הארכתי בזה)

זה האור מאיר בהצות של פסח ומברר מי הבכור האמיתי, מי הבן מלך שעלה במחשבה תחילה, ומי הבכור בן השפחה, שלא קשור לראשית, אלא רק גופו נולד ראשון, אבל לא במחשבה תחילה, אלא בתר כתפיה, בחי' עורף בחי' פרעה.

וכשאור הירות הדיבור מתגלה אזי הבכור האמיתי אומר הלל נרצה והבכור של שקר בן השפחה מת כי כשמבקשים ממנו להתבודד ולדבר אל הקב"ה הוא מעדיף למות ולא לעשות זאת (לכן הם מתאבדים בשביל עוה"ב שלדעתם הקלוקלת הוא בסה"כ עולם של הירות לעשות ככל העולה בתאוות ליבם כי מעדיפים למות מלחיות חיים של דיבור לפניו ית')

וזו מעלת כל ברסלבר, שרק הם מרגישים באמת עד כמה הם בגלות, בבחי' אפילו הקטן שבאנשי וכו', כי רבינו ציווה לצאת לשדה ולדבר והולכים ומנסים לדבר שנים על שנים, ומי שלא יוצא עכ"פ כואב לו שאין לו דבורים, ומרגיש אסור ובגלות, אבל אם היה לו, היה שמח מאד ורץ לשדה, הרי שכל ברסלבר מרגיש את גלות הדיבור. וברגע שתגאל המלכות פה שלו, מיד הוא יצא במחול שמחה ודיבורים, אבל בן השפחה לא רוצה כלל לדבר, וכסופו הם לדבר אחר לגמרי וכשיאיר לו האמת שכל העוה"ז לא נברא אלא כדי לדבר לפניו ית', הוא ימות.

(אעפ"כ יש מעלה בלילה הזה לבכור אפילו של בן השפחה, שמכח שנתגלה בלילה הזה מעלת הבכור באור גדול, הבא מלמעלה למעלה, מעינא חד דרחמי, לכן גם הוא זכה קצת שעכ"פ הוא מת מיתה קלה, שנשאבה נפשו אליו ית' ע"י בחי' אני ולא מלאך, אבל מי שאינו בכור כלל מת בים סוף בים התאוות נפל ושקע במיט היין)

מוזגין כוס חמישית כוס של אליהו

והמנהג שבעה"ב בעצמו מוזגה לכבוד אליהו הנביא

ונוהגין שכוס זה הוא גדול ומכובד ביותר שהוא כוס של ישועה על הגאולה העתידה

(סידור יעבז ועוד).

יש שנהגו לשתות כוס חמישי, ואמרו עליו הלל הגדול, והיא מצוה מן המובהר לדעתם, או רשות, לפי שהם גורסים כן לדעת ר' טרפון בברייתא: חמישי אומר עליו הלל הגדול, והטעם: כנגד והבאתי ושמותי וזה והיא הלשון החמישית שנאמרה בגאולת מצרים²⁸, או לפי

²⁸ וצ"ע מדוע לא תיקנו כנגד והבאתי אתכם כוס חמישי חובה, כמו שתקנו כנגד ד' לשונות גאולה. ראיתי בבארה של תורה לוקטים פסח תשעו בשם החת"ם – כי כל מעלת "והבאתי" היא רק כשמתקיים "ולקחתי אתכם לי לעם וידעתם כי אני ה'". אבל "והבאתי אתכם" כשלעצמו אינה מעלה, וכיון שכבר תיקנו כוס כנגד "ולקחתי" א"צ לתקן כוס כנגד "והבאתי".

וכעין זה בשם רבי יוסף חיים זוננפלד ובשם הרב עובדיה יוסף שכתב עוד שאין ערך לשיבת א"י בלא תורה, אדרבה טוב שישאר בחו"ל ולא יעשה עבירות בארץ, וציטט כעין זה גם בשם הגרא"י קוק. וצ"ע כי כל מאמרי חז"ל בשבח ושיבת א"י לא דילקו בין מקיים המצוות ללא מקיימן רק אמרו

שארבע הכוסות הם כנגד ארבע גלויות, והכוס החמישי כנגד ישועה (כמבואר באוצר הגאונים), ויש חולקים וסוברים שאין לשתותו כל עיקר, ואפילו באיסטנים וחולה, וכן אנו נוהגים שלא לשתות כוס חמישי, אלא שמי שהוא איסטנים או חולה מותר לו לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול, וכתב המ"א דווקא אם עוד לא אמר הלל הגדול על הכוס הרביעי. (אנציקלופדיה תלמודית ערך ארבע כוסות)

ועיין הרמב"ם בכתב ויש למוזג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול מהודו לה' עד על נהרות בבל (הכוונה את כל מזמור קלז) וכוס זה אינו חובה כמו ד' כוסות למעשה העיד עליו בנו שלא נהג בכוס חמישי ועיין בלקומי שיחות חלק כז בצלומי קדש שדן בשיטתו ומוכיח שכוונתו שאין שותים את הכוס החמישית

עיין טור סימן תפא מבאר דין כוס חמישי שלא נהגו בו כי בגרסת הגאונים הובא ברשב"ם בגמרא פסחים ק"ה. גרס כוס רביעי גומר עליו את ההלל ולא כגרסת הר"ף ורמב"ם ורב שר שלום ורב כהן צדק וגאונים אחרים, כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול ונפסק שאינו אלא רשות. ועי"ש בשם רב סעדיה גאון מי שרוצה לשתות כוס חמישי יאמר יהללך אחר ההלל וישתה כוס רביעי ועל כוס חמישי יאמר הלל הגדול (תהלים קלז) עד הבוחר בשירי וישתה. ועיין בב"י הדעות כמהלוקת הווי ושנחלקו אם בכוס חמישי הותם שוב ביהללך או לא. ועי"ש דעת הר"ן שכוס חמישי היא דעת רבי טרפון ואינה הלכה, דכמה סוגיות יש דמשמע שרק ד' כוסות חובה, ועי"ש יש אומרים שאם תאב לשתות יעשה כוס חמישי, ומרדכי חולק שבקושי התירו להולה ואיסתנים לשתות אחר כוס רביעי. עיין בערבי פסחים סוגית הסכנה בזוגות דמשמע שם ששתו רק ד' כוסות, ולא נהגו כלל בחמישית, דאל"ה מה הסכנה? ואולי זה רק לתקנת העניים, שלא תקנו להם אלא ד' שהן חובה, על זה שואלת הגמ' שהיא סכנה.

ראיתי במאמר כוס של אליהו להרב זאב הלוי דינר (צלומי קדש) שמבאר שמנהג כוס של אליהו הוא מנהג מאוחר שלא נזכר בפוסקים כלל, ולא בהגדות קדומות, ולראשונה נזכר כמנהג יחידים בימי המהרי"ל, ורק כמאתים שנה אח"כ נתפשט בכלל ישראל, והיו בו מנהגים שונים, כגון למלא אותו משיורי הד' כוסות, ורק באמצע שם הביא דברי הגר"א, שמקשר מנהג זה לכוס חמישית כנגד "והבאתי אתכם" הנזכרת במזמור ויש"ע עי"ש²⁰.

שא"י מקיאה את יושביה כשעושים עבירות ולפ"ז לכאורה אדרבה מוכח שמי שלא הקיאה הוא לא בעל עבירות כל כך. וכלשון הו"ל **בכתובות ק"א**. הדר בא"י שרוי בלא עון. **ברמב"ם** מלכים ה' יא כל השוכן בא"י עונותיו מהולין. **ובילקוט שמעוני** ישעיה רמז תל"ט כל היושב בא"י מכפרת עליו. אמנם עיין **עיון יעקב זפני יהושע** בכתובות שם שאינו אלא במקיים המצוות. אבל עיין **פרדס יוסף** ויקרא כה' לה בשם **בעל ההפלאה** דכל הדר בארץ ישראל יש לו חלק לעולם הבא, אף שאינו צדיק מכל מקום המקום קדושה גורם לו לעולם הבא.

ועיין ספר **טוב הארץ בשם הרמ"ק** דע כי כל מי שדר בארץ ישראל נקרא צדיק גם שאינו צדיק כפי הנראה שאם לא היה צדיק היתה הארץ מקיאה אותו כדכתיב ותקיא הארץ את יושביה וכיון שאינה מקיאה אותו בוודאי נקרא צדיק אעפ"י שהוא נראה כחוקת רשע. עכ"ל הרמ"ק.

²⁰ **עי"ש עוד** ובאריכות בהגדה שלמה בסוף, ובתורה שלמה מילואים לחלק ט ס"א שאחרי פרשת וארא. ורבי מיכל זילבר בשיעורי דף היומי פסחים דף ק"ה בסוף השיעור דקה 46 מאריך לבאר סוגיא זו של כוס חמישי.

וכתב הסדר הערוך פרק קב כמה מנהגים שיש בכוסם של אליהו דיש שכלל לא נהגו בה ובין הנהגים יש כמה מנהגים מתי מוזגין אותה והרוב נוהגין קודם שפוך חמתך.

יש שמהזירים היין שבכוס לבקבוק בסוף הסדר ויש שמשאירים אותה עד הבוקר לקיים בה עוד מצוה של קידושא רבה.

מדוע היא נקראת כוס של אליהו הנביא, עיין יינה של תורה את קנט שכתב כי יש ספק אם צריך לשנות כוס המישיית ותיקן ר"ת תשבי יתרין קושיית ובעיות.

שם אות קס – דעת זקנים בעלי התוס' כתבו שכוס המישיית כנגד "והבאתי אתכם אל הארץ", וצ"ע מה זה שייך לגאולת מצרים הרי הביא אותם אחר זמן לארץ? ועיין תרגום יונתן שמות יט ד' שענן נשא את בני לא"י להקריב פסחיהם, וא"כ והבאתי שייך לליל פסח (כשם הרא"מ מגור)

בזהר כתב שד' כוסות כנגד דוד יעקב יצחק ואברהם וצ"ע אליהו איזה מידה הוא ולפי שפנחס הוא אליהו אולי תיקן את הנצה, מדרתו של משה רבנו, כידוע שהקנאה היא מנצה, כמו"ש "קנאת ה' צבקות" שהוא השם של ספירת הנצה.

מיד אחרי מוזגת כוס של אליהו פותחין הדלת ויש נוהגין דווקא ע"י ילד²⁸

מעם שפותחין הדלת כתב הרמ"א בסימן תפ – כדי לזכור שהוא ליל שימורים²⁹ ואין מתיראין משום דבר ובזכות אמונה זו יבוא משיח.³⁰

(ומאותו מעם הביא המגן אברהם בסימן תפא שכתב מהר"ל דלא יגעול הדלת בכריח חזק [אמנם] היכא דשכיח הזיקא לא סמכינן אניסא. ובלקוטמי מהר"י הביא שהח"י כתב בשם ספר המנהגי המעם שאין נועלים משום שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל דכתיב ליל שימורים הוא המשומר מששת ימי בראשית ואם יבא אליהו הנביא ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו מהרה.)

²⁸ וראיתי מבארים (במאון מישקולין) כיון שמוצינו שאליהו הוא פנחס קנאה ומקפיד על המא כדאיתא שע"כ הבטיח לו הקב"ה כשיבוא לברית יחלל הקב"ה עונות הנמצאים שם, לכן לא פותחין את הדלת ע"י גדול אלא ע"י קטן שאין בו המא. ומה דאיתא בשיש"ק שמהר"ג אחרי הסדר הלך לראות את רבינו וראה שפתח את הדלת בעצמו אינה ראייה לסתור שהרי זכה בעצמו לגילוי אליהו.

²⁹ הדעת הוא שומר את האדם. והתינוק שאין לו דעת הוא צריך שמירה וע"כ בשעת שינה שנמתק הדעת צריך שמירה ויש צדיק גדול והכם שיש לו מה גדול והדעת שלו הוא שומר סביבו על כמה וכמה פרסאות. ולכך בפסח שנכנסו כל המוחין גדלות הוא ליל שימורים. וזהו כולנו מסובין הוא לשון סביב שהוא מקיפין כי הדעת הוא המקיף. והבן. (מדרש פנחס כג, ונפת צופים לפנחס מקורין אות ח)

³⁰ בעיני ההגדה מוקשה מדוע דווקא כאן מראים שהוא ליל שימורים ולא בתחילת ההגדה (ועיין לעיין פסחים קט: מדוע אין חשש זוגות בד' כוסות)

בקשה שנהג המהר"ל לומר כאן¹⁹

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּמַהֲרָה אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנִּבְיָא זְכוּר לַמּוֹב וַיִּבְשֹׁר
 לָנוּ בְּשׁוּרֹת מוֹבּוֹת יְשׁוּעוֹת וְנִחְמוֹת כְּאִמּוֹר הִנֵּה אֲנִכִי שְׁלַח
 לָכֶם אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנִּבְיָא לְפָנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַגּוֹרָא וְהַשִּׁיב
 לֵב אֲבֵת עַל בְּנִים וְלֵב בְּנִים עַל אֲבוֹתֶם פֶּן אֲבוֹא וְהַפִּיתִי אֶת
 הָאָרֶץ הָרָם. וְנֹאמַר הַנְּנִי שְׁלַח מְלָאכֵי וּפְנֵה דְרָךְ לְפָנֵי וּפְתָאם
 יבוא אֵל הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים וּמְלָאךְ הַכְּרִית
 אֲשֶׁר אַתֶּם תְּפַצִּים הִנֵּה בָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת.

וקודם להלל אומרים ד' פסוקים

יש נוהגין לעמוד באמירת שפוך חמתך (וכן הוא בערוך השולחן ת"פ ס"א) וכן מסופר
 שראה מוהרנ"ת את רבינו הק' עומד באמירת שפוך חמתך.

שְׁפוּךְ חֲמַתְךָ אֵל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
 יִדְעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ
 לֹא קָרְאוּ: כִּי אֲכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת
 נְיָהוּ הַשִּׁמּוֹ: (תהילים עט ו' ז')

שְׁפָךְ עֲלֵיהֶם זַעֲמָךְ וַחֲרוֹן אַפֶּךָ
 יִשִּׁיגֵם: (תהילים סט כה)

תִּרְדּוּף בְּאֵף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת
 שְׁמֵי ה': (איכה ג' סו)

¹⁹ עיין כאן הגדה אור זורח בשם המהר"ל הטעם שפותחין דווקא כאן להראות שקודם ביאת גואל
 יבוא אליהו הנביא לכן מוזגין לו כוס ופותחין לו הדלת עי"ש. לכן הנהיג גם לומר בקשה זו:

אומרים יחד בקול

הַלֵּל

מוזגין כוס רביעי וגומרים עליו את ההלל^{פח}

שתה כוס רביעית באמצע הלל לא יצא (סדר הערוך)

והיא כנגד אות ה' אחרונה מהשם לבטל רוח הטומאה וכנגד מאמר וגאלתי (בזכות שלא היו בהם דלטורין)^{פג} (כי ה' אחרונה היא מלכות פה שרגליה יורדות מות כמ"ש איכה ' מ' מומאתה בשוליה ובזכות שמירת המלכות פה העלו אותה ממומאתה ונתקנה ה' אחרונה שבשם ונגאלה ע"י הת"ת)

וגומרין את ההלל

וראו לומר את ההלל ביחד כדי שבמזמור קיה כהודו לה' וכו' הבעה"ב אומר וכולם עונים אחריו וכן באנא ה' הושיעה והצליחה נא

לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ יִתֵּן כְּבוֹד
עַל חַסְדֶּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אֵיךָ נָא אֱלֹהֵיהֶם: וְאֵלֵהֵינוּ בְּשָׁמַיִם כָּל

^{פח} פסחים דף קיז: רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר [דף קיח] מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללך ה' אלהינו ורבי יוחנן אמר נשמת כל חי תנו רבנן רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי רבי טרפון ויש אומרים ה' רעי לא אהסר מהיכן הלל הגדול רבי יהודה אומר מהודו עד נהרות כבל ורבי יוחנן אומר משיר המעלות עד נהרות כבל רב אחא בר יעקב אמר מבי יעקב כחר לו יה עד נהרות כבל ולמה נקרא שמו הלל הגדול אמר רבי יוחנן מפני שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה

^{פג} צ"ע עיין מדרש הגדול (שמות י כג) שהרשעים שמתו בימי החושך הכוונה לאותם שלא האמינו בגאולה, ורצו להיות ככל המצרים עד שהיו מגלין להם הסודות של ישראל. וצ"ל שרק אותם שיצאו ממצרים הם שלא שינו שמם לכושם ולשונם גם מלשון הרע.

אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצִיבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ
עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא
יִשְׁמְעוּ אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא
יִמְיִשּׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא יִהְגּוּ
בְגִרוֹנָם: כְּמוֹתֵם יְהִי עֲשִׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר
בְּטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בֵּיהוָה עֲזָרָם
וּמִגְּנָם הוּא: בֵּית אֶתְרֹן בְּטַחוּ בֵּיהוָה
עֲזָרָם וּמִגְּנָם הוּא: יֵרְאִי יְהוָה בְּטַחוּ בֵּיהוָה
עֲזָרָם וּמִגְּנָם הוּא: יְהוָה זְכָרְנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ
אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אֶתְרֹן:
יְבָרֵךְ יֵרְאִי יְהוָה הַקְּטָנִים עִם הַגְּדֹלִים: יִסַּף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים
אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם: לֹא
הַמֹּתִים יִהְלְלוּ יְהִי וְלֹא כָּל יְרֵדֵי דוּמָה:
וְאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יְהִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הִלְלוּ
יְהִי: (תהילים קטו)

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלִי
 תַּחֲנוּנָיִ: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבִימִי
 אֶקְרָא: אֶפְפוּנֵי חֶבְלֵי מָוֶת וּמִצָּרֵי
 שְׂאוּל מִצָּאוּנֵי צָרָה וַיְגוֹן אֶמְצָא:
 פִּירֵשׁ הַתְּפָאֶרֶת יִשְׂרָאֵל שְׂדוּד הַמֶּלֶךְ מִבְּקֵשׁ אֲנִי מִלְטָנִי מִלְּהוּיּוֹת מֵאוֹתָם שְׂרָק בְּצָרָה וַיְגוֹן
 קוֹרְאִים אֵלָיִךְ וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא אַנְּהָ יְהוָה
 מִלְטָה נַפְשִׁי: חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק
 וְאֱלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים
 יְהוָה דִּלְתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי
 נַפְשִׁי לְמִנוּחֶיכִי כִּי יְהוָה גָּמַל
 עָלַיְכִי: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמּוֹת אֶת
 עֵינַי מִן דְּמָעָה אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי:
 אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת
 הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי
 עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אֶמְרָתִי בְּחַפְזִי
 כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַיהוָה כִּלְ
תִגְמולוֹהִי עָלַי: כּוֹס יִשׁוּעוֹת
אֲשָׂא וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי
לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכֹל
עַמּוֹ: יִקַּר בְּעֵינַי יְהוָה חַמּוּתָהּ
לְחַסִּדָּיו: אָנָּה יְהוָה כִּי אֲנִי
עַבְדְּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶן אֲמָתֶךָ
פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי: לְךָ אֲזַבֵּחַ זֶבַח
תּוֹדָה וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרַי
לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכֹל
עַמּוֹ: בַּחֲצֵרוֹת בַּיִת יְהוָה
בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלַיִם הִלְלוּ יְהוָה:

(תהילים קמ"ז)

הֲלֵלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם שִׁבְחוּהוּ כָּל
הָאֱמִים: כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וְאַמֶּת
יְהוָה לְעוֹלָם הֲלֵלוּיָהּ: (תהילים קיז)

והגדול שבתן אומר פסוק, והאחרים עונין אחריו הודו וכו' ואפי' אשתו ובניו
הקטנים.

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמִּצֵּר קָרָאתִי יְהוָה עָנְנִי בַמֶּרְחָב יָהּ:
יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְהוָה
לִי בְעֶזְרִי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְשִׁנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת
בִּיהוָה מִכַּטָּח בְּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בִּיהוָה
מִכַּטָּח בַּגִּבּוֹרִים: כָּל גּוֹיִם סָבְבוּנִי בְשֵׁם
יְהוָה כִּי אֲמִילֵם: סָבְבוּנִי גַם סָבְבוּנִי בְשֵׁם
יְהוָה כִּי אֲמִילֵם: סָבְבוּנִי כַדְבוּרִים דַּעְכוּ
כִּאֲשֶׁר קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם: דַּחַח

דְּחִיתָנִי לְנֶפֶל וַיְהוֹזֶה עֲזָרְנִי: עָזִי וְזִמְרַת יְהוָה
 וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאַהֲלֵי
 צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֲשֶׂה חֵיל: יְמִין יְהוָה
 רוֹמְמָה יְמִין יְהוָה עֲשֶׂה חֵיל: לֹא אָמוֹת כִּי
 אֶחָיָה וְאִם־פֶּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסֹּר יִסְרְנִי יְהוָה
 וְלַמּוֹת לֹא נִתְּנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צְדָק
 אָבֹא בָם אֲוֹדָה יְהוָה: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה
 צַדִּיקִים יִבְאוּ בוֹ:

אֲוֹדָה כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אֲוֹדָה
 כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אֲבָן מֵאֶסוּ
 הַבּוֹנִים הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנָה: אֲבָן מֵאֶסוּ
 הַבּוֹנִים הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנָה: מֵאֵת יְהוָה
 הִיְתָה זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ: מֵאֵת
 יְהוָה הִיְתָה זֹאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ: זֶה
 הַיּוֹם עֲשֶׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זֶה
 הַיּוֹם עֲשֶׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:

והגדול שבהן אומר אנא יה"נ, והאחרים עונים אחריו ואפי' אשתו ובניו הקטנים,
 וכאן אפשר שיהיה הקמן קורא וכולם עונים אחריו, ומשמע ממהר"ל דכן נכון
 לכתחילה כדי שלא ישנו וכדי לחנכם (ליקוטי פהר"ח).

אֲנֵּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא

אֲנֵּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא

אֲנֵּא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא

אֲנֵּא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בִּרְכֹנֹכֶם מִבֵּית
 יְהוָה: בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בִּרְכֹנֹכֶם
 מִבֵּית יְהוָה: אֵל יְהוָה וַיָּאֵר לָנוּ אֲסֵרוּ חַג
 בְּעִבְתֵּימָם עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל יְהוָה
 וַיָּאֵר לָנוּ אֲסֵרוּ חַג בְּעִבְתֵּימָם עַד קִרְנוֹת
 הַמִּזְבֵּחַ: אֵלֵי אֲתָה וְאוֹדֶךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ:
 אֵלֵי אֲתָה וְאוֹדֶךָ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ: הוֹדוּ
 לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: הוֹדוּ
 לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

הלל הגדול

(תהילים קלו)

עיין מעם לועז שיש כאן כ"ו פעמים "כי לעולם חסדו" כנגד בו דורות שקודם
 מתן תורה שנתקיימו בחסד. ויש בו ט"ז שבחים לקב"ה.

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הַאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 הוֹדוּ לְאֲדֹנֵי הָאֲדָנִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדֹלוֹת לְבָדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתִבּוּנָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 לְרַקַּע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 אֶת הַשָּׁמֶשׁ לְמִמְשַׁלֵּת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 אֶת הַיָּרֵחַ וְכּוֹכָבִים לְמִמְשַׁלוֹת בַּלַּיְלָה כִּי לְעוֹלָם
 חֲסִדּוֹ:
 לְמַפֵּחַ מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם³ כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:
 בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְזוּעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

³ למכה מצרים בכבוריהם – עיין תוספות (שבת פג) ואותו יום המישי בשבת היה כו' – ואם כן ברביעי שהטמו פסחיהם ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהן שאז היה בעשור לחדש ועל כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו גם גדול כדאמרינן במדרש (שמות רבה /תנחומא/ פ' בא יח) בשלקחו פסחיהם באותה שבת נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך אמרו להן זבח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה והרגו מהן הרבה הח"ד למכה מצרים בכבוריהם. (וכן הביאו פירוש בעלי התוספות על שמות פרק יב פסקו 1) ועיין מהרש"א שואל למה בתחילה נתקבצו רק הבכורים לשאול מה זאת הרי לא ידעו התשובה שיכה את הבכורים? ותירץ כיון שמול מלה הוא בכור למולות.

בעינין ההגדה הקשה למה לא הזכיר כל המכות אלא רק מכת בכורות? ונראה כוונתו שכיון שממשיך "ויוציאנו" לא הזכיר אלא מכת בכורות שהיתה עמ"נ שיוציאם פרעה, אבל שאר המכות היו לעונש.

לְגִזְרֵי יָם סוּף לְגִזְרֵי־צִי׃
 וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ׃
 וַנַּעַר פְּרַעֲהַ וַחִילּוֹ בַיָּם סוּף׃
 לְמַזְלִיךָ עֲמוֹ בַמִּדְבָּר׃
 לְמַפֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים׃
 וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אֲדִירִים׃
 לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי׃
 וְלַעֲזֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן׃
 וַנָּתַן אֲרָצָם לְנַחֲלָה־צַב׃
 נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדָיו׃
 שְׂבִשְׁפִלְנוּ זָכַר לָנוּ׃
 וַיַּפְרֶקְנוּ מִצָּרֵינוּ׃
 נָתַן לָהֶם לְכָל בֶּשֶׂר׃

^{צא} לגזור ים סוף לגזירים – עין תורה ט' אות ב' ותורה לו אות ו' משמע שמה שכתוב קשין מוזנותיו של אדם בקריעת ים סוף, עיקר הדימוי בקושי הוא מה שנקרע ליב גזרים דייקא.

ועיי'ש תורה ט שהיב גזרים בה' יב נוסחאות התפילה ליב שערים שעולות בהן לכל שבט שער ומבואר שם שכל אדם בשעת התפילה הוא כבה' על שפת ים סוף וסמ"א רודפת אותו ומפילה אותו לקטנות מודון וצריך לאחוז במידת האמת דיבור אמת ועיי"ז מאיר לו הפתח לדיבורים לפני השי" ודשער להעלות בה תפילתו

^{צב} ונתן ארצם לנחלה – צ"ע שמשבח על שקבלנו נחלה בעבר הירדן, ואילו שקבלנו את הארץ לא מזכיר.

הודו לאל השמים

כי לעולם חסדו:

ברכת השיר

נְשַׁמֵּת כָּל חַי תְּבַרַךְ אֶת
שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְרוּחַ
כָּל בֶּשָׂר תִּפְאַר וּתְרוֹמָם
זְכָרְךָ מִלְּכֵנוּ תְּמִיד:

מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲתָה אֵל.
וּמִבְּלִעְדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל
וּמוֹשִׁיעַ. פּוֹדָה וּמַצִּיל וּמַפְרִיֵם
וְעוֹנָה וּמְרַחֵם בְּכָל יַעַת צָרָה
וְצוֹקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ
אֵלָּא אֲתָה: אֱלֹהֵי הָרְאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלֹהֵי כָל בְּרִיּוֹת.
אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת. הַמְהִל בְּכָל

(בְּרוּב) הַתְּשִׁבְחוֹת. הַמְּנַהֵג
 עוֹלְמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים:
 וַיְהִיָּה עַר. הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן.
 הַמְּעוֹרָר יִשְׁנִים. וְהַמְּקַיֵּץ
 נְרַדְמִים. (מְחִיָּה מִתִּים וְרוֹפֵא
 חוֹלִים פּוֹקֵחַ עוֹרִים וְזוֹקֵף כְּפוּפִים)
 וְהַמְּשִׁיחַ אֱלֹמִים. וְהַמְּתִיר
 אֲסוּרִים. וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים. וְהַזּוֹקֵף
 כְּפוּפִים. וְהַמְּפַעֵנֵחַ נְעֻלְמִים. וְלֵךְ
 לְבִדְךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים:
 וְאֵלֹהֵינוּ מָלֵא שִׁירָה כִּפִּים.
 וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כִּהְמוֹן גִּלְיוֹ.
 וְשִׁפְתוֹתֵינוּ שִׁבַּח כְּמִרְחֵבֵי
 רְקִיעַ. וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כְּשִׁמְשׁ
 וּבִירָח. וַיְדִינוּ פְרוֹשׁוֹת כְּנִשְׂרֵי

שָׁמַיִם. וְרַגְלֵינוּ קָלוֹת פְּאִילוֹת.
 אֵין אֲנַחְנוּ מִסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
 וּלְבָרְךָ אֵת שְׁמֶךָ מְלַכְנוּ. עַל
 אַחַת מֵאַלְפֵי אֲלָפֵי אֲלָפֵי אֲלָפִים
 וְרַבֵּי רַבּוֹת פְּעָמִים. הַטּוֹבוֹת
 נַסִּים וְנִפְלְאוֹת שְׁעָשִׂיתָ עִם
 אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ:

מְלַפְנֵים מִמְצָרִים גְּאֻלְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
 וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעַב וְנָתַנוּ.
 וּבְשָׁבַע כִּלְכַלְתָּנוּ. מִחָרֵב הִצַּלְתָּנוּ. וּמִדְּבַר
 מְלִטְתָּנוּ. וּמִחַלְלִים רָעִים וְרַבִּים וְנֶאֱמָנִים
 דְּלִיתָנוּ:

עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ. וְלֹא עֲזָבוּנוּ
 חֲסָדֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְאֵל תִּטְשֵׁנוּ יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ לְנִצָּחַ: עַל כֵּן אֲבָרִים שְׁפַלְגְתָּ בָנוּ.
 וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שְׁנַפְחָתָ בְּאַפֵּינוּ. וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר

שְׁמַתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם. יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ
וַיִּפְאֲרוּ וַיִּשְׁוֹרְרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדִּישׁוּ
וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּפָנֵינוּ תָּמִיד:

כִּי כָּל פֶּה לָּךְ יוֹדֶה. וְכָל לָשׁוֹן לָּךְ תִּשָּׁבַע.
וְכָל עַיִן לָּךְ תִּצְפֶּה. וְכָל בֶּרֶךְ לָּךְ תִּכְרַע.
וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל הַלְּבָבוֹת
יִירְאוּךָ. וְכָל קָרֵב וְכָלִיזֹת יִזְמְרוּ לְשִׁמְךָ.
כְּדָבָר שְׁפָתוֹב. כֹּל עֲצֵמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה
יְהוָה מִי כָמוֹךָ. מִצִּיל עַנִּי מִחֶזֶק מִמֶּנּוּ.
וְעַנִּי וְאֲבִיוֹן מִגּוֹזְלוֹ. שׁוּעַת עַנְיִים אַתָּה
תִּשְׁמַע. צַעֲקַת הַדָּל תִּקְשִׁיב וְתוֹשִׁיעַ:

מִי יִדְמֶה לָּךְ. וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ. וּמִי
יַעֲרֶךְ לָּךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא אֵל עֲלִיּוֹן. קוֹנֵה שָׁמַיִם
וְאָרֶץ: נְהַלְלֶךָ וְנִשְׁבַּחֶךָ וְנִפְאֲרֶךָ
וְנִבְרַךְ אֶת שֵׁם קִדְשֶׁךָ. כְּאֲמֹר.

לְדוֹד. בְּרַכִּי נַפְשֵׁי אֶת יְהוָה. וְכָל
קָרְבֵי אֶת שֵׁם קֹדֶשׁוֹ:

הַיֵּאל בְּתַעֲצֻמוֹת עֵוָה. הַגָּדוֹל בְּכְבוֹד שְׁמֶךָ.
הַגָּבוֹר לְנִצָּח וְהַנוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ:

הַמֶּלֶךְ:

הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא:

שׁוֹכֵן עַד מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכַתּוּב רַנְנוּ
צְדִיקִים בַּיהוָה. לְיִשְׂרָאֵל נְאוּה תַהֲלֶהָ.

בְּפִי	יִשְׂרָאֵל	תַּתְרוּמֶם.
וּבְשִׁפְתַי	צְדִיקִים	תַּתְּבַרְךְ.
וּבְלִשׁוֹן	חֲסִידִים	תַּתְּקַדְּשׁ.
וּבְקָרֵב	קְדוֹשִׁים	תַּתְּהַלֵּל:

וּבְמִקְהֵלוֹת רַבּוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל. בְּרַנָּה
יִתְפָּאֵר שְׁמֶךָ מִלְּפָנֵינוּ בְּכָל דּוֹר וְדוֹר. שְׁכֵן חוֹבֵת
כָּל תִּיצוּרִים. לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדָּר וּלְנִצָּח

לְבָרַךְ לְעֵלְיָה וּלְקַלָּם. עַל כָּל דְּבָרֵי שִׁירוֹת
וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשְׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

וּבְכֵן יִשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד מְלַכְנּוּ. הָאֵל הַמְּלַךְ
הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לָךְ נָאָה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: שִׁיר וְשִׁבְחָה.
הִלֵּל וְזַמְרָה. עִוֹז וּמְמִשְׁלָה. נְצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה.
תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת. קְדֻשָּׁה וּמְלָכוּת: בְּרָכוֹת
וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ. וּמַעֲזוֹלִים וְעַד
עוֹלָם אֶתָּה אֵל:

יְהִלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֵׂיךָ. וְחַסִּדֶיךָ
צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ. וְכָל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל.
בְּרַנָּה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאָרוּ וַיִּשְׁוֹרְרוּ
וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדְּשׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ
מְלַכְנּוּ תָמִיד. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת. וּלְשִׁמְךָ נָאָה
לְזַמֵּר. כִּי מַעֲזוֹלִים וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מְהִלָּל
בְּתִשְׁבְּחוֹת:**

כּוּם רְבִיעִי

הַרְבֵּי מְקַשֵּׁר עֲצָמֵי בִשְׁתֵּית כּוּם רְבִיעִי מְאַרְבַּע כּוּסוֹת לְכָל
הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתִיִּים שְׁבֻדְרָנּוּ וּלְכָל הַצְּדִיקִים הָאֲמֵתִיִּים שׁוֹכְנֵי

עָפָר קְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה וּבְפָרְט לְרַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ צְדִיק יְסוֹד
עוֹלָם נֶחַל נִבְעַ מְקוֹר חֲכָמָה רַבְּנוּ נֶחֱמָן בֶּן פִּינְא זי"ע אָמֵן.

**הַרְיֵנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיָּים מִצְוֹת כּוֹס
רְבִיעִי מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁהוּא כֹּנְגֵד אֹת
ה"א הָאֲחֵרוֹנָה שֶׁל שֵׁם הַיְיָ בְּרוּךְ הוּא
וּלְבַטֵּל רוּחַ טְמֵאָה.**

**לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָהּ
בְּדַחִילוֹ וּרְחִימוּ לְיַחַד שֵׁם י"ה בּו"ה
בְּיַחְוָדָא שְׁלִים עַל יְדֵי הַחוּא טָמִיר וְנַעְלָם
בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל.**

**וַיְהִי נָעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ.**

כּוֹס רְבִיעִי כֹנְגֵד אֹת ה' אַחֲרוֹנָה מֵהַשֵּׁם לְבַטֵּל רוּחַ הַטּוֹמְאָה וּכְנֵגֵד מֵאִמֵר
"וּלְקַחְתִּי" (בזכות שלא היו בהם דלטורין)

(כי ה' אַחֲרוֹנָה הוּא מַלְכוּת פַּה שֶׁרַגְלֵיהָ יוֹרְדוֹת מוֹת כַּמִּשְׁשׁ אִיכָה ' ט' טוֹמְאָתָה בְּשׁוּלֵיהָ
וּבִזְכוּת שְׁמִירַת הַמַּלְכוּת פַּה הֶעֱלָו אוֹתָהּ מִטּוֹמְאָתָה וְנִתְקַנָּה ה' אַחֲרוֹנָה שְׁבַשֵּׁם וּנְגַאֲלָה
ע"י הַת"ת)

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ
הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:**

וְשׁוֹתָהּ בְּהַסִּיבָה

גם המיקל בשאר כוסות לשתות רק מלא לגמיו יש לו לשתות כוס רביעי שיעור רביעית כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה לכל הדעות

ולכווין בה לפטור את הברכה אחרונה על כל הכוסות²² כמבואר במ"ב סימן תעד ס"ק ג'

ברכה אחרונה על הגפן

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן:**

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה
וְרַחֲבָה שְׂרָצִית וְהִנְחַלְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל
מִפְרִיָּהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטוֹבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ
וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדָךְ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל
הַיְכָלְךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקִּדְשׁ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׂמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ
וְנֹאכַל מִפְרִיָּהּ וְנִשְׂבַּע מִטוֹבָהּ וְנִבְרַכְךָ עָלֶיהָ
בְּקִנְדָּשָׁה וּבְטַהֲרָה: בשבת - וְרַצָּה וְתַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה: וְשִׂמְחָנוּ בְּיוֹם חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה: פִּי אֶתָּה

²² וצ"ע לכאורה ברכת המזון כבר פטרה את שתי הכוסות הראשונות כמבואר בסימן קעד ו' שז"ן שלפני הסעודה נפטר בברכת המזון, וראיתי מתרצים שכיון שיש שם בביאור הלכה דעה שלא נפטר לכן מהמירין כאן לכווין לפטור את כל הד' כוסות. ויש מקשים שכבר עבר זמן עיכול עב דקות מהכוס הראשונה ואיך יפטור אותה עכשיו ואם כל הכוסות עניין אחד מדוע מברכים האשכנזים על כל כוס וכוס ברכה ראשונה. ועיין בזה אשל אברהם סימן תעד ס"ק א'. שמחלק שלעניין ברכה ראשונה יש היסח הדעת שאין כוונתו לשתות באמירת ההגדה אבל לעניין ברכה אחרונה כיון שמתכווין עוד לשתות ד' כוסות לא תיקנו לברך אלא אחר האחרונה. ועיין שו"ת מנחת שלמה סימן יח אות י' מה שהקשה על זה.

יְהוָה טוֹב וַיִּמְטֵיב לִפְלֵי וַנּוֹדָה לְךָ עַל הָאָרֶץ
וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי
הַגֶּפֶן: (בא"י וְעַל פְּרֵי גַפְנָה):

אהר ד' כוסות אינו רשאי לשתות יין אלא מים כדי שלא יעבור מעם אפיקומן מפיו¹³
מ"מ במקום צורך גדול יש לסמוך להתיר לשתות שאר משקין שאין משכרין משנ"ב
תפ"א סעיף א'

¹³ כמבואר בש"ע או"ח סימן תעה שאחרי אפיקומן אסור לאכול שום דבר, וכתב המשנה ברורה שם – כדי שלא יעבור מפיו מעם מצה של אפיקומן שהוא מצוה ע"י מעם אותו מאכל ובדיעבד אם אכל אחריו שום דבר (כתב אליהו רבה) יהזור ויאכל כזית מצה שמורה לשם אפיקומן: ולענין שתיה נחלקו הפוסקים ויש להחמיר במשקה המשכר ולכתחלה נכון ליהרר מכל משקה חוץ ממים וכה"ג כמו שמבואר בסימן תפ"א במ"ב סק"א: עכ"ל המ"ב.

וצ"ע הרי מעם אפיקומן עבר כבר ע"י שתי כוסות יין ששתינו. ועיין מהר"ל גבורות ה' פס"ה. שכתב כיון שהן מצווה לכן מותר. וצ"ע מה תירץ ועיין מעדני אשר שמיני תשפא במכתבים בשם הרב שמאי גרום – נראה פשט במהר"ל כיון דהשתי כוסות הויא מצוה, אנן קימ"ל כגמ' פסחים קמ"ז דמצות אין מבטלין זה את זה, עיי"ש ברשב"ם דאינו מבטל מעם מצה, ועיי"ש כגמרא אפילו שתי מצות דרבנן, הכי נמי יש מצוה של שתי כוסות שזה דרבנן, ויש מצוה דרבנן לא לאכול אפיקומן לכן המצוה של שתיית ד' כוסות אינו מבטל מצוה דרבנן שישאר מעם מצה בפיו.

אומרים יחד בקול

נִרְצָה

חֶמֶל סֵדֶר פֶּסַח פֶּהֱלֵכְתּוּ. כָּכֵל
 מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקְתּוֹ. פֶּאֶשֶׁר זָכִינוּ
 לְסֵדֶר אֹתוֹ. כִּן נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ.
 זֶה שׁוֹכֵן מִעוֹנָה. קוֹמֵם קֹהֵל עֲדַת
 מִי מִנָּה. בְּקָרוֹב נִהְלֵ נְטֵעֵי כֶּנֶה.
 פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם

[הַבְּנוּיָה]: ג' פעמים

פזמונים

וּבְכֵן וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

הפייטן הולך ומונה יג ניסים שהיו לישראל בליל פסח ועוד שנים שעתידיים להיות בליל פסח

איתא במהרי"ל (סדר ליל שני של פסח)– אמר מהר"י סגל בכל כ"ד ספרים היכן שנעשה גם בלילה הוא בליל הפסח^{צ"ה}

^{צ"ה} עיין לקמן בריש הפיוט שרק רוב ניסים היו בהצות.

כפיוט זה ויהי בחצי הלילה מונה את הניסים שנעשו בכל הדורות לישראל בהצות

1 גר צדק זה אברהם שהציל את לוט במלחמה בהצות

2 אבימלך מלך גרר שלקח את שרה אליו והקב"ה הכה אותו היה בהצות

3 הקב"ה אמר ללבן בחלום שלא ירע ליעקב

4 יעקב נלחם בשרו של עשו בהצות

5 מכת בכורות

6 ממון מצרים נלקח מהם בהצות

7 הככבים נלחמו כסיפרא בהצות

8 מליוני חיילי סנהריב מתו בהצות

9 עבודה זרה של הכבלים כל ונבו נהרס בהצות

10 לדניאל נתגלה סוד החלום של נבוכדנצר בהצות

11 בלשצר נהרג בהצות

12 דניאל ניצל מבור האריות

13 נדדה שנת אחשורש בהצות והתחילה ישועת ישראל

וגם הנקמה בגויים לעתיד תהיה בהצות

ונאולת ישראל תהיה בהצות

בפרקי דר"א מונה עוד גם בהצות

14 קרבנות קין והבל בהצות

15 וברכת יצחק ליעקב בהצות

כפיוט שאחריו ואמרתם זבח פסח מונה עוד ניסים שהיו לישראל ולפי המהרי"ל הנ"ל גם הם היו בהצות

16 שלא נתן למשהות לבא בכתי ישראל

17 נפילת חומת יריחו

18 גרעון נצח את המדיינים

אז רוב נפֿים הפֿלאַת בְּלִילָהּ.

צ"ע שלא מנה גם קרבנות קין והבל שאדה"ר אמר להם להקריב כי ביום הזה יקריבו בני" את הפסח (פרד"א פרק כא) ועוד לא מנה את ברכת יצחק ליעקב שהיה אז שע"כ הביא לו שני גדיי עזים שהכינה אמו

פֿראש אשְׁמורתָה זֶה הַלִּילָהּ.

עיין ברכות ג: מחלוקת אי ג' משמרות או ד' משמרות הוי הלילה ואם הכוונה כאן שראש אשמורות זה הצות, היינו למ"ד ד' משמרות הוי, והכוונה לראש משמרת שלישית.

גַּר צֶדֶק נִצְחָתוֹ בְּנַחֲלֵק לֹו לִילָהּ.

גר צדק הוא אברהם אבינו. נצחתו נתת לו נצחון. ונחלק לו לילה שנלחם בהמשת המלכים להציל את לוט כמ"ש ויחלק עליהם לילה (בראשית יד טו). ובלק"ה שנצחם בזכות הצות לילה שהיא עת רצון.

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלִּילָהּ:

הַלִּילָהּ דִּנְתָּ מֶלֶךְ גַּרְר בַּחֲלוֹם.

מלך גרר הוא אבימלך (בראשית כ ג)

הַפְּחַדַּת אַרְמִי בְּאַמֶּשׁ לִילָהּ.

ארמי הוא לבן הארמי (בראשית לא כד)

וַיֵּשֶׁר יִשְׂרָאֵל לֵאלֹוֹ וַיִּנְכַּל לֹו לִילָהּ.

היא מלחמת יעקב בשרו של עשו

עוד מובא

19 שרביט הזהב התארך לאסתר

20 יש שיטה שתלו את המן בחצות

21 לידת יצחק

22 ברית בין הבתרים

23 הלום יעקב

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

זָרַע בְּכוֹרֵי פֶתְרוֹם מַחֲצֵת בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה.

פתרום הם המצרים כמו"ש ומצרים ילד את לודים וכו' ואת פתרוסים (בראשית י"ד)

חֵילָם לֹא מֵצְאוּ בְּקוֹמָם בַּלַּיְלָה.

חילם היינו ממונם וכן מבואר בתורה נו חיל בלע ויקיאנו

טִיסַת נְגִיד חֲרוּשֶׁת סְלִית בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה.

טיסרא שר של חרושת הגויים שבא במהירות להלחם בישראל והככבים במסילותם נלחמו בו כמבואר בשירת דבורה

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

יַעֲזַן מַחֲרַף לְנוֹפֵף אַוּוּי, הוֹבֵשֶׁת פְּגָרִיו

בַּלַּיְלָה.

יעין מחרף הוא סנהריב ע"י רבשקה (מלכים יח ל) לנופף רמוז לפסוק ישעיה פרק י (לב) עוד היום פגב לעמד ינפף ידו הר בית ופת ציון) גבעת ירושלים: אוווי – הר ציון שאוה ה' למושב לו

פָּרַע בֵּל וּמֵצְבוּ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה.

פרע בל ברם נבו הוא תחילת פסוק בישעיהו מו א ופרש"י בל ונבו הם אלוהותיהם של הבבלים

לְאִישׁ חַמּוּדוֹת נְגַלָּה רָז חֲזוֹת לַיְלָה.

איש חמודות הוא דניאל נגלה לא סוד החלום של נבוכדנצר

וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

מִשְׁתַּכֵּר בְּכֵלֵי קֹדֶשׁ נִהְרַג בּוֹ בְּלִילָהּ.

בלשאצר מלך בבל ששתה בכלי הקדש של ביהמ"ק והשתכר (דניאל ה ל)

נוֹשֵׁעַ מִבּוֹר אַרְיוֹת פּוֹתֵר בְּעֵתוֹתַי לִילָהּ.

דניאל שפטר לבלשאצר את הכתב שנכתב על הקיר בארמונו והיה נבעת מאד מזה בלילה (דניאל ה)

שֶׁנֶאֱתָה נֶטֶר אֲנִי וְכָתַב סְפָרִים בְּלִילָהּ.

אנני הוא המן הרשע

וְיִהְיֶה בַּחֲצֵי הַלֵּילָהּ:

עוֹרֶרֶת נִצְחָהָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לִילָהּ.

שנדדה שנת המלך תרתי משמע ומכאן התחילה מפלת המן ולמחרת נתלה המן הרשע והרמוז וישבות המן ממחרת (יהושע ה יא) והיה זה למחרת הפסח שכלה מה שנשאר בכליהם מז' אדר

פּוֹרָה תְּדַרוּךְ לְשׁוֹמֵר מַה מְלִילָהּ.

פורה תדרוך – עפ"י ישעיהו סג ג לשומר מה מלילה – עפ"י ישעיהו כא יא

צָרַח כְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶתְּא בְּקָר וְגַם לִילָהּ.

צרח כשומר – תקב"ה ואומר אתא בקר הינו הגאולה לצדיקים וגם לילה לרשעים

וְיִהְיֶה בַּחֲצֵי הַלֵּילָהּ:

קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לִילָהּ.

קרב יום זו בקשה שאננו מבקשים מהקב"ה שיקרב את הגאולה אשר הוא לא יום ולא לילה זה לשון הכתוב זכריה פרק יד (י) וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יוֹדֵעַ לֵה' לֹא יוֹם וְלֹא לִילָהּ וְהָיָה לַעֲתָ עֶרֶב וְהָיָה אוֹר:

רָם הוֹדֵעַ כִּי לֵךְ הַיּוֹם אֶתְּ לֵךְ הַלֵּילָהּ.

שׁוֹמְרִים הַפֶּקֶד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל
הַלַּיְלָה.

תֵּאָר כְּאֹר יוֹם חֲשֻׁכֵת
לַיְלָה.
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

וּבִכֹן וַאֲמַרְתֶּם זִבַח פֶּסַח:

אֹמְיֵן גְּבוּרוֹתֶיךָ הַפְּלִאָתָה
בְּפֶסַח.
בְּרֵאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׂאָתָה
פֶּסַח.
גְּלִיתָ לְאַזְרְחֵי חֲצוֹת לַיִל
פֶּסַח.

אזרחי הוא אברהם אבינו

וַאֲמַרְתֶּם זִבַח פֶּסַח:

דִּלְתִּיּוֹ דְּפִקְתָּ כְּחוֹם הַיּוֹם
בְּפֶסַח.
הַסְּעִיד נּוֹצְצִים עֲגוֹת מִצּוֹת
בְּפֶסַח.

נוצצים הם המלאכים כמ"ש ביהזקאל א ז ונוצצים כעין נחשת קלל

וְאֵל הַבָּקָר רֵץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרָךְ
פֶּסַח.

זכר להגיגה הקרבה עם הפסח שלדעת בית הלל צריך להיות ערכה שתי כסף

וַאֲמַרְתֶּם זִבַח פֶּסַח:

זֹעֲמוּ סְדוּמִים וְלִהְיוּ בְּאֵשׁ. **פַּסְחָה.**

חֲלִיץ לֹט יִמָּהֵם וּמִצּוֹת אָפָה בְּקִיץ. **פַּסְחָה.**

טֵאטְאֵת אֲדָמַת מוֹף וְנוֹף בְּעֶבְרָה. **בַּפַּסְחָה.**

מוֹף וְנוֹף שְׁמוֹת עָרִים בְּמִצְרַיִם כְּתוּבִים בִּיחֻזְקָאֵל פ"ל

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פַּסְחָה:

יְהִי רֹאשׁ כָּל אֹזֶן מַחְצֵת בְּלִיל שְׁמוֹר.
פַּסְחָה.

כְּבִיר עַל בֶּן בְּכוֹר פְּסַחְתָּ בְּדָם. **פַּסְחָה.**

לְבַלְתִּי יִתַּת מִשְׁחִית לָבֵא בַּפֶּתַחַי. **בַּפַּסְחָה.**

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פַּסְחָה:

מִסְנַגֶּרֶת סַגְרָה בְּעֵתוֹתַי. **פַּסְחָה.**

מִסְנַגֶּרֶת הִיא הַעִיר יְרִיחוֹ כַּמ"ש (יְהוֹשֻׁעַ ו' א) וִירִיחוֹ סַגְרַת וּמִסְנַגֶּרֶת. סַגְרָה הֵינּוּ שְׁהוּסַגְרָה דְהֵינּוּ נִמְסְרָה לְיִשְׂרָאֵל.

נִשְׁמְדָה מְדִיִן בְּצִלִיל שְׁעוֹרֵי עוֹמֵר. **פַּסְחָה.**

ע"י גִּדְעוֹן בּוֹכּוֹת מִצּוֹת הַקֶּרֶבֶת הָעוֹמֵר בְּשׁוֹפְטִים ז' יג - וַיָּבֵא גִּדְעוֹן וְהָנָה אִישׁ מִסַּפֵּר לְרַעְהוּ הַלּוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַלּוֹם הַלְמִתִּי וְהִנֵּה צִלּוֹל (וְצִלְלוּ) לָחֶם שְׁעָרִים מִתְחַפֵּךְ בְּמַתְנַה מְדִיִן וַיָּבֵא עַד הָאֵהָל וַיִּפֹּל וַיִּהְיֶהוּ לְמַעְלָה וְנִפְל הָאֵהָל: צִלִּיל הוּא עוֹגַת לָחֶם שְׁנֵאִפְתָּה כְּצִלִּי

שׁוֹרְפוֹ מִשְׁמִנֵּי פוֹל וְלוֹד בִּיקַד יְקוֹד. **פַּסְחָה.**

פול ולוד הם גבורי סנהריב (מלכים טו יט)

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לְעִמּוּד עַד נִגְעָה עוֹנֵת
פֶּסַח.

כך אמר סנהריב עוד היום אעמוד ואמתין בעיר נב ולמחר בבקר אכבוש את ירושלים
עד געה עונת פסח עד שהגיע זמן הקרבת הפסח באותו לילה היתה מפלתו

פֶּס יָד כְּתָבָה לְקַעֲקַע צוֹל
בַּפֶּסַח.

בארמון בלשאצר צול היא בכל שנקראת צולה בישעיהו מד כז

צָפָה הַצְּפִית עָרוֹךְ הַשְּׁלֶחֶן
בַּפֶּסַח.

מדובר בבלשאצר שבשעת הסעודה העמיד צופה על המצפה לראות אם באים חיל מדי
ופרם לכבוש את בבל עיין ישעיהו כא ה

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

קָהַל כַּנְסָה תְּדַסָּה צוֹם לְשִׁלֵּשׁ
בַּפֶּסַח.

רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מְחַצֵּת בְּעֵץ חַמְשִׁים
בַּפֶּסַח.

בַּפֶּסַח.

שְׁתֵּי אֱלֹהֵי רַגַע תָּבִיא לְעוֹצִית
בַּפֶּסַח.

שתי אלה רגע – עפ"י ישעיהו מז ט' השכול והאלמון פתאם ברגע. תביא לעוצית – היא
אדום הנקראת עוץ (באיכה ד' כא בת אדום יושבת בארץ עוץ)

תַּעֲזוּז יִדְךָ וְתִרּוֹם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חֹג
פֶּסַח.

פֶּסַח.

וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח:

כִּי לֹא נִאֲתָה. כִּי לֹא יֵאָה:

אֲדִיר בְּמַלּוּכָה. בַּחֹר פִּהֲלָכָה. גְּדוּדֵיו
יֹאמְרוּ לוֹ: לָךְ וּלְךָ. לָךְ כִּי לָךְ. לָךְ אֶפֶס לָךְ.
לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה. כִּי לֹא נִאֲתָה. כִּי לֹא יֵאָה:

דָּגוּל בְּמַלּוּכָה. הַדּוּר פִּהֲלָכָה. וְתִיקּוּ
יֹאמְרוּ לוֹ: לָךְ וּלְךָ. לָךְ כִּי לָךְ. לָךְ אֶפֶס לָךְ.
לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה. כִּי לֹא נִאֲתָה. כִּי לֹא יֵאָה:

זַבְּאִי בְּמַלּוּכָה. חֶסֶן פִּהֲלָכָה. טַבְּסָרִיו
יֹאמְרוּ לוֹ: לָךְ וּלְךָ. לָךְ כִּי לָךְ. לָךְ אֶפֶס לָךְ.
לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה. כִּי לֹא נִאֲתָה. כִּי לֹא יֵאָה:

יַחִיד בְּמַלּוּכָה. פַּבִּיר פִּהֲלָכָה. לְמוֹדֵיו
יֹאמְרוּ לוֹ: לָךְ וּלְךָ. לָךְ כִּי לָךְ. לָךְ אֶפֶס לָךְ.
לָךְ ה' הַמְּמַלְכָה. כִּי לֹא נִאֲתָה. כִּי לֹא יֵאָה:

מִלֶּךָ בְּמַלּוּכָה. נוֹרָא פִּהֲלָכָה. סְבִיבִין
 יֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ בִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ.
 לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה. בִּי לוֹ נְאֻהָ. בִּי לוֹ יְאֻהָ:

עָנִין בְּמַלּוּכָה. פּוֹדָה פִּהֲלָכָה. צַדִּיקִין
 יֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ בִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ.
 לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה. בִּי לוֹ נְאֻהָ. בִּי לוֹ יְאֻהָ:

קְדוֹשׁ בְּמַלּוּכָה. רַחוּם פִּהֲלָכָה. שְׁנֵאֲנִין
 יֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ בִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ.
 לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה. בִּי לוֹ נְאֻהָ. בִּי לוֹ יְאֻהָ:

תְּקִיף בְּמַלּוּכָה. תּוֹמֵךְ פִּהֲלָכָה. תְּמִימִין
 יֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ וּלְךָ. לֵךְ בִּי לֵךְ. לֵךְ אַף לֵךְ.
 לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָה. בִּי לוֹ נְאֻהָ. בִּי לוֹ יְאֻהָ:

אדיר הוא

אֲדִיר הוּא יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמִתְרָה
 בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה.
 בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

בַּחֹר הוּא. גְּדוֹל הוּא. דְּגוּל הוּא.
 יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמִתְרָה בְּמִתְרָה
 בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה
 בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

הַדוֹר הוּא. וְתִיק הוּא. זַבְּאֵי הוּא.
 חֲסִיד הוּא. יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמִתְרָה
 בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה.
 בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

טְהוֹר הוּא. יַחִיד הוּא. פְּבִיר
 הוּא. לְמוֹד הוּא. מְלֹךְ הוּא. נוֹרָא
 הוּא. סְגִיב הוּא. עֲזוּזֵי הוּא. פּוֹדָה
 הוּא. צַדִּיק הוּא. יבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.

בְּמִתְרָה בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה
אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שְׂרֵי הוּא.

תְּקִיף הוּא. יְבַנֶּה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמִתְרָה

בְּמִתְרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה.

בְּנֵה בֵּיתְךָ בְּקָרוֹב:

למוד הוא – שמעתי מהר"צ"ח כ"ג בכי"אור דברי רבינו שמוכיחי הדור נקראים למודי ה' שכביכול מלמדים את ה'. שהחת"ם בפיוט כאן אמר שזו אפיקורסות לומר שהוא כביכול למוד, דמשמע שחסר לו ידיעה וצריך שילמדו אותו, ומצא גרסא לוחם הוא, וכך גרס. אבל השפת אמת ועוד צדיקים תרצו גרסה זו הקיימת. ורבינו נקט פשוט בתורה כב שלימודי ה' רוצה לומר לא כפשוטו שלומדים מהש"י אלא שמלמדים אותו ונותנים לו עצות ועי"ש באריכות איך מתבאר בתורה.

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ.

אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ.

שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לוחות הַבְּרִית. אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְּׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוחות
הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְּׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ.

אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמּוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנֵי לוחות הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְּׁמַיִם
וּבְאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ.

חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע
אִמּוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוחות הַבְּרִית.
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְּׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ.

שְׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה
חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת.
שְׁנַי לוחות הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם
וּבְאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ.

שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּתָא. שְׁשָׁה
סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע
אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנַי לוחות הַבְּרִית.
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ.

שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה^צ. שִׁבְעָה
יָמֵי שַׁבָּתָא. שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי

^צ ראיתי מקשים (האדמו"ר ממישקוביץ) שכל המקפדים שנמנו כאן, המשמעות היא בכל חמנין, כגון ג' אבות הכוונה שכולם אבות ולא רק השלישי. ואילו מילה לכאורה היא רק ביום השמיני ולא כל ימי שמונה. ותירץ עפ"י הקירח: האם המילה היא מצוה להיות מהול או המצוה היא למול. והוכיח

תֹּרָה. אַרְבַּע אַמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי
לוֹחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

תְּשַׁעָה מִי יוֹדֵעַ.

תְּשַׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תְּשַׁעָה יִרְחִי לַיְדָה. שְׁמוֹנָה
יָמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא. שֵׁשָׁה סְדְרֵי
מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אַמָּהוֹת.
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוֹחֹת הַבְּרִית. אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ.

עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דְּבָרִיא. תְּשַׁעָה יִרְחִי
לַיְדָה. שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא.
שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה.

מהרמב"ם (מילה ב'ב) דמי שלא מל את בנו עובר בכל יום ולא רק עבירה אחת בלבד בידו. מוכח שהמצוה היא שיהיה מהול, לכן בכל יום מבטל זאת, כי אם המילה היא מצוה למול הרי עבירה אחת בידו שלא מל. אבל מהרמב"ם (מילה פ"א יח) הוכיח להפך אין מליץ אלא ולד שאין בו חולי דאפשר למול לאחר זמן וא"א להחזיר נפש. ואם המצוה היא להיות מהול היום לא שייך לאחר זמן. ותירץ שלרמב"ם יש חילוק בין האב לבן, שהאב מצותו למול, והבן להיות מהול. עוד תירץ עפ"י תו"ם רי"ד קדושין כט. שתירץ קושית התו"ם שם למה הגמ' ממעמט אשה ממצות מילה, הרי הזמן גרמא, ותירץ שלא הזמן גרם, כיון שכל שמונת הימים צריך האב להכין שבנו יהיה מהול ביום השמיני. ולסיכום כתב שלהרמב"ם הפיוט מדבר בבן ולתו"ם רי"ד מדבר באב ובנו.

אַרְבַּע אַמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחֹת
הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְּׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ.

אַחַד עָשָׂר אָנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד עָשָׂר פּוֹכְבֵי־אֵ.
עֲשָׂרָה דְּבָרִיא. תְּשַׁעָה יְרַחֵי לַיְדָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי
מִילָה. שִׁבְעָה יָמֵי שִׁבְתָּא. שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה.
חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אַמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת. שְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבַשְּׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁנַיִם עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ.

שְׁנַיִם עָשָׂר אָנִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם עָשָׂר שִׁבְטֵי־אֵ.
אֶחָד עָשָׂר פּוֹכְבֵי־אֵ. עֲשָׂרָה דְּבָרִיא. תְּשַׁעָה
יְרַחֵי לַיְדָה. שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יָמֵי
שִׁבְתָּא. שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי
תוֹרָה. אַרְבַּע אַמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי
לוּחֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַשְּׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ.

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אָנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מְדִיא.
 שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבַמְיָא. אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵיא.
 עֶשְׂרֵה דְבְרֵיא. תְּשַׁעַה יְרַחֵי לַיְדָה. שְׁמוֹנֶה יְמֵי
 מִילָה. שְׁבַעַה יְמֵי שְׁבַתָא. שֵׁשָׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה.
 חֲמֵשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמָהוֹת. שְׁלֹשָׁה
 אָבוֹת. שְׁנַיִ לוחוֹת הַתְּבָרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
 שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

ראיתי בסוף הגדת יד מצרים העתקה מספר כוחו דרשב"י לר"ז מרגליות מצדיק אחד (בעל"ת צו עג העתיק זאת מהספר המרא טבא עמ' קיש והצדיק הזה היה ההוזה מלובלין) שאמר שתיקנו חד גדיא כסגולה נגד עין הרע כי אחר הסדר שהיה כזה נחת רוח להקב"ה והאורות הגדולים שזכו ישראל יש לפחד מקנאת המלאכים והפיוט חד גדיא הוא לחש נגד עין הרע.

כתב התשב"ץ בפירושו להגדה הנקרא "אפיקומן" שבכוונה נכתב זה הפיוט בלשון סתום כדי שירבו הפירושים עליו ועיי"ז ירבו לספר ביציאת מצרים

חד גדיא

מעשה שהתחיל בגדי אחד

חד גְּדִיא, חד גְּדִיא: דְּזָבִין אַבָּא בְּתַרֵי זֵוִי.

חד גְּדִיא, חד גְּדִיא:

וְאַתָּא שׁוֹנְרָא, וְאַכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא
בְּתַרֵּי זױזי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא כַּלְבָּא, וְנִשֵּׁךְ לְשׁוֹנְרָא, דְּאַכְלָה
לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זױזי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא חוּטְרָא צ׳, וְהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנִשֵּׁךְ
לְשׁוֹנְרָא, דְּאַכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי
זױזי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

¹³ יוסף שמחה שאל הרי החוטרא אינו בריה ומה הכוונה שהתערב והכה לכלב

ועניתי שכיון שהכלב נשך לשונרא כיון שנשך לגדיא, הרי שהכלב סבר שהשונרא מעצמו נשך, וכיון שתפיסתו היא שהמקל מכה ולא האוחז בו דהיינו הקב"ה, שהוא שלח את השונרא, לכן גם אותו כביכול היכה המקל דהיינו לפי תפיסתו, אמנם כיוון שלא על החוטרא לבד קשה, אלא גם על המים והאש, נמצא שאינו תירוץ מוספיק. אלא שכולו משל.

וְאַתָּא נִירָא, וְשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִתְּבָה לְכַלְבָּא,
 דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא
 בְּתֵרֵי זַוְיָי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא מֵיָא, וְכָבָה לְנוֹרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא,
 דְּהִתְּבָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה
 לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי זַוְיָי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא תּוֹרָא, וְשָׂתָה לְמֵיָא, דְּכָבָה לְנוֹרָא,
 דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִתְּבָה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁךְ
 לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתֵרֵי
 זַוְיָי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא חֲשׁוּחַט, וְשָׂחַט לְתוֹרָא, דְּשָׂתָה לְמֵיָא,
 דְּכָבָה לְנוֹרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִתְּבָה

לְבַלְבֵּא, דְּנִשְׁדַּ לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא,
דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא מִלְאָדְּ הַמָּוֶת, וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשַׁחַט
לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבֵּה לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף
לְחוּטְרָא, דְּהִתְפָּה לְבַלְבֵּא, דְּנִשְׁדַּ לְשׁוֹנְרָא,
דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא:

וְאַתָּא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמִלְאָדְּ
הַמָּוֶת, דְּשַׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא,
דְּשַׁתָּה לְמִיָּא, דְּכַבֵּה לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף לְחוּטְרָא,
דְּהִתְפָּה לְבַלְבֵּא, דְּנִשְׁדַּ לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה
לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא: צח

צ"ח הרי השוחט נהג שלא כדון וא"כ מה"מ צודק א"כ למה הקב"ה שוחט אותו אע"פ שהוא צודק?

ושמעותי מהריצ"ח (162 דקא 48) שאמר אמנם יש מהלך גבוה ששהיטה היינו שמעלה הנפש ולפ"ז החידוש שגם ממנו יצא איזה קדושה.

שמעתי מעשה שבא חסיד לצדיק אחד וסיפר לו צרתו שרודפים אותו והתחיל הצדיק לספר לו מחד גדיא המסכן שאכל אותו החתול ומסתמא היה החתול לא בסדר וא"כ הכלב כן בסדר וא"כ המקל לא בסדר ואמר לו וא"כ בסוף יוצא שמלאך המות בסדר ואילו ח"ו הקב"ה לא בסדר והרי זה בודאי אי אפשר, אלא שמוכרחים להתחיל הפוך מהסוף להתחלה וא"כ נמצא שהשה לא בסדר וכן הוא אצלך תתחיל לבדוק ממך אולי אתה לא בסדר.

וא"כ פיוט זה הוא בחי' תוכחה לאדם לבדוק עצמו תחילה תמיד.

וראיתי דומה לזה בשם רבי יהונתן איבשיץ, (וכנראה שהוא המקור גם למאמר הקודם) שפעם הזדמן הרבי ר' יהונתן איבשיץ זיע"א לאכסניה הרחק מביתו ומעירו פראג. ושמע חבורת אנשים שלא הכירוהו מדברים על המחלוקת בין רבי יונתן איבשיץ והיעב"ץ (רבי יעקב עמדין בן צבי) שהיתה אז בכל עוזה, ופנה אליהם ואמר להם הלא יש קושיא עצומה בפיוט חד גדיא שאנו אומרים כליל פסח אחרי הסדר. כיצד החתול טרף את הגדי על לא עוול בכפו?? ואנו מסכימים בכל לב שהחתול רשע ומגיע לו העונש שבא עליו על ידי הכלב, ואם כן הכלב צודק, ולאור זה ברור לנו שהמקל המכה את הכלב אינו צודק, אבל מאידך האש השורפת את המקל כן צודקת, ואילו המים אשר כיבו את האש שוב אינם צודקים, בעוד הפרה אשר שנתה את המים כן צודקת, לעומת זאת השוחט ששחט אותה על לא עוול בכפה אינו צודק, ואילו מלאך המוות הנוטל את חייו של השוחט עושה זאת בצדק, יוצא איפוא שכביכול יש טענה על הקב"ה ההורג לבסוף את מלאך המוות, היתכן?

"אלא זו התשובה" השיב הרבי ר' יהונתן זי"ע, גם אם החתול אינו צודק כאשר טרף את הגדי, אתה הכלב מה אתה מתערב בריב שאינו שייך לך? וא"כ יוצא לנו דהכלב אינו צודק כלל במה שהרג את החתול, נמצא שהמקל צודק במה שהכה הכלב, וא"כ האש אינו צודק, והמים כן צודק, והפרה אינו צודקת, והשוחט כן צודק, והמלאך המות אינו צודק, ויוצא לנו שהשי"ת בודאי צודק במה שהרג המלאך המות. ועל זה סיים הרבי ר' יהונתן, הלא גם אתם (כאותו כלב), כאשר גאוני וגדולי הדור נתונים בוויכוח, הלא מה אתם ההדיוטות מתערבים? האם אתם מבינים את שיחם? ואפילו שיחות חולין שלהם אין אתם מבינים כלל. ע"כ לשונו כפי שנכתב בגליון מעינות היום כי תצא תשפב.

לפי פירושו רבי יהונתן הנ"ל יוצא מדויק שהכלב דייקא הוא הגרוע מכולם, שבגללו נגררו גם כל האחרים לריב, כי הוא הראשון לעולה, במה שהתערב בריב לא

אבל במהלך הפשוט הביאור שהכשלון של השוחט זה הכשלון של השמן. כי מצד כוונת הבריאה השמן לא נברא כרע אלא כטוב מאד (כדאיתא במדרש עה"פ בראשית א' לא "טוב מאד" דא יצה"ר ומבארים שהוא טוב שמעמיד בנסיון להפקיע מנהמא דכוספא, ולקבל יותר שכר על ההתגברות עליו). נמצא שאם הוא הכשיל אדם, זה כשלונו גם שלו בעצמו. ועל זה הוא נענש.

לו. וידוע בהז"ל שהכלב נחשב לבריה השפלה ביותר מכל הבריות. עד שהקורא כלב לאדם נחשב ביוזי גדול. וכן בבית המקדש האש על המזבח בדמות אריה או כלב כי הם זה לעומת זה מלך החיות לעומת הבריה השפלה שבהיות. והיא תימה גדולה כי בעיני בשר ממש להפך האריה א"א לחנכו ולא לפו לכלום והוא מורף ואוכל אפילו בני אדם. לעומתו הכלב הוא הבריה הנוחה ביותר לאילוף מכל החיות ובהמות, ומשמש עזר לאדם בהרבה תחומין בצורה נפלאה בחוש הריח שלו מגלה דברים הרבה לפני שבעליו מרגיש ויוצא למלחמה במקומות מסוכנים לאדם וכו'. נמצא שדייקא הכלב בו ניכר ביותר שקר העוה"ז שדווקא הוא שנדמה שהוא הבריה החשובה מכולן, אליבא דאמיתיה של תורה הוא הבריה השפלה ביותר.

ליקוטי הלכות – הלכות ראש חדש הלכה ו' מבאר שנרמזו כאן עונות המשפט: וזה בחינת מה שאומרים בפסח על הסדר, חד גדיא, שהוא פליאה נשגבה, אך כל הענין הזה של המעשה של החד גדיא, הכל הוא בחינת עונות המשפט שכל אחד עונות משפטו, כי השונרא אכלה הגדיא שלא במשפט. ואתא כלבא ונשך לשונרא, אף על פי שלהשונרא בודאי מגיע זאת, אבל הכלבא נשכה בעולה, כי מי שם אותו לשופט וכן החוטרא והנורא וכו', כלם נקמו זה בזה. והכל היה סבוכים מאת ה' יתברך, כי לכל אחד מגיע כן על פי משפט. ואף על פי כן הם בעצמן עותו המשפט. ועל כן באמת נקמו בהם אחר כך, כי באמת בענין המשפט אי אפשר להבין כלל, כי מאד עמקו מחשבותיו יתברך ואסור להרהר בזה כלל. וכמוכא מבוכה זאת על משנה אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים אמר אמר לו, על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון, כי בודאי מגיע לו להטיפו על פי משפט ואף על פי כן הוא עשה עולה. ועל כן סוף מטיפיך יטופון. ועל כן אומרים ענין זה של החד גדיא בפסח להורות שאסור להרהר בענין משפטיו יתברך ואסור לנו לעשות עולה נגד חברנו אף על פי שמגיע לו כן על – פי מעשיו. אבל אנחנו צריכים שלא לעוות המשפט, כי המשפט לאלקים הוא. ועקר תקון המשפט בשלמות הוא רק על ידי משפט ה' יתברך, וזהו שמסימין בסוף, ואתא הקדוש ברוך הוא וישחט למלאך המות וכו'. להורות שעקר גמר תקון המשפט יתגלה לבסוף כשיבוא הקדוש ברוך הוא וישחט למלאך המות ואת רוח הטמאה יעביר מהארץ, אבל עתה אי אפשר להבין דרכי משפטיו יתברך ואסור לכנס להרהר כלל במבוכות האלו, רק להאמין כי משפטיו יתברך עמקים מאד ואי אפשר להבינם כלל. ובאמת הכל בחסד וברחמים. ועל כן אומרים זאת בפסח, מחמת שאז עדין קדם תקון המשפט להורות שכל זמן שלא נתקן המשפט על מכונו אי אפשר להבין משפטו יתברך כלל כנ"ל, עד שיבוא הקדוש ברוך הוא וכו', דהינו עד הקץ האחרון,

שמעתי מהריצ"ח (41) שמבארים:

חד גדיא היינו יוסף בחי' ויגד לכם את בריתו (תורה כט). שונרא היינו שנאת האחים אכלה אותו ולכן ירד למצרים ואהריו גם השונרא ירדה. ושם הכלב אכל אותה ושיעבד אותה וכא החוטרא והיכה את הכלב עשר מכות

ועיין יד מצרים לרבי יצחק חבר פירוש ההגדה של פסח:

חד גדיא: אלו ישראל שנמשלו לצאן, כמו"ש "ואתנה צאני" וכו', ונקרא חד גדיא כמו"ש "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" וכו'. ונמשלו לגדי כמו"ש בפ' אין צדין "ג' עזין הם, עז בבחמות, ישראל" וכו', וניתן להם תורה כדי להכניע יצרם, והם ב' מדריגות, א' מצד הנפש וא' מצד הגוף, ולכן אמר ב"פ חד גדיא וכו', ותיקונם ע"י הקרבנות שהם באים לכפר על החטא ולהכניע חומר הגוף ומדותיו הרעים שבאים מצד נפש הבהמית,

וז"ש "דזבין אבא בתרי זוזי" שהוא מחצית השקל לקרבנות, כמו"ש רבינו הגר"א ז"ל מווילנא בס"ד פ"א, בענין מחצית השקל, שד' מאות שקל כסף, המחצית הם "מאתיים לנוטרים את פרייו", הם הקרבנות שלוקחין ע"י מחצית השקל שהעולם קיים בהם, וז"ש "דזבין אבא בתרי זוזי", והוא מחצית השקל:

ואתא שונרא וכו': הוא ענין מכירת יוסף שקלקלו ביסוד השלום שהוא קיום עולם, כמו"ש "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה" וגו', ועי"ז אכלה ושיחתה להני גדיים, והוא כענין השונרא שהיא מקור השקר, כמו"ש בזה בספר מלכיאל, וכתוב במכירת יוסף "וישחטו שעיר עזים ויטבלו את כתונת יוסף" וגו', ושיקרו בברית אהים,

ועי"ז "אתא בלבא", שהוא גלות מצרים שהיה ע"י סילוק השכינה, וזה ענין צורת אש שבבית שני שהיה בצורת כלב.

"ואתא חוטרא", והוא מטה שנמסר ביד משה רעה"ש,

"ואתא נורא", הוא חטא העגל, אש הוא, עד אבדון תאכל.

"ואתא מיא", תפילת משה רעה"ש שנמשלה למים, כמו"ש "שפכי מים לבך" וגו'.

"ואתא תורא", הוא ירבעם בן נבט שהעמיד העגלים, תבנית שור אוכל עשב וקלקל תפילת משה והחזיר אש של חטא העגל.

"ואתא השוחט", הם אנשי כנסת הגדולה שהתפללו שימסר יצר הרע בידם ועשו והצליחו ושחטו ליצרא דעכומו"ז.

"ואתא מלאך המות", עוון שנאת חנם מקור כל עוון וחטא הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות, והיינו הך דאחריב לבהמ"ק והגלה אותנו מארצו.

"ואתא הקדוש ברוך הוא", כמו"ש "ביום ההוא יוסיף ה' שנית לקנות את שאר עמו", ואז "ובלע המות לנצח", ואז יאיר עינינו כאור צה במהרה בימינו אמן:

וראה עוד בהגדת המלבי"ם כסופה פירוש מטה אהרון פירוש יפה לחד גדיא

וביאור יפה של הרב מליסא בספרו מעשה ניסים מובא בהגדה שי למורא

ועיין ספר קול מבשר ה"ב פסחים - חד גדיא חד גדיא דזבין אבא וגו'. יש לומר הרמז בזה על ענין השאלה שנמצא בגמרא. (במעשה דמלכא ומלכתא ויששכר כה"ג איש כפר ברקאי, פסחים נז ע"א) אי אימרא יאי, אי גדיא יאי. ומסיק, ששניהם שקולים. ואמר רבינו

הקדוש איש אלוקים הרבי רבי בונם זצוקללה"ה, שמהלוקתם הוא, אם בעל תשובה גדול, או צדיק גמור. ויש לומר הפירוש, אי אימרא, היינו, הצדיק מעיקרא שהלך תמיד ביושר, כאימרא שהוא שה, שמהלכו תמיד ביושר, לא בדילוג וקפיצה. או גדיא, רומז לבעל תשובה, שמעם מעם הטא, וכששב, מתגבר על יצרו בתוקף ועוז. שמעלתו הוא, שאף שלא הלך ישר, וסר מהדרך, כמו הגדי שמהלכו בקפיצה ולא ביושר, אך חזר וקופץ בכח גם כן אל הדרך הישר. וכבוזה"ק, דאיתקריב בחילא יתיר. ובאמת אין בעולם הזה שום בירור, כי שניהם כאחד טובים. כי אחר התשובה, נתוודע שגם המכשול שקרה לו היה למען יתוודע לו במה שנצרך לשמירה יתירה, ושניהם נכללים במלת 'גדיא'. כידוע מפירש"י ז"ל על 'לא תבשל גדי', שגדי, כל ולד רך במשמע. ובי' ענינים אלו נרמזים בקרבן פסח, שבכלל הוא שה תמים זכר. וכתוב ג"כ, מן הכבשים ומן העזים תקחו. ועז הוא גדי. [נקרא ג"כ שה, עיין במד"ר ויצא פ' ע'] היינו, ששניהם כאחד טובים, ולזה רמז הפייטן, חד גדיא חד גדיא דובין אבא וגו', היינו, ששניהם קנין אחד לאבינו שבשמים, וכולהו חד. וכדברינו הנ"ל. [תורת אמת, לובלין. פסח תרכ"ט, ליל שני, דף י"ז]:

ספר תולדות יעקב יוסף פרשת ויקהל – אות ג: ובוה יובן ג"כ אחד מי יודע, ר"ל מי הוא החכם שיודע זה שאין לך שום דבר בעולם נפרד ממונו יתברך, ומלכותו בכל משלה והכל אחדות א' כהדין קמצא דלבושא מיניה וביה, ואין סוד זה נמסר לכל כי אם לבני עליה שהם מועטים, וז"ש אחד אני יודע:

ובדרך פנימי נ"ל, כי יש כלל ופרט וכלל בסוד אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד, ו), כי ג' ראשונות נחשבות לאחד, ובינה הנק' מי כוללם ומיהדם, וז"ש אחד מ"י יוד"ע שם בינה הנק' מי נק' אחד ע"י דעת המיהדן בין חכמה ובינה, וכשיצאו מכינה נעשו פרט בסוד ו' קצוות ב' הפכים דין ורחמים, מ"מ אחר הכל חזרו ונתיחדו במלכות הנק' אנ"י, וז"ש אחד אני יודע והבן:

וז"ש אעפ"י שאלו אוסרין ואלו מתירין, אלו ואלו דברי אלהים חיים (עירובין יג ע"ב). והקו' מפורסמת איך אפשר זה. ולפי הנ"ל א"ש, כי יש ו' קצוות ב' הפכים, ובינה הנק' אלהים חיים מיוחדם והבן. וכמדומה ששמעתי ממורי זה ומונה והולך מן שנים מי יודע שנים אני יודע וכו', עד מספר י"ג שהחזר לאחדות אח"ד גימטריא י"ג, לרמז שגם יש כלל ופרט וחזר וכלל, והם ג' ראשונות ומלכות אחרונה וק"ל. ולהורות שבכל מיני מספר יש בו אחדות בסוד כלל ופרט וכלל והבן:

ובזה נבאר ענין חד גדיא וכו', כי מבואר בו עשר ענינים. אבא, גדיא, שונרא, חומרא, נורא, מיא, תורא, שוחט, מלאך המות, הקדוש ברוך הוא. כוללים כל עניני עוה"ז ועוה"ב, בין מצד עשר ספירות קדושות, הן מצד עשר כתרין תתאין, וכשהם בתוך לבוש הם עשרה, מה שאין כן בפנימיות הם אחדות גמור, וזה יהיה כשלא יכנף עוד מוריד (ישעיה ל, כ) ובהסרת לבושוין שישחוט הקדוש ברוך הוא למלאך המות סמא"ל, וישאר רק סא"ל יהוד הויה אדני, וביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד, ט) והש"י יכפר:

ספר תולדות יעקב יוסף פרשת פקודי – אות ד: ועל פי זה נבאר בסדר הגדה, חד גדיא חד גדיא דובין אבא בתרי זוזי חד גדיא חד גדיא, ואתא שונרא ואכלה לגדיא וכו', ואתא כלבא ונשך לשונרא דאכלה לגדיא וכו'. והספיקות רבו, א' למה כפל חד גדיא ב"פ. ב' למה דוקא בתרי זוזי. ג' גבי שונרא נאמר אכיל לגדיא, וגבי כלבא נאמר דנשך לשונרא. ושאר

הספיקות יבוארו ממילא: ומבאר שם בעמקות עפ"י דרכו ומבואר בקיצור יותר תולדות יעקב יוסף פרשת כהר - אות ה

ועל פי זה נראה לי לבאר ביאור חד גדיא שכתבתי במקום אחר (פרשת פקודי), והעולה משם חד גדיא חד גדיא דובין אבא בתרי ז"ו ז"ו, שצריך לחבר ב' סוגי אנשים שהם בחינת גדיא אחד בתורה וא' בתפלה, דובין אבא הוא הקדוש ברוך הוא, בתרי ז"ו ז"ו, חד זו בפסוק אחת דבר אלדים שתיים ז"ו שמעתי (תהלים סב, יב) שהוא בחי' התורה, עוד בחי' זו בתפלה עם ז"ו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מו, כא) כמבואר שם. ואתא שונרא בחינת שכחה שאינו מכיר את קונו (הוריות יג ע"ב), ואכלה לגדיא וכו' דהיינו גלות מצריים שהיה אצל פרעה בחינת השכחה והעיו"רף, ואכלה לגדיא שהיו מכלין את ישראל שנק' גדיא, והם השליכו ליאור את בניהם וכו':

ואתא כלבא שהוא בחינת עמלק ונשך לשונרא, שנתחבר אל פרעה בחי' שונרא, כי נשך הוא לשון חיבור. כי הגלות ראשון גרם האחרון שהוא עבור השנאת הנם (יומא ט ע"ב) שהוא בחי' עמלק המפריד ומפסיק, כאגוז שנחלק האוכל לד' חלקים, וז"ש אין השם שלם עד שיכביר זרעו של עמלק וכו' (תנחומא תצא יא). וזה שנאת הנם נמשך מן חיבור לבחי' פרעה שהוא השכחה שאינו מכיר את קונו, כי מי שיודע ומכיר את קונו ויודע שהכל בהשגחה פרטיות ממנו יתברך אין מקום לשנוא את חבירו כלל, גם שעשה לו רעה מכל מקום אין הרע מצדו כי הוא אינו רק במקל ביד מכהו וכו':

ואתא חוטרא והכה לכלבא, כי בזה החוטרא שהכה לזולתו בזה עצמו היא נלקה, כמו ששמעתי ממורי זלה"ה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו, יד), שכבר נידון שהוא חייב ומגלגלין חוב ע"י חייב (עיין פרשת פנחס). אמנם לפי זה היה ראוי לרשעים ליקח מוסר לעצמן, כי בחוטרא זו אשר מכה לזולתו נלקה הוא ג"כ, ואיך מוסיפין חטא על פשע להרע לזולתו. לכך משני בעל הגדה כי אתי נורא ושרף לחוטרא, כי היצר הרע נקרא נורא כמ"ש בש"ס נורא כי עמרם (קדושין פא.), ושרף לחוטרא שלא יזכר לעולם מוסר זה. ומלחמת עמלק יוכיח כל הניסים שהיו לישראל בא הוא להלחם, וז"ש זכור את אשר עשה לך עמלק אשר קרך בדרך (דברים כה, יח), ודרשו חז"ל שהיו האומות יריאים להלחם בישראל, ובא עמלק והתחיל והראה מקום לאחרים משל לאמבטי רותחת וכו' (תנחומא תצא ט). אך דלפי זה יש מקום לומר כי אין לאדם בחירה נגד מלחמת היצר הרע כאמור, לזה ביאר בעל הגדה ואמר ואתא מיא וכבה לנורא, כמ"ש בש"ס בראתי יצר הרע בראתי תבלין (קדושין ל ע"ב) שהיא התורה שנקרא מים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה, א), לכך אמרו אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש אם אבן הוא נמוח וכו' (קדושין ל ע"ב):

אך דלפי זה הדרא קושי' על הרשעים שחוטאין הא יש להנצל מיצר הרע על ידי תורה ומוסר, ומשני אתי תורא ושתיא למיא. דשמעתי ממורי זלה"ה ביאור פסוק על מה שוא בראת כל בני אדם (תהלים פט, מה), ששאל היצר הרע להקדוש ברוך הוא על שוא בראת, ששאל זה על עצמו למה נברא היצר הרע שהוא שוא,

מאחר שיש חכמי מוסר מי ישמע לו. והשיבו הקדוש ברוך הוא כל בני אדם שיש דוגמת חכמי המוסר חכמים להרע, בא זה ומבטל דברי זה, וז"ש כל בני אדם וכו' ודפח"ה. וכן שמעתי בשם המנוח מוהר"ן זלה"ה, הוי אומרים לרע טוב (ישעיה ה, כ) וכי תימא מה בכך אדרבה וכו', לזה ביאר כי מזה נמשך שאומרים לטוב רע וכו' ודפח"ה: וז"ש ואתא תורא, דהיינו ת"ח שהוא בר תורה והוא חכם להרע, ובזה שתיא למיא שאינו נשמע אל דברי חכמי המוסר כנ"ל. מצורף לזה ואתא השוחט ושחט לתורא, שנעשה זה החכם להרע, ואנשי המוני לא ידעו להפריש בין חכם להכם ואומרים כל אפי' שוין, זה גורם שאין המים מכבים אש היצר הרע. אמנם דראינו דאתא המלאך המות ושחט לשוחט דשחט לתורא א"כ הדרא קושי' כנ"ל, ומשני באמת משום הכי אתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות והבן:

אמנם ששמעתי ממורי זלה"ה, ענין שהיטת מלאך המות הוא להוציא ממנו חלק הרע, שישאר מלאך קודש ונעשה מן נב"ל לב"ן. וז"ש ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג, ב). ובזה יובן בהר סיני, שיהיה נעשה מן היצר הרע שנקרא הר, יהיה נעשה בחי' סיני שהוא קדוש. וז"ש ושבתה הארץ שבת לה, כי גם המלאך המות שהוא בחי' עכירת חומר הארץ יהיה נעשה מלאך קדוש, ואז יהיה כל העולם כולו קדוש שבת לה, והבן והשם יכפר: עד כאן לשון בעל התלדות יעק בייסק.

*

חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל הלילה עד שתחטפנו שינה, ורבים נוהגים לומר שיר השירים אחר הסדר. ולא יקרא קריאת שמע על מטתו אלא פרשה ראשונה של שמע, ולא שאר המזמורים שאומרים לשמירה, כי ליל שמורים הוא לה:

המנהג לומר שיר השירים אחר הפיוטים מובא בשל"ה

שיר השירים

פרק א

שיר השירים אשר לשלמה. ישקני מנשיקות פיהו, כי טובים דדיך מיין. לריח שמניך טובים, שמן תורק שמך, על פן עלמות אהבוד. משכני אחרך נרוצה, הביאני המלך חדריו, נגילה ונשמחה בך, נזכרה דדיך מיין, מישרים אהבוד. שחורה אני ונאווה, בנות ירושלים, באהלי קדר פיריעות שלמה. אל תראני שאני שחרהרת, ששזפתני השמש, בני אמי נחרו בי, שמני נטרה את הפרמים, פרמי שלי לא נטרתי. הגידה לי שאהבה נפשי, איכה תרעה, איכה תרביץ בצהררים, שלמה אהיה פעמיה, על עדרי חכרך. אם לא תדעי לך תיפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן, ורעי את גדיותך על משכנות הרעים. לססתי ברכבי פרעה, דמיתך רעיתי. נאוו לחיך בתורים, צוארך בחרוזים. תורי זהב געשה לך, עם נקדות הכסף. עד שהמלך במסבו, נרדי נתן ריחו. צרור המור דודי לי, בין שדי ילין. אשבל הכפר דודי לי, בכרמי עין גדי. הנך יפה רעיתי, הנך יפה עיניך יונים. הנך יפה דודי אף נעים, אף ערשנו רעננה. קרות בתינו ארזים, רהיטנו ברותים.

פרק ב.

אני הבצלת השרון, שושנת העמקים. בשושנה בין החוחים, בן רעיתי בין הבנות. בתפוח בעצי היער, בן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתי, ופריו מתוק לחבי. הביאני אל בית היין, ודגלו עלי אהבה. סמכוני באשישות, רפדוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. השבעתי אתכם בנות ירושלם, בצבאות או באילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו, את האהבה עד שתחפץ. קול דודי הנה זה בא, מדיג על ההרים, מקפץ על הגבעות. דומה דודי לצבי או לעפר האילים, הנה זה עומד אחר פתלנו, משגיח מן החלונות, מציץ מן החרפים. ענה דודי ואמר לי, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו. הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע, וקול התור נשמע בארצנו. התאנה הנמה פגיה, והגפנים סמדר נתנו ריח, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך. יונתי בחגוי הסלע, בסתר המדרגה הראיני את מראיה, השמיעני את קולך, כי קולך ערב ומראיה נאותה. אהזו לנו שעלים, שעלים קטנים מחבלים כרמים, וכרמינו סמדר. דודי לי ואני לו, הרעה בשושנים. עד שיפוח היום ונסו הצללים, סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים, על הרי בתר.

פרק ג.

על משכבי בלילות בקשתי, את שאהבה נפשי, בקשתי ולא מצאתיו. אקומה נא ואסובבה בעיר,

בְּשׂוּקִים וּבְרַחֲבוֹת, אֲבַקֶּשֶׁה אֶת שְׂאֵהְכָה נַפְשִׁי, בְּקִשְׁתּוֹ וְלֹא מִצְּאֵתוֹ. מִצְּאֵנִי הַשְּׂמֵרִים הַסְּכָבִים בְּעִיר, אֶת שְׂאֵהְכָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם. כְּמַעַט שְׁעַבְרָתִי מֵהֶם, עַד שְׁמִצְּאֵתִי אֶת שְׂאֵהְכָה נַפְשִׁי, אֲחֹזְתּוֹ וְלֹא אֲרַפְנוּ, עַד שֶׁהֵבִיאֵתוּ אֶל בֵּית אָמִי וְאֶל חֶדֶר הוֹרְתִי. הַשְּׁבַעֲתֵי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם, בְּצִבְאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשְּׁדָה, אִם תַּעֲרִירוּ וְאִם תַּעֲזֹרוּ, אֶת הָאֵהְכָה עַד שֶׁתִּחַפְּץ. מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמְּדַבֵּר בְּתִימְרוֹת עֵשֶׂן, מְקַטְרֵת מִר וּלְבוֹנָה, מִכַּל אֲבָקֵת רוּכַל. הִנֵּה מִפְּתוֹ שְׁלֹשְׁמָה, שְׁשִׁים גְּבָרִים סָבִיב לָהּ, מִגְּבוּרֵי יִשְׂרָאֵל. כֻּלָּם אֲחֹזֵי חֶרֶב, מְלַמְּדֵי מְלַחְמָה, אִישׁ חָרְבוֹ עַל יָרְכוֹ, מִפְּחָד בְּלִילוֹת. אֲפָרִיזֶן עֲשֵׂה לּוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמָה, מַעֲצֵי הַלְּבָנוֹן. עַמּוּדָיו עֲשֵׂה כֶסֶף, רְפִידָתוֹ זָהָב, מְרַכְּבוֹ אֲרָגְמָן, תּוֹכוֹ רְצוּף אֵהְכָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלַם. צֶאֱנָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן, בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמָה, בְּעֶטְרָה שְׁעֵטְרָה לּוֹ אָמוֹ בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ, וּבִיּוֹם שְׂמִחַת לְבוֹ.

פרק ד.

הַנֶּךְ יִפָּה רַעֲיָתִי, הַנֶּךְ יִפָּה עֵינֶיךָ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמְתָּךְ, שְׁעָרֶךָ כְּעֶדֶר הָעוֹזִים שְׁנֹלְשׁוּ מֵהַר גְּלַעַד. שְׁנִיךָ כְּעֶדֶר הַקְּצוּבוֹת, שְׁעָלוּ מִן הַרְחֻצָה, שְׁכַלְסֵם מִתְּאִימוֹת וְשַׁכְּלָה אֵין בָּהֶם. כְּחוּט הַשְּׁנִי שְׁפֹתוֹתֶיךָ, וּמִדְּבַרְךָ נְאוֹת, כְּפֹלַח הָרְמוֹן רִקְתָּךְ, מִבַּעַד לְצַמְתָּךְ. כְּמִגְדַל דָּוִד צוֹאֲרֶךְ, בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת, אֶלְף הַמִּגֵּן תִּלְוֵי עֲלִיו, כֹּל שְׁלֹמֵי הַגְּבוּרִים. שְׁנֵי שְׂדֵיךָ כְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאֹמִי צְבִיחַ הָרַעִים בְּשׁוֹשְׁנִים. עַד שְׁיִפּוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצִּלְלִים, אֶלְךָ לִי אֶל

חר המור ואל גבעת הלבונה. פלך יפה רעיתי ומום
 אין בך. אתי מלבנון פלה, אתי מלבנון תבואי, תשורי
 מראש אמנה, מראש שניר וחרמון, ממעונות אריות,
 מהררי נמרים. לבבתני אחותי כלה, לבבתני באחת
 מעיניך, באחד ענק מצורניך. מה יפו דדיך אחותי כלה,
 מה טובו דדיך מיין וריח שמניך מכל בשמים. נפת
 תטפנה שפתותיך פלה, דבש וחלב תחת לשונך, וריח
 שלמותיך בריח לבנון. גן נעול אחותי כלה, גל נעול
 מעין חתום. שלחך פרדם רמונים, עם פרי מגדים,
 בפריים עם נרדים. גרד וכרפם קנה וקנמון, עם כל עצי
 לבונה, מר ואהלזות עם כל ראשי בשמים. מעין גנים
 באר מים חיים ונזלים מן לבנון. עורי צפון ובואי תימן,
 הפיחי גני יזלו בשמיו, יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.

פרק ה.

באתי לגני אחתי כלה, אריתי מזרי עם בשמי,
 אכלתי יערי עם דבשי, שתיתי ייני עם חלבי, אכלו
 רעים שתו ושכרו דודים. אני ישנה ולפי ער, קול דודי
 דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תפתי, שראשי נמלא
 טל, קנצותי רסיסי לילה. פשטתי את כתנתי איככה
 אלבשנה, רחצתי את רגלי איככה אטנפם. דודי שלח
 ידו מן החור ומעי המו עליו. קמתי אני לפתח לדודי
 וידי נטפו מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול.
 פתחתי אני לדודי ודודי חמק עברצט, נפשי יצאה

^{צט} דודי חמק עבר – רבי ברוך ממזבזו ראה את נכדו ושאלו על כך ענה לו שחקתי עם חברי
 מהבואים והתחבאתי במקום נפלא וזיכיתי שימצאוני ולפתע שכחוני והתדולו לשחק במשחק אחר

בְּדַבְרוֹ, בְּקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא מִצְאֵתִיהוּ, קְרֵאתִיו וְלֹא עָנְנִי.
 מִצְאֵנִי הַשְּׁמֵרִים הַסֹּבְבִים בְּעִיר, הַפּוֹנֵי פְּצֵעוֹנֵי, נִשְׂאוּ
 אֶת רִדְיֵי מַעְלֵי, שְׁמֵרֵי הַחֲמוֹת. הַשִּׁבְעֵתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת
 יְרוּשָׁלַם, אִם תִּמְצְאוּ אֶת דּוֹדֵי מַה תִּגְדּוּ לוֹ, שְׁחולֵת
 אֶהְבֶּה אֲנִי. מַה דּוֹדְךָ מֵדוֹד, תִּיפֶה בְּנָשִׁים; מַה דּוֹדְךָ
 מֵדוֹד, שְׁכֶכֶה הַשִּׁבְעֵתָנוּ. דּוֹדֵי צַח וְאָדוּם, דִּגּוּל מֵרִבְבָּה.
 רֵאשׁוּ פְתָם פּוֹ, קְנֻצוֹתֵינוּ תִלְתְּלִים שְׁחֹרוֹת כְּעוֹרֵב. עֵינֵינוּ
 בְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מַיִם, רַחְצוֹת בְּחֶלֶב, יִשְׁבוֹת עַל מִלְּאֵת.
 לָחִיו כְּעֵרוֹגַת הַבֶּשֶׂם מִגְדֻלוֹת מְרַקְחִים, שְׁפִתוֹתֵינוּ
 שׁוֹשְׁנִים נְטוּפוֹת מוֹר עֵבֶר. יָדֵינוּ גְלִילֵי זֶהָב מִמִּלְּאִים
 בְּתַרְשִׁישׁ, מַעֲיֵנו עֲשֵׂת שֵׁן מַעֲלַפֶּת סְפִירִים. שׁוֹקֵינוּ עֲמוּדֵי
 יֵשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנֵי פּוֹ, מֵרֵאשׁוֹ כְּלַבָּנוֹן כְּחֹר בְּאֲרָזִים.
 חֲבוּ מִמִּתְקִים וְכֹלוּ מִחֲמֵדִים, זֶה דּוֹדֵי וְזֶה רְעֵי בְּנוֹת
 יְרוּשָׁלַם.

פֶּרֶק ו'.

אָנָּה הֵלֵךְ דּוֹדְךָ, תִּיפֶה בְּנָשִׁים, אָנָּה פָּנָה דּוֹדְךָ
 וְנִבְקָשְׁנוּ עִמּוֹ. דּוֹדֵי יָרַד לָגְנוּ, לְעֵרוֹגוֹת הַבֶּשֶׂם, לְרַעוֹת
 בְּגַנִּים וְלִלְקַט שׁוֹשְׁנִים. אֲנִי לְדוֹדֵי וְדוֹדֵי לִי, הָרוּעָה
 בְּשׁוֹשְׁנִים. יָפָה אֶת רַעֲיֹתֵי כְּתָרְצָה, נְאֻוָּה פִּירוּשְׁלָיִם,
 אִימָה כְּנַדְגָלוֹת. הַסְּבִי עֵינֵינוּ מִנְּגֵדֵי, שְׁתֵּם הִרְחִיבְנֵי,
 שְׁעָרֶךָ כְּעֵדֶר הָעֵזִים, שְׁגָלְשׁוּ מִן הַגְּלָעַד. שְׁנִיךָ כְּעֵדֶר
 הִרְחִלִים, שְׁעָלוּ מִן הִרְחִצָּה, שְׁכַלְם מִתְּאִימוֹת וְשִׁכְלָה

ואני מחכה ומחכה התחיל הרבי לבכות עמו ואמר הרי זו טענת הקב"ה ממש בראתי עולם להעלם
 בו ולהתחבאות על מנת שתחפשוני ואתם שכחתם אותי ומשחקים במשחק אחר. (הובא בבבוצינא
 דנהורא מהד' ירושלים תשכה עמ' 28 ד"ה נכדו)

אין בהם. כְּפִלַח הַרְמוֹז רִקְתָּהּ, מִבְּעַד לְצַמְתָּהּ. שְׁשִׁים
הֵמָּה מַלְכוּת וּשְׁמֹנִים פִּילְגָשִׁים וְעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר.
אַחַת הִיא יוֹנְתֵי תַמְתֵּי, אַחַת הִיא לְאַמָּה, בָּרָה הִיא
לְיוֹלְדָתָהּ, רְאוּהָ בָנוֹת וַיֵּאשְׁרוּהָ, מַלְכוּת וּפִילְגָשִׁים
וַיַּהֲלִיחָהּ. מִי זֹאת הַנְּשָׁקְפָה כְּמוֹ שָׁחַר, יָפָה כְּלִבְנֵה, בָּרָה
כַּחמָה, אֵימָה כְּנִדְגָלוֹת. אֵל גִּנַּת אֶגְזוֹ יִרְדְּתִי, לְרֵאוֹת
בְּאֵבֵי הַנְּחָל, לְרֵאוֹת הַפְּרָחָה הַגֶּפֶן הַנְּצוֹ הַרְמוֹנִים. לֹא
יִדְעֵתִי נַפְשִׁי שְׁמַתְנִי מִרְכָּבוֹת עַמִּי נָדִיב.

פרק ז.

שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי הַשׁוֹלְמִית, שׁוֹבֵי שׁוֹבֵי וְנַחֲזָה בָּךְ, מַה
תַּחֲזוּ בַשׁוֹלְמִית, כְּמַחֲלַת הַפּוֹחֲחִים. מַה יָּפוּ פְּעָמֶיךָ
בְּנַעֲלִים בַּת נָדִיב, חַמוּקֵי יִרְכּוּךָ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי
אָמוֹן. שְׁרַרְךָ אֶגֶן תַּפְּחֵר, אֵל יַחֲסֵר הַפּוֹזֵג, בְּמִנְיָךְ עֲרַמַת
חַטִּים סוּגָה בַשׁוֹשְׁנִים. שְׁנֵי שְׁדִיךָ בְּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תֵּאָמְרֵי
צְבִיחָה. צִוְאַרְךָ כְּמַגִּדֵל הַשּׁוֹן, עֵינֶיךָ בְּרִכּוֹת בַּחֲשַׁבּוֹן עַל
שַׁעַר בַּת רַבִּים, אַפְּךָ כְּמַגִּדֵל הַלְּבָנוֹן צוּפָה פְּנֵי דַפְּשִׁק.
רֵאשִׁיךָ עֲלֶיךָ כְּפַרְמֵל וְדִלַּת רֵאשִׁיךָ כְּאַרְגָּמָן, מֶלֶךְ אֲסוּר
בְּרַהֲטִים. מַה יָּפִית וּמַה נְעַמְתָּ אַהֲבָה בַתְּעַנּוּגִים. זֹאת
קוֹמְתָךְ דְּמַתָּה לְתַמָּר וְשְׁדִיךָ לְאַשְׁכְּלוֹת. אֲמַרְתִּי אֶעֱלֶה
בְּתַמָּר, אַחֲזָה בְּסַנְסַנּוֹי, וַיְהִי נָא שְׁדִיךָ כְּאַשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן
וְרִיחַ אַפְּךָ בַתְּפוּחִים. וְחַכְּךָ כֵּיִן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוּדֵי
לְמִישָׁרִים דּוֹכֵב שְׁפֵתֵי יִשְׁנִים. אֲנִי לְדוּדֵי וְעָלִי תְּשׁוּקָתוֹ.
לְכֵה דוּדֵי נֵצַא הַשְּׂדֵה נְלִינָה בְּכַפְּרִים. נְשַׁכְּמָה לְכַרְמִים,
נְרַאָה אִם פְּרָחָה הַגֶּפֶן פִּתַח הַסְּמִדָר הַנְּצוֹ הַרְמוֹנִים,

שם אתן את דודי לך. הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו
כל מגדים, חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך.

פרק ח.

מי יתנה בָּאֵחָ לִי יוֹנֵק שְׂדֵי אִמִּי, אֲמַצְאָה בַּחוּץ אֲשַׁקֵּךְ
גַּם לֹא יִבּוּזוּ לִי. אֲנַהֲגֶךָ אֲבִיאָה אֶל בֵּית אִמִּי תִלְמִדְנִי,
אֲשַׁקֵּךְ מִיַּיִן הַרְקַח מֵעַסִּים רַמְנִי. שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רַאשִׁי
וַיִּמְנֹו תַחְבֵּקְנִי. הַשְּׂבַעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם, מַה
תַּעֲרִירוּ וּמַה תַּעֲוֹרְרוּ אֶת הָאֲהָבָה עַד שְׂתַחֲפֹץ. מִי זֹאת
עָלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דוֹדָהּ, תַּחַת הַתְּפוּחַ
עוֹרְרֵתֶךָ, שְׂמָה חֲבַלְתֶּךָ אִמָּךְ, שְׂמָה חֲבַלָּה יִלְדֶתֶךָ.
שִׁימְנֵי כַחוֹתֶם עַל לֶבָד כַחוֹתֶם עַל זְרוּעָה, כִּי עֲזָה כַמוֹת
אֲהָבָה, קָשָׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָהּ, רְשָׁפֶיהָ רְשָׁפֵי אִשׁ
שְׁלֵהֲבַתְיָהּ. מִיָּם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֲהָבָה
וּנְהַרּוֹת לֹא יִשְׁטַפּוּהָ, אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ
בְּאֲהָבָה בּוֹז יִבּוּזוּ לוֹ. אַחֹת לָנוּ קִטְנָה וְשְׂדֵים אֵין לָהּ,
מַה נַּעֲשֶׂה לְאַחֹתְנוּ בַיּוֹם שִׁידְבֵּר בָּהּ. אִם חוֹמָה הִיא
נִבְנָה עָלֶיהָ טִירַת כֶּסֶף וְאִם דָּלַת הִיא נִצּוֹר עָלֶיהָ לֹחַ
אָרוּ. אֲנִי חוֹמָה וְשְׂדֵי פַמְגְּדָלוֹת, אֲזוּ הִיִּיתִי בְּעֵינָיו
כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם. כָּרָם הִיָּה לְשִׁלְמוֹהַ בְּבַעַל הָמוֹן, נָתַן אֶת
הַכָּרָם לְנִטְרִים אִישׁ יָבֵא בְּפָרְיוֹ אֶלְפָּה כֶּסֶף. כָּרְמִי שְׁלִי
לְפָנַי, הָאֶלְפָּה לְךָ שְׁלֹמָה וּמֵאֲתִים לְנִטְרִים אֶת פְּרִיו.
הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגְּנָזִים, חֲבֵרִים מְקַשִּׁיבִים לְקוֹלֶךָ הַשְּׂמִיעֵנִי.
בָּרַח דוֹדִי וּדְמָה לְךָ לְצַבִּי אוֹ לְעַפְרַת הָאֲיָלִים עַל הָרִי
בְּשָׂמִים.

תפילה שאומרים לאחר אמירת שיר השירים:

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שבזכות
 שיר השירים אשר קריתיו ולמדתי שהוא קדש קדשים בזכות פסוקיו
 ובזכות תבותיו ובזכות אותיותיו ובזכות נקדויותיו ובזכות טעמיו
 ובזכות שמוותיו וצרופיו ורמזיו וסודותיו הקדושים והטהורים
 הנוראים היוצאים ממנו שתהא שעה זו שעת רחמים שעת הקשבה
 שעת האזנה ונקראך ותענינו נעתיר לך והעתר לנו שיהיה עולה
 לפניך קריאת ולמוד שיר השירים באלו השגנו כל הסודות הנפלאות
 והנוראות אשר הם חתומים בו בכל תנאיו ונזכה למקום שהרוחות
 והנשמות נחצבות משם וכאלו עשינו כל מה שמוטל עלינו להשיג
 בין בגלגול זה בין בגלגול אחר ולהיות מן העולים והזוכים לעולם
 הבא עם שאר צדיקים וחסידים ומלא כל משאלות לבנו לטובה
 ותהיה עם לבבנו ואמרי פינו בעת מחשבותינו ועם ידינו בעת
 מעבדינו ותשלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו ומעפר תקימנו
 ומאשפות דלותנו תרוממנו ותשיב שכנתך לעיר קדשך במהרה
 בימינו אמן.

הוספות לעיון

ביאור ענין עבדים היינו וביאור ויוציאנו בחי' הארת אור הסוכב ואעפ"כ האיר רק לישראל כי אריך התלבש בזרועות או"א

תורה אור הוספות ויהי קגד

קגד שממית בידים תתפש כו'. שבעת השינה הוא הסתלקות המוחין לגמרי ע"כ גם שהזכוב הולך על פניו לא ירגיש כו'. ובאור הדבר כי כאשר יטרד האדם בעצמותו לא יתפס מקום בעיניו כל מה שמנגדו. כמו שאנו רואים כאשר יטרד האדם בעומק המושג לא ירגיש כמה שזולתו ידבר היפכו. והנה כשיורד הרצון ומתצמצם בשכל אע"פ שהיא צמצום גדול כידוע אבל בזאת יתרון המעלה שיהיה היפך הנ"ל דהיינו שירגיש את המנגד אפי' בכל שהיא כי מפני צמצום החכמה והטעם לרצונו הנה לא יוכל לסבול היפך הרצון וירחיקנו בתכלית כו' ולזה הטעם כאשר יקץ משינתו ירגיש בזכוב כו' וד"ל. וכ"ז משל להבין למעלה ענין אהוריים דא"א. להיות כי ענין א"א ידוע שהוא הרצון בעצמו הכולל כל גילוי רצונות פרטיות כו' ובחי' אהוריים שבו. נו' בסידור נד"ה עבדים היינו. ולהיות כי ברצון הגלוי הרי מאיר בו מפנימית א"א כנראה בחוש שכל פנימית הנפש מתקשרת בהרצון וחפץ שיחפוץ האדם כידוע. אבל כמה שאין רצונו בו. אין בו כלל מפנימית א"א כ"א מבחי' אהוריים שלו לכד יאיר בו קצת כו'. וכמאן דשדי בתר כתפוהי כו'. וזה נק' אהוריים דא"א ואמנם להיות כי כל מהות הרצון הוא הגבה מאד נעלה הרבה מן השכל דהיינו שאינו מצומצם כל כך כמו השכל כנזכר לעיל. אלא הוא בהתפשטות והתרחבות לאין קץ כידוע. לכך גם המנגד לרצון יקבל הרבה שפע היות. כל זמן שלא נתצמצם הרצון בשכל. וזהו מאריך אף לרשעים. וכענין מאמרז"ל להודיע כמה ארך אפים לפניו כו'. פי' מפני עוצם כח הרצון בהתרחבות גדול מאד עד דשדי בתר כתפוהי ג"כ הרבה שפע. מה שלא היו מקבלים עפ"י החכמה כו'. והוא ענין פרעה עורף העליון שמקבל יניקה מאהוריים דא"א. ובפרט כשהוא מוגבה ומרומם בעצמותו. ר"ל שמסתלק מלהאיר למטה. כמ"ש בפרדס בערך אוי. לכן נמשל בחי' זו לשינה שהוא עד"מ למטה באדם המרדא הגדולה בעצמות כח הרצון דכלא חשיב ולא ירגיש במנגדים לגילוי רצונו כנ"ל. עד שיוכלו לקבל הרבה שפע ג"כ.

וזה היה גלות מצרים דיוסף הורד מצרימה. פי' יוסף הוא יסוד דא"ק שמואר בגלגלתא דא"א הנק' בעל הרצון. ובכחי' שינה וכדומה. מקבל העורף הנק' מצרים. מבחי' יסוד דא"ק שהורד כ"כ הרבה הוא מפני עוצם ההתנשאות

בעצמותו דוקא כנ"ל בענין שממית בידים תתפש כו' שגם סיבת יניקת השרים של עובדי כוכבים הוא ג"כ מפני עוצם ההתנשאות בעצמותו דוקא כמ"ש במ"א וזהו ענין עבדים היינו לפרעה כו' דהיינו שבח' ז"א היה בבחי' עיבור בהבינה. וזהו ענין מצרים מצר מי וכל עיקר יצ"מ היה לפי שנתפשטו בח' זרועות דא"א כו'. כמבואר בכוונת פסח פרי ע"ה.

וביאור הדבר. היינו עד"מ באדם כאשר נתפשט וירד מן מרדת העצמות של בעל הרצון להיות נמצאים ברצון זרועות. דהיינו חסדים וגבורות ימין ושמאל. ע"פ חו"ב.

וכמ"כ הנמשל למעלה הירידה להיות מתלבש בחו"ב ומפני זה יהיה הרצון תופס קצת מקום עד שלא יסבול היפכו ומנגדו כו'.

וזה הי' יצ"מ פי' בירור השפע מאחוריים דא"א. וכמ"ש וינצלו כו' ולא תלך השפע עוד לבתר כתפוהי דא"א. כ"א לבחי' פנימי' והיינו התורה והמצות שהן גילוי רצונותיו ית' בידוע.

ואמנם לולי יצ"מ לא הי' מ"ת כלל כי אורייתא מחכמה נפקת ומאחר שלא נתפשטו הזרועות כו' היה עדיין [קדא] מוגבה למעלה בעצמות עד שלא יוכל להתצמצם עדיין בתורה

וכדוגמא עד"מ באדם למטה השינה שהוא הסתלקות המוחין עד בחי' יחידה שבנפש ממש כו' ולזה הי' סבת יניקת פרעה כנ"ל.

ואמנם לאחר היציאה מן המצר והעורף הנ"ל אז יש מקום למתן תורה ומצות כו' וד"ל:

ליקומי תורה פרשה צו טז ב

אך להבין מאחר שהסוכב הוא השוה ומשוה כו' כנ"ל ולפניו כחשכה כאורה ואם צדקת כו' וא"כ איך משם ממש יומשך להיות נגוף למצרים כו'. אך הענין עפמ"ש בפע"ה בפ' עבדים היינו כו' ויוציאנו הוי' אלקינו או"א שהלכישו לזרועות דא"א. פי' כי הנה ישראל שרשן מבחי' פנים כמ"ש יאר ה' פניו אליך ומצרים שרשם מבחי' אחוריים עורף פרעה אותיות הערף כו' ולפי שהיו בבחי' הסתר פנים לפי שנאמר וימת יוסף וכל אחיו כו' וההשפעה נמשכה מבחי' אחוריים כמאן דשדי בתר כתפו ע"כ עבדים היינו לפרעה המקבל ג"כ מבחי' עורף כו'. אבל אח"כ ויוציאנו ה' אלקינו או"א שהלכישו כו' שיומשך ההשפעה בבחי' יאר ה' פניו ועי"ז נמשך אתנו סלה.

אע"ג דבבחי' סוכב כולא עלמין מצד עצמו נאמר כחשכה כאורה כנ"ל אבל הרי הסוכב מאיר ע"י בחי' ממכ"ע שהרי מן החלל נמשך הקו כו' ומצד התלבשות זו בבחי' ממלא או"א שהלכישו כו' נמשך שהוציאנו ממצרים מעבדות להירות

(ועמ"ש בפ' וישלח כד"ה ויאבק איש עמו גבי אם תגבי' כנשר משם אורידך,

ובפ' מקץ כד"ה כי עמך מקור חיים בפ' השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל.

ולעיל סד"ה להבין מ"ש בהגדה מצה זו גבי אני הוא ולא אחר.
ובד"ה ואכלתם אכול גבי אשר עשה עמכם להפליא. וסד"ה שימני כחותם.
ועמ"ש מענין שהסובב מאיר ע"י בחי' ממלא בד"ה יביאו לבוש מלכות כו'.
ועמ"ש במ"א ע"פ הזהר ר"פ ויקרא בענין שאל לך אות כו' שהנסים באים בשני מדרגות.
הא' ע"ד העמק שאלה והיינו מאות ה' בתראה שמתלבשת בלבושי הטבע, והב' ע"ד
הגבה למעלה כנסים דיצו"מ וקי"ם שיוצאים לגמרי מדרכי הטבע והיינו לפי שהוא נמשך
מוגילוי בחי' סוכ"ע רק שמאיר ע"י בחי' ממלא וזהו הגבה למעלה דא אות יו"ד דשם הוי'
והיינו ענין או"א שהלבישו כו' כנ"ל):

ספירת העומר

שלחן ערוך אורח חיים סימן תפמ

סעיף א בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר לרוב הראשונים אחר החורבן שאין הקרבת עומר היא מצוה דרבנן זכר למקדש אבל לרמב"ם גם היום חייב מהתורה.

בלילה ראשון טוב שיקרא בחומש ויקרא כג ט-טז פרשת העומר וכן משניות מנחות פרק י' נשים פטורות והרוצה לספור תספור בלא ברכה, (ונהגו לחייב עלמין ועיין צסוף ק"ח שחיכות לספור) המתנגיד באמצע הספירה סופר בלא ברכה.

אונן נחלקו בו אם סופר ויספור בלי ברכה למחר אחר הקבורה ואם יודע שיהיה אונן כל היממה טוב שיצא ע"י שישמע מאחר כדי שיוכל לספור להבא בברכה (פמ"ת), **ואם שכח לספור בתחלת הלילה הולך וסופר כל הלילה** דכל שלא עבר הלילה לא נפיק מכלל

תמימות תהינה (ועיין לקמן סעיף ז'). **ומצוה על כל אחד לספור לעצמו** דכתיב וספרתם לכם ונחלקו אם לאפוקי שרק ב"ד חייב לספור או לאפוקי שיצא בספירת חבירו דשומע כעונה ויש להחמיר לכן אם כיוון לצאת בספירת חבירו יחזור ויספור אבל בלא ברכה (בה"ל) יכול לספור בכל לשון ובלבד שיבין מה שאומר והכה"ח כתב שם בירך בלשה"ק בלא שיבין יחזור ויברך בלא שם ומלכות. **וצריך לספור מעומד** דכתיב "מהחל הרמש בקמה" ודרשינן בקומה ואם ישב יצא. **ולברך תחלה** בזה לכ"ע יכול לצאת בברכת חבירו המתכוין להוציא.

וסופר הימים דכתיב תספרו המישים יום **והשבועות** דכתיב שבעה שבועות תספור לך. אם ספר רק ימים נחלקו אי יצא דיעבד, לכן יחזור ויספור בלא ברכה, אבל רק ספר שבועות לא יצא (לקמן מבואר שרק אם גם אתמול עשה קו). כתב בה"ח אם מנה בסוף שבוע רק שבועות אפשר דלא יצא אבל באמצע שבוע כגון היום שבוע ויום אחד יצא דיעבד. ועיין דבר יפה באור שמח על הרמב"ם שסובר שהספירה דאו' מבאר שזה רק הימים אבל השבועות דרבנן כי ספירת הימים לקביעת הג שבועות אבל ספירת השבועות היא לתשלומי קרבנות החג דזה שייך רק בזמן הבית. **כיצד,**

ביום הראשון אומר: היום יום אחד (בעומר) ומנהג אשכנז כרוב הפוסקים לומר לעומר ואם לא אמר כלל יצא), **עד שמגיע לשבעה ימים ואז יאמר:** היום שבעה ימים שהם שבוע אחד (בעומר), **וביום שמיני יאמר:** היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד (בעומר) ואם אמר רק היום שמונה ימים יצא כיון שכבר הזכיר שבועות אתמול, וכן אם אמר היום שבוע ויום אחד יצא כי כבר מנה הימים אתמול, **וכן עד שיגיע לארבעה עשר יאמר:** היום ארבעה עשר ימים שהם שני שבועות (בעומר), עד שיגיע

לעשרים ואחד אומר היום אחד ועשרים יום ועל דרך זה מונה והולך עד מ"ט יום. אם אמר במקום היום שלשים ותשע היום ארבעים חסר אחת יצא.

סעיף ב אם טעו ביום המעונן וברכו על ספירת העומר, חוזרים לספור כשתחשך והיינו בין השמשות. והמדקדקים אינם סופרים עד

צאת הכוכבים, וכן ראוי לעשות. כששומע משליח ציבור צריך לכוין שאינו יוצא בזה ואם כוונתו לספור מיד אפשר דסתמא כאילו כיוון אבל אם דעתו לספור לאחר זמן י"א ששוב לא יברך ויש מקילין כיוון שתמיד מברך בעצמו מסתמא מתכווין שלא לצאת ע"י הש"צ (מועדי קדש)

סעיף ג המתפלל עם הציבור מבעוד יום, מונה עמהם בלא ברכה וצריך להתנות שאם יזכור לחזור ולברך אינו יוצא עכשיו. ואם יזכור בלילה יברך ויספור. הגה: ואפילו ענה אמן על ברכת הקהל, אם היה דעתו שלא לצאת, יחזור ויברך ויספור בלילה (ב"י בשם רשב"א).

סעיף ד מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו: אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו: היום

כך וכך, אינו יכול לחזור ולמנות בברכה. ואע"פ שקימ"ל מצות צריכות כוונה הכא משום ספק ברכה לבמלה יש לחוש למ"ד שאין צריכות כוונה, אמנם אם כיון בפירוש שלא לצאת לא יצא בזה עוד כתבו שדוקא בשבוע ראשון אבל כשמונים גם שבועות ואמר רק ימים צריך לחזור ולמנות שבועות בברכה צ"ע דלעיל כתב שיהזור בלא ברכה ועיין שער הצינון, ודווקא שאמר היום כך וכך אבל אמר רק כך וכך אינה נחשבת ספירה כלל (מ"ב וצ"ע א"כ המחבר הל"ל שיאמר כך וכך בלי היום) עיין בה"ל דמסתמא מי שרגיל לספור תמיד אחר צה"כ הוי כמכווין שלא לצאת בין השמשות אבל למעשה נשאר בצ"ע; אבל קודם בין השמשות, כיון שאין זמן ספירה אין בכך כלום. הגה: וכשהגיע הזמן, אסורין לאכול עד שיספור. ואפילו התחיל לאכול, פוסק וסופר; מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן, אינו צריך להפסיק אלא גומר אכילתו וסופר אחר כך (ד"ע למאן דאמר ספירה בזמן הזה דאורייתא).

סעיף ה אם אינו יודע החשבון, ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו, ושתק עד ששמע מחבירו וסיים כמוהו, יצא.

סעיף ו אם פתח ואמר: בא"י אמ"ה אדעתא דלימא היום ד', שהוא סבור שהם ד', ונזכר וסיים בה', והם ה' יצא בדיעבד; או איפכא, שהם ד' ופתח אדעתא דלימא ארבעה, ומעיה וסיים

בה', אינו חוזר ומברך. בזה תמהו האחרונים שהרי הוציא בפיו טעות ולא יצא כלל אלא יחזור ויספור בברכה. ואם תיקן עצמו תוך כדי דיבור יצא אפילו אם בשעת הברכה טעה לחשוב שהוא מנין אחר.

סעיף ז שכח ולא בירך כל הלילה, יספור ביום כדעת הרבה פוסקים
 בדעיכוד ספירת היום היא ספירה בלא ברכה לחוש לדעת הפוסקים שאין ספירה אלא בלילה
 מיהו מכאן ולהבא סופר בברכה. ספר בסוף היום בין השמשות מחלוקת (מקראי קדש)

סעיף ח אם שכח לברך באחד מהימים, בין יום ראשון בין
 משאר ימים, סופר בשאר ימים בלא ברכה; אבל אם הוא
 מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה.
 מי שנעשה גדול באמצע ימי הספירה נחלקו אם יברך מכאן ולהבא

סעיף ט ליל שבת וליל יום טוב מברכים וסופרים אחר קידוש
 בבית הכנסת; ובמוצאי שבת וי"ט, קודם הבדלה אחר קדיש
 תתקבל; וכשחל י"ט האחרון של פסח במוצאי שבת, דאז אומר
 קידוש והבדלה בפעם אחת, יש לספור קודם שמברכין על הכוס
 בבית הכנסת. הגה: ואם אין לו יין וצריך לקדש יקנה"ז, ע"ל סימן רצ"ו.

סעיף י אסור לאכול חדש אף בזמן הזה, בין לחם בין קלי
 בין כרמל, עד תחלת ליל י"ח בניסן; ובארץ ישראל, עד תחלת
 ליל י"ז בניסן. ואפילו חדש מתבואת נכרים אמנם הכעש"ט וגדולי תלמידיו מקילים (כעש"ט
 על התורה אמור אות ו') (פסקי תשובות)

ספירת העומר מצות עשה שהזמן גרמא אבל הרמב"ן בקדושין לד. כתב שלא הזמן גרמא ועיין
 מעדני אשר על פרשת אמור כמה תירוצים לבאר זאת והראשון של ילקוט יוסף עפ"י השואל ומשיב
 שכתב שבשבת נשים חייבות גם במצוות עשה שהזמן גרמא כיון שלא עושות מלאכה אינן
 משועבדות לבעליהן ואולא לה סיבת פטירתן עפ"י הכי נמי ספירת העומר כיון שבזמן הספירה
 אסורות במלאכה חייבות לספור

*

חול המועד אסור במלאכה

עיין ש"ע או"ח מסימן תקל

התירו דבר האבד

צחצוח נעלים במשחה אסור משום ממהק

שביעי של פסח

ספור נסיעתו של הבעל-שם-טוב לארץ-ישראל

כפי המקבל אצל אנ"ש מדור דור. (גרסת שיש"ק הישן ח"ב אות שו)

הבעל-שם-טוב היה נוהג לבלי להשקות אצלו שום ממון מיום לחברו, וגם בנסיעתו לארץ נהג כך שדאג כל יום לכסות את כסף הוצאותיו לאותו יום, וכך נסע מכפר לכפר ומעיר לעיר, כי לא דאג אלא לכסות את הוצאות הנסיעה לכפר ועיר הסמוך לו, ושם במחוזו בה' שיעזרו לכל הצמרכותו ממקום למקום, ונסעו עמו בתו אדיל ושמשו רבי הירש סופר, וכך נסעו מעיר לעיר ומכפר לכפר עד שהגיעו בערב חג הפסח לעיר סטאנבול.

בבערלזין דר יהודי עשיר גדול, שהיה חשוף בנים רחמנא לצלן רבות בשנים, ושמע הבעל-שם-טוב ומופתיו הגיע לאזניו. יעצוהו אהכיו והפצירו בו שיסע אל הבעל-שם-טוב ויבקשו ברכה שיזכה לבנים, וכך עשה, הכין לו עגלה עם סוסים טובים עם הרבה מעות פדרך הגברים, ונסע עם זוגתו למעזבון, ותיקף בבואו ברר היכן שוכן הבעל-שם-טוב, ואמרו לו בני הבית שהנה עתה נסע מכאן בדרך לארץ ישראל, וברר דרך נסיעתו ודרך אחריו ובכל מקום שהגיע אמרו לו פזאת, שהנה עתה נסע מכאן עד שהגיע גם הוא לסטאנבול בערב חג הפסח. והנה הוא מחמת עשירותו המופלגת שכר לו חדר נאה בקומה העליונה שפמלון ודאג לכל מחסוריו ביד רחבה, כדי שיוכל לערוך את הסדר בדבעי, ואחר שסדר לעצמו כל מחסוריו, הלך לחפש אחר הבעל-שם-טוב, והרהר בדעתו שבעיר גדולה כסטאנבול בודאי יהיה לו קשה למצאו, ויישב עצמו בדעתו והלך לחוף הים במקום שכל הנוסעים מגיעים, כדי שיברר אצלם שפא ראו הם את הבעל-שם-טוב או שפא יודעים הם היכן הוא מתאכסן.

והנה הבעל-שם-טוב כשהגיע לסטאנבול, הלך גם הוא לבית מלון זה, רק מחמת עניותו הגדולה שכר לעצמו חדר קטן במרתף המלון, ושאלה אותו בתו אדיל כל הזמן מה יהיה לנו לסדר הפסח והיכן נאכל וכו', לא ענה לה אביה הבעל-שם-טוב בלום, רק הפטיר כל

הַעֲתָ וְאָמַר לָהּ ה' יַעֲזֹר! ה' יַעֲזֹר! וְהִלַּךְ לְבַיִת הַכֹּנֶסֶת וְשָׁהָה שָׁם, וְהָיָא מְרוֹב בְּמַחֲזֵנָה בְּדַבְרֵי אָבִיהָ שׁוֹב לֹא דֹאנָה כְּלָל וַיִּצְאָה לְכַפֵּם אֶת הַבְּגָדִים הַנִּצְצָרִים כַּפּוּס לְכַבוֹד הַחַג בְּחוּף הַיָּם.

נִגְשׂ גַּם אֵלֶיהָ הַגָּבִיר לְשֹׂאֵלָה אִם רָאִתָּה אֶת הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב מִגִּיעַ לְחוּף הַיָּם, עָנְתָהּ לוֹ, "כִּן הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב הִגִּיעַ וְהוּא אָבִי וּמִתְאַכְסֵן בְּבֵית מְלוֹן פְּלוֹנֵי פְּקוּמָה הַתְּחַתּוּנָה", שָׁמַח הַגָּבִיר לְשִׁמְעַע זֶה וְאָמַר לָהּ שְׂיַחֲזֹרוּ לְעִיר כִּי יִתְאַכְסְנוּ אֲצִלּוֹ בְּחַג כִּי כָּבֵד הִכִּין מִכָּל טוֹב לְעָרִיכַת הַפֶּדֶר גַּם עֲבוּרָם. כְּשֶׁחֲזָרָה אֲדִיל, סִפְּרָה לְאָבִיהָ בְּשִׂמְחָה רַבָּה מֵהַנֵּס שֶׁהִקְרָה לָהֶם ה', שֶׁהִזְמִין לָהֶם מְקוֹם נֹאֵה לְעָרִיכַת הַפֶּדֶר, לֹא רָאִתָּה שׁוֹם שְׁנוֵי בְּפָנַי אָבִיהָ.

אַחַר תְּפִלַּת עָרִיכַת נִכְנֵם הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב הַיָּשֵׁר לְחֹדֶר הַגָּבִיר וְלֹא דִבֵּר שׁוֹם דְּבוּרִים כְּלָל רַק עָרַף אֶת הַפֶּדֶר בְּדַרְכּוֹ, אַחַר שֶׁעָרַף חֲצִי הַפֶּדֶר פָּנָה אֶל הָעֵשִׂיר וְזוֹנְתוֹ וְאָמַר לָהֶם: "יֹדַע אֲנִי עֲבוּר מַה בְּאַתֶּם הֵנָּה וּכְבֹר נוֹשְׁעֵתֶם". תִּיכַף אַחַר שֶׁאָמַר מְלִים אֵלּוּ עָלָה בַּעֲלִיַּת נִשְׁמָה בְּהַתְּדַבְּקוֹת נִפְלְאוֹה וְרָאוּ בּוֹ הַתְּאֻמָּצוֹת נוֹרָאוֹה וְלֹא יָדְעוּ עַל מַה וְלָמָּה זֶה, וְכָךְ בְּתוֹךְ הַשְּׁחִיּוֹת שֶׁמְעוּ אִידֵי שֶׁהַפְּטִיר וְאָמַר: "אִם כִּן אֲעֻבֹד אֶת ה' יִתְבָּרַךְ בְּלֵי עוֹלָם-הַבָּא", וְאַחֵר-כֵּן רָאוּ שִׂמְחָה וְאוֹר גָּדוֹל עַל פְּנֵיו וְנִתְעוֹרֵר מִדְּבִיקוֹתוֹ, וְסִפֵּר שֶׁבִּעֲטַת שִׁבְרָכֶם שִׁיזְנוּ בְּכַנִּים הַתְּעוֹרֵר עָלָיו קְטָרוֹג גָּדוֹל בְּשָׁמַיִם הָיוֹת שְׁזוּג זֶה עֲקָרִים הֵם מִכְּמֹן וּמִלִּידָה וְלֹא הָיָה בְּאַפְשָׁרוֹתֶם כְּלָל לְלֶדֶת וְעֵתָה מַחְמַת כְּרִפַּת הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב שֶׁבְּרָכֶם צְרִיכִים לְשִׁנּוֹת עֲבוּרָם אֶת הַטְּבַע לְגַמְרִי, וּמִשׁוּם קְטָרוֹג זֶה גָּזְרוּ לְמַעַלָּה שְׂיֵאבֵד הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב אֶת שְׂכַר עוֹלָם הַבָּא לְגַמְרִי, כְּשִׁשְׁמַע זֹאת הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב נִעְנָה וְאָמַר בְּשִׂמְחָה "אִם כִּן אֲעֻבֹד אֶת ה' מֵעַתָּה לֹלֹא שְׂכַר עוֹלָם-הַבָּא", וְכָךְ אוֹכַל לְעַבְדוֹ לֹלֹא שׁוֹם פְּנִיָּה כְּלָל וּכְלָל, כְּשֶׁרָאוּ בַשָּׁמַיִם מִסִּירוֹתוֹ שְׁמוּסָר נִפְשׁוּ עֲבוּר עֲבוּדָתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּמִסִּירוֹת-נִפְשׁ כֹּזֵה, פִּסְקוּ וְאָמְרוּ שִׁיזְכָּה שׁוֹב לְעוֹלָם-הַבָּא, וְגַם זוּג עֲקָרִים אֵלּוּ יִזְכּוּ לְכַנִּים, וּמִזֶּה בֹא לוֹ שִׂמְחָה וְאוֹר גָּדוֹל בְּפָנָיו.

הַפֶּעַל-שֵׁם-טוֹב זְכָרוֹנוֹ-לְכַרְכָּה עָרַף אֶת הַפֶּדֶר בְּהַתְּלַחְבוֹת נוֹרָאוֹה וְלֹלֹא שׁוֹם דְּבוּרִים יִתִּירִים, וּכְשֶׁהִגִּיעַ לְתִיבּוֹת "לְעוֹשֵׂה נִפְלְאוֹת

גְּדוּלוֹת לְבָדוֹ" תִּזְוֹר תְּרַבֵּה עַל הַתִּיבוֹת "לְבָדוֹ" "לְבָדוֹ" בְּהַתְעוֹרְרוֹת גְּדוּל מֵאֵד.

וְהִנֵּה אֲנִי בְּסִמְאֵנְבוּל גְּזוֹר הַמְּלֶךְ בְּהַתְיַעְצוֹת שְׂרָיו גְּזוּרַת מִיתָה עַל הַיְהוּדִים בְּאוֹפֵן אֲכֹזְרִי בְיוֹתֵר, כִּי גְזוּרִי לְהַרְגוֹ אֶת כָּל הַיְהוּדִים בְּיוֹם אֶחָד בְּיוֹם א' שֶׁל פֶּסַח, וְהַשְּׂבִיעִי הַשְּׂרָיִם אֶחָד אֶת הַשְּׂנִי שְׂלֵא יִגְלוּ אֶת הַגְּזוּרָה לְאַף אָדָם, וְכִדִּי שְׂלֵא יִשְׁתַּדְּלוּ הַיְהוּדִים לְבַטֵּל גְּזוּרָה זוֹ. בֵּין אֵלֹהֵי הַשְּׂרָיִם הָיָה שֶׁר אֶחָד אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל וְהֶלֶךְ וּבָא בְּבַחֲלָה בְּלִיל הַפֶּסַח אֶל הַפְּרָנִים הַיְהוּדִים וְגִלָּה לֹא בְּסוּד גְּדוּל מְגוּזֵרָה זוֹ וְהַפְּטִיר וְאָמַר לוֹ: "חַיִּי נְתוּנִים בְּסַפְנָה אִם יִתְגַּלֶּה לְמֶלֶךְ שִׁיזְדַּעִים אֶתֶם מְגוּזֵרָה זוֹ, וְעַל כֵּן אֵינִי לִי שׁוֹם עֲצָה לְתַת לָךְ אוֹלָם בְּאִתִּי רַק לְהוֹדִיעַךָ שֶׁתִּדַּע מְגוּזֵרָה זוֹ. וְדַע אֶת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ לְמַכֵּם עֲצָה לָזֶה". קָרָא הַפְּרָנִים לְרַבֵּי הָעִיר לְהַתְיַעַץ בִּינֵיהֶם מַה לַּעֲשׂוֹת, וְהַחְלִיטוּ הַיּוֹת שְׂאֵם הַמְּלֶךְ אֶהְבֵּת יִשְׂרָאֵל הִיא עַל כֵּן יִלְכוּ אֵלֶיהָ וְיִטְכְּסוּ עֲצָה עִמָּה בְּחֻכְמָה מַה לַּעֲשׂוֹת.

תִּיכַף אַחַר עָרִיכַת הַפְּדֵר הִלְכוּ הַפְּרָנִים וְרַבֵּי הָעִיר לְבֵית אִם הַמְּלֶךְ, בְּהִלְכֵם עָבְרוּ לְיַד בֵּית מְלוֹנוֹ שֶׁל הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב וְשָׁמְעוּ אֶיךָ שְׁחוֹזֵר הַרְבֵּה עַל הַתִּיבוֹת הַנִּל "לַעֲשׂוֹה נַפְלְאוֹת גְּדוּלוֹת לְבָדוֹ" - לְבָדוֹ, נִעְנֵו וְאָמְרוּ הֵם זֶה לָזֶה: "אֵלֹהֵי יַדְעֵי יְהוּדֵי זֶה מִהַגְּזוּרָה הַנּוֹרְאָה הַמְרַחֶפֶת עַל בְּנֵי הָעִיר הַיְהוּדִים לֹא הָיָה מִתְלַבֵּב כָּל-כָּד".

כְּשֶׁהִגִּיעוּ לְבֵית אִם הַמְּלֶךְ וּבִקְשׁוּ לְהַכְנִים אֲצִלָּה בְּשַׁעָה מְאוּחָרַת כְּזוֹ נְחַרְדָּה אִם הַמְּלֶךְ מֵאֵד, כִּי הַכִּינָה שְׂדָכָר נְחוּץ הוּא וְקַבְּלָה אוֹתָם בְּסִכָּר פָּנִים יְפוֹת, וְסִפְרוּ לָהּ מִהַגְּזוּרָה שֶׁגְּזוֹר בְּנָה עַל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר הַיְהוּדִים, וְהוֹחִירוּהָ שֶׁתְּטַכֵּם בְּחֻכְמָה גְּדוּלָה עֲצָה לְבַטֵּלָהּ שְׂלֵא יוֹדַע לְכַנֵּה שֶׁהָיוּ הֵם אֲצִלָּה. וּבְחֻסְדֵּי ה' עָלָה לָהּ בְּרַעֲיוֹנָה עֲצָה, וְהִלְכָה תִיכַף בְּאֲמִצֵּעַ הַלִּילָה וְהַעֲרִיחָה אֶת בְּנֵה הַמְּלֶךְ מִשְׁנַתוֹ בְּחַרְדָּה גְּדוּלָה, וְסִפְרָה לוֹ שֶׁבַעֲלָה הַמְּלֶךְ הַמְּנוּחַ שֶׁהוּא אֲבִי הַמְּלֶךְ בָּא אֵלֶיהָ בְּחִלוּם הַלִּילָה בְּמוֹרָא גְּדוּל וְאָמַר לָהּ, שְׂאֵינִי לוֹ בְּעוֹלָם הָאֲמַת מְנוּחַ וּמְרַגּוּעַ מַחְמַת שְׁעַד לְמַחְרַת בְּבִקָּר לֹא יִשָּׂאֵר לֹא שׁוֹם שְׂאֲרִית מִבְּנָיו וְנִכְדָּיו וְיֵאבְדוּ הֵם לְעַד וְלְנִצָּח, וְשִׂאֲלָה אִם הַמְּלֶךְ אֶת בְּנֵה אֵיזָה דָּכָר נוֹרְאִי נַעֲשֶׂה בְּמַלְכוּת שְׁעַל-יָדָה בָּא לְמִשְׁפַּחְתָּנוּ גְּזוּרַת כְּלִיּוֹן נוֹרָא כְּזֶה? וְהַתְחִיל לְמַנּוֹת לָהּ אֵי אֵלֹהֵי עוֹלוֹת שְׂאוּלֵי מַחְמַת זֶה נְגוּזָה עֲלֵיהֶם גְּזוּרָה זוֹ, וְאָמְרָה לוֹ כָּל הַזְּמַן לֹא לֹא, אֵינִי מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת שֶׁמַּחְמַת

עולה זו יגזר על משפחתנו גזירה נוראה כזו, עד שהודה לה הוא בעצמו מהגזירה שהחליטו לגזור גזירת גרוש על היהודים למחרת היום, ותיכף שאמר זאת המלך פנתה אליו בצעקה בודאי בודאי עבור זה נגזר על משפחתנו גזירה זו, ואמרה לו בכעס, וכי אם עם היהודים הנך מתחיל? וכי לא ידעת שכל מי שהתחיל להציק להם לא יצא בשלום מזה!! לך וקרע מהר את כתב גזירה זו ללא שהיות, ושלא יודע כלל וכלל שהיתה קימת גזירה כזו, ומחמת פחד לקח המלך תיכף את כתב הגזירה וקרעה בפניה, וחזרה לביתה ובשרה להפרנס ורבני העיר שהמתינו לה בכיתה שפבר נתבטלה הגזירה, ויכולים הם לחזור לביתם ולהודיע ליהודים שיודו לה' על חסדיו הטובים שגמל עמם לבדו לא ידיעתם.

בחזרום לאחר פמה שעות, עברו שוב דרך בית מלוננו של הפעל-שם-טוב ושמעו אותו אף שאוחז עדין בקטע זה של ההגדה וחוזר על התיבות "לעושה נפלאות גדולות לבדו" - לבדו, אולם עתה הבחינו שאומר זאת בשמחה ובהרחבת הלב יותר מפנה ששמעו אותו כשהלכו לבית אם המלך. למחרת ספרו הרבנים בבית הנקנסת לכל המתפללים מהננס הנורא שהיה בליל זה, וכבדרך אנב ספרו מהיהודי המשונה הזה שחזר הרבה על התיבות לעושה נפלאות - לבדו, נענה להם הפעל-שם-טוב בעצמו, כי לא הכירוהו ואמר להם, אלמלא יהודי זה לא קרה לכם נס מופלא זה.

רצו בני הזוג לתת להפעל-שם-טוב סכום כסום כסף רב עבור ברכתו שברכם, ולא הסכים רק שיתנו לו ולאדיל בתו ולרבי הירש שכר הספינה הנוסעת לארץ-ישראל, ונתנו לו, ותיכף שכרו מקומות באגיה הנוסעת לארץ-ישראל.

והנה הפעל-שם-טוב לא השתהה כלל בעיר, ותיכף ביום א' של חול המועד המשיך בנסיעתו ועלה לספינה הנוסעת לכיוון ארץ-ישראל. בדרך השתוללה על תים רוח סערה עד שהיו כל נוסעי הספינה בסכנה גדולה מאד, עד שהתחילו הנוסעים להשליך מהספינה כל הפציהם כדי שלא תטבע הספינה מרוב המשא מחמת הפנים הרבים שנכנסו בה, נענה הפעל-שם-טוב ואמר שיודע הוא על מה רועש עליהם תים כל כך, והוא מחמת שיש גזירת בליה

מִלְמַעְלָה אוּ עַל פְּתָכֵינוּ שְׂאִין חֲפָצִים מִלְמַעְלָה שְׂיִתְגַּלוּ בְעוֹלָם, אוּ עַל פֶּתוֹ, נִעְנַתָּה בְּתוֹ וְאִמְרָה שֶׁהִיא מוֹכֵנָה לְמִסּוֹר נַפְשָׁה עֲבוּר הַצִּלָּתָם, וְלִקְחוּהָ וְהוֹרִידוּהָ כְּכָר סְמוּךְ לַיָּם, וְרַמְזָה לָהֶם שְׂיִעֲלוּהָ שׁוֹב, וְאוּ אִמְרָה וְצוֹתָהּ לְאִבְיָה שְׁמוּב יוֹתֵר שְׂיִזְרוֹק אֶת פְּתָכֵינוּ לַיָּם, כִּי יֵצֵא מִמֶּנָּה נֶגֶד בְּזָה שְׂיִכְתוּב סְפָרִים יָפִים יוֹתֵר מֵאִבְיָה הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב, וְכָךְ עֲשׂוּ, וְנַח הַיָּם מִזְעָפוֹ, וְאוּ רְאוּ שְׁקֻרוּכִים הֵם לְאִי אֶחָד מֵאֵי הַיָּם, וְהִקְרִיב רַב הַחֹבֵל אֶת הַסְּפִינָה לְאִי וְיִרְדּוּ עָלֶיהָ כָּל הַנוֹסְעִים לְפִוּשׁ מִנְּסִיעָתָם הַקָּשָׁה.

וְהִלֵּךְ הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב עִם בְּתוֹ אֲדִיל וְשִׁמְשׁוּ רַבִּי הִירֵשׁ סְבִיבוֹת הָאִי, לְפַתֵּעַ הַתְּנַפְלוּ עָלֵיהֶם רוֹצְחִים הַנִּקְרָאִים "אִיִּדִימָאקֶס" וְרָצוּ לְהוֹרְגָם, וְקִשְׁרוּם אֶחָד לְאֶחָד עַל הָאָרֶץ, נִעְנָה רַבִּי הִירֵשׁ בְּצַעֲקָה לְהַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב מִדּוּעַ שׁוֹתְקִים הַנִּנְכָם? עָנָה לוֹ הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב: אֵינִי לִי כַּעַת שׁוּם מִחַ וְאֵינִי יוֹדֵעַ כְּלוּם. וּבְשִׁכְכָר עֲמָדוֹ סְמוּכִים לָהֶם וְחִדְדוּ אֶת סְבִינֵיהֶם כְּדִי לְשׁוֹחֲטֵם צָעַק שׁוֹב רַבִּי הִירֵשׁ לְרַבּוֹ הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב מִדּוּעַ שׁוֹתְקִים הַנִּנְכָם? עָנָה לוֹ שׁוֹב הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב: אֵינִי יוֹדֵעַ לֹא כְּלוּם, אוּלַי יוֹדֵעַ אַתָּה מִשָּׁהוּ? עָנָה לוֹ רַבִּי הִירֵשׁ, אֵינִי יוֹדֵעַ כִּי אִם אֶלֶף-בֵּית, צָעַק לוֹ הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב אָמור! אָמור! וְהִתְחִיל רַבִּי הִירֵשׁ לִזְמֹר אֶלֶף-בֵּית כְּסֹדֵר וְתִיבָה נִשְׁמַע מִרְחוֹק קוֹל עֲגָלָה נוֹסַעַת, נִפְתְּחוּ הַרוֹצְחִים לְנַפְשָׁם וּבְרָחוּ לָהֶם, וְהִגִּיעָה עֲגָלָה עִם אֲנָשִׁים, וּבְשִׂרְאוֹ אוֹתָם שׁוֹכְבִים כְּךָ עַל הָאָרֶץ הִתִּירוּ קִשְׁרֵיהֶם וְהִעֲלוּם לְעֲגָלָה וְהִחְזִירוּם לְסְפִינָה אַחֲרַת שְׁחִנְתָּה סְמוּךְ לְאִי, וְנִסְעוּ. טַעַתָּה הַסְּפִינָה בְּדַרְכָּה, וְלִקְרָאת שְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח רְאוּ הַנוֹסְעִים שְׁחֹזְרָה הַסְּפִינָה בְּטַעֲוִיתָהּ חֹזְרָה לְעִיר סְטָאנְבּוֹל, וְחֹזֵר בּוֹ הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב מִנְּסִיעָתוֹ לְאָרֶץ-יִשְׂרָאֵל, וּמִשׁוּם כְּךָ נִהְגוּ בְּכָל פְּזוּרֵי יִשְׂרָאֵל תְּהוֹלְכִים בְּדַרְכֵי הַפֶּעַל-שָׁם-טוֹב לְעֶרְוֵךְ סְעוּדָה בְּשְׁבִיעֵי שֶׁל פֶּסַח לְהוֹדוֹת לַה' עַל הַצִּלָּתוֹ וְחֹזְרָתוֹ בְּשָׁלוֹם מִנְּסִיעָתוֹ. וְהָיוּ מְסִימִין בְּסִימוֹ וּמְסַתְמָא הָיָה בְּעַל הַסְּפִינָה אֶלְיָהוּ הַנְּבִיא.

עד כאן המעשה כפי שסיפר רבי לוי יצחק בנדר וצ"ל והובא בשיש"ק ח"ב סימן שו

מעם שהיה קטרוג כל כך גדול על כתבו של הבעש"ט עיין תורה לב תנינא שבכל ספר קודש של צדיק שיודע פנים בתורה יש שם ה' ואם העולם מקלקים זאת (ע"י שלא מתעוררים בתשובה כראוי מדבריו) אזי יש רוח קנאה של בחי' משיח

שמקנא ועי"ז נגזר שריפת ספרי קודש כדי שלבטל את הקנאה הזו שיכולה להזיק עי"ש.

יש כמה קושיות במעשה זה. מדוע לקח כתביו עמו. ומדוע אמר או שבתו תתבע בים או כתביו, מה הוה אמינא להשליך את בתו אפילו מרצונה כדי שלא יאבדו כתביו הרי פקוח נפש דוחה כל התורה כולה. ומה התכוונה כשאמרה שיוולד ממנה נכד שיכתוב כתבים גבוהים יותר הרי אדרבה על זה היה הקטרוג, וכנראה ידעה שרבנו ידע טוב יותר לגלות באופן שכל אחד ישמע רק הראוי לו. וכמו שגם הנסיעה עצמה לא"י רבנו הצליח והבעש"ט לא וביאר כיון שידע להוריד עצמו למוחין דקטנות ביותר.

ראה בסוף ההגדה גרסת שיש"ק החדש, וגרסת קאמרנא, ואחריה גרסת הרב.

מוצאי חג הפסח

לבשל קטניות לצורך שבת הסמוכה יש מתירים ויש אוסרים כנ"ל בתחילת ההגדה ועיין בזה מאמרו של הרב משה ברנדסופר שסיכם למעשה שיש מחמירין שלא לבשל לכתחילה קטניות בז' של פסח לצורך שבת ובמקום צורך יש להקל ויעמיד שומר שלא יבוא לאכול ממנו ויעשה בהצנע בביתו. ושרויה מותר לכתחילה.

מעם למה נוהגים לעשות לחם בציור מפתח [לסעודת החג של שביעי של פסח] לשבת ראשונה שאחרי פסח עיין אוהב ישראל עה"ת שביעי של פסח.

*

שבת הסמוכה לשביעי של פסח

חמץ של גוי בשבת, אף שרבו המקילין על המחמירין נוהגים למעשה להחמיר. (הרב משה ברנדסופר)

*

חמץ שעבר עליו הפסח

חמץ של ישראל שלא ביערו אותו לפני פסח קנסו חז"ל שאסור באכילה ובהנאה לאחר הפסח.

לכן מי שלא סומך על המכירה יש שגם אוסר לאכול חמין שנמכר אפילו ביטלוהו קודם הפסח. אבל באמת כיוון שכל האיסור הוא רק קנס למו שלא ביער את החמין, לכן כיון שבעל החמין מכרו ועשה מה שציוו הו"ל לא שייך לקנסו, מעולם לא החמירו הפוסקים שלא לאכלו ואפילו למהדרין. וכל שכן כשמדובר במפעל או חנות שהוא הפסד מרובה, כמעט כולם התירו למכור, אמנם יש גדולי ישראל שהחמירו על עצמם, אבל לא לאחרים ויש מהדרין לנהוג כמותם, אבל חס וחלילה לעשות מזה איסור או חומרה אלא הידור בעלמא. וכל זה בחמין גמור אבל בתערובת חמין גם הידור נראה שאין כאן.

מה שנהגו לקנות רק חמין שכתוב עליו שנאפה אחר הפסח לכאורה אין בזה הידור כלל ראשית כי אין על זה שום השגחה ועוד ואפילו אם באמת הכתיב על הקופסא נכון אבל בוודאי הם לא זרקו את כל הכמויות הגדולות שנאפו לפני פסח אלא שהם מוכרים אותם מאוחר יותר כשאנשים מפסיקים לבדוק. ואפילו מי שיודע הקוד יצור כגון שנה זו (8017 דהיינו 80 ימים בשנת 2017 שאז חל פסח) ומקפיד לבדוק אותו תמיד אין זו ראייה גמורה כי אין על זה השגחה וגם הוא על שעת האריזה ולא שעת האפיה.

אך בוודאי צריך להקפיד מאד שלא לקנות במקום שלא נמכר כלל כגון קיוסקים ומסעדות של חילונים שפעמים רבות לא מוכרים כלל את החמין.

קמח שנשאר בבית ונמכר לגוי אין צורך להדר שלא לאכלו כי אינו לתות אלא בזילוף שלא עושהו חמין (הרב שמעון אנשיין עלה לתרופה פסח תשעז)

ויש האומרים שעדיף להקפיד לקנות חמין שנאפה לפני פסח ונמכר לגוי, מחמין שנאפה ג' ימים ראשונים אחר הפסח, כיון שא"א שלא יהיו בו תולעים שמתרבים בצינורות המובילים קמח במפעלים, במשך שבועה ימים של שבתה.

*

חמין שעבר עליו הפסח ביאור מספר דרך פקודיך ע"ד המוסר וחסידות עיין הגדת באר החסידות עמ' מה

*

מציה (מצה ברי"י)

שנהגנו במוצאי פסח המנהג לברך עליה מזונות אפילו יש בפרורים תואר לחם כיון שאין בהן כזית אבל יש להחמיר בזה כפי שיבואר

מבואר במשנה ברורה סימן קסה ס"ק מט הביצ"א וכו' - אקדים לזה הסעיף הקדמה קצרה והוא דיש בזה שלשה אופנים.

א) פת שפירר לפירורין ובשלו תלוי בזה אם הפירורין גדולים שיש בהם כזית לא נתבטל מהם שם פת אפילו אם ע"י הבישול אזל מהם תואר לחם ואם אין בהם כזית אפילו אם נראה שיש עליהם תואר לחם מברך במ"מ דשם תבשיל עליהם.

ב) אם לא בשלו רק שפירר בקערה ונתחברו הפירורין יחד ע"י דבש או מרק אם יש עדיין עליהם תואר לחם מברך עליהם המוציא אפילו אם אין בהפירורין כזית ואם אין בהם תואר לחם מברך עליהם במ"מ אא"כ היה בהפירורין כזית וכנ"ל לענין בישול.

ג) כשלא בישל וגם לא נתחברו הפירורין יחד ע"י משקה אפילו אם הפירורין דקין כסולת מברך עליהם המוציא דשם פת עליהם ועתה נבאר את הסעיף בעזה"י:

מצייה טייגונה לא נחשב בישול אלא אפיה כיון שנעשה במעט שמן רק כדי שלא ידבק לבן אם יש בה באיזה התיכה תאר לחם דהיינו תאר מצה יש להחמיר בה לאכלה רק בסעודה

סברת המקילין היא כיון שמצה כל השנה היא ספק המוציא לכן בתערוכת ביצה מקילין ולדעתם צ"ע אפשר שכתוך הפסח שאז לכ"ע ברכת המצה המוציא יודו שיש להחמיר.

אמנם העצה למחמירין היא להניח את הפרורים בתוך מים בכלי ראשון וכיון שכבר דינם כמבושל ברכתם כמצייה היא מזונות לכ"ע

עיצה נוספת קשה יותר היא לפרר את המצות לפירורין דקים מאוד שלא ניכר בהם תאר לחם כלל (למחזן במיקסר) וגם בזה לכ"ע ברכתם מזונות (שערי ברכה פרק טז אות מא הערה פד)

לע"נ

הענא בת ר' שלמה
שמואל בן ר' חיים
שושנה בת ר' יוסף
מרדכי בן ר' אהרן
אסתר בת ר' יעקב דוד
ר' אהרן בן ר' חיים אשר זליג

צהלה בת שמואל
עובד בן יצחק
רחל בת ישעיה חנוך הניך
אריה ליב בן מרדכי
יצחק בן ר' אהרן
מלכה בת ר' יהוקאל
הרב ישעיה חנוך הניך בן רפאל